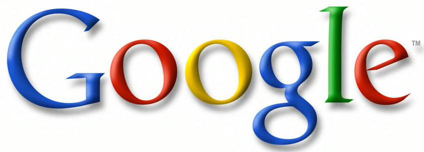
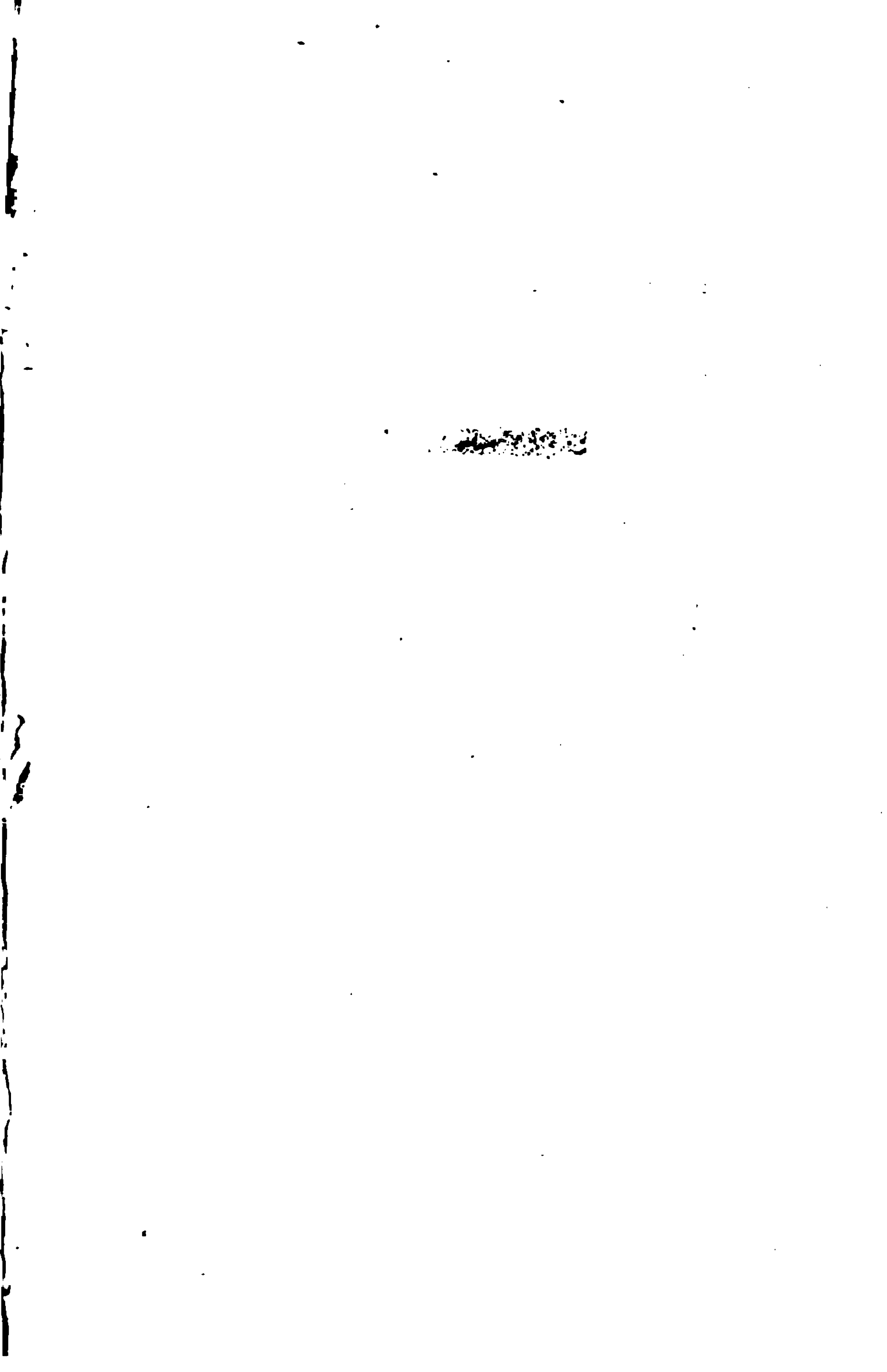

LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LET THERE BE LIGHT
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
ORGANIZED 1868
JANE K. SATHER
LIBRARY FUND.
Accession
Class
[redacted]

G. VALERI CATVLLI

LIBER

LVDOVICVS SCHWABIVS

RECOGNOVIT ET ENARRAVIT

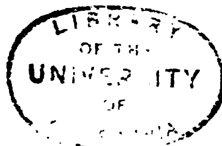
VOLVMINIS PRIORIS PARS PRIOR
QVAESTIONVM CATVLLIANARVM LIBER I

GISSAE
APVD I. RICKERVM
A. MDCCCLXII

LVDOVICI SCHWABII

QVAESTIONVM CATVLLIANARVM

LIBER I

GISSAE

APVD I. RICKERVM

A. MDCCCLXII

GVSTAVO · BAVRO

LVDOVICO · LANGIO

VIRIS · OPTIMIS

LVDOVICVS · SCHWABIVS

PIETATIS · CAVSSA

D · D · D

QVAESTIONVM CATVLLIANARVM

LIBER I

DE VITA CATVLLI

DE PERSONIS CATVLLIANIS

DE TEMPORIBVS CARMINVM CATVLLIANORVM

I

CATVLLI librum qui hodie sibi interpretandum sumpserit, eum difficillimam rem suscepisse nemo negare potest. etenim grammatici temporis et nostri et proxime praeteriti etiam si multis aliis Latinorum poetis enarrandis operam strenuam et laudabilem nauauerunt, Catullum tamen aut omnino non aut parum curare uoluere. olim quidem multorum hominum eorumque sollertium ingenia Catulli exercebat interpretatio : quin inter grammaticorum principes fuerunt qui poetam Veronensem commentariis inlustrarent, e quorum numero et Antonium Muretum et Achillem Statium et Isaacum Vossium et Iosephum Scaligerum, omnium principum principem, honoris caussa nomino. sed postea haec studia misere languescebant, cuius rei enarrationes et Antonii Vulpii anno MDCCXXXVII et Friderici Guilielmi Doeringii annis MDCCLXXXVIII ac MDCCLXXXXII editae, post quem Catullum totum nemo explicauit, etsi multi explicare in animo habuere, luculento sunt documento. uerum enim

1

uero uel doctissimos illos homines, quibus interpretatio Catulli plurimum debet, non plus effecisse quam ut multis rebus singulis bene inuentis commentario pleno praeluderent, concedere non dubitabit qui ad officia ea quae hodie interpretandi arte nostro potissimum saeculo uirorum egregiorum studiis eximie exculta ab interpretibus praestanda efflagitantur, animum aduertere et commentarios eos quibus aliis quibusdam poetis Latinis recte et plene intellegendis praeclare prouisum est, respicere et conparare uoluerit. unde quanta sint quibus aegre caremus ad Catullum totum intellegendum sua quisque sponte conprehendet. quam ob rem quo periculosius est ad Catulli interpretationem adgredi, eo enixius ego, qui duram hanc prouinciam magis propter ueterem quendam poetae Veronensis amorem quam uiribus subtiliter ponderatis in me suscepi, meam qualemcumque operam beniuolentiae intellegentium iudicum commendandam esse uideo, quos rogatos uolo ut cum uenia legant. simul uero disquisitiones aliquot singula quaedam Catulliana inlustrantes maximo opere laudare grato animo iubemur, quibus exemplaris instar nostra memoria significatum est quanam uia de Catullo interpretando hodie bene merituris eundum sit: inter quas ea quae Mauricius Hauptius et in quaestionibus Catullianis et in obseruationibus criticis, quarum alteras anno MDCCCXXXVII alteras anno MDCCCXXXXI edidit, ad Catullum explicandum contulit, non dubito quin primum facile sibi uindicent locum. qui uir egregius quod librum, quo de uita et carminibus Catulli se expositurum esse abhinc uiginti annos obseruationum criticarum p. 24 indicauerat, nondum edere uoluit nemo me sin-

cerius dolere potest, qui iam hunc libellum emissurus sum, quo res eas de quibus in opere illo sese disputaturum ille pollicitus erat tractandas mihi ipsi haud scio an audacius quam prudentius sumpserim. ita enim enarrationem nostram instituendam duxi ut in uoluminis prioris, quod nomine quaestionum Catullianarum inscribere lubuit, parte priore siue in quaestionum libro I, qui de uita Catulli est, de omnibus rebus historicis, ut perspicue magis quam Latine loquar, quarum cognitio ad Catullum plene intellegendum necessaria est, ueluti praeter poetae uitam ipsam in primis de temporibus carminum Catullianorum et de personis Catullianis disseratur. deinde in eiusdem uoluminis parte altera siue in quaestionum libro II, qui de carminibus Catulli erit, omnia conplectemur quae de Catulli poesis indole et arte de eius genere dicendi de eius re metrica exponenda erunt. tum in alterius uoluminis parte priore ipse Catulli liber, cuius emendandi ratio unice uera in omne ut uidetur tempus Caroli Lachmanni recensione demonstrata est, recognitus cum selectis codicum lectionibus et uirorum doctorum coniecturis et cum disquisitionibus de libri Catulliani historia de codicibus de editionibus exhibebitur : haec omnia denique in eiusdem uoluminis parte altera commentarius singula carminum explicans excipiet et ad finem perducet.

Quod modo recensionis libri Catulliani a Carolo Lachmanno factae mentionem inieci, hoc loco non nulla uideo mihi addenda esse, non quo iudicium quod de ea tuli pluribus adprobem (nam huius rei persequendae occasio in altero uolumine nobis adfatim parata erit), sed

ut incuriae et neglegentiae crimen, quod Lachmanno Catulli editori Guilielmus Froehnerus nuper obiecit, ab homine non modo ingeniosissimo sed etiam curiosissimo uiribus omnibus propulsem. Froehnerus quidem si nihil aliud uoluisset nisi coniecturis insulsis Catullum uexare, quarum natura ex specioso exemplo ut cognoscatur, oblectationis caussa commemorare lubet illum arcana quadam legum aphaeresis quam grammatici uocant scientia usum corruptelae illi notissimae (LXI 74) hac insigni medela succurrere temptasse :

quis deus magis a maritis
est petendus amantibus,

si inquam nihil nisi emendationibus, si dis placet, talibus effutiendis pruritum criticum sedare ille uoluisset, hoc patienter pertulissemus. cur enim post tot in Catullo emendando et antiquiores et recentiores nugatores non Froehnerum quoque aequo animo et sedato toleraremus? at cum idem in philologi Leutschiani uoluminis XIIII p. 579 adcurate adfirmauerit Lachmannum de eis quae manus codicis Datani prima scripserit plerumque falsa rettulisse, ni mirum cum recte legere non didicisset, et ueritatis et memoriae uiri summi tuendae caussa eloquendum mihi esse puto Froehnero, cum Lachmannum indiligentiae conuincere uellet, accidisse ut se ipsum et legendi imperitissimum et neglegentia plane incredibili praeditum praestaret. quae res ilico mihi adparuit, cum disceptaturus utrum Lachmannus an Froehnerus in scripturis manus codicis Datani primae, quae saepissime adrasae aut oblitteratae aut alio modo obscuratae sunt, legendis

diligentior et peritior fuerit, exempla illa, quibus Lachmanni inscitiam legendi ille probare uoluit, ipsum codicem Datanum intenta oculorum acie perlustrans examinaui. etenim, ut non nullos Froehneri errores proferam, qui quo maiore diligentia Lachmannus uera iam pridem legerat eo acerbius reprehendendi sunt, in carminis LXIII uersu 10 rectissime se habet *pinee*, quod Lachmannus enotauit: Froehnerus correctura manus posterioris seduci se passus est. neque aliter in uersu duodetrigesimo, ubi Lachmannus manui primae lectionem *neptunne* unice recte attribuit. eodem modo Lachmannus in uersu uno et trigesimo *optato* multo rectius quam Froehnerus *optatae* legit. item in uersu trigesimo sexto codex habet id quod Lachmannus rettulit *alocrisea*, non Froehneri *alacrisea*: deinde in uersu sexagesimo sexto Froehnerus in Datano negat *delapso* extare, nihilo minus haec est manus primae scriptura, quae Lachmannum non fugit. item in uersu octogesimo Lachmannus Datano rectius *incena* quam Froehnerus *moena* adsignauit: similiter hic errauit in uersu centesimo nono, cum pro uocabulo *tamieius*, quam manus primae scripturam Lachmannus optime adgnouit, dixit in codice a prima esse manu *cum eius*. item Lachmannus in uersu centesimo decimo sexto *plaui* uerissime legit non deceptus ut Froehnerus correctura quadam. item in uersu centesimo uigesimo prima manus *portaret* scripsit, ut Lachmannus enotauit: Froehnerus autem more solito errorem commisit. item ille p. 568 errauit incertum esse dicens num in Datano x 23 *posquam* scriptum sit: haec enim lectio, quam Lachmannus descripsit, certissima est. neque minus illum oculi

defecerunt, cum *ustolanda* (XXXVI 8) et *consolatum* (LII 3) in Datano deprehendere sibi uideretur : nam quae illorum loco Lachmannus in codice repperit *ustilanda* et *consulatum,* ego quoque clarissime ibi extare uidi. denique, ut etiam de Laurentii Santenii codice, quem et ipsum neglegenter excerpsisse Froehnerus Lachmannum in nota p. 580 arguit, aliquid dicam, falsissima ea sunt quae ille de *minacis* (IIII 6) adnotauit : nam non tam *et minas,* quod Froehneri incuria deprehendit, quam idem quod iam pridem Lachmannus enotauerat *ei minae* dilucide scriptum in codice inuenitur.

Itaque si correctorum lectiones, quas Lachmannus, quippe cum merae Italorum quamuis saepe egregiae coniecturae sint, consulto et iure suo non enotauit, et quisquilias orthographicas, quarum Froehnerus indicem plenum, cuius usum criticum ei non inuidemus, diligentiae scilicet ostentandae caussa in specimine illo exhibuit, omiserimus, paucissima superesse patet quae ille forte fortuna magis quam sollertia adiutus Lachmanno rectius legit. quae cum ita sint, ex quolibet ueritatis studioso quaerimus num Froehnerus, qui in paucis illis exemplis, quibus Lachmanni incuriam perfecte conprobare studuit, ipse tam saepe ac tam grauiter peccauit, idoneus qui Lachmanni excerpta codicum Catullianorum ad ueritatem exigat et dignus cui fidem prae Lachmanno habeamus putari possit. in uniuersum uero nos, qui duos codices D et L a Lachmanno exhibitos ipsi quam adcuratissime potuimus contulimus, Lachmannum adfirmamus, etiam si aliquotiens in legendo errauit et quaedam inconsulto omisit, nihilo minus tamen in codicibus illis conferendis

atque in primis in codicis Datani locis obscuris arte legendi inlustrandis ualde adcuratum fuisse neque quicquam nisi spicilegium ut aiunt paruum reliquisse, quale etiam intentissima diligentia in rebus humanis subsequentium industriae relinquere solet : hoc tamen spicilegium ad ipsa uerba Catulliana emendanda prorsus nihil conferre in praesens adfirmare tantum possum, sed si illud in uolumine altero edidero, ultro quisque perspiciet. quae cum scribo longissime absum ut a Lachmanno emendationem carminum Catulli consummatam esse credam. at Lachmannus librorum Catullianorum manu scriptorum natura indoleque acute perspecta cum fide dignos a fallacibus segregasset et illorum ope ad exemplar illud antiquissimum Veronense, unde sub finem saeculi quarti decimi carmina Catulli in alia exemplaria describi coepta sunt (cf. Lachmannum ad Lucretium p. 246), hodie amissum uerba Catulli quam proxime fieri potuit redegisset, Catullum edidit permultis quidem locis mendosum sed cui ex codicum recentium conlationibus uix ulla in rebus grauioribus medicina, maximum contra et fere unicum auxilium ex grammaticorum arte emendandi sobria et subtili, qua ipse Lachmannus multos locos egregie restituit, expectari possit. quae cum ita sint, etiam si multa singula commutanda sunt, etiam si de librorum duorum quibus in Catullo recensendo Lachmannus praecipue usus est auctoritate paullo aliter atque Lachmannus fecit iudicandum et primo loco liber Sangermanensis anno MCCCLXXV scriptus, quo antiquior non dum repertus est, praeter ceteros libros religiose respiciendus est, nihilo tamen minus Lachmanni edi-

tionem libri Catulliani fundamentum satis firmum esse quo interpretatio eius constitui possit secure tenemus.

Vt uero tandem ad ea quae in hoc quaestionum nostrarum Catullianarum libro primo de uita Catulli nobis dicenda sunt transeamus, ea ita distribuenda esse putauimus ut in capite primo, cuius telam pertexere iam coepimus, de nominibus Catulli in secundo de annis quibus natus et mortuus sit in tertio de eius re familiari in quarto et quinto de Catulli et Lesbiae amoribus in sexto de aliis Catulli amoribus in septimo de itinere Bithynico in octauo de Catulli fratre eiusque morte in nono de carminibus quae in Caesarem et Caesarianos Catullus scripserit disputemus. deinde in capite decimo de Verannio et Fabullo in undecimo de G. Licinio Caluo in duodecimo de G. Heluio Cinna et Q. Hortensio et Tanusio Gemino in tertio decimo de Quintilio Varo de Caecilio de Cornelio Nepote de Cornificio de Sestio de Valerio Catone de aliis doctis amicis Catulli disseremus. tum in capite quarto decimo omnia quae de personis Catullianis dicenda restabunt congesta inuenies, in primis de Cominio de Arrio de Manlio Torquato et Vinia Aurunculeia non nulla exponemus. denique in capite quinto decimo quae in capitibus praecedentibus de temporibus carminum singillatim exposita sunt breuiter conprehendentur.

Primum igitur uideamus quae nomina Catullo fuerint. et 'Catullum' quidem poeta ipse in carminibus suis

se saepius nominauit, uide VI 1 VII 10 VIII 1. 12. 19 X 25 XI 1 XIII 7 XIIII 13 XXXVIII 1 XXXXIIII 3 XXXXVI 4 XXXXVIIII 4 LI 13 LII 1. 4 LVI 3 LVIII 2 LXVIII[a] 27 LXVIII[b] 135 LXXII 1 LXXVIIII 2. 3 LXXXII 1 LXXVI 5. itaque cognomen suum poeta nobis tradidit, sed de nomine et praenomine res aliter se habet : nam neutrum in libro Catulli legitur. fuerunt quidem qui praenomen poetae in eius libro inuestigasse se sibi persuaderent, neque tamen a me inpetrare possum ut horum coniecturis astipuler. ad carminis enim LXVII uersum duodecimum, qui in libris deprauate scriptus est (Santenianus enim et Colbertinus habent *uerum isti populi ianua qui te facit* Datanus *uerum istis populi ianua qui te facit* Sangermanensis *uerum istius populi i. q. t. f.*, cf. Rossbachium in editione p. XVIII[1] XX[2], in cuius programmate anni 1859 p. 29 haec e Sangermanensi enotata est scriptura *uerum istuis p. i. qui te facit* ex altera illa errore operarum ut uidetur nata), praeter alias coniecturae Scaligeri quoque et Lachmanni extant, quarum utraque praenomen Quinti Catullo fuisse sumitur. Scaliger enim coniecit *uerum isti populi nenia, Quinte, facit,* Lachmannus haec Hauptio probata scripsit *uerum istud populi fabula, Quinte, facit.* cum Scaligero olim Venator sensit, nuper praenominis quidem restitutionem Froehlichius probauit, cf. comment. acad. Monac. a. 1849 V III 262. at hae coniecturae de uersu extremo conspirantes quamuis ingeniose repertae sint, tamen, nisi argumentis aliunde petitis confirmantur, ad Quinti praenomen Catullo uindicandum sufficere nequeunt, quippe cum partim comparatae cum ductibus litterarum, unde factae sunt, diffi-

ciliores, partim, si sensum consideramus, parum probabiles esse uideantur. nam quo lubentius concedo praenomen *Quinte* ex litteris *qui te* facillima et promptissima coniectura restitui posse, eo magis num uocabulum *ianua* mutare liceat dubito. in elementis *qui te* mendum reconditum esse manifestum est, sed num quid in uocabulo *ianua* inest quod displiceat neque huic loco conueniat? nec uola nec uestigium adest. nihilo minus eis qui *Quinte* scripserant, ne sensu uersus careret, uocabulum illud amouendum et aliud substituendum fuit: itaque ex *ianua* Scaliger *nenia* Lachmannus *fabula* Froehlichius *insania* fecerunt. inter quas lectiones, ut de Froehlichii *insania* taceam, Scaligeri coniectura *nenia* propter significationem loco Catulliano non congruam repudianda est: quod cum Lachmannus intellexisset, sua ipsius correctura *fabula* sensui loci quidem bene consuluit, sed ductus litterarum, quibus uocabulum *ianua* scribitur, parum curauit. quare quo maiorem fidem singulae paene litterae librorum bonorum merentur (u. Hauptii quaestionum Catullianarum p. 9), eo cautius de probabilitate emendationis Lachmanni iudicandum est. sed ne sic quidem restitutio uersus illius eis qui *Quinte* recipere uolunt perfecta est. nam librorum *isti* uel *istis* ipsum quoque defensoribus praenominis mutandum est: quam ob rem Lachmannus *istud* et Froehlichius *istuc* scripserunt. itaque non solum emendationes quas recensuimus uocabulorum *ianua* et *isti* per se spectatae ualde inprobabiles sunt, sed etiam praenomen *Quinte* tam speciose restitutum, ut pote quod illis repudiatis ipsum seruari nequeat, incertissimum est.

At quid hunc locum corruptum diutius moramur? quando quidem Lachmannus Quinti praenomen, nisi id Catullo fuisse ex aliis quibusdam argumentis sibi persuasisset, profecto uersui illi non inseruisset. opinabatur autem illud inscriptionibus librorum non nullorum Catullianorum et loco Plinii quodam satis defendi. de quibus rebus quid statuendum sit iam nobis peruestigandum est. atque primum inquiramus num quid de Catulli praenomine ex codicibus Catullianis cognosci possit. et in libris plerisque omnibus et sinceris et interpolatis praenomen poetae plane omittitur, ueluti in omnium antiquissimo Thuaneo Santeniano (L) Sangermanensi Colbertino Parisinis duobus (7989 et 7990 = P_1 et P_2) Puteano Memmiano Gudianis duobus (283 et 332 = G_1 et G_2) Dresdensi (u. Silligius in Iahnii nouis annalibus XIII 284) Hamburgensi Laurentianis tribus quattuorue (u. Huschkii analect. litter. p. 47). denique omnes etiam Achillis Statii et Isaaci Vossii codices, id quod ex uerbis quae de praenomine Catulli in prooemiis suis fecerunt conligere licet, praenominis nota caruerunt. contra codices in quibus praenomen Quinti cognomini poetae additum est adhuc tres noti sunt Datanus Riccardianus Cuiacianus, nec plures: quod dico ne quis per Paldamum in errorem seducatur, qui etsi nullius libri Q. notam praebentis praeter eos quos enumeraui notitiam habuit, tamen in libello de poesi Romanorum amatoria p. 24 in aliis quoque codicibus minoris, ut ait, pretii illud extare temere ariolatus est. tribus igitur illis testimoniis quaeritur quantum auctoritatis insit. atque primum, si aetatem spectamus, libri tres quos diximus e numero

recentissimorum codicum Catullianorum sunt. Datanum enim anno MCCCCLXIII exaratum esse ipsius subscriptione docemur : Riccardianum autem Datano aetate etiam minorem esse Theodorus Heysius in editione sua p. 296 adnotauit. quid? quod etiam Cuiacianum librum Datano recentiorem esse ex his patet quae in Scaligeranis s. u. *lingua* p. 240 relata sunt (cf. I. Bernaysii de I. I. Scaligero p. 143) : *nullus est in ueterum librorum conlatione Iosepho Scaligero expeditior ac promptior, ut in codice Catulli Tibulli Propertii manu scripto illique a domino Cuiacio misso obseruaui, quem intra duos aut tres ad summum dies cum suis contulit. hoc autem exemplar descriptum erat anno domini* MCCCCLXVIIII *Nemausique a domino Cuiacio inuentum est.* deinde uero, ut quid de auctoritate librorum illorum statuendum sit adferam, de libro Cuiaciano Lachmannus ad Propertium p. XIII anno MDCCCXV haec scripsit : *idem Scaliger codice ad Propertium* (sicuti ad Catullum quoque) *recensendum usus est, quem recentissimum ut ipse ait* (cf. etiam Isaacum Vossium in prooemio obseruationum), *adde interpolatum a docto homine, sed cum ceteris Italicis raro consentientem Valentiae Cauarum ab Iacobo Cuiacio commodatum accepisse testatur ad* I 20 12. praeterea uide quae Lachmannus ad Catulli LXIIII 273 et LXXV 1 et Hauptius in quaestionibus Catullianis p. 39 adnotarunt. itaque manifestum est huius libri hac in re testimonium nihili aestimari posse. de Datano autem et Riccardiano codicibus cauendum est ne pro testibus duobus numerentur, cum tanta inter eos similitudo intercedat, ut artiore quodam cognationis uinculo coniunctos esse illos libros necesse sit. hoc

iam Theodorus Heysius (in editione sua p. 296), qui codicem Riccardianum ipse contulisse uidetur, dispexit: neque id dubium ei esse poterit qui uel pauca excerpta quae apud Lachmannum reperiuntur cum cura considerare noluerit. quod ne sine argumentis dixisse uidear, non nulla exempla enumerare lubet, quibus et concordia quae Riccardiano cum Datano est et discordia qua idem a codicibus aliis distat probetur, ueluti LXI 227 pro codicis L *matre laus genus* in D et R legitur *matrizans genus*, item LXIIII 227 L *dicet* : D *duget* R *diget*, CVIII 1 L *populari arbitrio* : D *arbitrio* . . . . . R *arbitrio populari*, LXXXXVII 5 L *hic dentis* : D *hic dentis hos* R *hic dentis os*, et in eiusdem carminis uersu septimo L *defessus* : D *merentis* R *meientis*. denique exemplum ualde insigne LXIIII 308 commemorandum est, ubi pro *tuos*, quod L et codices plerique omnes praebent, Datanus et Riccardianus miro consensu *rubicunda* habent. praeterea in utroque codice interdum uersus eidem omissi sunt, ueluti uersus LXI 145 *Io Hymen Hymenaee* in utroque interceptus est, item LXIIII 258 *pars sese tortis serpentibus incingebant*: quin carmen undeseptuagesimum decem uersuum totum et in Datano et in Riccardiano omissum est. itaque duorum illorum codicum testimonium pro uno tantum habendum est. de codicis autem Datani auctoritate cum alio loco diligenter mihi exponendum sit, hoc loco unum tantum adnotare possum, me in uniuersum Heysio adsentiri, qui in editione p. 297 uiri cuiusdam docti interpolationibus Datanum saepius corruptum esse adfirmauit. uerendum igitur ne inscriptioni quoque subditicii quicquam ab interpolatore quodam inculcatum sit, ut pote quae a

titulo aliorum et bonorum et antiquiorum codicum discrepet insigniter. quid? quod in codice Sangermanensi omnium quibus Catulli liber integer inest antiquissimo carmina poetae his uerbis inscripta sunt *Catulli Veronensis liber incipit. Ad Cornelium*, quibus titulus codicis L simillimus est hic *Catulli Veronensis poetae liber incipit*: nam in L additur uocabulum *poetae*, de quo Lachmannus nihil rettulit. contra interpolatio paullo audacior est et in inscriptione codicis Parisini alterius (P_1) *Catulli Veronensis poetae illustris ad Cornelium liber incipit* et in codice Hamburgensi ita inscripto *Catulli Veronensis poetae illustris incipit feliciter ad Cornelium.* denique in Parisino altero (P_2) *Cal. Catulli Veronensis poetae celeberrimi liber feliciter incipit, ad Cornelium Gallum* et in Furiano *Valerii. Catuli. Veronensis. Liber I. Inc.* (cf. Rossbachii programma Vratislauiae anno 1859 editum) interpolationem uberrime pullulantem animaduertimus. ergo reputanti mihi quae sit horum librorum auctoritas et in inscribendis potissimum libris scribas ad addenda non nulla multo magis inclinasse quam ad aliquid omittendum, id quod etiam Osannus de Catulli poetae praenomine (in comment. semin. philol. Gissens. spec. II a. 1856) p. 13 recte adnotauit, non uidetur esse dubium quin in exemplari unde nostri omnes codices deriuati sunt haec inscriptio exarata fuerit *Catulli Veronensis liber incipit* et quicquid superet ad interpolatores referendum sit. quae si ueri similiter disputaui, Q. notam in Datano Riccardiano Cuiaciano additam adparet nullius esse fidei.

At nonne Plinii testimonio Quinti praenomen Catullo optime uindicatur? ille quidem in historia naturali

XXXVII 6 § 81 haec scripsit: *si quidem extat hodieque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus est Nonius senator, filius Strumae Nonii eius quem Q. Catullus poeta* (cf. carm. LII) *in sella curuli uisum indigne tulit.* sed hoc loco, quamquam ita ut enotaui inde ab Harduino uulgo scribitur, tamen cum lectio non recte constituta sit, ad Q. praenomen defendendum abuti non licet. nam cum in aliis codicibus tum in optimo omnium Plinianorum Bambergensi, qui etsi in ultimo operis Pliniani libro ab insigni sua bonitate paullulum recedit, tamen uel sic ceteros codices auctoritate multo superat, (cf. Silligii praefat. I L Iani edit. V III) praenomen illud omissum est. quare Ludouicus Ianus nuper Q. notam illam e loco Pliniano iure optimo eiecit. quae emendandi ratio etiam eo commendatur quod Plinius, ubicumque praeter locum quem citauimus Catulli mentionem fecit, praenomen omisit (cf. praef. § 1 XXVIII 2 § 19 XXXVI 6 § 48 21 § 154), sicuti etiam quotiens Vergilii Horatii Ouidii nomina attulit, totiens praenomina reticuit. unde uero illa Q. nota commenticia in aliquot Plinii codices inlata est? hoc ut cognoscamus teneamus necesse est scribas nostrorum Plinianorum codicum conpendia pronominis relatiui uaria, quibus exemplaria antiquiora utebantur, et Quinti praenominis notam *q.* (sic in palimpsesto Sanpaulino Plinii, cf. Silligianae edit. VI 151, 15) non potuisse bene discernere ideoque in notis perscribendis saepissime errores commisisse. in uniuersum de praenominis Q. nota a scribis perperam intellecta Caroli Heraei studia critica in Mediceos Taciti codices p. 176 consuli possunt. tamen huius rei

exempla non nulla Pliniana congerere non inutile erit. in libro igitur VIII 52 § 211 *L. Lucullus et Q. Hortensius* in codice d pro *et Q.* est *atque,* XXXV 18 § 200 *Amphionem Q. Catuli* in codice B *Amphionemque Catuli* et XVII 1 § 2 *Q. Catuli qui Cimbros fudit* in cod. a *quae Catuli quae C. f.* scripta sunt, VII 43 § 139 *Quintus Metellus in ea oratione* in cod. R a prima manu *Que Metellus* ab altera *Quod,* in cod. d *Quem* legitur, 60 § 214 *donec Q. Marcius Philippus* in R cod. *donec quae Marcius,* XXXVI 5 § 41 *idem et a Coponio XIIII nationes* in cod. R pro *Coponio quopunio* reperitur, unde Dalecampii codex *Q. Punio* fecit, XXXIII 3 § 45 *Hannibale urguente Q. Fabio Maxumo dictatore* in cod. B *urguente quem,* denique XXXVI 15 § 121 *sed dicantur uera aestumatione inuicta miracula : Q. Marcius Rex iussus a senatu aquarum ductus reficere. . . . .* in cod. B R d *quae Marcius* extat, unde apud Dalecampium per foedam interpolationem haec facta sunt *quae Marcius Rex fecit. is iussus.* quae cum ita sint, uiciniam qua uocabula *quem* et *Catullus* loco unde disputatio nostra orsa est coniuncta sunt censeo aliquid momenti habuisse et quodam modo effecisse ut in aliquot codicibus Q. nota Catulli nomini praeponeretur. namque quisquis illud praenomen inseruit, frequentia exemplorum pronominibus in praenomen Quinti mutatis emendandorum seductus est : et ita quidem ut cum pronomini praenomen simpliciter substituere per sensum loci non liceret, suspitio ei oreretur praenominis olim a Plinio scripti notam uicini pronominis nota simillima suo loco pulsam esse. itaque interpolator intempestiue memor Q. Catulorum in opere

Pliniano saepius obuiorum (cf. x 21 § 50 xvii 1 § 2 xviii 1 § 23 xxxv 18 § 200 xxxvi 6 § 49 15 § 109), quorum cum alterutro siue patre siue filio poetam confudit Veronensem, locum nostrum similiter atque ei suppleuit qui xxxvi 15 § 121 libris bonis lectionem *quae Marcius Rex* offerentibus inde *quae Q. Marcius Rex* correxerunt. remouendum est igitur ex hac disquisitione testimonium Plinii.

Postea quam eis quae praecesserunt librorum Datani Riccardiani Cuiaciani inscriptiones ualde suspiciosas esse demonstrauimus, reliquum est ut id quod iam dudum Isaacus Vossius perspexit breuiter indicemus, eandem confusionem Catulli et Q. Catuli, quae erroris in codices aliquot Plinianos inculcati ansam dedit, caussam fuisse uideri ut illorum codicum trium tituli Quinti praenomen adsumerent. hoc autem modo libri illi inscripti sunt, Datanus *Q. Catuli Veronensis liber incipit ad Cornelium I* (u. tituli imaginem, quam Froehnerus in philologo Leutschiano xiiii 572 lithographi artificio exprimi iussit), Riccardianus *Q. Catulli Veron. Liber incipit ad Cornelium* (u. Huschkii analect. litter. p. 47), Cuiacianus *Qu. Valeri Catulli ad Cor. Nepotem Libellus* (cf. Scaligeri adnotamentum ad lxvii 12) : neque tamen continuo, quia in Datano *Catuli* scriptum reperitur, interpolatio aperte indicatur, quando quidem nomina Catuli et Catulli in libris manu scriptis sine ulla ratione saepissime alterum in uicem alterius exarata sunt, cf. Roberti Vngeri de Valgio Rufo libri p. 292. at tamen re uera Q. Catulum, cuius de carminibus Weichertus (de poetarum latinorum reliquiis

p. 127) non nulla conlegit, et Catullum a scribis permutatos esse codice adparatus Santeniani quodam dilucide edocemur, in quo pone Catulli librum Q. Catuli epigramma a Gellio noctium Atticarum xvııı 9 14 seruatum subiunctum est: cf. Huschkii analectorum p. 48, qui praeterea scholium ad Iuuenalis saturam vııı 186 (p. 300 Iahnii) spectans attulit, ubi simili ratione Catullus mimographus et Q. Catulus permutati sunt (cf. Schurtzfleischii et Crameri notas p. 339), cui scholio Grysarus de mimo p. 299 (cf. comment. acad. Vindob. xıı a. 1854) et Ribbeckius ad comicos latinos p. 309 inconsiderate confisi quod mimographo nomen Q. Luctatii Catulli indiderunt magno opere miror. quid multa? ex Gellii loco eodem quem modo diximus Q. notam illam arreptam et in Datani Riccardiani Cuiaciani titulos inculcatam esse ueri simillimum est. etenim cum loco illo (xvııı 9) uersibus paucis ante quam in Q. Catulum poetam sermo incidit, Catullus poeta commemoretur, Itali, qui Gellii noctibus Atticis ad Catullianos codices interpolandos alibi quoque usi sunt (cf. quae Lachmannus ad LxxxxII 3. 4 adnotauit), in errorem facile seduci potuerunt, uel potius ut fallerentur paene necesse fuit, cum in libris Gellianis nomina Catulli et Q. Catuli non bene distincta reperirent. cui rei ut fidem faciam, librorum Gellianorum lectiones, quas humanitas et beniuolentia Martini Hertzii, uiri doctissimi, liberaliter mecum communicauit, hoc loco excribendae sunt, unde cognoscere licet omnes bonos codices et plerosque omnes interpolatos, quotquot ab Hertzio conlati sunt, duobus locis capitis vııı libri xvııı, ubi Q. Catuli Gellius men-

tionem fecit, *Q. Catulli* habere. namque in paragrapho decima pro uerbis *et Q. Catuli*, ut a bonis libris recensendis ordiar, *atq: catulli* Regius, *7* (= et) *q̄. catulli* Vossianus maior, *et q.* uel *et .q. catulli* Vossianus minor codex reginae in Vatic. 597 Vaticanus 3452 Petauianus Sangermanensis Magliabecchianus, denique tres libri Parisini, quos interpolatorum specimen sibi comparaturus Hertzius per librum XVIIII contulit, Regii 8666 et 8667 et codex Sozomeni in bibl. inperiali (110 bibl. Vallariae) praebent. item in paragrapho quarta decima loco uerborum *Quinti Catuli* plurimi codices *Quinti Catulli* omnibus litteris perscripserunt, ita Reg. Voss. mai. cod. regin. 597 Vatic. 3452 Petauian. Sangerm. cod. Sozom., *q* . . (in uersus fine reliqua perierunt) *catulli* Voss. min., *Q. Catulli* Magliabecch. Reg. 8667. in uno Regio 8666, qui loco priore ipse quoque *Q. Catulli* habet, hic *Q. Catuli* scriptum est. ne quis autem a Gronouio dicente in ueteribus codicibus *Catuli* scriptum esse decipiatur, Hertzio duce adnoto illius uerba de editionibus olim inpressis intellegenda esse. denique Antonii Parthenii, qui a. MCCCCLXXXVI primus Catullum enarratione inlustrauit, uerba haec adferre habet ex eius uita Catulli, cui Hieronymum secutus praenomen Gaio indidit, excerpta. *fuit,* inquit Parthenius, *et quidam alius poeta nomine Quintus Catullus Gellii atque Ciceronis* (de nat. deor. I 28 79) *testimonio commendatus.* uides quam bene omnia ad coniecturam nostram probandam conspirent.

Quae cum ita sint, neque ex Plinii loco neque ex codicibus Catullianis, de quorum titulis adhuc

certiores facti sumus, de Catulli praenomine quicquam concludi potest, neque sperare licet fore ut noua ex conlationibus Heysii et aliorum non dum editis de hac quaestione detegantur : cf. quae Heysius ipse de hac re in praefatione editionis suae p. VIII dixit. unde simul perspicitur de Quinti praenomine non amplius posse cogitari. quod non erit, opinor, qui Catulli et Plinii codicibus aut deficientibus aut fallentibus sola carminis LXVII 12 emendatione Scaligeri, unde in hac disquisitione egressi sumus, defendere uelit, quae (ut hoc argumentis quibus supra eam inpugnaui addam) ne a Catulli usu loquendi quidem satis tuta est. nam etsi poeta amplius uiciens se ipsum nomine adpellauit, tamen numquam aut praenomine aut nomine, sed semper cognomine usus est, ita ut facile ad sententiam inclinemus Catullum, si loco illo nomen suum addere uoluisset, item cognomine se adpellaturum fuisse : praeterea uix intellegeremus cur Catullus a ianua solo praenomine (cf. Horatii sat. II 1 32 II 6 36) familiarissime conpellari uoluisset. accedit ut Catullus a praenominibus nominandis in uniuersum abstinuerit. in toto enim eius libro, in quo permulta nomina et cognomina leguntur, duo tantum praenomina et ita quidem ut cognomina ilico eis addita sint reperiuntur, uide X 31 *Cinna est Gaius, is sibi parauit* et XXXXVIIII 2 *quot sunt quotque fuere, Marce Tulli* : nam *Manii* praenomen Lachmannus in carmen LXVIII 11. 30. 66 corrigendo falso intulit. itaque uix uereor ne in crimen credulitatis incidam, si uulgatum Italorum commentum *uerum isti populo ianua quidque facit* prae Scaligeri et Lachmanni coniecturis adprobauero.

Luculenter nobis demonstrasse uidemur Scaligeri de praenomine Catulli sententiam olim Venatori et Harduino probatam, cui, cum a Lachmanno nouis argumentis fulta esse uideretur, Silligius (in Iahnii annalibus XIII 284) Paldamus (de poet. Rom. amator. p. 25) Hauptius Handius (in progr. Ienens. a. 1848) Pleitnerus Froelichius Mommsenus (hist. Rom. III 579) Rossbachius Iungclaussenus alii accesserunt, deserendam esse. iam reliquum est ut uideamus num Gai praenomen, quod uiri docti olim poetae Veronensi tribuere solebant, testimoniis melioribus defendatur. supra iam docuimus codicum in hac disquisitione nullam auctoritatem esse. quam ob rem si forte in codicis P_2 inscriptione, quam p. 14 descripsi, uocabulum *Cal.* corruptum in *Cai* emendandum esset, haec lectio tamen omni fide careret. at Silligius pro *Cal.* bene *Val.* i. e. *Valerii* restituit eo confirmatum quod epigramma Catulli libro in codice hoc proxime antecedens ita inscribitur *Hextichum Guarini Veronensis Oratoris Clarissimi in libellum Valerii Catulli eius concivis*, cf. Rossbachii progr. Vratislau. p. 3. similiter de inscriptione codicis Guelferbytani C uel 65, 2, qua Huschkius anall. litt. p. 47 ad Gai praenomen defendendum abutitur, res se habet, cum prorsus futilem eam esse adcuratissime probari possit. nam cum codicis huius ubique interpolationibus foedissimis inquinati (cf. Rossbachii praef. p. VIII) folium primum, in quo praeter titulum carmina tria priora scripta erant, olim amissum a manu recenti suppletum sit (cf. Silligius l. c. p. 264), nemo erit qui praenomini *Cai*, quod in titulo inest, fidem habeat. num in aliis codicibus

praenomen Gai Catullo attribuatur nescio, hoc tantum scio Osannum, cum ex uerbis quae Silligius in editione p. 3 de Catulli praenomine fecit, illum in aliquot a semet ipso examinatis codicibus G. notam repperisse concluderet, errauisse. namque Silligius ipse annalium philologicorum loco quem iam saepius attuli p. 284 in ullo codice quem ipse contulisset praenomen scriptum esse negauit. denique ne ad lapidis quidem hodieque Veronae adseruati inscriptionem hanc *D. M. Ipsithillae dulcissimae C. Valerius Catullus leporibus suis moerens posuit* ex Ciampini monumentis Romae editis anno 1690 apud Tentzelium colloq. III 136 et, ut e Schurtzfleischii ad Iuuen. schol. p. 339 Cram. uerbis conicio, in Maluasiae marm. Felsin. p. 503 repetitam quisquam ut Gai praenomen tueatur prouocabit, quippe quae ex Catulli carmine trigesimo altero pueriliter ficta sit, cf. Maffei mus. Veron. p. 190, 7 et Osannus de praenomine Catulli p. 13. contra testes duo incorrupti ac locupletes in promptu sunt qui pro Gai praenomine stant, Apuleius et Hieronymus. quorum ille in libri de magia capite decimo p. 405 Oudend. 279 Elmenh. haec uerba scripsit *hic illud etiam reprehendi animaduertisti quod, cum aliis nominibus pueri uocentur, ego eos Charinum et Critiam adpellitarim. eadem igitur opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit et Ticidam similiter, quod quae Metella erat Perillam scripserit.* quo loco quotquot codices conlati sunt in lectione quam exhibuimus consentiunt, si non nulli omittuntur *C. Catulum* praebentes (cf. Hildebrandus ad h. l. p. 465) : quem ad errorem uulgarem Apulei scribae hoc loco eo magis

inclinare potuere, quod illum Catulum poetam, cuius modo mentionem faciebamus, in capite proxime antecedente ipsum quoque commemorauerat Apuleius. quid? quod propter hanc ipsam commemorationem paullo ante factam Apuleius haud scio an praenomine addito cauere uoluerit ne iudices Catulum et Catullum confunderent. alter testis quo praenomen Gai defenditur Hieronymus est, qui ad Eusebii chron. ol. CLXXIII annum II haec ex Suetonio de uiris inlustribus excerpta adnotauit *Gaius Valerius Catullus scriptor lyricus Veronae nascitur.* quo loco cum ceteri codices praenomen Gai praebent, tum in omnium codicum uetustissimo et optimo Bongarsiano, qui saeculo octauo litteris maiusculis scriptus est, praenomen non tam nota indicatum quam omnibus litteris ita perscriptum est ut supra in loco Hieronymi adferendo exhibui, cf. Reifferscheidius ad Suetonii reliquias p. 22. 39. 383. talis codicum omnium in duobus duorum scriptorum locis consensus plurimi habendus est, neque quicquam caussae adest cur uel alterius uel utriusque scriptoris testimonium suspectum ducamus. namque Apuleium, etiam si in praenominibus citandis neglegentior fuerit (cf. de mag. 66 p. 538 Oudend.), in poetae clarissimi praenomine errasse minime ueri simile est. Suetonius autem sine dubio uero Catulli praenomine usus est neque probabile uerum ab Hieronymo corruptum esse, qui in omnibus locis quos ex Suetonii de uiris inlustribus libro excerpsit, ne semel quidem in praenominibus recensendis peccauit. *Titi* enim praenomen, quod in fragm. 5 Reiffersch. a codicibus Livio tragoediarum scriptori tribuitur, non tam ab Hieronymo

quam a scribis Liuium tragoedum cum Liuio rerum scriptore confundentibus additum esse post C. F. Hermannum (u. disputationem de uiris inlustribus, quorum tempora Hieronymus ad Eusebii chronica adnotauit p. 3) Reifferscheidius recte intellexit. itaque censeo Catullum Gai praenomine usum esse : id quod olim uiri docti plerique omnes crediderunt, nuper solus Osannus pluribus defendit.

Restat ut de nomine gentilicio Catulli disputemus. quod neque in codicibus bonis neque a poeta nominatum tamen non est dubium, cum aliunde testimoniis locupletissimis memoriae traditum sit. Osannus quidem fallitur l. c. scribens *testium qui miretur penuriam in poetae clarissimi praenomine, eam etiam magis mirabitur in gentilicio eius nomine hactenus ex solo commentatore Horatii Cruquiano p. 398, quem Lachmannus confert, adlato.* nam praeter commentatorem Cruquianum etiam Porphyrio ad Horatii saturarum I 10 19 et Hieronymus l. c. Catullo nomen Valeriorum gentile ascripserunt, denique Suetonius quoque (in Iulio 73) poetam Valerium Catullum nominauit. recte uero Osannus intellexit Charisii locum quendam alicuius hac in re momenti esse, nec tamen primus intellexit. nam iam anno prius quam Osannus illa de Catulli praenomine conscripsit, Mauricius Hauptius in indice lectionum Berol. aestiu. a. 1855 locum Charisianum eundem optime et emendauerat et explicauerat. et ita quidem Hauptius, quem Keilius secutus est, Charisium instit. gramm. I 75 P. 97 Keil. scripsisse demonstrauit '*hos pugillares*' *et masculino genere et semper pluraliter dicas, sicut Asinius in Valerium, quia pugillus*

est qui plures tabellas contineat in seriem sutas. at tamen 'haec pugillaria' saepius neutraliter dicit idem Catullus in hendecasyllabis. item Laberius in piscatore singulariter 'hoc pugillar' dicit. quo loco libellum quendam ab Asinio Polione in Valerium Catullum scriptum indicatum esse Hauptius et Osannus coniecerunt, quorum sententiae quae opposuit Bernhardius in historia litterarum Romanarum p. 515 nihili esse uidentur. ceterum alterum locum ignoro in quo Catullus nomine solo gentilicio adpellatus sit. nam Valerium, cuius mentionem Cicero in epistula ad Trebatium VII 11 3 hisce uerbis fecit *sed heus tu quid agis? ecquid fit? uideo enim te iam iocari per litteras . . . . si cito te rettuleris, sermo nullus erit: si diutius frustra afueris, non modo Laberium sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici iuris consulti. haec ego non rideo, quamuis tu rideas, sed de re seuerissima tecum ut soleo iocor* . . . a Catullo Veronensi omnino seiungendum esse, quamquam olim Achilles Statius et nuper, id est ante hos quadraginta fere annos, Huschkius de Annio Cimbro p. 27 eos coniunxerunt, hodie omnes opinor concedent. nam, ut Orellius onomast. Tull. p. 628 et Ribbeckius rel. comic. lat. p. 258 recte intellexerunt, ex Ciceronis loco quem excripsi conligendum est Valerium illum fabulas Atellanas uel mimos scripsisse. at quisnam ausit Catullo Veronensi huius modi carmina tribuere? accedit ut demonstrari nequeat Catullum anno 701/53, quo Cicero illam Trebatio epistulam misit, etiam tum in uiuis fuisse. itaque equidem non dubito quin eorum sententia adprobanda sit qui

Valerium illum cum L. Valerio iuris consulto, ad quem Cicero epistulam i 10 misit et quem in epist. iii 1 3 Appio Claudio proconsuli commendauit, conectunt. etenim cum ex epistulis a Tullio ad Trebatium et L. Valerium missis utrumque adpareat iuris consultum utrumque cum Cicerone intima familiaritate coniunctum utrumque iuuenem iocosum, denique utrumque, cum eodem tempore in prouinciis de iure consulentibus responderet, fere aequalem fuisse, coniectura satis facilis ac prompta est Trebatium et L. Valerium amicos fuisse et Ciceronem in epistula illa L. Valerium iuris consultum amicum suum et Trebatii commemorasse. quid? quod paene coniecerim Valerium, qui in iuris prudentia parum profecit, iuris prudentiae anteposuisse studia poetica a Cicerone in epistula illa significata. non igitur licet loco epistulae Tullianae uti ut solo nomine gentilicio Catullus adpellatus esse probetur. neque quicquam Roberti Vngeri de Valgio Rufo p. 45. 455 ariolationibus de scholio ad Vergilii ecl. vii 22 Veronensi factis tribuendum est, qui tamen p. 206 locos non nullos attulit, in quibus nomen Valerii solum pro Valerio Flacco et pro Valerio Maximo scriptum reperitur.

Satis igitur conpertum habemus Catullum e Valeria gente fuisse. Valeriae autem gentis quamquam homines permulti noti nobis sunt, tamen nullus Valerius in monumentis litteratis Romanorum reperiri potest qui cum Catullo poeta cum eiusque familia propinquitate aliqua coniunctus fuerit, praesertim cum pauca tantum nomina eorum quibus cum Catullo eadem familia erat, ad nostram memoriam peruenerint. nam Valeriorum Catullorum

praeter poetam eiusque patrem et fratrem admodum pauci commemorari uidentur. sunt enim quod sciam hi : L. Valerius Catullus triumuir monetalis Augusti temporibus uiuens, cuius nomen in numo aereo descriptum legitur (cf. Riccius de famil. ueter. num. p. 230 Eckhelii doctrina numorum v 333), deinde M. Annius Valerius Catullus, qui in hoc titulo apud Gruter. 480, 5 conparet *Sex. Valerio. Sex* || *Fil. Fab. Poblicolae* || *Vettiliani. Eq. R. Eq. P* || *Flaminis. Perpetui. Sacerd* || *Vrbis. Romae. Aeterno. Cura* || *tori. Et. Patrono. Ciuitatum* || *Vardagatensium. Et. Dripsin* || *atium. Patrono. Colleg. Omnium* || *Omnibus. Honoribus. Perfuncto* || *V. B. Qui. Vixit. Sine. Vlla. Querella. Cum* || *Coniuge. Infrascripta. Annis N. LV Et Nonie. M. F. Arrie. Hermionille* || *Summa. Pietate. Ab. Eis. Dilectus. Avis* || *Rariss. M. Annius. Valerius. Catullus. Nepos.* denique nomen delatoris sub Domitiano inperatore florentis integrum C. Valerius Catullus Messalinus fuisse uidetur, cf. Iuuenalis sat. IIII 113 Plinii epist. IIII 22 Taciti Agr. 45 inscript. apud Grut. 314, 3. contra, si a cognomine discedimus, gentem Valeriam per Catulli poetae prouinciam patriam late propagatam fuisse inscriptiones ibi repertae testantur luculenter, neque praetermittamus adnotare illum ipsum titulum, quem modo e Grutero excripsimus, in agro Brixiano effossum esse : id quod C. F. Hermannum l. c. p. 9 non fugit. cf. inscriptiones apud Orellium 1872 5991, apud Gruter. 868, 2 892, 6, ubi Valerii Veronenses commemorantur, et praeterea apud Orellium 454 2183 (3905) 3744 4825 4826 7067 7201 alias.

De Catulli patria omnia satis in luce posita sunt. atque poeta ipse, etsi ubi loci natus sit non indicauit, tamen prouinciam patriam clare significauit. nam et Transpadanos adgnoscit populares suos, cf. xxxviiii 13 *aut Transpadanus, ut meos quoque attingam* (u. apud Quintilianum i 5 8 *Catullus 'ploxemum' circa Padum inuenit*), et multa alia in eius libro leguntur quae poetam ex Gallia Cisalpina oriundum fuisse probant. cf. carm. xxxi lxvii xxxv 3 lxviii 27 c 2. eadem origo a Plinio praef. hist. nat. § 1 indicatur, quippe qui ipse Novi Comi natus Catullum 'conterraneum suum' nominet. simili ratione Martialis xiiii 100 Raetiam Catulli patriam adpellat his uersibus

si non ignota est docti tibi terra Catulli,
potasti testa Raetica uina mea.

at urbs Catulli patria ab Ouidio commemoratur amorum iii 15 7

Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo,
Paelignae dicar gloria gentis ego,

quicum Martialis epigram. xiiii 195

tantum magna suo debet Verona Catullo,
quantum parua suo Mantua Vergilio.

et i 7 2 x 103 5 et Plinius hist. nat. xxxvi 6 48 et Hieronymus l. c. et Nonius p. 546, 27 et Priscianus p. 546 P et interpres Veronensis ad Vergilii ecl. vi 1, denique codices Catulliani, ut supra diximus, consentiunt. quin urbs Catulli patria adeo in uulgus nota erat ut Catullus saepius 'poeta' uel 'uates Veronensis' adpellaretur, cf. Macrobii Saturn. ii 1 8 '*Saturnalibus optimo dierum*' *ut ait Veronensis poeta,* Ausonii praef. ad Pacat. p. 332 Bip.

'cui dono lepidum nouum libellum' Veronensis ait poeta *quondam*, Martialis ep. I 61 1 *Verona docti syllabas amat uatis.* omnes igitur qui de hac re rettulerunt scriptores Veronensem esse Catullum adfirmant. nihilo minus non nulli uiri docti in Sirmione paeninsula in Benacum lacum excurrente Catullum natum esse dixerunt, quorum sententiam, quam iam olim Scipio Maffeius Veronae inlustratae III 27 ullo fundamento inniti recte negauit, tamen et Baehrius in historiae litterarum Romanarum I 402 et A. G. Zumptius in Leutschii philologi XII 754, quasi res esset certissima et omni exempta dubitationi, secure propagarunt. atqui dixerit quispiam, qua re isti moti sunt ut Sirmione Catullum natum dicerent? ad carmen XXXI prouocant, quo Catullus ex Bithynia reuersus Sirmionem dulcissimis uersibus salutauit : sed inde quod carminis illius uersu nono Catullus se ad larem suum uenisse et desiderato adquiescere lecto ait, deinde quod uersu duodecimo et sequentibus Sirmionem ero reuerso gaudere et quidquid domi sit cachinnorum ridere iubet, denique quod phaselus in lacu Benaco recondita senet quiete (cf. IIII 25), quiuis uidet minime sequi necessario ut Catullus in Sirmione paeninsula natus sit, sed id tantum certo illis locis effici ut Catullus paeninsulam paruam illam possederit. nisi autem idoneis argumentis Catullum Sirmione natum esse adcurate antea demonstratum est, sumere nobis non licet eos qui Catullum Veronensem fuisse dixerunt scriptores aeque incuriose locutos esse atque ei qui Vergilium, quem in pago qui Andes dicebatur natum esse scimus, urbis uicinae caussa Mantuanum adpellare maluerunt. atque ne possumus quidem

id sumere. nam etiam si poetas pro Sirmione, si ibi Catullus natus fuisset, Veronam nominare potuisse facile concederemus, tamen idem facere Hieronymo uel, ut uerius loquar, Suetonio, qui poetarum adcuratam historiam scripsit, non licuisset. qui, si Catullus Sirmione in lucem editus esset, sine dubio eadem id diligentia adnotasset, qua Vergilii pagum patrium non reticuit. sed Hieronymus ex Suetonio desumpta haec docet *Catullus . . . Veronae nascitur* : quibus uerbis sententia quam nos defendimus extra omnem dubitationem ponitur, praesertim cum Veronae Catullum saepius habitasse ex carminibus XXXV 3 et LXVIII[a] 27 manifestum sit.

Iam igitur docuimus quale uerum poetae nomen quaeque eius patria fuerit. fuit enim Gaius Valerius Catullus Veronensis.

II

Sed iam ad grauiora conuertamur. quaeritur enim quo tempore uixerit Catullus. quod, si in uniuersum spectamus, quamquam dubium non est, quoniam multa a poeta commemorata demonstrant eum sub saeculi ab urbe condita septimi finem floruisse, tamen de anno et natali et fatali inquirentibus nobis difficultates haud paruae exoriuntur. seruatum quidem est testimonium scriptoris ueteris de utroque illo anno satis planum atque apertum. at hoc quamuis apertum sit, tamen falsum aut certe non omni ratione adcuratum esse dudum perspectum est. Hieronymus enim adnotamentum illud, quo supra ad Catulli praenomen constituendum usi sumus, *Gaius Valerius Catullus scriptor lyricus Veronae nascitur* ad olympiadis CLXXIII annum secundum (h. e. ab u. c. 667/87 a. Chr. nat.) et hoc alterum *Catullus XXX aetatis anno Romae moritur* ad olymp. CLXXX annum quartum (h. e. ab u. c. 697/57) ascripsit. quacum Catulli aetatis definitione 'uita Catulli' consentit in editionibus annorum 1472 et 1481 descripta et ab

Huschkio anall. litt. p. 53 repetita haec *Valerius Catullus, scriptor lyricus, Veronae nascitur olympiade CLXXIII anno ante natum Sallustium Crispum diris Marii Sullaeque temporibus, quo die Plotius latinam rhetoricam primus Romae docere coepit. amauit hic puellam primariam Clodiam, quam Lesbiam suo adpellat in carmine. lasciuiusculus fuit et sua tempestate pares paucos, in dicendo (ef)frenata oratione superiorem habuit neminem. in iocis adprime lepidus in seriis uero grauissimus extitit. erotica scripsit et epithalamium in Manlium. anno uero aetatis suae XXX Romae moritur elatus moerore publico.* tamen haec uita eiusque cum Hieronymi adnotamentis congruentia nihili aestimanda est, quoniam ea tantum abest ut ex antiquitate, id quod Huschkius et Paldamus (p. 26) et Bernhardius quoque, si quae in litterarum historia p. 514 scripsit recte interpretor, sibi persuaserunt, superstes et servata sit, ut ab Italo saeculi xv quodam consarcinata sit. qui unde cognitionem suam hauserit non ignoramus. maxima enim uitae pars ex non nullis adnotationibus ab Hieronymo ad Eusebii chronica additis consuta est. quae res cum eo probatur quod error ab Hieronymo de anno siue natali siue fatali commissus in uita quoque legitur, tum eo quod quae de Sallustio et Plotio narrantur apud eundem Hieronymum extant et ita quidem, ut quae ad Plotium pertinent adnotamento quod de Catulli anno natali est proxime antecedant, contra quae ad Sallustii annum natalem spectant illi proxime subiciantur. his tribus Hieronymi obseruationibus simul cum ea quam de Catulli morte idem conposuit usus Italus ille non cauit ne in errores graues incideret. atque primum

Italum quae de die Catulli natali ariolatur ipsum finxisse mihi quidem certissimum est, deinde si temporum rationes spectamus, quas fusius explicare neque huius loci et longum est, fieri non potuit ut natali demum anno Catulli uel praecedente a. 666/88 Plotius Gallus rhetoricam Latinam docere coeperit, atque luce clarius est ab Italo, qui loco Ciceronis ab Hieronymo adlato seductus est, annum 666/88, quo floruisse Plotium Hieronymus testari uoluit (cf. C. F. Hermannus l. c. p. 9), cum eo confusum esse quo docere ille coepit. uides igitur ne minimam quidem auctoritatem uitae illi ascribi posse.

Ut igitur eo redeamus unde paullo ante egressi eramus, Hieronymi definitionem aetatis Catulli falsam esse his rebus quam manifestissime elucet. quamquam Hieronymus Catullum anno 697/57 e uita decessisse docet, tamen Catullus ipse carmine CXIII 2 testatur se Pompeium anno 699/55 iterum consulem uidisse : quocum loco carmen LV 6 conferendum est, quo Pompei eiusdem 'Magni ambulatio' commemoratur, quam ille eodem anno quo iterum consul erat extrui iussit. porro Catulli carmina XI et XXVIIII post expeditionem anno 699/55 a Caesare in Britanniam factam scripta sint necesse est. denique in carmine LIII rem quandam lepidam Catullus narrat, quae cum Licinius Caluus mense Sextili a. 700/54 in Vatinium apud iudices egit, accidit. praeterea aliae etiam res in libro Catulliano reperiuntur quibus serius quam Hieronymus indicauit Catullum mortuum esse demonstratur : sed nihil inest quo post annum 700/54 poetam Veronensem uixisse credere cogimur. cui senten-

tiae quaecumque opponi solent, omnia in non nullorum carminum praua interpretatione nituntur. et aliquot quidem errores ab interpretibus priorum saeculorum commissos uix opus est recensere, cum iam dudum explosi sint. ueluti Petrus Crinitus et alii uersibus his

sic forsan tener ausus est Catullus
magno mittere passerem Maroni,

quibus Martialis epigrammatum IIII 14 13 temporum rationes nihil prorsus curans exemplo utriusque antiquioris poetae rationem uel discrepantiam inter suam et Silii Italici poesim intercedentem indicare noluit, decipi se passi sunt ut Catullum cum Vergilio carminibus iam insignem gloriam adepto familiaritate coniunctum fuisse crederent : quod si uerum esset, poeta Veronensis ultra tempora triumuiratus alterius uixisset. maiore ueri specie non nulli uiri docti ex carmine undetrigesimo Catullum bellum Pompei et Caesaris ciuile uidisse sibi uisi sunt demonstrare posse : qua in re eos errasse infra in capite VIIII adparebit. sed omnes incredibili quadam peruersitate Scaliger, uir hac in re plane sui dissimilis, superauit, ut pote qui in animaduersionibus ad Eusebium p. 155 carmen XXXIIII *Dianae pueri integri* pro carmine saeculari, quamquam ne uerbum quidem ibi de saeculo legitur (cf. Theodorus Marcilius in asterismis p. 8 Bentleius in praefatione ad Horatium p. XIII ed. Lips. M. Hauptius in quaestionum Catullianarum p. 14), haberet et in ludos saeculares ab Augusto anno 737/17 celebratos, quibus Horatius suum carmen saeculare destinauit, scriptum esse arbitraretur. haec omnia moramur nihil :

contra adcuratam disquisitionem carmen LII exigit, quod omnibus fere grammaticis certissimo fuit documento Hieronymum falsa rettulisse, quippe quod sub finem anni 707/47 scriptum esse luce esset clarius. age dum igitur excribamus enarremusque carmen illud conclamatum hisce quattuor uersibus conceptum,

Quid est, Catulle? quid moraris emori?
sella in curuli Struma Nonius sedet,
per consulatum peierat Vatinius:
quid est, Catulle? quid moraris emori?

A uersu secundo explicando initium capiamus, de quo praeter Scaligerum A. Haakhius (in Paulii encycl. v 688) G. Teuffelius (u. carm. Catulli selecta in Germ. conuers. Stuttg. 1855 p. 53. 54) H. Lehmannus (in supplementis philologi Leutschiani II 205) coniecturam proposuerunt. Scaliger in locis duobus ad Attic. II 9 2 et in Vatin. 16 39, quibus Cicero strumam Vatinii (ea enim eum laborasse constat, cf. Plut. Cic. 9. 26. in Vatin. 2 4. 4 10 cum schol. Bob. p. 316 Cic. pro Sest. 65 135 cum schol. Bob. p. 310) commemorauit, pro adpellatiuo nomine proprium restituens Strumam Nonium Catulli resuscitasse sibi uisus est: omnia parum considerate, ut quiuis intellegit. Scaligeri error primarius fuit quod Strumam non tam conuitium quam uerum cognomen Nonii fuisse putauit. primum enim Strumae cognomen nusquam quod sciam inuenitur, nedum Nonius quidam alius Struma: deinde Boethius loco quem infra describemus illud pro conuitio habuit neque aliter, ut uidetur, Marius Victorinus (p. 2575 P. 174 Gaisf.), qui,

cum uersum secundum memoriter citaret et Nonio a colli tumore quodam cognomen infame ortum esse meminisset, Strumae loco scrofularum quas uocabant caussa in Scrofae nomen incidit. denique Plinium idem de Strumae nomine cogitasse locus quem p. 15 descripsimus demonstrat, quo quis Nonius senator fuerit adcuratius significaturus Plinius, uersus Catulliani memor et nominis utriusque ordine eo quo uti Catullo lubuerat seruato, illum filium Strumae Nonii eius quem Catullus in sella curuli uisum indigne tulisset dixit. unde Nonium senatorem Strumae cognomine caruisse conicere licet : qua re sententia a nobis defensa magno opere commendatur. itaque Scaligero Vulpio Forcellino Doeringio aliis multo prudentius Haakhius et post eum, si Heysium, qui conuitium in Strumae nomine reconditum uertendo recte expressit, omittimus, Teuffelius et Lehmannus disputauerunt, cum Nonium Asprenatem, qui ab aduersariis suis conuitii caussa cognomine Strumae dictus esset, a Catullo in carmine LII commemoratum esse dicerent. Catullum enim (ut quae Lehmannus hac de re nuper disputauit breuiter conprehendam) Caesari inimicissimum fuisse, Vatinium contra illius consilia fide maxima et industria adiuuisse : quare cum poeta sibi moriendum dicat, quia et Nonius et Vatinius summis fruantur honoribus, dubitari non posse quin uterque Caesari addictus fuerit. iam uero cum Asprenas quidam proconsul Caesarem aduersarios bello Africano persequentem comitatus ab hoc aciem apud Thapsum anno 708/46 instructuro cum duabus legionibus in praesidio castrorum relictus sit (u. bell. Afr. 80) et anno insequenti equites ex Italia

in Hispaniam ad Caesarem perduxerit (u. bell. Hisp. 10), cumque is uir Caesaris partes tum secutus ex Noniorum gente fuerit propter cognomen Asprenatis, quo uni Nonii usi sint, necesse sit, nos facere non posse quin Nonium eundem qui Caesaris amicus siue Catulli aduersarius curuli magistratu functus sit, postea ad proconsularem dignitatem sumamus promotum esse. his a Lehmanno ueri simillime disputatis pauca tantum habeo quae addam. de Strumae enim nomine Boethius de consol. philos. III pr. 4 haec habet *num uis ea est magistratibus ut utentium mentibus uirtutes inserant uitia depellant? atqui non fugare sed inlustrare potius nequitiam solent. quo fit ut indignemur eos saepe nequissimis hominibus contigisse. unde Catullus licet in curuli Nonium sedentem Strumam tamen adpellat.* quo loco non licet abuti ut demonstretur Catullum ipsum Nonii carpendi caussa Strumae nomen inuenisse. sed illud Nonii nomen ridiculum cum Quadrantariae cognomine Clodiae (u. infra cap. IIII) et Mentulae cognomine Mamurrae (u. infra cap. VIIII) et cum Hierosolymarii Sampsicerami Arabarchae nominibus Pompei (u. Drum. hist. II 226) et cum Canis cognomine Auidieni Horatiani (u. sat. II 2 56) conparandum tum cum Catullus illa scripsit, dudum notum et inueteratum erat. nam quis Catullum putauerit, si ipse Strumae nomen inuenisset et Nonio indidisset, Vatinium, quem cum Nonio simul castigauit quemque strumosum fuisse supra diximus, eodem cognomine cauillari omisisse? potius Catullus Nonium cognomine infami strumosum et Vatinium corpore strumosum non sine ludibrio Strumae cognomine ante nomen Nonii posito coniunxit: cuius rei

aliquid Weicherto (de reliq. poet. Lat. p. 130) et Drumanno (hist. Rom. v 683, 23) suboluit.

Sed quid de tempore quo Nonius in sella curuli sederit statuendum? recte Lehmannus adnotauit unum de hac re constare quod Catulliano carmine doceamur, Nonium in sella curuli tum sedisse, cum Vatinius per consulatum peieraret. quod quando Vatinius fecisse censendus sit iam inquiramus. uiri docti igitur plerique omnes uersum tertium *per consulatum peierat Vatinius* ita intellexerunt ut consulatum, quem Caesar Vatinio et Q. Fufio Caleno in extremos dies mensis Decembris anni 707/47 concessit (cf. Drumanni hist. Rom. III 567, 71 VI 249, 46) Catullum uidisse putarent. quod si uerum esset, Catulli uita minimum ad finem usque anni 707/47 esset continuanda: cui rei quam maxime id obstare uidetur quod in nullo libri Catulliani carmine res commemorantur quae inter annos 700/54 et 707/47 acciderunt. etenim cum carmina permulta in libro Catulliano insint quae anno 700/54 et proxime antecedentibus Catullus scripsit, id quod infra luculenter demonstrabimus, miramur qui factum sit ut ne unum quidem carmen reperiri possit quod poeta intra septennium annum 700/54 subsequens conposuerit, cum praesertim anni illi e maxime memorabilibus totius rei publicae Romanae fuerint: cogita quaeso Catullum de anno 702/52 turbulentissimo, quo Clodius periit, de annis 705/49 et 706/48, quibus bellum Caesaris et Pompei ciuile exarsit et confectum est, de bello Alexandrino anni 707/47 uerbum omnino nullum fecisse neque quicquam commemorauisse quod ulla ratione cum rebus illis cohaereat. cuius argumenti uim

iam adgnouit qui hac in quaestione non tam consulto quam forte fortuna carmen LII in usum uocare omisit, Isaacus Vossius. qui cum Hieronymus quae de anno Catulli fatali docuisset falsa esse intellexisset, ea de caussa quia Catulli scripta nihil quod non praecessisset bellum ciuile Caesaris et Pompei continerent, coniecit poetam ante hoc bellum librum suum edidisse ac uiuere desiisse (cf. obseruationum in Catullum p. 82. 83) et mortem Catulli aut anno 702/52 aut anno bello illi proxime antecedenti 704/50 adsignauit obseruatione rectissima non satis caute usus.

At num credere cogimur Catullum Vatinium consulem oculis uidisse? minime. iam uir doctus nescio quis in Zimmermanni diariis (anni 1834 I 958) et huius ut uidetur nescius Mommsenus (histor. Roman. III[1] 304 uel III[2] 314), cuius sententiam Iungclaussenus in commentatione de carminum Catullianorum temporibus a. 1857 edita adprobauit, rectissime adnotarunt Catulli uerba non ita conparata esse ut inde illud necessario concludendum sit. quid enim est quod Catullus in Vatinio aegre ferat? *per consulatum peierat Vatinius* h. e. consulatu quasi teste inuocato Vatinius periuria facit: errorem enim a Lehmanno nuper repetitum, quem Palladius Fuscus uerbis *per consulatum* arbitratus tempus quo Vatinius falso iurauisset indicatum esse olim commisit, refutare supersedemus. sed cur ponamus Vatinium, cum Catullus uerba illa scriberet, iam consulem fuisse? num probabile est Catullum, si Vatinium consulem uidisset, eius miserum et intermortuum consulatum in paucos dies illi a Caesare concessum tanta indignatione,

quanta in uersu tertio erumpit, dignum habuisse? nonne illa uerba de consulatu expectato aeque bene, immo etiam melius, quia tum sensus totius uersus multo acerbior fit, intellegi possunt? quin etiam de consulatu Vatinii futuro intellegantur necesse est. uerbis enim uersus secundi *sella in curuli sedet* in uersu tertio uerba *per consulatum peierat* respondent: alter magistratum tenet, alter expectat. ita si interpretaris, uerba *sedet* et *peierat* sibi opponuntur optime. sed quam inconcinne, si Vatinius iam tum consulatum gereret, uerba *sedet* et *peierat* se exciperent! tempora rei publicae, inquit Catullus, tam iniqua et tristia sunt ut Vatinius, homo inprobissimus, se consulem futurum esse gloriari et consulatu futuro ad iurandum seu potius, cum ille homo nequam nihil nisi falsum iuret, ad peierandum abuti audeat. est quasi dicat Vatinius 'ita consul fiam, ut quae adfirmo uera sunt'. hanc nobis probatam explicationem uersus tertii loci duo, qui in Ciceronis in Vatinium interrogatione anno 698/56 habita leguntur, mirum quantum commendant, quibus Vatinium iam diu ante quam consulatum adeptus est, de consulatu suo futuro, immo de altero suo consulatu loqui reuera consueuisse discimus. haec enim Tullius in Vatinium dixit 2 6 *at tamen hoc, Vatini, memento paullo post istam defensionem meam, quam tu bonis uiris displicuisse dicis, me cum uniuersi populi Romani summa uoluntate tum optimi cuiusque singulari studio magnificentissime post hominum memoriam consulem factum omniaque ea me pudenter uiuendo consecutum esse, quae tu inpudenter uaticinando sperare te saepe dixisti.* 5 11 *quaesturam petisti* (a. 690/64)

cum P. Sestio, cum hic nihil loqueretur nisi quod agebat, tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. quid igitur rei esset iam olim Hadrianus Turnebus in aduersariorum XXI 11 intellexit, cum haec scriberet: *Vatinius inprobe uaticinando sperabat, inquit Cicero, consulatum: ariolabatur enim se consulem fore et per consulatum suum subinde iurabat, immo uero peierabat. proinde stomachose et dolenter scripsit Catullus 'quid est, Catulle? quid moraris emori?'* atque partem quidem aliquam ueri Scaliger adgnouit, cum Vatinium, quo tempore Catullus carmen LII fecit, consulatu non dum functum esse sed potius designatum fuisse consulem coniceret. denique ne de ueritate sententiae nostrae ulla relinquatur dubitatio, ea proferantur quae scholiasta Bobiensis (p. 315 Or.) ad locum priorem ex Vatiniana a nobis descriptum adnotauit. sunt ea autem hoc modo seruata *Ineptissimam Vatinii et paene furiosam* . . . . *consulatum iurauerit, qui primum sibi nec auderet optare. hanc ergo uaticinationem nominat spem uidelicet honoris quasi per dementiam cogitati.* quae uerba quo sensu scholiasta scripserit dubium esse nequit, etsi non nulla quibus sententia supplebatur perierunt. atque primum certum est scholiastam Bobiensem, cum Vatinium dixit per consulatum iurasse (quis enim de ueritate uoculae *per* supplendae dubitauerit?), de eius cupiditate et desiderio consulatus futuri cogitasse. deinde ueri simillimum est scholiastam, cum Vatinii per consulatum iurati mentionem fecit, Catulli carmen LII, quod prae aliis olim notum fuisse testimonia Plinii Victorini Boethii

Fortunatiani demonstrant, in animo habuisse: nam locutio per consulatum iurandi a uulgari dicendi usu adeo recedit ut grammaticum ultro in eam incidisse pernegandum sit. denique si quaeritur quo modo totus locus supplendus et emendandus sit, scholiastam, cum ad uerba Vatinianae illa (5 11) quibus Vatinius, quaesturae candidatus, de altero consulatu gerendo cogitasse traditur respexisset, ita fere olim scripsisse crediderim: *ineptissimam Vatinii et paene furiosam (uaticinationem dicit M. Tullius, qua hic per alterum) consulatum iurauerit, qui* (an *quia?*) *primum sibi necligeret optare.*

Tantum igitur abest ut ad finem usque anni 707/47 Catullum uixisse carminis LII caussa nobis sumendum sit, ut id quod supra ceteris carminibus consideratis diximus in Catulli libro nihil post annum 700/54 factum commemorari, carmine nostro diligenter examinato minime redarguatur. sed noua nobis quaestio instituenda est. quaeritur enim cuinam anno iam carmen LII ascribendum sit. cum carmina quotquot Catullus in Caesarem et Caesarianos scripsit, intra biennium quod a medio fere anno 698/56 ad annum 700/54 medium fuit, scripserit, qua de re in capite nono adcuratius disputabimus, conicere licet carmen LII, quo duos Caesarianos acerbe perstrinxit, intra idem tempus poetam conposuisse. cui sententiae Mommsenus, quem Iungclaussenus sequitur, eatenus astipulatus est ut carmen nostrum anno 700/54 ascriberet partim eo motus quod Catullus hoc anno librum suum edidisset, partim eo quod iam tum neque anno demum 707/47 Vatinius, cuius nomen a triumuiris mense Aprili anni 698/56 Lucam congressis

in longas consulum futurorum paginulas (cf. Cic. ad Att. IIII 8b 2) sine dubio relatum fuisset, per consulatum cum caussa peierare potuisset. sed eadem argumenta, ut quiuis uidet, in auxilium uocari possunt ut annus 699/55 commendetur, quem equidem (si in tanta rerum obscuritate coniecturam proponere fas est) praetulerim. si enim id temporis momentum inuestigare temptamus, quo intra biennium illud Vatinium superbia atque inpudentia sese quam maxime extulisse et ideo Catullo quam maxime inuisum se reddidisse ueri simile est, hoc tum incidisse putauerim, cum Vatinius opibus in primis Caesaris adiutus, cuius amore omnia quae uellet consecuturum sese dicere solebat (cf. in Vatin. 16 38), M. Catone conpetitore grauissimo repulso prioribus anni 699/55 mensibus praetor recens creatus erat. Nonium autem comitiis aediliciis mox post consularia a Pompeio habitis aedilem illius anni curulem creatum esse censuerim. quibus in comitiis quo uehementius et acrius non solum suffragiis sed etiam armis pugnatum est, eo magis aduersarii trium uirorum se succubuisse indignabantur, atque eo magis Nonius, si in illis ipsis comitiis creatus candidatos optimatium uicerat, prae aliis Caesarianis Catullo inuisus erat. ceterum de comitiis et consularibus et aediliciis a. 699/55 cf. Drumanni hist. Rom. III 279. 280 VI 46. praeterea cauendum est ne a Pighio annalium III 388 in errorem seducamur, qui Sempronium quendam Atratinum aedilem anno 699/55 curulem fuisse sine ulla caussa idonea contendit. neque ea quae de aedilitate curuli a Nonio anno 699/55 gesta diximus subtiliore aetatis Nonii Asprenatis consideratione refelluntur. Nonii

enim filius cum, ut ex Plinio scimus, anno 711/43 ab Antonio proscriptus iam senator esset, tum uiginti quinque minimum annos natus fuit. unde conligere licebit Nonium patrem tum quinquaginta minimum annos habuisse : atque ad eandem fere aetatem patris ducimur, si Nonium suo anno aedilem anni 699/55 curulem fuisse censemus. denique quo anno Asprenas praeturam administrauerit, ex qua anno 708/46 proconsul factus est, nescitur. ex nostra igitur sententia poeta omnes rei publicae magistratus a Caesaris pedisequis occupari intra priores anni 699/55 menses carmine LII questus in proximis etiam comitiis par hominum strumosorum uictoriam reportasse ait, quorum alter primum ascensum ad honoris amplioris gradum (Cic. de leg. III 3 7) aedilitatem curulem adeptus esset, alter praeturae nuper sibi concessae honoribus non amplius contentus iam de summo omnium magistratu, de consulatu gerendo inpudentissime cogitaret.

Ex eis quae disputauimus primum adparet eis quae in carmine LII de Vatinii consulatu leguntur Catullum post annum 700/54 uixisse probari non posse, deinde Hieronymum, etsi ab omni errore absolui nequeat, tamen magni erroris crimine liberandum esse. nam si disputatio nostra uia recta progressa est, iam non tam decennio, quale erratum plerumque et uulgo chronographo inputant, quam triennio uel quadriennio iusto prius Hieronymus mortem poetae indicauit. quod dum scribimus, sumimus Catullum postea quam medio fere anno 700/54 librum suum edidisset, mox e uita decessisse. cui opinioni

aliquatenus praeter Hieronymum Ouidii auctoritas succurrit, qui amorum III 9 61 haec cecinit,

in Elysia ualle Tibullus erit :
obuius huic uenias hedera iuuenilia cinctus
tempora cum Caluo, docte Catulle, tuo.

deinde illud carmen LII, id quod post Paldamum (l. c. p. 28) Hauptius (quaest. Catull. p. 15) Helbigio (deutsche iahrb. 1842 p. 1214) astipulante sagaciter adnotauit, quandam quasi mortis praesensionem fractique animi et cui uitae pertaesum est adfectum continet. accedit ut libri Catulliani uestigiis non nullis poetam admoneamur iniqua ualetudine usum esse. primo loco carmen XXXVIII adferendum est,

Malest, Cornifici, tuo Catullo,
malest me hercule et est laboriose
et magis magis in dies et horas.
quem tu, quod minimum facillimumque est,
qua solatus es adlocutione?

quod carmen animum ad accipiendam offensionem propensum mollemque prodens tempore morbi ultimi in dies ingrauescentis poeta scripsit, sicuti Heysius et Teuffelius bene intellexerunt. praeterea ex carmine XXXXIIII 13 ascribendi hi uersus,

hic me grauido frigida et frequens tussis
quassauit usque dum in tuum sinum fugi
et me recuraui otioque et urtica.

quibus ex locis, dum cetera quae ad hanc rem faciunt considero, tempus satis diuturnum quo poeta aegrotabat et uitae aetatem qua non diu fratri superstes obiit, con-

iecerim Catullum tabe quadam lenta absumptum esse. adcuratiora de mortis Catulli tempore erui nequeunt. etiam uerba quae in Cornelii Nepotis uita Attici (12 4) leguntur haec, *idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem uere uideor posse contendere neque minus uirum bonum optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum . . in proscriptorum numerum . . absentem relatum expediuit*, in hac disquisitione nullius paene momenti esse possunt, cum Nepos illa circiter annum 720/34 scripserit (cf. Nipperdei prolegomena ad Nepotem p. XIII). unum addere lubet Nepotem, cum Lucretii Catullique mortis mentionem faceret, nomina ita conlocauisse ut temporis ordinem non neglegeret. Lucretium enim non multo ante Catullum anno 699/55 ex uita decessisse constat.

Iam caussa quaerenda est qua motus uel potius seductus Hieronymus errauerit. atque Lachmanno Hauptioque cum usque ad Vatinium consulem Catullum in uiuis fuisse sibi persuasissent, aliquid inuestigandum fuit quo decem annorum error Hieronymi explicaretur. quod Lachmannus sibi uisus est in Hieronymi confusione duorum consulum cognominum inuenisse alterius Cn. Octauii Cn. f. Cn. n., qui cum L. Cornelio L. f. L. n. Cinna a. 667/87 consul fuit, cum altero Cn. Octauio M. f. Cn. n., qui anno 678/76 C. Scribonium C. f. Curionem conlegam in consulatu habuit. Hieronymum enim poetam, quem Cn. Octauio M. f. C. Scribonio Curione coss. h. e. anno 678/76 natum dicere debuisset, falso decennio prius anno 667/87 Cn. Octauio

Cn. f. L. Cornelio Cinna coss. natum esse docuisse: quo facto chronographum, cum apud Suetonium trigesimo anno aetatis poetam Veronensem mortuum esse legisset, ut de natali ita etiam de fatali anno decennii metachronismum commisisse. Lachmannus igitur, cui Hauptius quaest. Catull. p. 15 Bernhardius hist. litt. Rom. p. 514 C. F. Hermannus ad Hieron. excerpt. p. 10 Reifferscheidius ad Sueton. p. 39 adsenserunt, Catullum opinatur ab anno 678/76 ad annum 708/46 usque uixisse (u. ad Lucretium p. 174). quae sententia speciosior quam uerior eis refellitur quae supra de carmine LII disputauimus, unde cum Catullum Vatinio consule etiam tum superstitem fuisse conligere non liceat, caussa omnis et quasi fundamentum totum coniecturae Lachmannianae subtractum et ademptum est. deinde ea maxime inprobabilis uidetur, si ad Lesbiae puellae a poeta amatae aetatem respicimus. etenim ex eis quae infra de Lesbiae temporibus exponemus, elucebit nobis ualde cauendum esse ne Catullum aliquanto posterius quam Hieronymus indicauit natum esse ponamus. neque uiri docti ante Lachmannum de ueritate anni natalis ab Hieronymo indicati dubitauerunt, sed carmine LII seducti non tam tricenarium quam quadragenarium poetam a. 707/47 mortuum esse statuerunt, ita Weichertus de L. Varii uita p. 24 et Paldamus de poet. Rom. amator. p. 28 et Munkius hist. litt. Lat. II 178. quos ne hanc sententiam proponerent cautiores reddere debebat id quod Vatinio extremis demum mensis Decembris a. 707/47 diebus consulatum adepto Catullum ipsis eisdem diebus librum suum edidisse et protinus mortuum esse sumendum erat.

restat ut de probabilitate et caussis erroris trium annorum quem Hieronymum commisisse nos putamus, pauca addamus. et caussam quidem erroris libere confiteor in scriptore erroribus tam obnoxio me anxie non quaerere, quamquam eodem artificio quod Lachmannus ad chronographum emendandum adhibuit uti nobis quoque in promptu est. age dum statuamus licet Hieronymum L. Cornelii L. f. L. n. Cinnae consulatu primo a. 667/87 et quarto a. 670/84 permutato in Catulli annis natali et fatali definiendis triennii errorem commisisse. anno enim 670/84 Catullum natum et trigesimo aetatis anno 700/54 mortuum esse. quae sententia aetate Lesbiae conparata etsi non ita multum commendatur, tamen non prorsus inprobabilis est, id quod infra exemplo certissimo demonstrabimus. sed tamen multo praestat annum natalem quem Hieronymus indicauit uerissimum ducere et errorem in solo anno fatali ita factum putare ut Hieronymus numero corrupto exempli Suetoniani deceptus conputando annum fatalem adsecutus sit. cf. de similibus Hieronymi erroribus Reifferscheidium ad fragm. 16 p. 37 et p. 385. 386 Ritschelium ap. Reiffersch. p. 497. arbitramur igitur G. Valerium Catullum anno 667/87 natum et anno 700/54 uel sequenti mortuum esse.

III

Postea quam de Catulli uitae termino utroque disputauimus, iam de poetae uita ipsa atque primum de eius familia et re familiari nobis quaerendum est. quibus de rebus quae ad modum pauca ad nos peruenerunt fere omnia soli Catullo ipsi debemus. patrem quidem Catulli Suetonius in Iulio 73 narrat hospitem G. Caesaris fuisse, qui quamuis a Catullo filio epigrammatis acerbissimis proscissus esset, tamen Catulli patris hospitio uti perseueraret. quo ex loco Suetoniano non inprobabiliter conicere licet patrem Catullo superstitem fuisse. quod iam Carolus Fridericus Hermannus (ad Hieronymum p. 10) contendit quidem recte, malis tamen argumentis usus. is enim arbitratus Catullum post ciuile demum bellum cum Caesare in gratiam rediisse et mox uno duobusue annis post mortuum esse, non dubitauit quin pater, cuius hospitio uti post illam gratiae reconciliationem Caesar perseueraret, uita filium superauisset. in his quae ad temporum rationes spectant falsa esse omnia in capite II demonstrare studuimus argumentis

grauissimis, quibus iam nouum licet addere. quo enim iure, si post bellum ciuile poeta satis fecit, Caesar, qui Rubiconem transgressus urbem Catulli patriam uix umquam reuisit, dici potuit hospitii illius usum continuasse? nihilo minus pater filium uita superasse uidetur. namque ex caussis quas in capite VIIII loco aptiore exponemus, probabile esse ducimus Catullum Caesaris gratiam ineunte anno 700/54 sibi reconciliasse eodem uel paene eodem quo posterius mortuus est, Caesarem autem Galliarum proconsulem per hiemes singulas Galliam Cisalpinam peragrare solitum, quotiens inter annos 700/54 et 705/49 Veronam uenisset, apud Catulli patrem deuersum esse. praeterea de patre poetae nihil scimus. contra de fratre morte matura sibi erepto et in Asia prope Rhoeteum promunturium sepulto Catullus saepius querellas tenerrimas effundit, cf. LXV 5—14 LXVIII[a] 19—26 LXVIII[b] 92—100, in primis carmen CI. Rem familiarem satis lautam Catullus habuit (cf. Munkii hist. litt. Lat. II 178), neque in contrarium inde iudicare licet quod poeta in carmine XIII de sacculo suo aranearum pleno iocatur uel quod neminem habuisse se scribit (X 22)

fractum qui ueteris pedem grabati
in collo sibi collocare posset.

neque ut id probetur ad carmen XXVI prouocari potest, qua de re uideas quae infra in capite VI exposui. num enim probabile est filium eius cuius hospitio G. Iulius Caesar uti consueuit, paupertatis caussa liberaliter uiuere non potuisse? an eum eguisse qui Romae, in urbe maximas inpensas exigente, non tam quaestu ullo quam

suis ipsius opibus tam honeste se sustentabat ut cum multis hominibus nobilissimis et diuitissimis consuetudine uel amicitia coniunctus esset? porro Catullus duas uillas possedit, quarum alteram in Sirmione paeninsula sitam e Bithynia reuersus carmine xxxi salutat (cf. uersum 12 *salue, o uenusta Sirmio, atque ero gaude*), alteram suburbanam prope Tibur in Latii et Sabinorum confinio positam in carmine xxxxIIII commemorat. uillam in Sirmione sitam nescio an hereditate acceperit Catullus, Tiburtem contra postea quam Romae habitare coepit ipse sibi conparauisse uidetur. uerbo adnotare sufficit, cum in Sirmionis paeninsulae parte extrema inter occasum solis et septentriones sita parietinae aedium amplarum uetustae hodie dum extent, illa regione opinionem in uulgo uigere eas Catulli uillae Sirmionensis reliquias esse. hanc autem sententiam iam dudum addubitatam, quae per se spectata maxime inprobabilis est, nuper Ioannes Hieronymus Ortius, qui de Sirmione paeninsula librum Veronae a. 1856 edidit, redarguit, qui postea quam aedium illarum fundamenta effodienda curauit, thermarum Constantini inperatoris fere tempore extructarum illas esse ruinas cognouit: cf. A. G. Zumptius in philol. Leutschii xII 754. ceterum nomina et libros eorum qui antea hac de re scripserunt Baehrius histor. litt. Rom. I 403 indicauit.

De uita Catulli ipsa rebus permultis, quas scire nostra plurimi interest, aegre caremus: nescimus quos magistros ille habuerit, qua ratione in litteris se excoluerit, cuius auctoritate Verona relicta Romam uenerit. nam Catullum a Manlio, ad quem carmen LxvIII scripserit,

Romam deductum esse Baehrius hist. litt. Rom. I 402 sine caussa docuit. nunc nihil amplius conicere possumus quam Catullum adulescentulum Romam eo maxime consilio migrauisse ut in sede et quasi domicilio litterarum Romanarum studiis poeticis operam nauaret. de quibus studiis quid carminum Catullianorum arte atque indole considerata et ponderata statuendum sit, in altera quaestionum nostrarum parte exponendum erit. neque uero per paucos tantum annos Catullus Romae moratus est, sed ibi totius uitae domicilium constituit. hoc locus carminis LXVIII[a] 34. 35 demonstrat, quo poeta ad amicum quendam Verona Romam haec scribit,

nam quod scriptorum non magna est copia apud me,
hoc fit quod Romae uiuimus : illa domus
illa mihi sedes, illic mea carpitur aetas.

inde factum est ut plurima carmina Catullus Romae et de hominibus rebusque urbanis scriberet. itaque Catullo euenit Romae ut moreretur. neque uero Catullus patriae umquam oblitus est, sed, ut eius carmina testantur, illuc saepius rediit et regiones patrias, quarum quanto amore inpletus fuerit carmen XXXI patefacit, reuisit. cf. carmina XXXV LXVII LXVIII[a], quae Veronae scripta sunt, carmina IIII et XXXI, quae poeta in Sirmione paeninsula conposuit, praeterea carmina XVII XXXXI XXXXIII C CX CXI hoc nomine respicienda sunt.

Ea quae praeterea de uita poetae Veronensis ex eius libro disci possunt cum maximam partem cum amoribus eius sint conexa, de his statim disquisitiones adcuratae instituendae sunt.

IIII

De amoribus igitur Catulli disseramus, et primo quidem loco de amore quem erga Lesbiam Catullus habuit. haec enim una fuit mulier, quam Catullus per longius quoddam tempus intimo ex animo et uehementissime amauit : quae caussa fuit ut ex mulieribus a Catullo amatis una Lesbia nomen et famam consequeretur. haec quanta fuerit et ex Propertii uersibus his III 33 87

haec quoque perfecto ludebat Iasone Varro,
Varro Leucadiae maxima flamma suae,
haec quoque lasciui cantarunt scripta Catulli,
Lesbia quis ipsa notior est Helena.
haec etiam docti confessa est pagina Calui,
cum caneret miserae funera Quintiliae,

et ex aliis poetarum posteriorum locis elucet. cf. Martialis epigrammatum VIII 73 5

Cynthia te uatem fecit, lasciue Properti,
ingenium Galli pulcra Lycoris erat.

fama est arguti Nemesis formosa Tibulli :
Lesbia dictauit, docte Catulle, tibi.

XII 44 5

Lesbia cum tenero te posset amare Catullo,
te post Nasonem blanda Corinna sequi,

VII 14 3 XIIII 77 Iuuenalis in satura VI 7. illum igitur Lesbiae amorem ordine et plane enarrari plurimi refert, quia inde iudicium de Catulli moribus de poesis Catullianae indole de carminum permultorum temporibus maximam partem pendet. et initium capiamus a nomine puellae amatae definiendo. Catullus quotiens nomine usus est, totiens puellae suae nomen Lesbiae indidit : neque tamen hoc uerum nomen fuit. Ouidius enim ait tristium II 427

sic sua lasciuo cantata est saepe Catullo
femina, cui falsum 'Lesbia' nomen erat.

uerum nomen quod fuerit Apuleius eodem loco quo supra poetae nostro Gai praenomen uindicauimus, docuit his uerbis : *eadem opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit et Ticidam similiter, quod quae Metella erat Perillam scripserit, et Propertium, qui Cynthiam dicat Hostiam dissimulet, et Tibullum, quod ei sit Plania in animo Delia in uersu.* Clodia igitur uerum puellae a Catullo amatae nomen fuit. sed illa Clodia quis fuit ? utrum etiam nunc demonstrari potest Clodiam Catulli eandem fuisse atque aliquam gentis Clodiae mulierem de qua aliunde quoque notitia qualiscumque ad nos peruenit ? an desperandum est Clodiam Catulli apud alios scriptores a nobis reperiri posse ? uiri docti

de hac re uarie iudicauerunt. alii totam hanc quaestionem neglexerunt, ueluti, ut antiquiores taceam, et Bernhardius (hist. litt. Rom. p. 514) et Froelichius, qui quamquam de amoris Catulli et Lesbiae decursu paullo rectius quam prius factum erat iudicauit, tamen de Lesbiae nomine origine persona nihil nisi nomen fictum esse dixit, cf. comment. acad. Monac. III III 691—716 VI II 277. alii Lesbiam Catulli mulierem aliunde nobis notam certam esse negauerunt. sic ut paucis exemplis defungar, Loersio (ad Ouidii tristia p. 204) ei uanam dare operam uidentur qui quae Catulli amica fuerit curiosi quaerunt, similia Munkius in hist. litt. Lat. II 178 profitetur. Hertzbergius autem (quaest. Propert. p. 34) cum Paldamo (de poesi amat. p. 30) in uniuersum sentiens Lesbiam libertinam uel seruam fuisse opinatur magna haec uoce proclamans *quid de Lesbia dicam, quae quamuis Catulli chartis inmortalis facta 'in angiportis glupsit magnanimos Remi nepotes'?* Zellius denique (in libellis per ferias scriptis I 129) nescio unde edoctus Clodiam Verona oriundam Catulli popularem fuisse narrat.

Contra iam Petrus Victorius uariarum lectionum XVI 1 et Muretus ad carmen LVIII et Statius ad carmen idem et in prooemio id quod nos quidem uerum putamus dispexerunt, quamquam Statius in eo fallitur quod ueri testem Sidonium Apollinarem profert. qui etsi Catullum bis (epistul. II 10 p. 900 ed. Sirm. et carm. VIIII 263) et Lesbiam semel (epistul. l. c.) commemorauit, tamen de Lesbiae nomine uero et origine nihil omnino narrauit. uerum enim uero cum illi uiri doctissimi

opinionem suam uerbo notare quam adcuratius exponere mallent, editores et interpretes eam uix dignam habuerunt quam commemorarent. primus qui memoriam ueri nostra aetate recoluit Mauricius Hauptius fuit, qui in obseruationibus criticis p. 8 haec scripsit, *Lesbiam Clodiam istam esse quadrantariam, rectiusque quam nuper factum memini de ea re saeculo sexto decimo primarios quosdam uiros iudicasse, liquido confirmare posse mihi uideor . . . uerum ab hac demonstratione nunc quidem abstinendum esse sentio.* huic uiri doctissimi sententiae bono iudicio usi Helbigius (deutsche iahrb. 1842 p. 1218) Teuffelius Kirchnerus (ad Horatii sat. I 10 19) Iungclaussenus accesserunt, solus Leutschius (in philologo x 739) refragatus est. horum disputationibus in usum uocatis iam ipsi demonstrare suscipiamus Clodiam Catulli sororem P. Clodii quadrantariae nomine diffamatam fuisse. ut uero disquisitioni nostrae uiam muniamus, primum non nulla de familia et aetate Clodiae quadrantariae exponenda uidentur.

Appius Claudius Pulcer praetor a. 665/89 consul a. 675/79 ex Caecilia uxore, Q. Metelli Balearici filia, tres filios tresque filias genuit. Appius Gaius Publius filii erant, filiarum natu maxima uxor Q. Marcii Regis consulis a. 686/68 fuit, Clodia maior, quam Catulli amicam fuisse putamus, Q. Metello Celeri minima L. Licinio Lucullo nupserunt. de Clodiae quadrantariae aetate locus Ciceronis pro Caelio 15 36 consulendus est. ibi Cicero ad Clodiam quadrantariam ipsam conuersus haec, *ex istis tuis*, inquit, *sumam aliquem ac potissimum minimum fratrem, qui est in isto genere urbanissimus, qui te*

amat plurimum, qui propter nescio quam credo timiditatem et nocturnos quosdam inanes metus tecum semper pusio cum maiore sorore cubitauit. fuit igitur Clodia natu maior quam P. Clodius. at quando P. Clodius natus est? anni natales et P. Clodii et fratrum sororumque eius cum a scriptoribus Romanorum memoriae non sint proditi, anni quibus Clodii fratres magistratus siue petierunt siue gesserunt, in rationem referendi et inter se conparandi sunt, ut pote e quibus anni natales si non certissime tamen probabiliter et ita ut magnus error euitetur effici possint. et haec fere sunt quae lege Villia annali in auxilium uocata conligi posse uidentur. frater igitur natu maximus Appius, cum praetor a. 697/57 et consul a. 700/54 esset, anno 657/97 et minor Gaius, cum praetor anno 698/56 et in annum 701/53 candidatus consulatus esset, anno 658/96 nati esse uidentur: natu minimum autem fratrem Publium, cum quaesturam anno 693/61 et aedilitatem curulem a. 698/56 gereret et praeturam primum in annum 701/53 deinde in annum 702/52 peteret, aut annum 661/93 aut sequentem natalem habuisse ueri simile est. priorem annum 661/93 ut praeferamus facit et consensus anni aedilicii ac prioris praeturae petitionis, quorum utroque ad annum illum referimur, et locus Ciceronis pro Milone 9 24 *P. Clodius cum statuisset omni scelere in praetura uexare rem publicam, uideretque ita tracta esse comitia anno superiore* (701/53) *ut non multos menses praeturam gerere posset, qui non honoris gradum speraret ut ceteri . . . . . et annum integrum ad dilacerandam rem publicam quaereret, subito reliquit annum suum seseque in proximum annum* (702/52) *transtulit.*

qui locus, quamquam non solum de aetatis anno legitimo sed etiam de biennii interuallo inter magistratum alterum gestum et alterum gerendum e legibus seruando intellegi possit, nihilo minus sententiam nostram commendat, cf. Beckeri antiq. Rom. II 2 23. praeterea de Publii Clodii aetate ad locos aliquot respiciendum est in quibus de eius ad plebem traductione sermo est. prae ceteris digna sunt quae excribantur uerba Ciceronis de domo 13 34 *quid est horum in ista adoptione quaesitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor senatorem. liberorumne caussa? at procreare potest. habet uxorem, suscipiet ex ea liberos . . . 35 ita perturbatis sacris contaminatis gentibus et quam deseruisti et quam polluisti, iure Quiritium legitimo tutelarum et hereditatum derelicto factus es eius filius contra fas cuius per aetatem pater esse potuisti.* 14 36 *dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam, quod eae uestrae sint aetates ut is qui te adoptauit uel filii tibi loco per aetatem esse potuerit uel eo quo fuit . . . 37 quae maior calumnia est quam uenire inberbem adolescentulum bene ualentem ac maritum dicere filium senatorem populi Romani sibi uelle adoptare . . .* quibus ex locis cauendum est ne P. Clodium maiorem quam statuimus natu fuisse concludamus. secundum conputationem nostram Clodius cum intra priores anni 695/59 menses a P. Fonteio adoptaretur triginta tres quattuorue annos natus Fonteium, quem ex Ciceronis uerbis conligere licet tum duodeuiginti annos habuisse, annis sedecim uel quindecim antecessit. quod aetatis discrimen satis magnum erat quo Cicero quaeuis ad Clodium spectantia incredibilem in modum exaggerare et

amplificare solitus abuteretur ut pronuntiaret Fonteium adoptantem per aetatem Clodii adoptati filium esse potuisse. quo minus autem illis locis freti Clodium prius lucem uidisse arbitremur, praeter annos magistratuum Clodii ipsius anni magistratuum fratrum eius optime inter se concordantes obstant. tenemus igitur P. Clodium anno 661/93 natum esse.

Si igitur Appius a. 657/97 Gaius a. 658/96 Publius a. 661/93 nati sunt, inter annos natales Gai et Publii Clodiorum biennii interuallum fuisse adparet. quo interuallo Clodiam quadrantariam uel, ut honestius loquamur, Lesbiam Catulli natam esse equidem crediderim, cum neque quicquam probet eam Appio et Gaio fratribus natu maiorem fuisse, et multis rebus, etiam si a Catullo plane discedimus, ueri simile reddatur Clodiam Publio fratri non multo aetate antecessisse. neque hoc usquam narratur. quis enim est quem illud Tullianum *pusionem* (Publium Clodium) *cum maiore sorore cubitasse* ita offendat ut Clodiam arbitretur multis annis Clodio aetate praestitisse? quando quidem in aperto est a Cicerone illo loco per ironiam Publium puellulum fictum esse, quem pro pueritia timidissimum neque solum iacere audentem misericordia mota Clodia apud se pernoctare passa sit. nonne similiter P. Clodium anno 693/61, quo is trigesimum aetatis annum iam egressus erat, Cicero (ad Attic. I 16 10) '*Pulcellum puerum*' nominauit (cf. ad Att. II 18 3)? itaque nihil inpedit quo minus Clodiam quadrantariam anno 659/95 uel a. 660/94 natam esse credamus. quae praeterea de Clodia memoriae prodita sunt maximam partem in Ciceronis Caeliana

et epistulis obuia haec fere sunt. Clodia Q. Caecilii Metelli Celeris praetoris a. 691/63 consulis a. 694/60 uxor fuit, cui quo anno nupserit ignoramus. hoc solum scimus Clodiam anno 678/76 Caecilio Metello non dum nupsisse, anno autem 691/63 iam eius uxorem fuisse. illud ex Varronis de re rustica III 16 2 sequitur, quo loco Varro Appium Clodiae fratrem narrantem fecit se patre mortuo cum duobus fratribus duabusque sororibus (tertia enim tum a Q. Marcio Rege iam in matrimonium ducta erat) pauperem domi suae relictum fuisse. cum enim Appii patris mors in annum fere 678/76 inciderit *), (cf. Drumanni hist. Rom. II 185), post hunc demum annum Clodiam Metellus in matrimonium duxisse potest. contra anno 691/63 Clodia iam Metelli uxor fuit, cf. Cic. ad fam. V 2 6.

Q. Metellus Celer, uir grauissimus et integerrimus, ex matrimonio quod cum Clodia inierat parum uoluptatis percipiebat, cum uxor pietatem marito praestandam et saepissime et perfidissime uiolaret. cuius rei caussa primaria quamquam sine dubio in Clodiae animi leuitate et morum prauitate et incredibili libidine posita erat, tamen nescio an ad illius coniugii molestias alicuius momenti fuerit cognatio qua Clodia cum marito coniuncta fuit (Clodiae enim mater et pater Q. Metelli eosdem habebant parentes), ut pote cum matri-

*) Vt intellegatur quam bene quae de P. Clodii anno natali ad eius petitiones respiciens docui cum tempore mortis Appii Claudii patris conspirent, conferatur de harusp. resp. 20 42.

monia inter propinquos inita infeliciora esse soleant. de rixis inter coniuges gliscentibus conferantur quae Cicero a. 694/60, quo Q. Metellus Celer consul erat, ad Atticum II 1 5 de muliercula illa scripsit, *ego illam* (Clodiam) *odi male consularem. ea est enim seditiosa, ea cum uiro bellum gerit, neque solum cum Metello sed etiam cum Fabio, quod eos mihi esse amicos moleste fert.* ita factum est, ut Clodia, cum Metelli grauitas et seueritas prohibuisset quo minus ea quam effrenate uellet libidinem scelestam et in dies crescentem exerceret, onus sibi molestissimum sublatura a. 695/59 maritum ueneno necaret. cf. Cic. pro Cael. 24 59. 60 *quem uirum si nulla uis repentini sceleris sustulisset, quonam modo ille furenti fratri suo consularis restitisset.* itaque etiam Caelius Rufus, de quo plura mox nobis dicenda erunt, in oratione in Clodiam habita eam 'Clytemestram quadrantariam' nominauit, cf. Quintil. VIII 6 53. quadrantariam uero, quae est mulier uili quadrantis mercede unicuique corpus prostituens, Clodiam Caelius nec primus nec solus uocauit, sed nomen illud per ludibrium inditum tum in omnium ore erat, cf. Cic. pro Cael. 26 62. 29 69 cum Drumanno HR II 381 Plut. Cic. 29. praeterea Cicero Clodiam saepius nomine βοώπιδος inrisit (cf. ad Attic. II 9 1. 12 2. 14 1. 22 5. 23 3), quo nomine auctoritatem et inperium qualecumque, quod Clodia sibi quasi altera "*Ἥρα βοῶπις* uel de rebus publicis adrogabat, Cicero salse cauillatur (cf. pro Cael. 26 62 *mulier illa potens quadrantaria*), quod nomen quia Clodiae oculi magni et ardentes erant, eo maius continet acumen. cf. Cicero de harusp. resp. 18 38 *ne id quidem sentis coniuentes illos oculos abaui tui magis*

optandos fuisse quam hos flagrantes sororis? pro Cael. 20 49 *flagrantia oculorum.*

Neque iniustius quadrantariae nomen ignominiosum Clodiae inditum esse omnia clamant. iam supra ex Caeliana 15 36 locum adferebamus quo Tullius Clodiam cum Publio fratre germano incestum fecisse aperte dicit. praeterea idem flagitium in eiusdem orationis 13 32 significatur, *quod quidem facerem uehementius, nisi intercederent mihi inimicitiae cum istius mulieris uiro, fratre uolui dicere, semper hic erro.* cf. 32 78 *ne eadem mulier cum suo coniuge et fratre turpissimum latronem eripuisse et honestissimum adolescentem oppressisse uideatur,* de domo 34 92 *non tam insolens sum quod Iouem esse me dico quam ineruditus quod Mineruam sororem Iouis esse existimo. sed tamen ego mihi sororem uirginem ascisco: tu sororem tuam uirginem esse non sisti. sed uide ne tu te debeas Iouem dicere quod tu iure eandem sororem et uxorem adpellare possis.* en rursus Ἥρα βοῶπις. praeterea cf. p. Cael. 16 38 de harusp. resp. 20 42. 27 59 p. Sestio 17 39 ad Att. II 1 5 ad Q. fr. II 3 2 Vellei Paterc. II 45 Plut. Cic. 29. numerum amatorum permagnum quibus praeter fratrem Clodia ad libidinem insatiabilem explendam utebatur, Cicero p. Cael. 13 32 his uerbis acerbe indicat, *neque enim muliebres umquam inimicitias mihi gerendas putaui, praesertim cum ea quam omnes semper 'amicam omnium' potius quam cuiusquam inimicam putauerunt.* illorum ex numero unum tantum, ut de Catullo eisque quos solus hic commemorat taceam, adcuratius nouimus. is est M. Caelius Rufus orator. qui cum Clodiam amare coepisset, quo commodius hanc rem

agere posset, in Clodiae ipsius aedes Palatinas habitatum inmigrauit (cf. Drumanni HR II 377, 22). sed mox amoris huius taedio captus ab illa se remouit. qua re Clodia ira maxime inflammata societatem cum L. Sempronio Atratino filio iniit, qui iniurias a Caelio eodem familiae suae inlatas ulturus (Caelius enim Atratini patrem de ambitu accusauerat et in eo fuit ut iterum accusaret) par pari referendo Caelium ipsum de ui uere a. 698/56 *) in ius uocauit. cui L. Atratino cum tela reo infestissima Clodia amatori perfido perniciem molitura subministrasset, Cicero, qui praeter Caelium ipsum et M. Crassum oratione pro Caelio nobis etiam nunc seruata reum defendit, acerbissime in mulierem libidinosam inuectus est et eius mores corruptissimos facinoraque scelesta omnibus aperuit ac patefecit. qua in re quamquam dubium esse non potest quin Tullius ut et reo gratificaretur et odium quo ardebat Clodiae (cf. Drumanni HR II 376, 10 ad Att. II 1 5) expleret, ea quae quadrantariae crimini tribuit, multis partibus ueritatem egressus auxerit, tamen omnibus rebus diligenter ac iuste ponderatis satis multa uera reliqua fuisse certo

*) Vere anni 698/56 hanc caussam ad iudices delatam esse eo probatur quod Cicero pro Caelio 33 78 dixit paucis diebus ante quam ipse Caelium defenderet, Sex. Clodium instigante Milone accusatum absolutum esse. Sex. Clodius autem mense Martio a Milone in ius uidetur uocatus esse, nec prius quoniam, ut alia taceam, Milo ipse mense Februario a P. Clodio de ui reus factus est, nec posterius quoniam de Sex. Clodio absoluto Cicero initio mensis Aprilis queritur, cf. ad Q. fr. II 4 6.

confidimus quae Clodiam et libidinosam et scelestam mulierem fuisse probarent. iam quaeritur quo anno Caelii amor Clodiae exarserit. qua de re adnotandum est Iungclaussenum (l. c. p. 14) etsi falsa non docuit, tamen ad testes fallaces prouocauisse. Iungclaussenus enim ex eis quae Drumannus HR II 412 congessit adparere ait Caelium Rufum anno demum 695/59 ex Africa, ubi Q. Pompei Rufi proconsulis contubernalis fuisset, reuersum mox in aedes Clodiae inmigrauisse. sed anno 695/59 demum Caelium ex Africa rediisse neque ullus ueterum scriptorum locus testatur neque Drumannus ipse adfirmauit. nihilo minus tamen idem Drumannus de rebus non nullis cum hac quaestione coniunctis non omnino recte statuisse uidetur. res ita se habet. Cicero in Caelianae 30 73 narrat Caelium, cum paullum roboris accessisset eius aetati, in Africam Q. Pompei proconsulis contubernalem profectum esse, et Sallustius (Cat. 30) Q. Pompeium Rufum praetorem initio mensis Nouembris a. 691/63 narrat Capuam missum esse ut pro tempore atque periculo belli seruilis quod instaret opprimendi caussa exercitum conpararet. praeter hos duos locus nullus adest quo Q. Pompeius Rufus ille commemoratur. tamen Drumannus (IIII 316) refert Q. Pompeium Rufum praetorem anno 691/63 Capuam missum ibi per menses aliquot anni 692/62 remansisse, deinde a. 663/61 ex praetura proconsulem Africam prouinciam administrasse. at unde Drumannus nouit Q. Pompeium anno 692/62 in agro Campano commoratum fuisse? nullo testimonio haec sententia defenditur. an Drumannus Q. Pompeio inperium in annum 692/62

prorogatum esse eo coniecit quod sub finem demum anni praetorii sui 691/63 Pompeius Capuam profectus est? at Q. Metellus Celer, Clodiae coniux, quem ipsum quoque a. 691/63 praetorem eodem loco quem modo citauimus Sallustius narrat in agrum Picenum missum esse, cuiusque scimus in Catilina apud Pistorium initio anni 692/62 opprimendo partes aliquas fuisse, anno hoc 692/62 pro consule Galliam Cisalpinam administrauit. cur igitur eius conlegam, cuius nullae res in bello Catilinario gestae commemorantur (cf. Hotomannus et Garatonius ad Cic. pro Sest. 4 9), sumamus anno diutius praetorem fuisse et anno post prouinciam nactum esse? itaque contendimus Q. Pompeium Rufum anno 691/63 praetorem et sequenti 692/62 ex praetura, ut Metellus quoque eius conlega, proconsulem in prouincia fuisse. quam diu uero in Africa fuerit, utrum anno suo peracto inde decesserit an prouincia ei prorogata sit ignotum est. anno igitur 692/62 Caelius uiginti annos natus cum Q. Pompeio in prouinciam profectus est. sed nihil probat id quod Iungclaussenus probatum iudicat, Caelium anno 695/59 demum inde rediisse. immo Caelius ante annum hunc in Italiam redierat. qui cum G. Antonium, Ciceronis in consulatu conlegam, initio a. 695/59 de maiestate accusaret, non potuit hoc demum anno ex Africa rediisse. de tempore caussae Antonii cf. Cic. de domo 16 41 ad Atticum II 12 2. quid quod iam sub finem anni 694/60 adparatus accusationis Antonii instruebatur (cf. ad Attic. II 2 3). manifestum ergo est et Drumannum et Iungclaussenum errasse.

Rectius opinor ad tempus quo Caelius Clodiam amabat definiendum his utemur argumentis. Cicero (pro Caelio 30 73) Caelium ex Africa reducem narrat ut gloriam sibi pararet primum Antonium accusasse. *postea* (h. e. post Antonii accusationem) *nemini*, ut Ciceronis uerbis utar, *umquam concessit aequalium; plus ut in foro plus ut in negotiis uersaretur caussisque amicorum, plus ut ualeret inter ciues gratia. quae nisi uigilantes homines nisi sobrii nisi industrii consequi non possunt, omnia labore et diligentia est consecutus. in hoc flexu quasi aetatis (nihil enim occultabo fretus humanitate ac sapientia uestra) fama adulescentis paullum haesit ad metas notitia noua mulieris et infelici uicinitate et insolentia uoluptatum, quae cum inclusae diutius et prima aetate compressae et constrictae fuerunt, subito se non numquam profundunt atque eiciunt uniuersae. qua ex uita uel dicam quo ex sermone (nequaquam enim tantum erat quantum homines loquebantur), uerum ex eo quidquid erat, emersit totumque se eiecit atque extulit tantumque abest ab illius familiaritatis infamia, ut eiusdem nunc ab sese inimicitias odiumque propulset. atque ut iste interpositus sermo deliciarum desidiaeque moreretur, nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur reuocat.* hoc ex loco clarissime elucet Caelium paullo post quam initio anni 695/59 Antonium accusauit Clodiam amare coepisse et, cum L. Sempronium Atratinum exeunte anno 697/57 *) accusaret, ab illa iam se recepisse.

*) Vulgo Cicero a. 698/56 L. Sempronium Atratinum contra Caelii accusationem defendisse putatur, sed qui considerat iam uere

errare igitur uix possumus statuentes anno 696/58 amorem illum maxime arsisse, etsi minime negamus eius initia iam anno 695/59 et eius extrema anno demum 697/57 fuisse. hoc quod repperimus alia quoque argumentandi ratione confirmari licet. namque Clodia, cum se a Caelio desertam uideret, ut non diu cunctata sit ab illo poenas repetere ex rei ipsius natura sequitur. cum igitur mulier iracunda initio a. 698/56 L. Atratinum filium ad Caelium accusandum inpelleret et incitaret, non diu ante hoc tempus ab illo deserta esse potuit: iterum ad annum 697/57 quo foedus interruptum sit, ducimur. denique ad crimina quibus Clodia Caelium circumuenit animum attendas. primum enim Clodia inimicum perditura adfirmauit eum a se ipsa aurum sumpsisse ut Dionem Alexandrinum interficiendum curaret, deinde, cum aurum reddere nollet, ueneno sibi insidias parasse. cum uero Dio anno 697/57 e uita sublatus sit, facile uides hac quoque re nostram commendari sententiam.

Postea quam summam eorum quae de Clodia memoriae tradita sunt breuiter conplexi sumus, reliquum esset ut caussas conquireremus quibus Catulli Lesbiam et Clodiam quadrantariam eandem fuisse mulierem probaremus. at de hac re in difficultatem quandam incurrimus. ita enim res conparata est ut non aliter de ueritate coniecturae illius

---

a. 698/56 Caelium ipsum ab Atratino filio accusatum esse et eodem tempore Caelium L. Atratino patri iterum litem indixisse, nobis adsentietur priorem Caelii in Atratinum actionem exeunti anno 697/57 attribuentibus, exeunti anno diximus, quia Cicero, Atratini defensor, mense Septembri demum a. 697/57 ex exilio rediit.

iudicare possimus, nisi antea de amore quem Catullus habebat Lesbiae eiusque uicissitudinibus atque de temporibus carminum multorum adcurate expositum erit. quae si iam ita enarrare uellemus ut coniecturae quam de Lesbia uerissimam esse nobis persuasimus, rationem non haberemus, postea cum eo uenissemus ut eis quae amoribus et carminum temporibus consideratis edocti essemus, ad coniecturam illam probandam uteremur, permulta prius inlustrata aut omnino aut magna ex parte iterum commemoranda nobis essent. quas repetitiones ingratas et molestas ut euitemus, age ponamus probandum iam esse probatum, atque adfirmantes Clodiam quadrantariam a Catullo Lesbiae nomine ficto significatam esse enarremus quaecumque de Catulli amoribus ex eius libro declarari posse nobis uidentur. quo facto ab uno quoque harum rerum perito arbitro et intellegenti discerni facillime poterit utrum nos recte de Lesbia statuerimus an spes sit fore ut alia ratione inita plus hac in re proficiatur.

V

Prius quam singula quae de amore Lesbiae adnotanda nobis sunt conligimus, pauca dicere lubet quibus in uniuersum naturam amoris illius et indolem explicare studeamus. qua in re permulta quae conici potius quam probari possunt, quoniam de rebus quas scire plurimi nostra interest saepe notitia aut nulla aut parca ad nos peruenit, arbitrio et iudicio unius cuiusque relinquenda esse minime nego. et quae equidem hac de re iudico haec sunt. arbitror Catulli amore et pietate inde ab eo tempore quo necessitudo quaedam inter ambos intercedere coepit, Clodiam turpiter abusam esse. Clodiae enim mulieris libidinosae pulcritudine insigni ceterisque lenociniis Catulli animum simplicem et apertum artiumque meretriciarum ignarum incredibilem fere in modum captum et adeo inretitum esse ut per tempus aliquod poeta ne suspicaretur quidem se a Clodia falli posse, nedum re uera falli : ut postea, cum suspitio iustissima orta sibi esset, semper ad ignoscendum propensus et quoduis recens periurium, quod Clodia innumerabilibus prioribus addidisset, uerissimum

ius iurandum ducere paratissimus esset: denique ut, cum tandem eo peruentum esset ut scortum uile deserendum esse omnia clamarent, non sine maxima animi aegritudine a se inpetrare posset ut amorem inueteratum deponeret.

Haec omnia quamquam mirere, tamen non ita difficile explicabis, dum modo ad Catulli ingenium respexeris. quae enim Seneca de tranquillitate animi 15 16 dicit nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuisse, ea etiam in Catulli ingenium apte quadrant. sane paene dementem uel 'uesanum', quo uocabulo Catullus ipse ut amoris sui uehementiam exprimat (vii 10 et c 7) utitur, poetam Veronensem nominaueris, si animi inpotentiam illam quasi ferocem et a temperantia et moderatione plurimum dissidentem consideras, qua et in amoribus et in odiis pari inpetu ille uti solet, uel si temeritatem atque leuitatem reputas, qua seductus a puellis et amicis perfidis persaepe deceptus est. at tamen ubi est qui illa dementia, si qua est, poetam caruisse uelit? quando quidem ipsa haec animi ferocitas haec ingenii temeritas effecisse aliquatenus uidentur ut poeta magnus et memoria omnium saeculorum dignus fieret Catullus. quis est denique quin talem dementiam ei qui animo candidissimo et integerrimo erat, qui deos pietate summa uenerabatur, cuius amore fraterno nullus cogitari potest uerior, ignoscatur?

Catullus igitur eadem temeritate qua se totum totiens amicis falsis dedidit, qua de re infra adcuratius exponendum est, se abripi passus est, cum omnem amorem in Lesbiam, mulierem eo indignam, transfudit, quod

quo tempore facere coeperit Catullus nescimus. hoc unum ex locis non nullis concludere licet Clodiam, cum eius amore Catullus inflammaretur, iam Q. Metelli uxorem fuisse. nam in carmine LXVIII[b], quo initia et origines amoris sui describit, poeta inde a uersu 135, dum queritur Lesbiam sibi fidem religiose non seruare, eius perfidiam eo quodam modo se ipse consolaturus excusat quod iustis nuptiis cum Lesbia iunctus non sit eaque de caussa 'furtiuis rarae noctis munusculis ex uiri ipsius gremio demptis' contentus esse debeat. is 'uir' est, ut adparet, Clodiae maritus Q. Metellus Celer, quem inter annos 678/76 et 691/63 Clodiam in matrimonium duxisse supra indicauimus. praeterea Lesbiae uirum Catullus in carmine LXXXIII *Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit* commemorat.

De initiis amoris ipsis ex carmine LXVIII, quod in duo carmina (alterum ad Manlium, alterum a uersu 41 incipiens, quo hac in quaestione iam utemur, ad Allium quendam scriptum) disiungendum esse nos cum Froehlichio (comment. philol. acad. Monac. V III 262 a. 1849) Rossbachio Heysio*) Hertzbergio (u. carm. Catulli sel. ab hoc et Teuffelio conuers. Stuttg. 1855 p. 16) Bergkio (mus. Rhenan. nou. XV 513) arbitramur, haec conligi pos-

*) Heysius eo tamen fallitur quod alterum carmen ad M'. Acilium Glabrionem scriptum esse putat. nec Froehlichius laudari potest quod alterum carmen ad Manium Allium inscribi iubet. Manii enim praenomen coniecturae Lachmanni debetur, quae, si carmina separauerimus, omni probabilitate caret. nos igitur ex librorum *manlius* in uersu 66 cum Rossbachio nomen *Allius* restituimus.

sunt. Catullus Allii de amore suo merita grato animo celebraturus,

> *cum tantum*, inquit, *arderem* (amore Lesbiae) *quantum Trinacria rupes*
> *lymphaque in Oetaeis Malia Thermopylis,*
> *maesta neque adsiduo tabescere lumina fletu*
> *cessarent tristique imbre madere genae,*

Allius auxilio mihi ueniens domum suam mihi obtulit in quam ego et Lesbia ad fruendum amoris uoluptatibus conueniremus, (cf. LXVIII 51—56. 66—72). poetae enim, cum Metelli, uiri grauissimi, caussa Clodiae domum intro ire non auderet, occasio eius conueniendae deerat. sed ab hoc carmine LXVIII[b] discedere non possumus antea quam de eius uersu 142 pauca disseruimus cauturi ne quis uersu illo male intellecto de ueritate sententiae quam de Lesbia pronuntiauimus dubitet. Broukhusius enim ad Catulli v 1 (u. Huschkii anall. litt. p. 37) *Lesbiam* ait *uolunt esse Clodiam Metelli Celeris, quod quae uetent credere multa sunt. quo enim referes illud*

> *'ingratum tremuli tolle parentis onus'?*

at is iam olim obierat. et de patris Clodiae tempore mortis Broukhusius recte statuit, quam in annum fere 678/76 incidisse supra adnotauimus. unde clare efficitur ut, si in hoc uersu Lesbiae pater a Catullo commemoratus esset, sententia quam defendimus tota abicienda esset. at nihil de eis quae docuimus metuendum. etenim quamuis locus ille explicatu uel emendatu perdifficilis sit, tamen unum certissimum est de patre Lesbiae Catullum nullo modo uerba facere potuisse. nam nequitias

Lesbiae iam dudum nuptae uestigare eamque custodire non iam patris, si etiam tum in uiuis fuisset, officium erat, sed mariti, cui illa in domum deducta et tradita erat. quam ob rem Catullus uoluptates, quas sibi Lesbia largiretur, in uersu 146 non tam munuscula 'patre inscio surrepta' quam 'ex uiri gremio dempta' adpellauit. itaque Guarinus Vulpius Doeringius Handius (obs. crit. p. 31) Heysius Hertzbergius alii 'ingratum tremuli patris onus' pro onerosa cura, qualem filiabus seruandis parentes seniores inpendere solent, intellegendum esse optime senserunt. accedit ut Catullus saepius de patribus tremulis loquatur nec tamen certum quendam in animo habeat, cf. XVII 13 LXI 51. praeter Broukhusium unum Scaligerum cognoui qui patrem Lesbiae hoc loco a Catullo inductum esse censet addita explicatione totius loci, ut uerum dicam, pessima. huius sententiam Santenius adprobauit. denique miror Hauptium, qui sententiae quam de Lesbia explanauimus memoriam intermortuam primus nostris temporibus resuscitauit, quod Lachmanni coniecturam *tremulist illa* nec a litterarum nec a contextus nec denique ab artis criticae rationibus satis commendabilem inter Catulli uerba recipere uoluit, qua admissa, ni fallor, sumendum est Lesbiae patrem in uersu 142 nominari. sententia igitur nostra uersu hoc minime labefactatur.

Iam ut ad propositum redeamus, carmine LXVIII[b] docemur quanto opere Catullus Clodiae amore arserit: neque tamen hoc uno. nam eundem amoris ardorem non nulla carmina alia spirant, quae sine dubio primis amoris illius temporibus, quibus poeta multo omnium

mortalium fortunatissimus sibi uidebatur, conposita sunt. huc referenda sunt illa praeclara carmina v *Viuamus, mea Lesbia, atque amemus* et vii *Quaeris quot mihi basiationes tuae, Lesbia, sint satis superque* et de passere duo iii *Lugete, o Veneres Cupidinesque* et ii *Passer deliciae meae puellae.* quod loco ultimo posui, carmen secundum non modo prius quam tertium sed etiam prius quam quintum et septimum poeta scripsit, quia uersus hi (ii 9. 10)

tecum ludere sicut ipsa possem
et tristis animi leuare curas

dolorem eum significare uidentur quo Catullus occasionem Lesbiae conueniendae non dum Allio adiuuante nactus adficiebatur : cf. LXVIII[b] 51. ita enim carmen ii explicandum : Catullus et Lesbia pariter amore et desiderio sui in uicem uidendi et conueniendi cruciati (cf. 7 Lesbiae *grauis ardor* 10 Catulli *tristes curae*) ambo solacium requirunt, quod Lesbiae quidem passeris ioci interdum praebent, quo Catullus tamen aegre caret. quamquam Lesbiae nomen in carminibus ii et iii reticetur, tamen certum est puellam illam Lesbiam fuisse. quod de his quidem carminibus Martialis testimonio probatur vii 14 3

non quales teneri plorauit amica Catulli
Lesbia, nequitiis passeris orba sui,

et xiiii 77 *Cauea eborea :*

Si tibi talis erit qualem dilecta Catullo
Lesbia plorabat, hic habitare potest.

neque tamen de aliis carminibus, de quibus huius modi testimonia non habemus, minus certum est, cf. carmina VIII XI XIII XXXVI XXXVII XXXXII LXVIII[a] LXVIII[b] LXX (cf. LXXII) LXXVIII 7 LXXVI LXXXXI CIIII CVIIII.

Cum oratio ad nomen Lesbiae deuenerit, hoc loco pauca addere placet. quaerimus enim cur in Lesbiae potissimum nomen falsum Catullus Clodiae nomen celaturus inciderit. uerum olim Isaacus Vossius dispexit, qui obseruationum p. 189 haec scripsit, *Catullus quantus Sapphus fuerit amator uel exinde conligere licet quod Lesbiae quouis alio potius nomine suam ornauerit amicam.* profecto Lesbiae nomen Catullianum Sapphus statim adpellationes in memoriam reuocat, quales sunt apud Ouidium *uates Lesbia* (tristium III 7 20) *Aeoliae Lesbis amica lyrae* (amorum II 18 26). cf. de Alcaeo *Lesbium plectrum* et *Lesbius ciuis* apud Horatium (carminum I 26 11. 32 5). haec sententia eo bene confirmatur quod Sapphus carmina poetam Veronensem plurimi aestimauisse caussae multae probant. ueluti carmen quoddam amatorium poetriae Lesbiae carmine LI Catullus in Latinum conuertit et carmine LXII carmen illius nuptiale imitatus est. (cf., ut alios omittam, Leutschium in nuntiis eruditis Gottingensibus anni 1855 p. 1992), denique Caecilii Nouocomensis puellam litterarum studiosam ut insigniter laudaret 'Sapphica musa doctiorem' (XXXV 16) adpellauit. sed num qua ratione Catullus nomine poetriae clarissimae honorare potuisset amicam suam, si ea litterarum et artis uersuum pangendorum plane rudis fuisset? audio. atqui Clodiam non modo litteris operam dedisse sed etiam in primis uersibus faciendis uacasse optimo iure

conicere possumus, quippe cum illis temporibus cum honestae feminae nobili genere ortae studiis litterarum operam darent tum leues mulieres eleganti quadam doctrina inlecebrae loco uterentur qua apud uiros se commendarent (cf. Drumanni hist. Rom. II 50 Mommseni hist. Rom. III 563). conferendus utique est locus de Sempronia notissimus ille apud Sallustium (Catilinae 25), qui totus de Clodia quoque scriptus esse uideri possit. Sallustius igitur ait, *haec mulier genere atque forma uiro . . . satis fortunata : litteris Graecis atque Latinis docta : psallere saltare elegantius quam necesse est probae* *), *multa alia quae instrumenta luxuriae sunt. sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit : pecuniae an famae minus parceret haud facile decerneres : lubidine sic adcensa ut saepius peteret uiros quam peteretur. sed ea saepe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat, caedis conscia fuerat, luxuria atque inopia praeceps abierat. uerum ingenium eius haud absurdum : posse uersus facere, iocum mouere, sermone uti uel modesto uel molli uel procaci : prorsus multae facetiae multusque lepos inerat.* en habes uiuidam Clodiae imaginem. praeterea haec digna sunt quae reputentur. cum Catullus in carmine XXXVI Lesbiam narret promisisse, si is

---

*) Plane idem Schol. Bob. ad or. p. Sest. 54 116 p. 304 de Clodia quadrantaria narrat : *Clodiam ueteres litterae tradunt studiosam fuisse saltandi profusius et inmoderatius quam matronam deceret.* etiam Caelium, Clodiae per tempus aliquod amatorem et Catulli aemulum, arte saltandi maxime excelluisse Macrob. Sat. II 10 narrat.

secum in gratiam rediisset, Vulcano 'electissima pessimi poetae scripta' se uoturam esse, manifestum est Clodiam litteris operam dedisse (cf. Teuffelius l. c. p. 7). quid quod Cicero pro Cael. 27, 64 postea quam mendacia a Clodia in criminibus Caelii conponendis commissa diserte explicauit, ita pergens *uelut haec tota fabella ueteris et plurimarum fabularum poetriae quam est sine argumento, quam nullum inuenire exitum potest*, haud scio an Clodiae studia litterarum t e c t e significare uoluerit. denique ne quid omittamus, locum Sidonii Apollinaris adferre lubet, quo una cum Catullo uersus pepigisse Lesbia narratur, cf. epist. II 10 p. 900 Sirm. *certe si praeter rem oratoriam contubernio feminarum poeticum ingenium et oris tui limam frequentium studiorum cotibus expolitam quereris obtundi, reminiscere quod saepe uersum Corinna cum suo Nasone conplexit, Lesbia cum Catullo Caesennia cum Gaetulico Argentaria cum Lucano Cynthia cum Propertio Delia cum Tibullo.* nomen igitur Lesbiae cum nominibus eis bene conparari potest, quae alii poetae Romanorum siue ad poetarum patronos diuinos siue ad poetrias insignes respicientes puellis suis, quae cum musis commercium aliquod haberent, indere uoluerunt. de quo more post Paldamum (p. 53) Otto Jahnius in actorum societatis litterarum Saxonicae I 420 disputauit. sicuti igitur Varro Atacinus Gallus Tibullus Propertius ex Apollinis musarum praesidis cognominibus uariis nomina puellarum suarum Leucadiae Lycoridis Deliae Cynthiae deflexerunt, uel quod magis etiam cum inuento Catulliano congruit, sicut Ouidius a poetria Tanagraea nomen mutuatus

puellam suam Corinnae nomine ornauit, ita Clodiam, cum uersibus pangendis interdum uacaret, Catullus Lesbiae nomine ficto quasi alteram Sappho honorauit.

Sed ut tandem ad propositum reuertar, eodem fere tempore quo carmina v vii ii iii scripsit Catullus illud Sapphus *Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θέοισιν* in Lesbiae honorem carmine LI *Ille mi par esse deo uidetur* egregie uertit. nec dubito quin carmen LXVIII[b] *Non possum reticere, deae, qua me Allius in re*, a quo supra proficiscebamur, illorum fere aequale sit, sed ita tamen ut quasi in confinio primi et alterius generis carminum de Lesbia Catullianorum conlocandum sit. nam etsi huius carminis uersibus 135. 136

quae tamen etsi uno non est contenta Catullo,
rara uerecundae furta feremus erae,

Lesbiae fides satis acerbe uituperatur, tamen Catullus adeo puellae uenustate et suauitate deceptus erat ut in eius furtis indulgenter coniuens et uarias excusandi caussas conligens carmen illud his amore inflammatis uersibus concluderet,

et longe ante omnes (felix sit), *mihi quae me carior ipsost,*
lux mea, qua uiua uiuere dulce mihist.

accedit ut ea ipsa res quod Catullus Allii de se merita tam luculenter praedicat, carmen LXVIII[b] ab eis quae modo recensebamus disiungi non sinat, quoniam manifestum est Catullum temporibus posterioribus Lesbiae ingenio uero perspecto Allii illa officia non ita magni aestimaturum fuisse. denique carmen LXXXVI *Quintia*

formosa est multis, mihi candida longa,' in quo poeta Quintiae cuiusdam formositatem a multis celebratam eleuans Lesbiam ait, cum pulcerrima tota esset, omnibus una omnes Veneres surripuisse, cum Froehlichio (in comment. philol. acad. Monac. III III 714) et Iungclausseno (l. c. p. 13) primo carminum ad Lesbiam scriptorum generi ascribendum duco.

Alterum genus eis carminibus efficitur quae inter amantes discordiam ortam esse produnt, prius leuiorem saepius bona cum gratia conpositam postea grauissimam, qua amor in odium conuersus dissolutus est. hanc discordiam a Clodia 'non uno Catullo contenta', ut modo ipsum poetam querentem audiuimus, effectam esse extra dubitationem positum esse putamus, cum si Catulli querellas respexerimus, tum si eorum memores fuerimus quae supra aliis auctoribus et argumentis usi de Clodiae moribus disserebamus. carminum eorum quae discidium illud testantur agmen carmen LXX *Nulli se dicit mulier mea nubere malle* ducat, quod poeta mollissimo doloris sensu percussus his uerbis finiuit,

dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,
in uento et rapida scribere oportet aqua.

deinde huc duo similis argumenti carmina LXXXIII *Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit* et LXXXXII *Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam* pertinent, quorum prius Iungclaussenus generi priori non bene tribuit. en habes totum,

Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit,
hoc illi fatuo maxima laetitiast.

mule, nihil sentis. si nostri oblita taceret,
sana esset : nunc quod gannit et obloquitur,
non solum meminit, sed quae multo acrior est res,
irata est, hoc est uritur et coquitur.

ceterum caue ne credas Lesbiam Q. Metello praesente in Catullum simulata probra iactasse ne maritus uxorem cum poeta rem habere suspicaretur, uel ut suspitionem, quam fortasse iam habebat, deponeret. contra certissimum est Lesbiam, cum Catullus hoc carmen scriberet, ex uera animi sententia poetae iratam fuisse et male dixisse, sine dubio propter inimicitiam quandam inter amantes ortam neque tamen, ut uidetur, grauiorem. hoc uel ex ultimi uersus uerbis *irata est* dilucide intellegitur. cur enim Lesbia, si inimicitiam finxisset tantum, irata esset? num ea de caussa quia Catulli amore incensa matrimonii uinculo cum Metello coniuncta esset? tum profecto Clodia rationem nouam et inauditam iniisset, si ira in maritum odiosum inflammata coram eodem odioso marito Catullo, cuius amore deperiret, conuitiata esset. cum carmine LXXXIII artissime, ut modo iam significaui, carmen LXXXXII coniungendum est, ut pote quod idem paene argumentum eisdem fere uerbis tractet. cuius haec sunt uerba,

Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
de me : Lesbia me dispeream nisi amat.
quo signo? quia sunt totidem mea : deprecor illam
adsidue, uerum dispeream nisi amo.

cf. Lessingii epigramma 132, quod 'prooemium reconciliationis' inscribitur.

Sed quamuis Clodia peccet, Catulli amor uehementior est quam ut perfidam celeriter deserere possit. immo mulierem inmerito amatam in carmine CIIII *Credis me potuisse meae maledicere uitae* contra quendam defendit, qui uerbo aliquo Lesbiam uituperante, quod dolor poetae excusserat, abusus Lesbiae Catullum maledicere narrabat. at hac defensione indignissima fuit mulier periura. quae cum poetam fraudare pergeret inpudentissime, Catullus tandem aliquando beniuolentiam quidem, quae in reuerentia et aestimatione quadam nititur, in Lesbiam conferre desiit, sed meretricis inlecebris mirum quantum captus et ad uoluptates paullo propensior, cum caeca cupiditas in animo nimis dominaretur, a se non dum inpetrare potuit ut de amore illo, qui a corpore proficiscens ad corpus redibat, fortiter desisteret. quod ita ut docui re uera se habere ex carminibus adparet duobus. nam in carmine LXXII *Dicebas quondam solum te nosse Catullum* poeta eorum memor quae Lesbia mentita erat unum Catullum se amare nec prae eo Ioui nubere uelle, memor amoris incredibilis quem in Clodiam profuderat,

> *nunc,* inquit, *te cognoui : quare etsi inpensius uror,*
> *multo mi tamen es uilior et leuior.*
> *'qui potis est?' inquis. quod amantem iniuria talis*
> *cogit amare magis, sed bene uelle minus.*

quod carmen uel propter uoculas *quondam* et *tum* (u. 1 et 3), quibus illud Clodiae de Catullo Ioui anteponendo dictum (cf. LXX 1. 2) ad prius quoddam tempus remouetur, aliquanto post carmen LXX scriptum sit necesse est.

similes questus Catullus in carmine LXXXVII, quod ex eadem caussa et eodem quo illud tempore scriptum est, edidit.

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
uere, quantum a me Lesbia amata mea's.
nulla fides nullo fuit umquam foedere tanta
quanta in amore tuo ex parte reperta meast.

quocum carmine Scaliger, quem praeter multos saeculorum priorum uiros doctos Lachmannus Hauptius Helbigius Heysius Teuffelius Bergkius (mus. Rhenan. nou. XV 511) alii secuti sunt, iure optimo carmen LXXV coniunxit,

nunc est mens diducta tua, mea Lesbia, culpa
atque ita se officio perdidit ipsa suo,
ut iam nec bene uelle queat tibi, si optima fias,
nec desistere amare, omnia si facias.

Sed non solum in Clodiam sed etiam in aemulos, quibuscum ea adulterabat, Catullus uehementer inuectus est. de quibus uni Rauido nescio cui Clodiam sectari auso poeta in carmine XXXX *Quaenam te mala mens, miselle Rauide* poenam grauissimam minatur. praeterea, si in tenebris tam spissis coniecturis fidere licet, conplura carmina fortasse huc referenda sunt in quibus Catullus de perfidia amicorum quorundam queritur. ueluti carmen LX *Num te leaena montibus Libystinis*, in quo de quodam qui 'in nouissimo casu', ut ait poeta, preces suas non audiuerit, grauiter queritur: quem casum etsi nescimus qualis fuerit, tamen cum poetae amore eiusque uicissitudinibus cohaesisse non ita inprobabile est. idem de 'malis' coniciam, in quibus ab Alfeno,

amico perfido et fallaci, desertum se miserum esse cum maximo animi dolore dicit : cf. carmen xxx *Alfene inmemor atque unanimis false sodalibus.* quis Alfenus ille fuerit nescitur, quamquam scire multi uiri docti sibi uidebantur. insigniter Iustus Lipsius nugatus est uariarum lectionum III 5 p. 66, cum carmen xxx de Ciceronis exilio intellegendum et a Catullo sub Ciceronis persona in Pompeium ficto Alfeni nomine adpellatum sibi persuaderet scriptum esse. aliam uiam ingressi Parthenius Muretus Scaliger Vossius Vulpius Doeringius Hertzbergius Munkius Alfenum Varum iuris consultum putant a Catullo designatum esse. qui plerique etiam carmina duo, quae ad Varum quendam Catullus scripsit x *Varus me meus ad suos amores* et XXII *Suffenus iste, Vare, quem probe nosti* ad eundem Alfenum Varum referunt (cf. etiam Turnebi aduers. XXVII 26). neque haec sententia non speciosa uidetur, cum Alfenus iuris consultus Catulli popularis fuerit : praeterea is carmina aliqua conposuisse ferebatur, sicuti Seruius loco quodam, cuius tamen fides suspectissima est (ad Vergilii ecl. 9 35), adnotauit. at uel temporum ratio obstat. scholiastae enim ad Horatii sat. I 3 130 Alfenum Varum Cremonensem narrant abiecta tonstrina, quam in municipio suo exercuisset, Romam uenisse ibique magistro Ser. Sulpicio Rufo iuris consulto usum ad tantam peruenisse scientiam ut consulatum gereret et publico funere efferretur. praeter scholiastas Horatii Pomponius quoque de origine iuris § 44 hisce uerbis testatur Alfenum consulem fuisse, *ex his auditoribus* (Ser. Sulpicii) *plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus et Aulus Ofilius,*

6 *

ex quibus Varus et consul fuit, Ofilius in equestri ordine perseuerauit. sed quo anno Alfenus consul fuit? unus Alfenus uel Alfenius quem consulem fuisse scimus, P. uel L. (uide fastor. fragm. Gabin. in Orellii inscr. 644 et pone Baiteri fast. p. CCXXXXVIII) Alfenius P. f. Varus anno 755/2 cum P. Vinucio M. f. P. n. magistratum summum tenuit. hunc eundem atque iuris consultum fuisse plurimi uirorum doctissimorum credunt. quam sententiam caue ne respuas, quia Alfenus discipulus Seruii Sulpicii Rufi a. 711/43 mortui fuerit. nam cur non arbitremur Alfenum studio litterarum acri inflammatum anno aetatis fere uigesimo tonstrina et patria relicta Romae intra annos 709/45 et 711/43 Sulpicii disciplina usum fuisse, et postea quam homo municipio oriundus ac nouus ingenio et industria et doctrina paullatim et sensim gloriam insignem adeptus esset, iam senem ab Augusto consulatu, cuius dignitas pristina iam dudum interierat, esse honoratum? qua sententia probata locus Horatii (sat. I 3 130) quo iuris consultum clarissimum a Flacco derisum non nulli uiri docti aegre tulerunt, optime explicatur. nam cum anno 716/38, quo satira tertia primi libri scripta est, Alfenus aetatis annum fere uigesimum septimum ageret, Horatius Alfeni, qui tum sine dubio satis bona documenta doctrinae et acuminis ediderat, exemplo uti potuit neque obseruantiam laesit uiro sibi annis aequali inriso. cf. de Alfeno praeter H. Brencmannum Chr. Waechtlerum Eu. Ottonem V. Lancettium I. A. Eykium Weicherti lect. Venus. p. 44—51 Kirchnerum ad Hor. l. c. Rudorffii hist. iur. Rom. I 164. quae cum ita sint, adparet Alfenum Varum iuris consultum Catulli

amicum fuisse non posse. profitemur igitur nos quis Alfenus carminis xxx fuerit nescire, de Varo autem carminis x et xxii infra coniecturam proponemus.

Propter argumenti congruentiam non nulli uiri docti, inter quos Muretum et Vossium nomino, ad Alfenum etiam carmen LXXIII *Desine de quoquam quicquam bene uelle mereri* referunt. quod equidem non probo. nam de Alfeno queritur Catullus quod ille se malis oppressum deseruerit. sed is, cuius perfidiam carmine LXXIII poeta castigat, poetam non tam 'in malis deserendo' quam 'grauiter et acerbe urgendo' laesit. quare carm. LXXIII potius in Rufum scriptum esse puto, cuius nomen ipsum in uersu 4 grauiter corrupto propter ductus litterarum insequentium *taedet* simillimos nescio an exciderit. poetam enim ita scripsisse paene crediderim, *immo etiam, Caeli* (uel *Caelei*), *taedet obestque magis.* duo praeterea Catullus in Rufum carmina scripsit LXXVII *Rufe mihi frustra ac nequiquam credite amico* et LXVIII *Noli admirari quare tibi femina nulla.* in carmine priore LXXVII, quod duobus distichis, quae in libris post sextum carminis sequentis uersum posita sunt, continuandum esse post Achillis Statii de loco illorum uersuum dubitationem (cf. Vossii obseru. p. 306) Scaliger Lachmanno Hauptio Froehlichio Rossbachio Teuffelio adprobantibus uidit, questus acerbissimos in Rufum effundit Catullus hos,

Rufe mihi frustra ac nequiquam credite amico,
(frustra? immo magno cum pretio atque malo),

*) Theodori Bergkii sententiam, quam in Mus. Rhenan. nou. xv 510 exposuit, ingeniosiorem et speciosiorem esse quam ueriorem ad carmen LXXVII demonstrare in animo habemus.

sicine subrepsti mi atque intestina perurens
hei misero eripuisti omnia nostra bona?
eripuisti, heu heu nostrae crudele uenenum
uitae, heu heu nostrae pestis amicitiae.
sed nunc id doleo quod purae pura puellae LXXVIII 7
sauia conminxit spurca saliua tua.
uerum id non inpune feres: nam te omnia saecla
noscent et qui sis fama loquetur anus.

uitio igitur Rufo tribuitur, quod amicitia Catulli simulata intima Lesbiam a poeta clam et dolose abalienauerit. quis Rufus ille fuerit non in occulto est. est enim M. Caelius Rufus, quem iam supra ex Ciceronis Caeliana docuimus Clodiae amatorem fuisse: id quod Muretus Statius Niebuhrius (mus. Rhen. II 598) Teuffelius Iungclaussenus perspexerunt. nec cum Caelii et Catulli aetas quinque tantum annis inter se discrepet (Caelius eodem anno 672/82 eodemque die quo Licinius Caluus, orator et poeta ipse quoque Catullo amicissimus, natus est) quicquam probibet quo minus aliquamdiu amicitia eos coniunctos fuisse credamus, praesertim cum Caelius ut libidinum uehementia ita ingenio quoque et urbanitate (cf. Quintil. X 1 115) et animi quodam feruore et inpetu, qualis fere et Calui et Catulli erat, excelleret: qua de caussa a Velleio Paterculo II 68 *ingeniose nequam* adpellatur. cf. de Caelio Drumanni HR II 411. nec hoc nostrae explicationi obest quod Catullus in uersu octauo nefandam fellandi libidinem Caelio exprobrat: ita enim Scaliger uersum recte intellexit (cf. carm. LXXXXVIIII 10 LXXX Martial.

XI 30). nam eum, cuius 'uitam libidinibus inquinatam' (Val. Maxim. IIII 2 7 Quintil. I 6 29) Cicero in oratione quam pro illo habuit aegre et ne aegre quidem celare potuit, cuius 'res gestae' h. e. stupra et adulteria in prouinciis perferebantur (cf. Cic. ad fam. II 15 5 VIII 7 2 Drumanni HR II 422), qui ab Appio Claudio, fratre Clodiae natu maximo, anno 704/50 e lege Scantinia de stupro cum masculis accusatus est (cf. Cael. ad Cic. fam. VIII 12 3. 14 4), uix mirabimur si ad Venerem usque monstruosissimam processisse audimus. ad eundem Rufum, ut iam diximus, cum Mureto et Statio referendum ducimus carmen LXVIIII *Noli admirari quare tibi femina nulla,* quo Rufus hirco laborans acerbe deridetur. Vulpius hanc sententiam, quia M. Caelius Rufus homo formosus fuerit, inprobauit Doeringio astipulante. quod iniuria fecit. nam nonne Caelius quamquam formosissimus tamen hircosissimus esse potuit? quid rei est candori et proceritati et uultui oculisque pulcris, quibus Caelium insignem fuisse Cicero (pro Caelio 15 36) ait, cum alarum hirco? nec id premendum quod Catullus dicit propter hircum cum Caelio nullam feminam concumbere uelle, neque quando quidem Caelium cum permultis rem habuisse scimus, ideo sententia nostra recusanda est. tenendum enim Catullum in aemulis suis inridendis et cauillandis animi feruore illo adeo abripi solitum esse ut trans fines ueritatis et probabilitatis fere semper mirum quantum euagaretur. itaque hominibus olim sibi amicissimis, si postea sibi inimici facti sunt, turpissima quaeque, quae cum caussis inimicitiarum minime cohaerent, obiectare non ueretur obli-

tus in se ipsum ex huius modi calumniis eorum quos paullo ante in amicorum numero habuerat maculam haud mediocrem relabi. eodem igitur fere animi inpetu et ardore inflammatus hoc carmine adfirmat Caelio Rufo, homini stupris permultis infami, hirci caussa quo laboret mulierem nullam 'femur tenerum supponere uelle'. praeterea uix dubito quin carmen LVIIII *Bononiensis Rufa Rufulum fellat*, quo Rufulo cuidam exprobratur quod cum Rufa, muliere Bononiae infimo loco nata et sordida et inhonesta, libidinem exerceat, in eundem illum M. Caelium Rufum scripserit Catullus. primum quidem non ad Bononienses sed ad alius urbis, ut ueri simillimum est Romanas res carmen illud spectare inde conligimus quod nomen Bononiensis Rufae tum demum sensum aptum accipit, si carmen non Bononiae scriptum est. deinde totius carminis acumen Catullus tantum abest ut in Rufam illam, quae nequior erat quam ut eius caussa Catullus carmen scriberet, direxerit, ut in Rufum intenderit, quem propter commercium illius mulierculae miserae inpudicum amare perstringere uoluit. praeterea manifestum est in nominibus Rufae et Rufi, unde Rufuli nomen per contemptum poeta deminuit, acuminis aliquid reconditum esse : quod quale sit etsi hodie plane enodari nequit, tamen certum mihi esse uidetur Doeringium, cum Rufulum coniceret a libidinis suae ministra accepisse nomen, errasse. e contrario Rufae nomen fictum et a poeta uero Rufi nomini adsimilatum esse, eo lubentius ut credam adducor, quo diligentius nominibus patriae urbis et mariti mulieris additis poeta prouidit ut etiam sub falso nomine

uera persona cognosceretur. denique ad eundem Caelium carmen LVIII *Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa* Parthenius Palladius Victorius Muretus Statius Doeringius Teuffelius Iungclaussenus rettulerunt, de quo nos infra loco magis idoneo adcuratius disputabimus. haec habuimus quae de Caelio Rufo primum amico tum aemulo denique inimico Catulli diceremus.

Iam conuertamur ad carmen LXXVIIII *Lesbius est pulcer: quid ni? quem Lesbia malit*, in quo incestum quem P. Clodius cum sorore facere solebat a Catullo significatum esse nemini opinor dubium esse potest. en habeto carmen totum,

Lesbius est pulcer: quid ni? quem Lesbia malit
quam te cum tota gente, Catulle, tua.
sed tamen hic pulcer uendat cum gente Catullum,
si tria natorum sauia reppererit.

cum, ut uidimus, Lesbiae nomine Clodia a poeta adpellata sit, manifestum est Lesbii nomine in hoc carmine Clodium quendam significari. sed quis Clodiorum? pro P. Clodio Muretus stat. *id magis* inquit *ut suspicer facit additum pulcri nomen: hoc enim cognomine fuisse Clodium omnes sciunt: ut poeta in ambiguitate uocis iocari uoluisse uideatur. ita enim et Cicero* (ad Att. I 16 10 cf. II 1 4. 22 1) *iocans eum 'pulcellum puerum' uocat. re uera autem pulcrum fuisse tradit Plutarchus.* aliam uiam Iustus Lipsius uariarum lectionum I 5 ingressus est. cum enim P. Clodio neque Cicero quamuis illius flagitiis et sceleribus enarrandis unice deditus neque alius scriptor ueterum eam quam hoc carmine Ca-

tullus indicet turpitudinem umquam obiecerit, de illius uituperatione cogitari non posse. aperte contra epigramma in Sex. Clodium, administrum et adseclam P. Clodii, scriptum esse, qui eo genere turpitudinis quod Graeci γλωσσοποιεῖν dixerint, cum Lesbia, hoc est Clodia sorore P. Clodii, uti consueuerit. Sex. autem Clodium quadrantariae (sit honor auribus) cunnilingum fuisse testantur hi Ciceronis loci, de domo 10 25 *tu heluoni spurcissimo, praegustatori libidinum tuarum, homini egentissimo et facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam a te abalienauit.* 18 47 *hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua? . . Sexte noster, bona uenia, quoniam iam dialecticus es et hoc quoque liguris . . .* 31 83 *quaere hoc e Sex. Clodio, scriptore legum tuarum: iube adesse: latitat omnino, sed si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam occultantem se capite demisso.* praeterea de harusp. resp. 6 11 *quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte rei publicae, cum cetera scelera stilo illo inpuro Sex. Clodii ore tincto conscripsisset, ne una quidem attigit littera religionis.* pro Caelio 32 78 *Sex. Clodium, hominem sine re sine fide sine spe sine sede sine fortunis, ore lingua manu uita omni inquinatum . . . ne patiamini absolutum muliebri gratia, M. Caelium libidini muliebri condonatum.* de domo 10 26. 18 48. 19 50. quisque concedet Lipsii sententiam, quam maxime probabilem esse Weichertus de rell. poet. p. 417, 22 dixit, scite esse excogitatam. nihilo minus eam recusandam esse puto. primum ei argumento quo primo loco praeter Lipsium Scaliger quoque usus est, de P. Clodio

carmen LXXVIIII intellegi non posse, cum Cicero eum liguritorem non carpserit, omnino nihil tribuendum est. nam quamquam locus nullus est quo Cicero fellandi turpitudinem nominatim, ut ita dicam, Clodio exprobrauit, tamen tecte hoc quoque flagitium Tullius inimico suo obiecit. cf. primum omnium de haruspicum resp. 27 59 *quid uero? ea quanta sunt quae (P. Clodius) in ipsum se scelera quae in suos edidit? quis minus umquam pepercit hostium castris quam ille omnibus corporis sui partibus? quae nauis umquam in flumine publico tam uulgata omnibus quam istius aetas fuit?* deinde uide 20 42 *hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, quid est? . . . qui post patris mortem primam illam aetatulam suam ad scurrarum locupletium libidines detulit: quorum intemperantia expleta in domesticis est germanitatis stupris uolutatus. deinde iam robustus prouinciae se ac rei militari dedit atque ibi piratarum contumelias perpessus etiam Cilicum libidines barbarorumque satiauit.* pro Sestio 7 16 *qui tribunus plebis felix in euertenda re publica fuit nullis suis neruis (qui enim in eius modi uita nerui potuerunt esse hominis fraternis flagitiis sororiis stupris omni inaudita libidine infamis?)*.. quem ad locum scholiasta Bobiensis p. 295 *et Appius Claudius maior natu infamis in eundem Clodium fuerat et soror Clodia, ut saepe iam diximus.* praeterea pro Sest. 17 39 *scurrarum locupletium scortum.* de domo 54 139 *qui contra fas et inter uiros saepe mulier et inter mulieres uir fuisset.* ex his locis quos attuli Clodium perspicitur muliebria passum esse. quod utra corporis parte fecerit, utrum inrumatoribus an pedicatoribus se prostituerit, Cicero non aperuit :

tamen equidem ab ullo libidinis genere Clodium abstinuisse et ex Ciceronis reticentia de fellandi nequitia quicquam decerni posse nego. praeterea ut Lipsii sententia redarguatur accedit quod Muretus bene intellexit, Catullum, cum Lesbium pulcrum diceret, ambiguitate quadam usum ad Pulcri cognomen Clodii respexisse. quod si uerum est, et profecto omnia uerum esse flagitant, Sex. Clodium hoc carmine nominatum esse uetamur arbitrari. etenim ut omittam Ciceronem, quotienscumque illius mentionem fecit, ei numquam Pulcri nomen indidisse, Sex. Clodius, qui nulla propinquitate genti Clodiae coniunctus ab homine olim a Clodio quodam manu misso originem duxisse uidetur (cf. Drumanni HR II 386), uix et ne uix quidem Pulcri cognomen habuisse potest. quid quod, etiam si Mureti de ambiguo sensu uocabuli *pulcer* sententia ueri simillima recusatur, tamen de Sex. Clodio cogitari nequit, quippe quem sciamus non tam pulcrum quam deformem fuisse. cf. Cicero in Pisonem 4 8 *Tu . . . (Piso) Sex. Clodium, qui numquam antea praetextatus fuisset, ludos facere et praetextatum uolitare passus es, hominem inpurum ac non modo facie sed etiam oculo tuo dignissimum.* Pisonem uero deformissimum fuisse ex Ciceronis locis plurimis constat. cf. in Pisonem 1 1 *nemo queritur Syrum nescio quem de grege nouiciorum factum esse consulem. non enim nos color iste seruilis non pilosae genae non dentes putridi deceperunt.* de oculis Pisonis uide de reditu in sen. 7 16 pro Sestio 8 19 in Pisonem 5 11. 6 14. cf. etiam Manutius ad locum Sestianae et Drumannus II 77. remouenda igitur Lipsii opinio. nec magis Iungclausseno de hoc

carmine in libello quem iam saepius attuli p. 14 satis mire iudicanti adsentiri possum. cum enim in Cuiaciano codice non sincero pro *Lesbius est pulcer* Scaligero auctore *Caelius est pulcer* extaret, Iungclaussenus hac lectione sine dubio interpolata *) cupidius adrepta et lectioni uulgatae, quam cum consensus codicum tum elegantia et argutia quaedam reconditior ab omni suspitione tuetur, anteposita, carmen, uti ante eum Silligius fecit, in Caelium Rufum scriptum esse opinatus est. nec uereor ne quisquam lectionem *Lesbius* propter unam a Iungclausseno adlatam caussam reiciat : ait enim, cum epigramma non satis acerbum sit, cogitari non posse Catullum eo incestum a Clodio factum exagitare uoluisse.

Restat ut sententiam nostram de carminis acumine adcuratius enarremus. iam Muretus ambiguitatem in uocabulo *pulcri* reconditam adgnoscens de ratione ipsa qua Catullus ambiguitatem usurpare uoluit, bene statuisse uidetur. censet enim P. Clodium re uera facie uenusta quidem sed tamen propter os inpurum a nemine osculis inpertitum fuisse. P. autem Clodium pulcrum fuisse Muretus ait Plutarchum testari. qua in re Paulum

---

*) Lectio *Gellius est pulcer,* quam a non nullis in libris quibusdam repertam esse Statius ait quamque Scaliger defendit, ipsa quoque ab interpolatore confecta est : qui, id quod clarissimum est, ad carminis LXXXVIIII uersum primum *Gellius est tenuis. quid ni? cui tam bona mater* respiciens carminis LXXVIIII uersum primum ita refinxit *Gellius est pulcer. quid ni? quem Lesbia malit.* lectio *Caelius* uide ne ex uersu primo carm. LVIII *Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa* petita sit.

Manutium, ni fallor, secutus est, qui ad Ciceronis ad Atticum I 16 10 ex duobus Plutarchi locis conclusit Clodium facie puellae similem fuisse. Plutarchus enim in uita Ciceronis 28 p. 800 Rsk. haec scripsit, *ἦν Κλώδιος ἀνὴρ εὐγενής, τῇ μὲν ἡλικίᾳ νέος, τῷ δὲ φρονήματι θρασὺς καὶ αὐθάδης. οὗτος ἐρῶν Πομπηΐας, τῆς Καίσαρος γυναικός, εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ παρεισῆλθε κρύφα λαβὼν ἐσθῆτα καὶ σκευὴν ψαλτρίας . . . . . καὶ παρῆν ἀνὴρ οὐδείς. ἀλλὰ μειράκιον ὢν ἔτι καὶ μήπω γενειῶν ὁ Κλώδιος ἤλπιζε λήσεσθαι διαδὺς πρὸς τὴν Πομπηΐαν μετὰ τῶν γυναικῶν.* alter locus in uita Caesaris 10 p. 186 extat huius modi, *ταύτην τότε τὴν ἑορτὴν τῆς Πομπηΐας ἐπιτελούσης ὁ Κλώδιος οὔπω γενειῶν καὶ διὰ τοῦτο λήσειν οἰόμενος ἐσθῆτα καὶ σκευὴν ψαλτρίας ἀναλαβὼν ἐχώρει νέᾳ γυναικὶ τὴν ὄψιν ἐοικώς.* Manutium refutaturus Angelus Maius ad scholia Cicer. or. in Clodium et Curionem p. 337 Or. Plutarchum ait nihil referre nisi Clodium ob adulescentiam inberbem et propter uestitum muliebrem puellae quodam modo similem fuisse, nec recte Manutium credere uideri P. Clodium formosum fuisse. at Maius Plutarchi testimoniis seduci se passus est ut crederet Clodium, cum Bonae Deae sacra anno 692/62 uiolaret, aetatulae caussa non dum barbatum fuisse. illo enim anno Clodius iam quaestor designatus fuit annum trigesimum aetatis iam egressus (cf. Drumanni HR II 205, 82). quam ob rem Clodium natura inberbem et glabrum fuisse et aliquid formae muliebris repraesentauisse adparet. nam quin putemus Clodium faciem rica uelasse primum eo prohibemur quod huius modi uelamen pudicum cum uestitu psaltriae, quo Clo-

dius usus est, minime congruebat, deinde quod Cicero ornatum Clodii recensens (cf. in Clod. et Cur. 5 3 de harusp. resp. 21 44) uestimenti similis mentionem nullam fecit. contra cf. in Clod. 5 1 *tu uero festiuus tu elegans tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriae, qui effeminare uultum attenuare uocem laeuare corpus potes.* unde Clodium quamuis inberbem docemur naturae corpore laeuigando succurrisse. omnia si mecum reputo primum Clodium scurris locupletibus, ut Ciceronis uerbis utar, exoptatum fuisse quo ad libidines turpes satiandas abuterentur, deinde ipsum scortatorem nobilissimarum feminarum gratia floruisse, tum quamquam tricenarium tamen etiam tum facie tam iuuenili (cf. ad Atticum I 16 10 *pulcellus puer surgit*) et quasi uigente usum fuisse ut pro feminea uenditare auderet, denique, ut magis arcana et dubia attingam, sororem pulcerrimam, quam Catullus nomine Lesbiae celebrauit, cuiusque et ipsius uenustas per diuturnum tempus durabat, habuisse Clodium, facere non possum quin Mureto et Manutio P. Clodium pulcra forma faciei fuisse indicantibus astipuler. simul autem non negauerim eius pulcritudinem sensim et pedetemptim libidinum caussa in omni intemperantia effusarum, quibus Clodius se dedebat, euanuisse et eius locum deformitatem illam, ut ita dicam, languidam et macie torridam, qualis homines libidinosos aetate procedente inuadere solet, obtinuisse. cuius rei aliquid fragmento 2 6 interrogationis indicatum esse possit quam de aere alieno Milonis Cicero in P. Clodium sub finem anni 701/53 paullo ante quam hic ab illo interfectus est, habuit. ita enim in Clodium tum

quadragenarium Tullius inuehitur. *non pudet?* inquit, *sed quid pudeat hominem non modo sine rubore, uerum omnino sine ore?* quibus uerbis scholiasta Bobiensis p. 344, 10 haec ascripsit, *multa cum acerbitate insurrexit et inpudentiam siue infamem turpitudinem siue deformitatem uoltus uolens exprobrare, non tantum sine rubore uerum etiam sine ore P. Clodium dixit. nam traditur forma inliberali is fuisse.* Cicero igitur lusu paronomasiae adhibito (*sine rubore . . . sine ore*) Clodium ait pudoris rubore suffundi non posse, quoniam eius os turpitudine et infamia obduratum iam dudum ab erubescendo desuefactum sit : ideo uero nec istud os ruboris, pulcerrimi faciei humanae ornamenti, expers proprie oris nomine designari nec eum qui tale habeat ore hominem decenti praeditum esse pronuntiari posse. uides hoc quoque loco nos non cogi ut putemus Clodium deformem fuisse. contra ratio flagitat ut uerba illa, ut fecimus, magis ad animi quam ad corporis turpitudinem referamus : nam quid oris formositas cum rubore habet commune? et os formosum et deforme pariter erubescit : cuius rei aliquid scholiasta dispexit, cum prius de inpudentia et infami turpitudine uultus quam de eius deformitate cogitaret. reliquum est ut locum alterum Ciceronis explicemus, quo confidimus nostram de Clodii pulcritudine sententiam confirmari. extat ille in altercatione qua Cicero idibus Martiis anni 693/61, non ita diu postea quam Clodius sacra Bonae Deae uiolarat, cum hoc ipso in senatu concertauit (cf. Att. I 16 8 argum. schol. Bob. p. 329, 19 Drumanni HR v 588), conceptus hisce uerbis (in Clodium et Curionem 5 4) : *Sed credo postquam spe-*

culum tibi adlatum est, longe te a pulcris abesse sensisti. qui de fragmentis altercationis illius conligendis emendandis digerendis supplendis optime meritus est, Carolus Beierus, de illo quoque loco reconcinnando rectissime indicauit. ita enim Beierus coniunxit et suppleuit illum locum, (quae uncis inclusi Beieri sunt supplementa), *tune (Clodi), cum uincirentur pedes fasciis, cum calautica capiti adcommodaretur, cum uix manicatam tunicam in lacertos induceres, cum strophio adcurate praecingerere, in tam longo spatio numquam te Appii Claudii nepotem esse recordatus es? nonne, etiam si omnem mentem libido auerterat, tamen ex(iturum per atrium imagines maiorum tuorum te a tanto scelere etiam mutae reuocare debuerunt? quem enim umquam audisti maiorum tuorum, qui et sacra priuata coluerunt et publicis sacerdotiis praefuerunt, cum sacrificium Bonae Deae fieret, interfuisse? neminem : ne illum quidem qui caecus est factus.) sed credo postquam speculum tibi adlatum est, longe te a pulcris abesse sensisti. ('at sum', inquit, 'haud ita inliberali facie'.) quasi uero ego de facie tua, catamite, dixerim (ac non de flagitio tuo quo maiorum imagines funestas.)* quiuis uidet sententiae nostrae de Clodii pulcra facie, si Beieri de loco hoc reconcinnando sententiae recte se habent, testimonium luculentissimum accedere. profecto uero eae probandae sunt. commendantur autem his caussis, quas cum Beierus adferre omiserit, ipsi breuiter explicare uolumus. proficiscendum nobis est a fragmento *quasi uero ego de facie tua, catamite, dixerim,* quod Beierus ex Iulio Rufiniano de fig. p. 30 Capperon.

petiit. neque tamen apud Rufinianum nomen orationis adest unde hic exemplum illud chleuasmi mutuatus est. etiam difficultas quaedam est antea remouenda quam fragmentum illud orationi in Clodium et Curionem habitae adtribuere licet. haec enim apud Rufinianum leguntur, *chleuasmus siue epicertomesis. haec figura risum excitat et seuere proposita uafre excutit eludens personarum aut rerum conparationem, ut apud Vergilium (Aen.* XI *383) 'meque timoris argue tu, Drance'. apud Ciceronem 'quasi uero ego de facie tua, catamite, dixerim uel alias potuisti contumeliosius facere, si tibi hoc Parmeno adloqui (per aliquem* Capper.) *ac non ipse Parmeno nuntiasset'.* iam cum apud Priscianum VI 5 29 p. 221 H. Fundanianae hoc frustulum *essetne id quod Meno nuntiasset* extet, Orellius ex Rufiniano in Priscianum *Parmeno* pro *Meno* inferens *) (cf. onom. Tull. p. 442) Nobbius Klotzius sibi persuaserunt locum Ciceronis a Rufiniano seruatum totum ex Fundaniana esse desumptum. sed hoc parum recte fecerunt : quamquam enim Orellio in eo adsentior quod puto partem extremam uocabulorum quae Rufinianus Ciceroniana exhibet ex Fundaniana excerptam esse, tamen pars prior ab illa separanda est, nec dubito quin locus totus a Beiero recte sit ita emendatus, *apud Ciceronem 'quasi uero ego de facie tua, catamite, dixerim'. uel alias*

---

*) Parmenontem hunc quispiam ad eius nomen Graecum respiciens et considerans ex fragmento Rufiniani elucere eum in partibus Fundanii aduersariorum stetisse, coniecerit eundem fuisse ac testem illum quem, quoniam primam Fundanii nominis litteram dicere non potuit, Cicero inrisit, cf. Quint. I 4 14.

'*potuisti contumeliosius facere cet.*', ita ut pro uno loco duos ex diuersis orationibus excerptos Rufinianus adtulerit. emendatio haec non solum a uerbis ipsis egregie commendatur, nam Rufinianus alterum alteri exemplum addens saepius fere eadem adnectendi formula utitur (cf. in pagina eadem Capperonnerii 30 '*et alias*' '*et alibi*' immo '*aut alias*' p. 32), sed etiam a ratione optime defenditur. nam etsi sensus fragmenti ex Fundaniana desumpti obscurior est, tamen adparet id cum uerbis *quasi-dixerim* nullo modo coniungi posse. sed ne de re manifesta nimis diu exponamus, iam nobis dicendum est quo iure uerba illa *quasi de facie tua, catamite, dixerim* altercationi illi in Clodium uindicemus. primum si commendationem quandam externam quam uocant quaerimus, uel eo sententia nostra quodam modo probabilis fit quod exemplum Ciceronianum proxime praecedens *tu uero festiuus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus* Rufinianus ex eadem in Clodium et Curionem oratione deprompsit, quod, ut ex palimpsestorum reliquiis intellegi licet, in oratione integra locum uerbis illis *sed credo postquam — abesse sensisti* satis uicinum obtinuit : unde facile fieri potuit ut grammatico prius ironiae exemplum ex oratione in Clodium excribenti uerba illa contigua sub oculos incurrerent. neque minus iudicium nostrum sensu et contextu totius loci defenditur. ex fragmentis uerbis illis praecedentibus liquido confirmatur Ciceronem, postea quam ornatum muliebrem Clodii inrisit, eo processisse ut ex more suo demonstraret quanto opere Clodius a moribus maiorum suorum desciuisset : cuius rei Tullius ita clausulam fecit ut lusu uerborum ambiguorum usus et

turpitudinem ornatus Clodii muliebris et turpitudinem morum eius qui a maiorum, quibus olim cognomen Pulcrorum honori esset, uirtute defecisset, uerbis hisce tecte cauillaretur: *credo, postquam speculum tibi adlatum est, longe te a pulcris abesse sensisti*: id quod scholiasta Bobiensis p. 337 bene dispexit, *festiuissime simul et nobilitatem generis infamatam et mores femineos in speculi contemplatione detexit, quo ferme ad explorandam curae suae diligentiam mulieres uti solent. ergo et inliberalem figuram probro dedit et maiorum suorum dissimillimum contestatus est. nam fuit hoc Claudiae familiae cognomen inlustre.* uix autem est quod addam scholiastam de facie deformi Clodii ne uerbum quidem dixisse. tum Clodius simulans se quae Cicero de uestitus et morum turpitudine dixit de faciei deformitate intellexisse, haec, ut Beieri uerbis utar, in Tullium coniecit *at sum haud ita inliberali facie*: quibus Cicero uerbis illis quae ex Rufiniano adsumpsimus respondit. iam si sensus egregium progressum et gradationem consideras, deinde similitudinem quae inter cetera altercationis illius exempla et hoc recens concinnatum intercedit, quippe quae omnia lusu uerborum quodam efficiantur (cf. in primis simillimam nominis proprii et adpellatiui permutationem in illo *regem adpellas, cum Rex tui mentionem nullam fecerit*, cf. ad Att. II 16 10), denique si reputas quam apte nomen 'catamiti' in Clodium quadret, Beieri restitutio totius loci praeclara et sensum Ciceronis egregie exprimere et resuscitare uidetur. tantum igitur abest ut cum Maio deformitatem P. Clodii loco illo conprobatam esse arbitremur, ut locum illum argumentis eis addendum

censeamus quibus supra pulcra Clodium facie fuisse demonstrauimus.

Iam difficultatibus omnibus remotis epigrammatis LXXVIIII, a quo interpretando egressi eramus, sensum et quasi acumen paucis uerbis explicare licet. 'Clodium, inquit Catullus, 'quamquam et nomine et facie pulcer est et hac de caussa a Clodia Catullo praeponitur, tamen praeter Clodiam nemo natus (est enim cum Hauptio *natorum* legendum) osculatur, omnes enim eius os inpurum fugiunt'.

Carmine LXXVIIII explicato aptum uidetur esse de carminibus septem quae in Gellium quendam scripta sunt pauca exponere, cum ea eodem fere tempore quo praecedentia conposita et ad Catulli et Clodiae amores ipsa quoque referenda esse omnia demonstrent. quaeritur autem quis Gellius fuerit is quem Catullus carminibus illis castigauit. qua de re prius quam adcuratius disputamus, non nulla de carminibus ipsis dicenda sunt, ut quae et qualia insint atque quo ordine et quem ad finem scripta sint eluceat. Gellius igitur ille quicumque fuit cum Lesbia commercium quoddam inpudicum habuit. quod cum Catullus cognouisset cumque intellexisset omnes preces et studium omne a se in eo fine conlocatum ut Gellius Lesbiam amare desisteret, frustra sibi consumptum esse, immo cum eo insolentiae nequam ille homo processisset ut Catullum turpiter a Lesbia perfida desertum cauillaretur, poeta poenas grauissimas ab illo pro se capturus Gellium epigrammatis quam acerbissimis concidere apud se constituit. haec quae dixi in carmine CXVI *Saepe tibi studioso animo uenante requirens* ab inter-

pretibus perperam explicato indicantur, quod primum septem in Gellium scriptorum carminum conpositum esse arbitror. eorum quae in hoc carmine Gellio minatus erat

at fixus nostris tu dabi supplicium

bene memor Catullus carminibus LXXIIII LXXX LXXXVIII LXXXVIIII LXXXX LXXXXI hominem inpudentissimum acriter inpugnat. carmen CXVI, quod modo tractauimus, quam proxime carmen LXXXXI *Non ideo, Gelli, sperabam te mihi fidum* excepisse uidetur. in quo poeta dicit, cum Gellium non delectari nisi amoribus scelestissimis non ignoraret, de amore suo se tutum duxisse, quia Gellium, incestorum tantum sectatorem, amore Lesbiae uinculo sanguinis sibi non coniunctae incendi probabile non fuisset. atque quamquam ipse consuetudine quadam cum Gellio consociatus fuisset, tamen non ita se metuisse ne ille Lesbiam corrumperet, quia puellae non cognatae ab amico auertendae scelus nimis paruum et leue illi flagitiis solis dedito putandum fuisset. at se errauisse. nec opinato Gellium illud nefas studio suo dignum habuisse eique Lesbiam amare lubuisse.

Tu satis, inquit poeta, *id duxti : tantum tibi gaudium in omni*
culpa est, in quacumque est aliquid sceleris.

quae de Lesbia eiusque amore poeta eo tempore quo carmen hoc scripsit cogitauit, ex uersu secundo, in quo 'de misero et perdito suo amore' loquitur, et e sexto *hanc* (Lesbiam) *cuius me magnus edebat amor*, dilucide

perspicitur. stupra incesta quorum in carmine LXXXXI mentio fit carminibus quattuor adcuratius inlustrantur. de incestu enim triplici quem Gellius cum matre et cum sorore germana et cum patrui muliere fecit carmina sunt LXXXVIII *Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore* et LXXXVIIII *Gellius est tenuis. quid ni? cui tam bona mater.* solum incestum cum matre commissum poeta carmine LXXXX *Nascatur magus ex Gelli matrisque nefando* exagitat, contra solum cum patrui uxore factum flagitium carmine LXXIIII *Gellius audierat patruum obiurgare solere* perstringitur. denique ne quid flagitii desit, Catullus carmine LXXX *Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella* Gellii nefandam fellandi libidinem castigat.

Iam si e Gelliis, de quibus scriptores ueteres non nulla rettulerunt, eum eligere studemus in quem Catullus carmina septem haec scripserit, duo Gellii nobis offeruntur, de quorum utroque cogitari potest et iam dudum a uiris doctis cogitatum est. Gellii contra nomen fictum esse pro uero aliquo substitutum nihil prorsus est quod probet neque hoc umquam quisquam quod sciam adfirmauit. nam quae Bernhardius in historia litterarum Romanarum p. 514 ait Lipsium uariarum lectionum I 5 Gellium docuisse a Catullo pro Clodio nominatum esse falsissima sunt, cum Lipsius illo loco non tam de Gellio, quam de Lesbio ea dixerit quae supra p. 89 rettulimus. Gelliorum igitur alter Gellius Poblicola est ille, in quem Cicero cum aliis locis tum in Sestiana acerbissime inuectus est. hunc a Catullo quoque carminibus illis notatum esse post Antonium Parthenium Muretus Turnebus (aduersar. XXI 11) Statius Manutius Vulpius Dru-

mannus (HR III 67, 94) Halmius (ad Cic. pro Sest. 51 110) alii arbitrati sunt. qui uiri doctissimi cum caussas uel non uel uix indicauerint quibus ad suam quisque sententiam perductus sit, nobis ipsis eae conquirendae sunt. qua in re idem quod in longe plurimis harum quaestionum Catullianarum nobis fatendum est, permultis rebus tenebras tam spissas obductas esse ut de euidentia consequenda plerumque desperandum, et si rem aliquam ad probabilitatem usque perduximus, quam maxime nobis gratulandum sit. primum igitur ut fundamento firmo disputatio nostra nitatur, ea de Gellio illo ascribenda sunt quae Cicero pro Sestio 51 110 dixit: *an sicubi aderit Gellius, homo et fratre* (L. Marcio Philippo) *indignus, uiro clarissimo atque optimo consule* (anni 698/56 quo Cicero Sestianam habuit) *et ordine equestri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit id erit populare? 'est enim homo iste populo Romano deditus'. nihil uidi magis: qui, cum eius adolescentia in amplissimis honoribus summi uiri L. Philippi uitrici* (consulis 663/91 censoris a. 668/86) *florere potuisset, usque eo non fuit popularis ut bona solus comesset. deinde ex inpuro adulescente et petulante, postea quam rem paternam ab idiotarum diuitiis ad philosophorum reculam perduxit, Graeculum se atque otiosum putari uoluit, studio litterarum se subito dedidit. nihil sanabant eum libelli, pro uino etiam saepe oppignerabantur, manebat insaturabile abdomen, copiae deficiebant. itaque semper uersabatur in spe rerum nouarum, otio et tranquillitate rei publicae consenescebat. ecquae seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui seditiosus, cui ille non familiaris? ecquae turbulenta*

contio, cuius ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo quem fortem et bonum ciuem non petulantissime est insectatus? qui, ut credo, non libidinis caussa, sed ut plebicola uideretur, libertinam duxit uxorem. is de me suffragium tulit, is adfuit, is interfuit epulis et gratulationibus parricidarum. in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos sauiatus. qui quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam caussam est mihi inimicus, quia nihil habet. utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges ac uorago patrimonii, helluabare ut, si ego consul rem publicam contra te et gregales tuos defendissem, in ciuitate esse me nolles? te nemo tuorum uidere uult, omnes aditum sermonem congressum tuum fugiunt: te sororis filius Postumius, adulescens grauis senili iudicio, notauit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. sed elatus odio et meo et rei publicae nomine, quorum ille utri sit inimicior nescio, plura dixi quam dicendum fuit in furiosissimum et egentissimum ganeonem. praeterea Gellium Tullius in Vatinium 2 4 'nutriculam omnium seditiosorum' nominauit, cf. etiam de harusp. resp. 27 59 ad Attic. IIII 3 2 ad Q. fr. II 1 1 Drumannus HR III 67. his locis conparatis intellegimus Gellium P. Clodii fuisse studiosissimum adseclam, cuius uitia illius flagitia aequarent. hunc Gellium fuisse eum quem Catullus septem carminibus illis perstrinxit conplura commendare uidentur. primum quae in carmine LXXX de Gellio fellatore narrantur cum 'ore illo' inpudico, quod Cicero eandem turpitudinem castigaturus in Sestianae l. c. Gellio obiecit, egregie congruunt. deinde alterum argumentum, quo

neminem dum quod sciam sententiam hanc de qua disserimus adiuuisse ad modum miror, inde petere licet quod ex Catulli carmine cxvi Gellium litterarum Graecarum studiosum uel fuisse uel simulasse uidemus. cf. uersus illius carminis priores,

saepe tibi studioso animo uenante requirens
carmina uti possem mittere Battiadae,
qui te lenirem nobis, neu conarere
telis infestum mittere in usque caput . .

Catullus enim quo modo Gellium sibi conciliare speraret carminibus Graecis transmissis et dono datis, nisi Gellius eorum amator fuisset uel talem se gessisset? atque iam uerba illa Ciceronis pro Sestio l. c. conferantur *deinde Graeculum se atque otiosum putari uoluit, studio litterarum se subito dedidit.* nonne ea ad Catullianum quoque Gellium optime quadrare uidentur? contra libidinis inmanitatem usque ad incestus nefastos procedentem, quam Catullus quasi primo loco castigat, Cicero, si a fellandi turpitudine discesseris, in Gellio non notauit, etsi non neglexeris Gellium a Cicerone inpurum adolescentem nominari. sed illi rei cauendum est ne nimium tribuamus, cum dubitare non liceat quin homo quem fellandi flagitio deditum scimus ab incestus scelere non abhorruerit. neque tamen argumenta grauiora desunt, quibus sententia illa oppugnatur. primum uxoris Gellii a Cicerone commemoratae Catullum mentionem non fecisse nos quam maxime offenderet, si Gellius a Catullo reprehensus Clodii amicus ille fuisset. quis enim ueri simile putauerit Gellium, qui et homo perfidissimus

et incesti triplicis scelere inquinatissimus a Catullo descriptus est, ab eodem, si adulter quoque fuisset, ob hoc flagitium inpunitum relictum esse? neque Catullus opinor Gellium quod uxorem 'libertinam' duxisset inridere praetermisisset. ex his difficultatibus nos expedire non possumus, nisi statuimus Gellium, quo tempore Catullus epigrammata in eum coniecit, non dum libertinam illam in matrimonium duxisse. sed uide quam sententia illa parum probabilis sit, cum simul ei qui hoc credit sumendum est anno 697/57 Gellium libertinam duxisse, anno antea quam Cicero Sestianam habuit: nam Catulli in Gellium carmina, ut infra exponemus, a. 696/58 scripta sunt. quod si uerum esset, Cicero sine dubio dixisset Gellium *nuper* libertinam duxisse. accedit quod ueri simile non est Gellium, anno 697/57 aetate iam prouectiorem, hoc demum anno matrimonium iniisse et, id quod plus ualet, Clodiae acceptum et gratiosum fuisse. ut enim de Gellii aetate quaeramus, inde quod Cicero ait *in amplissimis honoribus* L. Philippi uitrici eum florere potuisse, cum L. Marcius Philippus a. 663/91 consul et 668/86 censor esset, concludi potest eum Ciceronis aequalem anno fere 648/106 natum esse: quae ratiocinatio eo confirmatur quod frater Gellii priuignus ex eadem matre ortus *) L. Marcius Philippus, cum a. 698/56 consul esset, non post annum 655/99 natus esse potest. L. enim

*) cf. schol. Bob. pro Sest. p. 304 *L. Marcius Philippus, qui etiam conlega Cn. Lentulo Marcellino in consulatu fuit, fratrem habebat uterinum L. Gellium et ipsum quantum adparet Ciceronis inimicum.*

Marcius Philippus censor, quem modo diximus, uxorem a Gellio quodam relictam, quae huic marito priori filium pepererat, cui praenomen Lucii a scholiasta tribuitur et de quo disputamus, in matrimonium duxit et ex ea L. Marcium Philippum consulem a. 698/56 filium genuit. quod matrimonium circa annum septimi saeculi quinquagesimum initum esse ex interuallo conligere licet quod inter annum natalem Gellii Clodiani et Philippi filii intercedit. praeterea Gellium tempore quo Cicero Sestianam habuit seniorem iam fuisse inde patet quod tum eius sororis filius Postumius dudum adultus iam pater liberorum conplurium fuit. ex his omnibus sequitur ut Gellius ille Clodii amicus multis annis et Catullum et Lesbiam antecesserit aetate. anno 696/58 enim, quo carmina Catulli in Gellium scripta esse iudicamus, Catullus, si rationes nobis supra probatae constant, annum undetrigesimum Clodia septimum et trigesimum Gellius duodequinquagesimum agebant. uides hoc aetatis discrimine uulgarem opinionem ualde labefactari. neque uero desunt argumenta quibus opinio uulgaris funditus euertitur. reputa quaeso haec. triplicis incestus, ut iam supra narrauimus, Catullus Gellium accusat. fecisse enim eum cum matre et cum sorore germana et cum patrui uxore stupra. de patruo eiusque uxore nihil scimus. Gellii sororem aliquam Cicero pro Sest. l. c. commemorauit. quae cum a. 698/56 iam dudum auia fuerit, dubitare licet num a. 696/58 etiam tum tam ualens et uenusta fuerit, quam sororem illam quacum Gellius adulterabat fuisse Catullus in carmine LXXXVIIII 2 rettulit. quod relinquamus in suspenso. sed Gellium Clodii

amicum anno 696/58 cum matre sua incestum fecisse nullo modo credi potest. Gellius tempore illo quod diximus quinquaginta fere annos natus fuit. mater eius, quae post Gellii mariti mortem *) L. Philippo nupserat, etiam si sumae musam, cum Gellium pareret, non plus quam annos uiginti conpleuisse, tamen necesse est ut anno 696/58, quo iam proauia facta erat, duodeseptuaginta minimum annos nata fuerit. quis uero arbitretur Gellium quinquagenarium cum matre fere septuagenaria incestum commisisse? quae inmanitas si re uera fuisset, quis Catullum iudicet huic turpissimae rei notam sempiternam inurere omisisse? neque artificium quoddam in promptu est quo res alia et magis probabili ratione explicari possit. de nouerca cogitare non licet, pater Gellii iam dudum mortuus erat, et, si L. Marcius Philippus aut mortua aut repudiata uxore alteram duxisset, cuius rei nulla ad nos notitia peruenit, putari non posset haec a Catullo *matris* nomine adpellata esse. omni enim sale epigrammata illa carerent, nisi aut ad matrem aut ad nouercam spectarent. de uxore quadam altera uitrici, quacum Gellius ne minimo quidem cognationis uinculo coniunctus fuisset, adhibita acumina illorum carminum magno opere hebetia et infirma iure optimo nobis uiderentur.

---

*) Hereditatem quam Gellius post mortem patris accepit Cicero pro Sest. l. c. his commemorauit uerbis *postea quam* (Gellius) *rem paternam ab idiotarum diuitiis ad philosophorum reculam perduxit*, atque ad eandem rem uerba referuntur praecedentia *qui usque eo non fuit popularis ut bona solus comesset* et mox sequentia *gurges et uorago patrimonii tui.*

ceterum tempore quo Catullus in Gellium inuectus est, L. Philippus Gellii uitricus non iam in uiuis fuit. hoc uel ex loco Sestianae quem excripsimus conligi potest. uide uerba *qui cum eius adulescentia-florere potuisset.* praeterea Philippum si perpendimus iam senem tum fuisse cum anno 668/86 pro Pompei bonis Asculanis diceret (cf. Cic. Brut. 64 230), et anno 676/78 ceteros in senatu aetate anteisse (cf. Sall. hist. I 18. 19), manifestum est eum anno quem uocant suo consulatum nec anno 661/93, quo Herennii caussa repulsam tulit, petiisse nec anno 663/91 gessisse, sed minimum decennio post suum annum a. 661/93 cum Herennio de magistratu summo certauisse. idcirco anno fere 608/146 Philippum natum esse censendum, qua cum definitione quae de Antonii Crassi Philippi Gellii oratorum aetate Cicero (Brut. 47 173. 174) dixit optime consentiunt. unde a. 696/58 uel 698/56 eum iam mortuum esse ueri simillimum est. denique uix est quod moneam Teuffelium in Paulii encyclopaedia IIII 1538 docentem L. Philippum a. 629/125 natum esse mirum errorem commisisse : quem numerum ignoro cui auctori debeat uel qua ratiocinatione uir doctissimus adsecutus sit. quae cum ita sint non possumus facere quin ualde inprobabile esse iudicemus Gellium, in quem Cicero pro Sestio acerbissime inuectus est, a Catullo illis quae diximus septem carminibus significatum esse.

Nihil igitur inpedit quo minus nos ad alterum Gellium conuertamus, quem praeter Clodii illum adseclam a scriptoribus ueteribus commemorari iam supra adnotauimus. hic Gellius alter, quem a Catullo significatum esse nemo praeter Octauium Pantagathum putauit, L.

Gellius est L. f. L. n. Poblicola, filius L. Gellii consulis 682/72 censoris 684/70. de L. Gellio hoc quae scimus, fere omnia duobus scriptoribus Valerio Maximo et Cassio Dioni debemus, quorum uerba hic inmutata describere liceat. Valerius Maximus memorabilium v 9 1 *L. Gellius*, inquit, *omnibus honoribus ad censuram defunctus, cum grauissima crimina de filio, in nouercam commissum stuprum et parricidium cogitatum, prope modum explorata haberet, non tamen ad uindictam procurrit continuo, sed paene uniuerso senatu adhibito in consilium expositis suspitionibus defendendi se adulescenti potestatem fecit: inspectaque diligentissime caussa absoluit eum tum consilii tum etiam sua sententia. quod si inpetu irae abstractus saeuire festinasset, admisisset magis scelus quam uindicasset.* Cassius Dio haec memoriae tradidit XXXXVII 24 *διατρίβοντος δὲ Βρούτου ταύτῃ* (in Asia quo Caesare mortuo anno 711/43 ex Macedonia nauibus traiecerat) *ἐκείνῳ Γέλλιος Ποπλικόλας ἐπεβούλευσε .... ὁ δὲ δὴ Γέλλιος ἐφωράθη μέν, ἔπαθε δὲ δεινὸν οὐδέν. ὁ γὰρ Βροῦτος ἐκεῖνόν τε ἐν τοῖς φιλτάτοις ἀεί ποτε νομίσας εἶναι καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάρκον Μεσσάλαν πάνυ τῷ Κασσίῳ προςκείμενον εἰδὼς ἀφῆκεν αὐτόν. καὶ ὃς ἐπέθετο μὲν καὶ τῷ Κασσίῳ, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τότε κακὸν ἔπαθεν. αἴτιον δὲ ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Πῶλα προμαθοῦσα τὴν ἐπιβουλὴν καὶ δείσασα περί τε τῷ Κασσίῳ μὴ προκαταληφθῇ (σφόδρα γὰρ αὐτὸν ἠγάπα) καὶ περὶ τῷ υἱῷ μὴ καταφωραθῇ, τό τε ἐπιβούλευμα αὐτὴ ἑκοῦσα τῷ Κασσίῳ προεμήνυσε καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ παιδὸς ἀντέλαβεν. οὐ μέντοι καὶ βελτίω αὐτὸν ἐποίησεν. πρός τε γὰρ τὸν Καίσαρα καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀπὸ τῶν εὐεργετῶν ἀπηυ-*

τομόλησεν. Antonius et Octauianus illius perfidiam consulatu a. 718/36 delato remunerati sunt. bello ciuili postea inter Octauianum et Antonium exorto huius caussae addictus in pugna Actiaca una cum Antonio ipso dextro classis cornui praefuit.

Hunc Gellium fuisse putauerim quem Catullus septem illis carminibus perstrinxit. quae sententia ad modum probabilis uidebitur ei qui L. Gellii illius res familiares paullo adcuratius considerauerit. L. Gellius L. f. Poblicola consul a. 682/72 natus circa annum 616/138 *) ex uxore Pola L. Gellium filium, postea a

---

*) Circa annum 616/138 L. Gellium natum esse nos cum Drumanno (HR III 64) et cum Haakhio (in Paulii encyclopaedia III 662) contendimus, etsi Orellius (onom. Tull. p. 269) cum aliis aliter statuit. res inde dependet num L. Gellius orator, cuius aliunde non cogniti Cicero (in Bruto 27 105. 47 174) bis mentionem fecit, idem fuisse atque L. Gellius consul a. 682/72 adfirmetur an negetur. et negandum quidem illud eo uidetur quod L. Gellii anni consularis ratione habita ad eius annum natalem 639/115 referimur, et quod Gellium oratorem, ut pote qui et C. Papirii Carbonis in eius consulatu 634/120 contubernalis et aetati M. Antonii L. Crassi L. Philippi, quorum primus a. 611/143 alter a. 614/140 tertius circa annum 608/146 (cf. supra p. 110) nati erant, prope coniunctus esset (cf. Brut. 47 174), necesse habemus concludere circa annum 616/138 natum esse. nam maius inter annos 616/138 et 639/115 natales ratione diuersa repertos discrimen extat, quam ut de uno eodemque uiro consociari eos posse probabile sit. ut enim annum 616/138 probemus, L. Gellius consulatum uiginti tribus annis post suum quem uocant annum anno aetatis sexagesimo sexto gessit. nihilo minus hac difficultate non deterriti et argumentis, ut nobis quidem uidetur, grauioribus freti arbitramur cum Drumanno et Haakhio L. Gellium consulem et L. Gellium oratorem eundem esse hominem a. 616/138

Catullo uersibus acerbissimis castigatum, genuit, qui, si eius anno consulari 718/36 confidere licet, circa annum

---

natum. primum enim Cicero Bruti loco quem iam saepius citauimus (§ 105) L. Gellium oratorem 'familiarem suum' adpellat et eodem nomine de legibus I 20 53 L. Gellius ex praetura proconsul, quem omnes consulem a. 682/72 fuisse consentiunt, adpellatur. cf. de leg. l. c. *Att. Qui istuc fieri potest L. Gellio mortuo? M. Cic. Quid tandem id ad rem? Att. Quoniam Athenis ex Phaedro meo audire memini Gellium, familiarem tuum, . . . philosophos conuocasse.* re uera L. Gellium familiaritate cum Tullio coniunctum fuisse rebus non nullis cognoscitur (cf. in Pison. 3 6 post red. ad Quir. 7 17 Gellii NA v 6 15). deinde de L. Gellio oratore Tullius *multam* inquit *operam amicis et utilem praebuit, atque ita diu uixit ut multarum aetatum oratoribus implicaretur*: et L. Gellium consularem uirum ipsum quoque ualde senem factum esse ex Ciceronis ioco quodam adparet, quem Plutarchus (Cic. 26) hisce narrat uerbis : *ἐπεὶ Καίσαρι ψηφισαμένῳ τὴν ἐν Καμπανίᾳ χώραν κατανεμηθῆναι τοῖς στρατιώταις πολλοὶ μὲν ἐδυσχέραινον ἐν τῇ βουλῇ, Λεύκιος δὲ Γέλλιος ὁμοῦ τι πρεσβύτατος ὢν εἶπεν ὡς οὐ γενήσεται τοῦτο ζῶντος αὐτοῦ· περιμείνωμεν, εἶπεν ὁ Κικέρων, μακρὰν γὰρ οὐκ αἰτεῖται Γέλλιος ὑπέρθεσιν.* quo loco simul dilucide demonstratur eos qui anno consulari Gellii freti eum circa annum 639/115 natum esse iudicant insigniter falli. L. enim Gellius, uir consularis, anno 695/59, quo Caesar agrum Campanum diuidi iussit, *ὁμοῦ τι πρεσβύτατος* fuit. quis uero contendet ita uirum quinquaginta sex annorum designari posse? optime contra omnia quadrant, si L. Gellium a. 616/138 natum esse putamus : id quod aliis ex caussis supra iam conclusimus. nam tum anno 695/59 Gellius paene octoginta annos habens sane *πρεσβύτατος* fuit. quae cum ita sint neque argumenta alia momenti minoris desint, ueluti eodem praenomine et oratorem et consulem usum fuisse et quod oratoris diutissime uiuentis, si a locis duobus Ciceronianis discedimus, apud scriptores ceteros numquam mentio facta esset, equidem in L. Gellii consulatu sero non offendo. de anno quo praetura Gellius functus est parum liquet, tamen quae conferantur digna

675/79 natus est. postea Gellius pater Polam uxorem repudiauit : quod cur fecerit ignoratur neque tamen hac in re offendemus, quoniam illis rei publicae liberae temporibus extremis diuortia inter coniuges saepissime et propter caussas leuissimas fiebant. Polam uero a L. Gellio repudiatam M. Valerius Messalla Niger (consul a. 693/61) matrimonio sibi adiunxit, natus, si ex consulatu quid concludere licet, a. 650/104, qua cum re Cicero (Brut. 70 246) consentit dicens M. Messallam natu minorem quam se fuisse. is ex Pola tres filios procreauit, quorum clarissimus M. Valerius Messalla Coruinus natus est circa annum 687/67 (cf. Hermannus ad Hieron. p. 13 Reifferscheidius ad Suet. p. 83): reliqui duo Potitus Valerius Messalla consul suffectus a. 725/29 et Pedius Poplicola, quem Q. Pedius, filius ex sorore G. Iulii Caesaris, sibi adoptauerat (cf. interpretes ad Hor. sat. I 10 28. 85), quibus annis nati sint minus liquet. de Potiti tamen anno natali eius consulatus nos ad annum 682/72 ducit, ita ut non sine caussa conici possit matrimonium M. Messallae Nigri et Polae circa annum 680/74 initum esse. L.

---

sunt uerba haec, quae de leg. l. c. Tullius Atticum dicentem facit : *quoniam Athenis audire ex Phaedro meo memini Gellium, familiarem tuum, cum pro consule ex praetura in Graeciam uenisset, Athenis philosophos conuocasse.* quae uerba ita accipienda esse uidentur ut Phaedrus, philosophus ille Epicureus, T. Pomponio, cum Roma relicta Athenas uenisset, nuperam illam rem ridiculam et saepe derisam narrauerit. cum uero Atticus anno fere 669/85 Athenas migraret (cf. Drumanni HR V 7, 68), ante hunc annum Gellius praetor fuit. unde Reinius (in Paulii encyclop. VI 188) conlegerit L. Gellium anno 678/76 uel a. 679/75 in Graecia pro praetore fuisse equidem ignoro.

igitur Gellius consul a. 718/36 et Valerii illi Messallae fratres uterini fuerunt.

L. ille Gellius pater Pola uxore circa annum 675/79 repudiata alteram uxorem duxit, cuius nomen nos latet. haec erat L. Gellii filii nouerca, quacum hunc stuprum incestum facere et pater eius suspicabatur et Catullus ut rem exploratam castigasse uidetur. quae sententia rebus non nullis pulcre commendatur. primum L. Gellii filii aetas est ea qua adiuuetur illa. etenim Gellius anno 696/58, cui Catulli in Gellium carmina adtribuenda sunt, si illius anno consulari nitimur, uigesimum unum aetatis egit : Catullus tum undetrigesimum agebat. L. igitur Gellii aetas aetati Catulli multo propior erat quam Gellii Clodiani. praeterea nihil inpedit quin L. Gellium duobus tribusue annis post suum annum consulatum gessisse arbitremur, ita ut G. Licinii Calui et M. Caelii Rufi aequalis fuerit, quorum alterum eadem ex caussa atque Gellium Catullo inuisum fuisse supra demonstrauimus. deinde Valerius Maximus illum ipsum incestum L. Gellii cum matre factum aperte commemorat, cuius caussa Catullus Gellium reprehendit : immo si tempus spectamus quo Gellius cum matre stuprare solebat uel saltem putabatur, omnia optime inter se quadrant. Catullus enim epigrammatis illis flagitia Gellii reprehendit, quae tantum abest ut ante tempus longius quoddam ille commiserit, ut illo ipso tempore quo poeta carmina scripsit fecerit. quo anno Catullus epigrammata illa conposuit (a. 696/58), eo Gellius unum et uigesimum uel, quod paullo ante statuere maluimus, uigesimum quartum habebat. adulescens igitur,

8*

quo nomine a Valerio Maximo designatur, re uera tum Gellius erat. itaque L. Gellio patri, quem circa annum aetatis duodesexagesimum alteram uxorem duxisse supra conlegimus, a. 696/58 octogesimum agenti annum aemulus perniciosus in filio libidinoso adoleuerat, in quem, cum stuprum cum matre sua facere uideretur, pater quaestionem a Valerio Maximo traditam instituit. utrum L. Gellius filius usque ad incesti flagitium processerit an suspitio patris falsa fuerit, id quod Valerius Maximus narrat, nostra nihil interest scire. eadem suspitio, siue recta siue falsa erat, qua motus Gellii pater quaestionem consilii senatorii in filium instituit, Catullo quoque suffecit ut carminibus acerbissimis idem flagitium castigantibus hominem Lesbiae insidiantem persequeretur. ceterum equidem de Gellii innocentia Valerio Maximo uix possum credere, si et Gellii mores et auctoritatem Valerii Maximi ipsius mecum reputo. num eum qui Cassii et Bruti, quibus fidum animum et officium simularat, uitae insidiatus est et quamquam poenae remissione bis inmerito accepta tamen perfidus ad Octauiani et Antonii partes transiit, putabimus omnino innocentem in suspitionem parricidii et incestus materni uenisse? equidem ualde in eam sententiam inclino ut Valerium Maximum, cuius fides multis in rebus ualde dubia et suspecta est, in fontibus suis repperisse L. Gellium parricidii et stupri cum nouerca commissi accusatum a consilio senatorio liberatum esse atque inde suo modo et in commodum suum rem exornauisse putem. rei autem absolutione illis temporibus eius innocentiam minime probari potuisse non est quod adcuratius persequar. praeter incestum cum

matre commissum incesta duo alia cum sorore germana et patrui uxore in Gellio a Catullo reprehenduntur. hunc patruum Octauius Pantagathus illum ipsum putauit Gellium Poblicolam fuisse, de quo a Cicerone pro Sestio acerbe tractato nos ipsi supra longius disseruimus, ita ut L. Gellius consul 682/72 frater Gellii Clodiani fuerit, quam sententiam si probamus, ut praeter alios Drumannus (III 67) et Orellius (onom. Tull. p. 270) re uera probarunt, uxor libertina Gellii Clodiani, quam Cicero pro Sestio commemorauit, 'patrui uxor' fuit, quacum Gellius consul 718/36 adulescens moechabatur. ceterum non negamus discrimen fere triginta annorum, quod inter aetatem Gelliorum fratrum intercedit (Gellium consulem 682/72 circa a. 616/138 et Gellium Clodii adseclam circa a. 648/106 natum esse supra p. 107. 112 ipsi exposuimus) paene maius uideri quam ut fratres haberi possint, nisi forte statuere uelimus duabus ex matribus eos a L. Gellio genitos esse.

Postea quam disputatio nostra in Gelliis describendis et discernendis paene nimis diu institit, iam tandem aliquando progredi licet. primum carmen LXXXV hoc uno disticho conceptum adferamus,

Odi et amo. quare id faciam fortasse requiris.
nescio, sed fieri sentio et excrucior :

non quo arbitremur hoc epigramma nullo libri Catulliani carmine alio interposito a poeta Veronensi post Gelliana conpositum esse, sed ut post digressionem longiorem, quam de Gelliis facere debebamus, a carmine initium pergendi capiamus quod eos qui haec legent statim

mediam in rem adductos aduertat qualis condicio amoris Catulliani in eis carminibus adparuerit in quibus enarrandis supra subsistebamus. illud igitur epigramma LXXXV *Odi et amo* omnibus illis carminibus quae Catullus per tempus discidii inter amantes orti scripsit, quodam modo tituli loco praeponi possit. odio enim et amore huc atque illuc actus poeta miser non dum a se inpetrare potuit ut Clodiam desereret, et carmina acerba in aemulos suos, Lesbiae amatores innumerabiles, conicere pergebat. ueluti in carmine XXXVII *Salax taberna uosque contubernales* Catullus in iuuenes non nullos (e quibus Egnatium quendam Celtiberum nominat), qui in taberna certa contubernium libidinosum quoddam faciebant et quibuscum Lesbia commercium inpudicum habebat, acriter inuehitur, cf. u. 11 et sequentes :

puella nam mi quae meo sinu fugit
amata tantum quantum amabitur nulla,
pro qua mihi sunt magna bella pugnata,
consedit istic. hanc, boni beatique,
omnes amatis et quidem, quod indignumst,
omnes pusilli et semitarii moechi.

neque hoc uno in gregem illum carmine scripto Catullus sibi satis fecit. ab Egnatio enim eodem, quem in hoc carmine extremo nominauit, poeta carmine XXXVIIII *Egnatius quod candidos habet dentes* grauissimas capit poenas. at qualis illa fuit salax taberna, in qua Lesbia sedens cum moechis trecentis stupra faciebat? fuit, ut ex rerum et uerborum contextu patet, quamquam nomine caruit, tam enre uera nihil nisi lupanar, ut famosa

illa taberna, ad quam uisendam copa Syrisca inuitans inter alia *est hic* inquit *munda Ceres, est Amor, est Bromius.* praeiuit igitur quodam modo Clodia exemplo suo Messalinae, uxori Diui Claudii, mulieri famosissimae, de qua Iuuenalis in satura vi 115 haec dixit,

Claudius audi
quae tulerit. dormire uirum cum senserat uxor,
sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos
ausa Palatino et tegetem praeferre cubili
linquebat comite ancilla non amplius una,
et nigrum flauo crinem abscondente galero
intrauit calidum ueteri centone lupanar
et cellam uacuam atque suam: tunc nuda papillis
prostitit auratis titulum mentita Lyciscae.

Verum enim uero iam dudum omnia clamabant Clodiam, scortum uile, a Catullo deserendam esse. poeta ipse tandem aliquando intellexit se quo diutius cum Lesbia familiaritate quadam coniunctus esset, eo maiori id sibi probro futurum esse, atque nisi amorem illum miserum deponere et omnia Clodiae uincula disrumpere ualeret, necesse fore ut ignominiam et infamiam maximam sine pudore et dolore ferre adsuesceret. tum poeta animum erigens Lesbiam deserere apud se constituit. primum cum carmina sua amoris pristini gaudia et uoluptates celebrantia penes Lesbiam manere nollet, ab ea illa repoposcit. sed Clodia opinata se animum Catulli iracundiorem artificiis illis quibus tam saepe poetam sibi reconciliauisset facile mitigaturam esse, carmina reddere recusauit. tum Catullus indignatione et

ira uehementissime exardens in illam carmen xxxxII *Adeste hendecasyllabi quot estis* scripsit, quo acerbius in Clodiam scriptum in libro Catulliano non reperias. paullo postea quam animo uehementi et irato Catullus carmen xxxxII scripsit, poeta carmine octauo *Miser Catulle desinas ineptire* puellae ualedicit sedate, sed ita ut facile intellegatur et Lesbiam etiam tum a poeta ardenter amari et, si Lesbia fidem religiose seruare promitteret, Catullum paratissimum fore ad amorem redintegrandum. hanc carminis rationem Mauricius Hauptius obseruationum criticarum p. 2. 3 his uerbis bene exposuit: *in hoc dulcissimo carmine dum se reuocat poeta a misero amore, non tamen omnem spem recuperandi ea quae perierunt ita abiecit ut abiecisse uideri uult, nec tam obstinata mente obdurat quam de se praedicat. quare multus est in describenda relictae a se puellae tristi solitudine atque in fine carminis iterum sese ut obduret adhortatur.*

Et profecto subito in amore Catulli omnia conversa sunt: reconciliationem inter amantes perfectam esse animaduertimus. quae cur facta sit, utrum indignatione uehementi qua carmen xxxxII feruet Lesbia mota sit ut ad Catullum rediret an desiderio tecto quod carmen VIII spirat an quia casu diebus illis amatoribus inuita caruit, haec quidem omnia ignorantur. tertium igitur genus carminum secerni potest eorum quae ad tempora discidii inter amantes sublati referenda sunt. reconciliationem amantium in primis carmen CVII testatur, quod pulcrius et uenustius est quam ut hoc loco excribendum non ducam.

Si quicquam cupido optantique obtigit umquam
insperanti, hoc est gratum animo proprie.
quare hoc est gratum nobisque est carius auro
quod te restituis, Lesbia, mi cupido,
restituis cupido atque insperanti, ipsa refers te
nobis. o lucem candidiore nota.
quis me uno uiuit felicior, aut magis hac res
optandas uita dicere quis poterit?

quod carmen amoris testis est fere insani quo Lesbia Catullum sibi deuinxerat. ut primum Clodia poetae proposuit amorem interruptum redintegrare, Catullus propositum accipere laeto animo non cunctatur, sed deos inplorat ut quae Lesbia sibi praestare promiserit rata esse iubeant. cf. carmen CVIIII

Iucundum, mea uita, mihi proponis amorem,
hunc nostrum inter nos perpetuumque fore.
di magni, facite ut uere promittere possit
atque id sincere dicat et ex animo,
ut liceat nobis tota producere uita
aeternum hoc sanctae foedus amicitiae.

quo pressius et enixius poeta deos ut Lesbiae animum moderentur rogatos esse uult, ut ea Catullo fidem seruare 'sincere' et 'ex animo' polliceatur, eo clarius intellegitur saepissime a muliere perfida poetam credulum deceptum esse. cum duobus praecedentibus carminibus carmen XXXVI *Annales Volusi cacata charta* coniungendum est, in quo lepidum et ioculare sacrificium Veneri uotum et factum describitur. Lesbia enim Veneri uouerat, si

Catullus sibi in gratiam se restituisset et truces uibrare iambos desiisset, se

electissima pessimi poetae
scripta tardipedi deo daturam
infelicibus ustulanda lignis.

iam reconciliatione amantium facta Lesbia Volusii, poetae inficeti, de quo infra plura dicenda erunt, annales in Veneris honorem igni comburendos tradit. Mommsenus (histor. Roman. III 573) carmen hoc non recte, ut mihi quidem uidetur, intellexit, cum doceat puellam uotum illud fecisse ut Catullus iambos acerbos de misero statu et condicione rei publicae in eius gubernatores scribere desineret et denuo amoribus uacaret. Catullus enim quo tempore principes rei publicae iambis uexabat, nisi omnes rationes fallunt, Lesbiae amoribus non iam utebatur. Lesbiam autem illam 'puellam' fuisse, cuius uotum lepidum in carmine XXXVI narratur, praeter dubitationem positum est. ut nos uersus quartum et quintum

uouit, si sibi restitutus essem
desissemque truces uibrare iambos,

praeter alios iam olim Muretus et Scaliger explicauerunt. cum uersu quarto optime conferri potest carminis CVII, quod modo excripsi, uersus quartus *quod te restituis, Lesbia, mi cupido.* de iambis quos Catullus in uersu quinto commemoratur in Lesbiam uibrasse, memoriam acerbissimorum hendecasyllaborum carminis XXXXII et choliamborum carminis XXXVII et carminis VIII recolere licet. nam Catullum, cum iambos uocaret,

non tam e mente metricorum adcurate locutum esse quam uersus acerbos et aculeorum plenos significare noluisse ex carmine LIIII 6

Irascere iterum meis iambis
inmerentibus, unice inperator,

et ex hendecasyllabis quibus Rauido minitatus est adparet (xxxx)

quaenam te mala mens, miselle Rauide,
agit praecipitem in meos iambos?

quibus uersus Catulli a comment. Cruq. Hor. carm. I 16 24 seruatus *At non effugies meos iambos* simillimus est.

'Soles' igitur illi 'candidi' quos in carmine octauo praedicauit denuo poetae exoriri uidebantur : fortunam diu desideratam reciperasse et in sempiternum tempus reciperasse se Catullus opinabatur. sed haec opinio falsissima fuit. Lesbia enim tunc non aliter atque antea se gessit. unde tandem mulier quae nisi peierandi caussa non iurare uidebatur subito fidem et religionem seruare disceret? tum demum Catullus indulgentia omni et patientia seposita animum recepit atque sanitati oboediuit. haud cunctanter enim poeta uinculum foedum et se indignum diremptorus Lesbiae amicitiam et amorem in perpetuum renuntiauit. hanc renuntiationem quam aegre poeta perfecerit et tulerit, cognosci licet ex carmine LXXVI *Si qua recordanti benefacta priora uoluptas*, cuius suauitatem pauca libri Catulliani carmina aequiperant.

Difficile est, inquit poeta, *longum subito deponere amorem.*
difficile est, uerum hoc qua lubet efficias.

una salus haec est, hoc est tibi peruincendum :
hoc facias, siue id non pote siue pote.

eo se consolatus quod semper erga Lesbiam pium et fidelem se praestiterit neque admonitionibus beniuolis umquam pepercerit poeta, cum intellegat omnem fidem et omne amoris studium frustra a se consumptum esse, ad se ipsum conuersus ait,

quare iam te cur amplius excrucies ?

deinde deos inplorat, quasi se ipsum solum negotio huic subeundo non satis idoneum et ualidum putet, ut sibi 'pestem et perniciem' illam eripiant. quo facto carmen uersibus his finitur,

non iam illud quaero contra ut me diligat illa
aut, quod non potis est, esse pudica uelit :
ipse ualere opto et taetrum deponere morbum.
o di, reddite mi hoc pro pietate mea.

paullo post aut paullo ante quam carmen LXXVI scripsit Catullus carmen LXVIII[a] (= LXVIII 1—40) fecit. cum enim Manlius quidam per epistulam Catullum rogauisset ut se uariis rebus adflictum carminibus amatoriis transmissis quodam modo consolaretur et erigeret, poeta amico respondit se, cum non minoribus quam ille calamitatibus opprimeretur ipse, precibus Manlii satis facere non posse. prioribus quidem temporibus magis idoneum se fuisse carminibus amatoriis conponendis : nam

tempore quo primum uestis mihi tradita purast,
iucundum cum aetas florida uer ageret,
multa satis lusi : non est dea nescia nostri
quae dulcem curis miscet amaritiem.

sed tempus illud felix subito morte fratris carissimi abruptum ac finitum esse,

cuius ego interitu tota de mente fugaui
haec studia atque omnis delicias animi,

quam ob rem iam nihil se eo commoueri quod amicus Roma Veronam (ubi tum poeta morabatur) scripserit Lesbiam se ipso a Roma absente cum uno quoque 'de meliore nota' consuescere : iam enim hoc miserum quidem nec uero sibi turpe esse : miserum quod dolendum Clodiam, mulierem olim honestam et ex gente nobilissima ortam, prorsus a uirtute desciuisse, neque tamen sibi turpe esse, quia quamquam temporibus prioribus amore cum muliere illa deuinctus, iam dolore de fratris morte percussus ab omni amandi studio et a Lesbia pridem se reuocauerit. unde adparere ex eo quod iam Lesbia cum quolibet se prostituat sibi infamiae quicquam nasci non posse. explicat igitur, ut uidimus, hoc carmine poeta amorem renuntiatum inde quod animus suus dolore grauissimo adfectus amoribus et laetitiae se dedere inpotens fuerit. quae explicatio poetae ipsius uereor ut omni ex parte rebus ipsis apta et consentanea sit. multo contra ueri similius ei qui praecedentia apud se reputauit uidebitur Catullum, cui Manlio et ueram amoris Lesbiae depositi caussam profiteri et illo sibi propter idem discidium infelicissimo tempore inportune petenti satis facere graue et molestum fuit, recusationem suam dolore de fratris morte uetere quam (id quod unice uerum fuisset) dolore recenti ex Lesbiae repudio residuo excusare maluisse. denique illa Veronae commoratio

haud scio an cum renuntiatione amoris artius coniungenda sit. qui denim obstat quo minus Catullum, cum consilium cepisset Lesbiae amoris in perpetuum repudiandi, Roma Veronam abiisse arbitremur, et quia Veronae, ubi occasio Lesbiae conspiciendae deesset, ab animo facilius inpetrare posset ut 'obstinata mente obduraret' et ut hominum cum beniuolorum tum maliuolorum de repudio illo sermones et fabulas si non uitaret, certe effugeret. quo de repudio cum Manlius nihil conperisset, illa de Lesbiae nequitiis ad Catullum Veronae commorantem eius famae consulturus scripsit. eisdem caussis, quibus ut Romam relinqueret Catullum adductum esse modo coniecimus, certo adfirmamus eum anno 697/57 cum G. Memmio Gemello praetore in Bithyniam prouinciam profectum esse : qua de expeditione adcuratius exponendi occasio infra non deerit. illuc cum Catullus uere anni sequentis 698/56 rediisset, quae in Lesbiam scripsit carmina pauca tantum abest ut amoris qualiscumque testes sint, ut solam cauillationem acerbam atque frigidi animi contemptionem spirent. illam cauillationem Catulli natura quasi postulabat. etenim poeta, quotiens omne suum studium et amorem et amicitiam ab ingratis et perfidis hominibus turpiter neglegi et despici uidit, totiens non satis habuit officiis suis fideliter perfunctus esse, sed ira propter animum hominum scelestum inflammatus non prius adquieuit neque dolori suo solacium repperisse se putauit, donec homines illi ingrati 'fixi' carminum 'telis supplicium dedissent' graue. itaque Catullus cum e Bithynia reuertisset et Romam uenisset, ibi per amicos audiuit quam egregie nuper

Cicero, cum pro M. Caelio Rufo diceret, Clodiam concidisset : cuius rei gratias Tullio Catullus iam durus et ferreus carmine xxxxviiii haud scio an persoluerit :

Disertissime Romuli nepotum,
quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
quotque post aliis erunt in annis,
gratias tibi maximas Catullus
agit, pessimus omnium poeta
quanto tu optimus omnium patronus.

Helbigius (l. c. p. 1219 not.) non inscite adnotat, Catullum uerbis *pessimus omnium poeta* se ipsum propter laudes quibus olim mulierem indignam celebrauerit castigare uideri. ceterum Catullum ipsum orationem Ciceronis audiuisse ea de caussa negauimus, quia fieri non potuit ut ille, quem post uernum a. 698/56 aequinoctium e Bithynia profectum prius quam Romam scimus Galliam patriam prouinciam uisisse, mense illius anni Martio uel initio mensis Aprilis, quo tempore Cicero Caelium defendit, (cf. supra p. 63), iam Romae esset. eodem fere tempore poeta non tam iratus et desperatione oppressus (ut carmine lxxvii *Rufe mihi frustra ac nequiquam credite amice*) quam animo aequo ac sedato carmen lviii ad eundem M. Caelium Rufum misit, quem, ut supra p. 86 uidimus, olim aemulum suum acerbis contumeliis persecutus erat. en habes totum :

Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa,
illa Lesbia quam Catullus unam
plus quam se atque suos amauit omnes,

nunc in quadriuiis et angiportis
glubit magnanimos Remi nepotes.

restat ut carmen xi *Furi et Aureli comites Catulli* perpendamus, quod carminum ad Lesbiae amorem spectantium omnium ultimum a poeta conpositum esse credimus. Catullus ad Furium et Aurelium quosdam, de quibus in capite sexto disputabimus, conuersus

pauca, inquit, *nuntiate meae puellae*
non bona dicta.
cum suis uiuat ualeatque moechis,
quos simul conplexa tenet trecentos,
nullum amans uere, sed identidem omnium
ilia rumpens.
nec meum respectet ut ante amorem,
qui illius culpa cecidit uelut prati
ultimi flos, praetereunte postquam
tactus aratro est.

Si de tempore huius carminis quaeritur, satis ex tertia stropha intellegitur, non ante aestatem a. 699/55 id scriptum esse posse, cum in ea Caesaris expeditiones trans Rhenum et trans Oceanum in Britanniam factae aperte commemorentur. praeterea Mommsenus (HR III 315) scite adnotauit, in stropha altera e numero gentium barbararum et longinquarum Indos Hyrcanos Arabes Sacas Parthos Aegyptios ea de caussa commemoratos esse, quod a. 699/55 et M. Crassus et A. Gabinius expeditiones magnas et spem insatiabilem mouentes in Orientem omnibus uiribus pararent. carmen undecimum ultimum esse quod de Lesbia Catullus scripsit, si

temporis rationes omittimus, praeterea probabile fit, si ad mandata Furio et Aurelio a poeta data respicimus. quid enim est quod contineant? Catullus in perpetuum Lesbiae amorem renuntiat. at cur poeta id quod, ut uidimus, iam pridem fecit iterum facere uoluit? cur Furio et Aurelio, hominibus a se despectis, mandauit illa? ut breuiter dicam, Clodia tum Catullum per nescio quos precibus adiisse uidetur, ut eius gratiam et amorem diu intermissum reciperaret: sed a poeta, qui temporum priorum doloribus prudentior et cautior factus erat, nihil nisi repulsam acerbam reportauit, quam Catullus ut contemptum suum magis aperiret per miserum illorum homunculorum par finxit illi se significasse.

Haec fere habuimus quae de carminibus ad Catulli et Lesbiae amores referendis exponeremus. reliquum est ut annos adcuratius definiamus per quos ille amor durauit. praecipue de anno quo Catullus Clodiam amare coepit et de anno quo foedus turpe interrupit diligenter inquirendum est. et de initio quidem amoris, ut iam supra p. 71 diximus, scimus Clodiam, cum Catullum amare inciperet, iam uxorem Q. Metelli fuisse et hunc Metellum etiam tum uixisse, cum iam discordia quaedam quamuis parua inter amantes extitisset (cf. supra p. 80). cum uero quando Metellus Clodiam duxerit ignoremus (hoc solum constat ambos a. 691/63 coniuges fuisse) terminus nos fugit ante quem Catullus Clodiam amasse non potest. contra inde quod Metellus anno 695/59 *)

*) Post mensem Aprilem huius anni Metellum mortuum esse inde manifestum est quod inter senatores fuit qui in legem de

mortuus est unum concludere licet, iam aliquantum temporis ante hunc annum Catullum Lesbiae amore usum esse. sed hoc parum nos iuuat. itaque uideamus quid uiri docti de initio amoris statuerint. Helbigius (l. c. p. 1218) Catullum sumit inde ab anno 695/59 Clodiam amauisse, contra Iungclaussenus (l. c. p. 13) coniecit annum 692/62 primum amoris illius fuisse. neuter adcuratius sententiam suam probauit : uterque, ut in plano est, magis arbitrium quoddam liberius quam certas rationes secutus est, quod non ideo dictum uolo ut uirorum illorum diligentiae aliquid detraham, sed ut eorum qui legent animos de difficultate huius quaestionis aduertam, in qua dirimenda argumentis idoneis destituimur. etenim de initiis amoris illius nullas nisi ex eius quasi decursu et exitu coniecturas facere licet. omnibus igitur quae huc facere uidentur respectis primum Helbigii sententia recusanda est. modo enim diximus ex carmine LXXXIII adparere uiuo etiam tum Q. Metello inter amantes inimicitias quasdam iam extitisse. itaque Catullum cum ante discidium illud per aliquantum temporis amore non turbato Clodiae usum esse manifestum sit, anno Q. Metelli ultimo is Clodiam amare coepisse non potest. melius Iungclaussenus rem gessisse uidetur, cuius opinioni uix habeo quod opponam. praecipuus in hac quaestione usus est eorum quae supra p. 66 de tempore quo Caelius Clodiam amauit disseruimus. bonis enim argumentis nobis probasse uidemur Caelium

---

agro Campano diuidendo Iuliam iurauerunt (cf. Drumanni HR III 205).

Clodiam inde ab extremo anno 695/59 usque ad medium 697/57 amauisse. inde non nulla satis grauia conliguntur, primum ante 695/59 Catullum coepisse Clodiam amare: nam ex Catullo scimus (cf. supra p. 86) Caelium poetae Clodiam abalienauisse. deinde carmina ea in quibus de Caelio aemulo poeta queritur anno 695/59 uel duobus sequentibus, contra ea in quibus laudes Lesbiae non dum perfidae celebrantur ante terminum illum scripta esse. at quanto temporis ante terminum illum? de hac re nisi incerta conici non possunt. Iungclaussenus carmina quae amorem inter Catullum et Clodiam etiam uigentem testantur triennio quod ab a. 692/62 usque ad 694/60 fuit attribuit: sed uirum doctissimum fateor mihi nimium largiri uideri. consideres uelim quam pauca Catulli carmina sunt quae amantium concordiam et unanimitatem spirant, insuper inde ab initio amoris Catullum a Lesbia, id quod certissimum est (cf. supra p. 69), turpiter deceptum esse: deinde uide quaeso iam anno 694/60, quo discidium inter amantes non dum ortum erat, Ciceronem P. Clodio incestum cum sorore quadrantaria factum in conloquio exprobrauisse (cf. ad Att. II 1 5). itaque triennium maius temporis spatium duxerim quam ut Lesbia tantisper aut a malitia et nequitia decedere aut Catullum flagitia sua celare potuerit. ergo si carmina illa quae amorem non dum turbatum testantur biennio a. 693/61 et 694/60 adsignauero, propius quam Iungclaussenum arbitror ad uerum me accessisse. neque quicquam in libro Catulliano inest quo haec nostra sententia refellatur. quamquam in carmine LXVIII[b], quod iam supra (p. 78) in confinio amoris integri et discidii,

hoc est anno 694/60 extremo, conpositum esse docuimus, poeta initia sui amoris narrauit, tamen ne uerbum quidem addidit quo per temporis spatium biennio longius amoris illius felicitatem durasse putare cogeremur. credimus igitur a. 693/61 Clodiam a Catullo amari coeptam esse : quo anno Catullus annum uigesimum sextum Clodia annum aetatis trigesimum tertium agebant. fortasse quispiam moleste ferens Catullum Clodiam septem annis natu se maiorem amauisse inde scrupulum de ueritate nostrae de Lesbia, quam eandem ac Clodiam quadrantariam fuisse contendimus, sententiae mouerit. quem facillime remouere licet simplicissimo argumento adhibito. ex Ciceronis Caeliana constat Clodiam per tempus aliquod a M. Caelio Rufo amatam esse : et hic Caelius duodecim annis Clodia natu minor fuit, cum ante d. v kal. Iun. anni 672/82 natus esset (cf. Plin. HN vii 50).

Iam quaerendum est quando Catullus Clodiam amare desierit et deseruerit. Helbigius et Iungclaussenus in eo consentiunt quod quo tempore Cicero pro Caelio dixerit Catullum iam a consuetudine Clodiae recessisse statuunt : cui sententiae utique astipulandum est. ut adcuratius inuestigemus, nos, cum Cicero Caelium uere a. 698/56 Catullo non dum e Bithynia reuerso defenderit et anno 697/57 Catullus in Bithynia commoratus sit, ad annum 696/58 ducimur, quo Catullus Clodiae amorem renuntiasse putandus sit : qui annus idem est quo amor Caelii et Clodiae maxime arsit. qua re quisque intellegit quam egregie sententiae illi succurratur. praeterea haec digna sunt quae perpendantur.

Clodia anno 698/56 adeo se abiecerat et in tantam omnium contemptionem uenerat ut eam etiam tum amatam esse a Catullo nemo credere possit. a. d. VIII id. Febr. illius anni in publico iudicio, cum Milo a P. Clodio de ui accusaretur, a Milonis adseclis 'uersus obscaenissimi' in Clodium et Clodiam dicti sunt (cf. Cic. ad Q. fr. II 3 2). paullo post M. Tullius, Caelii patronus, item in publico iudicio Clodiae mores corruptissimos libidines insanas flagitia et scelera grauissima et turpissima quam acerbissime castigauit et contemptui ac derisui omnium tradidit : de illius mulierculae in foro publico ante omnium quibus audire lubuit aures totiens uexatae, a Caelio Rufo olim Catulli ipsius aemulo iam relictae, flagitiis omnium generum conspurcatae, de illius mulierculae dico amore Catullum anno 698/56 et sequentibus nec iam sperasse nec de eius perfidia questum esse manifestum est. quae cum ita sint, carmen XI, quod anno 699/55 scriptum est, uetamur ita intellegere ut eo Catullus primum Clodiae amorem renuntiet, sed ita explicare iubemur ut supra p. 129 fecimus. anno igitur 696/58, ut paullo ante significabamus, Catullus Clodiam deseruit : cui sententiae praesidii insuper aliquid eo accedit ut in carminibus ad iter Bithynicum spectantibus Lesbiae nulla omnino mentio facta sit. probabile igitur nobis uisum est statuere Catullum Clodiam amare anno 693/61 coepisse et a. 696/58 desiisse. iam restat ut inquiramus quo modo per quadriennium illud uicissitudines amoris illius uariae sint distribuendae. de hac quoque re parum ex libro Catulliano cognoscere licet. adnotare sufficiat supra nos annis 693/61 et 694/60

amores non dum turbatos ascripsisse. contra annis 695/59 et 696/58 omnia illa carmina attribuenda sunt in quibus Catullus aut de Lesbia perfida aut de aemulis amoris sui scripsit : qua in re explicari nequit quo ordine Catullus aemulos istos persecutus sit, hoc est quo modo in Lesbia amanda Clodii Gellii Caelii Egnatii alii se exceperint. tamen si quid ariolari licet, equidem, cum anno 694/60 iam rumor de Clodii incestu sororio esset, censuerim carmen LXXVIIII in limen alterius generis carminum ad Lesbiam spectantium conlocandum esse. deinde ueri simillimum est carmina in Caelium anno 696/58 scripta esse, tum carmina Gelliana inter LXXVIIII et Caeliana conlocauerim, denique qui in Egnatium coniecti sunt uersus, cum Lesbiam maximum in modum degenerem prodant, paullo ante quam mulierem foedam deseruit Catullus scripsit. sicut Catullus per quadriennium consuetudine quadam cum Lesbia coniunctus est, ita Tibullus Deliae amore item per quadriennium usus est et Propertius ad Cynthiam, quae ei, ut Lesbia Catullo, aetate praecessit, (cf. Hertzbergii quaest. Prop. p. 17. 38) cecinit

quinque tibi potui seruire fideliter annos.

Iam omnia congessimus quae ad Lesbiae et Catulli amores iudicandos momenti alicuius sunt. his subtiliter consideratis uix erit qui uituperet quod nos sententiae iam dudum propositae et plurimis uirorum doctissimorum adprobatae accessimus. tamen hoc loco argumenta quibus freti Catulli Lesbiam eandem atque Clodiam quadrantariam fuisse contendimus per

totam nostram de Lesbia disquisitionem dispersa placet quam breuissime conplecti. Ouidius igitur testis est Lesbiae nomen puellae a Catullo amatae falsum fuisse: Appuleius uerum nomen narrat fuisse Clodiam. Clodiam quadrantariam Cicero pro Caelio narrat cum M. Caelio Rufo rem per tempus aliquod habuisse: Lesbiam Catulli scimus ipsam quoque cum Caelio Rufo moechatam esse. Clodiam quadrantariam cum Publio fratre incestum fecisse Cicero locis permultis commemorat: Catullus dicit a Lesbia Lesbium sibi anteponi. si Lesbiae nomen uerum est Clodia, uerum Lesbii nomen Clodius fuerit necesse est: Clodius igitur a Lesbia Catullo anteponitur. uides a Catullo P. Clodium sororis amatorem significari. Cicero in Caeliana uitam quadrantariae inquinatissimam et mores corruptissimos descripsit: quae si conparantur cum eis quae Catullus in Lesbia uituperauit, plane eadem utrumque et Ciceronem et Catullum reprehendisse nemo infitiabitur. scimus Lesbiam, cum a Catullo amaretur, iam uiro alicui nuptam fuisse: quod quo tempore fuit, Clodia etiam quadrantaria uiro iam nupserat, Q. Metello Celeri. aetas etiam amantium optime conspirat. denique Clodia quadrantaria nobili genere orta fuit. nobili genere etiam Catulli Lesbiam ortam esse omnino nihil est quod dissuadeat, immo id eo commendatur quod Allius, uir sine dubio nobilis, domum suam amantibus praebuit quo conuenirent: quare simul sententia eorum refutatur qui meretriculam fuisse Lesbiam inepte credunt.

VI

Pertractauimus amorem Catulli et Clodiae, qui quamquam ardentissimus erat, tamen non unicus fuit quo poeta per uitam tenebatur. nam uestigia etiam aliorum amorum in libro Catulliano reperiuntur, sed tam leuia illa sunt ut nullo modo cum Lesbiae foedere conparari possint. Catullus ipse ea his uersibus significauit, quibus iam supra usi sumus, cf. LXVIII[a] 15

tempore quo primum uestis mihi tradita purast,
iucundum cum aetas florida uer ageret,
multa satis lusi : non est dea nescia nostri
quae dulcem curis miscet amaritiem.

et Ouidius tristium II 427 haec cecinit

sic sua lasciuo cantata est saepe Catullo
femina, cui falsum Lesbia nomen erat,
nec contentus ea multos uulgauit amores,
in quibus ipse suum fassus adulteriumst.

qui locus cum ab aliis tum a Bernhardio in litterarum Romanarum historiae p. 515 perperam intellectus est.

qui cum dubitaret num Catullus in libro qualem habemus multos amores praeter Lesbiae amorem uulgaret, Ouidium ad carmina amatoria poetae Veronensis hodie amissa respexisse coniecit. sed dum modo uersus ille *in quibus ipse suum fassus adulteriumst* recte intellegatur, Ouidii uerba ex eis Catulli carminibus quae manserunt satis commode explicari possunt. nam cum Catulli carmina amatoria ad Ipsithillam ad Ametinam ad Aufilenam ad Iuuentium scripta nobis seruata sint, non est quod ad amissa carmina Catulli prouocemus. adulterium uero Catullus, ut ex Ouidii mente loquar, eo commisit, quod, cum Lesbiam amaret, aliarum etiam feminarum amore usus est. nam Lesbia, cum a Catullo prae ceteris feminis eximium in modum celebrata praecipua eius amica haberetur (id quod ex locis scriptorum quos p. 53 congessi manifestum est), Ouidio quasi legitimi, ut ita dicam, amores Veronensis poetae fuisse uidebatur. ceterum uix est quod Ouidium commemoremus, cum de adulterio scriberet, tempora quibus singularum feminarum amorem Catullus petiit et eorum ordinem neglexisse atque de Catullo falsa rettulisse. nam Catullus numquam (hoc confidenter aio) uno eodemque tempore amorem duarum nedum conplurium puellarum quaesiuit, id quod e disquisitionibus nostris quae iam secuntur luculenter adparebit.

Ex uersibus igitur quos excripsimus carminis duodeseptuagesimi Catulliani poetam cognoscitur inde ab adulescentia ineunte (anno enim aetatis fere sexto decimo togam uirilem pueri adsumere solebant) amoribus uacasse. praeterea ex eis quae de tempore quo poeta

Lesbiam amabat supra docuimus, inter has amorum Catullianorum primitias et initia amoris illius primarii, quo Lesbiam deperiit Catullus, decennium interiacuisse apertum est. cuius rei mentio cum iniecta sit, facere non possumus quin aliquid quod nostris de temporibus amorum et de aetate Catulli sententiis quispiam fortasse opponere uelit, praeoccupando refellamus. supra (p. 46) diximus Lachmannum Hauptium Helbigium alios Hieronymi conputatione anni Catulli natalis spreta Catullum decennio post annum ab Hieronymo indicatum, hoc est a. 678/76 natum esse censere. itaque ex illorum uirorum doctorum sententia Catullus anno 693/61, quo Lesbiam amare coepit, annum aetatis decimum quintum egit, hoc est eum ipsum aut proximum annum quo togam uirilem sumpsit. iam cum carmen in quo uersus illi leguntur a. 696/58 scriptum sit, uersibus illis initia amoris Lesbiae indicata putare et inde argumentum in gratiam conputationis Lachmannianae aliquis quaerere possit. quod qui susciperet, speciosum quidem sed nihilo minus nitore fallaci fucatum argumentum adhiberet. nam hac ratione conprobata Catullus anno 696/58, cum non plures quam duodeuiginti annos haberet, temporis eius 'quo uer iucundum aetas sua florida egisset', hoc est quo annos quindecim natus esset, memoriam tristi et fracto animo recoleret. quod quam parum adulescentulum non dum uicenarium deceat in promptu est : ne dicam in carmine illo poetam temporis aliquanto remotioris memoriam reuocare potius uoluisse quam quae triennii satis modico interuallo a rebus praesentibus distarent animo repetere. quid quod ridi-

culum esset putare Catullum duodeuiginti annos natum de uere aetatis suae olim iam praeterito questum esse. contra uir undetriginta annos natus, qualem nos a. 696/58 Catullum fuisse adfirmamus, merito illud queri potuit. neque neglegendum est nos, cum illam sententiam explicaremus, omnia in auxilium aduocasse quae ei quodam modo fauere uideri poterant. seiunximus enim carmen LXVIII[a] a carmine LXVIII[b] : qua re uersus illos, unde disputatio nostra profecta est, extremis Catulli et Lesbiae amoribus attribuere licet : at uulgarem cum Hauptio et Iungclausseno sententiam secuturis nobis carmen LXVIII totum ad tempus quo amor ille uix turbatus erat remouendum est : qua re difficultates quibus sententia illa laborat quam maxime augentur. itaque omnibus rebus perpensis et consideratis facile intellegis non solum opinionem quam modo refutare studuimus, sed etiam totam illam de Catulli anno natali decennio promouendo sententiam, cuius caussam primam et summam iam supra (p. 47) euertimus, omnino esse reiciendam. nam adulescentulum uix puberem non dum uicenarium carmina illa ad Lesbiam egregia scripsisse, quae ut carmen VIII et LXXVI animi uirilis testes sunt locupletissimi, nullo modo credi potest. denique Lesbia aetate Catullo minimum duodeuiginti annis antecederet conputatione Lachmanni adprobata : qua re sola, ut Iungclaussenus recte adnotauit, ratio illa satis superque dubia fit.

Iam ut ad propositum reuertamur, uideamus quos amores praeter principem illum in libro Catulli deprehendamus. huc carmina ad Ipsithillam ad Ametinam ad Aufilenam puellas et ad Iuuentium puerum scripta

spectant. de Ipsithillae quidem et Ametinae siue quibus nominibus eas nominare malis amore uix dicere licet. erant enim meretriculae illae, ad quarum priorem Catullus libidine uenerea pruriens nescio quo tempore et loco carmen XXXII *Amabo mea dulcis Ipsithilla* misit haec haud obscure ab ea petiturus

domi maneas paresque nobis
nouem continuas fututiones.

alteram Ametinam in duobus carminibus Catullus male tractat XXXXI *Ametina puella defututa* et XXXXIII *Salue nec minimo puella naso.* de caussis utriusque carminis de temporibus et aliis rebus quae cum his cohaerent haec statuenda sunt. cum Catullus in prouincia patria Transpadana commoratus (cf. XXXXIII 6) a meretricula quadam, quacum Mamurra Formianus consuescere solebat, concubitum petiisset, haec magnum pretium decem milium sestertium poposcit. quod cum inpendere nollet, poeta de spe sua deceptus in meretriculam carmina illa duo scripsit, quorum in altero meretricem 'defututam' adfirmauit, cum tanto pretio se corpus inliberale publicare posse opinaretur, dementem atque insanam esse habendam. in altero autem carmine irae indulgens et repulsam ulturus Catullus puellam, cuius pulcritudo sine dubio inpulerat ut cum ea concumbere uellet, omni uenustatis laude priuare studet.

Salue, nec minimo puella naso (cf. XXXXI 3)
nec bello pede nec nigris ocellis
nec longis digitis nec ore sicco
nec sane nimis elegante lingua

decoctoris amica Formiani.
ten prouincia narrat esse bellam?
tecum Lesbia nostra conparatur?
o saeclum insipiens et infacetum.

quaeritur quo tempore illud carminum par scriptum sit. Mamurra igitur, decoctor Formianus (cf. xxviiii 3 lvii 4) cum Ametina, puella illa Transpadana, rem habuerat uel habebat. sed quando habebat? Mamurram scimus Iulii Caesaris in Gallia Cisalpina, cuius pars regio Transpadana fuit, praefectum fabrum fuisse (Plinii hist. natur. xxxvi 6 48): prompta igitur coniectura est illis temporibus quibus munere illo functus esset Mamurram cum Ametina commercium quoddam instituisse: nihil autem obstat quo minus simul cum Caesare mensis Aprilis initio a. 696/58 Mamurram in prouinciam profectum esse censeamus. atque eo ipso anno 696/58 Catullus carmina illa scripsisse uidetur. nam post annum hunc Lesbiam ita ut in carmine xxxxiii fecit poeta uix commemorauisset opinor, etsi in hoc carmine probe intellego non tam de Lesbiae moribus, quos tam saepe poeta reprehendit, quam de pulcritudine nulli dissimulanda sermonem esse. sed anni 696/58 tempora amoribus poetae tristia ac dubia, quibus Catullus odio et amore huc illuc iactaretur, uidentur postulare ut eis illa carmina bina adsignemus: ut intellegatur qua ratione poeta non iam nimis Lesbiae fidus modo ab Ametina concubitum sibi expetere modo muliere hac spreta amicae ueteris memoriam et exemplum in animum reuocare et illi opponere potuerit.

Iam carminibus quae ad Aufilenam uel de ea Catullus scripsit explicandis operam nauemus. huc autem spectare puto LXXXII *Quinti, si tibi uis oculos debere Catullum* C *Caelius Aufilenum et Quintius Aufilenam* CX *Aufilena, bonae semper laudantur amicae* CXI *Aufilena, uiro contentas uiuere solo*, quae si diligenter examinantur, haec statui posse uidentur. Catullus Aufilenam quandam, mulierem nuptam (cf. CXI 2) Veronensem (cf. C 2) amauit. sed quamquam ab initio redamatus mox tamen Catullus spretus est ab Aufilena, quippe quae Quintio nescio cui magis fauere inciperet. haec quae dixi clariora fient rebus singulis consideratis. in carmine CX Catullus Aufilenam grauiter increpans, quod se uoluptatibus uenereis sibi promissis et iam antea muneribus conpensatis (cf. uers. 4 *quod nec das et fers saepe, facis facinus*) inprobe defraudasset, peiorem quam prostibulum auarissimum iudicauit. atque nihilo lenius in carmine CXI Aufilenae cum patruo ipsius commissum incestum exprobrauit. in carmine LXXXII Quintium poeta his inplorauit uersibus ne sibi Aufilenam eriperet,

Quinti, si tibi uis oculos debere Catullum
aut aliud si quid carius est oculis,
eripere ei noli multo quod carius illi
est oculis seu quid carius est oculis.

quae sententia carmine centesimo adcuratius inspecto ualde commendatur. in quo Catullus, postea quam commemorauit Caelium Aufileni et Quintium Aufilenae amore deperire, se ait amori Caelii quam maxime fauere et optima quaeque adprecari officia remuneraturum ea

quae iuuenis ille sibi Aufilenae amore incenso praestiterit. quo ex carmine Quintium re uera Aufilenam Catullo abalienauisse sole clarius elucet. quo tempore quattuor illa carmina scripserit poeta ad Veronam spectantia, si rem per se spectas, incertum est. ualde tamen probabile ducam, si quis ea temporibus adulescentiae primis attribuat quibus Catullus Veronae uixit neque dum Romae Lesbiam amare coeperat. quae si uere et ad persuadendum probabiliter disputauimus, poeta, cum ad aetatem iuuenilem respiciens in carmine LXVIII uersus illos

multa satis lusi : non est dea nescia nostri
quae dulcem curis miscet amaritiem

scriberet, eorum quae cum Aufilena olim luserat nescio an memor fuerit : praesertim cum amore illo satis poetam arsisse ex carmine C 7 adpareat

cum uesana meas torreret flamma medullas.

Ultimo loco carmina quae ad Iuuentium scripsit Catullus tractabimus, quibuscum carmina ad Furium et Aurelium scripta coniungenda sunt. sunt uero haec ad Iuuentium ipsum XXIIII *O qui flosculus es Iuuentiorum* XXXXVIII *Mellitos oculos tuos Iuuenti* LXXXI *Nemone in tanto potuit populo esse Iuuenti* LXXXXVIIII *Surripui tibi dum ludis mellite Iuuenti.* praeterea ad Furium et Aurelium homines nobis plane ignotos (nam alterum pro M. Furio Bibaculo cum Parthenio Statio Vossio alterum pro L. Aurelio Cotta anni 684/70 praetore cum Statio habendum esse hodie nemo opinabitur) carmina XV

Commendo tibi me ac meos amores XVI *Pedicabo ego uos et inrumabo* XXI *Aureli pater esuritionum* XXIII *Furi, cui neque seruus est neque arca* XXVI *Furi uilula uostra non ad Austri* denique ad homines eosdem carmen XI scriptum est, de quo iam supra (p. 128) non nulla exposuimus. ex carminibus ad Iuuentium scriptis (nec minus ex carmine LVI *O rem ridiculam, Cato, et iocosam,* in quo stuprum obscaenissimum a se ipso cum masculo perpetratum Catoni Catullus ut de iocosa et lepida re glorians rettulit) uidemus Catullum a crimine Veneris monstruosae non magis quam Horatium Ligurini et Lycisci amatorem uel Tibullum qui Marathi pueri amore deperiit liberari posse. quorum exemplo libido illa nefanda etiam si non probari tamen quodam modo in Catullo excusari potest. nam cum nec Horatius, morum satis seuerus magister, nec Tibullus, poeta omnium castissimus et adfectuum suauissimorum interpres, illis rei publicae Romanae temporibus corruptissimis ab illa turpitudine integros et intactos se seruare sustinuerint, quis in Catullo, qui natura ad animi et corporis cupiditates et libidines ferocior erat et intemperantior, illud uitium, cui aequalium eius innumerabiles indulgebant, aequiore animo non ferat?

Catullus igitur pulcritudine Iuuentii captus maximo pueri osculandi desiderio arsit (cf. carmen XXXXVIII). quo incensus cum puero osculum surripuisset, Iuuentius poetae amori amore non respondens ad modum durum se gessit : qua de re querimonias flebiles in carmine LXXXXVIIII Catullus effundit :

infesto miserum me tradere Amori
non cessasti omnique excruciare modo,
ut mi ex ambrosia mutatum iam foret illud
sauiolum tristi tristius helleboro.
quam quoniam poenam misero proponis amori,
numquam iam posthac basia surripiam.

Iuuentius enim Catullo Furium et Aurelium anteposuit, qua de re poeta maxime iratus, ut solebat, acerbissimos iambos in illud amicorum et amatorum par coniecit. puerum amatum a Furii amoribus auocare et aemulum Iuuentio inuisum reddere Catullus carmine xxiiii studuit.

O qui flosculus es Iuuentiorum,
non horum modo, sed quot aut fuerunt
aut posthac aliis erunt in annis,
mallem diuitias Midae dedisses
isti quoi neque seruus est neque arca,
quam sic te sineres ab illo amari.
'qui? non est homo bellus?' inquies. est:
sed bello huic neque seruus est neque arca.
hoc tu quam lubet abice eleuaque:
nec seruum tamen ille habet neque arcam.

Homo ille a poeta, quia ei neque seruus neque arca esset, derisus Furius fuit, cuius nomen modo nominauimus: id quod ex carmine xxiii clarissime adparet, in quo Furii,

cui neque seruus est neque arca
nec cimex neque araneus neque ignis,

inopia sordida et mendicitas famelica acerbissime exagi-

tatur. ad Aurelium, qui una cum Furio, uiro sibi amico, in Iuuentio amorem exercebat, duobus carminibus xv et xxi Catullus conuertitur, quorum in utroque contumeliosa minatus cauere sibi iubet Aurelium, 'patrem' ut salse poeta ait 'esuritionum', ne Iuuentium corrumpat. praeterea in Furium et Aurelium simul carminibus xvi et xi partim inuectus est, partim ambos derisit. in carmine enim xvi Aurelio et Furio minatus est se, cum illi propter carmina amatoria nimis leuia sua se 'male marem' et 'parum pudicum' esse uituperauissent, poenas grauissimas ab eis petiturum et se optime marem esse probaturum. cuius carminis caussas et originem si diuinando adsequi licet, Aurelius et Furius lacessiti uersibus contumeliarum plenis quos poeta de Iuuentio sibi abalienato iratus in illos coniecerat, nescio an petulantiam et inpudicitiam et mollitiem carminum Catullianorum publice eluserint: qua inrisione ille motus hanc uersiculorum suorum defensionem scripsit. denique quaeritur quo consilio Catullus in carmine xi illa 'non bona dicta' Clodiae deferenda Furio et Aurelio mandauerit. qua de re postea quam priorum saeculorum interpretes magis mire quam prudenter iudicauerunt, primus A. F. Naekius merito ea de caussa a M. Hauptio (obseru. critic. p. 24) laudatus in indice scholarum Bonnensium per hiemem a. 1823 habitarum rectam interpretandi uiam ingressus est. intellexit enim uir ille adcuratissimi iudicii Catullum carminis xi exordio amplo et magnifico (quo illorum famelicorum fidelitatem et obseruantiam, qua inpulsos certo scit se quoquouersus indefesse comitaturos esse, laudibus magnis extollere

uidetur) per ironiam usum esse. *illorum enim*, ut Naekii ipsius uerba (p. IIII) adponam, *hominum egentissimorum consuetudine Catullus per aliquod tempus usus est, sed ita ut parui semper eos aestimauerit et tractauerit neglegentius : at tum cum commisissent ob quod irasceretur, eos acerbitate insectatus est ea quae animum testatur iam ante acceptam iniuriam frigidum et nullo uerae beniuolentiae sensu commotum. cum his optime nostrum carmen conspirat, quo quod ubique terrarum Furium se atque Aurelium dicit 'comites' habiturum esse poeta, non est sincera uerae amicitiae conlaudatio, sed per hyperbolen castigat et perstringit importunam istorum hominum adsiduitatem. atque talibus hominibus mandare istud ad puellam 'cum suis ualeat uiuatque moechis' decebat. non solemus enim tam inhumana mandare eis quos magni facimus.* haec Naekius. neque nos latet quidnam homines illi commiserint quo Catulli iram commouerunt. primum enim Iuuentium illi subduxerant, deinde eius carmina deriserant. illi igitur homunculi edaces quotiens in mensis Catulli lautis satiabantur, totiens beneficia in se conlata remuneraturi adsentatiunculis poetam sibi obligare temptabant, et se Catullo semper fidelissimos amicos fore neque umquam ab eo, etiam si ad remotissimas regiones proficisceretur, discessuros esse religiose, hoc est, ut uerbis Gelasimi Plautini utar, 'periuratiunculis parasiticis' adfirmabant. nihilo minus tamen Iuuentio, quem poeta amabat, insidiari eumque a Catullo abalienare non sunt ueriti. iam igitur is par nobile illud de perfidia ita acerbe perstringit ut ab initio carminis illa quae 'pater esuritionum' uterque, quotiens in mensa aliena pascebatur, de fidelitate

sua et uoluntate propensa pollicitus erat quasi uera accipere se simulet et id agere uideatur ut iam nescio quid magni et periculi plenum, qualia tum, cum in regionibus inperii Romani et diuersissimis et remotissimis bella aut gererentur aut pararentur, cupientibus adfatim prostabant, ab amicis illis quaecumque secum adire paratissimis expostulet : subito uero poeta ueram animi sententiam expromens non tam ad rem magnam et honorificam, cui administrandae homunculi isti nec idonei nec digni erant, eos euocat quam eis nuntium paene ignominiosum Clodiae, mulieri inpudentissimae, deferendum tradit : quasi mulieri perfidae per perfidos homines respondere uoluerit. Reliquum est ut inuestigemus quo tempore Catullus carmina ad Iuuentium et in Furium et Aurelium scripserit. iam si obiter rem consideramus, ueri simillimum esse uidetur Iuuentium a Catullo post Lesbiam simili ratione atque Marathum post Deliam a Tibullo amatum esse, ideoque amorem hunc post iter Bithynicum fuisse et fere in annum 698/56 incidisse. haec adcuratius etiam demonstrari possunt, dum modo teneamus, id quod omnino tenendum est, et carmina quae in Furium et Aurelium et carmina quae in Iuuentium Catullus scripsit uno eodemque tempore scripta esse : nam ex carmine xvi (in quo a Furio et Aurelio, quoniam carminis illius *Viuamus, mea Lesbia, atque amemus* caussa contumeliosa de se dixissent, poenas grauissimas se repetiturum esse Catullus minatus est) Iuuentium a Catullo post Lesbiam amatum esse adparet : namque carmen illud v Catullus, cum Lesbiam amabat, scripsit : nec tamen quisquam putabit Catullum simul Lesbiam et Iu-

uentium deperiisse. sed firmissimum argumentum inde peti licet quod carmen xi, quo Catullus Furio et Aurelio turpia illa mandata Lesbiae a se dudum desertae deferenda cauillandi caussa tradidit, non ante aestatem anni 699/55 scriptum esse potest (cf. supra p. 128). non multum igitur falli possumus, si anno 698/56 uel sequenti Iuuentii amorem Catullum petiisse putamus.

Ab hac quaestione prius discedere non possum quam de carmine xxv coniecturam proposui. quod carmen quo obscurius est, eo facilius si quae audacius temptaui mihi condonanda esse censuerim. Catullus enim non solum in aemulorum par illud, Furium et Aurelium, acerbos iambos direxit, sed etiam ipsum Iuuentium insectatus est, cum ab eo sibi istos praeferri cognosceret. hi iambi carmine xxv *Cinaede Thalle mollior cuniculi capillo* continentur. quod poeta eo scripsit consilio ut, postea quam a Iuuentio amorem suum repudiante se recepit, res non nullas, quas Iuuentius de more scortorum rapax Catullo, dum eius consuetudine fruebatur, surripuerat, poenis terribilibus denuntiatis reposceret. conparandum igitur hoc in Iuuentium carmen cum carmine xxxxii, quo a Lesbia a se derelicta pugillares suos, quos illa retinuerat, quam uehementissime efflagitauit. praeter sensum aptissimum alia quoque sunt quibus nostra opinio firmatur. primum uersus priores carminis

Cinaede Thalle, mollior cuniculi capillo
uel anseris medullula uel imula auricilla
uel pene languido senis situque araneoso

in puerum delicatum, qualis Iuuentius fuit, adcurate

quadrant : in primis uerbo 'cinaedi', quo illum Catullus adloquitur, sententia nostra ualde adiuuatur. Iuuentium enim, quamuis e nobili gente oriundus esset (cf. XXIII 1

O qui flosculus es Iuuentiorum,
non horum modo, sed quot aut fuerunt
aut posthac aliis erunt in annis),

tamen Furii et Aurelii libidini nefandae se prostituisse in aperto est. ne quem autem nobilitas Iuuentii offendat, Ciceronis ad Atticum I 16 5 uerba adferre lubet haec, *etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* etiam tempus quo necessario Catullus carmen XXV scripsit, cum tempore cui antea aliis caussis moti cetera de Iuuentio carmina attribuimus, egregie congruit. iudicabamus enim non ante quam e Bithynia redierit Catullum Iuuentium amasse. iam uide quaeso quam pulcre opinioni huic carmen XXV adcommodetur : etenim ex uersu septimo, ubi 'catagraphi Thyni' commemorantur, carmen post iter Bithynicum scriptum esse adparet, quando quidem, quidlibet de 'catagraphis' illis iudicamus, tamen eos ex Bithynia a Catullo reportatos esse dubitari non potest. at quid de nominis discrimine fiet, cum is in quem Catullus uersus hos fecit non tam Iuuentius quam Thallus nominetur? Thalli nomen Graecum esse quiuis uidet. quid uero hoc loco Graecum nomen sibi uult? num Thallus puer natione Graecus fuit? parum hoc ueri simile. ut breuiter quae sentio dicam, Thalli nomen est fictum ut Lesbii et Lesbiae nomina, de quibus iam supra diximus : id quod Teuffelius quoque l. c.

p. 48 adgnouit. sed quo iure Catullus Thalli nomen ad Iuuentium designandum usurpare potuit? res satis aperta est. etenim Graeco Thalli nomine Catullus uertit Latinum Iuuentii. Iuuentius, si sensum spectamus, est 'uir iuuenis et aetate florens', eandem uim *Θάλλος* quoque habet: est enim is 'qui aetate uiret et floret', est quasi 'Florus', sicuti nomini 'Florae' Graecum *Θάλλουσα* respondet. itaque nomen hoc e Latino translatum cum Telephi in Horatii carminum I 13 III 19 IIII 11 nomine, quod e Latino 'Proculei' (cf. Horatii carminum II 2 5) conuersum esse Bambergerus in Schneidewini philologi I 316 demonstrauit (cf. etiam Iungclaussenus l. c. p. 26), conparari potest et cum 'Ianthidos' nomine, quo Martialis VII 14 5 nomen 'Violantillae', uxoris Stellae poetae, conuertit: quae femina a Statio siluarum I 2 197 ad nomen mariti Violantillae respiciente 'Asteris' nominatur (cf. Huschkii analectorum litterar. p. 303). at haud scio an Catullus alia insuper caussa motus sit ut Iuuentium Thalli nomine designaret. quod ueri simile mihi esse uidetur, dum gentis Iuuentiae cognomen 'Talnae' reputo frequentissimum fuisse. fortasse Catullianus quoque Iuuentius ille hoc cognomen habuit: atque poeta ex eis nominibus Graecis quibus in Iuuentii nomine conuertendo uti licuit id elegit quod Talnae cognomini Iuuentii et e sono simillimum et e syllabarum mensura par erat. quod si uerum est, hoc nomen fictum uero eadem ratione adsimilauit Catullus atque ipse Tanusium Geminum Volusii nomine adpellauit et pro Formiano saltu Mamurrae 'Firmanum Mentulae saltum' nominauit: de quibus rebus infra plura dicenda erunt. denique simili artificio Horatius usus est,

cum ut Terentiam, uxorem Maecenatis, designaret, nominis quidem eius quod illa adoptione nacta erat mensuram seruaret, sed nominis noui sonum ad illius nomen gentile genuinum Licinianum aptaret: etenim Licymniam eam adpellauit (cf. Buttmanni mythologi I 343).

Supra cum carmina quae Catullus in Furium scripsit enumeraremus, carminis XXVI *Furi uillula uostra non ad Austri* non inmemores fuimus. hoc iam sumamus inlustrandum. cum quinque solum uersibus constet, totum hic excribere licet.

Furi, uillula uostra non ad austri
flatus opposita est neque ad fauoni
nec saeui boreae aut apeliotae,
uerum ad milia quindecim et ducentos :
o uentum horribilem atque pestilentem.

Si codicum lectionem *nostra* in uersu primo cum Scaligero Hotomanno Vossio Vulpio Sillígio Lachmanno Hauptio Teuffelio probamus, carmen hoc eo tempore quo Catullus non dum cum Furio inimicitias inierat, scriptum (nam de alio quodam Furio cum Sillígio cogitare aptum non est) et cum Hotomanno ita explicandum esse uidetur: *cum Furius, qui forte ad dies aliquot secedere in Catulli uillam cupiebat, ex eo quaesisset cui uento et caeli plagae esset opposita, festiue poeta ex ambiguitate uerbi 'opponendi', cui etiam sensus 'oppignerandi' inerat, iocum captauit ac respondit non ulli uentorum tempestati obiectam esse, sed pro sestertium quindecim milibus et ducentis pignori oppositam esse.* ita Hotomannus. cui explicationi qui opponunt Catullum sine dubio pudore

quodam deterritum esse ne uillam sibi esse oppigneratam pronuntiaret, ei Catulli ingenium plane non cognitum habent. neque enim Catullum satis copiosa et lauta re familiari usum, si uillulam suam ut se subita quadam difficultate nummaria liberaret in breue tempus pignori opposuit, hoc fateri minus puduit uel decuit quam in carmine XIII Fabullo, qui ipse ad poetam se inuitauerat, libere respondere

tui Catulli
plenus sacculus est aranearum.

praeterea summa ipsa quam Catullus deberet pro temporibus illis luxuriosissimis multo minor esset quam ut inde aliquis famae labem sibi contrahere posset. at tamen non defuerunt qui in uersu primo *uostra* legendum esse necessario censerent : inter quos Parthenium Muretum Lipsium Dousam Heinsium Doeringium Heysium Klotzium in emendat. Catullian. p. XIII et eum qui de hoc Klotzii libello in Zarnckii nunt. litt. a. 1860 p. 713 indicauit nomino. cuius lectionis auctoritas si consideratur, Vossius lectionem *uostra* se in quibusdam libris inuenisse testatur et Dousa in praecidaneorum pro Catullo capite VIIII *placet* inquit *scripta potius lectio 'uostra', de qua benigne mihi gratiam fecit solens unico magis unicus Lipsius meus ex Romano opinor codice deprompta* : praeterea alia huius modi pariter incerta circumferuntur. sed quae in hac re librorum manu scriptorum condicio sit fere nihil nostra interest scire, cum, etiam si contra optimum quemque codicem *uostra* scribamus, haec mutatio fere nulla putanda sit : prae-

sertim cum in ipsis Catullianis codicibus confusio pronominum *nostri* et *uostri* et uocabulorum cognatorum ad modum frequens sit. qua de re conparari possunt hi loci : LXVI 87 pro *uostras* in codicibus Datano et L. Santenii *nostras* exaratum, LXI 209 pro *uostri* in eisdem libris *nostri* et XXXXII 4 pro *nostra uestra* scriptum est, LXVII 19 pro *nobis uobis* uterque habet et LXVII 7 Datanus, idem LXIIII 338 pro *uobis* praebet *nobis*, item LXVIII 151 *nostrum* pro *uestrum* habet et LXXXXVIIII 9 *uestro* pro *nostro*, sicuti in Laurentii Santenii codice LVIII 1 pro *nostra* legitur *uestra*. praeterea, ut alia omittam, Datanus LXVI 79 *uos* in *nox* LXI 104 *uolet* in *nolet*, cuius loco L. Santenii codex *nollet* offert, LXXXXV 2 *nonam* in *nouam* et liber Santenii LXVIII 81 *noui* in *uouit* (fuit enim in archetypo *nouei*) mutauit. itaque tota res, ut quiuis uidet, non tam codicum auctoritate quam iudicio solo dirimi potest.

Si *uostra*, ut par est, restituitur, carmen XXVI nescio an ita ortum sit ut, cum uillam suam ad fauonium seu quemuis alium leniter flantem uentum oppositam esse Furius gloriari soleret, Catullus, illius egestatis uexator indefessus, lusu illo uerborum acerbe usus diuitias quas ille habere simulabat uanissimas esse docuit. qua explicatione adprobata non erraueris, si uocabulo *uillulae* aliquid contemptionis inesse putabis, neque in eo quod uel summula parua HS XV milium et CC nummorum uillula ista ualde onerabatur, multum salis reconditum esse negabis. neque lectio *uostra* argumento quo Hotomannus usus est refelli potest. negauit enim ex usu sermonis Latini *uoster* pro *tuus* dici posse : quam rem etsi adcuratius persequi

nunc non licet, tamen ad Hotomanni opinionem ilico reiciendam hi loci ex Catullo ipso desumpti sufficient. cf. igitur XXXVIIII 20

ut quo iste u e s t e r expolitior dens est,
hoc t e amplius bibisse praedicet loti.

LXXI 3

aemulus iste t u u s , qui u e s t r u m exercet amorem.

LXXXXVIIII 5

dum t i b i me purgo nec possum fletibus ullis
tantillum u e s t r a e demere saeuitiae.

neque tamen ut lectionem *uostra* tueamur ad hanc sermonis Latini proprietatem confugiendum nobis est. Klotzius enim apte adnotauit poetam, dum *uestram uillam* nominet, etiam Furii patrem et totam familiam simul significare uoluisse. quae sententia eo ualde commendatur quod poeta ipsam illam familiam quoque Furii carmine XXIII deridet :

Furei, cui neque seruus est neque arca . . .
uerum est et pater et nouerca, quorum
dentes uel silicem comesse possunt,
est pulcre tibi cum tuo parente
et cum coniuge lignea parentis.

simili ratione pronomen personae secundae pluralis possessiuum Catullus pro singulari LXVIII 151 adhibuit

ne uestrum (h. e. *Allii* et *Alliorum*) *scabra tangat*
robigine nomen,

quem ad locum uideas quae Vulpius et Santenius adnotauerunt. etiam LXIIII 158 et sequentes conferri possunt :

si tibi non cordi fuerant conubia nostra,
saeua quod horrebas prisci praecepta parentis,
at tamen in uestras potuisti ducere sedes,
quae tibi iucundo famularer serua labore
candida permulcens liquidis uestigia lymphis
purpureaue tuum consternens ueste cubile.

nam *uestrae sedes* hoc loco sunt Thesei eiusque cognatorum et popularium domicilia. ceterum lectione *uostra* probata carmen multo subtiliore acumine utitur quam si pronomen personae primae adsumpsimus, et multo melius cum ceteris hendecasyllabis ad Furium scriptis consentit ac conspirat neque artificiosa explicatione opus est. denique enixe contendo, si codices consensu uno lectionem *uostra* memoriae tradidissent, nemini umquam in mentem uenisse illa repudiata *nostra* conicere. probata igitur et restituta lectione *uostra* carmen XXVI carminibus illis adnumeramus quibus famelici istius mendicitatem poeta perstrinxit.

Superest ut pauca uerba de carmine CIII *Aut sodes mihi redde decem sestertia Silo* hoc loco addamus, quippe quod rem quodam modo uenercam tractet. Catullus enim a Silone lenone, qui pro meretricula per noctem redimenda mercedem acceperat, sed promissa non praestans inpudenter in poetam et ferociter se gessit, postulat ut pecuniam sibi reddat : quo facto illi licere quam inpudentissimum et inmodestissimum esse. sin uero quaestum suum exercere et se lenonem esse uelit, modestis et blandis moribus eum esse decere. pretium decem milium sestertium, quod Catullus lenoni dedit, idem

est quod 'decoctoris amica Formiani' Catullum poposcit (cf. xxxxi 2). quod ne nimium esse uidetur, praeter Suetonii Vespasian. 22 Martialis x 75 1 conferatur,

Milia uiginti quondam me Galla poposcit
et fateor magno non erat illa nimis.

itaque ex hoc quoque epigrammate perspici potest Catullo rem familiarem satis bonam et locupletem fuisse.

VII

Iam saepius in eis quae adhuc disputauimus Catulli iter Bithynicum commemorauimus, de quo nunc adcuratius exponendum est. primum quaerendum quando Catullus in Bithynia fuerit. huic quaestioni eis quae supra scripsimus in auxilium uocatis etsi non adcurate tamen generatim responderi potest, dum modo ne Catullus ante quam Lesbiam amauerit in Bithynia fuisse putetur. demonstrare enim supra conati sumus Catullum inde ab anno 693/61 usque ad annum 696/58 Lesbiam amauisse: quo de termino definiendo praeter alia ad carmina quae in Caelium Rufum, ut ex Ciceronis Caeliana scimus, anno 696/58 Catullus scripsit respici iussimus. quo minus autem intra tempus quo Catullus Lesbiae amore flagrabat eum in Bithynia afuisse Roma credamus, uel eo prohibemur quod Catullus in carminibus quae in itinere illo atque de eo scripsit Lesbiae numquam mentionem fecit. ab anno igitur 693/61 ad annum 696/58 Catullus Romae uel saltem in Italia moratus non in Bithynia fuisse potest. annis autem 697/57 et 698/56

Catullum Romae fuisse nihil est quod adcurate conprobet : contra annis 699/55 et 700/54 poetam Romae uixisse ex carminibus cxiii lv xi xxviiii lii apertum est. biennium igitur a. 697/57 et 698/56 relictum est, in quod iter Catulli incidisse satis prompta est coniectura. haec quae ad uniuersam uitae Catulli condicionem spectantes explicauimus, egregie confirmata uidebimus, si singulas illius itineris res perlustrauerimus. Catullus enim se in cohorte Memmii cuiusdam, propraetoris Bithyniae prouinciae, fuisse commemorauit (cf. xxviii 7. 9 x 7. 10. 13). iam si Memmios aetatis Catulli et in primis Memmios praetores circumspicimus, solus Gaius Memmius L. F. Gemellus nobis offertur, de quo iam Antonius Parthenius (ad xxviii 7) Antonius Muretus Achilles Statius cogitauerunt. cuius et aetas et annus praetorius tam egregie cum eis conspirant quae modo disputauimus ut sine ulla dubitatione Memmius Catulli et Memmius ille quem diximus pro uno eodemque homine habendus sit, praesertim cum etiam mores utriusque uiri optime congruant. Gaius enim ille Memmius anno 696/58 praetor fuit : eum cum L. Domitio Ahenobarbo et P. Nigidio Figulo et L. Cornelio Lentulo Crure (cf. Cicero in Pisonem 31 77) Cicero ad Q. fratrem i 2 16 sub finem anni 695/59 praetores designatos commemorauit. initio anni 696/58 Memmius praetor cum Domitio conlega Caesaris leges consulares adgressus est (cf. Suetonii Iul. 23 et scholiasta Bobiensis in Sestianam p. 297, 22 et in Vatinianam p. 317, 25). deinde anno eodem quo praetor erat Memmius Vatinio diem dixit (cf. Cicero in Vatinium 14 33 cum scholiis

Bobiensibus p. 323, 2). cum uero praetores qui fuerant anno sequenti in prouincias quas administrarent proficisci solerent, Memmium anno 697/57 ueri simillimum est prouinciam administrauisse: quam Bithyniam fuisse Catullus solus nobis tradidit. iniuria enim ut hoc probarent Gifanium Pighium alios ad fragmentum orationis G. Caesaris pro Bithynis quoddam prouocauisse ipsi infra demonstrabimus.

Sed sententiae illi de Memmio anno 697/57 in Bithynia propraetore non nullae res obstare uidentur. ad modum notum est nummos non paucos Bithynicos superesse in quibus nomina propraetorum uel ex praetura proconsulum Romanorum annis quibus nummi incusi sunt saepe additis leguntur. qui anni ab epocha, quam post diuersissimas uirorum doctorum sententias ab Eckhelio (in doctrina nummorum ueterum II 397) conlectas Sanclementius (de epochis numismatum inperialium p. 268 et sequentibus) inter aequinoctium autumnale ab urbe condita 475/279 et uernum aequinoctium uel solstitium aestiuum anni 476/278 incidisse rectissime docuit, conputantur atque descendunt. in his nummis etiam sunt in quibus nomen G. Papirii Carbonis annis 222 et 224 additis conparet, quos annos si ad epochae cardinem 475/279 rettuleris, anni ab urbe condita 697/57 et 699/55 efficiuntur. sin autem G. Papirius Carbo (cf. Cassii Dionis XXXVI 23) Bithyniam prouinciam annis 697/57 et duobus sequentibus rexit, quo modo eodem anno 697/57 Memmius illius prouinciae praeses esse potuit? at tamen ex his difficultatibus facile nos expedire possumus. nonne enim, quoniam Sanclementius ad annum 476/278

medium cardinem epochae Bithynicae protrudi licere dixit, ab anno hoc ita annos Papirii Carbonis praetorios numerare possumus ut annos 222 et 224 annis aerae Varronianae 698/56 et 700/54 aequemus? quo facto Memmium a Papirio Carbone in administranda prouincia proxime exceptum esse facilis esset coniectura. sed hoc artificio ne opus quidem est. etiam si annum 475/279 tenere lubeat, ea quae ex Catullo de Memmio in Bithynia a. 697/57 propraetore et quae ex nummis de Carbone eodem anno Bithyniae praeside docemur inter se satis bene conciliari possunt. nam ut iam indicauimus, si statuimus cardinem epochae Bithynicae anno 475/279 fuisse, sumendum est anni Bithynici initium aequinoctium autumnale fuisse: unde facile intellegi potest annum 222 cum anno Romano 697/57 congruere non potuisse, sed ita rem se habuisse ut annus Bithynicus 222 ab aequinoctio autumnali anni 697/57 usque ad idem tempus anni 698/56 decurreret. atque cum Memmius uere anni 698/56, qua de re infra non nulla dicemus, e Bithynia proficisceretur, quo tempore Papirius, si re uera eum in administranda prouincia secutus est, iam ipse in prouincia esse debuit, a tempore uerno anni 698/56 usque ad autumnale aequinoctium satis temporis reliquum erat quo nummi quibus annus 222 inscriptus est incudi possent. uerum enim uero quamquam, ut uidimus, nummi anni 222 rationibus, quas nos antea subduximus, minime officiunt, tamen facere non possum quin dubitationem de eis iniciam. quod me temere facere uix uereor ne arguar. namque praeter nummos urbium Bithynicarum Amisi (uide Eckhelii D. N. II 347 et Mionnetii Descr.

II 344, 81) Apameae (Mionn. II 412, 20) Bithynii (Eckh. II 406 Mionn. II 416, 39) Nicaeae (Mionn. Descr. Suppl. II 78, 395. 396. 397) Nicomediae (Mionn. D. S. II 166, 964. 965. 966. 967) in quibus nomen quidem Carbonis legitur neque tamen ullus annus indicatur, permulti manserunt in quibus praeter nomen illud annus quoque *ΔΚΣ* h. e. 224 conparet : tales nummi urbium Bithynii (Mionn. S. II 18, 89) Nicaeae (Eckh. II 423 Mionn. II 450, 207. 208. 209) Nicomediae (Eckh. II 429 Mionn. II 465, 298. 299. 300. 301 466, 302 Suppl. II 167, 968. 970 168, 971. 972) Prusae ad Olympum (Eckh. II 432 Mionn. II 479, 373 Suppl. II 223, 1314) reperti et descripti sunt : contra nota *ΒΚΣ* h. e. 222 ex uno solo, ut uidetur, nummo urbis Nicaeae (Eckh. II 423 Mionn. II 449, 206) enotata est. iam si ad frequentiam et eorum nummum in quibus nomen Gai Papirii Carbonis est et eorum in quibus huic nomini annus 224 additur animum aduertimus et praeterea reputamus nummos Bithynicos plerosque male habitos et in notis chronologicis saepe detritos ad nos peruenisse, quae Sanclementii de epochis p. 269 uerba sunt, unde errores eorum qui eos legerunt et descripserunt natos esse nummi qui nomen G. Vibii Pansae habent Bithynici luculenter probant, ut pote in quibus praeter numeros *ΒΔΣ* et *ΓΔΣ* rectos numeri quoque *ΕΔΣ* et *ΖΔΣ* sine dubio falsi legi ferantur (cf. Sanclementius l. c. p. 268 et Schoenemannus de Bithynia et Ponto prouincia Romana p. 15), ad suspitionem omnino inclinamus nummi illius inscriptionem a uiris doctis non recte descriptam esse et pro inaudito illo *ΒΚΣ* legendum esse *ΔΚΣ* idem

quod in tot nummis eodem Papirio praetore factis aperte reperitur.

Sed ut ad rem redeam, Catullus, quem Lesbia nuper relicta Romae uiuere taedebat, Gaium Memmium Gemellum ut terris ac populis peregrinis uisendis animum dolore et aegritudine fractum recrearet cum G. Heluio Cinna (cf. x 31 et Hauptii quaest. Catull. p. 100) et aliis nobilibus iuuenibus (cf. x 10 xxxxvi 9 *o dulces comitum ualete coetus*) in Bithyniam secutus est. Memmius, qui ipse litterarum studiosissimus erat (inter poetas enim carminum amatoriorum et lasciuorum ab Ouidio tristium ii 433 et a Plinio epistularum v 3 5 enumeratur, cf. etiam Gellii noctium Atticarum xviiii 9 7, atque eidem Lucretius libros de rerum natura inscripsit) Catullum et Cinnam poetas amice inuitasse uidetur ut se comitarentur, ne, dum a Roma abesset, commercio et conloquiis litterariis careret. haec maxime probabilia esse ei uidebuntur qui cum Catullum tum maxime Cinnam Graecis carminibus aut uertendis aut laboriose imitandis operam inpendisse reputauerit : Memmium enim maxime Graecarum litterarum studiosum sed fastidiosum Latinarum fuisse Cicero in Bruto 70 247 narrat. Quo anni 697/57 tempore cum Memmio in Bithyniam abierit Catullus non eloquitur. tamen id coniectura non inprobabili adsequi possumus. praetores enim in prouincias suas non tam primis anni diebus, quippe quibus itinera magistratibus nimis molesta fuissent, quam uere demum accedere et eodem anni sequentis tempore inde decedere solebant (cf. Reinius in Paulii encyclopaediae vi 80 et Marquardtius de antiqui-

tatibus Romanis III 1 133. 287). haec ratio eo pulcre confirmatur quod ex carminis XXXXVI uersibus his, in quibus gaudium de reditu instante exprimitur,

Iam uer egelidos refert tepores
iam caeli furor aequinoctialis
iucundis zephyri silescit auris
linquantur Phrygii, Catulle, campi,

poetam adparet paullo post aequinoctium uernum a. 698/56 e Bithynia profectum esse. neque prius quam ceteros qui in Memmii cohorte erant nec prius quam Memmium ipsum Catullum, quamquam solus rediit et propria in reditu naue usus est, reuertisse ex eiusdem XXXXVI carminis uersibus extremis

o dulces comitum ualete coetus,
longe quos simul a domo profectos
diuersae uariae uiae reportant

facile concludimus. ceterum nos supra sumpsisse Memmium per unum solum annum in prouincia remansisse, non ideo fecimus quod illo tempore praetores amplius anno prouinciam administrare uetitos esse putaremus (nam antiquus hic mos lege de prouinciis ordinandis Cornelia anno 673/81 mutatus est), sed ea de caussa quoniam etiam post legem Corneliam latam propraetores cauentes ne ad consulatus petitionem instituendam ac factitandam sero Romam redirent prouincias anno amplius administrare non solebant : neque quicquam in libro Catulli reperitur quo diutius anno in Bithynia poetam afuisse demonstretur. contra ex eis quae supra p. 127 disputauimus ueri simillimum esse opinor

carmina xxxxviii et lviiii Romae anno 698/56 a Catullo scripta esse. quae de Memmii annua administratione Bithyniae statuimus, omni dubitationi exempta essent, si lex Iulia de prouinciis, quae edixit ne praetoriae prouinciae plus quam annum neue plus quam biennium consulares obtinerentur (cf. Ciceronis Philippicarum i 8 19), id quod Hoeckius in historiae Romanae i 129 statuit, a Caesare a. 695/59 consule lata esset, sed multo rectius a Drumanno (iii 624) anno 708/46 attribuitur.

Amicitia Memmii et Catulli illius auaritia et insolentia mox interrupta est, de qua poeta saepius acerbe questus est. cum Vari scortillum (cf. decimum carmen) ex poeta quaesiuisset

quid esset
iam Bithynia, quo modo se haberet
ecquonam mihi profuisset aere,

is respondit

id quod erat : nihil neque ipsis
nec praetoribus esse nec cohorti
cur quisquam caput unctius referret,
praesertim quibus esset inrumator
praetor non faciens pili cohortem.

atque in carmine xxviii Verannium et Fabullum, qui cum Pisone praetore in prouincia quadam commorabantur, sibi amicissimos Catullus hoc modo interrogat :

quid rerum geritis? satisne cum isto
uappa frigoraque et famem tulistis?
ecquidnam in tabulis patet lucelli

expensum, ut mihi, qui meum secutus
praetorem refero datum lucello
'o Memmi, bene me ac diu supinum
tota ista trabe lentus inrumasti'.
sed, quantum uideo, pari fuistis
casu : nam nihilo minore uerpa
farti estis . . .

Si igitur Catullo fides habenda est, Memmius prouinciam exhauriens redituum plurimum in usum suum conuertebat neque quicquam cohortem lucrari sinebat, quamquam nescio an plurimi illius sodales lucri spe moti eum comitati sint. e quibus Catullum non excipio, qui cum ex itinere Bithynico redux ad Sirmionem suam paeninsulam uenisset (cf. carmen xxxi), exclamauit haec :

labore fessi uenimus larem ad nostrum
desideratoque adquiescimus lecto :
hoc est quod unum est pro laboribus tantis.

At quaerendum est quo iure Catullus lucrum in prouincia facere expectauerit. qua de re quae Scaliger olim disputauit magnam partem falsa esse iam Vossius recte adnotauit. et primum quidem lucrum haud paruum praetoris comitibus ex pecuniis a populo Romano in prouinciarum sumptum decretis, quarum aliquantum ad cohortis quoque praetoriae homines redibat, nasci solebat (cf. Cicero in Verrem II I 14 36 *dedi stipendio frumento legatis pro quaestore cohorti praetoriae HS mille sescenta triginta quinque milia quadringentos decem et septem nummos*), praesertim cum pecuniae illae, quae

cibaria uocabantur, tanta liberalitate a populo Romano decernerentur ut uictus necessitates magistratuum multo egrederentur (cf. Marquardtius de antiquitat. Rom. III 2 85). deinde uero inter omnes constat proconsulum et propraetorum fere unum quemque prouincias, quas adepti erant, omnibus rationibus uel turpissimis artificiis adhibitis expilare et diripere consueuisse. quod non solum in suum ipsorum commodum, sed etiam, quando quidem de alieno liberalem esse facillimum est, in amicorum suorum et comitum gratiam exercebant: quibus, si incredibiles opes a magistratibus ipsis ex prouinciis deportatas reputaueris, sat magna emolumenta contigisse nihil est miri. multi in Ciceronis orationibus Verrinis loci ad res has inlustrandas maxime apti sunt, quorum duos hic excribi liceat: II II 10 27 *comites illi tui delecti manus erant tuae: praefecti scribae adcensi medici haruspices praecones manus erant tuae: ut quisque te maxime cognatione adfinitate necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota tua illa, quae plus mali Siciliae dedit quam si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum sed tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitis 'non accepit ipse', licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis . . . . sed tu, cum et tuos amicos in prouinciam quasi in praedam inuitabas et cum eis ac per eos praedabare et eos in contione anulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de tuis sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?* III 30

71 *Imperat* (Verres) *Agyrinensibus ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent . . . . Apronio, deliciis praetoris, lucelli aliquid iussi sunt dare. putatote Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda uobis uidebitur. inperas ut decumas accipiant : Apronio dent lucri tritici medimnum* XXXIII. *quid hoc est? una ciuitas ex uno agro plebis Romanae prope menstrua cibaria praetoris inperio donare Apronio cogitur.* hoc loco uides uel 'lucelli' uocabulum a Cicerone plane eodem sensu usurpatum esse atque a Catullo in carmine XXVIII. haec omnia quae diximus usu diuturno tanto opere inueterata erant ut fere quisque qui magistratum quendam in prouinciam secutus est pecuniae omni modo conquirendae in primis operam daret neque hoc uitiosum et turpe haberet : cf. x 8 *ecquonam mihi* (Bithynia) *profuisset aere* et Mommseni historiae Romanae III 522. itaque Catullum quoque spes diuitiarum incessit, sed prouincia parum largiente et praetore commodis cohortis parum prouidente frustra. de prouinciae egestate Catullus x 9 *nihil neque ipsis* (i. e. Bithynis) *esse* et 19 *prouincia quod mala incidisset* questus est : fertilitatem tamen agri Nicaeensis ipse XXXXVI 5 commemorauit. Memmium ipsum prouinciam quam maxime expilauisse etsi nihil adest quod credere dissuadeat, tamen testimonio nullo traditur, et Obertus Gifanius in prolegomenis de gente Memmia, quae Lucretio suo praemisit, p. 35 fallitur arbitratus ex Gellio v 13 6 conligi posse Memmium, quia non bene prouinciam administrasset aut prouincialibus quibusdam iniuriam intulisset, a G. Caesare accusatum esse. ean-

dem fere coniecturam postea Scaliger ad carminis xxviii 9 et Pighius annalium Romanorum iii 380 fecerunt et hic anno 698/56 Memmium a Iulio Caesare repetundarum reum factum esse putauit. quibus Gifanii et Pighii sententiis praeter multa alia temporum ratio omnino oppugnat, quando quidem, cum Memmius ex Bithynia Romam rediit, Caesar iam dudum in Gallia prouincia commoratus est: nam quae Pighius de accusatione Memmii per litteras facta ariolatur non est quod refutemus. accedit ut tota Gifanii et Pighii opinio ab emendando nomine quod in libris *M. uince* est pendeat, pro qua corruptela Gifanius et Pighius 'Memmi' correxerunt. sed corruptum illud nomen, sicuti in Schneidewini philologo vi 377 Nipperdeius, quem Hertzius secutus est, docuit, *M. Iunce* legendum et ad Asiae ex praetura proconsulem Iuncum (cf. Plut. Caes. 2 Vellei Paterc. ii 42) anni 680/74, quo ipso anno orationem pro Bithynis Caesar habuit, referendum est. ceterum nemo opinor Catullum sine ullo lucro e prouincia abiisse putabit. ut huius rei exemplo utar, Catullum, quamquam 'octo hominibus rectis ad lecticam' (cf. x 16. 20) caruit, tamen phaselum, quo in Italiam rediit quemque in ipsa Bithynia fabricatum esse ipse iiii 10 poeta narrauit, neque aliter remiges, quibus in mari transmittendo opus erat, de lucro Bithynico sibi conparasse mihi quidem certissimum est.

Spe igitur sua deceptus poeta in Memmium conuitia iecit quae supra recensuimus et carmen illud xxviii, quo iam saepius usi sumus, his clausit uersibus

pete nobiles amicos.
at uobis (Pisoni et Memmio praetoribus) *mala multa di deaeque*
dent, opprobria Romulei Remique.

Verba *pete nobiles amicos* significant 'caue ne nobiles amicos petas, quod quotiens feceris, semper te paenitebit'. amici nobiles sunt fautores ex optimatum ordine, qui hominem prouincialem, qualis Catullus erat, uix obseruantia quadam et cura dignum ducebant. ceterum Memmium re uera moribus turpissimis fuisse neque Catullum eum iniuste contumeliis insecutum esse rebus non nullis manifestum fit. ueluti inpudentiae exquisitissimae exempli loco illa pactio inter consules anni 700/54 L. Domitium Appiumque Claudium, quadrantariae fratrem, et candidatos anni sequentis G. Memmium et Domitium Caluinum clam facta commemoranda est, de qua Cicero ad Atticum IIII 18 2 haec : *consules* (a. 700/54) inquit *flagrant infamia quod G. Memmius candidatus pactionem in senatu recitauit quam ipse et suus conpetitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur quae lata non esset, et duo consulares qui se dicerent in ornandis prouinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. haec pactio non uerbis sed nominibus et perscriptionibus multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis auctore Pompeio.* en habes 'opprobria

Romuli Remique'. denique equidem non contenderim, quod interpretibus placuit, uocabula 'inrumatoris' et 'uerpae', quibus Memmius x 12 et xxviii 10. 12 nominatur, omni obscaena significatione carere. consulto enim et acumine quodam acerbo usum puto Catullum nomina quibus illius morum peruersitatem perstringeret a libidinibus desumpsisse: hominem enim maxime libidinosum Memmium fuisse, ut nihil de carminibus lasciuis eius dicam, inde conligo quod et M. Luculli uxorem uitiauit (cf. Ciceronem ad Atticum i 18 3) et cum Pompei uxore rem aut habuit aut habere uoluit (cf. Suetonius de grammaticis 14 p. 111 Reifferscheidii). restat ut consideremus quid sibi illud *lentus* uelit in hoc uersu

o Memmi, bene me ac diu supinum
tota ista trabe lentus inrumasti.

haec licet ita pluribus uerbis exprimi: 'o Memmi, uir libidinosissime, lentitudine tua mirum quantum me uexauisti pessimeque me tractasti'. lentitudinem uero Catullus tardam incuriam et socordem neglegentiam praetoris 'non facientis pili cohortem' adpellauit. iam Achilles Statius, omnium Catulli interpretum longe optimus, bene Afranii locum attulit ex Emancipato a Charisio ii 183 P excerptum apud Ribbeckium p. 150

quam lente tractat me atque inludit.

praeterea cf. Laberius in Conpitalibus 29 Ribb.

nunc tu lentu's, nunc tu susque deque fers

cum eis quae Gellius xvi 9 3 adnotauit. atque Memmium segni natura neque laboris patientem fuisse locus Cice-

ronis probat qui de Memmio oratore in Bruto 70 247 est: *G. Memmius L. f. perfectus litteris, sed Graecis, fastidiosus sane Latinarum: argutus orator uerbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi uerum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit quantum inminuit industriae.* ut igitur in ingenii dotibus excolendis ita etiam in curis et officiis cohorti suae inpendendis segnis fuit Memmius et lentus.

In Bithynia, ut iam indicauimus, Catullus nauem sibi conparauit qua ut domum rediret uteretur. quae cum ad lares suos erum reportauisset, emeritam et in lacu Benaco ad Sirmionem paeninsulam, quae eiusdem eri erat, requiescentem Castori et Polluci carmine IIII poeta dedicauit. his enim uerbis Catullus in carmine illo extremo phaselum loquentem fecit:

neque ulla uota litoralibus deis
sibi esse facta cum ueniret a marei
nouissime hunc ad usque limpidum lacum.
sed haec prius fuere: nunc recondita
senet quiete seque dedicat tibi,
gemelle Castor et gemelle Castoris.

uiam quam in reditu tenuit Catullus ipse in uersu sexto et sequentibus descripsit. maria enim uel loca per quae uel ad quae phaselus uehebatur testes celeritatis eius inconparabilis hisce uerbis producuntur,

et hoc negat minacis Adriatici
negare litus insulasue Cycladas
Rhodumque nobilem horridamque Thraciam

Propontida trucemue Ponticum sinum,
ubi iste post phaselus antea fuit
comata silua.

quem marium et locorum ordinem si inuerteris (poeta enim in eis nominandis a magis uicinis ad remotiora progressus est), cursum quem phaselus tenuit adcurate cognoueris. neque obliuisci debemus Catullum, cum ex Propontide Thracia a uia recta auersus (cf. xxxxvi 6) Rhodum, in urbem studiis litterarum in primis philosophiae et eloquentiae illis temporibus celeberrimam, tenderet, ad Troiana siue Rhoetea litora naue adpulsa tumulum fratris morte matura sibi absumpti postremo inferiarum munere donauisse: cf. carmen ci, de quo mox plura dicemus. quamquam ex carmine iiii, in primis ex eius uersu uigesimo altero et sequentibus

neque ulla uota litoralibus deis
sibi esse facta, cum ueniret a marei
nouissime hunc ad usque limpidum lacum,

Catullum phaselo suo ex mari Adriatico in lacum Benacum nauigasse manifestum est, tamen quanam ratione id perfecerit adcurate indicari non potest. Scaliger putauit phaselum per Padum et Mincium aduersos in lacum Benacum nauigasse. sed hodie, ut regionum illarum periti adfirmant, neque hac uia uti licet neque in uniuersum ulla nauigatio inter mare Adriaticum et Benacum lacum extat. tamen, ut ex eis quae A. G. Zumptius in Leutschii philologi xii 754 dixit conperi, Ioannes Hieronymus Ortius in libro quem de Sirmione insula Veronae a. 1856 edidit Catulli tempori-

bus Athesim et Mincium fluuios fossa nauigabili inter Veronam et Vallaticum (Valeggio) ducta, cuius reliquiae hodie dum conspicuae sint, coniunctos fuisse coniecit postea adcuratius hac de re se inquisiturum pollicitus.

In Bithynia ipsa, cum reditum pararet uere anni 698/56, poeta carmen XXXXVI *Iam uer egelidos refert tepores* scripsit et in reditu ipso fratris sepulcrum memoria pia prosequens carmen CI *Multas per gentes et multa per aequora uectus.* cum in Italiam et in prouinciam patriam aduenisset, Sirmionem paeninsulam carmine XXXI *Paene insularum Sirmio insularumque* suauissimo salutauit,

quam te libenter quamque laetus inuiso
uix mi ipse credens Thyniam atque Bithynos
liquisse campos et uidere te in tuto.

paullo post hoc carmen, id quod ex uersus 24 uocabulo *nouissime* sequitur, carmen IIII *Phaselus ille quem uidetis, hospites* scriptum est. denique cum prouincia Transpadana relicta poeta Romam uenisset ibique ab hominibus amicis et curiosis, ut fieri solet, interrogationibus inportunis ualde uexaretur, res illa accidit quam Catullus in carmine X *Varus me meus ad suos amores* lepide et iocose narrauit. de cuius carminis uersu uigesimo sexto

commodum enim uolo ad Sarapim
deferri

iam Scaliger et Vossius recte adnotarunt illo tempore

non licuisse Sarapea intra urbem habere sed extra pomoerium relegata esse : itaque Vari amicam quasi longae uiae excusatione usam Catullum lecticam postulasse (cf. Marquardtius de Rom. antiq. IIII 85 Prellerus de mythol. Rom. p. 727 Mommsenus hist. Rom. III 551).

VIII

Supra cum de itinere Bithynico disputaremus, fratris Catulli mentionem iam fecimus, de quo iam paullo adcuratius inquirendum est. quae Catullus de fratre suo rettulit omnia ad eius mortem spectant atque poetae in fratrem animum pietatis et amoris plenissimum egregie testantur. tamen praeter illud carmen CI, quod modo commemorauimus, nullum in Catullianis est fratri ipsi dedicatum : sed tribus locis carminum ad alios missorum et alias quasdam res tractantium quasi occasione quaesita et adrepta magis quam oblata fratrem eiusque mortem inmaturam luctibus siue uehementissimis siue tenerrimis prosequitur. hi loci sunt carminum LXV 1—15 LXVIII[a] 19—26 LXVIII[b] 91—100. prius quam de singulis his locis disputamus, pauca de carminis CI tempore eis addere lubet quae supra exposuimus. quod carmen in itinere Bithynico scriptum esse elucet. at utrum ex Italia abiens an ex Bithynia rediens poeta conposuit? supra in reditu scriptum esse sumpsimus. quod quibus argumentis fecerimus iam dicendum est. uel priores uersus

multas per gentes et multa per aequora uectus
aduenio has miseras, frater, ad inferias

quamquam a poeta ex Italia ueniente nullo modo scribi potuisse non adfirmauerim, tamen sine dubio multo aptiorem sensum accipiunt, si in reditu scriptos ducimus. conferas quaeso in primis uerba *multas per gentes uectus*. praeterea sententia nostra uersibus extremis commendatur

accipe fraterno multum manantia fletu
atque in perpetuum, frater, aue atque uale.

uix enim Catullus ab Italia ueniens, quoniam fratris tumulum iterum praeternauigandum esse sciebat, fratrem '*in perpetuum* auere et ualere' iussurus fuit. praeterea inde quoque quod Catullo, cum naui propria in reditu uteretur et Rhodum tenderet, quam proxime fratris tumulus praeteruehendus fuit, sententiae nostrae aliquid commendationis accedere putauerim.

Ab hoc carmine prius discedere non possumus quam opinionem quandam a non nullis uiris doctis defensam refutauimus. Antonius enim Parthenius ad carmen LXV 5 haec: *Catullus ex Bithynia in Italiam reuertens fratrem in Phrygia relictum paucis diebus post inmatura morte raptum amisit, cuius nunc interitum maerore testatur*, et ad carmen CI 1 haec notauit: *amiserat Catullus fratrem suum in litore Troiano extinctum atque tumulatum: in patriam itaque reuersus poeta cenotaphio manibus fraternis constituto inferias celebrat pietatemque fraternam acerbo fletu lacrimisque testatur.* deinde Iosephus Scaliger ad carminis XXXXVI 1 haec scripsit: *Catullus decedens pro-*

uincia Bithyna fratre eius languorem nacto coactus est in Troade subsistere : ubi fratrem ex morbo amisit eumque ibi tumulauit. post exequias fratris uere nouo soluens hoc epigramma (xxxxvi Iam uer egelidos refert tepores) conposuit. in Bithynia uult hoc carmen scriptum esse uir eloquentissimus, a quo dissentimus. illene exequias fratri ante funus fratris? ridiculum. uerum tamen rectissime dixit Muretus, quem nos p. 174 secuti sumus, in Bithynia Catullum carmen hoc scripsisse : cuius sententia uel commemoratione agri Nicaeensis in uersu quinto extra dubitationem ponitur. 'Phrygii campi', quos Catullus in uersu quarto commemorat, a Phrygia maiore, terra Bithyniae confini, nomen traxerunt neque sunt, ut Scaliger credidisse uidetur, Phrygiae minoris, olim Troadem quoque conplectentis, quae regio Catulli temporibus pars Asiae prouinciae erat, quo profecturum sese esse Catullus in uersu sexto ait. — Fridericus denique Iacobsius in florilegii poetarum Romanorum parte II 43 Catullo in Bithyniam proficiscenti coniecit in litore Troadis fratrem, qui ipse quoque in Memmii cohorte fuisset, morte esse ademptum. horum sententias ut refutaremus, ad carmina LXVIII^a et LXVIII^b, in quorum utroque mors fratris Catulli commemoratur, prouocare possemus, quoniam ex eis quae supra exposuimus satis diu ante iter Bithynicum carmen utrumque illud scriptum esse elucet : sed, ne praeiudicata opinione occaecati esse arguamur, auxilium carminum LXVIII^a et LXVIII^b recusare et solum carmen CI hoc consilio usurpare praestat. concedendum quidem est satis speciose grammaticos illos fratrem Catulli coniectasse cum poeta in Bithynia fuisse uel eodem

profectum esse, quando quidem apud Rhoeteum promunturium (cf. LXV 7 et LXVIII[b] 90 et sequentes) in Troade, terra Bithyniae ualde uicina, ille sepultus est : nihilo minus tamen illud falsissimum est, quod priores uersus carminis CI satis superque demonstrant. namque qua ratione Catullus, si eum in itinere Bithynico frater comitatus esset et si is, quo tempore fratrum par in Bithyniam tetendit uel quo illinc rediit, tum mortuus esset, prope fratris, quem morientem uidisset, tumulum in Troadis litore extructum stans dicere potuisset se multas per gentes et multa per aequora uectum ad inferias fratris uenisse? quando quidem sensus uersuum illorum manifestus hic est : 'multos per populos', inquit Catullus, 'et multa per maria mihi eundum fuit, donec fratris tumulum tandem aliquando uisere et capiti carissimo inferias instituere potui'. haec omnia tum demum sensum sanum praebent, ut quiuis ilico persentiscit, si Catulli frater aliquanto ante iter Bithynicum et a fratre longe absens mortuus esse creditur. unde uides quam inepta illorum sit sententia de fratris in itinere Bithynico Catullo praesente morte : nec meliora sunt Parthenii de cenotaphio manibus fraternis a Catullo in patria terra constituto commenta, quae refutare supersedeo.

Ea quae ex solo carmine CI effecimus, tribus illis locis in quibus fratris Catullus praeterea mentionem fecit, ut iam indicauimus, confirmantur et paullo adcuratius circumscribuntur. atque de duorum quidem locorum tempore supra ea de caussa iam diximus, quia in carminibus ad Lesbiam spectantibus, quae iam tractauimus, reperiuntur. sunt hi LXVIII[b] 90–100 et LXVIII[a] 19–26.

carmen LXVIII[b] supra p. 78 uidimus quasi in confinio amoris non dum turbati et discidii amantium ponendum et anno 694/60 extremo attribuendum esse. neque uero maius quoddam interuallum inter tempus quo frater mortuus et quo carmen illud scriptum est intercessisse potest, quoniam maerores et luctus poetae tam sunt uehementes ut nisi recentem dolorem exprimere non posse uideantur. en habes locum totum :

Troia uirum et uirtutum omnium acerba cinis,
quaene etiam nostro letum miserabile fratri
attulit. hei misero frater adempte mihi,
hei misero fratri iucundum lumen ademptum,
tecum una tota est nostra sepulta domus,
omnia tecum una perierunt gaudia nostra
quae tuus in uita dulcis alebat amor.
quem nunc tam longe non inter nota sepulcra
nec prope cognatos conpositum cineres,
sed Troia obscaena, Troia infelice sepultum
detinet extremo terra aliena solo.

similem doloris uehementiam et quasi inpetum carminis LXV uersus 1—15 restituti et aucti Caroli Lachmanni artificio plane admirabili spirant et testantur : qua re id carmini LXVIII[b] fere aequale esse censeamus. conferantur in primis uersus quintus et sextus

namque mei n u p e r Lethaeo gurgite fratris
pallidulum manans adluit unda pedem.

conicere igitur licet fratrem Catulli anno 694/60 mortuum esse (cf. Iungclaussenus p. 18). quod ab Helbigio (l. c. p. 1218) mors fratris anno 696/58 attribuitur non iam

curamus, cum ratio haec ex illius rationibus de Catulliani Lesbiae amoris tempore a nobis supra p. 130 refutatis plane dependeat. contra in carmine LXVIII[a] 19—26

sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
abstulit. o misero frater adempte mihi,
tu mea tu moriens fregisti commoda, frater,
tecum una tota est nostra sepulta domus,
omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
quae tuus in uita dulcis alebat amor.
cuius ego interitu tota de mente fugaui
haec studia atque omnis delicias animi,

quo loco uersus olim de morte recenti conpositos poeta quasi citando repetiit, dolorem prius grauissimum quodam modo lenitum et mitigatum uidemus : temporis enim longinquitas poetae luctum leuauerat. etenim carmen LXVIII[b] anno fere 696/58 scriptum esse supra p. 124 docuimus. denique uere anni 698/56 carmen CI, ut saepius diximus, scriptum est. quo in carmine cum, id quod Iungclaussenus recte sensit, fratris obitum multo magis quieto et conlecto animo quam in ceteris illis poeta queritur, uel inde id aliquanto post locos tres illos eum conposuisse manifestum est.

———

VIIII

Conuertamur ad carmina quae in Caesarem et Caesarianos poeta Veronensis scripsit enarranda. quorum in numero decem haec carmina referenda sunt: XXVIIII *Quis hoc potest uidere, quis potest pati* LII *Quid est, Catulle? quid moraris emori?* LIIII *Othonis caput oppido pusillum* LVII *Pulcre conuenit inprobis cinaedis* LXXXXIII *Nil nimium studeo, Caesar, tibi uelle placere* LXXXXIIII *Mentula moechatur: moechatur mentula: certe* CV *Mentula conatur Pipleum scandere montem* CXIII *Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant* CXIIII *Firmanus saltu non falso Mentula diues* CXV *Mentula, habes instar triginta iugera prati.*

Tria uerba illa *odi et amo,* a quibus epigramma LXXXV incipit, animi adfectus eos quibus potissimum Catullus per uitam suam commouebatur quam breuissime exprimunt ac designant. amor quanta gaudia et quantos dolores poetae pepererit a nobis supra luculenter expositum est. item odii Catulliani exempla et sat multa et insignia in eis quae praecesserunt tractauimus neque

ad Catulli singularem proprietatem quandam, quae ad eius poesim diiudicandam maximi est momenti, animum attendere praetermisimus. saepius enim illam acerbitatem et animi amaritudinem commemorauimus, qua motus Catullus, cum se ab amico quodam uel amica deceptum esse cognosset, non tam a perfidis hominibus se reuocare eorumque infidelitatem queri et uituperare satis habuit, quam praeterea operam dedit ut fidei promissae proditores de aliis quoque quibuslibet rebus idque saepe, ut uidetur, si non prorsus iniuste, tamen iniustius contumeliis acerbissimis carperet ac deminueret. quapropter sicuti in amoribus iustos fines sobrietatis, si qui sunt, poetam egressum esse supra uidimus, ita in odiis quoque plane insatiabilem se gessit. uerum tamen difficile non est ad Catulli naturam et mores respicienti illius amaritudinis caussas explicare. Catullus enim animi candore tam simplici et incorrupto fuit ut de insidiis et perfidiis in amicitiis uel amoribus committendis ne cogitaret quidem. ideo saepius accidit ut ab eis quos ut fidos amicos sine ulla tergiuersatione in amicitiam candide receperat, fraudulenter deciperetur. quod quotiens factum est, totiens poeta quo magis se pium et probum in illos se gessisse conscius sibi fuit, eo uehementius et saeuius, si de illorum nequitia recte et plene sibi persuaserat, ira et odio incensus iniurias sibi inlatas ulcisci studuit. ueluti acerba Caelii Rufi perfidiae in carmine LXXVII uituperatione Catullus non contentus insuper carmina LXVIIII et LVIIII confecit quibus propter res a perfidia illa alienissimas eundem insectaretur. eadem ratione in Gellium poeta se gessit, quem cum

Lesbiae insidiari conperisset, criminibus omnis generis et grauissimis et turpissimis a perfidia illa item maxime alienis in septem carminibus obruit. similiter Egnatio, quem rem cum Lesbia habere sciebat, in carmine xxxviii ab amore plane distantia exprobrauit. similiter Ametina puella cum pretium corporis nimium constituisset, poeta spe deceptus indeque iratus puellam a se ipso modo expetitam ut omni pulcritudine et uenustate carentem depinxit. denique carminum in Furium et Aurelium contumeliosorum caussa fuit fere eadem.

Haec carminibus in Caesarem et Caesarianos explicandis praemittenda ea de caussa duximus quia haec potissimum carmina odia sane inexpiabilia et ab illis quae in puellas et amicos infideles antea effudit toto ut aiunt caelo diuersa spirant ac testantur. Catullum ex Bithynia uere anni 698/56 reuersum lusuum amatoriorum paene pertaesum est. etsi Iuuentii amore post reditum illum paullisper flagrabat, tamen hic amor quanto opere ab illis Lesbiae amoribus pristinis distabat. iam non ut praeteritis illis temporibus amor erat ad quem omnia studia poeta referret, amor unde gaudia maxima sibi orerentur, amor cuius caussa dolores innumerabiles toleraret atque odia grauia conciperet et effunderet. omnis Catulli uitae et studiorum ratio conuersa et inmutata fuit. in locum amoris, unde olim omnia quae poetae cordi erant dependebant, iam odium successerat, quod eius animum, cum a plurimis quibus maxime confisus erat, a Lesbia, 'tantum ab eo amata quantum nulla postea amabitur', ab Aufilena ab Alfeno a Cornificio (u. p. 45) a Gellio Caelio Memmio

perfide deceptus et neglectus esset, totum occupauerat. tali in odio acerbissimo Catullus hominum fiducia abiecta quasi refugium quaesiuit quo se ab eorum nequitiis reciperet et unde egressus castigatione sua dignos persequeretur. neque uero post iter Bithynicum poeta ut olim in perfidos amiculos et puellulas odia profudit, sed aduersarium quo maiorem et potentiorem tum adgredi non potuit, uersuum telis spectauit ac petiit. Gaium enim Caesarem sibi elegit in quem odia sua dirigeret. annis septimi ab urbe condita saeculi ultimis omnes, qui status et condicionis rei publicae Romanorum iudices intellegentes erant, mox fore prouiderunt ut illa unius inperatoris dominatu et arbitrio teneretur. cum Catullus ex Bithynia in Italiam rediisset, paullo ante mense Aprili Caesar Pompeius Crassus Lucam conuenerant: quo congressu omnes spes quas rei publicae liberae defensores, cum Pompeius Caesaris in Gallia commorantis subsidiis orbatus nec senatui et optimatibus neque P. Clodio, qui Magnum indefesse uexabat, bene resistere sciret, de inperio trium uirorum depellendo intra annos 696/58 et 697/57 conceperant et nutriuerant, subito ad inritum ceciderunt. nihilo minus tamen propugnatores rei publicae Pompeio et Caesari, quorum alterum regiam dignitatem adsecuturum esse omnia clamabant, enixe se opponebant ut rei publicae mutationem si non prohiberent, tamen proferrent. quos inter innumerabiles aduersarios, quorum sua quisque indole et facultate pro libertate pugnabat uel pugnare simulabat, non nulli poetae quoque fuerunt, qui carminibus contumeliosis illud par potentissimum adgrediebantur ac persequeban-

tur : Gaium dico Licinium Caluum et Marcum Furium Bibaculum et ipsum Catullum. quod et eorum ipsorum et aliorum scriptorum testimoniis conprobatur. ueluti Caluum Caesari et Pompeio carminibus male dixisse et ex Suetonii uitae Caesaris capite 73, ubi famosa Calui in Caesarem epigrammata commemorantur, scimus et ex duobus carminum illius fragmentis adparet, quorum alterum ab eodem Suetonio in uita Caes. 49 seruatum in Caesarem est,

Bithynia quidquid
et pedicator Caesaris umquam habuit,

alterum partim a Seneca controuersiarum III 19 et V 30 partim a scholiasta Lucani Pharsaliae VII 726 seruatum Pompeio ita inludit :

Magnus, quem metuunt omnes, digito caput uno
scalpit. quid credas hunc sibi uelle? uirum.

de Bibaculo et Catullo Cremutium Cordum Tacitus ab excessu Diui Augusti IIII 34 haec loquentem fecit : *Antonii epistulae, Bruti contiones falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent : carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur : sed ipse diuus Iulius, ipse diuus Augustus et tulere ista et reliquere.* adcuratiora ipsis Catulli carminibus famosis, quae aetatem tulerunt quaeque ad unum omnia, ut uidetur, inter annos 698/56 et 700/54 scripta sunt, docemur.

Caesarem quamuis potentissimum a se neglegi et nihil omnino curari poeta aperte in epigrammate LXXXXIII dicit :

Nil nimium studeo, Caesar, tibi uelle placere
nec scire utrum sis albus an ater homo.

uehementiorem in duobus carminibus Catullus se praebuit in quibus praeter Caesarem Mamurram quoque exagitauit. sunt haec LVII *Pulcre conuenit inprobis cinaedis* et XXVIIII *Quis hoc potest uidere, quis potest pati?* Mamurra, eques Romanus Formiis, in urbe Latii, natus (cf. XXXXI 4 XXXXIII 5 LVII 4 Horatii saturarum I 5 37) Caesaris in Gallia praefectus fabrum fuit. a quo inmensum in modum auro Gallico locupletatus (cf. Friderici Hultschii metrolog. ueter. p. 226 et Ciceronis ad Atticum VII 7 6) profusione et luxuria inmodica infamis fuit : cf. in primis Plinius historiae naturalis XXXVI 6 48 *primum Romae parietes crusta marmoris operuisse totos domus suae in Caelio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram, Formiis natum equitem Romanum, praefectum fabrum G. Caesaris in Gallia, ne quid indignitatis desit tali auctore inuenta re. hic namque est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem, ut res est, domus ipsius clarius quam Catullus dixit habere 'quidquid habuisset Comata Gallia'. namque adicit idem Nepos primum totis aedibus nullam nisi e marmore columnam habuisse et omnis solidas e Carystio aut Lunensi.* mortuus est Mamurra anno 709/45 extremo. quem annum eius ultimum Carolus Nipperdeius (in prolegomenis quae Cornelio Nepoti anno 1849 a se edito praemisit p. XVII) ex Ciceronis ad Atticum epistularum XIII 52 1 sagaciter detexit. hac enim in epistula mense Decembri medio anni 709/45 scripta Cicero Attico a Caesare se

et L. Marcium Philippum in uillis Puteolanis uisos esse narrauit et hisce uerbis quo modo 'hospes ille grauis' se gessisset descripsit: *ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam* VII *nec quemquam admisit*: *rationes opinor cum Balbo. inde ambulauit in litore. post horam* VIII *in balneum*: *tum audiuit de Mamurra*: *uultum non mutauit. unctus est, adcubuit, ἐμετικὴν agebat.* Manutius uerba obscura *audiuit de Mamurra*: *non mutauit* ('*uultum*' enim omitti iubet) de Mamurra e lege sumptuaria condemnato, quod iudicium Caesar auctoritate sua confirmauerit, intellexit. cuius opinionem Drumannus (historiae Romanae III 738, 85) refutauit ipse Lambini sententiam probans, qui Catulli in Caesarem et Mamurram carmina coniecit recitata esse, quae dictator uultu tranquillo et aequo animo audiuerit. sed ne hoc quidem uerum esse potest, quoniam quae anno 709/45 Catulli carmina probrosa recitari potuerunt, ea iam dudum Caesari cognita fuerant, cum Catullus iam septem uel octo annis ante mortuus esset, et sine ullo dubio locus ille de nouae tantum rei nuntio intellegi potest. contra omnia bene se habent, si de Mamurrae morte cum Nipperdeio illa intellegimus. quae si probantur, Weichertum uides (in lectionibus Venusinis p. 61), cum Mamurram hunc, quo tempore Horatius quintam primi libri saturam scripsit, etiam tum uixisse coniceret, errauisse.

In carmine igitur LVII Catullus mirum consensum quo Caesar et Mamurra in flagitiis omnis generis insignes essent seuere uituperauit. en habes totum ita ut nos quidem legendum et interpungendum esse censemus.

Pulcre conuenit inprobis cinaedis,
Mamurrae pathicoque Caesarique :
nec mirum : maculae pares utrisque,
urbana altera et illa Formiana,
inpressae resident neque eluentur :
morbosi pariter gemelli utrique,
uno in lectulo erudituli ambo,
non hic quam ille magis uorax adulter,
riuales sociei puellularum :
pulcre conuenit inprobis cinaedis.

carminis initium poeta ab sententia, ut ita dicam, generali capit, pulcram et miram conuenientiam et congruentiam inter cinaedos intercedere solere : et ilico quasi exempli gratia Mamurram et Caesarem cinaedos nominat : *pathici* enim nomine idem flagitium quod uocabulo *cinaedi* designatur neque eo quicquam noui ad sententiam adfertur : sed poeta orationem uariaturus in uersu altero 'pathici' nomen et ad Mamurram et ad Caesarem referendum adhibuit ut eosdem quos primo uersu cinaedos adpellauerat eo designaret. uerum tamen hominum istorum consensum et familiaritatem rem esse prorsus consentaneam, ut pote quorum uterque plane eisdem uitiis sit conspurcatus : unum tantum inter utrumque esse discrimen, cum non eadem ambobus urbs patria sit : alterum enim Romae alterum Formiis natum esse. ita fere uersum quartum intellegendum esse duco. hoc quidem nego flagitiorum enumerationem ab hoc uersu incipere, ut sensus euadat hic 'primum utrique paria flagitia, alteri urbana alteri Formiana,

esse, deinde utrumque morbosum esse, porro . . .', quae Hauptii (in obseruationum criticarum p. 39) sententia fuit. neque id probari potest quod Vulpius arbitratus est Caesarem Romae, Formiis uero Mamurram maculas sibi suas contraxisse, cum totum carmen ad utriusque contubernium intimum spectet. praeterea autem, ut in carmine enarrando pergamus, si patriam diuersam omittamus, utrique omnia communia esse, primum par fratrum gemellum (nam hoc nomine propter nimiam morum similitudinem istos coniunctos esse uideri) certatim muliebria pati, deinde utrumque in eodem lecto lucubratorio (quo utinam ad nefandam libidinem explendam ne abutantur) litterarum, si dis placeat, incumbere studiis parum eruditum, porro utrumque adulterum insatiabilem esse, denique in eisdem puellis amandis riuales esse, neque tamen, ut fieri soleat, riuales sibi inimicos, sed riuales socios, hoc est amicitia inter se consociatos. ideo profecto cinaedis istis bene conuenire. uersus noni explicationem a Scaligero mutuatus sum. neque enim cum Hauptio (in obseruationum criticarum p. 41) facere possum, qui artificiosius quam uerius cum Doeringio 'riualium' uocem ad muliebris patientiae crimen rettulit et 'sociorum' uocabulum 'amatorum' uoce explicauit. ne longior sim cetera alii loco reseruaturus, tantum ad aequabilitatis legem quandam in enumeratione flagitiorum utriusque conspicuam, qua explicatio nostra pulcre commendatur, animum eorum qui legent aduertere liceat. etenim in uno quoque uersuum quattuor, quorum singulis singula utriusque uitia perstringuntur, Catullus uocem aliquam adposuit quo congruentiam inter

ambos intercedentem legentium memoriae iterum atque iterum inculcet. quo consilio ut in uersu sexto *pariter gemelli utrique* in septimo *uno — ambo* in octauo *non hic quam ille magis*, ita in nono uocabulum *socii* ad *riuales* addidit.

Iam ad carmen xxviiii explicandum peruentum est, quo acerbius et contumeliosius in toto libro Catulliano uix reperias. incipit ita :

Quis hoc potest uidere, quis potest pati
nisi inpudicus et uorax et aleo
Mamurram habere quod Comata Gallia
habebat ante et ultima Britannia?

interrogationi poeta indignabundus respondet Mamurrae fautorem et patronum, Caesarem, quem ut regem potentissimum sed muliebria patientem uocabulis *cinaede Romule* adloquitur, hoc lubenter passurum esse, neque eidem cordi fore, si ille opibus inmensis elatus libidini suae inmodicae maritis omnibus metuendae quantumuis indulgeret : quae prouidens poeta in uersu decimo in conuitium erupit

es inpudicus et uorax et aleo.

deinde uersus secuntur quattuordecim, qui in editione Lachmanniana ita scripti sunt :

eone nomine, inperator unice,
fuisti in ultima occidentis insula,
ut ista uestra diffututa mentula
ducenties comesset aut trecenties?
quid est alid sinistra liberalitas?
parum expatrauit an parum elluatus est?

paterna prima lancinata sunt bona :
secunda praeda Pontica : inde tertia
Hibera, quam scit amnis aurifer Tagus.
hunc Galliae timet et Britanniae.
quid hunc malum fouetis? aut quid hic potest
nisi uncta deuorare patrimonia?
eone nomine urbis, opulentissime
socer, generque, perdidistis omnia?

de emendatione horum uersuum non nulla enarrationi nostrae praemittere placet ut doctiorum ingenia instigando iudicia noua de loco difficillimo eliciam : nam quae ipse proferam probe scio non omnibus nominibus certa esse. primum de uersuum quos adposuimus ordine tralaticio quaeritur. cuius de ueritate nemo umquam quod sciam praeter Theodorum Mommsenum dubitauit, qui cum in historiae Romanae III 315 carmen Catulli undetrigesimum in Germanicum conuersum ascriberet, uersus ita ordinauit ut uersus quattuor carminis extremos (21—24) post uersum decimum *es inpudicus et uorax et aleo* insereret. qua in re ueri aliquantum uir ingeniosissimus perspexit nec tamen, ut mihi quidem uidetur, omne uerum. quid uero est quod in ordine uulgato offendat? primum Catullum uersibus 23 et 24 carmen finiuisse uix est credibile. etenim ei cum eis quae antecedunt parum cohaerent. Catullus in uersibus 21 et 22 indignabundus interrogat 'cur igitur, Caesar et Pompei, Mamurram, hominem nequissimum, fouetis? uel potius, ut magis uniuerse interrogem, quid iste praeter opes dilapidandas didicit?' quas interrogationes uides

quam inconcinne tertia sequatur huius sensus : 'ideone, Caesar et Pompei, orbem terrarum totum diripuistis?' neque uersus 23 et 24, quia de Caesaris et Pompei direptionibus sunt, idonei esse uidentur quibus carmen in Mamurram directum finiri possit : nonne enim multo magis consentaneum est orationem, quae in carmine primo a Mamurrae opibus uituperandis exiit, eodem in carmine extremo reuerti? neque, si libros Catullianos omittimus, ullum testimonium scriptum adest quo locus quem uulgo uersus bini illi obtinent defendi possit : nam uersus uigesimi quarti imitatio poetae incerti (in Vergilii catal. 3 6 siue in Meyeri antholog. Lat. 103 6) ad quaestionem quam mouimus diiudicandam omnino nihil confert. at grauiora etiam argumenta adsunt quibus uersus duos extremos loco alieno in libris scriptos esse adparet. Caesarem et Pompeium Mamurrae fauere Catullus moleste fert. quorum prior in uersibus quinto nono undecimo, denique una cum Pompeio genero suo in ultimo aperte commemoratur : Pompei praeter uersum ultimum nulla prorsus mentio facta est. nihilo minus tamen indiciis non nullis clarissime patet in prioribus quoque carminis uersibus Pompeium fautorem Mamurrae a Catullo castigatum fuisse. namque et in uersu tertio decimo Mamurra *uestra defututa mentula* nominatur neque 'tua mentula', quamquam Caesar solus antea commemoratus est, et in uersu duodeuigesimo inter praedas a Mamurra confectas Ponticam Catullus adpellat, qua, ut Hauptius rectissime docuit, Pompei praedam a Mithridate reportatam significauit. denique in uersu 21 uerbo plurali *fouetis* par illud Mamurrae fautorum

adloquitur, etsi alterum ne uerbo quidem antea designauit. quapropter facile intellegis uoculae *uestrae* in versu tertio decimo inesse propriam significationem neque eam uim de qua supra p. 155 pauca adnotabamus habere posse. his rebus omnibus cogimur ut et Pompeium perinde atque Caesarem in prioribus iam carminis uersibus a Catullo nominatum esse statuamus et hanc Pompei mentionem ante uersum tertium decimum factam esse, ut pote in quo ad illam poeta aperte respexerit. iam si reputaueris uersus undecimum et uigesimum tertium ab eisdem uocabulis *eone nomine* incipere, num dubitare poteris censere illud ipsum uersuum horum initium par errorem scribae archetypi creauisse? qui cum uersum decimum exarauerat, oculos a uersu exempli sui sequenti, qui uulgo uigesimus tertius est, ad eum qui ab hoc tertius erat aberrare siuit. quo errore cognito scriba uersus binos illos prius omissos in fine carminis addidit signo quodam uerum eorum locum indicans. cui ratiocinationi oboediens si uersus disposuisti, oratio carminis recte procedit. iam Pompei indicia ut ita dicam illa habent quo referantur, iam repetitio egregia, quae gradationem quoque aptissimam continet, carmini restituitur, iam denique carmen extremum ab adpendice inepta liberatur. illius uero transmutationis probabilitas eo quam maxime augetur quod scribae librorum Catullianorum in uersibus, quorum cum proximis in primis in initio aut in fine similitudo aliqua erat, conlocandis et scribendis saepe peccauerunt. quam rem exemplis non nullis inlustremus. primum igitur uersus propter similitudinem siue praecedentium siue subsequen-

tium uersuum aut in omnibus aut in non nullis codicibus plane omissi sunt. ueluti in omnibus codicibus propter uersum praecedentem simillimum XXXIIII 3 *Dianam pueri integri* et LXIIII 23ᵃ *progenies, saluete iterum* et propter similem uersum sequentem LXI 95 *prodeas, noua nupta* intercepti sunt, item in omnibus libris sinceris LXXXXII 3. 4 desunt, quia scribae oculi a fine uersus 2 *dispeream nisi amat* ad finem quarti *dispeream nisi amo* aberrauerunt, item in eisdem libris omnibus praeter unum Thuaneum LXII 14 *nec mirum: penitus quae tota mente laborant* non reperitur, ut pote cuius uersus utrimque uicini 13 et 15 a uocabulis inter se similibus (*non* et *nos*), immo in antiquissimo Thuaneo ipso ab eodem uocabulo (*non*) incipiant. deinde totum carmen LXVIIII decem uersuum in Datano et Riccardiano propter huius (*Noli* . . . *nulla*) et sequentis (*Nulli* . . . *malle*) carminis simile initium omissum est. simili ex caussa in codicibus plerisque LXIIII 334—337 desunt. praeterea cf. Lachmanni adnotationes ad XXXVIIII 4. 5, qui locus cum nostro optime conparari potest, ad XXXXII 12 LXI 145 LXII 32—38 43—44 54—55 LXIIII 258 LXXXXVIII 2—5. deinde uidemus uersus quos scribae suo loco omiserant postea ab eis loco quodam alieno additos esse: idem quod nos de carmine XXVIIII supra statuimus. huius rei praeclarum exemplum carmen LXXXIIII praebet, cuius uersus secundus et quartus cum eodem uocabulo *hinsidias* concludantur, distichum carminis secundum a scriba archetypi praetermissum est: qui errore cognito in margine iuxta ultimum, ut uidetur, distichum omissa suppleuit (nam post ultimum distichum addere non potuit, quia inter hoc

et sequens carmen interstitium nullum relictum erat), unde in omnibus libris inepte ante ultimum distichum inserta sunt. item LXI 123 suo loco nescio qua caussa omissus in omnibus libris post finem strophae additus est. item eiusdem carminis uersus 196—200 propter similem uersuum 200 et 201 exitum prius intercepti postea post stropham sequentem in omnibus libris scripti sunt. denique similia de notissimis illis carminis LV uersibus decem loco suo omissis statuenda sunt. qui cur omissi et cur in eum potissimum quo nunc in libris leguntur locum ab archetypi scriba positi sint probabili, ni fallor, coniectura adsequi possumus. Catullum enim censuerim uersus carminis ita ordinauisse ut decem illi uersus neque post uersum 12 neque post 13, quae Mureti et Lachmanni sententiae erant, sed post uersum quartum decimum *tanto ten fastu negas, amice* sequerentur: qua de dispositione Froehlichius quoque (comment. acad. Monac. v III 244) cogitauit. uersus enim illius uocabulo ultimo *amice* scriba incuriosus ita in fraudem delapsus est ut oculis ad uersum ab illo decimum (u. 32), cuius paenultima uox et ipsa *amice* est, aberrantibus usque ad hunc in scribendo peruenisse opinaretur. quo ordine probato etiam repetitio ualde ingrata uocabuli *amice* in duobus uersibus subsequentibus, quam in restitutione Lachmanniana moleste ferimus, remouetur. considera quaeso ordinem hunc:

13 *sed te iam ferre Herculei labos est:*
tanto ten fastu negas, amice?
23 *non custos si fingar ille Cretum,*
non si Pegaseo ferar uolatu:

non Ladas ego pinnipesue Perseus,
non Rhesi niueae citaeque bigae :
adde huc plumipedes uolatilesque
uentorumque simul require cursum :
quos cunctos, Cameri, mihi dicares,
defessus tamen omnibus medullis
et multis langoribus peresus
32 *essem te mihi, amice, quaeritando.*
15 *dic nobis ubi sis futurus, ede*
audacter, committe crede lucei.

sed cur uersus decem hos post carmen LVIII scriba archetypi conlocauit? res ita se habere uidetur. erroris illius ille sibi non prius conscius factus est quam in carmine LVI scribendo iam occupatus erat. itaque tantum uersuum numerum post ultimum carminis LV uersum quamquam interstitio a proximo carmine separatum addere aut in margine adponere non licebat aut aptum non erat, sed satius esse uidebatur illos pone sequens carmen perscriptum adicere. cum uero in exemplo suo (sicuti in nostris libris Catullianis est) omnes uersus inde ab LVI 1 usque ad LVIII 5 uno uelut tenore perscriptos et nullo interstitio admisso cohaerentes scriba uideret, illis omnibus unum effici carmen putauit ideoque post huius finem, qui interstitio inter LVIII 5 et LVIIII 1 indicabatur, uersus carminis LV prius omissos adposuit.

Sed, ut ad carmen XXVIIII redeam, noua iam quaestio exoritur num uersus 21 et 22 carmen apte concludere possint. quod omnino concedendum est. ut iam supra indicaui, poeta ad ea quae initio carminis de

Mamurra iniuste locupletato dixerat in fine rediit. initio carminis ait omnes homines probos diuitias in Gallia et Britannia partas Mamurrae inuidere, ut pote quas istum luxuria insana confecturum esse omnes prouideant. deinde ad Pompeium et Caesarem conuersus interrogat num totum orbem terrarum ne ultima quidem occidentis insula excepta ea de caussa bellis uexauerint quo commodius Mamurra habeat quod dilapidet. incredibile uero esse quantum ille iam consumpserit. post rem familiarem dissipatam eum praedas Ponticam et Hiberam consumpsisse : nunc Galliae et Britanniae expilandis operam dare. iam uero ita Catullus carmen conclusit ut duas res quas in uersibus ceteris praecipue et adcurate persecutus erat (alteram Mamurram propter effusionem incredibilem opibus possidendis indignum esse, alteram de illo omni modo locupletando Pompeium et Caesarem iniuste et turpiter agere) in uersibus duobus extremis duabus interrogationibus iracundis conprehendat. neque hoc inepte fecit poeta quod alteram interrogationum illarum, quae prae altera in ipsum Mamurram dirigitur, loco secundo posuit, quando quidem totum carmen in Mamurram dedita opera Catullus scripsit, Caesarem autem et Pompeium in transitu tantum attigit. ita uides carmen exordio aptissimo uti neque recte Mommsenum uersus duos 21 et 22 simul cum duobus sequentibus post uersum decimum inseruisse. quae ratio propter tria argumenta falsa esse uidetur. primum enim nullo modo perspici potest cur uersuum horum par loco alieno a scriba positi sint : nam neque in initio neque in fine uersuum illorum quicquam est

quo scriba ad eos omittendos inpelli potuerit. deinde ex caussa ea quam supra explicauimus fieri non potuit ut uersus in quo illud *fouetis* est ante uersum 24, in quo Pompeius primum nominatur, legeretur. denique uersibus illis in fine carminis resectis carmen clausula caret. nam uersus uigesimus huius uice fungi non potest, cum aliter atque Mommsenus siue Lachmannum siue Hauptium secutus fecit legendus sit. quo de uersu difficillimo, ut quae sentio dicam, uiri docti ei quorum iudicium plurimum facere solemus eo praue iudicasse uidentur quod non dubitabant quin eum Catullus puris iambis scripsisset. quod dum scribo, quosdam audire mihi uideor temeritatis me accusantes, quippe qui id quod omnium in hoc uersu certissimum sit in dubitationem uocare audeam. quos uelim argumenta haec sedato animo accipiant. quo lubentius illis concedo, si qua emendatione probabili puri iambi restitui possint, hanc cuilibet quae spondeum infert longe esse praeferendam, eo diligentius obseruandum est emendationes in Catulli libro nullas nisi quae pauculis tantum litteris mutatis e lectionibus librorum bonorum efficiuntur probabiles haberi posse : quod qui optima quaeque inuenta cum priorum grammaticorum tum Lachmanni et Hauptii (cf. eius quaest. Catull. p. 9) perlustrauerit uerissimum esse cognoscet. iam uide num emendationes quae ad iambos puros resuscitandos adhuc prouenerunt e numero probabilium sint. in libris igitur Sangermanensi Datano Colbertino Parisino (P_1) Statianis uersus ita legitur *Hunc Galliae timet et Britanniae*, eodem lectiones spectant librorum interpolatorum, in quibus ut

orationi construendae succurratur aut *tellus* (ita in Cuiaciano et Dresdensi) aut *terra* (ita in Parisino secundo Puteano Furiano) post *timet* inculcatum est. in Santeniano et Gudiano secundo numero plurali, ut scribis uidebatur, uocabulorum *Galliae* et *Britanniae* uerbum *timet* adcommodatum est, unde *timent* habent. quapropter omnino cum Lachmanno a lectione *Hunc Galliae timet et Britanniae* proficiscendum est. sed quid uiri docti inde fecerunt? Turnebus *timentque Galliae hunc, timent Britanniae?* Dousa pater *timetque Gallia hunc, timent Britanniae?* Lachmannus *time Britannia, hunc timete Galliae* Hauptius *timete Galliae, hunc time Britannia* G. Hermannus (in Jahnii annal. xxii 305) *timete Galliae hinc, time Britannia* Heysius *eunce Galliae et timent Britanniae?* ut nihil de sententiis harum emendationum partim parum aptis dicam, facile intellegitur quanta uiolentia, qua ex omnibus omnia elici possunt, in uersu hoc emendando grassata sit, cum nisi uocabulis non nullis aut aliter conlocatis aut mutatis aut additis aut omissis puros iambos reficere ne ingeniosissimis quidem grammaticis successerit. qualem uero is qui ductus litterarum, ut par est, premens iambos puros uenatur praedam reportat, Heysii *eunce Galliae et timent Britanniae* luculenter patefacit, quo non uereor ne quis iamborum integritatem tueatur. neque ferri posset, si quis inde temptaret *eumne Galliae et timent Britanniae?* — itaque donec inuento quodam simplici et euidenti puri iambi restituti sunt, aliam uiam ingredi liceat, quoniam in locis grauiter corruptis nihil intemptatum relinqui solet. spondeum igitur semel in uersu illo censemus Catullum

admisisse. cuius rei excusationes conplures (nam excusatione utique opus est) inueniri possunt. primum autem adsentimur uiris doctis qui spondeum tolerari posse sibi persuaserunt omnibus eo quod spondeo conpensatum esse putamus iambum primum, quem notum est omnium pedum maxime licentiis obnoxium esse. deinde Catullus tertii quoque uersus iambum primum spondeo conpleuit. namque nominis Mamurrae syllabam primam longam fuisse Horatii saturarum I 5 37 et Martialis epigrammatum VIIII 59 1 x 4 11 (cf. Hauptii quaest. Catull. p. 18: Lachmannus ad Lucret. p. 36 non recte iudicauit) demonstratur. quo nomine proprio adhibito, quamuis id a natura sua optime excusaretur, cum nihilo minus iamborum integritas uno loco uiolata esset, Catullus facilius puto altero quoque loco a seuera illa lege recedere potuit: cum praesertim lex quam uiolabat metrica non ea esset quae communi poetarum omnium consensu sancita haberetur, sed quam sicut ipse sibi scripserat obseruandam, ita ipse quoque, si caussa neglegendi quaedam aderat, neglegere posset. optimo autem iure poeta a norma seuera hoc loco declinare potuit, quando quidem uersus illi enumeratione quadam grauantur et nominibus propriis abundant et eorum oratio in primis in uersu uigesimo quam maxime exsurgit et concitatur: quae res tres quam saepe poetas Latinos mouerint ut uersibus licentias concederent nuper Lucianus Muellerus (de re metrica p. 133 et sequentibus) subtiliter docuit. si spondeo quem in pedem primum recepturi sumus non obstinatius resistendum esse demonstrare nobis contigit, nihil reliquum est nisi ut coniecturam nostram

proponamus et ex carminis sententia defendamus. censemus igitur Catullum ita scripsisse

nunc Galliae timetur et Britanniae,

quam lectionem sensui quem expectamus optime satis facere confidimus. poeta enim, postea quam inde a uersu septimo decimo enumeravit quaecumque Mamurra dissipauit, uersu uigesimo cum memoria bonorum olim dissipatorum timorem coniunxit et cum maxima animi commotione expressit quo tum omnes boni de Gallia et Britannia ab eodem illo expilandis tenebantur. facile uidere licet quam bene uoculae enumerandi *prima* . . . *secunda* . . *tertia* . . *nunc* se excipiant : quam pulcre oratio, quae inde a uersu 17 passiuo modo uerbi (*lancinata sunt*) utitur, passiuo uerbo *timetur* continuetur : quam plene hac emendatione recepta inconcinnitas euitetur quam numerus pluralis personae secundae (cf. Lachmanni Hauptii G. Hermanni Faerni [*hunc Galliae timetis et Britanniae*] emendationes) eo creat quod in uersu sequenti uerbum plurale *fouetis* ad Caesarem Pompeiumque neque ut illa *timete* et *timetis* ad Galliam et Britanniam refertur. deinde casus dandi singulares *Galliae* et *Britanniae* orationi qualem formauimus optime adcommodantur : singulari enim numero opus est, quoniam Catullus in uersu quarto *Comatam Galliam* et *Britanniam* nominauit. tum ab usu sermonis Latini emendatio illa satis commendatur : cf. Lucani Pharsaliae VII 131

aduenisse diem qui fatum rebus in aeuum
conderet humanis et quaeri Roma quid esset
illo Marte palam est, sua quisque pericula nescit

attonitus maiore metu. quis litora ponto
obruta, quis summis cernens in montibus aequor
aetheraque in terras deiecto sole cadentem,
tot rerum finem, timeat sibi? non uacat ullos
pro se ferre metus : u r b i M a g n o q u e t i m e t u r.

et Senecae Medeae 885

auidus per omnem regiae partem furit
ut iussus ignis : iam domus tota occidit,
u r b i t i m e t u r.

denique uix est quod longius explicemus quam simplex a ductuum litterarum probabilitate haec sit emendatio multoque simplicior quam, ut exemplis duobus utar, coniecturae Aldinae a. 1502 *hunc Galliae timent, timent Britanniae* et Froehneri (philol. xiiii 583) *hunc Gallia extimescit et Britannia,* quae alioqui uitiosae sunt. efficitur enim illa eo quod *Hunc* in *Nunc* atque *timet* in *timetur* commutatur. quae utraque mutatio facillima est. ut de H et N litteris saepissime confusis taceam (cf. xvii 23 *Hunc* L pro *Nunc* cviiii 2 *Nunc* D pro *Hunc* lxxv *Huc* uterque pro *Nunc* xxii 9 xxiii 24 lxviii 152 *Nec* D pro *Haec* lxiiii 385 *Nereus* L pro *Heroum* lxvii 43. 46 *Homine* D pro *Nomine*), adnotandum est alteram etiam coniecturam promptissimam esse : praesertim si statuimus syllabam ultimam uerbi *timetur* in archetypo per notam scriptam fuisse (*timet*²) : quae nota etiam xvii 6 (*suscipiant*²) a scribis neglecta uideri possit. sed illud *timetur* omnibus litteris perscriptum fuisse credere et pro memoriola litterarum binarum amissarum spatium inter *timet* et *et* in libris non nullis relictum adgnoscere praestat.

Statius enim *in manu scriptis* inquit '*hunc Galliae timet et Britanniae*'. *sed sic tamen ut inter uerbum 'timet' et id quod sequitur paullum quid desit.* cuius nuntii ueritas interpolatis libris confirmari uidetur, quorum scribae spatium illud ipsum commentis suis expleuerunt. — uersum uigesimum ita ut dixi iam dudum emendaueram, cum me non primum illam emendationem inuenisse casu quodam cognoscerem. ex Iahnii enim annalium LX 329 et postea ex Pleitneri libello de Catulli in Caesarem et Mamurram carminibus (Spirae 1849) p. 3 Froehlichium (in nunt. erudit. Monac. 1846 nr. 131—133) iam eam occupasse uidi : qua re emendationis, ut pote quam duo homines alter alterius nescius reppererint, probabilitas ualde augetur. tamen ea adcuratius explicanda et defendenda supersedere nolui, cum eam quo modo Froehlichius probauerit ignorem : commentationem enim illius illam adire mihi non licuit. his tandem finitis uersus illos quo modo ordinandos et scribendos putamus adponere placet :

Cinaede Romule, haec uidebis et feres?
10 *es inpudicus et uorax et aleo.*
23 *eone nomine orbis, o piissimei*
socer generque, perdidistis omnia,
11 *eone nomine, inperator unice,*
fuisti in ultima occidentis insula
ut ista uestra defututa mentula
ducenties comesset aut trecenties?
15 *quid est alid sinistra liberalitas?*
parum expatrauit an parum elluatus est?
paterna prima lancinata sunt bona :

secunda praeda Pontica : inde tertia
Hibera, quam scit amnis aurifer Tagus :
nunc Galliae timetur et Britanniae.
quid hunc malum fouetis? aut quid hic potest
nisi uncta deuorare patrimonia?

Sed ut post digressionem longiorem in uiam redeam, de carminis xxviiii tempore ne fusius quaerendum sit, Mauricii Hauptii sollertia otium fecit, qui hanc rem in quaestionum Catullianarum pagina 16 et sequentibus tractauit. inde igitur quod Catullus Mamurram ait a Pompeio et Caesare foueri (cf. uerba *quid hunc malum fouetis*) adparet carmen ante apertam utriusque inimicitiam scriptum esse : nam postea inter Mamurrae fautores Pompeius nominari non potuisset. deinde quod a 'socero' et 'genero' Mamurram foueri dixit, conligere licet ante Iuliae, Caesaris filiae unicae, quae Pompeio anno 695/59 nupserat, mortem, h. e. ante mensem Septembrem anni 700/54, illa poetam scripsisse, ut pote cum post hoc tempus Caesar et Pompeius adfinitate non iam coniuncti fuerint. adfinitas enim matrimonio dirempto Romanis dissoluta uidebatur : id quod locis sat multis ueterum scriptorum conprobatur, quos Carolus Halmius in commentario in Ciceronis Sestianam p. 90 conlegit. in primis hi digni sunt qui conparentur : pro Sestio 3 6 *ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis et beniuolentiam non ademit.* de oratore I 7 24 *uenisse eodem, socer eius qui fuerat, Q. Mucius dicebatur.* pro Cluentio 12 33 *apud Dinaeam, quae tum ei mulieri* (marito uiuo) *socrus erat.* concedendum quidem hanc argumentationem certis-

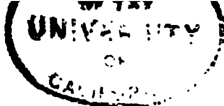
simam non esse, quoniam poetae potissimum Caesarem et Pompeium aduersarios adfinitatis nominibus de temporibus quibus iure adhiberi ea iam desierant acuminis caussa saepius adpellauerunt. cf. Vergilii Aeneidos VI 829

heu quantum inter se bellum, si lumina uitae
attigerint, quantas acies stragemque ciebunt
aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
descendens gener aduersis instructus Eois.

sed prorsus nihil est caussae cur Catullum a communi et adcurato dicendi usu recessisse putemus. quid quod Catullus cum Iuliae aut non aut aliquantulo temporis superstes esset, uix nisi sensu proprio Caesaris et Pompei adfinitatem commemorare potuit. si ita tempus definiuimus post quod Catullus carmen undetrigesimum scripsisse non potest, multo facilius tempus ante quod carmen conpositum esse nequit indicari licet. namque cum in uersu duodecimo ut res confecta expeditionum Britannicarum Caesaris altera utra commemoretur, quam priorem fuisse eo probatur, quod post alteram expeditionem Caesar non amplius Pompei socer fuit (ex Britannia enim in Galliam iterum redituro extremis mensis Septembris diebus anni 700/54 nuntius mortis Iuliae adlatus est, cf. Plut. Caes. 23 Senecae consolationis ad Marciam 14), non ante autumnum anni 699/55 carmen XXVIIII Catullus scripsisse potest. nauigauit enim primum Caesar in Britanniam 'exigua parte aestatis reliqua', ut ipse de bello Gallico IIII 20 narrauit, et 'propinqua die aequinoctii' (cf. IIII 36) illinc rediit. annuum igitur spatium quo carmen XXVIIII scriptum esse potest a mense

Septembri anni 699/55 usque ad eundem mensem anni sequentis relictum est. idem tempus adcurata etiam consideratione sententiae uniuersae carminis reperitur. qua doceri uidemur Catullum, cum aliquando de Mamurra Galliae et Britanniae praedatore rumores in primis ualidi ex Gallia Romam peruenerant, tum carmen xxviiii fecisse. atque, si adcuratius definire licet, paullo postea quam de priore expeditione Britannica homines urbani certiores facti sunt, Catullum hoc carmen scripsisse eo lubentius conicio quo diligentiorem in uersibus 11 et 12 expeditionis illius mentionem fecit, et quo crebriores nuntii de diuitiis e Britannia a Caesare et Caesarianis reportatis Romam perferebantur. cf. Suetonii Caes. 47 *Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem interdum sua manu exegisse pondus.* ita si caussas carminis explicas, totum carmen bene intellegi potest : iam uersus quintus et decimus *cinaede Romule, haec uidebis et feres* bonum sensum accipiunt, ut pote quibus Catullus quasi expostulet ut Caesar in posterum Mamurram diripiendo prohibeat. iam uersus septimus, in quo item uerbi tempus futurum legitur, optime se habet. Mamurram enim, si quando is e prouincia diuitiis recentibus onustus reuerterit, omnibus Romae mulieribus insidiaturum esse Catullus prouidet. eodem uersus uigesimus nos ducit, unde quo tempore Catullus illa scripsit, tum Mamurram in Gallia et Britannia expilandis non iam finem sed potius initium tantum fecisse patet. nam uersus ille de timore est quo Mamurrae direptionum caussa aut Galli ac Britanni aut, si nobiscum sentis, de his homines urbani adficiebantur.

quo modo uero de rebus praeteritis et confectis timeri potest? qua de caussa errauerunt quotquot carmen hoc post reditum Mamurrae scriptum esse censuerunt: inter quos Mommsenus quoque fuit, qui (histor. Rom. III 315) Mamurram breui ante quam Catullus carmen hoc scripsit aedium in Caelio monte extruendarum caussa Romam uenisse coniecit. — huic temporis definitioni nihil rerum quae praeterea hoc in carmine commemorantur obstat. etenim praedam Hiberam 'quam scit amnis aurifer Tagus' iam Isaacus Vossius, cui interpretes recentiores astipulati sunt, rectissime iudicauit Caesarem propraetorem Hispaniae a medio fere anno 693/61 usque ad medium sequentem in primis bello Lusitanico sibi conparauisse. cf. de hac praeda locos quos Drumannus historiae Romanae III 188. 189 congessit. cuius praedae Tagum fluuium, qui per medios Lusitanos fluit, bene memorem esse Catullus aptissime finxit: contra quam absurde locutus esset, si aut bellum Hispanicum anno 705/49 a Caesare cum Pompei legatis L. Afranio et M. Petreio gestum, quae Parthenii et Mureti sententia est, aut bellum Hispanicum quod anno 709/45 in Pompei filios egit, quae Scaligeri opinio est, significare uoluisset: utrumque enim bellum, cum illud apud Ilerdam ad Sicorim, qui in Iberum effunditur, sitam et hoc apud Mundam, quae urbs a Baeti fluvio non ita longe afuit, conficeretur, in regionibus a Tago longissime remotis gestum est. ceterum etiam temporum ratio illorum sententiis omnino refragatur. tantum de praeda Hispanica. de Pontica praeda item uariae sententiae propositae sunt. namque Parthenius Palladius Muretus Scaliger illam de

praeda ex Ponto Pharnace superato anno 707/47 reportata interpretati sunt: quam opinionem et ipsam uel temporum rationes plane euertunt. contra Isaacus Vossius de lucro et emolumento illam intellegi uult quod Caesar e Bithynia ex contubernio M. Minucii Thermi propraetoris Asiae et ex familiaritate Nicomedis anno 673/81 et sequentibus rettulerit. quocum quodam modo Mommsenus historiae Romanae III 315 sensit, qui adcuratius definiendo praedam ex Mitylenarum expugnatione anno 675/79 relatam, cuius Caesar in praetoris Bithyniae et Ponti exercitu praefecti militum munere functus particeps fuerit, indicatam esse censuit. contra Vossium autem Mauricius Hauptius (quaestt. Catull. p. 18) recte adnotat primum Ponticam illam praedam uocari, non Bithynicam, deinde praedae nomine illud emolumentum eo minus recte poetam dicturum fuisse, quo magis propria in eis quae secuntur illius uocabuli significatio obtineatur: denique illa prima stipendia cum Caesar fecerit annis ab u. c. 673/81 et 674/80, nimium interuallum interiectum esse inter hanc praedam et eam quae proxime commemoretur, Hiberam. eadem fere in Mommseni sententiam dicenda sunt: in primis quo iure Mitylenensis praeda Ponticae nomine designari possit non dispicio: nisi forte quis nomen illud eo explicare uelit quod praeda illa a praetore, ut Mommsenus ait, Bithyniae et Ponti facta sit. sed ne haec quidem argumentatio ferri potest, cum M. Thermus, cuius sub inperio Caesar tum militauit, non tam Bithyniae et Ponti quam Asiae prouinciae praetor fuerit: id quod Mommsenus ipse II 332 indicauit. et ne potuit quidem M. Thermus

14

annis illis prouinciam Bithyniam et Pontum administrare, cum quinquennio demum post anno 680/74 Nicomede III mortuo Bithynia propria in prouinciae formam redacta et sedecim demum annis post anno 691/63 Mithridate uicto et mortuo Paphlagoniae parte aliqua (cf. Schoenemannus de Bithynia p. 2) addita prouincia Bithynia et Pontus instituta sit. itaque hac quoque sententia inprobata in coniectura ab Hauptio proposita nobis adquiescendum est. *mihi quidem*, inquit uir egregius, *praeda Pontica nulla uidetur esse alia quam diuitiae illae maximae quas Pompeius ex bello Mithridatico reportauit atque magnificentissimo triumpho anno 693/61 populo monstrauit.* hanc praedam a Pompeio factam Catullus eo aptius commemorauit quod Mamurram inmodice locupletatum esse et Caesari et Pompeio crimini et uitio uertit. neque temporum ordo in Pontica et Hibera praeda enumeranda confunditur. nam Pompeius anno proximo iam reuersus ultimis mensis Septembris diebus anni 693/61 triumphauit, Caesar sequenti demum anno medio ex Hispania praetura functus rediit. denique profecto Catullo, cum anno 699/55 hoc carmen scriberet, maxime uerendum fuisset ne uersus ille male intellegeretur, si in carmine Pompeium uix minus quam Caesarem castigante nomine praedae Ponticae ita usus esset ut non illam praeclarissimam et omnibus notissimam Pompei praedam sed nescio quam ualde obscuram nomine Ponticae uix et ne uix quidem dignam artificiosius et contortius adpellauisset.

'Socer generque' eidem et eorum deliciae Mamurra praeter carmen XXVIIII in carmine CXIII quoque partim

commemorari partim castigari uidentur. quod carmen quo obscurius et difficilius ab interpretibus iure ac merito semper habitum est, eo adcuratiorem disquisitionem requirit. quae ut recte instituatur primum de carminis uerbis constituendis pauca disserenda sunt. in codicibus igitur bonis carmen CXIII hoc modo conceptum est :

Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant
mecilia : facto consule nunc iterum
manserunt duo, sed creuerunt milia in unum
singulum. fecundum semen adulterio.

horum uersuum duobus locis altero uersus secundi *mecilia* altero uersus quarti *singulum* offendimur : sed quarti uersus mendum ab Italis grammaticis, qui *singula* correxerunt, iam dudum sublatum est. aliter de uersu secundo res conparata est, qui mirum quantum interpretes torserit. quorum commenta omnia enumerare et refutare cum longum est tum piget. hoc solum adnotamus fere omnes in corrupta *mecilia* uoce uocabulum aliquod a stirpe moechandi deriuatum reconditum esse putauisse, unde '*moechi, illo*' '*moechi, illi ah*' '*moechidii*' '*moechilli ah*' '*moechulei*' '*moechi : illo at*' '*moechari*' coniecerunt omnia nihili aestimanda. neque quicquam in Vossii quam ex codice interpolato recepit lectione *Caecilio facto consule nunc iterum* laudari potest nisi quod in corruptela librorum bonorum *mecilia* nomen proprium inesse ea indicatur. hoc enim uerissimum est. atque Lachmannus primus intellegens in codicum lectione nomen feminae cuiusdam latere coniecturam *Maeciliam*

proposuit ab Hauptio et Heysio adprobatam et receptam. qua emendatione uir clarissimus adgnouit et concessit poetam non tam in uniuersum de adulteriis breui tempore mirum quantum numero auctis loqui quam certam quandam feminam certumque par adulterorum in hoc carmine cauillari: id quod Catulli ingenio atque consuetudini a sententiis generalibus et nudis ualde abhorrenti unice aptum est. sed singula adcuratius perpendamus. 'olim', inquit poeta, 'adulteri duo cum Maecilia rem habebant: flagitium sat graue: sed quid nunc dicamus, cum non solum duos istos sed praeterea innumerabiles alios cum ea adulterare uidemus'. etenim haec fere Catullus in uersu tertio dicit

manserunt duo : sed creuerunt milia in unum
singula.

manserunt duo h. e. cum Maecilia moechari hodie quoque solent, sed non soli: numerus enim Maeciliae adulterorum creuit et adeo quidem creuit ut hodie duo milia numerentur, quasi in alterum utrumque mille adulterorum succreuerit. at unde illi creuerint nos interrogamus. poeta respondet *fecundum semen adulterio*: itaque uti planta semine suo excrescat, ita adulteros ex adulterii semine creuisse. adulterium autem duplex, cuius ex semine adulterorum duo milia progerminauerint, illud a duobus illis cum Maecilia exercitum fuisse: quo corruptam et libidinibus inpuris initiatam mulierem iam cuilibet se prostituere. haec, nisi fallor, carminis totius ratio ac sententia est. at illi duo adulteri quinam fuerunt? cui interrogationi quid respondendum sit dubium esse ne-

quit. Caesar et Mamurra, inquam, par illud fuerunt : id quod non nulli uiri docti multo prius quam illud Maeciliae nomen inuentum est iure optimo adfirmauerunt. etenim iam Scaliger : *si historia* inquit *quaedam hic intellegeretur, de solis Mamurra et Caesare tantum sermo esset, ut illos moechorum signiferos dicat fuisse.* idemque uel Froehlichius intellexit, etsi praeterea de hoc carmine in commentationum academiae Monacensis VI II 265 et V III 274 incredibilia praecepit. uerum enim uero quid de Maecilia illa statuendum? omnia sunt obscura. neque enim quicquam de femina gentis huius quadam memoriae proditum est cuius aetas et mores cum eis quae in hoc carmine leguntur quodam modo congruant. ex nostro enim carmine Maeciliam primum cum Caesare et Mamurra solis adulterasse sed postea praeter illos aliis quibuslibet se prostituisse conligitur. sed de Maecilia ita morata nihil nobis relatum est. nihilo minus tenebras has depelli posse non desperamus. Lachmannus enim cum e codicum scriptura *mecilia* lectionem *Maeciliam* reperiret, emendationem loci huius egregie incohauit quidem neque tamen perfecit : id quod Carolo demum Pleitnero contigit, qui etsi in eis quae de Catulli carminibus in Caesarem et Mamurram scriptis anno 1849 Spirae atque de Catulli epithalamiis anno 1858 Dillingae edidit, plerumque insigniter ariolatus est, tamen non nullos locos haud inscite tractauit, quorum in numero hunc quoque de quo expositari sumus duco. Pleitnerus igitur (in programmatis Spirensis p. 22. 23) Pompei consulatus non solum ad annos designandos sed etiam cum acumine et subtilitate quadam a poeta nominatos esse arbitratus

pro librorum *mecilia* legendum esse *Mucillam* coniecit, quo nomine Muciam Pompei uxorem tertiam designatam esse uult. et primum si litterarum ductus consideramus, Pleitneri correctura ad modum facilis, deinde a uocabuli formatione et usu loquendi satis tuta est. sicuti enim *Domitilla* a *Domitia Claudilla* a *Claudia Terentilla* a *Terentia Liuilla* a *Liuia Octauilla* ab *Octauia* uel apud Catullum ipsum xxxxv 13 *Septimillus* a *Septimio* manant, ita *Mucilla* a *Mucia* deriuatur. neque uocabuli deminutio offendit, ut pote quam Catullo ualde placuisse aliis exemplis constet : praesertim cum ipso hoc loco forma deminutiua cum contemptu quodam aptissime usurpata uideri possit. et nomina propria quidem Catullus praeter *Septimilli* nomen, quod modo commemoraui, et XII 17 XXXXVII 3, quibus locis *Veranniolus* pro *Verannio* legitur, et LVIIII 1 deminutione adfecit, ubi Caelium Rufum contemptim deminuendo *Rufulum* adpellat (cf. supra p. 88). similiter Antonius in epistula quam de Octauiani adulteriis scripsit mulieres quibuscum hic rem habuit deminutiue nominauit, cf. Suetonii Octau. 69 *quid te mutauit? quod reginam ineo? uxor mea est. nunc coepi an abhinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita ualeas uti tu, hanc epistulam cum leges, non inieris Tertullam aut Terentillam aut Rufillam aut Saluiam Titiscentiam aut omnes. anne refert ubi et in quam arrigas?*

Sic a forma emendatio Pleitneri satis commendatur : reliquum est ut quaeramus num a rerum quoque memoria (id quod principale est) simpliciter et apte defendi possit, hoc est num quae de Mucia memoriae tradita sunt cum eis quae carmine CXIII docemur bene

conspirent. inuestigandum igitur primum num Caesar et Mamurra cum Mucia adulterauerint. atque Caesarem macula hac se contaminauisse inter omnes constat. cf. Suetonii Iulii 50 *pronum et sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est plurimasque et inlustres feminas corrupisse : in quibus Postumiam Seruii Sulpicii Lolliam Auli Gabinii Tertullam M. Crassi, etiam Gn. Pompei Muciam. nam certe Pompeio et a Curionibus patre et filio et a multis exprobratum est quod cuius caussa post tres liberos exegisset uxorem et quem gemens Aegisthum adpellare consuesset, eius postea filiam potentiae cupiditate in matrimonium recepisset.* Pompeius ex Asia rediens prius quam Romam aduenit extremis diebus anni 692/62, id quod ex Ciceronis ad Atticum epistularum I 12 3 adparet (cf. Drumanni historiarum Romanarum IIII 478), Muciae diuortium nuntiauit : adultera mulier postea M. Aemilio Scauro homini multis ex caussis infami, cuius sororem Aemiliam ante Muciam Pompeius Sulla iubente anno 672/82 in matrimonium duxerat, anno fere 696/58 nupsit. itaque Caesarem cum Mucia adulterasse exploratum est : de eodem flagitio Mamurrae nihil relatum, sed quid prohibet quo minus ei idem atque Caesari scelus inputemus, quando quidem Caesari et Mamurrae tam pulcre conueniebat ut *riuales socii puellularum* essent? (cf. supra p. 190).

Neque tempus quo adulteria cum Mucia exercere Caesar et Mamurra coeperint nos latet. Catullus ait *consule Pompeio primum duo solebant Mucillam*, hoc est anno 684/70, quo anno Caesar fere tricenarius fuit. at probabile non est iam illo anno Pompei consulari

Caesarem et Mamurram cum Mucia rem habuisse. nam Pompeius cum Caesarem Muciae adulterum Aegisthum adpellaret, hoc eo solum sensu facere potuit ut se ipsum cum Agamemnone diu olim et longe a patria et uxore absente conpararet. unde conligendum est Pompeium, cum Caesar eius uxori insidiaretur, a Roma diu et longe afuisse. sed anno 684/70, quo primum consul fuit, Pompeius Romae uixit neque alibi duobus annis sequentibus. sed cum uere anni 687/67 ad piratas fugandos Roma profectus esset, (si a breui commoratione illo anno facta discesseris, de qua Drumanni historiae IIII 410 uideas) non ante anni 693/61 initium illuc rediit : cuius temporis partem longe maximam in Asiae minoris regionibus remotioribus commoratus est. atque hac diuturna absentia Pompei Caesar et Mamurra ad Muciam corrumpendam abusi sunt. quae tempora quamquam cum tempore a Catullo indicato non adcurate congruunt, tamen nostrae sententiae minime officiunt. cuius defendendae caussa tantum abest ut Pompeio non dum in Asiam profecto par adulterorum occulto et postea demum illo Roma absente apertius rem cum Mucia instituisse dicamus, ut poetam, cum anno 699/55 Pompeio iterum consule pristinam Pompei uxorem Muciam libidinibus in dies magis libere et inpudice se dedere reputaret et adulterii illius, quod diuortii Pompei et Muciae caussa fuerat, memoriam recoleret, illud prius tempus significaturum cogitationum consociatione facillima promptissimaque ad Pompei priorem consulatum commemorandum relapsum esse et triennii indiligentiam in quindecim annorum summa non ita magnam committere quam con-

sulatus prioris, quem in hac re nominari orationis concinnitas quaedam commendabat, mentionem recusantem adcurata temporis definitione uti maluisse statuamus.

At iam noua quaestio nobis exoritur. quaeritur enim num Mucia adeo a uirtute et castitate matronam decente desciuerit ut distichum epigrammatis CXIII alterum de adulteris permultis quos ad se adlexerit iure ac merito in eam dictum esse credere possimus. sed longiore disquisitione uix opus est. mulierem, quae eo inpudicitiae semel processit ut fidem uiro addictam adulterio satis palam instituto sceleste uiolaret, non iudicabimus ab iterando eodem flagitio abstinuisse : praesertim cum ea a Pompeio repudiata M. Aemilio Scauro, uiro et ipsi multis nominibus inquinato, nupsisset et temporibus uiueret corruptissimis, quibus matrimonii sanctitas a longe plurimis hominibus despiciebatur : quapropter uel sine testimoniis adcuratis de nostrae explicationis ueritate non dubitaremus. at tamen testimonium insigne praesto esse uidetur quo illud quod ratiocinando conclusimus pulcre confirmatur. Valerius enim Maximus memorabilium VIIII 1 8 haec narrat : *aeque flagitiosum illud conuiuium quod Gemellus, tribunicius uiator, ingenui sanguinis sed officii intra seruilem habitum deformis, Metello Scipioni consuli* (quem a kalendis demum Sextilibus anni 702/52 Pompeius consul sine conlega conlegam sibi adiunxerat) *ac tribunis plebis magno cum rubore ciuitatis conparauit. lupanari enim domi suae instituto Muciam et Fuluiam cum a patre tum a uiro utramque inclitam et nobilem puerum Saturninum in eo prostituit.* Muciam a Valerio commemoratam uxorem Pompei fuisse

iam Oliuerius recte intellexit : cuius de sententiae ueritate uiri quidam docti aetatis recentioris iniuria dubitarunt. et primum uix operae pretium est ut quae Carolus Kempfius illi Oliuerii sententiae opposuit refutemus. ait enim hic ad Valerii quem citauimus locum : *uix crediderim Oliuerium recte de Mucia Pompei Magni et de Fuluia Clodii prius deinde Antonii uxore interpretatum esse, de quibus si cogitasset, Valerius distinctius haud dubie locutus esset.* at nemo opinor praeter Kempfium distinctiorem requiret definitionem, cum Valerius quam Muciam et quam Fuluiam significatas uoluerit adpositis uocabulis *cum a patre tum a uiro inclitam* satis distincte indicauerit. quae enim Muciae et Fuluiae maiôre iure dici potuerunt et a patribus et maxime a uiris inlustres fuisse quam Mucia quae Q. Mucio Scaeuola iuris consulto clarissimo patre usa Pompei uxor ab anno fere 674/80 usque ad annum 692/62 fuit et Fuluia quae, etiam si pauca quae de eius patre M. Fuluio Bambalione scimus (a Drumanno hist. Rom. II 371 conlecta) cum eis quae loco Valerii Maximi significantur parum congruere uideantur, tamen coniugio quod anno 708/46 cum M. Antonio triumuiro fecit famam maximam adepta est? hanc utramque mulierem a Valerio designatam esse eo minus negari potest quo melius tempus conuiuii illius, quod necesse est inter anni 702/52 kalendas Sextiles et anni sequentis Ianuarias habitum sit, cum Muciae et Fuluiae Pompei et Antonii uxorum aetate conuenit. neque enim Guilielmi Teuffelii sententia, quam in encyclopaediae Paulianae v 188 dixit, probanda est arbitrati

Muciam Pompei in loco Valerii intellegi non posse, ut pote quae anno 702/52 aetate prouectior fuerit quam ut tum ad illud conuiuium libidinis explendae caussa institutum inuitari potuerit. quae de Muciae aetate conici possunt haec sunt. Mucia anno 674/80 aetate nubilis fuit : tum enim Pompeio nupsit : quo anno si annos sedecim eam natam fuisse sumimus, anno 702/52 annum aetatis quadragesimum quartum egit. quae dum considero, non dubito contendere Teuffelii reprehensionem aliis argumentis deficientibus sententiae nostrae non obstare, praesertim cum inde quod Mucia etiam tum post pugnam Actiacam in uiuis fuit (cf. Drumanni hist. Rom. IIII 557) illam Pompeium anno 674/80 ipsum adulescentem adulescentulam in matrimonium duxisse probabile sit. ne uero res ipsa nimis incredibilis uideatur, etiam facinus illud alterum, quod illi Valerius Maximus proxime anteposuit, hoc loco memoria repetere liceat : *Publii Clodii* (anno 692/62 sacrorum Bonae Deae pollutorum rei) *iudicium quanta luxuria et libidine abundauit? in quo ut euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur noctes matronarum et adulescentium nobilium magna summa emptae mercedis loco iudicibus erogatae sunt.* cf. Ciceronis ad Atticum epistularum I 16 5 et I 18 3. praeterea ut temporum illorum mores cognoscantur digna sunt a Suetonio de Octauiani libidinibus (in eius uitae capite 69) narrata quae conferantur. neque quicquam obstat quin Fuluiam quam Valerius nominauit eandem atque Antonii uxorem fuisse ducamus : quam aliquanto Mucia iuniorem fuisse ex coniugiorum eius temporibus concludimus. Fuluia enim anno fere 698/56

Publio Clodio nupsit, postea Clodio a. d. xiii kal. Febr. anni 702/52 occiso a G. Scribonio Curione ducta est, denique postea quam Curio in Africa anno 705/49 mortem oppetiuit, anno 708/46 cum M. Antonio matrimonio se iunxit, in quo anno 714/40 mortua est. ac ne quis nobis opponat Fuluiae mores a libidinibus exercendis longius afuisse quam ut illi cenae eam adfuisse ueri simile sit, ad Octauiani Augusti epigramma animum eorum qui legent attendere satis habemus, quod Martialis epigrammati suo uigesimo libri xi inseruit.

Quod futuit Glaphyran Antonius, hanc mihi poenam
Fuluia constituit, se quoque uti futuam.
Fuluiam ego ut futuam? quid si me Manius oret
pedicem, faciam? non puto, si sapiam.
'Aut futue aut pugnemus' ait. quid quod mihi uita
carior est ipsa mentula? signa canant.

iam uide quam bene de carmine Catulliano omnia conspirent. Catullus anno 699/55 de adulteriis innumerabilibus eiusdem Muciae queritur quae tribus annis post anno 702/52 illud flagitium, quod Valerius Maximus narrauit, foedissimum sine rubore commisit.

Reliquum est ut de una re pauca addamus. supra enim duos illos Muciae adulteros, quorum mentionem Catullus fecit, Caesarem et Mamurram fuisse coniecimus. praeterea ex uersu secundo *facto consule nunc iterum* carmen cxiii anno 699/55 scriptum esse patuit. sed quid tum de uersu tertio fiet, cuius initium hoc est *manserunt duo*, quae uocabula, cum sensum totius carminis obiter supra respeximus, ita fere interpretanda uisa sunt:

'hodie quoque duo eidem cum Mucia rem habere pergunt'? namque anno 699/55 Caesar et Mamurra (cf. supra p. 187) in Gallia et Britannia bellauerunt. quo igitur modo Catullus Caesarem et Mamurram Roma absentes mansisse adulteros anno 699/55 dicere potuit? hoc satis simpliciter explicari posse puto. uerba enim illa non nimis interpretando premenda sunt, quippe quorum sensus latius pateat. etenim pro duobus adulteris, quibus olim fauisset, Muciam tum duo milia secum habuisse, hoc est quod poeta maxima cum ui in hoc carmine eloqui uult. itaque illud *manserunt duo* nihil ad rem principalem conferens in transitu solum poeta addidit, atque magis in uniuersum ad consuetudinem adulterandi quam ad Muciae adulterium referri uoluit, quasi ne quis duos illos adulteros a foeda sua consuetudine crederet umquam abstinuisse. qui quo magis insatiabiles in explendis libidinibus erant, eo maiore acerbitate Catullus uocabula illa inserere potuit.

E carminibus eis quibus Catullus Caesarem ipsum adgressus est unum reliquum est ut explicemus, quinquagesimum quartum. quo de carmine digna sunt quae adferantur Mureti uerba haec: *hos quidem uersus 'nisi Sibylla' ut ille ait apud Plautum Pseudolus* (u. 25) *'legerit, interpretari alium posse reor neminem'. omnino constat fragmenta esse diuersorum epigrammatum, sed ita lacera ut non sperem umquam intellectum iri. uetat autem Hippocrates desperatis adhibere medicinam.* similiter Turnebus (aduersar. xxi 26) iudicauit. *omnia* inquit *in eo epigrammate obscurissima sunt, ut qui lucem eis adferat Cimmerias tenebras inlustrare uideatur.* — Lachmannus

et Hauptius post uersum tertium et quintum lacunae signa posuerunt. Antonius Parthenius e uersibus his septem duo fecit carmina (u. 1—3 et u. 4—7), quorum utrumque mutilum uel lacunosum esset. fere eadem nuper Pleitnerus incredibilia insuper alucinatus (in libello quem supra citaui p. 17) et Rossbachius coniectauerunt. neque tamen de carmine mutilo, ne dicam de duobus carminibus, cogitare necesse habemus, dummodo ne ideo quod ad quos homines et quas res poeta in hoc carmine respexerit ignoramus, superbius negemus uersus illos coniungi et intellegi posse. neque enim ullum uestigium in libris manu scriptis est quo ratio illorum uirorum doctorum defendatur. nam argumentum quo lacunam post uersum primum indicatam Rossbachius defendit (ad uersus enim L 16 et 17 in libris omnibus post LIIII 1 falso iteratos prouocauit) futile est : id quod is qui caussas huius repetitionis et similia exempla (cf. LXVIII 16 post eiusdem carminis u. 49 et LXVII 21 post LXIIII 386 falso insertos et Hauptii quaest. Catull. p. 43) considerauit facile concedet. neque eo quod in libris Catullianis post LIIII 5 interstitium est, qua re Parthenius in sententia sua defendenda usus est, diuisio uersuum priorum et posteriorum commendatur : nam interstitia saepissime in libris Catulli locis alienissimis sunt, quam rem uno luculento exemplo inlustrare lubet : ab initio enim carminis LII usque ad finem carminis LV uersus omnes duobus tantum interstitiis inter se separati sunt, quorum alterum post LIII 4 alterum post LIIII 5 extat.

Cum Scaligero igitur Vulpio Doeringio Froehlichio, ceterum in carmine hoc emendando nugatori intolerabili,

Heysio aliis uersus illos ita fere in unum carmen coniungendos esse arbitramur.

Othonis caput oppido pusillum,
Heri rustica semilauta crura,
subtile et leue peditum Libonis,
si non omnia, displicere uellem
tibi et Fuficio, seni recocto :
irascere iterum meis iambis
inmerentibus, unice inperator.

in uersu primo *est*, quod in libris post *oppido* scriptum est, cum omnibus uiris doctis quibus carmen lacunis carere uidetur, eo citius reieci quo saepius uerbum substantiuum scribae locis alienis addiderunt : cf. apud Catullum LXXXIIII 5 lectionem multorum librorum *eius est* pro *eius* et XXXVIII 1. 2, ubi librarii, post quam archetypi *malest* non intellectum in *male si* corruperunt, *male est si* exarauerunt. praeterea nihil nisi aperte corrupta emendauimus. in uersu secundo eodem iure quo in quinto uiri docti plurimi ex librorum *sufficio* fecerunt *Fuficio*, equidem ex librorum *Et eri* uel *Et heri* Herium quendam, quod nomen apud scriptores et in titulis antiquis saepius conparet, Catullo restitui. ibidem pro *rustice* librorum cum Turnebo Vossio Hauptio Heysio *rustica* scripsi. Sed quid tandem Catullus hoc carmine uult? Catullus non nulla dicit de quibus fore ut iterum sibi unicus ille inperator irascatur prouidet : 'iterum', quia Caesar, ut iam Victorius (uariar. lectt. XXII 15) uidit, prius undetrigesimi carminis caussa Catullo acriter succensuerat : id quod et Suetonii testimonio (Iul. 73 *Catullum, a quo*

uersiculis de Mamurra perpetua stigmata inposita non dissimulauerat) et adpellatione *unice inperator*, qua etiam XXVIIII 11 poeta non sine acerba cauillatione usus erat, adfatim probatur. uidemus igitur Catullum carmen hoc post undetrigesimum, ut uidetur, anno 699/55 extremo scripsisse. qualia autem sunt illa quibus iram Caesaris prouocare conatur poeta? Othonis igitur caput et Herii crura et Libonis peditum inridens poeta Caesari et Fuficio cuidam obiecit quod cum tam deformibus homunculis familiaritatem habere uellent. Otho autem, ut iam Vulpius intellexit, et Libo una cum eo quem Herium nominauimus cinaedi fuerunt, quibuscum Caesar et Fuficius consuescere solebant : id quod e caussis conpluribus conligi potest. primum cum a Catullo uni cuique trium illorum hominum macula quaedam corporis attribuatur, ad corporis uoluptatem quandam consuetudinem illam spectauisse ueri simillimum est. deinde Fuficius per ironiam 'senex recoctus' adpellatur, hoc est senex, ut ita dicam, reiuuenescens, qui contra senectutis decentiam amores iuueniles sectatur : cf. de hac recoquendi usu praeter Ciceronem de senect. 23 83 (u. Victorii uariar. lectt. v 6) Valerium Flaccum VI 444 Quintilianum VII 6 7 Horatium satur. II 5 55 (quem ad locum uide quae Teuffelius p. 136 adnotauit) in primis Petronium apud Diomedem (III p. 517)

anus recocta uino
trementibus labellis.

quam mulierem senem sicuti uinum, ita amor Fuficium recoxit. denique id quoque alicuius momenti hac in re

est quod etiam in reliquis carminibus quibus Caesarem adgressus est Catullus in primis libidinum illius intemperantiam uituperauit (u. xxviii 5 *cinaede Romule, haec uidebis et feres* 10 *es inpudicus* lvii *Pulcre conuenit inprobis cinaedis* cet. cxiii *Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant Mucillam*) : quapropter eo ualde inclinamus ut deformitatem trium exoletorum Caesaris, in scortis eligendis non ita morosi (cf. Cassii Dionis xxxxii 34 Drumanni iii 741), et Fuficii, cui perinde atque Mamurrae cum inperatore unico pulcre conueniebat, hoc carmine derisam esse censeamus. quis Fuficius ille fuerit ignoratur. unus de quo in historia temporum illorum relatum est G. Fuficius Fango est, quem Cassius Dio (xxxxviii 22), qui de eius Africarum prouinciarum administratione, de bello infelici quod cum T. Sextio gessit, de eius morte uoluntaria anno 713/41 facta narrauit, ex milite gregario ait senatorem factum esse. quem si forte Caesar praeter Mamurram socium libidinum suarum alterum sibi adsumpsit et ut Ventidium Bassum, olim mulionem postea Caesaris beneficio et ipsum senatorem (in quem ridicula illa phaseli Catulliani imitatio in Vergilii catalectis scripta est), honoribus cumulauit, de eodem fortasse quispiam cogitare uelit, etsi Fangonem illum, qui anno 713/41 etiam tum apud exteros exercitui praefuit et strenue bellauit, non ita ueri simile est anno 699/55, quo Catullus carmen liiii scripsit, iam 'senem' fuisse. sed obscura haec relinquere intacta omnino praestat.

Iam ad carmina conuertamur quae poeta in Mamurram solum direxit. in his omnibus (sunt autem

numero quattuor LXXXXIIII CV CXIIII CXV) Catullus Mamurram nomine ficto 'Mentulae' designauit. quae res certissima et iam pridem a grammaticis plurimis intellecta et probata est. quorum e numero Muretum Turnebum (aduersar. XIIII 8 III 13) Scaligerum Passeratium (p. 76) Vossium Vulpium Doeringium Silligium Bernhardium (in histor. litt. Roman. p. 240 not. 167) Pleitnerum Heysium Iungclaussenum nomino. unus qui nostris temporibus se dissentire edixit Froehlichius fuisse videtur, qui in commentationibus acad. Monac. VI II 269 in omnibus ad Mentulam scriptis carminibus Catulli ne leuissimum quidem uestigium Mamurrae adparere pronuntiauit. quae sententia quam falsa sit ilico patebit. carmina CXV et CXIIII de diuitiis Mentulae inmensis sunt: Mamurram maximum in modum a Caesare locupletatum esse iam supra p. 187 praeter alia testimonio Catulli ipsius usi (XXVIIII 3. 4) demonstrauimus. deinde in carmine CXIIII luxuria et profusio Mentulae inmodica perstringitur, qua quantascumque opes conficiat: eodem uitio Mamurram se maculasse uersus Catulli XXVIIII 16 et sequentes atque nomen 'decoctoris Formiani', quo Catullus eum inrisit (cf. XXXXI 4 XXXXIII 5), satis demonstrant. in carmine CV Mentulam malum poetam Catullus cavillatur: iam considera quae de Mamurra et Caesare itidem malis poetis (cf. de Caesaris carminibus etiam dialogum de orator. 21 5) Catullus in uersu septimo carminis LVII ait

uno in lectulo erudituli ambo.

denique in CXV 7. 8 et LXXXXIIII Mentulae inpudicitiam et uehementiam libidinis uenereae Catullus uituperauit:

Mamurram autem in his quoque nequitiis nulli cessisse docent multi Catulli uersus (cf. xxviiii 7. 8 lvii cxiii). ubi maior quaedam uitiorum inter duos homines congruentia inueniri potest quam qualis inter Mentulam et Mamurram extat? at quid nominum diuersitate faciamus? ipsa nominis Mentulae natura sententiae a nobis defensae quam maxime fauet. etenim nomen Mentulae, cuius exemplum alterum in titulis antiquis uel apud reliquos scriptores frustra requisiueris, ad hominem salacitate infamem designandum fictum esse sole clarius est. quod si uerum est, sub falso Mentulae nomine Mamurram latere propter morum eorum similitudinem dubitari non posset, etiam si id certis argumentis non demonstraretur. quae partim inde capimus quod a Catullo xxviiii 13 Mamurra ipse *ista uestra* (Caesaris et Pompei) *defututa mentula* dicitur adpellatiuo quidem nomine usurpato, sed ita tamen ut quo modo inde ad nomen proprium inueniendum poeta deuenerit bene cognoscatur, partim ex uersu carminis cxiiii primo *Firmanus saltu non falso Mentula diues*, qui adcurate tractandus est. qui igitur secum reputauit Mamurram Formiis, urbe Latii, oriundum bis a Catullo 'decoctorem Formianum' adpellatum et de eodem 'maculas illas Formianas' (cf. lvii 4 et supra p. 189) dictas esse, is facere non poterit opinor quin 'Firmanum Mentulam' ad 'Formianum Mamurram' referat. qua argumentandi ratione moti uiri docti multi, ueluti Scaliger Passeratius Vulpius Doeringius Nobbius (de metris Catulli ii 19) Silligius Heysius, quibus (si Mureto ad cxiiii 1 fides est) Itali aliquot librorum interpolatores iam praeiuerunt, pro *Firmanus* librorum

integrorum omnium *Formianus* scripserunt et praeter Heysium omnes ad s a l t u m Mentulae rettulerunt. quorum sententiam Vossius (obseruationum p. 341) inprobauit: *quod Formianus* inquit *fuerit Mamurra, id nihil ad rem facit, cum supra* (xxviiii) *Mamurram liberalitate Caesaris consecutum fuisse dixerit quidquid Gallia et Britannia uncti haberet, ut opus non sit diuitias eius natali tantum includere solo.* contra multo rectius de sententia huius uersus Scaliger iudicauerat. *Mamurra* inquit *non Firmanus sed Formianus fuit, quamquam et praedia potuit habere in agro Firmano. sed hoc esset nugari. nam cum constet Formiis natum Mamurram, cur alium illi praedium aut saltum dabimus et suum illi auferemus?* uerum tamen haec quaestio de Mentulae saltu aut Formiano aut Firmano iam nihil ad nos, postea quam uersus de quo disputamus uitium alterum Lachmannus, quem Hauptius Rossbachius Heysius secuti sunt, sustulit eumque uerissime ita constituit ut nomen illud, siue *Firmanus* siue *Formianus* scribere placet, non tam ad saltum quam ad ipsum M e n t u l a m referendum sit. at utrum librorum sincerorum lectio *F i r m a n u s Mentula* an coniectura *F o r m i a n u s Mentula* praestat? quamquam, si obiter loci sensum consideramus, facile coniecturam prae librorum scriptura probare uelimus, quamquam aliis locis, ueluti in Ciceronis Philippicarum xiii 5 11, ad quem locum Garatonium conferas, uerba *Firmianum* et *Formianum* in libris manu scriptis confusa sunt, tamen hoc recipi numerus uersus non sinit, quippe cui *Formianus* adcommodari nequeat. nam ut de Mureto censente nomen *Formianus* non solum ditrochaeum sed etiam

paeonem primum explere posse taceam, etiam Scaliger et qui hunc secuntur de synizesi facta cogitantes falluntur. primum enim in Catulli carminibus ne unum quidem certum exemplum i litterae in consonam pinguefactae reperitur. nam quae exempla olim uulgo enumerabantur, partim, cum falso scripta essent (LXIIII 37 *Pharsaliam* : cf. Hauptii obs. crit. p. 68, C 2 *Veronensium* XIIII 18 *Aquinios* LXI 124 *io Hymen*), iam pridem ex editionibus remota sunt, partim alia ratione, non per synizesim explicanda sunt, ueluti LXI 220 *semihiante* et LXII 57 *conubium*, de quibus L. Muellerus de re metr. p. 258. 260 recte iudicauit. neque denique uersus illius LV 10 *Camerium mihi, pessimae puellae* uocabulum primum cum Lachmanno ad Lucretium p. 130. 193, quem L. Muellerus de re metrica p. 257 sequitur, tribus syllabis (*Camĕrjum*) efferendum esse mihi persuadere possum, sed id pro paeone quarto confidenter habeo, ita ut non tam pronuntiationis insolentiam quam basis licentiam quandam statuam : quae cum eo quod in uniuersum uersus logaoedici in basi praecipue a poetis Graecis liberius habebantur aliquatenus defenditur, tum in primis eo in carmine quo in gratiam sententiae (ut se currendo defatigatum uersuum tarditate describeret) dactylo phalaecei saepius contracto Catullus a norma paene inuiolabili longissime declinauit, atque in eo potissimum uersu et loco quo basis tribreuis uehementiam et celeritatem poetae interrogantis optime exprimens sensui quam maxime adcommodata est, ueniam iustissimam habet. sed etiam si illud *Camĕrjum* probaremus, tamen ideo alterum illud *Formjanus* nullo modo tueri possemus.

illa enim contractio satis facilis et multis idoneisque aliorum poetarum exemplis munita, haec uero durissima et e raris, immo e rarissimis esset. namque ex exemplis synizesis, quae Schneiderus (grammat. Lat. II 89) Lachmannus (ad Lucretium p. 72. 114. 115. 130. 193) Corssenius (de pronunt. uocal. accent. ling. Lat. II 168) Lucianus Muellerus (de re metr. p. 256) e carminibus poetarum eorum qui cum Catullo in arte poesis conparari possunt conlegerunt, uidere licet primum exempla eius synizesis quae i uocali ante a uocalem pinguescente fit rara esse, rarissima autem, quia durissima sunt, eius exempla esse in qua i litteram pinguefactam syllaba aut uocalis cuiusdam pondere aut consonantium conplurium inpedimento producta praecedit atque uocalis natura longa subsequitur.

Exempli eius quod illi *Formjanus* simillimum est *Marcelljano*, quod Schneidewinus apud Martialem II 29 5 *cuius olet toto pinguis coma Marcelliano* tolerauit, nulla fides esse potest, cum scriptura haec sine dubio corrupta (uel ideo quod Martialis numquam alibi i uocalem in consonam pinguescere siuit) reicienda et cum Salmasio Scriuerio aliis *Marcellano* legendum sit (cf. L. Muellerus de re metr. p. 256). rectius quidem illud *Formianus* trisyllabum Horatiano *uindemjator* defendi possit : sed primum haec synizesis eo quodam modo excusatur quod in saturarum libris (I 7 30), in quibus poeta a uersuum seueritate plurimum recessit, reperitur, deinde ipsa mollior quam altera illa eo habenda est quod i pinguefactam una tantum littera consona praecedit. — quae cum ita sint, coniecturam illam, quamuis speciosa sit, uides

utique recusandam esse. at quid nunc de Mentula Firmano fiet? num sententia quam de Mentulae uero nomine supra proposuimus, cum Mentula a Catullo non possit 'Formianus' adpellatus esse, tota reicienda est? minime hoc. ita enim res se habere uidetur. Catullus cum Mamurram carminibus insequi coepisset, partim nomine uero illum dixerat (xxviii 3 lvii 2), partim nomine a patria eius urbe omnibus nota desumpto 'decoctorem Formianum' adpellauerat (xxxxi 4 xxxxiii 5, cf. lvii 4). sed postea Catullo placuit Mamurram paullo tectius in carminibus suis significare. itaque nomine Mentulae ficto, cuius sensus ex carminibus prioribus ab uno quoque facillime percipi potuit, usus est. sed ne 'urbis Mamurrarum' quidem nomen, cum antea id ipsum ad hominem illum designandum adhibuisset, Catullo usurpare licuit, nisi id de forma genuina quodam modo inmutatum erat. ideo pro Mamurra Formiano Firmanum Mentulam nominauit, quasi nescio quem Firmo, ab urbe Piceni non procul a mari Adriatico sita, oriundum in animo haberet. — neque uero huic sententiae praeceptum de nominibus Latinis fictis illud notissimum, quod Acrone ad Horatii saturarum i 2 64 duce Bentleius ad carminum ii 12 13 adcuratius inlustrauit, repugnare potest. nam in hanc legem, qua nomina ficta eandem atque genuina quorum illa uicaria sunt syllabarum et numerorum mensuram habere iubentur, exceptiones permultae cadunt, sicuti Buttmannus (mythol. i 343) Huschkius (anal. litt. p. 303) Maduigius (opusc. i 67) O. Iahnius (act. societ. litter. Saxon. i 420) Vngerus (de Valgio p. 75) Iungclaussenus (de temporibus carm. Catull. p. 24) recte

indicauerunt. ueteres scriptores et poetae a nominibus ueris hominum temporum suorum nominandis multo minus abstinebant quam ei qui nunc uiuunt scriptores solent : in primis ei qui carmina probrosa fecerunt, quamuis nos ex sententia hominum nostrae memoriae his prae omnibus reticentiam quandam nominum directorum attribuamus, quam maximam hac in re licentiam sibi sumpserunt (cf. Appulei de mag. 10 p. 405). sed hanc rem adcuratius persequi nihil ad nos. in nominum igitur fictione scriptores et poetae alii alias rationes secuti sunt. alii nomina ita finxerunt ut uerorum nominum omnino nullam rationem haberent. quod Vergilius in eclogis saepius fecit, ueluti cum sibi ipsi nomina Tityri et Menalcae indidit. alii tali artificio usi sunt ut nominibus fictis ipsis uera nomina aliquatenus indicarent et proderent. huius modi indicia nominum genuinorum poetae Latini uaria excogitauerunt atque partim singula singillatim partim conplura simul usurpauerunt. indicia autem illa nominis primigenii aut mensuram sonumue aut uim adpellatiuam aut eius cuius nomen inmutandum erat siue speciem siue ingenium moresue siue facta spectabant. Catullus igitur Tibullus Gallus Propertius ad puellarum suarum ingenium poeticum respicientes atque simul, ut altero indicio addito ueritas paullo facilius intellegi et nomen utrumque numero saluo inter se commutari posset, mensuram nominum genuinorum obseruantes nomina Lesbiae Deliae Lycoridis Cynthiae inuenerunt. ita Horatius deformitatem Gratidiae Neapolitanae castigaturus mensurae tamen et aliquatenus soni non incuriosus Canidiam dixit. num Ouidius cum puellam

suam Corinnae nomine insigniuit, praeter eius indolem poeticam alio spectauerit hodie non iam liquet : idem de nomine Melaenidis dicendum, quo propter fuscum faciei colorem (cf. Martial. vii 29 5) Domitius Marsus amicam ornauit. at Ticida Metellam Perillae nomine adpellans nullius rei praeter aequabilitatem numeri rationem uidetur habuisse. simul mensuram et sonum nominis primigenii Catullus spectauit Tanusium Geminum Volusii nomine dissimulans : atque easdem duas res Horatium in nomine Licymniae fingendo respexisse nos iam supra (etsi multo confidentius quam par erat) p. 152 diximus. idem Flaccus si Maecenatem Malthinum adpellauit, ad eius mores sed ita simul ut nomen alterum altero commutare per mensuram liceret spectauit. similiter, si fabula illa de uersu 121 saturae primae fidem mereret, Persius ad mores Neronis respiciens neque numeri aequabilitatis inmemor pro Nerone Midam posuisse uideretur. alibi uidemus propter mores uel facinora nomina ita mutata esse ut sonus primigenius paullulum uariaretur : ita nomina Acisculi Placidi Tullii in nomina ficta Pacisculi Acidi Tollii mutauerunt (cf. Quintil. vi 3 62), ita Cato Fuluium Nobiliorem Mobiliorem dixit (Ciceronis de oratore ii 63 256), ita milites Tiberium Claudium Neronem 'propter nimiam uini auiditatem' (Suetonii Tiber. 42) nominibus Biberii Caldii Meronis inriserunt : idem propter libidinum in secessu Capreensi exercitarum inmanitatem ab eis qui ad nomen Caprearum et eius naturam caprinam respiciebant Caprineus adpellabatur (Suet. Tib. 43). aliter rursus sub nomine Sabini imitator ille phaseli Catulliani (Verg. catal. 8) Ventidium Bassum nomine eo detexit

cuius mensura quidem cum mensura uocabuli 'phaseli' aequanda erat, sed in cuius syllaba prima tres litterae priores nominis Bassi ordine inuerso extant. aliter mensura nominum genuinorum fere neglecta nomina Latina ui adpellatiua respecta in Graecum conuersa sunt: sic Horatius Telephi Martialis et Statius Ianthidos et Asteridos Catullus sonum etiam et mensuram nominis primigenii imitatus (cf. supra p. 151) Thalli nomina formauerunt. denique alius generis sunt nomina quae nescio an rectius cognomina ficta adpelles, quae nihil omnino cum sono et numero nominum genuinorum commune habent sed sola ex ui rerum trahuntur, ut Quintiliani uerbis utar, qui hoc genus risus petendi acrius et elegantius quam quod ex litterarum commutatione fiat et aetate sua frequentissimum esse dicit: ita Iunius Bassus, uti Quintilianus narrat, propter dicacitatem 'Asinus albus', ita Iulius quidam homo niger et macer et pandus 'Fibula ferrea' uocabatur, ita Furius Bibaculus Messius Auidienus Perillus Horatiani cognomina Alpini Cicirri Canis Cicutae nacti sunt, ita cognomenta illa militaria qualia Sirpicus 'Cedo alteram' (Taciti ab exc. Diu. Aug. I 23) 'Manu ad ferrum' (Vopisci Aurelian. 6 p. 157 Bip.) sunt, ita Quadrantariae Hierosolymarii Sampsicerami Arabarchae, ita Strumae cognomina orta sunt (cf. p. 37): itaque Mentulae quoque nomen Catullus usurpauit. contra Firmani uocabulum ei generi nominum fictorum attribuendum est quod habet paruam litterarum inmutationem. una enim littera uerbi primigenii mutata una detracta est, ut uocis pro Formiano substitutae sonus simillimus praeter nomen uicinum Mentulae et praeter

carminis totius contextum in legentium animis memoriam 'decoctoris Formiani' redintegraret. inmutandum autem uerbum scite poeta ita inmutauit ut nomen recens uersui aptaret : genuinum enim, ut uidimus, numeris dactylicis repugnat. ne quis uero denique nobis ea de caussa refragetur quod Firmanus uerum nomen sit neque tale pro altero uero ponere aptum uideatur, adnotandum est eodem modo pro Tanusio Basso Gratidia nomina Volusii Sabini Canidiae, quamquam ipsa quoque uera nomina sunt, reposita esse.

Restat ut quaeramus cur Catullus in carminibus aliis Mamurram uero nomine usus adgressus sit, in aliis contra nomen fictum usurpare maluerit. qua de re etsi certi nihil effici potest, tamen coniecturam non ita inprobabilem Iungclaussenus proposuit. quae qualis sit non prius explicare possum quam de loco Suetonii quodam, quem iam saepius quasi praeteriens attigi, adcuratius exposui. Tranquillus igitur postea quam (Iul. 73) dixit Caesarem simultates nullas tam graues excepisse quas non occasione oblata lubens deponeret, his pergit uerbis : *G. Caluo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, a quo sibi uersiculis de Mamurra perpetua stigmata inposita non dissimulauerat, satis facientem eadem die adhibuit cenae hospitioque patris eius, sicut consueuerat, uti perseuerauit.* quaeritur quando Catullus in gratiam Caesaris redierit. iam supra p. 223 diximus Suetonium uersiculis 'de Mamurra' carmen undetrigesimum significasse et ad indignationem

quam Caesari carmen hoc mouisset Catullum ipsum in carmine LIIII respexisse. item supra p. 207 adnotauimus carmen XXVIIII intra annum qui a mense fere Septembri anni 699/55 usque ad mensem eundem anni 700/54 fuit scriptum esse : simul tamen probabilius esse diximus id extremis anni 699/55 mensibus quam prioribus sequentis Catullum fecisse. inde conligimus Catulli excusationem, quam Suetonius commemorauit, non ante autumnum anni 699/55 fieri potuisse. adcuratiorem temporis definitionem nescio an adsequamur, si demonstrare nobis contigerit ubinam Catullus Caesari grauiter laeso satis fecerit. Romae Catullus Caesaris ueniam petere non potuit, cum Caesar Galliarum proconsul inde ab anno 696/58 usque ad annum 705/49 in Galliis Britannia Germania commoraretur neque ei prouinciam deserere liceret. itaque Catullum nisi in ipsa prouincia Gallia acerbitatem carminum suorum excusantem Caesar ad cenam inuitare non potuit. in Gallia autem Catullum Caesari satis fecisse eo minus dubitationem mouere potest quod et Verona, unde poeta oriundus erat, ipsius Galliae citerioris, quam Caesar simul cum ulteriore administrabat, urbs fuit et Caesar, quotiens ibi commorabatur, hospitio Catulli patris usus est. neque tamen Catullum tam studiosum et cupidum illius reconciliationis fuisse probabile est ut ipse Caesarem alicubi in Gallia Transalpina quaereret et uiseret : reditum in gratiam tum potius, cum aliquando aduersarii duo in regione poetae patria commorarentur, effectum esse conicio. at num Caesar eo tempore quo reconciliatio illa facta sit necesse

est aliquamdiu in Gallia Cisalpina fuit? profecto omnia egregie conspirant. Caesar enim cum priore expeditione Britannica confecta sub finem anni 699/55 in Belgis omnium legionum hiberna constituisset, initio anni sequentis in Galliam Cisalpinam profectus est. ita enim Caesar ipse initio libri de bello Gallico quinti narrat: *L. Domitio Ap. Claudio coss.* (700/54) *discedens ab hibernis Caesar in Italiam, ut quotannis facere consueuerat, legatis inperat, quos legionibus praefecerat, uti quam plurimas possent hieme naues aedificandas ueteresque reficiendas curarent . . . . ipse conuentibus Galliae citerioris peractis in Illyricum proficiscitur . . . . his confectis rebus conuentibusque peractis in citeriorem Galliam reuertitur atque inde ad exercitum proficiscitur.* itaque non dubitamus quin intra menses anni 700/54 priores Catullus a Caesare Galliam Cisalpinam peragrante ueniam uersuum acerbissimorum accepisse. denique mihi quidem diligentius quae Suetonius de Licinio Caluo satisfaciente narrauit consideranti ueri simile esse uidetur Catullum cum Licinio familiaritate intima, ut mox uidebimus, coniunctum ex amicis fuisse eis qui a Caesare pro illo, cui Romae uiuenti occasio Caesaris uidendi et mitigandi defuit, ueniam petiuerunt. — ceterum caueamus ne in excusatione illa quam Catullus fecit iudicanda nimis seuero utamur iudicio. odia Caesaris quibus flagrabat Catullus tam inpauide et proterue elocutus erat ut uix quisquam inperatorem potentissimum uituperare posset, si poetam perdere uoluisset. sed Caesar quamuis contumeliosa eius et Calui carmina molestissime ferret, tamen, qua erat

et prudentia et moderatione clementiaque admirabili, placabilem quam iratum se praebere maluit non ignorans beniuolentia inmerita animos hominum inimicissimos et ferocissimos multo facilius quam seueritate iustissima flecti solere. itaque hospitii iure usus et familiaritate qua cum patre Catulli coniungebatur filium sibi reconciliare studuit. quem quo uehementius cum Caesaris benignitas non expetita mouebat tum pater precibus fatigabat ne reconciliationem cum magno detrimento et periculo utriusque sui recusaret, eo magis ne pietatis et prudentiae officiis inconsideratius deesset sibi cauendum esse intellexit, praesertim cum uereretur ne Caesar, si semel frustra pacem sibi obtulisset, in posterum inplacabilis foret. hac igitur reconciliatione necessario effectum est ut Catullus Caesarem carminibus uexare desineret. neque tamen, ut illuc redeam unde tota nostra de Catulli satisfactione disputatio digressa est, hoc poeta a se inpetrare potuit ut ideo, quia cum Caesare in gratiam rediiset, eius gregalibus parceret. in primis a Mamurra persequendo desistere noluit. simul tamen, ut recte Iungclaussenus uidit, ratione Caesaris habita, cuius dedecus cum Mamurrae dedecore in prioribus carminibus coniunxerat, uerum huius nomen non usurpauit, sed Mentulae nomen elegit quo inimicum iam insequeretur. quae si recte disputata sunt, uides carmina quibus Catullus Mentulae nomine usus in Mamurram inuehitur anno 700/54 scripta esse. tantum de Mamurra siue Mentula. tandem in hoc capite omnia carmina quae Catullus in Caesarem et Caesarianos scripsit explicauimus

praeter carmen LII *Quid est, Catulle? quid moraris emori?* sed hoc carmen supra (p. 35), cum de anno quo Catullus mortuus esset disputaremus, adcurate enarrauimus. nihil igitur inpedit quo minus disputatio nostra alio se conuertat.

X

Iam de carminibus eis quae Catullus ad Verannium et Fabullum homines nobis quidem aliunde ignotos, poetae autem amicissimos scripsit disputare placet. scripsit poeta ad Verannium carmen VIIII *Veranni, omnibus e meis amicis*, ad Fabullum carmen XIII *Cenabis bene, mi Fabulle, apud me*, ad utrumque amicum carmen XXVIII *Pisonis comites, cohors inanis*, de utroque amico XXXXVII *Porci et Socration, duae sinistrae.* praeterea uersus XII 15 et XXV 7 conferendi sunt.

Cum carmen XII *Marrucine Asini, manu sinistra* poeta scriberet, Fabullus et Verannius in Hispania uixerunt, unde Catullo amico communi sudaria Saetaba dono miserunt. quae sibi in ioco atque uino Asinium quendam surripuisse poeta, ut carmen XII testatur, molestissime tulit (cf. etiam XXV 7). amicos ex Hispania redeuntes duobus carminibus suauissimis poeta salutauit: et Verannium quidem carmine VIIII, quod amico, quem in urbe patria aduenisse conpererat, obuiam Roma misit ut laetitiam suam de eius reditu gestientis aperiret.

o mihi nuntii beati.
uisam te incolumem audiamque Hiberum
narrantem loca facta nationes,
ut mos est tuus, adplicansque collum
iucundum os oculosque sauiabor :
o quantum est hominum beatiorum,
quid me laetius est beatiusue?

contra Fabullo redeunti poeta carmen XIII obuiam misit: quo ad epistulam, qua amicus ultro et prior aduentum suum nuntiauisset et hospitium poposcisset, Catullum festiue et iocose respondisse Franciscus Passouius in Seebodiani horrei, quod nominare solent, tomo II 180 rectissime intellexit, cuius sententiam Ludouicus Doederlinus in lectionum uariarum triade, quam Erlangae anno 1839 edidit, p. 3 adprobauit, inprobauit parum considerate Immanuel Huschkius analectorum litterariorum p. 311. aperte quidem Catullus Fabullum alicunde redire non eloquitur, nedum ex Hispania reuerti : nihilo minus, quantum nunc iudicare possumus, Passouius recte interpretatus est : in primis uersus alterius formula *si tibi di fauent* nos de itineris cuiusdam retardationibus et casibus periculisque inprouisis cogitare quasi iubet. scite Passouius addit Catullum in uersu primo et secundo uerba ipsa quibus Fabullus in epistula illa usus esset tetigisse uideri : quamquam fidem uersuum Fabulli, quos ex uerbis Catullianis Passouius deglubere temptauit, horum

cenabo bene, mi Catulle, apud te
paucis, si mihi di fauent, diebus

praestare nolo. Huschkii explicatio quam sit peruersa

sponte intellegetur, si eius summam breuiter excripsero : *Catulli carmen* XIII *satyricum esse ac iocosum uel sine Martiale intellegere poteras. docet ipsum carminis initium. docet dies inuitationis prodictus ad Graecas scilicet kalendas. docet formula 'si tibi di fauent', hoc est, 'si dis placet' uel, ut ad nostrum morem Graeci quoque scribebant, εἰ δαίμων ἐθέλοι, docent reliqua. inuitatus igitur ad cenam a Fabullo Catullus nihil fere rettulerat nisi caput unctius. ut remuneretur eum quam simillimo munere, uicissim Fabullum inuitat ad cenam, paene dixerim, unguentariam ea condicione quam nosti.* Martialem cum nominaret, Huschkius illius epigramma libri III duodecimum, quod iam Muretus ad carmen Catulli ascripsit, significauit quo poeta Bilbilitanus hominem quendam unguentorum quidem in cena prodigum parcum uero ciborum ita inrisit ut ad hoc ipsum Catulli carmen (cuius primum quoque uersum in epigrammatum XI 52 1 imitatus est), in quo et ipso de unguento ciborum uicario sermo est, respiciens ei falsum Fabulli nomen inderet. conceptum enim est uersibus hisce :

Vnguentum, fateor, bonum dedisti
conuiuis here, sed nihil scidisti.
res salsa est bene olere et esurire.
qui non cenat et ungitur, Fabulle,
hic uere mihi mortuus uidetur.

Quo tempore Verannius et Fabullus ex Hispania redierint adcurate definiri nequit : tamen inde quod, cum Catullus carmen XIII scripsit, eius et Lesbiae amor non dum dissolutus erat (cf. uersum undecimum et sequentes

nam unguentum dabo, quod m e a e p u e l l a e
donarunt Veneres Cupidinesque,
quod tu cum olfacies, deos rogabis
totum ut te faciant, Fabulle, nasum)

non post annum 694/60 illos ex Hispania reuertisse et carmina illa scripta esse censeo. ceterum si quispiam quaesiuerit cur Catullus puellae suae unguentum solum neque ipsam puellam ad cenam illam adferre promiserit (nam eos non curamus qui *meros amores* uel *meos amores* de Lesbia ipsa intellegunt), facile responderi potest Clodiam, quamuis inpudica esset, in domicilio Catulli cum uiro alieno congredi audere non potuisse, praesertim illo tempore quo ea mores bonos non dum palam ante omnium oculos neglexit et Metello etiam tum uiuo Catullo nulla nisi

furtiua dedit rara munuscula nocte
ipsius ex ipso dempta uiri gremio.

Ad carmen xxviii explicandum pergimus, quo Catullus amicos ambos ex prouincia quadam, quo Pisonem proconsulem siue propraetorem comitati erant, redeuntes haec interrogat :

quid rerum geritis? satisne cum isto
uappa frigoraque et famem tulistis?
ecquidnam in tabulis patet lucelli
expensum, ut mihi qui meum secutus
praetorem refero datum lucello.

et interrogationi suae ipse ita respondet :

sed, quantum uideo, pari fuistis
casu : nam nihilo minore uerpa
farti estis.

cum hoc carmine carmen xxxxvii coniungendum est, in quo poeta in Porcium et Socrationem acriter inuehitur, quos a Pisone Verannio et Fabullo antepositos quam maxime aegre ferat. iam tres quaestiones soluendae sunt. primum enim inquirendum quando carminum illud par scriptum sit, deinde qua in prouincia Verannius et Fabullus cum Pisone praetore fuerint, denique quis ille praetor fuerit. atque de tempore facile unum quidem ex carminis xxviii 7—10 conligitur, non ante iter Bithynicum confectum, h. e. non ante anni 698/56 tempora uerna siue mauis aestiua carmina xxviii et xxxxvii scripta esse posse. at quo Pisonem praetorem Verannius et Fabullus comitati sunt? interpretes qui de hac re uerba fecerunt ad unum omnes : 'in Hispaniam' inquiunt carmina xii 14 et viiii 6 conferri iubentes. sit ita sane. sed illi Pisonem quemlibet producant qui inter annos 697/57 et 700/54 in Hispania (et in citeriore quidem Hispania, si tantum ex sudariis 'Saetabis' Catullo a Verannio et Fabullo transmissis conligere licet) praetor fuerit. nam quos Pisones interpretes a Catullo opinati sunt indicatos esse, eorum tempora mira neglegentia non respexerunt. Gn. enim Calpurnius Gn. f. Piso, quem post Parthenium et Statium Vulpius et nuperrime Munkius (hist. litt. Lat. ii 183) significatum esse censent, quaestor pro praetore Hispaniae citerioris iam anno 689/65 in prouincia sua occisus est (cf. Sallustii Catil. 19 Mommseni histor. Roman. iii 168 Drumanni HR ii 89). quin de L. Pisone Frugi, qui circa annum 642/112 praetor in Hispania fuit (cf. Drumanni HR ii 83, 26), Doeringius et Haakhius (in encyclopaediae Paulianae vi

2464) plane ridicule cogitauerunt. qui uiri docti cum tanto opere temporum incuriosi fuerint, miramur cur neque Gaium Pisonem anno 568/186 et duobus sequentibus Hispaniae ulterioris praesidem (cf. Drumannus II 61, 16) neque L. Pisonem Caesoninum anno 600/154 Hispaniae ulterioris praetorem (cf. Drum. II 61, 27) neque denique M. Pupium Pisonem Calpurnianum commemorarint, quem quamquam nescimus quando in Hispania ex praetura pro consule fuerit, Catullus tamen nullo modo significare potuit, quia ille anno 685/69 de Hispania triumphauit et anno 693/61 consulatum iam gessit (cf. Drumannus l. c. II 87, 57. 59). itaque Pisonis intra annos illos in Hispania praetoris apud scriptores ueteres mentio nulla facta est. sed quid hac argumentandi ratione proficimus? etiam si aduersarios concedere coegimus se de Pisone aliquo aliunde quoque cognito, quem a Catullo significatum esse putarent, falsos esse, tamen illis sententia sua refutata non uidebitur et coniecturae suae ita succurrent ut, cum non omnium praetorum rei publicae Romanae nomina ad notitiam nostram uenerint, non mirum esse dicant quod Piso quidam aliunde incognitus Hispaniae praetor commemoretur a Catullo. at nonne uis huius argumenti eo aliquantum infringitur quod inter annos 697/57 et 700/54 quattuor non amplius praeturas Hispaniarum ignoramus a quibus administratae sint? quid quod, si citerioris praetor Hispaniae Piso fuisse creditur, unius tantum anni 697/57 praetor nobis ignotus est (cf. Pighii annal. III 376—398). deinde quid hac sententia probata carmine XIII 11 fiet, in quo Catullus 'puellam suam' ita nominauit ut tum eius et Lesbiae amorem non dum

interruptum fuisse adpareat? nam post iter Bithynicum foedus dissociatum Catullus non renouauit. nonne uel ideo inprobabile est carmen XIII carminibus XXVIII et XXXXVII aequale esse? sed ne hac quidem ratiocinatione aduersarii nostri a sententia sua deterreantur necesse est. dixerint enim, cum in carmine XIII Hispaniae nulla mentio facta sit, nihil obstare quo minus id temporibus eis quibus Catulli et Lesbiae concordia pristina non dum turbata fuerit ascribatur.

At iam eisdem telis, quibus illi contra nos se defendere possint, usi ipsi pronuntiamus neque in carmine XXVIII neque in XXXXVII quicquam reperiri quo Fabullum et Verannium cum Pisone praetore in Hispania fuisse conprobetur, praeterea in carminibus XII et VIIII, in quibus illud amicorum par in Hispania fuisse narratur, ne uerbum quidem de praetore, nedum de Pisone praetore extare. nonne igitur eodem iure quo interpretibus carmina illa quattuor inter se coniungere placuit, nos ut carmina duodetrigesimum et quadragesimum septimum ab nono et duodecimo et decimo tertio separentur postulare possumus, praesertim si Pisonem aliquem, qui inter annos 697/57 et 700/54 in prouincia qualibet praetor fuit et cuius mores uersibus Catullianis descripti uideri possunt, reperire licet? neque frustra hominem talem gentis Calpurniae circumspicimus. iam Martyni-Laguna in actis litterariis Ienensibus anni 1790 (nr. 180 II 718) breuiter dixit L. Calpurnium Pisonem Caesoninum a Catullo castigatum esse. idem Iungclaussenus quoque, uir de tota hac quaestione optime meritus, qui eorum quae Martyni-Laguna dixit

notitiam nullam habuit, intellexit. haec sententia, si carmen XXVIII adcuratius examinatur, speciosissima et ualde probabilis uidetur esse. nam quaecumque Catullus in Pisone uituperat, in Caesonino illo, qui Macedoniam prouinciam annis 697/57 et 698/56 pro consule obtinuit, abunde et adfatim quasi prostant. quae si quis singillatim cognoscere uelit, Ciceronis orationes post reditum in senatu et de prouinciis consularibus et in Pisonem ipsum habitas legat. ut pauca adferamus, primi uersus carminis duodetrigesimi cum his Ciceronis in Pisonem 17 40 uerbis mire conspirant, *quid tandem erat actum aut gestum in tua prouincia de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? uexatio Macedoniae? . . an sociorum direptio? . . an exercitus nostri interitus ferro fame frigore pestilentia?* (cf. de prouinciis consularibus 3 5). praeterea cum uersibus eis in quibus Catullus se prouidere ait amicos in prouincia nihil pecuniae sibi conparasse ob Pisonis auaritiam et perfidiam, praeter alia in Pisonem 35 86 et quae secuntur conferri possunt : deinde cum uerbis illis acerbis *pete nobiles amicos*, quorum sensum iam supra p. 170 explicauimus, eiusdem Ciceronis in eundem Pisonem 1 1 *obrepsisti ad honores errore hominum commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil praeter colorem . . . nam tu cum quaestor es factus, etiam qui te numquam uiderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus. Piso est a populo Romano factus, non iste Piso. praetura item maioribus delata est tuis.* insuper, ut Iungclaussenus bene dispexit, aliud etiam acumen in his uerbis latet. L. enim ille Piso Caesoninus inde ab anno 695/59 socer

factus erat Caesaris, quem Catullus, ut in capite proximo uidimus, illo ipso tempore quo carmina XXVIII et XXXXVII scripserit necesse est, epigrammatis contumeliosis indefesse insectabatur. itaque Piso, ad quem a generi potentissimi auctoritate summa aliquantum honoris redundabat, tum profecto 'nobilissimus' fuit. porro non sine idonea caussa Pisoni nomina 'uerpae' (XXVIII 12) et 'uerpi Priapi' (XXXXVII 4) Catullus indidit. cf. in Pisonem 18 42 *audis in praesepibus, audis in stupris, audis in cibo et uino.* de prouinciis consularibus 3 6 *libidines praetereo : quarum acerbissimum extat indicium et ad insignem memoriam turpitudinis et paene ad iustum odium inperii nostri, quod constat nobilissimas uirgines se in puteos abiecisse et morte uoluntaria necessariam turpitudinem depulisse.* in Pisonem 28 69 *itaque admissarius iste simul atque audiuit uoluptatem a philosopho tanto opere laudari, nihil expiscatus est : sic suos sensus uoluptarios omnes incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinniuit ut non magistrum uirtutis sed auctorem libidinis a se illum inuentum arbitraretur.* quod si Pisonis indolis et natura haec fuit, non miramur quod cum Memmio eisdem morum maculis adfecto eum Catullus conparauerit. quin etiam litteris leuiter inbutus Piso erat, sicuti Memmius, et philosophiae Epicureae eidem, quorum placitis abutebantur ut libidines suas excusarent et commendarent, uterque deditus fuit (cf. in Pisonem 25 59. 26 63. 28 68).

Hunc locum relinquere non possum quin de carmine XXXXVII, in quo poeta in Porcium et Socrationem a Pisone Verannio et Fabullo praepositos inuehitur, pauca dicam. erant illi perinde atque Catulli amici Pisonem

in Macedoniam secuti et hunc 'uulturium' (cf. in Pisonem 16 38) in prouincia expilanda et diripienda pro virili parte adiuuerant, id quod Catullus uerbis *duae sinistrae Pisonis, scabies famesque mundi* reprehendit. qui homines illi fuerint nescimus. Socrationis quidem nomen est Graecum neque habemus cur hominem etiam natione Graecum fuisse negemus. Muretus de liberto aliquo cogitauit. hoc unum certum est nomen pro ficto haberi non posse : neque errabimus puto, si Socrationem inter eos Graeculos rettulerimus, quorum commercio et consuetudine Pisonem quam maxime delectatum esse Cicero saepius narrauit, cf. in Pisonem 10 22 *hic autem non tam concinnus helluo nec tam musicus iacebat in suorum Graecorum foetore atque uino.* 36 89 *cum sustentare uix posses maerorem tuum doloremque decessionis, Samothraciam te primum, post inde Thasum cum tuis teneris saltatoribus et cum Autobulo Athamante Timocle, formosis fratribus, contulisti.* 27 67 *Graeci stipati quini in lectulis, saepe plures, ipse solus.* in primis eiusdem orationis caput 28 conferendum, quod de Pisonis cum Philodemo Gadareo, philosopho Epicureo, commercio est. uides quam pulcre omnia ad Martyni-Lagunae et Iungclausseni sententiam conprobandam conspirent.

Certum igitur habemus carmina VIIII et XIII, si de tempore quaeritur, a carmine XXVIII et XXXXVII separanda et illa quidem tempore quo Catulli et Lesbiae amor etiam tum floruit, haec post iter Bithynicum conposita esse : deinde carmina VIIII et XIII Catullum amicis ab Hispania in Italiam reuersis, sed carmen XXVIII amicis ex Macedonia, ubi cum Pisone pro consule fuissent, redeun-

tibus obuiam misisse, denique carmen XXXXVII conposuisse, cum paullo ante Piso cum cohorte Romam reuertisset: quod quamquam uix cum Iungclausseno (p. 20) ex uersu septimo *quaerunt de triuio uocationes* conligi potest, tamen ex sententia totius carminis efficitur. poeta enim, ut pluribus uerbis quae dixit enarremus: 'Vos igitur', inquit, 'Porci et Socration, homines furacissimi, ei fuistis quorum commodo Verannio et Fabullo neglectis Piso, homo libidinosissimus, in prouincia quam plurimum consuluit' (in primis ad perfectum tempus uerbi *praeposuit* animum aduertas uelim): 'unde fit ut illi quidem prouinciae praeda locupletati sumptuosa ac luxuriosa conuiuia ipsi instituant, his contra, qui ne minimum quidem illinc lucellum reportarunt, in triuiis aliorum inuitatiunculae expectandae sint'. iam tandem de tempore carminum XXVIII et XXXXVII adcuratius disseri potest quam supra, cum in hanc rem incideremus, fieri potuit: illic enim nihil nisi post iter Bithynicum illa scripta esse a poeta contendere potuimus. iam igitur quaerendum nobis est quando Piso ex prouincia decesserit. in Macedoniam eum anno consulari suo 696/58 extremo profectum esse Cicero pro Sestio 33 aperte dicit. rediisse eum Pompeio et Crasso consulibus anno 699/55 Asconius in Pisonianam p. 1 rettulit: paulo adcuratiorem definitionem temporis inde nanciscimur quod ex eodem Asconio p. 1 et 15 scimus Ciceronem orationem quam in Pisonem ex Macedonia nuperrime reuersum habuit, breui ante ludos quibus Pompeius theatrum a se factum dedicauit dixisse. aestate autem anni 699/55 theatrum illud dedicatum esse partim inde conlegimus quod sub finem mensis Aprilis in thea-

tro adornando non dum omnia confecta erant (cf. Ciceronem ad Atticum IIII 9), partim inde quod Valerius Maximus memorabilium II 4 6 Pompeium aquis in theatrum per semitas ductis a e s t i u u m feruorem minuisse narrauit (cf. Drumanni historiae Romanae IIII 523). unde conicere haud scio an liceat p r i m a aestate Pisonem cum Porcio Socratione Verannio Fabullo ceteris Italiam rediise. itaque Piso duos annos et dimidium in prouincia fuit, quod temporis spatium Cicero in Pisonianae 35 86 nimis large 'triennii' nomine designauit : simili ueri superlatione in eiusdem orationis 40 97 de trinis Pisonis in Macedonia confectis aestiuis locutus est : tamen eodem hoc loco tertii quoque anni bonam partem Pisonem in prouincia commoratum esse probatur. quae cum ita sint, temeritatis opinor non accusabimur, si carmina XXVIII et XXXXVII medio fere anno 699/55 confecta esse adfirmamus.

XI

Postea quam de Verannio et Fabullo Catulli amicis disputauimus, non nulla de G. Licinio Caluo dicenda sunt, qui propter quandam ingenii et morum congruentiam et studiorum litterarum communionem familiaritate maxima cum poeta Veronensi coniunctus fuit. tria carmina in libro Catulliano insunt quae ad Caluum Catullus scripsit, unum praeterea inuenitur in quo Calui mentio facta est. sunt uero haec XIIII *Ni te plus oculis meis amarem* LIII *Risi nescio quem modo e corona* L *Hesterno, Licini, die otiosi* LXXXXVI *Si quicquam mutis gratum acceptumue sepulcris.*

Caluum in intimam Catulli amicitiam peruenisse, id quod modo diximus, ex omnibus his carminibus luculenter adparet: uide sis XIIII 1. 2 *ni te plus oculis meis amarem, iocundissime Calue* L 16. 17 LIII 3. aetas utriusque poetae si conparatur, Catullus Caluo quinquennio maior erat. Caluus enim G. Mario Gn. Carbone III coss. (a. 672/82) a. d. V kal. Iun. natus, ut Plinius (hist. natur. VII 49) narrat, et paucis annis post Catullum morte inmatura anno fere 706/48 abreptus est (cf. Quin-

tiliani instit. x 1 115 Ciceronis epist. xv 21 4 Bruti 82 283 Weicherti reliq. poet. Lat. p. 108). ingenium et mores eius ex descriptione Senecae (controuersiarum vii 19 p. 211 Burs.) hac optime intellegi possunt. *Caluus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiae habuit, usque eo uiolentus accusator et concitatus fuit ut in media actione eius surgeret Vatinius reus et exclamaret: 'rogo uos, iudices, num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet?' idem postea cum uideret a clientibus Catonis, rei sui, Polionem Asinium circumuentum in forica inponi se supra cippum iussit (erat enim paruulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum 'salaputium disertum'* — uide Catulli LIII 5 et Ouidii tristium II 432 *exiguus Caluus* —) *et iurauit, si quam iniuriam Cato Polioni Asinio, accusatori suo, fecisset, se in eum iuraturum calumniam: nec umquam postea Polio a Catone aduocatisque eius aut re aut uerbo uiolatus est. solebat praeterea excedere subsellia sua et inpetu latus usque in aduersariorum partes transcurrere. et carmina quoque eius quamuis iocosa sint, plena sunt ingentis animi ..... conpositio quoque eius in actionibus ad exemplum Demosthenis uiget: nihil in illa placidum nihil lene est, omnia et citata et fluctuantia.* — Carmina Calui, quae iocosa Seneca dixit, partim lusus erant amatorii, cf. Propertii carm. III 25 4

ista (Cynthiae) *meis fiet notissima forma libellis*
Calue tua uenia, pace Catulle tua,

neque magis quam Catulli pudica: uide praeter Plinii epistularum v 3 Ouidii tristium II 432

nec contentus (Catullus) *ea* (Lesbia) *multos uulgauit amores*
in quibus ipse suum fassus adulteriumst :
par fuit exigui similisque licentia Calui,
detexit uariis qui sua furta modis.

partim erant ludicra et probrosa carmina, qualia ingenio Calui acri et salso (cf. XIIII 16 *non non hoc tibi, salse, sic abibit*) in primis congrua fuerunt. 'famosorum epigrammatum' quae in Caesarem et Pompeium scripsit iam supra p. 186 mentionem fecimus. praeterea hendecasyllabi (in Manium Curium, u. Asconium ad Cic. orat. in tog. cand. p. 95, 7, praeterea cf. fragm. 1 Lachm.) choliambi (in Tigellium Sardum, Iulii Caesaris familiarem, cf. Ciceronis epistul. VII 24 1 et Calui uersum a Porphyrione et scholiasta Cruquiano ad Hor. satur. I 3 3 seruatum) glyconei (u. Charisii instit. I p. 120) epithalamium (u. Prisciani inst. V p. 658) carmen epicum cui Ius nomen erat (cf. Seruium ad Verg. ecl. 6 47. 8 4 Probi instit. gramm. I p. 1394. 1405) a scriptoribus ueteribus commemorantur. quo ex carminum Calui recensu uides maximam inter Catulli et Calui poesim similitudinem intercessisse. itaque quoniam tam pulcre illis de ingenio moribus carminibus conueniebat, effectum est ut ueteres hunc utrumque poetam saepissime simul nominarent : cf. Horatii saturarum I 10 19 Propertii carminum III 25 4. 33 87 Ouidii amorum III 9 62 tristium II 432 Plinii epistularum I 16 *praeterea facit* (Pompeius Saturninus) *uersus quales Catullus aut Caluus. quantum illis leporis dulcedinis amaritudinis amoris. inserit sane, sed data opera et mollius leniusque, duriusculos*

quosdam, et hoc quasi Catullus aut Caluus. praeterea cf. Sentium Augurinum apud eundem Plinium epist. IIII 27. denique Gellium noctium Atticarum XVIIII 9 7 adeas, qui haec habet : *saepe eum percontabantur quid de Anacreonte ceterisque id genus poetis sentiret et ecquis nostrorum poetarum tam fluentes carminum delicias fecisset? 'nisi Catullus', inquiunt, 'forte pauca et Caluus itidem pauca'. nam Laeuius inplicata et Hortensius inuenusta et Cinna inlepida et Memmius dura ac deinceps omnes rudia fecerunt atque absona.* ceterum Catullus palmam poesis facile praeripuit Caluo, qui operam intentissimam orationibus diligenter elaborandis dedit. ideoque orator maximam famam adeptus est (Ciceron. epistul. XV 21 4 Valerii Max. memorab. VIIII 12 7 Vellei hist. II 36 Quintiliani instit. X 1 115 Taciti dial. de orat. 21 5. 25 3. 34 5), carminibus autem pangendis nisi horis subsiciuis non uacabat. plura de Caluo Weichertus de reliquiis poet. Lat. p. 88—146 et Ellendtius in prolegomenis ad Brutum p. CXVIII—CXXIV exposuerunt.

Ut iam ad carminum quae ad Caluum Catullus scripsit interpretationem ueniamus, ilico ex eo carmine in quod ordinem carminum uulgarem sequentes primum incurrimus Caluum animo ad iocandum promptissimo fuisse plene cognoscere licet. diebus festis Saturnaliorum Romae familiares familiaribus amici amicis munuscula uarii generis beniuolentiae testandae caussa mittere solebant : quorum in numero libros quoque fuisse ut per se ueri simile est, ita, ut alia omittam, Martialis epigrammatum V 18 XIIII 184—196 adcurate demonstrant. his igitur diebus cum a cliente quodam docto, Sulla lit-

teratore, officia quaedam ab oratore sibi praestita remuneraturo libellum, in quo grammaticus carmina poetarum certorum selecta conlegerat, muneri accepisset, Caluus more illo apophoretorum mittendorum lepide et iocose abusus Catullo, cui poetas, quos Sulla ille in sinu gestabat quorumque flores in libellum illum rettulerat, quam maxime inuisos esse non ignorauit, ipsa haec electa dono misit. quod cum sub uesperum amicus fecisset, Catullus statim carmen XIIII in chartam coniecit et ad amicum reportari iussit, quo postea quam Caluo crimini iocose uertit quod ille amicum ipsis Saturnalibus, quibus omnes a rebus aduersis liberi esse cuperent, tam maligne uexare uellet, his uerbis pollicitus est se illi cumulatissime gratiam relaturum esse :

non non hoc tibi, salse, sic abibit.
nam, si luxerit, ad librariorum
curram scrinia, Caesios Aquinos
Suffenum omnia conligam uenena
ac te his suppliciis remunerabor.

Catullus Sullam illum non sine contemptu 'litteratorem' adpellauit. Suetonius (de gramm. 4) *sunt* inquit *qui litteratum a litteratore distinguant, ut Graeci grammaticum a grammatista, et illum quidem absolute hunc mediocriter doctum existiment, quorum opinionem Orbilius exemplis confirmat.* quod discrimen non tolli uidetur (id quod Suetonius l. c. sibi persuasit) dicto quodam Messallae Coruini 'non esse sibi' dicentis 'rem cum Furio Bibaculo ne cum Ticida quidem aut litteratore Catone'. nam Messalla quoque Catonem contemptius designare uoluit

(cf. etiam Bernhardii hist. litt. Lat. p. 462). ceterum de Sulla illo iam Muretus, cui multi adsensi sunt, recte exposuisse uidetur his uerbis : *de Sulla grammatico nihil alibi legere memini. tantum reperio fuisse Cornelium quendam Epicadum Sullae libertum, qui fieri potuit ut, cum sibi de more patroni nomen adsumpsisset, etiam ipso eiusdem cognomine a populo adficeretur.* cui opinioni temporum quidem ratio non obstat. de Epicado hoc Suetonius de gramm. 12 haec habet : *Cornelius Epicadus L. Cornelii Sullae dictatoris libertus calatorque in sacerdotio augurali filio quoque eius Fausto gratissimus fuit. quare numquam non utriusque se libertum edidit. librum autem quem Sulla nouissimum de rebus suis inperfectum reliquit ipse suppleuit* (cf. Friderici Osanni symbolarum ad litt. Gr. et Lat. II 359). — E poetis inelegantibus, quorum carminibus Catullus munus illud funestum Caluo remuneraturus fuit, primus Caesius plane ignotus est, alter Aquinus et tertius Suffenus uix in nostram memoriam uenerunt. Aquini enim nomen etiam Cicero adhibuit in disputationum Tusculanarum v 22 63 ut exempli loco poetam pessimum designaret. uerba sunt haec : *in hoc genere* (poetarum) *nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulcrum est : adhuc neminem cognoui poetam, et mihi fuit cum Aquino* (sic enim, non *Aquinio* scribendum est) *amicitia, qui sibi non optimus uideretur.* ad eundem hominem Ciceronis iocum quendam, quem Plutarchus (cf. Cic. 27 *Μάρκον Ἀκυΐνιον ἔχοντα δύο γαμβροὺς φυγάδας Ἄδραστον ἐκάλει*) commemorauit, spectasse Weichertus (rel. poet. Lat. p. 141) sine ulla idonea caussa statuit. de tertio malo poeta, qui hoc loco

commemoratus est, Suffeno Catullus ipse in carmine xxii *Suffenus iste, Vare, quem probe nosti* conplura dixit, aliunde is nobis notus non est. sed iam quaeritur quo tempore Catullus carmen xiiii scripserit. qua de re uersum tertium et quintum decimum adcuratius consideremus necesse est. quid igitur illud 'odium Vatinianum' sibi uult? plures explicandi rationes propositae sunt. namque Parthenius Muretus Mommsenus (hist. Rom. iii 312) Catullum dixisse censent: 'odissem te, Calue, tali odio quali Vatinium (*in quo*, ut Vellei histor. ii 69 uerbis utar, *deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii*) omnes homines insectantur'. contra Palladio et Drumanno (histor. Roman. v 690, 76) odium id quo Cicero Vatinium insequeretur significatum esse uidebatur. ut de hac posteriore interpretatione utique inprobanda (nam quo modo 'odium Vatinianum' in hoc carmine, in quo Ciceronis nulla omnino mentio facta est, de Tullii odio Vatinii dictum esse potest?) nihil amplius dicam, ad priorem explicationem defendendam hi loci adferri possunt. Senecae de const. sap. 17 *Vatinium hominem natum et ad risum et ad odium.* Macrobii Saturn. ii 6 *lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut aediles edicerent ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. forte eis diebus Cascellius iuris consultus consultus a quodam num nux pinea pomum esset, 'si in Vatinium missurus es', inquit 'pomum est'.* Dionis Cassii xxxxvii 21 *οἱ γὰρ στρατιῶται ἀχθόμενοί τε αὐτῷ* (Vatinio) *καὶ προσκαταφρονήσαντες αὐτοῦ διὰ νόσον μετέστησαν.* Ciceronis in Vatinium 1 1 *odio tui, in quo etsi omnes propter tuum in me scelus superare*

debeo, tamen ab omnibus paene uincor, sic sum incitatus ut, cum te non minus contemnerem quam odissem, tamen uexatum potius quam despectum uellem dimittere. qua re ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem quem nemo congressu nemo aditu nemo suffragio nemo ciuitate nemo luce dignum putet, nulla me caussa inpulisset, nisi ut ferocitatem istam tuam conprimerem. haec de Vatinio omnibus odioso sententia, cui ex locutionis 'odii Vatiniani' forma prouerbium redolente aliquid praesidii accedere uideri possit, facile omnibus probaretur, nisi alia cum ad sententiarum uersuum priorum cursum tum ad totius carminis rationem aptior offerretur : qua probata 'odium Vatinianum' de odio quo Vatinius in Caluum ipsum, ad quem Catullus scripsit, flagrauit intellegitur. hanc sententiam facere non possumus quin cum Vulpio Doeringio Froehlichio Teuffelio Iungclausseno praeter aliam illam probemus. Catullus Caluo 'nisi nimio' inquit 'tui amore tenerer, odissem te odio Vatiniano'. possit quidem (quis dubitat?) 'odium Vatinianum' passiue intellegi, sicuti 'crimina Vatiniana' in carmine LIII 2 non sunt ea quae Vatinius obiecit, sed quae ei obiecta sunt. sed potestas actiua nonne orationi multo aptius adcommodatur? nonne quali odio paene exarsisset, Catullus Caluo ita optime demonstrare potuit ut suum odium cum odio quo inimicus quidam acerrimus et omnibus notus hunc re uera insectabatur conpararet? nonne denique haec sententia 'odissem te tali odio quali Vatinius te odit' multo fortior est quam altera 'odissem te eo odio quod omnes in Vatinium susceperunt'? at Caluumne scimus in odio Vatinii fuisse? nihil hac

re certius esse potest. inter omnes enim constat anno 700/54 mense Sextili (cf. Cic. ad Q. fr. II 15 3) Vatinium a Caluo accusatum et acerrime quamquam frustra (reus enim Caesare auctore absolutus est) inpugnatum esse. cuius accusationis caussa Vatinium odio Calui inexpiabili arsisse consentaneum est. uerum tamen Catullus opinor, cum odium illud Vatinianum adpellaret, non tam odium Vatinii post illam Calui accusationem susceptum quam odium illi caussae praecedens in animo habere potuit. quod cur arbitrer paucis exponendum est. ex uersu quinto decimo adparet Catullum carmen XIIII mense Decembri a. d. XIIII kal. Ian. scripsisse. qua ex re, si odium Vatinii Caluus re uera eius accusatione anno 700/54 perfecta sibi conflauisset, efficeretur ut carmen XIIII eiusdem anni mense Decembri a Catullo scriptum esse uideretur. nec tamen, ut tempus carminis huius in suspenso relinquamus, ullum carmen in libro Catulli inest quod post mensem Sextilem anni 700/54 scriptum esse probari potest. praeterea Catullus, id quod Mommsenus (hist. Rom. III 313) uerissime dispexit et nos adcuratius demonstrare infra conabimur, librum suum anno ipso illo edidit : quo utroque argumento quamquam sententia quam modo de tempore carminis XIIII diximus non funditus refellitur, tamen circumspiciendum est num forte coniectura qua ab explicatione artificiosiore liberemur inueniri possit. talem profecto reperiamus licet. Caluus enim iam biennio amplius ante quam caussa illa ad iudices uenit se Vatinium, praeturae tum candidatum, accusaturum esse palam edixerat. cum enim pridie idus Martias a. 698/56 caussa Sestiana apud iudices ageretur

et Vatinius in Sestium, de ambitu et de ui reum, testimonium dixisset, *L. Aemilius Paullus*, ut Ciceronis (ad Q. fr. II 4 1) uerbis utar, *cum testis productus esset in Sestium, confirmauit se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer a Sestii subselliis surrexit ac se illi non defuturum adfirmauit.* hunc Licinium Macrum eundum hominem atque Caluum de quo disputamus fuisse, etsi Orellius (onom. Tull. p. 354) alterum ab altero seiunxit, tamen certissimum est: cf., ne plures uiros doctos enumerem, Weicherti rel. Lat. poet. 105, 14 Drumanni hist. Rom. IIII 195, 72. itaque Caluus iam ante caussam Sestianam apud iudices actam se Vatinium accusaturum esse publice pronuntiauerat et die illa, qua Sestio cum Cicerone Hortensio Crasso adfuit (cf. schol. Bob. in Cic. Sest. p. 292, 20 Drumanni hist. Rom. V 665, 81 666, 91), ab illo consilio non dum se destitisse coram ipso Vatinio professus est. quam Vatinii accusationem a Caluo instituendam Cicero (in Vatinium 4 10) significauit his uerbis: *honos tali populi Romani uoluntate paucis est delatus ac mihi: salus tanto studio ciuitatis nemini reddita. de te autem homines quid sentiant in honore experti sumus, in salute expectamus.* quo in loco explicando scholiasta Bobiensis (p. 316, 9) eo errauit quod non tam de accusatione instante quam de accusatione iam instituta explicauit. idem enarrator si in eis quae (p. 323, 1) ad Vatinianae 14 34 adnotauit fidem mereret, Caluus praeter accusationem anno 700/54 factam Vatinium iam anno 696/58 primum accusasse uideretur: id quod Drumannus (V 688, 59) pro uero habuit et Ellendtius eorum quae scholiasta dixit non dum notitiam habens

(in proleg. ad Brut. p. cxxiiii) coniectura sola consecutus est. haec res quanto opere sententiam nobis probatam defensura sit patet. at scholiasta sicuti in eis quae modo diximus, ita in hac quoque re ualde errauit. qui Vatinium e lege Licinia de sodaliciis a G. Licinio Caluo accusatum esse (cf. schol. in Cic. Planc. p. 262, 6) recordatus cum in Vatiniana Vatinium lege Licinia et Iunia (quae cauit ne clam aerario legem inferri liceret, cf. schol. in Sest. p. 310, 9) anno 696/58 postulatum esse legeret, priorem legem posterioris loco nominauit (p. 322, 18) et insuper etiam eum cuius accusatio Vatinii ex lege Licinia de sodaliciis facta maximam famam et gloriam adepta erat, Caluum dico, anno 696/58 Vatinii nomen detulisse peruerse docuit. quae cum dico, negatum nolo Caluum duplicem accusationem in Vatinium intendisse: quae res ex Taciti dialogo de oratoribus (21 2) certo conligitur. sed utramque hanc accusationem e diuersis legibus institutam anno eodem 700/54 a Caluo factam esse uel eo ueri simillimum est quod Cicero in utraque caussa, ut ex Valerii Maximi memorabilium IIII 2 4 uidemus, Vatinium defendit: quam rem hoc loco adcuratius tractare longum est. ceterum de Vatinii accusationibus primus Mommsenus de conlegiis et sodaliciis p. 70—72 recte praecepit. sed etiam si neque anno 696/58 neque anno 698/56 Caluus Vatinium iam re uera accusauit, tamen, sicuti demonstrauimus, anni 698/56 primis mensibus Caluus palam iam elocutus erat se Vatinium postulaturum esse. itaque in Vatinium per duos amplius annos accusationis et damnationis pericula inpendebant: neque profecto dubitabit quisquam

quin iam illo tempore Vatinius Caluum, quem sibi perniciem moliri sciret, odio quam uehementissimo persecutus sit. minime igitur cogimur ut anno 700/54 exeunte arbitremur carmen XIIII conpositum esse, contra nihil obstat quo minus illud Catullum Saturnalibus anni 699/55 uel 698/56 scripsisse statuamus. breuius de tempore quo carmen LIII *Risi nescio quem modo e corona* poeta fecerit disputari potest. cum enim his uersiculis Catullus cuiusdam de Caluo in Vatinium publice orante facete dictum narret, adparet carmen mense Sextili anni 700/54 scriptum esse. ceterum re uera Caluum crimina Vatiniana mirifice explicasse et tum potissimum exclamatione lepida illa *magni di, salaputium disertum* dignissimum fuisse partim laudes quibus ueteres scriptores praeter ceteras Calui orationes Vatinianas in primis extollunt (dial. de orat. 34 5. 21 2) documento sunt, partim exclamatione illa, *rogo uos, iudices, num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet?* qua metuens ne illius eloquentia admirabili periret accusatorem interpellauit, Vatinius ipse testatus est.

In carminibus L et LXXXXVI nihil est quo eorum tempora definire possis. poeta desiderio captus Calui, quocum nescio ubi (neque enim, ut ex uersu 8 *atque illinc abii* intellegitur, in Catulli domo neque, si tantum ex uersu 2 *multum lusimus in m e i s tabellis* conligere licet, apud Caluum amici fuerunt) diei proximi otium cum in uino tum in uersibus certatim conscribendis iucundissime consumpserat, carmen quinquagesimum amico misit petitum ut iterum se conueniret et reuiseret. non eloquitur quidem adcurate poeta quales 'preces' (u. 18)

ad Licinium mittat, sed conlatis uersibus duodecimo *cupiens uidere lucem ut tecum loquerer simulque ut essem* et septimo decimo *hoc, iucunde, tibi poema feci ex quo perspiceres meum dolorem*, hoc est tui desiderium uehemens quod animum meum pungit, de sententiae quam diximus ueritate dubitari nequit. ceterum Catullus quid Caluum rogarit nescio an ea de caussa in hoc carmine perspicue indicare supersederit quoniam carmen illud eo tantum consilio scripsit ut uocationem, quam seruus aliquis insuper horam et alia quaedam nuntiaturus ad Caluum deferre iussus erat, amico quam maxime posset commendaret.

Carmen LXXXXVI *Si quicquam mutis gratum acceptumue sepulcris* suauissimum Catullus ad Caluum misit, cum is elegis adfectuum tenerrimorum plenis, quorum Propertius quoque (III 33 90) mentionem fecit,

haec etiam docti confessa est pagina Calui,
cum caneret miserae funera Quintiliae,

mortem Quintiliae, mulieris a se amatae, praematuram questus esset. Catullum uersibus duobus extremis

certe non tanto mors inmatura dolorist
Quintiliae, quantum gaudet amore tuo,

quibus eam de morte sua inmatura eo se quodam modo consolari quod sui memoriam Caluus, amator superstes, maxima pietate prosequatur ait, ad ipsius Calui uersum a Charisio I p. 78 P. seruatum *forsitan hoc etiam gaudeat ipsa cinis* respexisse Lachmannus (ad Propertium p. 141), cui Weichertus (rel. poet. Lat. p. 143) et Hauptius (act. societ. litt. Sax. I 53) adsensi sunt, recte intellexit. Quintilia illa quae fuerit ignoratur.

namque eius praeter hunc Catulli et Propertii locum quem excripsimus mentio apud ueteres scriptores nulla facta est. uiri docti quod sciam omnes hanc amicam Calui fuisse censent. quod equidem uel propter nomen quo Catullus et Propertius feminam adpellauerunt inprobo. Quintiliae enim, ut luce clarius est et praeter alios O. Iahnius (in act. soc. litt. Sax. I 419) recte adgnouit, uerum nomen est: Turnebi (aduersar. XXI 17) sententia digna non est quae refutetur. uero autem nomine Caluum amicam quandam in carminibus adpellauisse ualde inprobabile est, quia poetae Latini, sicuti notum est et ex eis quae ipsi supra (p. 232) exposuimus patet, nominibus ueris amicarum quas uocabant suarum celatis ficta nomina satis constanter usurpauerunt. itaque Quintiliam non tam amicam quam uxorem Calui fuisse et poetam uxoris carminibus celebrandae nomen uerum non magis quam Lucanum, qui in carminibus nomen uxoris Argentariae non dissimulauit, reticuisse arbitror, neque aliam mulierem fuisse quae apud Diomedem (p. 372 P. 376, 1 Keilii) his uerbis *Caluus alibi ad uxorem 'prima epistula uidetur in uia delita'* commemoratur.

XII

Supra cum in capite viiii carmen centesimum decimum tertium, quod de Muciae, uxoris Pompei, moribus corruptis est, explicaremus, de Cinna poeta, cui Catullus carmen illud inscripsit, consulto nihil diximus, quod plura de eo exponenda erant quam quae capiti illi sine legentium incommodo inseri possent. iam uero nihil inpedit quo minus de Cinna adcurate disseramus : simul tamen ea quae de Hortensio et Tanusio poetis Catullus rettulit, cum a disputatione de Cinna instituenda seiungi non possint, in hoc capite tractabimus. praeter illud quod modo commemorauimus carmen cxiii nullum in libro Catulli extat Cinnae ipsi, quem G. Heluium Cinnam fuisse hodie inter omnes constat, inscriptum : contra in aliis carminibus bis eius ita mentio facta est ut Catullo amicissimum illum fuisse facile uidere liceat. locus alter quo Cinna commemoratur hic est (x 29) :

istud quod modo dixeram me habere (lecticam),
fugit me ratio : meus sodalis
Cinna est Gaius : is sibi parauit.

uerum utrum illius an mei, quid ad me?
utor tam bene quam mihi pararim.

quo ex loco Hauptius (quaestion. Catull. p. 100) Cinnam simul cum Catullo inter comites G. Memmii in Bithynia fuisse optimo iure conlegit (cf. supra p. 163). idem tamen, ut iam Scaliger intellexit (cf. etiam Merkelium ad Ibin p. 365), etiam ex Cinnae ipsius uersibus quattuor, quibus amico cuidam Arati phaenomena dono misit, ab Isidoro (orig. vi 12 de libr. confic. p. 960) seruatis (in Burmanni Anth. Lat. ii 251 apud Meyerum 76 in Weicherti reliq. p. 194) concludi potest. sunt enim hi:

Haec tibi Arateis multum uigilata lucernis
carmina, quis ignes nouimus aetherios,
leuis in aridulo maluae descripta libello
Prusiaca uexi munera nauicula.

praeterea in carmine LXXXXV *Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem* Cinnae carmen, cui Zmyrnae nomen erat, operosum et putida diligentia doctrinaque per nouem annos conglutinatum (cf. etiam Quintil. x 4 4 Philargyr. et Seru. ad Verg. ecl. 9 35 et scholiastae Horatiani ad art. poet. 388) laudibus summis Catullus praedicauit. in hoc carmine LXXXXV explicando et emendando cum omnes interpretes tum nuper Robertus Vngerus in programmate gymnasii Friedlandiensis de Tanusio Gemino, quod Noui Brandenburgi anno 1855 edidit, uehementer desudauit. qui quamquam mendum quoddam carminis recte adgnouit, tamen id sanaturus mira iudicii peruersitate seductus incredibilia praecepit totumque carmen perdite corrupit. quod cum dico, neque tantum

mihi sumo neque arrogo ut ipse nitorem pristinum carmini emendando restituere suscipiam : immo id solum ago ut ad difficultates carminis animos eorum qui legent aduertam atque eas nulla praeiudicata sententia occaecatus exponere coner.

Ea igitur quae ad Cinnam ipsum in carmine LXXXXV spectant dilucida sunt neque quae de Tanusio sunt dubitationes mouent, contra de Hortensio longe aliter se res habet. in disputatione nostra ipsius carminis ordinem sequamur. in primo disticho Catullus ut Cinnam laudet eius diligentiam per nouem annos in Zmyrna elaboranda et perpolienda consumptam commemorat : cui diligentiae quid in altero disticho poeta opposuerit adcurate intellegi non potest, cum pentametro temporum iniuria nobis intercepto hexameter solus hic *milia cum interea quingenta Hortensius uno* ad nostram memoriam uenerit. quod fragmentum si cum disticho primo contuleris neque ad ordinem sententiarum et totius carminis concinnitatem respexeris, facile eis adsentiere qui Cinnae acri curae et studio leuitatem et neglegentiam Hortensii, ut pote qui intra illud nouennium saepe uno die innumerabiles uersus fuderit, oppositam esse arbitrantur (cf. Weicherti rel. poet. Lat. p. 175 Hauptii quaest. Catull. p. 99). quam sententiam qui probauerunt primum rectissime intellexerunt quingenta milia uersuum pro innumerabilibus Catullum dixisse, deinde ad *uno* aptissime temporis aliquod uocabulum suppleuerunt. locutio enim *milia quingenta uersuum* duobus locis ex ipso Catullo sumptis optime defenditur : VIIII 2

Veranni omnibus ex meis amicis
antistans mihi milibus trecentis

et XXXVIII 3

Mellitos oculos tuos, Iuuenti,
si quis me sinat usque basiare
usque ad milia basiem trecenta
neque umquam uideor satur futurus.

quingenta milia uersuum Zmyrnae aptissime eam ob caussam opponuntur quod Zmyrna opusculum parui ambitus et uno libro absolutum fuit. Seruius enim (ad Verg. ecl. 9 35) totam Zmyrnam libellum nominauit eodemque Catullus, cum in uersu nono *parua monumenta* dixit, sine dubio spectauit. deinde iuxta *uno* temporis quoddam uerbum desideramus. namque Catullus cum in primo disticho tempus intra quod Cinna Zmyrnam conposuisset et elimauisset diuturnum diligenter notaret, facere non potuit quin in altero breue quoque tempus per quod poeta alius propter festinationem et neglegentiam castigandus uersuum numerum innumerabilem confecisset adcurate indicaret. quod uocabulo *interea* poetam indicare neque uoluisse neque potuisse manifestum est. nam si poeta nihil dixisset nisi Hortensium per nouennium innumerabiles uersus fecisse, unus quisque intellegeret quanto opere haec omnia frigerent. nonne enim nouennium tantum temporis spatium est quantum etiam religioso et diligenti poetae ad permultos uersus conponendos sufficiat? recte igitur temporis uocabulum in uersu quarto fuisse ad u. *uno* relatum uir quidam doctus cuius supplementum Muretus attulit, Weichertus Hauptius

Froehlichius (in comment. acad. Monac. v III 270) arbitrati sunt. at quid de Hortensio statuendum est? omnes qui hodie de lectionis *Hortensius* ueritate non dubitant malum illum poetam Q. Hortensium Ortalum fuisse sibi persuaserunt. quae opinio ualde speciosa est. ille enim uir, qui orator quidem magnam sibi laudem conparauit et cum Tullio diu de eloquentiae principatu certauit, poeta cum eodem Cicerone conponendus est, cuius carmina nemo ignorat quam sint misera. Gellius enim noctium Atticarum loco quem iam supra p. 255 excripsimus praeter pauca Catulli et Calui carmina quicquam cum Anacreonticis carminibus conparari posse negauit. *nam* inquit *Laeuius inplicata et Hortensius inuenusta et Cinna inlepida et Memmius dura ac deinceps omnes rudia fecerunt et absona.* accedit ut Cicero (orator. 38 132) Hortensium iudicauerit melius dixisse quam scripsisse. quo in loco Quintiliani de eodem iudicium nititur. qui postea quam (XI 3 5) adfirmauit uel mediocrem orationem uiribus actionis commendatam plus quam optimam eadem illa destitutam habere momenti, non nullis oratoribus in quibus actio dominetur enumeratis his pergit uerbis: *hac* (actione) *Gn. Lentulum plus opinionis consecutum quam eloquentia tradit* (M. Cicero), *eadem G. Gracchum . . . et Antonium et Crassum multum ualuisse, plurimum uero Q. Hortensium. cuius rei fides est quod eius scripta tantum infra famam sunt, qua diu princeps orator, aliquando aemulus Ciceronis existimatus est, nouissime quoad uixit secundus: ut adpareat placuisse aliquid eo dicente quod legentes non inuenimus* (cf. etiam Ciceron. diu. in Caecil. 14 46 Brut. 88 303 Valer. Max. memorab.

viii 10 2). cum igitur etiam orationes Hortensii, quibus gloriam nactus est maximam, in reprehensionem grauem inciderint, quanto plus uituperationis uerendum est ne eius carmina meruerint, quorum uitiis uix ulla actione succurri potuit. tamen inpudicitiam qua Hortensii carmina, ut ex Ouidii tristium ii 441 *nec minus Hortensi nec sunt minus inproba Laeui carmina* et ex Plinii epistularum v 3 5 uidemus, infamia fuerunt Catullus, qui scripsit (xvi 5) *nam castum esse decet pium poetam ipsum, uersiculos nihil necesse est*, uituperare non potuit. quae cum ita sint, non absurde agere ei uideri possunt qui Hortensii carmina inuenusta a Catullo uersu illo uituperata esse concedunt. at nonne ad eundem Hortensium Catullus carmen lxv *Etsi me adsiduo confectum cura dolore* simul cum carmine lxvi *Omnia qui magni dispexit lumina mundi* e Graeco Callimachi conuerso misit? profecto: omnes quidem hodie consentiunt. nihilo minus cauendum est ne hac re ad sententiam quam modo de disticho carminis lxxxxv altero commemorauimus infringendam temere abutamur eo offensi quod in carmine lxv Catullus ad Hortensium amice scripserit, contra in carmine lxxxxv inimice eum persecutus sit. nihil enim in carmine lxv inest, si diligentius inuestigamus, quod interiorem Hortensii et Catulli amicitiam fuisse testari possit. nam Catullus in epistula (lxv) comam Berenices Callimacheam in Latinum sermonem conuersam comitante nihil prorsus dixit quo aut Hortensii et suam amicitiam aut illius amorem poesis aut carmina aut ullum ingenii illius fructum laudaret: in eis enim uersibus quos statim subscribam praeter urbanitatem

quandam inter homines morum elegantiorum uulgarem eo minus aliud quicquam adgnoscere debemus quo lubentius poeta morte fratris nupera grauiter adflictus doloris relaxationem et solacium studiis poeticis parare sibi uoluisse uideri potest. en habes uersus quos dixi :

sed tamen in tantis maeroribus, Ortale, mitto
haec expressa tibi carmina Battiadae
ne tua dicta uagis nequiquam credita uentis
effluxisse meo forte putes animo.

sed etiam si carmen LXV uerae Catulli et Hortensii amicitiae testem habere lubeat, quid inpedit, si in carmine LXXXXV Hortensium a Catullo inimice tractatum inuenimus, quo minus illos ex amicis inimicos factos esse iudicemus? num hoc in Catullo mirari liceret? nonne poeta Veronensis, ut uno exemplo utar, Gellium, cui olim et ipsi amicus fuit, cui ipsi quoque item Callimachea carmina uti Hortensio dono misit, postea carminibus acerrimis persecutus est? uides igitur ex huius modi ratiocinationibus decerni non posse num iure an iniuria in carmine LXXXXV Hortensius commemoratus sit. — Ceterum de carmine LXV emendando iam longe aliter sentio quam supra (p. 180) Lachmanni restitutionem carminis illius probans dixi. quae cum scriberem, Friderici Haasii miscellaneorum philologicorum libro III Vratislauiae anno 1861 edito non dum uti mihi licuit, in cuius capite v (p. 13—16) uir ille egregius carmen LXV et carmen CI una emendatione incohata quidem ab aliis uiris doctis nec tamen perfecta optime sanauit. etenim Rossbachius iam in editione anni 1854 (p. XVI) haec scripsit : *uersus 9*

deest in libro Germanensi Colbertino Santeniano, mihi suppositicius esse uidetur. uersus 10—14 aliunde huc inlatos esse arbitror, quare eos uncis includendos puto. licet enim eleganter scripti sint nec ulla sit dubitatio quin ab ipso Catullo sint profecti, tamen orationis cursum nimis retardant et interrumpunt. sed Rossbachius ipse huic coniecturae suae, qua ueri bonam partem adgnouit, eo ualde nocuit quod etiam uersus 19—24 carminis LXV, quos pro fragmento carminis Callimachei quod et ipsum Catullus uerterit habuit, a carmine LXV seiungi iussit. conparationem enim illam, quae uersu undeuigesimo et uigesimo absoluta est (nam qui secuntur uersus quattuor ad eam adcuratius inlustrandam adpositi sunt), artissime cum uersibus septimo decimo et duodeuigesimo cohaerere sole est clarius, praesertim cum uel singula uersuum illorum quattuor (17—20) uocabula in uicem sibi respondeant. sensus planissimus hic est : 'mitto tibi haec carmina, ne uerba tua ita e memoria mihi excidisse putes ut malum ab amatore missum ex gremio puellae inprouiso excidere solet'. ceterum, ut uerbum de tempore quo Catullus carmina LXV et LXVI scripsisse uideatur addam, iam supra p. 180 ex uehementia maeroris quo poeta in priore carmine fratris obitum prosecutus est hoc quidem anno 694/60 scriptum esse coniecimus : qua definitione si ueritatem adsecuti sumus, etiam carmen LXVI anno illi ascribendum est : duo enim illa carmina, ut uidimus, paene aequalia sunt. — Lachmanni supplementis remotis et uersibus 9—14 resectis et ultimis illis (19—24) ut par erat reseruatis carmen LXV O. F. Gruppius in Minois p. 8 primus omnino recte emendauit,

qui Rossbachianae editionis prius ignarus ne in addendis quidem libri sui p. 579, ubi Rossbachii de uersibus 19—24 a carmine LXV separandis opinionem inpugnauit, huius et suum de uersibus 9—14 eiciendis consensum commemorare uoluit. sed Gruppius idem eo uehementer errauit quod uersus illos 9—14 eiciendos ab interpolatore quodam, quales scilicet ille ubique odoratur, ex carmine CI fictos esse contendit: cuius sententiae peruersitatem Haasius demonstrauit. multo prudentius ante Gruppium Rossbachius de uersuum horum origine uere Catulliana non dubitauerat. cum igitur uersus illos carmini LXV demendos esse intellectum esset nihiloque tamen minus Catullianos esse, inquirendum erat num forte aliud carmen cui essent inserendi reperiri posset. hunc locum indicasse Haasii meritum est, qui uersus sex illos post carminis CI uersum sextum addendos esse uidit. *hunc enim locum*, ut ipsis Haasii uerbis utar, *defectu laborare eumque sic aptissime expleri facile demonstrari posse arbitror. manifestum autem indicium defectus est in uocibus 'nunc tamen interea', quibus necesse est aliquid nunc facere poetam intellegamus quod non uult semper fieri, sed 'interea', i. e. donec aliud quid fiat uel fieri possit: id autem diuersum esse necesse est. quaeramus igitur quae illae res diuersae sint, quarum alteram aliquando facturus sit, alteram, donec id fieri possit, faciat interea: reperimus autem in duabus carminis partibus, quae uocibus 'nunc tamen interea' separantur, non duas res commemorari sed unam, inferias quae muneribus more patrio traditis et adlocutione manium constant. nemo erit qui aliam praeterea rem a Catullo commemorari, nemo qui 'interea' uocem un-*

quam aliter quam de duabus rebus diuersis intellegi demonstrare possit : atque hoc quidem ut ipsa uocis natura et origo, ita etiam frequens poetarum usus planum facit. ipse Catullus ait xxxvi 18 '*at uos interea uenite in ignem, annales Volusi, cacata charta*' : *ita uotum soluitur quod puella Veneri uouerat : atque id fit interea, donec intellegatur, quod antea dictum est, uotum id gratum et acceptum Veneri esse.* alia exempla quae ex Tibullo et Ouidio Haasius addidit non opus est hic excribere, cum ex ipso Catullo alterum etiam exemplum aptissimum praeter illud ab Haasio commemoratum proferri possit. cf. xiiii 21 *uos hinc interea ualete abite* : poeta promisit se munus amici perniciosum pari munere relaturum esse : quod ante quam fieri posset, munus illud in malam crucem abire et ualere iussit. uide etiam lxiiii 306 et lxxxxv 3. haec uerissime sine dubio ab Haasio disputata sunt. cuius reliquam disputationem prius quam referre pergimus, non nulla de coniectura dicenda sunt qua Rossbachius illud ipsum *interea* temptauit. qui, cum in libris Germanensi Colbertino Santeniano optimis locus ille ita *nunc tamen interea hoc* exaratus sit, scribendum esse coniecit *nunc tamen in terra hac.* qua coniectura nihil cogitari potest mendosius. ut nec de sententia illius *in terra hac* ieiuna et obtusa nec de uocabulo *tamen* aeque inepte atque illud *interea*, si lacuna non adgnoscitur, posito (expectamus enim *igitur* aut simile quid) quicquam dicam, falsam esse illam coniecturam ex imitatione quadam eius qui Cirim scripsit adcurate effici potest. qui poeta cum alias saepissime Catullum imitando expressit (cf. praeter N. Heinsium Schraderum alios Silli-

gius ad Cirim p. 155 et M. Hauptius in actis acad. Berol. menstruis anni 1858 p. 659) tum ad exemplum uersuum 7—9 carminis CI Catulliani hos uersus (43—45) adcurate conformauit :

haec tamen interea quae possumus, in quibus aeui
prima rudimenta et primos exegimus annos,
accipe dona meo multum uigilata labore.

hac manifestissima imitatione lectio *interea* tam egregie defenditur ut nemo Rossbachii coniecturam commendare suscipiat. sed eadem haec imitatio emendationem lectionis illius *nunc tamen interea hoc* a testibus optimis confirmatae nobis monstrat, quam Lachmannus libro Datano nimium confisus inmerito repudiauit. etenim ex illa corruptela, id quod post interpolatores Italos et grammaticos quosdam Heysius recte uidit, haec restituenda sunt *nunc tamen interea haec.* quae ita iam poeta Ciris legit, qui postea quam *nunc* Catullianum in duobus uersibus proximis omnia rhetorum more amplificans bis posuit, uerba reliqua *tamen interea haec* ita transposuit *haec tamen interea.* itaque *interea* retinendum est. offensio autem de carminis totius contextu ab Haasio iure notata nulla promptiore medicina quam illa ab Haasio ipso adhibita tolli posse uidetur. quae si probatur, poeta, ut Haasii uerbis pergam, *ait primum se longo itinere confecto aduenire ad fratris inferias, quem sibi fortuna indigne abstulerit : 'non iam' inquit 'adloquar te nec tu me, non iam te aspiciam, at certe semper amabo semperque amorem testabor maestis carminibus, qualia perpetuo Philomela concinit' fata Ityli gemens. interea tamen, i. e. donec*

carmina illa edam, prisco more inferias tibi multis cum lacrimis fero et in perpetuum tibi uale dico'. hoc supplemento auctum carmen CI, ut de sententiae illius, quam P. Boehmius quoque in quaestionibus Catullianis Bonnae 1862 editis p. 10 merito adprobauit, ueritate facilius iudicari possit, hoc loco subscribere placet.

Multas per gentes et multa per aequora uectus CI 1
aduenio has miseras, frater, ad inferias
ut te postremo donarem munere mortis
et mutam nequiquam adloquerer cinerem,
quando quidem fortuna mihi te te abstulit ipsum,
heu misero indigne frater adempte mihi.
adloquar audiero numquam tua facta loquentem, LXV 9
numquam ego te, uita frater amabilior,
aspiciam posthac : at certe semper amabo,
semper maesta tua carmina morte canam,
qualia sub densis ramorum concinit umbris
Daulias absumpti fata gemens Ityli.
nunc tamen interea haec, prisco quae more parentum CI 7
tradita sunt tristis munera ad inferias,
accipe fraterno multum manantia fletu
atque in perpetuum, frater, aue atque uale.

uides quam egregie omnia conspirent. uersus nonus (*adloquar*) in bonis quibusdam libris omissus quin a Catullo profectus sit et propter illud futurum exactum *audiero* sensu subtiliori positum quam quem interpolator quidam repperisset, et propter lacunam uersus huius in Datano et Parisino priore extantem in aliisque libris uario modo expletam dubitari non potest. neque in eo offen-

dendum quod pronomen *te* in uersu nono omissum sit, cum plane eadem ratione id in uersu 11 *at certe semper amabo* reticeatur. cur autem uersus illi sex sedem suam mutarint adcurate explicari nequit: sed cum alibi quoque in libro Catulli uersus alieno loco positi sint, caue ne nimis hac re sollicitere. uersus illi cum nescio quo casu loco suo pulsi essent, alicubi margini ascripti fuisse uidentur, donec, cum de fratris morte essent, loco quo de eadem re quereretur poeta insererentur. haec quam exposui Haasii coniectura si iam tum cum in capite octauo de morte fratris Catulli dissererem ad notitiam meam uenisset, non nulla aliter dicenda mihi fuissent, quod adnotasse satis habeo, cum longiore disputatione de rebus minutis illis opus non sit.

Nihil igitur, ut disputatio tandem aliquando redeat unde egressa est, in carmine LXV reperitur quod amicitiam Catulli et Hortensii interiorem fuisse probet. neque esset quod in reprehensione carminum Hortensii in carmine LXXXXV facta offenderemus. contra alia ex parte grauiores dubitationes de Hortensio in uersu tertio commemorato mouentur. quae quales sint melius exponi poterit, si carmen totum antea usque ad finem enarrauerimus.

Inde ab tertio carminis LXXXXV disticho Catullus Zmyrnae gloriam usque ad terras remotissimas penetraturam et per saecula multa duraturam esse auguratur, Volusii contra annales patriam numquam egressuros ait obliuione matura ac merita obrutum iri. de uersuum quinti et septimi scriptura post Hauptii disputationes (quaest. Catull. p. 97 et obseru. crit. p. 1. 2) dubitari nequit: Vngerus de Valgio p. 470 et de Tanusio Gemino p. 12. 13

uana oblocutus est. Satrachum fluuium Cypri insulae hoc loco Catullum nominasse Weichertus (rel. poet. Lat. p. 179, 18) primus ex Tzetzae ad Lycophronis Alex. 448 enarratione (*Σάτραχος πόλις καὶ ποταμὸς Κύπρου. τινὲς δὲ διὰ τοῦ ε γράφουσι Σέτραχον*) demonstrauit. postea Hauptius nomen illud testimoniis duobus aliis Nonni Dionysiacorum XIII 459 et etymologici magni p. 117, 39 bene muniuit simul scite adnotans Catullum Satrachi, fluuii Cyprii, non sine acumine quodam mentionem fecisse, quando quidem de Cypria Zmyrna siue Myrrha Cinnae carmen fuerit. in eas ipsas igitur regiones quas Cinna carmine illo celebrauerit Catullum augurari Zmyrnam missum iri. Paduam Padi fluuii ostium esse quoddam iam pridem Robertus Titius (locor. controu. x 3 p. 251 et assertionis p. 204) ex Polybio (II 16 p. 117, 25 Bk.) dispexit: *ὁ δὲ Πάδος σχίζεται εἰς δύο μέρη κατὰ τοὺς προσαγορευομένους Τριγαβόλους. τούτων δὲ τὸ μὲν ἕτερον στόμα προσονομάζεται Παδόα, τὸ δὲ ἕτερον Ὄλανα.* cf. etiam Vibii Sequestri p. 26 Oberlin. *Padua Galliae a Pado dicta.* ita enim librorum scriptura *Padue* uel *Paduae* emendanda est, non cum Oberlinio in *Paduse* uel cum Vngero in *Padusa* (de Valg. p. 252 de Tan. Gem. p. 17) mutanda. hanc ad Paduam quoniam Volusii annales morituros esse Catullus praedicit, Volusium illum Padi adcolam fuisse iam pridem intellectum est. neque minus apertum Volusii nomen Catullum pro uero Tanusii Gemini finxisse. quae sententia loco ex Senecae epistularum XV 1 (93) 9 p. 495 Fickerti desumpto nititur hoc: *non tam multis uixit* (Metronax philosophus) *annis quam potuit. paucorum uersuum liber est et quidem laudandus atque utilis.*

annales Tanusii scis quam ponderosi sint et quid uocentur. hoc est uita quorundam longa quod Tanusii sequitur annales. uerbis *scis quid uocentur* ad Catulli uerba illa *cacata charta* Senecam respexisse iam Muretus ad carmen xxxvi 1 intellexit, quo carmine poeta Veronensis Volusii annales uehementer inrisit (cf. uersus 1 *Annales Volusi, cacata charta* 6 *electissima pessimi poetae scripta* 19 *pleni ruris et inficetiarum annales Volusi, cacata charta* et supra p. 122). *Senecae postrema* inquit Muretus *uerba ('quid uocentur') huc referebam, ubi eos Catullus 'chartam cacatam' uocat, sed tamen hoc non ualde adseueranter adfirmauerim. etenim apud Senecam 'Tanusii' non 'Volusii' legitur.* cf. praeter Turnebum aduers. xv 22 Lipsium ad Senecae locum Vossium ad Catullum obseruat. p. 87 Furlanettum, qui ad Forcellini lex. iiii 481 : *Volusius* inquit *poeta ineptus Patauinus, qui Ennium secutus rerum gestarum populi Romani annales carmine scripsit. sunt qui putant eundem fuisse ac Tanusium Geminum.* sed adcuratius et subtilius de hac re Hauptius (quaest. Catull. p. 98) disputauit. cum Volusii et Tanusii nomina in easdem exeant litteras neque de aequabilitate mensurae dubitare liceat, cum et annales Volusii (cf. xxxvi 6) et annales Tanusii (id quod ex Metronactis philosophi libro paucorum u e r s u u m a Seneca cum Tanusii annalibus conparato conligendum est) uersibus scripti fuerint, cum annalium Volusianorum amplitudo exiguitati Zmyrnae Cinnae opponatur, cum Seneca de Tanusii annalibus idem quod Catullus de Volusii annalibus iudicet, cumque Senecam ad iudicium de Tanusii annalibus quoddam in uulgus notum prouocantem paene certum sit illud

cacata charta, quod de Volusii annalibus Catullus dixerat, tetigisse, denique cum temporis ratio non modo non obstet quo minus Tanusium aequalem Catulli fuisse arbitremur, sed id ipsum eo quodam modo probetur quod Suetonius (Iul. 9) Tanusium Geminum, qui etiam a Plutarcho (Caes. 22) commemoratur, inter auctores quos in uita Caesaris narranda secutus sit rettulit (Suetonium enim in uita Iulii auctores nullos nisi Caesari aequales testes produxisse Hauptius qu. Catull. p. 99 demonstrauit), dubium esse non potest quin Catullus falso Volusii nomine (cf. supra p. 233) usus Tanusium adpellauerit : id quod praeter uiros doctos quos diximus etiam Bernhardius (hist. litt. Lat. p. 531 not. 489) Vngerus Iungclaussenus recte statuerunt. at restat quaestio quam neque Hauptius neque alius quisquam mouit. cur tandem Catullo Tanusium falso Volusii nomine nominare placuit? nonne Caesarem Memmium Pisonem alios uiros nobilissimos et grauissimos Catullus, cum acerbissime in eos inueheretur, suis adpellauit nominibus? supra (p. 238) Catullum uidimus Caesaris gratia Mamurrae, quem prius nomine eius uero usus perstrinxerat, postea Mentulae nomen indidisse ut eum inridere pergere posset. simili ex caussa putauerim poetam Veronensem Tanusii nomen dissimulasse. Tanusius, ut conprobauimus, Padi adcola fuit itaque Catulli popularis. qua ex re conicio Catullum Tanusii nomen celantem ad necessitudinem aliquam quae inter utriusque poetae familiam intercesserit aut ad simile quid cum patria et origine communi poetarum amborum conexum respexisse.

Denique ad distichum quintum inlustrandum uenimus ita fere in libris scriptum:

parua mei mihi sint cordi monumenta . . . .
at populus tumido gaudeat Antimacho.

de quibus uersiculis olim Statius haec scripsit: *quin uero hoc aliud sit epigramma aut pars potius epigrammatis ne dubitandum quidem uidetur.* re uera postea hoc distichum a carmine LXXXXV ut epigramma per se absolutum esset Lachmannus, quem Hauptius secutus est, disiunxit. sed hi uiri docti cur ita iudicauerunt? nonne res in disticho quinto tractata optime cum eis quae in distichis quattuor prioribus sunt congruit? id ipse Hauptius concessit, qui haec (quaest. Catull. p. 99) *duos* inquit *uersiculos 'Parua — Antimacho' Lachmannus scite separauit. nihilo minus paruorum monumentorum nomen ad Cinnae carmina referendum esse credo, si recte Hieronymus Auantius priori uersiculo addidit 'sodalis'. atque sodalem suum Catullus Cinnam adpellat* x 29. profecto nequaquam dubitari potest quin distichum illud ad Cinnam spectauerit: cuius sententiae argumentum grauissimum in monumentorum p a r u o r u m et t u m i d i Antimachi oppositione inuenimus. utrumque enim nomen adiectiuum de ambitu carminum intellegendum est: id quod de Cinnae paruo libello Zmyrnae facilius adparuit quam etiam Antimachi carmina in primis Thebaidem, quacum aliud carmen epicum, annales Tanusii hoc uersu conparantur, propter magnitudinem et longitudinem inmodicam et molestam totius antiquitatis consensu uituperatam (cf. Cic. Brut. 51 191 Hor. a. p. 146 cum scholiastarum

narratiunculis Plut. de garrul. p. 513 Luc. de hist. conscrib. 57 Welckeri cycl. ep. I 102) tumidorum nomine a Catullo hoc loco insignita fuisse. hanc uerissimam uerbi 'tumidi' explicationem post Muretum et Turnebum (aduers. XXVIII 38 p. 1085) Weichertus (rel. poet. Lat. p. 182) Bernhardius (hist. litt. Graec. II 1 288) Vngerus (de Tan. Gem. p. 6) recte tuiti sunt. iam uide quam apte Cinnae paruus libellus tumido Tanusio opponatur, cuius annales ex Seneca scimus maxime ponderosos fuisse, quorumque magnitudinem etiam Catullus respexit, cum laxas scombris tunicas eos daturos esse dixit. quae cum scribimus, nomine Antimachi Tanusium significasse Catullum contendimus, quae res certissima est. Antimachum autem ipsum Graecum poetam hoc loco a Catullo significatum esse, id quod interpretes Catulli omnes crediderant, primus Fridericus Osannus (ad Apuleium de orthogr. p. 24) recte negauit, quamquam Proculum quendam Callimachi imitatorem ab Ouidio epistul. ex Ponto IIII 16 32 commemoratum (ex quo loco Ouidiano Apuleius ille personatus sua § 4 et 43 furatus est) a Catullo Antimachi nomine designatum esse arbitratus tota re errauit (cf. etiam Merkelius ad Ibin p. 366).

Cum igitur uersus nonus et decimus cum praecedentibus tam arte cohaereant, cur uersus illos a proximis separatos uoluerunt Statius Lachmannus Hauptius? non dubito quin eadem sit caussa quae et Froehlichium et Vngerum mouit ut Hortensii nomen in uersu tertio locum habere potuisse negarent. neque enim carminis sententia uniuersa recte procedere uidetur. quod ut

adpareat hoc loco summam carminis breuiter conplecti lubet. poeta igitur haec fere dixit : 'cum Cinna libellum suum quam diligentissime et diutissime elaborauerit ualde ab Hortensio discrepans in dies uersus innumerabiles temere effundente, cum Cinnae Zmyrna tam egregium sit carmen ut id usque ad terras et saecula remotissima mirum quantum a Tanusii annalibus neque patriam neque aetatem suam egressuris diuersum penetraturum esse certo augurer, equidem plebi inperitae molis uastae Tanusii admirationem relicturus Cinnae Zmyrnam exigui quidem ambitus sed pretii maximi semper diligam et in sinu gestabo'. in hoc sententiarum progressu uiri docti iure meritoque offenderunt. quis enim tantam inuenustatem Catullo inputare potest ut poetam, postea quam in carminis parte priore primum Zmyrnae Hortensii et Tanusii carmina mala opposuerit, in fine uim totius carminis conprehensurum Hortensii oblitum Tanusii solius mentionem fecisse credat? huic incongruentiae duplici ratione uiri docti mederi temptarunt. etenim Lachmannus et Hauptius disticho quinto remoto carmen LXXXXV uersu octauo concluserunt : quoniam illo detracto nihil inpediat quin Zmyrnam primum cum Hortensii deinde cum Tanusii carminibus conparatam esse arbitremur. sensus carminis ita mutilati hic esset : 'Cinna in Zmyrna conscribenda diu et diligenter uersatus est, sed Hortensius uersus innumerabiles quam breuissimo tempore effundit : Cinnae carmen ad regiones extremas et saecula remotissima perueniet, sed Volusii annales nullius pretii in sua ipsorum patria regione mox peribunt'. at quid hac emen-

dandi ratione proficimus? si quid uideo, ex carmine uno loco corrupto duo constituuntur carmina quorum utrumque mendosum est. ne longiores simus, octo illos uersus, etsi rudis et inperita conpositio carminis neminem fugere potest, per se stare posse concedamus. uerum quid altero illo carmine faciamus quod ex disticho quinto unico fit? putemusne hoc esse absolutum epigramma? hoc nego atque pernego. Catullum in uersu nono parua monumenta commemorasse amici cuiusdam sui certum est (nullius pretii, etsi Merkelius ad Ibin p. 366 aliter iudicauit, supplementum *laboris* est, quod interpolatoribus debetur), quem quo modo designauerit incertum: Auantius in fine uersus *sodalis* Bergkius (ephemerid. scholast. 1835 nr. 37) et Heysius *Philetae* Rossbachius *Phanoclis* alii alia addiderunt: in ultimo uersu Antimachi tumor commemoratur. quis ille est cuius monumenta parua nominantur? quis ille Antimachus? hoc ex carminis totius sententia cognoscatur necesse est. sed si ex solo disticho quinto Catulli carmen constitit, nihil in carmine est unde discamus quos Catullus dixerit. quid multa? clausula epigrammatis disticho illo efficitur, non integrum epigramma. quanto melius et pulcrius omnia congruunt, si quinto disticho cum praecedentibus coniuncto uitium, quo sine dubio carmen hoc laborat, non in disticho quinto, quod, si sensum spectas, ut Hauptius concessit, cum proxime antecedentibus artissime cohaeret, inuestigemus sed in altero disticho adgnoscamus, quod in libro archetypo quam male habitum sit uel pentameter amissus demonstrare potest, et carmini ita succurramus ut Hortensio expulso

ad Tanusium, de quo distichum quartum est, alterum quoque distichum referamus : hoc fieri oportere et Froehlichius (comment. acad. Monac. v III 270) et Vngerus (de Tan. Gem. p. 6) alter alterius sententiae inscius recte intellexerunt, quamquam in disticho secundo emendando uterque infelicissime rem gessit. namque Froehlichius uersum tertium ita corrupit *milia cum interea ter quinque Tanusius uno,* adnotans poetam annalium in carminibus XXXVI et LXXXXV a Catullo uituperatum nomen Tanusii Volusii habuisse : Hortensium enim neutiquam hoc loco nominatum esse posse. similem igitur Froehlichius uiam ingressus est atque olim Antonius Parthenius, qui cum non amplius unum aemulum Cinnae a Catullo in hoc carmine opponi potuisse recte intellegeret, tamen unum illum 'Hortensium Volusium' nominans tota re falsus est. Vngerus autem ad eam rusticitatem peruenit ut haec pro Catullianis uenditaret:

3 *milia cum interea quingenta Hortensibus uno*
[scripta stilo uersum prompserit ars Volusi.]
7 *at Volusi annales betam morientur ad ipsam*
et laxas scombris saepe dabunt tunicas.

quae omnia licet peruersa sint, tamen nihilo minus ordo sententiarum obstat quo minus in uersu tertio Hortensium nominatum esse statuere possimus. praeterea autem alia quaedam, ut Vngerus recte docuit, in rebus ipsis insunt quae Hortensii nomen exterminandum esse demonstrant. num enim probabile est Catullum in eodem carmine quo Tanusium, hominem mediocris aut nullius auctoritatis, caussis quibusdam motus tecte signi-

ficare uoluit, Hortensium, uirum grauissimum et maximae auctoritatis, quocum insuper consuetudine aliqua coniungebatur, palam uituperasse? deinde cum Hortensius carminibus conponendis nisi horis subsiciuis non uacaret neque carmina, ut ex eis quae supra diximus manifestum est, maioris ambitus, sed parua tantum uersiculis paucis concepta plerumque amatoria scriberet, qua ratione de quingentis milibus uersuum ab Hortensio intra certum quoddam breue temporis spatium scriptorum Catullus loqui posset? contra eadem de Tanusii ponderosis annalibus optime dici potuerunt, ad quorum magnitudinem in uersu 8 uerbum *laxas* et in u. 10 uerbum *tumido* spectant. ideo nos quidem, quamquam libere profitemur nescire quo modo illud *Hortensius* emendandum sit, minime tamen dubitamus quin uituperatio a Catullo in disticho altero pronuntiata in Tanusium dicta sit. quod si statuimus, conpositio carminis maxime plana et concinna est neque quicquam rerum obstat. alternis enim distichis Catullus Cinnae laudes et Volusii uituperationes exposuit usque ad distichum quintum, quo poeta uim totius carminis ita conplexus est ut in hexametro suum Cinnae amorem, at contemptum Volusii suum in pentametro aperiret. quae cum ita sint, ex carmine LXXXXV adparet Catullum Zmyrnam Cinnae plurimi aestimasse et Volusii annales, id quod ex carmine XXXVI quoque manifestum est, nihili habuisse : contra de Hortensio, cuius nomen nescio quali et cuius errore in uersum tertium inculcatum sit, nihil inde conligi posse. ceterum cum quando Cinna Zmyrnam et annales Volusius ediderint non adcurate sciamus,

definiri non potest quo tempore Catullus carmen LXXXXV scripserit. Merkelius (ad Ibin p. 366) quibus auctoribus et quibus argumentis conlegit Zmyrnam ante annum 700/54 editam esse ignoro. tamen, si propter Volusii uituperationem similiter in carmine XXXVI et in LXXXXV factam haec carmina duo eodem fere tempore scripta esse conligere placet, anno fere 696/58 carmen nonagesimum quintum nescio an attribui possit (cf. supra p. 122. 134). quae sententia etsi quanto opere dubia sit non ignoramus, tamen eis quae Lachmannus ad Lucretium p. 174 adnotauit refutari non potest. qui cum dixit Heluium Cinnam in Zmyrna non multo post Lucretii obitum (699/55) genetiuo *tabis* usum esse arbitratus, ut uidetur, Cinnam in Zmyrna elaboranda inde ab anno 699/55 usque ad annum 708/46 occupatum fuisse definitione sua aetatis Catulli usus est, quam prorsus reiciendam esse supra (p. 47) demonstrauimus. sed fac illam aetatis Catulli definitionem recte se habere, tamen nihilo minus illa Zmyrnae editionis definitio Lachmanni arbitratu quodam magis quam necessitate facta uideretur. quid enim statuere cogit post Lucretii demum mortem Zmyrnam in lucem emisisse Cinnam?

XIII

In capitibus libelli huius proximis de Caluo Cinna Hortensio Tanusio poetis disputauimus. his in tertio decimo capite reliquos doctos amicos Catulli, de quibus breuius disseri potest, adiungere placet. quibus doctis amicis quod aliquot interposuimus qui neque in doctis neque in amicis omni iure numerari possunt, eo hoc fecimus consilio ne disputationem nostram in particulas nimis exiguas discerperemus.

Agmen Varus quidam ducat, ad quem Catullus carmen xxII *Suffenus iste, Vare, quem probe nosti* scripsit. neque caussa est cur dubitemus quin idem Varus sit cuius de amica inpudentiore Catullus in carmine x, quod modo ex Bithynia reuersus scripsit (u. supra p. 174), festiue iocatus est. quis ille Varus fuerit Catullus adcurate non eloquitur, sed cum ad Varum de Suffeni carminibus rudibus atque inuenustis scribat, coniectura in promptu est illum a musis non fuisse alienum, fortasse ipsum carminibus pangendis operam dedisse. Hauptius in obseruationibus criticis p. 24 *in decimo* inquit

carmine non L. Varium familiarem Horatii commemorari, quae opinio fallaci specie nuper fucata est, sed Varum, ut recte intellexit Lachmannus, et quis ille fuerit Varus rectius expositurus esse mihi uideor in alio libello, in quo de uita et carminibus Catulli disseram. quem librum cum Hauptius non dum ediderit, nobis ipsis experiendum est num quem Varum adlocutus sit Catullus contingat ut reperiamus. atque hoc primum Hauptius rectissime uidit sicuti olim Isaacum Vossium (obseruat. p. 22) ita nuper Weichertum (de L. Varii et Cassii Parmensis uita et carminibus. Grimae 1836) — is enim est cuius nomen Hauptius reticuit — cum L. Varium Horatii et Vergilii familiarem a Catullo commemoratum esse crediderunt, tota re errasse. boni quidem libri in carmine x 1 *Varus me meus ad suos amores* lectionem *Varius* praebent : ita Sangermanensis Santenianus omnes Statii et aliquot Vossii codices, contra libri P_1 et P_2 et Hamburgensis *Varrus* habent, in Furiano Puteano Dresdensi *Varus* legitur, quod etsi uerum est, tamen librorum horum auctoritate defendi non potest : libri Datani scriba ab initio carminis praecedentis lectionem *Verannius* mutuatus est. at tamen illud *Varius* uel propter uersus numerum probari nequit. namque, ut supra p. 229 diximus, Catullus i uocalem in consonam mutari numquam siuit. Varium igitur Catullus non commemorauit, sed ut in carmine xxII Varum. quem Varum cum Alfeno carminis xxx a multis uiris doctis falso coniunctum et pro P. Alfeno Varo iuris consulto habitum esse item iam supra p. 83 explicauimus. sed quisnam Varus ille fuit? e numero interpretum Muretus solus quandam ueri praesensionem

habuisse uidetur, quamquam eam ipse falsis opinionibus obruit. namque *Catullus* inquit *Quintilium Varum Cremonensem dicit, hominem belli pacisque artibus clarissimum, qui postea in Germania cum tribus legionibus caesus est.* in his Muretus duos homines, alterum Quintilium Varum Cremonensem alterum P. Quintilium Sex. f. Varum in Germania anno 762/9 occisum, confudit. qua de re, cum insuper temporum rationes mirum quantum neglexisset, iure a Scaligero notatus est. similiter Parthenius Varum Cremonensem cum L. Vario Rufo conmiscuit : tamen horum neutrum sed Varum in Germania ducem eundem quem Muretus et Torrentius quoque (ad Horatii carm. I 18) dixerunt a Catullo designatum esse statuisse uidetur. re autem uera, quoad hodie cognoscere possumus, Varus ille Cremonensis fuisse uidetur is quem Catullus in carminibus X et XXII significauit. de quo uiro haec dicenda sunt. Hieronymus ad Eusebii chron. ann. 730/24 ex Suetonio (p. 43 Reiffersch.) haec adnotauit : *Quintilius Cremonensis Vergilii et Horatii amicus moritur.* eodem illo anno Horatius de ipsa Quintilii morte ad Vergilium libri I carmen XXIIII scripsit. uideas in primis stropham alteram :

ergo Quintilium perpetuus sopor
urget. cui Pudor et Iustitiae soror,
incorrupta Fides, nudaque Veritas
quando ullum inueniet parem?

eiusdem Quintilii iudicium de carminibus sobrium et seuerum Horatius (in artis poeticae 438 et sequentibus) luculenter praedicauit. en habete uersus Horatianos :

si carmina condes,
numquam te fallant animi sub uolpe latentes.
Quintilio si quid recitares, 'corrige sodes
hoc' aiebat 'et hoc'. melius te posse negares
bis terque expertum frustra, delere iubebat
et male tornatos incudi reddere uersus.
si defendere delictum quam uertere malles,
nullum ultra uerbum aut operam insumebat inanem,
quin sine riuali teque et tua solus amares.

num ad eundem uirum Horatius carmen libri primi XVIII, quod ad Varum quendam scriptum est, miserit incertum neque probabile est. ad locum artis poeticae commentator Cruquii haec habet : *hic erat Quintilius Varus, poeta Cremonensis, patronus et amicus Vergilii,* Porphyrion haec adnotauit : *hic erat Quintilius Varus Cremonensis, amicus Vergilii, eques Romanus* (cf. praeterea Estrei prosopogr. Horat. p. 201). haec, quae ex solis Horatii uersibus a scholiastis cognosci non potuerunt, cum eis quae Hieronymus ex Suetonio enotauit tam bene conspirant ut nec de eorum ueritate in uniuersum nec singillatim de fide cognominis Vari a scholiastis traditi (praesertim cum id cognomen in gente Quintilia frequentissimum fuerit) dubitari possit. de temporibus quibus Quintilius Varus uixit haec statui posse uidentur. Quintilium anno 730/24 mortuum esse ex Hieronymo scimus : sed qua uitae aetate mortuus sit ignotum est. tamen non sine probabilitate conligere posse mihi uideor Quintilium et Vergilio et Horatio aliquanto natu maiorem fuisse. cum primum Horatius in carmine illo quod ad Vergilium de morte Quintilii scripsit ne uno quidem

uerbo Quintilium morte praematura e uita ereptum esse significet, equidem quo studiosius poetae mortis praematurae atrocitatem enarrare solent, eo confidentius Quintilium seniorem et Vergilio Horatioque (quorum ille anno Quintilii ultimo annum aetatis quadragesimum sextum hic annum unum et quadragesimum agebat) natu maiorem mortuum esse contenderim. quae sententia loco illo ex epistula ad Pisones desumpto magno opere firmatur, ubi Horatius memoria temporis eius quo ipse et Vergilius carmina sua Quintilio iudicanda recitarent iucundissimi renouata illum exemplar iudicis in carminibus diiudicandis seueri et iusti quidem sed integri et beniuoli proposuit. quo ex loco manifestum est Quintilium Vergilio et Horatio natu non fuisse minorem. nam quis arbitretur par illud poetarum homini aetate minori carmina sua recensenda tradidisse? contra ex illo quoque loco probabile fit Varum aliquanto maiorem natu quam Vergilium et Horatium fuisse.

Haec omnia in Varum a Catullo commemoratum apte quadrant. cuius de aetate etsi nihil adcurati cognoscere possumus, tamen ex eis quae Catullus in carmine x narrauit concludere licet Varum anno 698/56, quo Catullus carmen illud scripsit (cf. supra p. 174), iuuenem et Catullo tum fere tricenario aequalem fuisse. itaque Quintilius Varus, cum eum Catullo aetate antecessisse credere nihil cogat, haud scio an inter Catullum et Vergilium circa annum 675/79 Cremonae natus sit. quae si uera sunt, Varus Catullo octo fere annis natu minor, contra Vergilio nouem fere et Horatio quattuordecim annis natu maior fuit. praeter

temporum rationes de duobus Varis illis, altero Vergilii Horatiique amico altero Catulli familiari, pulcre concinentes accedunt alia quaedam quae duos illos Varos pro uno et eodem homine habendos esse probabile reddunt. etenim Varus Vergilianus studiis litterarum operam dedit et carminum iudex optimus fuit : nonne eisdem rebus Catullianum quoque Varum uacasse ex carmine xxii aperte liquet? deinde communio patriae quae Catullo Varo Vergilio fuit digna est cuius in hac re rationem habeamus. — de Suffeno poeta malo, de quo carmen xxii Catullus ad Varum misit, nihil amplius memoriae traditum esse iam supra p. 258 diximus. de tempore carminis xxii nihil definiri potest.

Cum eis quae de Varo Cremonensi disseruimus pauca coniungere lubet quae de eius populari quodam eodemque poeta dicere habemus. in carmine enim xxxv *Poetae tenero meo sodali* Caecilium Nouicomensem poetam illo tempore in carmine de Cybele scribendo occupatum inuitat ut Como et Lario lacu relictis Veronam celeriter ueniat, quamuis puella, cuius amorem ille parte carminis de Cybele illius recitata sibi conciliauerit, precibus blanditiisque ei ne festinet insistat. cur Caecilium inuitauerit Catullus in uersibus quinto et sexto dicit :

nam quasdam uolo cogitationes
amici accipiat sui meique.

haec interpretes omnes de amici Caecilio et Catullo communis nescio cuius consiliis uel sententiis intellexerunt. quam interpretationem ueram esse credere non possum. equidem Catullum putauerim ad sua ipsius carmina ali-

quot (hae sunt *cogitationes* illae) audienda Caecilium inuitasse et uerbis illis *amici sui meique* solum se ipsum ita significasse ut uerbis *amici sui* se Caecilii amicum, contra uerbis *amici mei* talem se iocose nominaret qui sibi ipsi esset amicissimus. ceterum carmen hoc Veronae scriptum esse per se intellegitur. tempus quo carmen xxxv conpositum est etsi adcurate definiri nequit, tamen terminum temporis eum ante quem Catullus id scribere non potuit coniectura adsequi possumus. cum enim Caecilii urbem patriam Catullus nomine Noui Comi designarit, non ante annum 695/59 Catullus illa scribere potuit. Comum enim urbs illo demum anno, quo Caesar e lege Vatinii quinque milia colonorum illuc deduxit, nomen Noui Comi asciuit (cf. Strabonis v p. 213 Mommseni hist. Rom. III 307).

Denique tertium amicum doctum cui eadem quae Catullo patria fuit producere placet. is Cornelius Nepos est, Padi adcola (ut Plinius hist. nat. III 18 22 dixit), cui Catullus librum suum dedicauit. cf. Ausonii praef. ad Pacatum p. 332 Bip.

'cui dono lepidum nouum libellum?'
Veronensis ait poeta quondam
inuentoque dedit statim Nepoti.

cur Nepoti librum inscribere uoluerit Catullus in carmine primo his uerbis elocutus est :

Corneli, tibi : namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas
iam tum cum ausus es unus Italorum
omne aeuum tribus explicare chartis
doctis, Iuppiter, et laboriosis.

his uersibus Catullum Nepotis libros tres chronicorum significasse hodie inter omnes constat (u. Turnebi aduersar. XIII 14 Scaliger ad h. l.). quos libros quando Nepos ediderit incertum est. hoc tamen unum ex uersu quinto *iam tum cum ausus es unus Italorum* conligere possumus Nepotem aliquanto antea quam primum illud carmen scripsit Catullus chronica edidisse, in quibus, ut ex uersibus tertio et duobus sequentibus conligimus, poetae popularis sui mentionem honorificentissimam publice fecerat. cum autem credi non possit Catullum ad modum adulescentulum nec dum annos uiginti natum a Nepote in chronicis laudatum esse, nos non multum falli posse arbitramur, si (quia anno 700/54, quo Catullus annum trigesimum tertium egit, carmen I scriptum est) intra annos 687/67 et 690/64 Nepotem chronica edidisse statuimus. cui sententiae aetas Cornelii Nepotis, qui ab anno fere 650/104 usque ad annum 725/29 uixit, minime obstat. ceterum quanti Nepos Catullum fecerit hodie quoque ex loco quodam uitae Attici (12 4) ab illo diu post mortem Catulli conscriptae cognoscere possumus. *idem*, inquit Nepos, *L. Iulium Calidium, quem post Lucretii et Catulli mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem uere uideor posse contendere, . . expediuit.* ex discrimine aetatis Nepotis et Catulli (ille hunc septendecim minimum annis superauit) concludimus Catullum cum Nepote non tam amicitiae familiaris uinculo coniunctum fuisse quam eum fautorem et patronum coluisse. quae cum ita sint, sententia eorum qui carmen CII *Si quicquam tacito commissum est fido ab amico,* quod ad Cornelium quen-

dam scriptum est, ad Nepotem missum esse censent inprobanda est. cum enim in illo carmine Catullus se occulta quaedam quae sibi credere ille dubitauerit, quasi ipse deus silentii sit, fideliter retenturum esse Cornelio adfirmet, de Nepote nullo modo potest cogitari.

Modo diximus carmen I anno 700/54 scriptum esse. breui enim ante quam librum suum edidit Catullum carmen illud fecisse ex rei ipsius natura manifestum est. sed quo anno Catullus librum edidit? anno 700/54, ut Mommsenus (hist. Rom. III 313) rectissime uidit. nam in libro Catulli neque ulla res commemoratur post mensem Sextilem anni 700/54 facta et permultarum rerum quae ipso anno 700/54 et annis proxime antecedentibus acciderunt mentio iniecta est. itaque statuere licet Catullum anno 700/54 fere medio breui ante quam mortuus sit librum suum in lucem emisisse (cf. supra p. 44). eodem fere tempore quo carmen I Catullus scripsit aliud scriptum sit necesse est carmen quod nuper ex laceris duobus fragmentis uiri docti duo, quorum alter alterius sententiae inscius erat, conexuerunt. Carolus enim Pleitnerus (de Catulli epithalamiis. Dillingae 1858 p. 90) et Reinholdus Klotzius (emendation. Catullian. Lips. 1859 p. XIIII), quorum sententiam etiam a uiro docto quodam in Zarnckii nuntiis litterariis 1860 p. 713 adprobatam Iosephus Pohlius (lection. Catull. Euskirchenae 1860 p. 21) frustra inpugnauit, intellexerunt uersus carminis II 11—13 et carminis XIIII 24—26, qui cum uersibus proxime antecedentibus nullo modo cohaerent, in unum ita coniungendos esse carmen :

XIIII 24 *Si qui forte mearum ineptiarum*
lectores eritis manusque uestras
non horrebitis admouere nobis,
II 11 *tam gratum est mihi quam ferunt puellae*
pernici aureolum fuisse malum,
quod zonam soluit diu ligatam.

quod carmen nullo intermisso post carmen primum quo lectorum beniuolentiam captaret Catullum posuisse eidem uiri docti illi recte dixerunt. qui autem factum sit ut carmen hoc uere secundum a sede propria motum et in duo frustula diuulsum sit alio loco explicare conabimur.

Post Quintilium Varum Caecilium Cornelium Nepotem, tres doctos amicos qui eandem atque Catullus patriam habuerunt, de Cornificio disputare placet, qui fortasse et ipse popularis poetae Veronensis fuit. scripsit ad eum Catullus carmen XXXVIII *Malest, Cornifici, tuo Catullo,* in quo poeta cum amico de sui neglectione expostulat, ut pote qui corporis animique dolores ex morbo ultimo quotidie aucto natos amice consolando lenire noluerit (cf. supra p. 45). quae explicatio si uera est, carmen hoc anno 700/54 medio scriptum est. Cornificium illum, quisquis fuit, a studiis poeticis alienum non fuisse uersus ultimi carminis, ubi artificiosiore locutione 'lacrimarum Simonidearum' poetae Cei carmina lugubria designantur, uidentur declarare. eum praeterea eiusdem fere aetatis atque poetam Veronensem fuisse tota carminis ratio docet. quae utraque res apte quadrat in Cornificium poetam ab Ouidio tristium II 436 inter alios Catullo fere aequales carminum amatoriorum

poetas nominatum. Ouidius enim illud *et Romanus habet multa iocosa liber* exemplis demonstraturus, postea quam praeter alios Catullum Caluum Ticidam Memmium nominauit, his pergit: *Cinna quoque his comes est Cinnaque procacior Anser et leue Cornifici parque Catonis opus.* Cornificii hendecasyllabum Macrobius (Saturnal. VI 4) seruauit, idem (VI 5) hexametros duos ex carmine cui Glauco nomen fuit, quod nescio an cum Catulli epithalamio quod uocant Pelei et Thetidis an cum Cinnae Zmyrna an cum Io Calui quodam modo sit conparandum. praeterea Cornificius idem inter Vergilii obtrectatores numeratur: eum ideo a Vergilio conpluribus nominibus fictis notatum esse interpretes ueteres certatim adfirmant. de morte Cornificii haec Hieronymus ad annum 713/41 ascripsit: *Cornificius poeta a militibus desertus interiit, quos saepe fugientes 'galeatos lepores' adpellarat. huius soror Cornificia, cuius insignia extant epigrammata.* Merkelius (ad Ouidii Ibin p. 365) non sine specie probabilitatis Cornificii necem bello Perusino factam esse coniecit. neque recte Ioannes Beckerus (in Bergkii et Caesaris diariis a. 1847 p. 1065) de ueritate anni ultimi ab Hieronymo indicati dubitauit. qui cum Cornificium apud Cledonium (artis p. 1898 *Cornificius Gallus inde reprehendit Vergilium 'ordea qui dixit superest ut tritica dicat'*) ad georgicon I 210, quae inde ab annis 717/37 et 718/36 conponi coepta sunt, respexisse putet, diutius quam Hieronymus indicet Cornificium uixisse contendit: sed, ut C. F. Hermannus (ad Hieronymum p. 17) scite adnotauit, 'hordeorum' uocabulo iam in ecloga quinta (36) anno 712/42 scripta Vergilius usus est.

itaque hic locus Hieronymi conputationi non refragatur, cum praesertim uersus illius auctor iam ueteribus interpretibus non adcurate notus fuerit. Seruius enim (ad georg. l. c.) dubitat utrum Maeuius eum an Bauius fecerit. illi Cornificio si recte ex Cledonii loco Beckerus cognomen Galli uindicauit eumque a Cornificio quodam Longo, qui de etymis deorum scripsit, merito separauit (quod utrumque ego non dubito), Galli illud nomen ad originem Gallicam spectare ueri dissimile non est (cf. etiam Merkelius ad Ibin p. 365). plura de Cornificio Merkelius ad Ouidii fast. p. LXXXXVIII Bergkius in indice scholarum aestiuarum Marburgensium a. 1843 Vngerus de Valgio p. 392 Bernhardius in litter. histor. p. 463 praebebunt.

G. Asinium Polionem, uirum et belli et pacis artibus inlustrissimum, Catullus in carmine XII '*Marrucine Asini, manu sinistra* laudat, contra fratrem eius, quia lintea Saetaba poetae a Fabullo et Verannio ex Hispania dono missa 'in ioco atque uino' clam surripuerit, acerbe uituperat atque ut illa quam celerrime remittat expostulat. De G. Polione haec Catullus :

crede Polioni
fratri, qui tua furta uel talento
mutari uelit : est enim leporum
disertus puer ac facetiarum.

quo tempore carmen XII Catullus scripserit adcurate declarare non possumus. tamen in uniuersum, si eis quae supra disseruimus fidem habere licet, haec possunt hac de re adnotari. Verannium et Fabullum amicos Catulli

non post annum 694/60 ex Hispania rediisse supra (p. 243) coniecimus. itaque cum carmen XII tempore quo amicorum par etiam tum in Hispania erat scriptum esse ualde ueri simile sit, carmen XII ipsum quoque non post annum 694/60 scribi potuit. fac igitur hoc ipso anno Catullum carmen XII fecisse, omnia bene concordant. namque cum G. Asinius Pollio anno 678/76 natus esset (cf. Taciti dial. de orat. 34 C. F. Hermannus ad Hieronym. p. 27), anno 694/60 annum decimum sextum aetatis egit meritoque a Catullo undecim annis maiore natu 'puer' adpellari potuit. ceterum praetereundum non est eundem 'leporum disertum puerum et facetiarum' Asinium Polionem postea, cum adoleuisset, ut in Ciceronem Sallustium Liuium alios ita etiam in Catullum quaedam scripsisse quibus carmina eius reprehenderet : id quod ex Charisii loco, quo Catullus propter genus neutrum uerbi *pugillaria* (XXXXII 5) a Polione uituperatus esse narretur, conligendum esse Hauptius et Osannus dispexerunt (u. supra p. 24. 25). fratrem Polionis furacem Catullus non sine acumine quodam ita adlocutus est ut nomini eius patriae nomen adderet (*Marrucine Asini*). Asinii enim ex Marrucinis, gente Marsis genere propinqua, quorum caput Teate prope Aternum fluuium erat situm, oriundi fuerunt (cf. Silii Punic. XVII 453 Liuii epitom. LXXIII Drumanni h. R. II 1). illud acumen quale sit Isaacus Vossius optime docuit Scaligeri opinione falsa refutata. qui cum duobus locis altero Tertulliani (aduersus Marcionem v 17 p. 326 Oehl.) altero Paulini (epist. 7 p. 102 Rosw.) male explicatis Marrucinorum nomen conuitium stupidorum fuisse contendisset, Vossius contra

Marrucinos fide potius et probitate conspicuos eamque ob rem apud Romanos in magno fuisse honore demonstrauit. quod ut probaret praeter locum illum Tertulliani *sic, uti alibi dixi, et hic, non Marrucinae sed Ponticae, cuius supra sanguinem confessus es, hic negas carnem*, in quo Marrucinorum fidem perfidiae Ponticorum siue Cappadocum oppositam esse recte dixit, Vossius duos Silii locos Punicorum XV 566 *qua duri bello gens Marrucina fidemque exuere indocilis sociis Frentanus in armis* et VIII 519 *Marrucina simul Frentanis aemula pubes* attulit. Paulini autem loci nullus in hac re usus est. ita igitur Catullus Asinium inrisit ut hominem rapacem, etsi Marrucinus esset, nihil tamen Marrucini habere diceret.

Disputatio nostra ad Sestium progreditur, quem poeta in carmine XXXXIIII commemorauit. quod carmen non ita facile potest explicari, etsi ei Lachmannus (ad Lucretium p. 290) emendatione uersuum duodecimi atque unius et uigesimi certissima a Bergkio quoque facta *) multum lucis attulit. atque ego quidem ita fere rationem carminis totius explicandam esse censeo. Sestii cuiusdam, mali quidem scriptoris sed sui admiratoris, arrogantiae gratificaturus ut in illius familiaritatem et, ut ita dicam, in cenas illius lautissimas se insinuaret Catul-

*) uide adnotationem Rossbachii, qui quamquam propter neglegentiam commentarii ad Lucretium Lachmanniani iam anno 1855 a Leutschio in nuntiis eruditorum Gotting. p. 1989 merito reprehensus est, tamen ne in altera quidem Catulli sua editione libro illo uti noluit.

lus, cum orationem 'plenam ueneni et pestilentiae', quam in Antium petitorem nescio quem et qualem ille scripserat, legere non recusasset, huius orationis frigore tussim et grauedinem tam uehementem nactus est ut ad haec mala curanda in uillam Tiburtinam ei confugiendum esset. ibi mox ualetudine bona reciperata Catullus uillae suae gratias in carmine xxxxIIII maximas egit quod peccatum facile sibi ignouisset, et scripta frigidissima si a Sestio transmissa iterum legenda accepisset, se negauit intercessurum quo minus ipsum Sestium, qui nisi antea libellorum suorum pessimorum lectione cruciatos non inuitaret, poena tussis et grauedinis merita adficerent. de uilla Catulli Tiburtina iam supra p. 51 pauca diximus. de tempore quo Catullus carmen xxxxIIII scripserit nihil definiri potest. sed quis Sestius ille? hunc fuisse eundem pro quo Cicero Sestianam habuit iam Achilles Statius uidit. huius aetatem si spectamus, is anno 691/63, quo Catullus annum uigesimum quartum agebat, a Cicerone (in Catil. I 8 21) 'adulescens' quidem nominatus est, sed cum ipso illo anno quaestor esset, non minus tum quam annos uiginti septem habere potuit, deinde cum anno 698/56 eius filia, quam ex priore sua uxore G. Albini filia susceperat, iam uiro nupta esset (p. Sest. 3 6), Catullo non ita paucis annis aetate antecesserit Sestius necesse est: quae res Statii sententiam adiuuat, nam Sestium eum cuius in carmine xxxxIIII mentio fit aliquanto Catullo natu maiorem fuisse tota carminis ratio postulare uidetur. neque Catullum de scriptis frigidis Sestii iusto iniquius iudicasse aliquot loci Ciceronis haud obscure docent. Tullius enim anno 703/51 ex

Cilicia P. Volumnii litteris respondens (ad fam. VII 32 1) *tuis in litteris* inquit *omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. quid? tu id pateris? non me defendis? non resistis?* unde plene intellegitur quanto opere Cicero quod sibi sint Sestiani sales inuenusti inurbanique attributi grauatus sit. praeterea, ut Ernestius recte adnotauit, Sestium facetum uideri uoluisse ex epistula V 6, in qua Tullius cum eo iocatur, conligi potest. multo contra dilucidius quam in epistula ad Volumnium data illa contemptum ingenii Sestii suum Cicero his expressit (ad Atticum VII 17 2) uerbis quae subscripsi. *scire iam te oportet L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. scriptae enim et datae ita sunt ut proponerentur in publico: in quo accusaui mecum ipse Pompeium, qui cum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas quae in omnium manus uenturae essent, Sestio nostro scribendas dederit. itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον.* ideo iure optimo Catullus Sestii malum librum despexit. accedit ut Sestius animo litigioso et insolenti fuerit, unde facile cognoscitur cur 'plenam ueneni et pestilentiae' in Antium scripserit orationem. cf. Ciceronis uerba haec ad Q. fratrem II 4 1: *illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus uituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius* (Sestii) *peruersitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus* (cf. etiam ad Q. fr. II 3 5), *scito hoc nos in eo iudicio consecutos*

esse ut omnium gratissimi iudicaremur. nam defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus. uehemens Sestii ingenium in eis elucet quae Cicero ad Atticum IIII 3 3 narrauit. *exin senatus* (de comitiis P. Clodii aediliciis) *postridie idus : domi Clodius : egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuuante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia et uirtute uerissimae litterae. Sestius furere.* neque minus idem in re quadam a Plutarcho (Cicer. 26 p. 797 Rsk.) narrata conspicuum est : *Ποπλίου δὲ Σηστίου συνήγορον μὲν αὐτὸν ἔν τινι δίκῃ παραλαβόντος μεθ' ἑτέρων, αὐτοῦ δὲ πάντα βουλομένου λέγειν καὶ μηδενὶ παριέντος εἰπεῖν, ὡς δῆλος ἦν ἀφιέμενος, ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἤδη τῆς ψήφου φερομένης 'χρῶ σήμερον' ἔφη 'τῷ καιρῷ, Σήστιε, μέλλεις γὰρ αὔριον ἰδιώτης εἶναι'.*

Antius petitor ille, in quem Sestius furorem suum effudit, quis fuerit nescitur. eodem tempore quo Sestius Antius quidam uixit, cuius mentionem Cicero ad Atticum IIII 16 6 7 fecit. praeterea, si non idem est atque Ciceronianus hic, tum is Antius fuit qui annis non nullis post legem Aemiliam anno 676/78 latam nouam legem sumptuariam tulit (cf. Macrob. Sat. II 13 Gellii noct. Att. II 24 13), quem pro G. Antio G. f. Restione habere licet, cuius nomen in nummis intra 705/49 et 709/45 incusis reperitur (cf. Mommseni hist. rei nummar. Rom. p. 653).

Ad Catonem quendam Catullus carmen LVI *O rem ridiculam, Cato, et iocosam* misit. sed ad quem Catonem? Achilles Statius de Valerio Catone grammatico cogitauit

neque aliter Scaliger fecit. at Naekius ad Valerium Catonem p. 254 *Catulli locus* inquit *quo iure ad nostrum Catonem referatur ambiguum est* et p. 270 *Catullus* LVI *quem intellegat Catonem prorsus incerta res est.* cui eatenus adsentior ut demonstrari non posse concedam ad Valerium Catonem grammaticum potissimum, non ad alium quendam e familia Catonum oriundum carmen LVI scriptum esse: neque tamen nihil obstare quo minus ad grammaticum referatur negauerim, contra non nulla adesse puto quibus sententia Statii et Scaligeri commendatur. quae argumenta adcuratius congerere ac disponere a re alienum non erit. si primum utriusque poetae Catonis Catullique aetatem conparamus, Cato Catullo, si fidem Naekio habueris, uno et uiginti annis natu maior fuit: qua re equidem uix inpedirer quin carmen LVI ad Catonem grammaticum Catullum misisse putarem, dum modo, id quod putare liceret, Catullus non adulescentulus sed annis uitae ultimis illud scripsisse putaretur. uerum Naekii definitio illa aetatis Catonis grammatici minime certa est: quamquam recta esse potest, tamen recta sit non est necesse, id quod paucis demonstrabimus. in inlustranda Catonis grammatici aetate nec diris nec Lydia carminibus hodie quoque superstitibus uti licet, quoniam illa Catoni illi falso ascribuntur (cf. Merkelius ad Ibin p. 364 Hauptius in obseruationibus criticis p. 47 Lachmannus ad Lucretium p. 246 Bernhardius in litt. Rom. hist. p. 500) neque uersibus octo illis subditiciis decimae primi libri saturae Horatii antepositis fides haberi potest. Valerium Catonem, cum pupillus parentibus mortuis relictus esset, licentia Sullani temporis

exutum esse patrimonio ex Suetonio (de grammaticis 11) scimus. praeterea idem Suetonius (de grammaticis 2) Valerium Catonem apud Vectium Philocomum Lucilii saturas legisse narrauit. denique in epigrammate quod Suetonius loco quem priorem citauimus excripsit Furius Bibaculus Catonem grammaticum ualde senem se uidisse testatus est. quid inde conligi potest? primum illud Furianum consideremus. Valerium Catonem tribus cauliculis et selibra farris et racemis duobus sub uda tegula ad summam prope senectutem uitam sibi sustentasse Furius Bibaculus dixit, cuius epigramma ut Catonem ualde senem mortuum esse demonstraret Suetonius attulit. quaeritur igitur quando Bibaculus illa scripserit. quod cum ignoretur, in uniuersum interrogare lubet quam diu Furius uixerit. Furium etiam tum in uiuis fuisse constat, cum Orbilius Pupillus propter senectutem nimiam memoriam iam amiserat. quod quo fere tempore factum sit inde conligere possumus quod Orbilius anno 691/63 Cicerone consule quinquagesimum aetatis annum agens Romam uenisse ibique prope ad centesimum annum amissa iam pridem memoria uixisse traditur. itaque Orbilium usque ad annum fere 736/18 uixisse, memoriam autem iam decennio prius 726/28 amisisse sumere licebit. quodsi probabiles subduximus numeros, Bibaculus ante annum 726/28 uersum illum *Orbilius ubinam est litterarum oblivio* scribere non potuit (u. Sueton. de gramm. 9). fac circa eundem annum Bibaculum epigrammata de Catone sene septuagenario (ita sumere lubet) scripsisse, Cato anno fere 656/98 natus est. quae ratio neque si calamitates Sul-

20 *

lanas annorum 671/83—675/79 consideramus, neque si Catonem pupillum acerbitate temporum Sullanorum patrimonium amisisse audimus (Naekii enim p. 260 explicatio loci Suetoniani contortior est quam ut probari possit), neque si Vectii Philocomi, quo magistro Cato usus est, tempora circumspicimus, euerti nec denique omnibus argumentis eis infringi potest quibus Naekius sententiae suae necessitatem conprobare studuit : quae adcuratius explicare et longum et a re nostra alienum est. itaque nihil obstat quo minus Catonem non uno et uiginti sed undecim fere tantum annis Catulli aetatem antecessisse contendamus, quae sententia eo quod Ouidius (tristium II 436) post Catullum Caluum Ticidam Memmium enumeratos cum Cinna Ansere Cornificio Catonis memoriam coniunxit non refellitur. quae cum ita sint, e temporum ratione nullum petitur argumentum cuius auxilio ad Catonem grammaticum Catullum carmen LVI scripsisse negari possit. contra nostrum de homine quem Catullus in carmine illo adlocutus est iudicium aliis quoque nisi fallimur rationibus munitur et defenditur. modo locum Ouidianum commemorauimus quo poetae carminum amatoriorum et lasciuorum Latini enumerantur et iam supra p. 299 de Cornificio disputantes uersus duos eos excripsimus in quibus Naso etiam de Catone iudicauit. uix opus est memoriam uersuum illorum recolere :

quid referam Ticidae, quid Memmi carmen, apud quos
rebus adest nomen nominibusque pudor,
Cinna quoque his comes est Cinnaque procacior Anser
et leue Cornifici parque Catonis opus.

hoc ex loco Catonem cognoscimus carminibus amatoriis eisque a grauitate ualde abhorrentibus ('leuia' adpellantur) operam dedisse, ita ut is seueriore supercilio accepisse illud Catulli carmen non sit putandus : cuius obscaenitas etsi nobis fastidium taediumque maximum mouet, tamen obliuisci non debemus quantum nostri mores distent ab moribus corruptissimis et inquinatissimis illorum temporum, quibus puerorum delicatorum corporibus frui res erat maxime uulgaris et a uiris amplissimis tantum non palam ante omnium oculos exercita. itaque aequales plurimi Catulli non tam turpitudinem illius carminis auersati sunt quam rem iocosam 'quae quod pruriret incitare posset' riserunt. quod ut item faceret Catonem Catullus hortatus est :

O rem ridiculam, Cato, et iocosam
dignamque auribus et tuo cachinno.
ride, quicquid amas, Cato, Catullum :
res est ridicula et nimis iocosa.

quod commercium familiare inter Catonem et Catullum intercessisse coniecimus magis quam demonstrauimus, re uera fuisse maxime probabile uidebitur, haec si considerata erunt. poetae Latini qui decenniis saeculi ab urbe condita septimi ultimis floruerunt, si non omnes uel plurimi, tamen multi et communione studiorum poeticorum quadam et uinculo amicitiae ac familiaritatis coniuncti fuerunt. quod praecipue in poetas illos quos Ouidius loco tristium cuius usum iam saepius fecimus enumerauit siue cadit siue cadere uidetur, in primis in Catullum Caluum Ticidam Memmium Cinnam Anserem

Cornificium Hortensium Laeuium: huius enim poetae nomen non dubito quin Heinsius ex librorum *Serui* felicissime elicuerit: cf. Gellii noct. Attic. xviii 9 7 et de aetate et carminibus Laeuii Weicherti rel. poet. Lat. p. 32 et Luciani Muelleri de re metr. p. 75. ex eis quae ipsi supra disseruimus Catullum cum Caluo et Cinna et Cornificio et Hortensio, qui omnes in eisdem fere carminum generibus elaborarunt, familiaritatem re uera contraxisse perspectum est. item usque ad tempus quo in Bithyniam profectus est Catullus Memmium fautoris atque patroni loco habuit (cf. supra p. 163. 165). quis igitur mirabitur si Catullus familiaris fuit et carmen aliquod misit Catoni quoque: quocum quanta amicitia Cinna, poeta Catullo amicissimus, coniunctus fuerit ipsius Cinnae (apud Suetonium de gramm. 11) de Catonis carmine cui Dianae uel Dictynnae nomen fuit uersus testatur hic *Saecula permaneat nostri Dictynna Catonis*, quod carmen mythologico argumento doctum fuisse Naekius (p. 272) recte censuit. simile Ticidae, quem et ipsum Ouidius in uersibus illis nominauit, de Lydia Catonis iudicium est: *Lydia doctorum maxima cura liber*. praeterea apud Suetonium duo Furii Bibaculi, Catoni fere aequalis, epigrammata extant in quibus Cato laudibus summis praedicatur: ironiae enim et ambiguitatis aculeatae, quas Weichertus (rel. poet. Lat. p. 357) deprehendere sibi uisus est, nihil in eis inest (cf. Naekium ad Catonem p. 269). denique in primis digna sunt quae adcuratius perpendantur haec uerba Suetonii (de grammat. 11): *docuit Cato multos et nobiles uisusque est peri-*

doneus praeceptor ad poeticam petentibus, ut quidem adparere uel his uersiculis potest :

Cato grammaticus, Latina Siren,
qui solus legit ac facit poetas,

hoc est, ut alio Suetonii (de grammat. 2) loco usus hos uersus enarrem, Cato carmina parum adhuc uel defunctorum amicorum uel si quorum aliorum probabat diligentius retractauit ac legendo commentandoque etiam nota fecit. itaque fuit Cato altera quasi *tenellorum nutricula uatum*, ut Domitius Marsus Q. Caecilium Epirotam grammaticum nominauit (cf. Sueton. gramm. 16). illius igitur conlegii poetarum, si hoc publico nomine (cf. O. Iahnius in act. soc. litt. Sax. VIII 293) poetas illos studiorum communione saepius inter parietes priuatos coniunctos nominare fas est, magister Cato extitit et primum eos et exemplo et doctrina quadam familiari uariis in eis artibus erudiuit quarum cognitio poetam decet. deinde carmina quae ex illo poetarum conlegio prodierunt publice commendabat et recitando diuulgabat. tali magistro illis potissimum poetis, quorum studia Merkelius ad Ibin p. 353 et quae secuntur Bernhardius in histor. litt. Rom. p. 240 O. Iahnius ad Ciceronis oratorem p. x M. Hauptius in indice lect. Berol. aestiu. a. 1855 p. 10 Lüc. Muellerus de re metr. p. 89 explicauerunt, opus fuisse manifestum est. qui generibus rationibusque poesis Latinae antiquioris neglectis et sepositis nouam ingressi uiam (itaque '*οἱ νεώτεροι*' uel 'noui poetae' nominabantur : cf. Cic. ad Att. VII 2 1 orator. 48 161), cum recentiores in uniuersum poetas Graecos et in primis Alexandrinos imitandos

sibi sumerent, qua de caussa a Cicerone nomine 'cantorum Euphorionis' inrisi sunt et 'doctorum' nomine ab aliis significabantur (cf. disp. Tusc. III 19 45 et de diui. nat. II 64 132 Merkelius ad Ibin p. 363), carere uix potuerunt magistro eo qui in intellegendis exemplaribus illis Graecis fabularum mythologicarum ignotarum et reconditarum adparatu nimio atque orationis insolentia ualde obscuratis se adiuuaret et in legibus uersuum subtilioribus cognoscendis et obseruandis promptum sibi praestaret auxilium. itaque et ex communione exemplarium et ex communione magistri et ex necessitudine amicitiaque qua poetae illi coniungebantur etiam similitudo originem duxit carminum quae eidem conposuerunt. ueluti certatim illi quos nominauimus de more Alexandrinorum epyllia fecerunt, Cato Dictynnam Catullus epithalamium quod uocant Pelei et Thetidis Caluus Io Cinna Zmyrnam Cornificius Glaucum : ita Catullus Caluus Ticida epithalamia et hymenaeos, ita alii alia inter se similia fecerunt. quae omnia si conprehenduntur et adcurate considerantur, tantum abest ut quicquam obstare negemus quo minus carmen LVI ad Valerium Catonem grammaticum missum contendamus, ut ipsam hanc sententiam quam maxime esse probabilem adseueremus. denique ad haec omnia accedit ut Cato Catulli fuerit popularis. Suetonius enim Galliam Catonis patriam nominauit. *Galliam autem*, ut Naekii uerbis p. 255 utar, *Suetonius dixit haud dubie Galliam Cisalpinam siue citeriorem antiqua loquendi consuetudine.*

XIIII

In capite quarto decimo quaecumque de personis Catullianis et de temporibus carminum Catullianorum dicenda restant conplectamur. sed quia paene omnia de quibus certi aliquid effici uel probabiliter disseri poterat iam supra tractauimus, nihil fere reliquum est de quo disputaturi sperare possumus fore ut eis qui legent satis faciamus. primum personarum aliquot quae in libro Catulliano commemorantur notitiam omnino nullam habemus, quod de aliis carminibus non ita dolendum, de aliis contra molestius est ferendum. quod ut exemplis confirmem, nec Flauium, de cuius reticentia parum amica poeta in carmine VI *Flaui, delicias tuas Catullo* queritur, nec Vibenniorum par nobile, quorum furta et flagitia in carmine XXXIII *O furum optime balneariorum* castigantur, nec Gallum libidinum nefariarum administrum, de quo carmen est LXXVIII *Gallus habet fratres, quorum est lepidissima coniunx*, neque Aemilium, cuius foeditas spurcissima in carmine LXXXXVII *Non (ita me di ament) quicquam referre putaui* describitur, cognouimus

qui fuerint neque de temporibus carminum quae modo enumerauimus quicquam certi dicere habemus. idem de Allio, quem Catullus in carmine LXVIII[b] amoris sui et Lesbiae adiutorem praedicauit, et de Nasone pathico fatendum est, quem Catullus in carmine CXII *Multus homo es, Naso, nec tecum multus homo est qui* adloquitur, et de Camerio, ad quem amicum diu ac frustra per urbem quaesitum Catullus carmen iocosum LV *Oramus si forte non molestum est* misit. nam sententias Palladii, qui Iulium Caesarem nomine Camerii a Catullo inrisum esse opinatus est, et Statii, qui lectioni falsae uersus 16 *audacter committe, crede, Luci* postea Scaligeri sagacitate correctae confisus ipse Lucium quendam Camerium creauit et cum Lucio in quem carmen V catalectorum Vergilianorum directum est temere coniunxit, nihili aestimandas esse quisque intellegit. ceterum non felicius, ut uidetur, nuper ex uersus noni corruptela Heysius *Auli* praenomen elicuit et Camerio indidit. contra si tempora spectamus, ex uersu sexto *in Magni simul ambulatione,* quibus uerbis porticus theatri a Pompeio iterum consule extructi magnifica (cf. p. 250 et 33) significatur, manifestum est ante aestatem anni 699/55 carmen LV Catullum scribere non potuisse. etiam carmen CVI *Cum puero bello praeconem qui uidet esse* hoc loco commemorandum, quod supra de amoribus Catulli disputantes omisimus. quod cum de puero quodam pulcro sit, in illa quam diximus disputatione data occasione aptius fortasse commemorari potuit. in obscurissimis carminibus libri Catulliani unum et septuagesimum numerandum est, quod quo modo emendandum sit (uersus pri-

mus enim et quartus in libris ualde corrupte scripti sunt) ad modum incertum est. ne longior sim, breuiter adnotabo primum uersum cum Palladio Auantio Hauptio Heysio aliis ita scribendum esse uideri: *Si cui iure bono sacer alarum obstitit hircus.* cui scripturae nec quae Iosephus Pohlius (in lectionum Catullianarum specimine p. 59) in eam dixit nec ipsius coniectura Pohlii officere possunt. qui cum similitudinem inter Rufum hircosum carminis LXVIIII et eum qui propter eandem 'nasorum pestem' in carmine LXXI perstringitur facile conspicuam post Parthenium Palladium Muretum animaduertisset simulque conpluribus Ciceronis et Caesaris locis L. quendam Vibullium Rufum commemorari meminisset, hunc a Catullo duobus his carminibus castigatum esse inconsulte et temere statuit uersum carminis LXXI primum ita legendum arbitratus: *Si quoi, Vibulli, sacer alarum obstitit hircus.* neque magis quae Pohlius praecepit de uersu quarto, quem Isaaco Vossio auctore ita scribi iussit *mirifice est ac tu nactus utrumque malum,* laudari possunt. equidem dubitare non possum quin Catullus eius cuius aemulum cuiusque amorem in uersu tertio commemorauit nomen etiam ipsum in carmine elocutus sit. itaque si non emendatio, ratio tamen emendandi Heysii mihi placet in corruptela uersus quarti nomen proprium latere censentis. similis eaque duplex dubitatio de eo existit in quem Catullus carmen LXXXXVIII *In te, si in quemquam dici pote, putide Victi* scripsit. primum enim incertum est qua ratione nomen eius sit scribendum, incertum deinde quis ille fuerit. libri boni habent *Victi,* unde editores priores quidam *Vecti* uel

Vetti, Hauptius in altera sua editione *Vitti* fecit. Scaliger Lipsius (uariar. lection. III 5) Torrentius (ad Suetonii Caes. 17) Vossius (ad Catullum p. 328) L. illum Vettium, indicem famosissimum ex Ciceronis Sestiana et Vatiniana et epistulis satis notum (u. Paulii encyclop. VI 2530), a Catullo significatum esse censuerunt: quae opinio, cum nihil adsit quo adprobetur neque quo refellatur, quid nos iuuat? namque ne illud quidem uerum est quod sententiam illam defensuri uiri docti dixerunt (quod etiam si uerum esset, tamen neminem fugere posset quam leue esset) Vettium propter linguam falsam et uenalem siue propter facundiam perniciosam hoc carmine a Catullo carptum esse. contra ei recte explicarunt qui, uti Parthenius Palladius Muretus Doeringius Handius (in obseruationibus p. 47) Heysius alii, insulsam hominis loquacitatem a Catullo notatam putauerunt. — Item ignoramus quis Septimius fuerit, cuius et Acmes amorem Catullus carmine illo suauissimo XXXXV *Acmen Septimius suos amores* celebrauit. Acme liberta natione Graeca fuisse uidetur. ceterum carmen, si de tempore quaeritur, ex uersu uigesimo altero

unam Septimius misellus Acmen
mauult quam Syrias Britanniasque

haud scio an conligi possit anno 699/55 uel sequenti scriptum esse: illo enim anno et Caesar in Britannia bellare coepit et Crassus in Syriam profectus est. iam ad carminis XXVII uersum tertium inlustrandum conuertere nos placet, quo Catullus Postumiae, 'magistrae ebriosa acina ebriosioris', mentionem fecit. en totum habes carmen breue:

Minister ueteli puer Falerni,
inger mi calices amariores,
ut lex Postumiae iubet magistrae
ebriosa acina ebriosioris.
at uos quo lubet hinc abite, lymphae,
uini pernicies, et ad seueros
migrate : hic merus est Thyonianus.

poeta igitur pincernam adhortatur ut legi quam Postumia, mulier ebriosa, bibendi magisterium sortita pronuntiare solebat oboediens uinum meracius (hoc enim *calices amariores* significant) sibi infundat. quis illa Postumia fuerit incertum est, nisi forte probabile esse uidetur a Catullo hoc uersu Postumiae Seruii Sulpicii Rufi consulis anni 703/51 uxoris indecentiam castigatam esse. quam mulierem etsi non adcurate memoriae traditum est ebriositate infamem fuisse, tamen, cum adulterium cum Caesare fecerit idemque flagitium cum G. Pontinio praetore anno 691/63 commisisse uideatur (cf. Orellii onomast. Tull. p. 493), adeo a matronae dignitate desciuisse uidemus ut eam cum uiris alienis conuiuia egisse, quod Clodiam fecisse Cicero testatur, et cum eis bibendo certasse et leges bibendi ipsam edixisse non ita ueri dissimile sit. at haec omnia et uagae sunt coniecturae neque quicquam de tempore quo carmen Catullus scripserit dici potest.

Disputatio nostra ad carmen CVIII *Si, Comini, populi arbitrio tua cana senectus* (ita enim uersus primus legendus est) progreditur. nomen *Comini* ex librorum corruptela *Sic homini* recte restitutum esse nemo hodie

negat. ut hoc unum addam, simillimo mendo idem nomen apud Asconium in Cic. Cornel. p. 62, 2, ubi prius pro *Cominii*, quod Orellius inuenit, ex libris *hominis* legebatur, obscuratum erat. quis Cominius ille fuerit adcurate demonstrari non potest. tamen Iustus Lipsius (uariarum lectionum III 5) hanc sententiam proposuit: *scriptum mihi a Catullo uidetur in Cominium, rabulam quendam de foro et odiosum accusatorem, cuius et Cicero et Asconius oratione pro Cornelio meminerunt et pro Cluentio Auito.* quae coniectura postea a Vossio Vulpio aliis probata temere reici non potest. immo, si res Cominii adcuratius considerantur, satis speciosa uidetur esse.

Catulli aetate duo fratres Publius et Gaius (ita Asconius p. 59 Or., Cicero pro Cluentio 36 100 alteri nomen Lucio indidit) Cominii Spoletini, equites Romani, uixerunt, qui anno fere 680/74 G. Aelium Paetum Staienum accusauerunt (cf. pro Cluentio l. c.), deinde anno 688/66 M'. Lepido L. Volcatio consulibus G. Cornelium lege Cornelia de maiestate reum fecerunt. *detulit nomen*, ut Asconii uerbis utar, *Publius, subscripsit Gaius. et cum P. Cassius praetor decimo die, ut mos est, adesse iussisset eoque die ipse non adfuisset, seu auocatus propter publici frumenti curam seu gratificans reo, circumuenti sunt ante tribunal eius accusatores a notis operarum ducibus, ita ut mors intentaretur, si mox non desisterent. quam perniciem uix effugerunt interuentu consulum, qui aduocati reo descenderant. et cum in scalas quasdam Cominii fugissent, clausi in noctem ibi se occultauerunt, deinde per tecta uicinarum aedium profugerunt ex urbe. postero die*

cum P. Cassius adsedisset et citati accusatores non adessent, exemptum nomen est de reis Cornelii. Cominii autem magna infamia flagrauerunt uendidisse silentium magna pecunia. at sequenti anno 689/65 Cornelius iterum a P. Cominio coram Q. Gallio praetore eiusdem criminis accusatus est, sed a Cicerone quadriduo egregie defensus sententiis longe plurimis absolutus est. iam si carmen CVIII adcuratius consideramus, manifestum est Cominium in primis linguae procacitatis caussa Catullo odiosum fuisse. nam Catullus ait populo Romano, si Cominium senem 'spurcatum inpuris moribus' digna morte adficere liceret, placiturum esse primum linguam eius bonis inimicam exectam auido uulturi proicere, deinde ceteras corporis partes membraque diuulsa aliis bestiis uoranda tradere. quae quam bene in accusatorem inuidiosum, cui acre dicendi genus fuisse Cicero indicauit, quadrent quiuis intellegit. praeterea cum res hominum priuatorum tractare eisque se ultro inmiscere Catulli mos non fuerit, contra si quis aut se ipsum aut sibi amicos lacessiuerat, acerrimum in defendendo siue inpugnando se praebuerit, tantum abest ut poeta in uniuersum Cominii petulantiam linguae castigare uoluerit, ut sine ulla dubitatione carmine CVIII iniuriam quandam a Cominio aut sibi aut alicui suorum amicorum inlatam ultus sit. itaque, ut breuiter et audacter quae sentio dicam (quando quidem in his tenebris locus etiam audaciori et artificiosiori coniecturae uix denegabitur), equidem conicio poetam Veronensem anno 689/65, quo annum uigesimum alterum aetatis agebat, accusatione G. Cornelii per P. Cominium instituta iratum

carmen CVIII scripsisse. at estne aliqua ex caussa probabile G. Cornelium (cf. Drumanni hist. Rom. II 611) Catullo amicum fuisse? certi nihil de hac re inuestigari potest. sed sententiae a nobis defensae aetas quidem Cornelii obnoxia non est. qui quamquam quaestor Gn. Pompei Magni et postea anno 687/67 tribunus plebis fuit, itaque minimum decennio Catullum aetate antecessit, nihilo tamen minus cum Catullo amicitia coniunctus esse potuit. quid? quod fortasse ad eundem illum G. Cornelium Catullus carmen CII *Si quicquam tacito commissum est fido ab amico* scripserit: nam alterum Cornelium qui in libro Catulli commemoratur (Nepotem dicimus) in carmine CII non posse a poeta significatum esse iam supra p. 296 adnotabamus. si igitur coniectura quam proposuimus ueri similis est, Cominius anno 689/65 iam senex fuerit necesse est. neque tali eius aetati ea refragantur quae aliunde de P. Cominii aetate memoriae tradita sunt. etenim dum modo sumamus Cominium ad superiores gradus senectutis peruenisse, omnia satis bene conspirant. P. enim Cominius non ita diu ante annum 708/46 mortuus est (cf. Ciceronis Bruti 78 271). fac igitur anno 689/65 Cominium annos sexaginta natum fuisse (quod si fuit, merito a Catullo senex adpellari potuit), eum usque ad annum fere septuagesimum quintum uitam produxisse putabimus. praeterea coniecturae nostrae consensus quidam carminis CVIII et enarrationis Asconianae fauere uidetur. nam, si propter caussam Cornelii in Cominium illud scriptum est epigramma, ex odio maximo, quod Cominius Cornelio, qui iura populi Romani inpigre defensitabat, ex

optimatium auctoritate inpugnando et saepius accusando sibi conflauerat, et quod iam anno 688/66, tum cum Cominii populi furore paene interfecti erant, uehementissime eruperat, Catullo facile licuit conclusionem de poena facere ea qua illum iuris sui et libertatis contemptorem adficere plebs Romana cupiuit. denique quae ad Cominii aestimationem spectant, adnotari potest Ciceronem eius laudibus magis quam plerumque facere solebat pepercisse. ita enim satis frigide pro Cluentio 36 100 Cominios fratres laudauit : *omitto et haec et alia permulta, quae illo iudicio in Staienum dicta sunt : hoc dico eandem tum fuisse P. et L. Cominiis, equitibus Romanis, honestis hominibus et disertis, controuersiam cum Staieno, quem accusabant, quae nunc mihi est cum Accio.* neque in Bruto 78 270 alterum fratrem Publium nisi modice laudauit : *hoc loco Atticus 'putarem te' inquit 'ambitiosum esse, si, ut dixisti, ei quos iam diu conligis uiuerent. omnes enim commemoras qui ausi aliquando sunt stantes loqui, ut mihi inprudens M. Seruilium praeterisse uidearè'. non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse qui uerbum numquam in publico fecissent, cum melius aliquando possent quam isti oratores quos conligo dicere. sed his commemorandis etiam illud adsequor ut intellegatis primum ex omni numero quam non multi ausi sint dicere, deinde ex eis ipsis quam pauci fuerint laude digni. itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, omittam, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi G. Cornelium, in quo et conpositum dicendi genus et acre et expeditum fuit* . . . his quae de Cominio exposuimus adicere lubet coniecturam de carmine XXXXVIIII

Disertissime Romuli nepotum non nemini magis quam quae supra p. 127 proposita est fortasse placituram. quid enim, si Catullum putamus carmine illo, quo Ciceronis eloquentiam laudibus summis extulit, huic pro egregia Cornelii amici sui defensione gratias egisse maximas? quales de illa potissimum oratione Tullium praecipue meruisse Quintilianus testis est (institut. orator. VIII 3 3) haec dicens : *nec fortibus modo sed etiam fulgentibus armis proeliatur in caussa Cicero Cornelii.*

Iam ad carmen LXXXIIII *Chommoda dicebat, si quando commoda uellet* transeamus inlustrandum, quo Catullus Arrium quendam propter nimium et ridiculum in loquendo aspirationis abusum acerbe exagitauit. quo de abusu paullo adcuratius exponendum esse uidetur. quod consilium Catullus carmine illo persecutus sit clare elucet. pronuntiandi urbanitas rusticitati cuidam pronuntiationis opponitur. pro fundamento disputationis nostrae uti licet loco Quintiliani quodam, qui (institut. orator. I 5 19) *illa* inquit *non nisi aure exiguntur quae fiunt per sonos : quamquam per aspirationem, siue adicitur uitiose siue detrahitur, apud nos potest quaeri an in scripto sit uitium, si H littera est, non nota. cuius quidem ratio mutata cum temporibus est saepius. parcissime ea ueteres usi, etiam in uocalibus, cum 'oedos ircosque' dicebant, diu deinde seruatum ne consonantibus aspirarent, ut in 'Graccis' et in 'triumpis' : erupit breui tempore nimius usus, ut 'choronae' 'chenturiones' 'praechones' adhuc quibusdam inscriptionibus maneant, qua de re Catulli nobile epigramma est. inde durat ad nos usque 'uehementer' et 'conprehendere' et 'mihi'. nam 'mehe' quoque pro 'me' apud antiquos tragoe-*

diarum praecipue scriptores in ueteribus libris inuenimus. Latinos constat iam inde ab antiquissimis temporibus aspirationem quam grammatici dicunt ex hereditate Indoeuropaea olim in Italiam conportatam deponere paullatim et sensim consueuisse: praecipue Romani, postea quam litteris operam dare coeperunt, urbanitatis quam nominabant studiosissimi quo magis linguam suam excolerent, eo diligentius 'leniter et leuiter' (cf. LXXXIIII 8) pronuntiauerunt et ab aspiratione quam maxime abhorruerunt uehementiore, qua usi Romani antiquiores grauiter et aspere loquebantur quamque cum rustici urbis elegantiis non inbuti tum feminae, antiquitatis incorruptioris custodes, et rusticae et urbanae fidelius seruabant. at tamen temporibus Ciceronis et Catulli hominibus nec paucis neque indoctis antiquitatem quasi robiginosam quandam in loquendo exprimere placuit. quo de studio inepto Cicero (de oratore III 11 42) L. Crassum oratorem ita pulcre exponentem fecit: *est autem uitium quod non nulli de industria consectantur. rustica uox et agrestis quosdam delectat quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere uideatur: ut tuus, Catule, sodalis L. Cotta* (cf. Quintil. inst. XI 3 10) *gaudere mihi uidetur grauitate linguae sonoque uocis agresti, et illud quod loquitur priscum uisum iri putat, si plane fuerit rusticanum. me autem tuus sonus et subtilitas ista delectat, omitto uerborum, quamquam hoc est caput: uerum id adfert ratio, docent litterae, confirmat consuetudo et legendi et loquendi: sed hanc dico suauitatem quae exit ex ore, quae quidem ut apud Graecos Atticorum sic in Latino sermone huius est urbis maxime propria.* haec illorum ratio pronuntiandi quanto

opere cum pronuntiandi consuetudine rusticorum conspirauerit ex alio loco manifestum est quo illius Cottae a Crasso uituperati ipsius mentio fit (de oratore III 11 46) : *quare Cotta noster, cuius tu illa lata, Sulpici, non numquam imitaris, ut iota litteram tollas et E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos sed messores uidetur imitari.* illi igitur priscorum Romanorum imitatores praeter alia etiam morem grauius et asperius aspirandi redintegrarunt orationem suam corroboraturi. hanc enim uim fuisse aspirationis Gellii uerba haec (noctium Atticarum II 3 1. 4) demonstrant : *H litteram siue illam spiritum magis quam litteram dici oportet, inserebant eam ueteres nostri plerisque uocibus uerborum firmandis roborandisque ut sonus earum esset uiridior uegetiorque . . . . in his enim uerbis omnibus litterae seu spiritus istius nulla ratio uisa est, nisi ut firmitas et uigor uocis quasi quibusdam neruis additis intenderetur.* atque hanc quoque consuetudinem fortius aspirandi cum rusticorum pronuntiatione aliquatenus concinuisse uerba quaedam Nigidii Figuli, uiri Catullo aequalis, a Gellio noctium Atticarum XIII 6 3 seruata probant : *P. Nigidius in commentariis grammaticis 'rusticus fit sermo' inquit, 'si aspires perperam'.*

Itaque Arrius, ut ad Catullum reuertar, rusticorum more litteras grauius inflans et quasi anhelans (cf. uers. 4 *quantum poterat*) praeter alia *hinsidias* pro *insidias chommoda* pro *commoda Hionios* pro *Ionios* loquebatur egregie se loqui arbitratus : qua re cauillationem prouocauit Catulli, qui inde a uersu septimo carminis LXXXIIII haec dixit :

hoc misso in Syriam requierant omnibus aures :
audibant eadem haec leniter ac leuiter,
nec sibi postilla metuebant talia uerba,
cum subito adfertur nuntius horribilis,
Ionios fluctus, posquam illuc Arrius isset,
iam non Ionios esse sed Hionios.

quorum uersuum extremi sine dubio ita sunt intellegendi ut comes quidam Arrii e Syria redux hunc narrauerit ne 'Ioniae' quidem uoci suauissimae pepercisse sed (horribile dictu) aspiratione perperam addita eam corrupisse. restat ut quaeramus quis Arrius ille fuerit. Achilles Statius cum Q. Arrium ab Asconio in argumento diuinationis in Caecilium Ciceronianae p. 97, 4 et in libri Liuiani LXXXXVIIII epitome commemoratum a Catullo in hoc carmine putauit significatum esse, recte iudicasse uidetur. nihil tamen addere uoluit quo hanc suam sententiam redderet probabiliorem, etsi non nullis argumentis corroborari posse uidetur, quae nisi fallor ex Bruti Ciceroniani loco hoc (69 242) petere licet : *eodem tempore G. L. Caepasii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines et repentini, quaestores celeriter facti sunt, oppidano quodam et incondito genere dicendi. addamus huc etiam, ne quem uocalem praeteriisse uideamur, G. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine eam tamen uerborum copiam, si quam habebat, praebebat populo cum multa concursatione multoque clamore. quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarum. is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum oboedire tempori multorumque uel honori uel periculo seruire. his enim rebus infimo loco natus et honores et pecu-*

niam et gratiam consecutus etiam in patronorum sine doctrina sine ingenio aliquem numerum peruenerat. sed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos et plagas Olympiorum cupidi ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni iam fortuna prospere functus labores etiam magnos excepisset, illius iudicialis anni (702/52, uide Bruti 94 324) *seueritatem quasi solem non tulit.* iam uide quam bene ad sententiam quam defendimus conprobandam omnia conspirent. uidemus ex Ciceronis uerbis Arrium ex oratoribus ualde mediocribus fuisse. nonne uero, si Arrio oratori malo pronuntiandi illud uitium, quod Cicero quoque in libris de oratore castigauit, Catullus obicit, multo maiorem uim acerbitatemque totum accipit carmen? deinde Cicero Arrium infimo natum esse loco dicit. quid? nonne tali ex origine Arrium illam rustice aspirandi consuetudinem adsumpsisse, ita ut similis quodam modo Caepasiis fratribus, quibuscum simul a Cicerone nominatur, oppidano quodam (hoc est 'paene rustico') et incondito genere dicendi uteretur, promptissima coniectura est? illam uero Arrii originem humilem a Catullo profecto caussam pronuntiationis uitiosae existimatam esse tertium carminis distichum hoc explicate declarare mihi quidem uidetur:

credo sic mater, sic Liber auunculus eius,
sic maternus auus dixerat atque auia.

cur enim Catullus non agnatos et cognatos simul sed solos cognatos Arrii eos designauit a quibus illud pronuntiationis uitium ille hereditarium acceperit? de hac re iam Antonius Parthenius, qui in Catullo interpretando

permulta laudabilia inuenit, sententiam dixit falsam quidem sed quam adcuratius consideremus dignissimam. feminarum esse ait incorrupti sermonis antiquitatem et integritatem fidelius et quasi tenacius quam uiros seruare. hac de re legenda sunt quae Iacobus Grimmius in praefatione thesauri linguae Germanicae p. XIII in uniuersum dixit. idem neque Graecos neque Romanos latuit. cf. Platonis Cratyli p. 418 C *καὶ οὐχ ἥκιστα αἱ γυναῖκες, αἵπερ μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σώζουσι.* similiter scriptores Latini de hac re iudicarunt. in primis Ciceronis duo loci conferendi sunt, quorum alter in libris de oratore (III 12 45) alter in Bruto (58 210) extat. priore loco Tullius L. Crassum oratorem, generum Q. Mucii Scaeuolae Auguris, ita loquentem fecit: *equidem cum audio socrum meam Laeliam* (filiam G. Laelii Sapientis) — *facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper quae prima didicerunt* — : *sed eam ita audio ut Plautum mihi aut Naeuium uidear audire. sono ipso uocis ita recto et simplici est ut nihil ostentationis aut imitationis adferre uideatur* : *e x q u o s i c l o c u t u m e s s e e i u s p a t r e m i u d i c o, s i c m a i o r e s* : *non aspere ut ille quem dixi* (Cotta), *non uaste non rustice non hiulce, sed presse et aequabiliter et leniter.* altero loco quem iam adnotaui Bruti, unde Quintilianus inst. orat. I 1 6 sua hausit, Cicero haec dixit: *erant tamen quibus uideretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse uerbis utebatur et quia Latine non pessime loquebatur u s u c r e d o a l i q u o d o m e s t i c o. nam litterarum ad modum nihil sciebat : sed magni interest quos quisque audiat quotidie*

domi, quibuscum loquatur a puero, quem ad modum patres paedagogi matres etiam loquantur. legimus epistulas Corneliae matris Gracchorum : adparet filios non tam in gremio educatos quam in sermone matris. auditus est nobis Laeliae G. f. saepe sermo : ergo illam patris elegantia tinctam uidimus et filias eius Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus, et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uero Scipionis etiam tu, Brute, credo aliquando audisti loquentem. hos duos locos Catulli locum bene inlustrare quispiam putauerit. nonne ratione plane eadem qua usus priore loco Ciceronis a Laeliae sermone ad eius patris et ad eius maiorum sermonem Crassus orationem reflectit, Catullus ab Arrii matre et auunculo ad eius maternum auum et auiam maternam regreditur? at feminarum sermonem Cicero ualde laudauit, uituperauit Catullus. num hic solui potest dissensus? uix posset, nisi Arrium infimo ex genere natum esse sumeremus. Cicero de sermone nobilissimarum tantum modo feminarum, quarum domus uetere maiorum instituto puro sermoni adsuefactae erant, dixit. sed fide eadem qua feminae illae nobiles purum sermonem et incorruptum propagare solebant, feminae humiliore loco ortae rusticum sermonem sibi insitum atque innatum tenaciter retinebant et liberis posterisque prodebant. itaque Arrius quoque illo ut tum uidebatur uitioso sermone inbutus fuisse putandus esset. haec omnia fortasse recte se habere possunt: at tamen altera quam iam supra p. 326 significauimus explicatio uidetur esse praeferenda. dubito enim quin ea de caussa quia sermo siue bonus siue malus a feminis fidelissime seruari et propagari putabatur, Catullus patris et agna-

torum Arrii nullam in tertio disticho mentionem fecerit, contra matrem illius et cognatos solos nominauerit. namque ut de auo Arrii materno hoc loco nominato nihil dicam, num, si Parthenii explicatio recte se haberet, auunculus Arrii, hoc est frater matris Arrii, a Catullo in uersu 5 iure adpellari posset? — Ceterum fateor Passeratium (praelect. in Catullum p. 75) non sine caussa in nomine proprio auunculi *(Liber)* offendisse, cuius loco nomen adiectiuum potius auunculum illum adcuratius designans expectamus. atque pariter ductibus librorum Catullianorum religiose seruandis atque sensui Theodorus Marcilius (in asterismis ad Catullum p. 16) consuluit, cum ex glossa Labbaei p. 86 *iber ἡμίονος, ἀπὸ βοὸς καὶ τιτύρου* uersum quintum ita scribi iussit *credo sic mater, sic iber auunculus eius.* de uocabulo *iber* dubitari non licet. praeter glossam a Marcilio adlatam in libro Labbaeano p. 226 et 227 ex duobus codicibus Sangermanensi et Regio duae glossae expromuntur, quarum altera illi quam iam excripsimus simillima est haec *iber ἀπὸ βοὸς καὶ τιτύρου*, altera ita scripta est *hir* (Germ. *heri* Reg.) *ἀπὸ προβάτου καὶ τιτύρου.* ex *hir* et *heri* restituendum est *hiber*. deinde p. 87 Labbaei haec glossa extat *imbrum ἡμίονον, πρόβατον.* quocum uocabulo *umbri* conferendi sunt quos Plinius (hist. nat. VIII 49 199) commemorauit: *est et in Hispania sed maxime Corsica non maxime absimile pecori genus musmonum caprino uillo quam pecoris uelleri propius. quorum e genere et ouibus natos prisci umbros uocarunt.* contra in loco Pauli Diaconi p. 33 Muell. *bigenera dicuntur animalia ex diuerso genere nata, ut leopardalis ex leone et panthera, cicur ex*

apro et scrofa domestica, muli ex equa et asino lectio olim uulgata *ibris ex apro et scrofa domestica* fide caret : cf. Muellerum ad h. l., qui post Vossium (in etymolog. Lat. p. 334) Doederlinium (de synon. Lat. vi 158) alios uerba illa cum *ibrida hybrida* cognatione cohaerere recte intellexit. itaque coniectura illa Marcilii temere reici posse non uidetur. tamen uersus uulgarem etiam formam *hibrida* recipit. non nimis autem in eo haerendum quod nullus alius scriptor uocabulum humile illud *iber* uel *hiber* usurpauerit. nam alia quoque uerba Catullus quod sciamus solus ex sermone plebeio uel familiari adsumpsit. consideres uelim haec : *trusare* (LVI 6) *salaputium* (LIII 5) *suppernata* (XVII 19) *ploxemum* (LXXXXVII 6 cf. Quintil. I 5 8) *carpatinae* (LXXXXVIII 4) *expatrare* (XXVIIII 16 cf. gloss. Labb. p. 69) *ile* (LXIII 5 cf. gloss. Labb. p. 87 Hauptii qu. Cat. p. 69).

Vt tandem ad rem redeamus, explicatione Parthenii artificiosiore reiecta Catullum uerius dicemus ex cognatis Arrii uitium pronuntiandi ideo repetisse quia Arrius patre quidem uiro honesto uteretur, contra ex matre loco obscuro et tenui nata oriundus esset. haec si uera sunt, optime explicatur cur patrem Arrii non nominauerit. praeterea haec sententia eo adiuuatur quod Q. Arrius ille circa annum 695/59 in patris aliquot annis ante mortui honorem (hoc enim quamquam adcurate non est traditum memoriae, ueri simillimum est, cf. Borghesii de gente Arria commentatio Mediolani 1817 edita Orellii onom. Tull. p. 73 Drumanni hist. Rom. v 687, 58) epulum funebre lautissimum et celebratissimum, quod praeter Ciceronem in Vatin. 12 30 et scholiastam Bo-

biensem p. 322, 3 Horatius saturarum II 3 86 commemorauit, populo Romano dedit. quod non fecisset opinor Arrius, si pater eius nimis obscuram habuisset originem. denique unum restat de quo pauca dicenda sunt. Arrium Cicero Bruti loco quem p. 325 excripsi ait M. Crassi secundarum partium fuisse : adsumpsit igitur Crassus saepissime Arrium socium qui secum in eisdem caussis ante iudices agendis diceret. unde sine dubio conligi potest cum Arrio multa necessitudine coniunctum fuisse M. Crassum, ut pote cui actore partium secundarum uel per indolem oratoriam a gloria eloquentiae insigni quadam adipiscenda alieno opus esset. idcirco Arrius Crassum (nec solum in foro et in rostris) ita adiuuit ut sese facturum esse ille homo inportunus Horatio (saturarum I 9 45) pollicitus est :

haberes
magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
hunc hominem uelles si tradere : dispeream ni
submosses omnes.

praeterea in uersu septimo Arrius in Syriam missus esse narratur. nonne eis quae diximus probabile quodam modo fit Arrium nescio quo munere publico instructum in cohorte familiaris sui M. Crassi fuisse eumque in Syriam prouinciam sub finem anni 699/55 secutum esse? quae coniectura si probatur, Catullus non ante priores menses anni 700/54 carmen LXXXIIII scribere potuisse uidetur, quoniam is qui nuntium de mari 'Hionio' quod Arrius nominauisset Romam attulerat non prius ex Asia redisse potuit.

Disputatio nostra ad carmen LXI de nuptiis Manlii et Viniae inlustrandum conuertitur, quod, si Manlium et Viniam qui fuerint quaerimus, ualde obscurum est. uel in nomine sponsae offendimur, ut pote quae in uersu sexto decimo Vinia et in uersu octogesimo septimo Aurunculeia adpelletur. cuius utriusque nominis forma non extra omnem dubitationem posita est. nam pro Viniae nomine, quod libri Datanus et Santenianus habent quodque in Dresdensis corruptela *uinea* latet, in Sangermanensi Laurentiano (33 12) Riccardiano *Iunia* legitur, et Achilles Statius *in omnibus* inquit *fere manuscriptis non* '*Iulia*' (quae est lectio olim uulgata ex interpolatione profecta uerbi caussa in libro Hamburgensi extans et a correctore etiam in Datanum inlata) *sed* '*Iunia*'. illae autem duae lectiones *uinia* et *iunia*, si singula litterarum elementa respicis, paene nullo inter se discrimine separantur : unde factum est ut nomina Viniorum et Iuniorum alibi quoque saepius confunderentur. utrum igitur nomen praeferendum sit, cum ex rebus ipsis nullum nisi Viniae nomen rarius et exquisitius esse quam Iuniae argumentum peti possit, aliter diiudicari non potest nisi auctoritate testium alterum utrum defendentium examinata. Lachmannus, quem Hauptius et Rossbachius secuti sunt, ex suis libris *Vinia* scripsit, Heysius contra suis magis confisus libris *Iunia*. alterum nomen sponsae in libris sinceris *Arunculeia* scribitur, quam lectionem olim a Statio dubitanter commendatam et nuper demum ab Hauptio Rossbachio Pleitnero receptam iam Itali saeculi quinti decimi multis iam inde a Scaligero editoribus adsensis in formam *Aurunculeia* nuper ab

Heysio quoque probatam mutarunt. quod non iniuria fecerunt : nam forma nominis huius auctoritate inscriptionum ueterum munita, quam codices manu scripti aliorum librorum optimi quique defendunt, *Aurunculeia* est : cf. quae Fridericus Osannus de hac re (in commentar. semin. philolog. Giss. spec. III p. 13) disputauit. praeterea origine ipsa uerborum ratio scribendi *Aurunculeia Aurunca Auruncus* alia id genus defenduntur. namque cum uocabulo *Auruncus*, unde nomina *Aurunceius Auruncsia* eadem ratione atque a uerbo deriuato *Aurunculus*, quod per se solum stare usus loquendi sinere noluit, nomina *Aurunculeius Aurunculeia* formata sunt, nomen *Ausonum* artissime cohaeret : est enim *Auruncus* idem quod *Ausuncus*, quo uocabulo adfini quiuis uidet diphthongum *au* uocabulorum *Auruncus Aurunculeius* optime confirmari. quid quod diphthongum illam nomen etiam *Aureliorum* tuetur, quod ex radice unde *Auruncus* uenit eadem descendisse mihi quidem certum uidetur esse. iam pridem a uiris doctis cognitum est *Aureliorum*, qui *Auselii* antiquitus uocabantur, nomen a radice *us* praeterea in uerbis Latinis *uro(= uso) ustulo aurora Auster* et in Graecis ἠέλιος ἠώς αὔω αὐστηρός latente ductum esse. hac ex radice *us* augmento quodam uocali corroborari solita per uaria suffixa quae uocant partim simplicia partim conposita uocabula multa alia fiunt. in his igitur nomen *Aurunculeiorum* est, cuius conpositio artificiosa quidem et multiplex nec tamen obscura est. nam stirpem *aus* quattuor suffixa deriuatiua excipiunt, ut particulae uocabuli singulae ita sint discernendae *Aus-un-cu-l'-eio-s.* harum terminationum

singulae cum stirpe *aus* etiam separatim coniunguntur. itaque suffixum *un on* solum in *Aus-on-es*, in *Aus-cu-s* solum suffixum *co* usurpatum est (cf. *Aus-ter* et *Tus-cus* = *Turs-cus* cf. *Τυρσ-ηνοί*), suffixum *io* unicum, quod quam arte cum terminatione *eio* in nominum Latinorum formatione coniunctum fuerit Ritschelius (de sepulcro Furiorum, Bonnae 1853) demonstrauit, in *Aur-ius* adparet, duo suffixa *un* et *co* in *Auruncus*, *lo* et *io* praemissa uocali copula in *Aurelius*, tria denique suffixa *un* et *co* et *eio* in *Aurunceius* extant. his omnibus consideratis et perpensis scriptura *Aurunculeia* praeferenda uni cuique uidebitur. tamen hac quaestione absoluta difficultates de nomine sponsae non omnes explicatae sunt. nam cum solo nomine gentilicio patris, cui cognomen paternum rarius addebant, feminae Romanae uterentur, in duplici nomine gentilicio Viniae siue Iuniae Aurunculeiae offendimus. qua difficultate intellecta Scaliger, cui Krebsius (de Catulli carmine nuptiali Manlii et Iuliae, Gissae 1813 p. 15) et Silligius adsentiuntur, nomen alterum adoptione sponsam nactam esse bene coniecit. qui idem Aurunculeiam a Vinio quodam adoptatam esse rectius statuit quam Krebsius Viniam ab Aurunculeio adoptatam esse arbitratus. namque Scaligeri sententia uersu sexto decimo optime defenditur. poeta enim nomina sponsi et sponsae primum adpellaturus ea nomina quibus illi publice et quasi proprie utebantur debuit pronuntiare : sponsae autem nomen pristinum, quamquam consuetudine familiari fortasse retentum (cf. Drumanni h. R. II 44. 566 III 176 V 88), tamen in usu publico abolitum priore loco eo minus nominare potuit, quo

magis uerendum fuisset noui sponsae gentiles ne aegre ferrent quod poeta suam gentem genti ei ex qua illa adoptione discessisset, posthabuisse uideretur. — De sponsi nomine omnia plana sunt. fuit enim Manlius Torquatus. nomen gentile in uersibus 16 et 222 legitur, cognomen ex uersu 216 facile cognoscimus :

Torquatus uolo paruolus
matris e gremio suae
porrigens teneras manus
dulce rideat ad patrem
semihiante labello.

e gente nobilissima maritum oriundum fuisse stropha proxime antecedente docemur :

Ludite ut lubet et breui
liberos date. non decet
tam uetus sine liberis
nomen esse, sed indidem
semper ingenerari.

praeter Krebsium nemo explicatius inquirere instituit num Manlius Torquatus quem Catullus dixit aliunde quoque nobis innotuerit. Krebsius duos Manlios Torquatos attulit, quos L. Manlii Torquati consulis anni 689/65 filios adpellauit : quorum alter A. Manlius Torquatus praetor anno 702/52 alter L. Manlius Torquatus praetor anno 705/49 fuerit. sed haec non ab omni parte certa sunt. L. quidem Manlium praetorem anni 705/49 L. Manlio consule anni 689/65 patre usum esse (cf. Cic. de fin. II 19 62) scimus, contra idem de A. Manlio Torquato, quem Krebsius praetorem anni 702/52

et Africae anno sequenti propraetorem adpellauit, minime probabile nedum certum est. neque uideo quibus argumentis illos Manlios fraterno nomine coniunctos fuisse probari possit, nisi forte quis uerbis his quae Cicero ad Atticum (VIII 8 1) scripsit temere abutitur: *de L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius sed etiam Aulus profectus est.* e contrario mihi quidem loco qui in Ciceronis de finibus II 22 72 est clarissime elucere uidetur Aulum et Lucium non fuisse fratres. ibi enim Cicero cum ipso Lucio Torquato conloquens ut praecepta sua exemplis ex historia desumptis muniat mentionem Titi illius antiqui Manlii Torquati facturus ita scripsit: *quid enim? fortemne possumus dicere eundem illum Torquatum? — delector enim, quamquam te non possum, ut ais, corrumpere, delector inquam et familia uestra et nomine. et hercule mihi uir optimus nostrique amantissimus, A. Torquatus, uersatur ante oculos, cuius quantum studium fuerit et quam insigne erga me temporibus illis, quae nota sunt omnibus, scire necesse est utrumque uestrum, quae mihi ipsi, qui uolo et esse et haberi gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse.* hoc loco Cicero fratris nomen reticere non potuit, si A. et L. Manlii re uera fratres fuissent. nec melioribus argumentis praetura A. Torquati anni 702/52 conprobata est. haec enim sententia locis duobus argumenti Asconii Pediani in Ciceronis Milonianam (§ 25 et 33) innititur. ibi enim enarrator diuinationem eorum qui Milonem anno 702/52 de ambitu accusaturi essent quaesitore A. Torquato factam esse et praeterea alia quaedam quae scire nostra non interest narrauit. itaque

quaesitor quidem A. Torquatus anno 702/52 fuit, sed inde praetorem eum fuisse temere concluditur. quamquam enim saepe praetores qui quaestionibus publicis praeerant quaesitorum nomine designantur, tamen 'quaesitores' proprie uocantur aut praesides quaestionum extra ordinem institutarum aut iudices quaestionum, hoc est homines priuati qui loco praetorum rite creatorum singulis quaestionibus perpetuis, quibus regendis numerus praetorum legitimorum non sufficiebat, praeponebantur. cur autem A. Torquatum anno 702/52 praeturam administrasse negemus clare adparebit, si tempora quibus ille pro praetore in Africa fuerit adcuratius considerauerimus. Cicero enim pro Plancio 11 27 haec narrauit : *hic* (Plancius) *est enim, qui adulescentulus cum A. Torquato profectus in Africam sic ab illo grauissimo et sanctissimo atque omni laude et honore dignissimo uiro dilectus est ut et contubernii necessitudo et adulescentis modestissimi pudor postulabat. quod, si adesset, non minus ille declararet quam hic illius frater patruelis et socer, T. Torquatus, omni illi uirtute et laude par, qui est quidem cum illo maximis uinculis et propinquitatis et adfinitatis coniunctus, sed ita magnis amoris ut illae necessitudinis caussae leues esse uideantur.* ex his uerbis pridem intellectum est Torquatum pro praetore in Africa fuisse. quod quo anno fuerit etsi adcurate definiri non potest, tamen in uniuersum tempus nos non fugit. nam cum ex uerbis Plancianae eis quae locum a nobis modo excriptum proxime excipiunt Plancium manifestum sit ex Africa reducem cum Q. Metello Cretico in Creta fuisse, cumque Metellum constet ab anno 686/68 usque ad annum

691/63 in Creta moratum esse, facile conligimus A. Torquatum non post annum 691/63 in Africa pro praetore esse potuisse. ex altera parte ante annum 681/73 A. Torquatum Africam non administrasse inde conicio quod Plancius ille (qui annorum quibus magistratus gessit ratione habita anno fere 664/90 natus esse uidetur et adulescentulus, ut Cicero ait, sub Torquato propraetore prima stipendia fecit) anno 681/73 annos septendecim habuit, qua aetate iuuenes Romani primum ad rem militarem accedere solebant. itaque, ut tempus in uniuersum definiamus, anno fere 685/69 A. Torquatum Africae praesidem fuisse sumamus, quo quadraginta annis eum natu non minorem fuisse certum est. adfirmamus igitur primum A. Torquatum propraetorem Africae et A. Torquatum quaesitorem eundem hominem fuisse, id quod Broeckerus (in Paulii encyclop. IIII 1494) dubitanter coniecit: deinde Aulum Torquatum anno fere 684/70 praetorem fuisse annoque sequenti 685/69 pro praetore Africam prouinciam administrasse, atque multis annis post anno 702/52 propter grauitatem sanctitatem dignitatem (cf. Cic. p. Planc. 11 27) extra ordinem iudicem quaestionis de Milonis ambitu instituendae a Pompeio, cui addictus erat, electum esse: denique arbitramur illum Aulum Torquatum non posse filium L. Manlii consulis anni 689/65 esse, atque uel temporum rationes obstare quo minus Catullum in eius nuptias carmen LXI scripsisse credamus. at quid multis opus est uerbis, quoniam tota res quam breuissime confici potest? ex loco enim Plancianae quem supra excripsimus A. Torquatum non tam Viniam quandam Aurunculeiam

quam Manliam, filiam fratris sui patruelis T. Torquati, in matrimonium duxisse scimus. ceterum haec quae de aetate A. Torquati disseruimus epistulis quattuor (ad famil. vi 1—4), quibus Cicero eundem Athenis Pompeio uicto exulem anno 709/45 consolari studuit, optime confirmantur. cum enim ex epistularum harum ut ita dicam habitu Ciceronem non cum uiro multis annis se natu minore sed cum uiro sibi fere aequali conlocutum esse uideamus, rationes quas modo subduximus ualde commendantur. in primis hic locus quo Torquatum Tullio aetate supparem fuisse cognoscatur consulendus est (ad fam. vi 4 4): *deinde quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam uocer ad exitum uitae, non ab ea re publica auellar qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit. adiuuat etiam aetas et acta iam uita, quae cum cursu suo bene confecto delectatur, tum uetat in eo uim timere quo nos iam natura ipsa paene perduxerit.* anno autem 709/45, quo Cicero haec scripsit, ipse Tullius et Manlius aetatis annum sexagesimum iam excesserant. uidemus igitur Krebsium tota re errasse, cum uidendum esse dixit ne huius nuptias Catullus carmine LXI celebrauerit. neque T. Torquatum eum quem Cicero pro Deiotaro (11 32) 'optimum adulescentem' nominauit a Catullo designatum esse temporum rationes credere sinunt. nam nuptiis eius, qui anno 709/45 adulescens fuit, Catullum interfuisse easque carmine celebrauisse inprobabile est. itaque quotquot Manlios Torquatos cognouimus, unus solus reperiri posse uidetur cuius tempora ita cum Catullianis congruant ut in eius honorem Catullus carmen

22*

LXI scripsisse uideri possit : L. dicimus Manlium Torquatum consulis anni 689/65 eiusdem nominis filium, de quo uide quae Broeckerus in Paulii encyclop. IIII 1494 conlegit. is cum anno 705/49 praetor fuerit, duobus fere annis ante Catullum anno 665/89 natus uidetur. quod eo bene confirmatur quod Cicero (de fin. II 19 62) Lucium adulescentulum narrat anno 688/66 P. Sullae, quem lege Calpurnia de ambitu accusauisset, consulatum eripuisse. anno 688/66 enim, si rationes modo propositas sequimur, annos uiginti tres natus Lucius adulescentulus recte adpellari potuit. anno 691/63, quo ex nostra conputatione uiginti sex annos habuit, eum Cicero (pro Sulla 12 34) principem auctorem signiferum iuuentutis adpellauit. anno 692/62 Torquatum quaesturam petisse aetatis anno fere uigesimo septimo interpretes ad Ciceronis orationem pro Sulla 8 24 (cf. Halmium ad h. l.) recte coniecerunt. alia etiam res fauet quodam modo nostrae sententiae. Catullus, ut supra p. 335 uidimus, gentis Manliae nobilitatem et antiquitatem ualde praedicauit. quod cur fecerit optime intellegitur, si Lucii illius Manlii stirpem poeta dixit. Lucium enim Torquatum ex patricia gente ortum satis nobilitate generis sui superbisse Cicero pro Sulla (8 24) his indicauit uerbis : *sed tamen te* (Torquate) *a me pro magnis caussis nostrae necessitudinis monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricii : si uerum quaeris, ne curant quidem, nec se aequales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. ac si tibi nos peregrini uidemur, quorum iam nomen et honos inueterauit et urbi huic et hominum famae ac sermonibus, quam tibi illos conpeti-*

tores tuos peregrinos uideri 'necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore et de omni dignitate contendent (cf. etiam 9 27. 14 41). tamen ipse hic uir materno genere municipalis Asculanus fuit (pro Sulla 8 25). denique cum Torquatus litteris omnibus eruditus esset, eo facilius is cum Catullo amicitia et familiaritate coniunctus esse potuit. cf. quae Cicero in Bruto (76 265) de eo iudicauit : *reliqui sunt qui mortui sint* (Lucius Pompeianos secutus anno 707/47 in bello Africano periit, cf. bell. Afric. 96), *L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, etsi non deerat oratio, quam, ut Graeci dicunt, πολιτικόν : erant in eo plurimae litterae nec eae uulgares, sed interiores quaedam et reconditae, diuina memoria summa uerborum et grauitas et elegantia : atque haec omnia uitae decorabat dignitas et integritas.* praeterea eundem Torquatum in librorum quos de finibus bonorum et malorum scripsit primo et secundo Tullius praecepta Epicuri philosophi defendentem fecit. cuius operis locum unum (I 7 25) hic excribere liceat, quo uideamus L. Torquatum poetis legendis sedulo operam dedisse atque permultos uersus memoria, quam Cicero in Bruto diuinam nominauit, tenuisse ac conseruasse : quod scire, cum de Torquati et Catulli poetae amicitia quaeramus, nostra multum interest. *quid tibi*, inquit Cicero, *Torquate, quid huic Triario litterae, quid historiae cognitioque rerum, quid poetarum euolutio, quid tanta tot uersuum memoria uoluptatis adfert?* adparet igitur nihil obstare quo minus huius Manlii Torquati nuptias Catullus putetur carmine LXI celebrauisse. de tempore quo id scriptum sit ex rebus quae in eo

insunt omnino nihil discere possumus neque aetate Manlii respecta ullam satis adcuratam definitionem adsequimur. tamen haud scio an id temporis momentum ante quod Catullus carmen LXI scripserit necesse est definire nobis contingat.

Ad Manlium eundem, cuius honori Catullus carmine LXI conponendo consuluit, etiam LXVIII[a], de quo iam supra p. 124 disputauimus, poetam Veronensem misisse ueri simillimum est et iam pridem a uiris doctis adnotatum. si in diuersis eiusdem poetae carminibus eadem hominum nomina reperiuntur atque de hominibus illis, ut ita dicam, cognominibus nisi res bene inter se concinentes non narrantur, sumere sine dubio licet nomine eodem eundem designari hominem. quam rationem secuti nihil habemus quo Manlium Viniae maritum et Manlium carminis LXVIII[a] (hoc enim nomen nos tenere neque Lachmanni coniecturam *Manius* probare iam p. 71 diximus) unum atque eundem hominem fuisse negemus. immo fauent huic sententiae non nulla. paullo ante ex loco Ciceronis docuimus Viniae maritum poetarum legendorum studiosissimum fuisse : iam uide quam bene hac cum re ea quae in carmine LXVIII[a] 7. 8 de Manlio legimus congruant :

nec ueterum dulci scriptorum carmine musae
oblectant, cum mens anxia peruigilat.

L. Manlium Torquatum (ut hunc etiam in carmine LXVIII[a] Catullus adlocutus sit) fortuna casuque oppressum acerbo esse (LXVIII[a] 1) poeta dicit. qui casus qualis fuerit iam Parthenius et Palladius dispexerunt, quorum prior

haec adnotauit: *Manlius hic Iuliam uxorem, cuius superius celebratum est epithalamium, fato defunctam inmaturo deflens tanti maeroris consolationem a Catullo per epistulam quaesiuit, significans se infortunato coniugis Iuliae fato miserabiliter oppressum miseriae solacia requirere.* hanc explicationem uersus 5 et 6 optime tuentur:

quem neque sancta Venus molli requiescere somno
desertum in lecto caelibe perpetitur.

in his lectus caelebs de lecto qui nuptiis sternebatur geniali post coniugis mortem uiduo (quo sensu etiam is qui heroidem quae Ouidii fertur XIII scripsit (107) *lectum caelibem* et Catullus ipse LXVI 21 *orbum cubile* dixerunt) intellegendus neque cum Scaligero Vulpio Doeringio de amatorio quem uocauerunt lecto atque de discidio inter Manlium et puellam amatam orto explicandus est. namque nostram interpretationem adcuratus loquendi usus flagitat, quem neglectum putare nihil cogit, cum quae Vulpius interpretationi Parthenii opposuit, etsi satis leuia sunt et multo grauiora opponi poterant (ueluti Manlii, cuius lectum caelibem esse uersus 6 docet, puellam amatam ipsam in uersu 155 *sitis felices et tu simul et tua uita* commemorari), eo omni pondere destituantur quod ex carmine LXVIII[b] utique ab carmine LXVIII[a] separando (cf. supra p. 71 et Gruppii Minois p. 503) petita sunt. quid? quod homo qui discidium puellae suae queritur dici non potest fortuna casuque acerbo oppressus esse: immo qui uersuum 1—4 sententiam examinauerit, mecum consentiet in his fatale aliquid quod Manlio obtigerit indicatum esse nec de ulla re nisi de morte coniugis posse cogitari. sunt autem hi:

Quod mihi fortuna casuque oppressus acerbo
conscriptum hoc lacrimis mittis epistolium,
naufragum ut eiectum spumantibus aequoris undis
subleuem et a mortis limine restituam . . .

haec si probabiliter disputata sunt, coniciendum est L. Manlium Torquatum Viniam Aurunculeiam uxorem nouam mox morte amisisse. iam si carmen LXVIII[a] anno 696/58 scriptum esse nos supra p. 124. 134 recte statuimus, eodem anno Viniam e uita decessisse probabile est, unde nuptias eius et Manlii, de quibus carmen LXI est, aliquanto ante 696/58 factas esse adparet.

Difficultatibus multis disputatio de carminibus duobus quae ad homines et res Galliae Cisalpinae, prouinciae Catullo patriae, spectant inpedita est. dico carmina XVII *O Colonia quae cupis ponte ludere longo* et LXVII *O dulci iucunda uiro iucunda parenti.* Colonia illa quae fuerit uiri docti magno opere ambigunt. tamen in prouincia patria poetae eam fuisse ex uersu octauo, quo Catullus hominem quem hoc carmine inrisit municipem adpellauit suum, conligere posse uidemur. neque aliud quid nisi locorum uicinitas Catullum mouisse uidetur ut hominem stolidum illum in uersu 19 'alno' conpararet 'suppernatae securi Liguri' (uerbum enim *Liguri* cum *securi* aptius quam cum *fossa* conectendum esse Palladio adsentior : cui sententiae usum loquendi non repugnare multa demonstrant exempla : uide Valerii Flacci Argon. V 436 *texitur Argoa pinus Pagasea securi* Statii siluarum II 2 87 *Synnade quod maesta Phrygiae fodere secures*). illa conparatio ea de caussa aptissima est quod terra

Ligurum a materia nauali copiosissima arbores magnitudinis ingentis gignebat (cf. Strabonis IIII p. 202 Diodori v 39 Turnebi aduers. XXIIII 44 XXV 22). de Colonia ipsa uariae coniecturae propositae sunt. *non nulli*, ut Vossii (obseruationum p. 44) uerbis utar, *Coloniam hic interpretantur oppidulum aliquod prope Veronam, quod hodieque nomen seruat* (Cologna : ita Muretus fecit) : *alii uero de Mantua haec accipienda esse contendunt, ac si illa umquam Romana fuisset colonia. non deerunt etiam qui existimabunt intellegi hic praedium aliquod rusticum, cum non tantum apud iuris consultos colonia pro quauis uilla rustica accipiatur, sed etiam apud Columellam* XI 1 (cf. Forcellinum s. u. colonia). *rectius uero Scaliger coloniam hanc Comum interpretatur, ut pote quae paullo ante quam haec scriberet Catullus facta sit a Caesare colonia Romana sub nomine Noui Comi. et sane uidetur etiam hic aut domum aut uillam habuisse Catullus, ut ex eis quae infra dicentur fiet manifestum.* extrema quae Vossius dixit falsa sunt. Nouum Comum semel a Catullo in carmine XXXV commemoratur, de quo uide quae supra p. 295 diximus. Vossius autem libri interpolati Commeliniani lectione *gaudete uosque Lariae lacus undae* (XXXI 13) deceptus haec p. 78 scripsit erroribus plenissima : *non enim ad Benacum tantum sed et ad Larium lacum in Comensi colonia domicilium et larem habuit Catullus, ut haud obscure ex carmine ad Coloniam* (XVII) *intellegi potest.* ceterum Catullus uillam siue praedium non potest carmine XVII adlocutus esse : nam, ut ex prioribus carminis uersibus cognoscitur, Catullus oppidum siue oppidulum dixerit necesse est. etiam Scaligeri sententia

displicet, uel eo quod Larium lacum, ad quem Comum situm est, his uersibus intellegit. quid? lacumne illum amoenissimum Catullus designaret talibus uerbis (10. 11. cf. etiam 4. 25)

uerum totius ut lacus putidaeque paludis
liuidissima maximeque est profunda uorago?

quis insuper credat lacui Lario, quem Vergilius (georgicon II 159) 'maximum' uocauit (cf. Strabo IIII 192 V 209. 213), pontes umquam inpositos fuisse? itaque si ex explicationibus ad hoc tempus propositis eligenda est quam probem, Mureti difficultatibus laborare mihi uidetur minimis, dum modo Coloniam illam iam temporibus Catulli conditam fuisse demonstrari possit. quod ut nulli dubitationi obnoxium sit, conicere possimus Coloniam, oppidum Veronae uicinum, sub administratione et legibus ipsius Veronae fuisse et propterea Catullum incolam illum Coloniae 'suum municipem' nominare potuisse (cf. Reinius in Paulii encycl. V 226. 227).

Pergit disputatio ad carmen LXVII, quod Turnebus (aduersar. XVI 1) aeque ac folium Sibyllae obscurum et tenebricosum non iniuria nominauit. tamen experiri nos oportet num fabulam carminis explicare contingat : qua non perspecta carmen intellegi prorsus non potest. quae res cum sit difficillima (id quod uel discrepantiae sententiarum grammaticorum testantur), nos non id agimus ut tenebras omnes nostris explicationibus dispellamus, sed ut non nullos saltem errores quos interpretes superiores non euitarunt effugere conemur. res igitur quas in carmine LXVII Catullus tetigit magis quam narrauit sic fere se habuisse putauerim.

Senex quidam Veronensis, uir honestus ac probus, Caecilium Balbum Brixianum, quem iam, dum uiuebat, ad se domum receperat, testamento sui heredem et aedium suarum erum constituerat. sene mortuo dominus nouus curans ut domui matronam daret uirginem Brixianam municipem quandam suam in matrimonium Veronam deduxit, sed turpiter ab illa deceptus est, cum pro uxore pudica et fida mulierem libidinosam nanctus esset, quae iam antea cum uiris conpluribus, ueluti cum Postumio et Cornelio et 'longo quodam homine', immo cum ipso Caecilii mariti patre adulterare consueuerat. huius mulierculae flagitia ut perstringeret, Catullus cum ianua aedium earum in quibus adultera habitabat conloquium instituit, in quo ianuam sibi quaerenti facinora erae nouae narrantem fecit. sententiam nostram qualemcumque ita optime defendi posse putamus ut de probabilitate sententiarum quas alii dixerunt disseramus. primum quaeritur qua in urbe domus scelesta una cum matrona et ianua illa fuerit. Antonius Parthenius Brixiae domum fuisse contendit ridicule addens in uersu 34, in quo ianua Veronam 'suam' adpellat, poetam ad suam ipsius urbem patriam respicere. pro Brixia Scipio quoque Maffeius pugnauit, qui uersus 33 et 34 spurios esse contendit. quod unice uerum est id Scaliger primus docuisse uidetur, Veronae aedes illas fuisse et ibidem se cum ianua conloquentem poetam fecisse : hoc ex uersu 34 clare elucere. Scaligerum merito Petrus Galeardus et Vulpius secuti sunt, quorum uestigia deserere Froehlichius et Rossbachius non debebant. quorum uterque noua uersuum distri-

butione instituta uersum 34 *Brixia Veronae mater amata meae* Catullo attribuere studuit, sed pessimo uterque euentu. Froehlichius enim uersus 29—35 Catullo et uersum 36 et qui secuntur (me errare aut cauillari noli credere) ianuae adsignauit (cf. comment. acad. Monac. v III 262). Rossbachius contra sicuti in priore (p. XVIIII) ita in altera (p. XX) editione uersus 29—40 Catullo et 41—48 ianuae attribuit. quae ratio quod ei placere potuerit satis mirari non possum. ueluti scire uelim quo modo Rossbachius, qui uersum 35 *sed de Postumio et Corneli narrat amore* Catullum arbitratur locutum esse, uersum 43, quem ianua loquitur, explicet *nomine dicentem quos diximus, ut pote quae mi*, quo ianua ad nomina Postumii et Cornelii a se ipsa in uersu 35 nominata prouocat. praeterea quem fugere potest enumerationem scelerum ab uxore commissorum, quam ianua in uersu 19 *primum igitur* instituere coepit, ab eadem ipsa in uersu 31 *atqui non solum hoc — sed de Postumio et Corneli* et in uersu 45 *praeterea addebat* continuari? ceterum uulgarem uersuum distributionem omnino probandam esse equidem nego. offendit oratio ianuae iusto longius continuata et inde a uersu 31 usque ad finem carminis nulla Catulli interlocutione interrupta: in primis moleste est ferendum quod in uersibus 37—40 ianua se adloquitur ipsam. quin uersus hos attribuimus Catullo? uiros doctos formula *dixerit hic aliquis* ab hac uersuum distinguendorum ratione deterruisse uidetur: at opinor inmerito. Catullus subdubitans de ueritate rerum incredibilium quas ianua narrauit alieno quasi nomine

modeste et urbane interrogando fidem ianuae explorare studet.

Vt redeam unde egressus eram, Isaacus Vossius quoque insigniter ariolatus est, cum (obseruat. p. 277) haec scripsit: *inducitur hic ianua loquens Romae, non Brixiae aut Veronae, ut existimabat Scaliger. bona enim ista mulier, de qua hic agit Catullus, relicta Roma una cum suis amatoribus moechatum se contulerat Brixiam.* caussam qua motus uir ille, multis locis de Catullo emendando et interpretando bene meritus, tam mira dixit in eo adgnoscere licet quod is Caecilium a Catullo in uersu 9 nominatum (cuius nomen Vossius infelicissima coniectura etiam in uersum 42 iam pridem ab Achille Statio optime persanatum inferre uoluit) pro Q. Metello Celere consule anni 694/60 et marito Clodiae (de quo u. supra p. 60) habuit. quod idem cum Turnebus (aduersar. XVI 1) diu ante Vossium dixisset, a Scaligero merito refutatus est. in uniuersum autem fatendum est nos de hominibus illis prouincialibus praeter ea quae Catullus ipse narrauit nihil scire posse, et in hanc partem a uiris doctis disputata inutilia et futilia esse: ueluti quae Statius de uxore Caecilii commentus est, quam eandem atque Caecilii poetae Nouocomensis puellam 'Sapphica doctiorem Musa' fuisse existimauit. Veronae igitur mulier adultera cum marito habitabat, sed coniux uterque Brixia oriundus fuit, quod de uxore inde conligendum est quod ianua uersibus 31—34 Brixiam testem superioris uitae mulieris inpudicae aduocauit. de mariti origine Brixiana ita res se habet. pater Caecilii Brixiae uixit, qui ipse, iam antea quam filius uxorem duxit, cum hac ipsa,

dum uirginis nomen saltem, non castitatem habebat, ibidem consueuit: nam huius quoque flagitii testificationem ianua Brixiam postulat (cf. uers. 31 *atqui non solum hoc se dicit cognitum habere*). quo circa sententia eorum corruit qui Balbum (u. 3) Caecilii (u. 9) mariti patrem fuisse et cum nuru sua rem habuisse existimant. haec enim Doeringius in editionis minoris p. 135 docuit: *possessor domus de qua sermo est fuit Balbus. ei fuit filius Caecilius non germanus, sed ut uidetur adoptiuus et Balbi heres. hic habuit uxorem, quam tamen ob corporis infirmitatem non ipse maritus Caecilius, sed eius parens Balbus uxoris loco habuit. mortuo Balbo Caecilii uxor, cum eius libidini non responderet maritus, admisit moechos. in his fuerunt Postumius Cornelius et quidam homo longus, cuius nomen Catullus, quia eius rubra supercilia timuit, reticuit.* in his quam multa falsa insint operae pretium non est docere. Doeringii peruersitatem mirum quanto Froehlichius superauit, qui duos Caecilios Balbos patrem et filium, quorum priorem Catullus cognomine alterum nomine gentilicio adpellauerit, in carmine nominari arbitratus non tam Caecilium Balbum patrem statuit cum nuru adulterasse quam patrem germanum uxoris Caecilii Balbi filii cum sua ipsius filia incestum commisisse. quem sensum ut extorqueat, Froehlichius uersus 5. 6. 23. 26. 30 tam inperite et foede corrupit ut eius ariolationes commemorare, nedum refutare taedeat. paullo prudentius Rossbachius rem gessit nec tamen ita ut commenta eius probari possint. qui uir doctus distichum tertium e coniecturis partim Froehlichii partim suis ita mutauit:

quamque ferunt rursus nato seruisse maligne,
postquam est porrecto tacta marita sene,

addita hac explicatione (p. xviiii) : *nurus tacta est a Balbo socero senili, cuius filius Caecilius, maritus illius, qui tum tenebat domum, sterilis fuit. 'porrecto sene' non est 'mortuo' sed 'accubante'.* quae emendatio et interpretatio nullo modo ferri potest. ut unum adnotemus, illud *porrectus* non potest ita intellegi ut Rossbachius uoluit. nam numquam *porrectus* est *accubans*, sed potius, cum proprie extensum significet et homines in cubando extendantur, cubantis interdum sententiam habet : cf. Statii Achilleidos II 75 *ueluti ille cubilia praedae Indubitata tenens multo legit arua Molosso Venator, uideat donec sub frondibus hostem Porrectum somno positosque in caespite dentes,* Horatii carminum III 10 3 *Extremum Tanain si biberes, Lyce, Saeuo nupta uiro, me tamen asperas Porrectum ante foris obicere incolis Plorares aquilonibus*, saturarum II 3 112 *si quis ad ingentem frumenti semper aceruum Porrectus uigilet cum longo fuste*, Tibullus elegiarum I 3 75 *porrectusque nouem Tityos per iugera terrae Adsiduas atro uiscere pascit aues.* at huius significationis hoc loco, quo, si ex Rossbachii mente intellegendus esset, sententia concumbendi siue accubandi utique requireretur, nullus usus esse potest. longum est illa sat multa et grauia enumerare quae insuper in lectionibus Rossbachianis displicent, quoniam fundamento quo eius emendatio nitebatur subducto reliqua ultro conlabuntur. nos uerba *porrecto sene* ita explicare non dubitamus ut iam inde a Scaligero omnes uno Rossbachio excepto grammatici interpretati sunt. 'senex' enim 'porrectus' est 'mortis torpore exten-

sus' uel 'mortuus'. omnibus Homerica illa *ὁ δ' ἐν κονίῃσι τανύσθη*, *ἐπὶ χθονὶ κεῖτο τανυσθείς* similia nota sunt. praeterea ex Latinis conferantur Vergilii Aeneidos VIIII 587 *Ipse ter adducta circum caput egit habena Et media aduersi liquefacto tempora plumbo Diffidit ac multa porrectum extendit harena*, Horatii epodon 10 21 *Opima quodsi praeda curuo litore Porrecta mergos iuueris*, Martialis epigrammatum VIIII 85 *Languidior noster si quando est Paulus, Atili, Non se, conuiuas abstinet ille suos. Tu languore quidem subito fictoque laboras, Sed mea porrexit sportula, Paule, pedes.* (Persii saturae 3 103 *tandemque beatulus alto Conpositus lecto crassisque lutatus amomis In portam rigidas calces extendit*). nec dubito quin in Ser. Sulpicii ad Ciceronem epistula (IIII 5 4) *hem nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum uita breuior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadauera proiecta iacent?* pro *proiecta*, quod propter *iacet* uicinum displicet, *porrecta* emendandum sit. — Nos, ut iam supra indicauimus, Balbum uersus tertii et Caecilium uersus noni unum fuisse hominem, Caecilium Balbum, adulterae illius feminae maritum, existimantes sic fere uersus priores censemus explicandos esse. poeta ex ianua quaesiuit cur ipsa, quae, quamdiu senilis possessor aedium uiueret sedemque teneret, Caecilii Balbi a sene in domum recepti (eo quod nihil sceleris et flagitii in domum admisisset) fidelem seruam se praebuisset, quam primum post senis testatoris mortem maritalis facta esset (*ianua marita* = *domus marita* apud Liuium XXVII 31), uotis erae nouae inpiis oboediens atque nequitiis turpissimis patens fidem olim

Balbo seruatam uiolaret. hominibus Brixianis Postumio et Cornelio et 'longo homini' cuius nomen Catullus reticuit nescio an occasio libidinis cum adultera maritum Veronam secuta exercendae defuerit, contra mulieris socer nurum commodissime conuenire potuit: neque is hac occasione uti erubuit. nam Catullus ianuam Veronensem ita adloquitur: *o dulci iucunda uiro, iucunda parenti.*

Tandem omnia carmina quae Catullus de hominibus scripsit sibi aequalibus et omnia quorum tempora ex rerum Romanarum memoria explicari poterant inlustrauimus. iam reliqua sunt carmina pauca quae, cum in se nihil contineant quod ad homines aetatis Catulli aut ad res Catulli aetate factas gestasue spectet, in tali disquisitione qualem hoc libro instituimus tractari nequeunt. sunt uero haec: LXIIII *Peliaco quondam prognatae uertice pinus* LXII amoebaeum ex epithalamio quodam Sapphus expressum *Vesper adest, iuuenes consurgite, uesper Olympo* LXVI *Omnia qui magni dispexit lumina mundi* LXIII *Super alta uectus Attis celeri rate maria* XXXIIII *Dianae sumus in fide*: quibus, si artem respicis, carmen LI quod Catullus ab carmine Sapphus ad puellam amicam scripto mutuatus ad Lesbiam direxit addi potest. uerum tamen tempora quibus Catullus comam Berenices Callimacheam et carmen *φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θέοισιν* Sapphus in linguam Latinam conuerterit, quoniam cum aliorum carminum temporibus conexa sunt, iam supra p. 273 et p. 78 ita definiebamus ut carmen LI inter annos 692/62

et 694/60, carmen autem LXVI ipso hoc posteriore anno 694/60 scriptum esse statueremus.

Carmen LXIIII, de Pelei et Thetidos nuptiis epyllion, quando poeta scripserit obscurum est, neque quicquam certi uel probabile ex uniuersa poesis Catullianae indole ac ratione hac de re effici potest. namque etiam si poesim Catulli ab poetarum Graecorum imitatione in primis eorum quos Alexandrinos adpellare consueuimus profectam esse ueri simillimum est, tamen haec res, si de certo quodam carmine inquiritur, parum nos iuuat. credi enim non potest Catullum primum quidem Graecam poesim diligentius imitatum esse, postea uero, cum carmina non iam ex exemplaribus alienis anxie exprimeret sed suis uiribus sensim confirmatis confisus ipse conponeret, ad exemplaria Graeca omnino non iam se adplicauisse. quod qui putaret quid carminibus LI et LXVI faceret? unum tamen adfirmare non dubito, carmen tam pulcrum et si non omnibus numeris perfectum absolutumque, multis tamen nominibus ualde laudabile, quale sexagesimum quartum habendum est, Catullum multo probabilius esse aetate iam firmata quam iuuentutis primae annis fecisse. idem fere de tempore quo Catullus carmen LXIII de Atti scripsit dicendum est. nam de hac re nihil discere possumus ex ipso carmine, etsi huius caussae, si ita loqui licet, non in sola studiorum Catulli poeticorum ratione (id quod de carminibus LXII et LXIIII concedendum est) sed praeter haec studia etiam in sacris magnae matris deorum iam inde ex Marii et Sullae temporibus adcrescente cura et studio Romae celebrari coeptis (cf. Prelleri

mythol. Rom. p. 735) positae erant. sed ars plane eximia qua, et si totum et si singula consideras, hoc carmen excellit nos non sinit dubitare quin Catullus id fecerit annis et usu experientiaque poesis maturus. neque aliter de carminis LXII iudico tempore. haec si uera sunt, Catullum adparet, cum anno 700/54 librum suum ederet, prima et rudia carmina, quae non dum satis exercitatus ex Graecis expressisset, non admisisse, sed pauca tantum poemata selecta, quae artem perfectam testarentur, recepisse. restat ut non nulla de carmine XXXIIII dicam. quod carmen a Scaligero anno 737/17 et a Vossio (obseruat. p. 81) anno 700/54 uel 705/49 attributum olim falsissime pro saeculari habitum esse iam pridem, ut supra p. 34 dixi, cognitum est. quam ob rem mirari licet quod uel Prellerus (mythol. Rom. p. 284, 2) carmen saeculare adpellare uoluit. etiam Marquardtius (de antiq. Rom. IIII 340) illud, etsi saeculare non nominauit, tamen pro saeculari habuisse uidetur. extat autem in carmine de quo disputamus ne minima quidem saeculi uel sacrorum ludorumue saecularium commemoratio. poeta pueros puellasque Dianam, filiam Iouis et Latonae, dominam montium siluarum fluuiorum, puerperarum adiutricem, praesidem noctis lunae stellarum, fertilitatis agrorum creatricem inplorantes facit ut populo Romano quod consuerit propitia sit. praeterea nihil in carmine inest. tamen carminis conpositione edocemur poetam cantui publice a pueris puellisque in honorem Dianae faciendo id destinasse. pro lusu quodam poetico siue exercitio ut aiunt facultatis poeticae libero equidem carmen habere non

possum. sicuti igitur ante Catullum Liuius Andronicus (Liu. hist. xxvii 37 Fest. p. 333) et P. Licinius Tegula (Liu. xxxi 12) et post eum Horatius (praeter carmen saeculare cf. carm. iiii 6 et i 21) mandatu publico carmina conposuerunt, ita Catullus quoque fecit. sed quando carmen fecerit poeta prorsus incertum est, si annum spectamus. neque adcurate cognoscere licet quibus Dianae sacris id scriptum sit. Marcilius (in asterism. p. 8) putauit carmen indictum esse pueris patrimis et matrimis, cum libri Sibyllini adirentur. sed nihil est quo haec sententia probetur. Bentleius ad Horatium p. xiii idibus Sextilibus, quae Dianae sacrae erant (cf. Prelleri mythol. Rom. p. 283. 284), id cantum esse coniecit. de tempore carminis in uniuersum adnotari potest ueri esse dissimile Catullo, prius quam famam aliquam carminibus suis adeptus esset, munus carminis conficiendi publice mandatum esse. quo argumento confisis nobis illud posterioribus Catulli annis adsignare licebit.

Haec fere habuimus quae de uita Catulli et de personis Catullianis et de temporibus carminum Catullianorum diceremus.

XV

Quae de temporibus carminum Catullianorum dicenda erant cum per totum hunc librum, prout res postulabant, dispersa sint, haec omnia ultimo hoc capite breuiter conligere et conplecti placet. his carminum Catullianorum fastis ea ex uita Catulli desumpta interponere lubet quae annis singulis supra attribui potuerunt, ut quaecumque in capitibus prioribus de uita Catulli et temporibus singulorum carminum probare temptauimus uno in conspectu quasi prostent. quem conspectum cum oporteret quam breuissimum esse, facere non potuimus quin res incertas incertioresue iusto confidentius inter certas enumeraremus. duos igitur indices alterum nominum et rerum alterum carminum capiti huic subiunximus quorum auxilio nullo negotio unus quisque uidere possit quanta fide singula in has tabulas relata digna sint. carmina quorum tempora definiri non potuerunt in conspectu omisimus.

Anni: Catulli	Anni: ab u. c. et a. Chr. nat.	CATVLLI VITA ET CARMINA
1	667/87	Catullus Veronae natus est.
11	678/76	Clodiae pater mortuus est. inter hunc annum et 691/63 Clodia Metello nupsit.
16	683/71	*Tempore quo primum uestis mihi tradita purast Multa satis lusi* (Catullus LXVIII[a] 15). circa hunc annum Catullus Aufilenam Veronensem amauit: LXXXII *Quinti si tibi uis* C *Caelius Aufilenum* CX *Aufilena bonae* CXI *Aufilena uiro.*
20	687/67	hoc fere anno Catullus Romam migrauit. inter hunc annum et 690/64 Cornelius Nepos chronicorum libros tres edidit, in quibus Catulli primitias carminum honorifice commemorauit.
22	689/65	Catullus scripsit in Cominium CVIII *Si Comini populi.* ? ad Ciceronem XXXXVIIII *Disertissime Romuli* (u. ad ann. 698).
[25	692/62 — 700/54	intra hoc temporis spatium carmina LXIIII *Peliaco quondam prognatae* LXII *Vesper adest iuuenes* LXIII *Super alta uectus Attis* XXXIIII *Dianae sumus in fide* Catullus scripsit.]
26 et 27	693/61 et 694/60	Catullus Clodiam amare coepit. amantium concordia intra hoc biennium non turbatur: II *Passer deliciae* V *Viuamus mea Lesbia* VII *Quaeris quot mihi* III *Lugete o Veneres* LI *Ille mi par esse* LXXXVI *Quintia formosa* LXVIII[b] *Non possum reticere.* 694/60 Q. Metellus Celer consul. eius et uxoris Clodiae inimicitiae. Catullus carmine LXI *Collis o Heliconii* nuptias Manlii Torquati et Viniae Aurunculeiae celebrauit. 694/60 Catulli frater in Troade mortuus est. post annum 694/60 carmina VIIII *Veranni omnibus* XII *Marrucine Asini* XIII *Cenabis bene* Catullus scribere non potuit.

Anni: Catulli	Anni: ab u. c. et a. Chr. nat.	CATVLLI VITA ET CARMINA
28 et 29	695/59 et 696/58	intra hoc biennium Catulli et Clodiae amor primum turbatus postea in breue tempus restitutus denique dissolutus est. amantium discidium : LXXXV *Odi et amo.* in Clodiam LXX *Nulli se dicit* LXXXIII *Lesbia mi praesente* LXXXXII *Lesbia mi dicit* LXXII *Dicebas quondam* LXXXVII *Nulla potest mulier.* in aemulos : in P. Clodium LXXVIIII *Lesbius est pulcer.* in Gellium CXVI *Saepe tibi studioso* LXXIIII *Gellius audierat* LXXX *Quid dicam Gelli* LXXXVIII *Quid facit is Gelli* LXXXVIIII *Gellius est tenuis* LXXXX *Nascatur magus* LXXXXI *Non ideo Gelli.* anni 695/59 mensibus prioribus Caelius Rufus Clodiam amare coepit, qui amor anno 696/58 quam maxime arsit : in Caelium scripsit Catullus LXXIII *Desine de quoquam* LXXVII *Rufe mihi frustra* LXVIIII *Noli admirari* LVIIII *Bononiensis Rufa.* in Egnatium et socios XXXVII *Salax taberna* XXXVIIII *Egnatius quod candidos.* in Clodiam XXXXII *Adeste hendecasyllabi.* ad se ipsum VIII *Miser Catulle desinas.* in amicos perfidos : LX *Num te leaena.* in Alfenum XXX *Alfene inmemor atque unanimis.* — XXXXI *Ametina puella* XXXXIII *Salue nec minimo.* amantium in breue tempus reconciliatio : ad Clodiam CVII *Si quicquam cupido* CVIIII *Iucundum mea uita* XXXVI *Annales Volusi.* [fortasse hoc tempore LXXXXV *Zmyrna mei Cinnae* scriptum est.] Catullus Clodiae amorem in perpetuum renuntiauit : LXXVI *Difficile est longum.* Vinia Aurunculeia uxor Manlii Torquati mortua est : ad Manlium LXVIII[a] *Quod mihi fortuna.* ante 695/59 Catullus carmen XXXV *Poetae tenero* scribere non potuit.

Anni Catulli	ab u. c. et a. Chr. nat.	CATVLLI VITA ET CARMINA
		anno 696/58 G. Memmius Gemellus praetor urbanus fuit.
30	697/57	huius anni initio Caelius Clodiam iam deseruerat.
		uere huius anni Catullus in Memmii cohorte in Bithyniam profectus est, item G. Heluius Cinna.
31	698/56	Clodia Atratinum in Caelio Rufo accusando adiuuit. Cicero Caelium defendit : xxxxviiii *Disertissime* (u. ad ann. 689).
		Catullus post uernum aequinoctium ex Bithynia profecturus scripsit xxxxvi *Iam uer egelidos*.
		in reditu fratris apud Rhoeteum promunturium tumulum uisit : ci *Multas per gentes*.
		primo paeninsulae Sirmionis et lacus Benaci conspectu laetitia magna commotus scripsit xxxi *Paene insularum Sirmio*.
		nauem qua iter maritimum fecerat Castori et Polluci dedicauit : iiii *Phaselus ille*.
–		Romae de itinere Bithynico interrogatus scripsit x *Varus me meus*.
		ad Caelium Rufum olim aemulum suum lviii *Caeli Lesbia nostra*.
		Catullus Iuuentium amauit : xxiiii *O qui flosculus es* xxxxviii *Mellitos oculos* lxxxi *Nemone in tanto* lxxxxviiii *Surripui* xxv *Cinaede Thalle*. in Furium et Aurelium aemulos in Iuuentii amore suos poeta scripsit xv *Commendo tibi* xvi *Pedicabo* xxi *Aureli pater* xxiii *Furi cui neque* xxvi *Furi uillula*.
		huius uel sequentis anni Saturnalibus Catullus xiiii *Ni te plus oculis* scripsit.
32	699/55	Pompeius et Crassus iterum consules. Caesar in Gallia bellauit. Crassus et Gabinius expeditiones in Syriam et Aegyptum parauerunt.
		Catullus Caesarem carminibus acerbis adgredi coepit : lxxxxiii *Nil nimium studeo*. in Caesarem et Mamurram lvii *Pulcre conuenit*. in Caesarem et Fuficium liiii *Othonis caput oppido pusillum*.

Anni		CATVLLI VITA ET CARMINA
Catulli	ab u. c. et a. Chr. nat.	
		Caesar in Britanniam medio fere anno traiecit.
		ad Furium et Aurelium, cum Clodia poetam reconciliare sibi uellet, scriptum est xi *Furi et Aureli*.
		in Mamurram Caesarem Pompeium xxviiii *Quis hoc potest uidere*.
		ad Cinnam de Muciae, Pompei uxoris, Caesaris Mamurrae adulterio cxiii *Consule Pompeio primum*.
		medio fere anno Catullus Veran nium et Fabullum e Macedonia prouincia cum Pisone redeuntes reuersosue salutauit xxviii *Pisonis comites*. xxxxvii *Porci et Socration*.
		de Septimii et Acmes amoribus scripsit xxxxv *Acmen Septimius suos amores*.
		post medium hunc annum scripserit necesse est Catullus lv *Oramus si forte*.
33	700/54	anno ineunte in Gallia Cisalpina Catullus Caesaris gratiam sibi reconciliauit.
		iam Catullus Mentulae ficto nomine usus Mamurram insectatus est : lxxxxiiii *Mentula moechatur* cv *Mentula conatur* cxiiii *Firmanus saltu* cxv *Mentula habes*.
		in Arrium male in loquendo aspirantem lxxxiiii *Chommoda dicebat*.
		mense Sextili, cum Caluus in Vatinium apud iudices ageret, liii *Risi nescio quem*.
		morbo ultimo in dies ingrauescente ad Cornificium xxxviii *Malest Cornifici*.
		librum editurus scripsit (xiiii 24-26 et ii 11-13) *Si qui forte mearum ineptiarum*.
		Catullus librum carmine i *Quoi dono lepidum* Cornelio Nepoti dedicauit et edidit.
		Catullus Romae e uita decessit.
		Catulli pater in uiuis etiam tum fuit cum Iulio Caesare iure hospitii coniunctus.

I

INDEX NOMINVM ET RERVM

II

INDEX CARMINVM

G. KELLER GISSAE TYPIS DESCRIPSIT

G. VALERI CATVLLI

LIBER

LVDOVICVS SCHWABIVS

RECOGNOVIT ET ENARRAVIT

VOLVMINIS POSTERIORIS PARS PRIOR
CATVLLI LIBER EX RECOGNITIONE L. SCHWABII

GISSAE
APVD I. RICKERVM
A. MDCCCLXVI

C A T V L L I

VERONENSIS

LIBER

LVDOVICVS SCHWABIVS

RECOGNOVIT

GISSAE
APVD I. RICKERVM
A. MDCCCLXVI

FRIDERICO · DVEBNERO
CAROLO · PAVCKERO
AMICIS
L · M

PRAEFATIO

Codices libri catulliani manu scripti quotquot hodie extant ex uno libro archetypo deriuati sunt[1]). is fortasse in Gallia[2]) olim adseruatus cum pridem perierit, de eius proprietate nisi librorum ex eo ductorum condicione examinata nihil erui potest. uerum enim uero libri qui ex ipso archetypo alio libro non intercedente descripti sint nunc nulli supersunt. nihilo minus coniectura adsequi possumus duo exempla illinc olim descripta fuisse[3]), alterum non integrum gallicum, alterum integrum ueronense — sic locorum caussa eorum quibus olim conparuerunt nominamus —, quorum rationem ex ipsorum posteris aliqua tenus cognoscere licet. is qui flores poetarum uariorum conligendo exemplum gallicum conposuit unum solum Catulli carmen sexagesimum alterum ab archetypo mutuatus est. hodie duo ex florilegii huius exemplo gallico descripti libri extant, alter uindobonensis 277[4]),

1 Quae in his prolegomenis de antiquissimis codicibus catullianis dixi, ea maximam partem ex prooemio ind. schol. dorpat. a. 1865 repetita sunt. — De historia critica libri catulliani cf. MHauptius quaest. catull. (Lips. 1837) p. 2—9 ThHeysii conuers. Catulli german. (Berol. 1855) p. 279—282 ELeutschius nunt. erud. gotting. a. 1855 p. 1975—1978 PBoehmius quaest. catull. (Bonnae 1862) p. 23 sq. et quae ipse dixi in actis conuentus philolog. german. misniensis (Lips. 1864) p. 111—119 2 hoc dico non Scaligeri caussa, qui falsa fretus interpretatione epigrammatis BCampesanii ab homine ueronensi unum exemplar unde omnes libri descripti essent in Galliis (hinc illud 'gallicanum' adpellare solet) repertum esse contendit, sed eorum caussa quae Hauptius quaest. p. 3 scripsit 3 cf. Boehmii qu. p. 28 4 cf. Hauptius ad Ouidii halieut.

qui olim fuit Iacobi Sannazarii, alter parisinus 8071, olim Iacobi Augusti Thuani[5]), uterque mutilus quidem, sed ita conparatus ut alter alterum suppleat: Catulli quod dixi carmen LXII in solo thuaneo inest. exemplum gallicum quando exaratum sit quodam modo definiri potest. et enim anthologiam illam neque ante saeculum post Christum natum septimum fere medium neque post saeculum nonum conponi potuisse partim ex aetate carminum florilegii illius quorundam, partim inde intellegitur quod sannazarianus liber nono saeculo inferior non esse uidetur. thuaneum arbitrantur aut eodem saeculo nono exeunte aut ineunte decimo scriptum esse[6]).

Contra scriba exempli ueronensis non tam paullulum ex archetypo deprompsit quam integrum librum Catulli, qualem fere archetypum repraesentauit, transcripsit. quod si tempus respicimus, transcripsit aliquanto ante saeculum decimum medium. namque anno 965 Ratherius, episcopus tum ueronensis, exemplum illud ex bibliothecae capituli ueronensis tenebris, quibus per tempus, ut ueri simile est, longius quoddam obductum erat, protraxit[7]): sed mox denuo in tenebras recidens liber ille per trecentos

p. VI–XI et qu. p. 3 5 cf. Schneidewini proleg. ad Martial. I p. LXXXIII et quos hic citauit 6 de libri sannazariani aetate praeter Hauptium ad Ou. hal. p. VII cf. Endlicheri catal. codic. bibl. uindobon. (Vindobon. 1836) p. 121: thuanei aetatem sic ut dixi definiuit Fridericus Duebnerus 7 cf. Ratherii opera (ed. Baller. Veron. 1765) p. 639 Maffei Veronae illustr. (ed. Mediolani a. 1825) II 25 Hauptii qu. p. 3 Leutschius l. c. p. 1975 ORibbeckius de Catullo (Kiliae

amplius annos Veronae nemini notus iacuit[8]. namque intra priora saeculi decimi quarti demum lustra, et quidem ante annum 1326 uel 1330, Catullus Veronae uere resurrexit[9]. *Scilicet a calamis, tribuit cui Francia nomen Quique notat turbae praetereuntis iter*[10], is, quisquis fuit et quocumque nomine, exemplum quod diximus ueronense, cuius post Ratherium memoria plane extincta fuit, tum iterum Veronae repperit.

Quo facto homines non nulli docti Catulli carmina in libro tandem reciperato legerunt. ueluti iam anno 1329 quidam (eius nomen aeque ignoratur) in flores moralium auctoritatum, quos etiam nunc in bibliotheca capitulari ueronensi adseruatos olim ibidem sibi conlegit, tres uersiculos (XXII 19—21) ex ipso exemplo ueronensi sumptos transcripsit[11]. postea circa annum 1340 Guilelmus Pastrengicus[12] et

---

1863) p. 5 8 cf. act. conuent. philolog misn. p 112 9 cf. IGMeinertus annal. uindob. LIIII (1831) append. p. 1—17 Hauptius qu. p. 4 act phil. misn. p. 113 10 de epigrammate Beneuenuti Campesanii ambiguo, ex quo hos uersus sumpsi (u. infra in fine lectionum uariarum), cf, ut scriptores antiquiores plane omittam, Naekius opusc. I 150 et Silligius ann. Iahn. XIII 267 11 cf. Detlefsenum ann. Iahn. LXXXVII 552 et quae ipse in ind. lect. dorpat. a. 1864 p 3 et 4 dixi. Detlefsenus per epistulam a me rogatus humanissime rescripsit hunc unum Catulli locum se in florilegio illo ueronensi repperisse. cf. infra uar. lect. p. 182. eum ex ipso codice ueronensi desumptum esse praeter alia inde probatur quod duo priores uersus — tertius a Porphyrione quoque ad Horatii serm. II 3 299 citatur — a nullo scriptore antiquo commemorantur, deinde quod inscriptio *Ad Varum* eadem est quam in libro ueronensi fuisse scimus. simul uerbis *Ad Varum* demonstratur plura quam uersus citatos ipsos scribam florilegii ante oculos habuisse: nam ad Varum illa dicta esse, si uersus tres illos cognosset solos, scire non potuisset 12 cf.

eodem fere tempore Franciscus Petrarca [13]) libro ueronensi usi sunt. sed ut liber Catulli statim postea quam repertus est nouis exemplaribus diuulgaretur tantum afuit ut hoc ne amplius quadraginta quidem annis post factum esset. nam anno etiam 1374 Colucio florentino, uiro egregio, quo neminem illis temporibus in scriptorum ueterum libris indagandis legendis diuulgandis studiosiorem fuisse nouimus, Catulli liber plane ignotus fuit. qua propter a Casparo Broaspinio ueronensi per epistulas petiuit ut Catullum — significat autem librum ueronensem — 'aut exemplatum aut exemplandum' Verona Florentiam sibi transmitteret [14]). quid preces Colucii apud Broaspinium effecerint nescitur. at cum iam anno sequenti 1375 exemplum ueronense Veronae in nouum librum transcriptum sciamus, prompta opinor coniectura est hunc Colucii rogatu exaratum esse. qui liber (est sangermanensis, quode mox diligentius dicam), quo antiquior codex catullianus hodie non extat [15]), uel ideo plurimi est aestimandus quod unicus nunc superest quem accurate demonstrari possit ex ipso ueronensi exemplo desumptum esse [16]). nihilo tamen minus ceteri quo-

Maffei l. c. II 32 Hauptii quaest. p. 5 act. philol. misn. p. 114
13 cf. Heysius l. c. p. 281 act. philol. misn. p. 115 14 cf. epistulas Colucii tres, quas Hauptius nunt. societ. litter. saxon. a. 1849 p. 258 e schedis ThMommseni edidit, et quae de eis interpretandis ipse act. philol. misn. p. 116—118 dixi 15 codicem Catulli Vicetiae in bibliotheca pietatis montanae adseruatum, quem FBlumius biblioth. libror. manuscr. italica (Gottingae 1834) p. 234 anno 1360 scriptum esse e schedis GHaenelii adnotauerat, centum annis recentiorem esse Heysius p. 282 testatus est 16 cf. act. philol. misn. p. 118. 119

que numero septuaginta [17]) fere codices libri catulliani hodie superstites ex exemplo ueronensi aut recta uia aut altero uel non nullis uel multis exemplis intercedentibus deriuati sunt [18]). qua de re haud parui profecto esset momenti, si accurate demonstraretur quotiens ipsum ueronense in noua exemplaria transcriptum esset [19]): sed de hac re nihil uidetur explorari posse nisi exempla conplura, minimum duo, inde

---

Boehmii qu. p. 29 17 cf. Heysius l. c. p. 278. apparatu catulliano locupletissimo olim LSantenii nunc berolinensi Lachmannus usus est. Heysium, qui libros quadraginta quinque conlatos apud se habet, 'mantissam criticam', de qua interpretat. suae p. 297 dixit, non dum edidisse maxime dolendum est 18 etiam postea quam codex sangermanensis ex ueronensi descriptus est, Catullus quoquo uersus non ita celeriter diuulgatus esse uidetur. quod non inde tantum conligo quia codices longe plurimi aliquanto aetate minores sunt quam sangermanensis (cf. Heysius l. c. p. 283), sed etiam aliis ex caussis conicio. namque et Matthaeus Palmerius in exemplo libri catulliani, quod sua ipsius manu a. 1428 scripsit, adnotauit anno 1425 primum repertum esse Catullum pessimeque acceptum in manus hominum uenisse (cf. Andr. Schotti obseruat. human. II 16 p. 53) et Raphael Volaterranus, qui ab anno fere 1450 ad annum 1520 uixit, commentar. urban. libr. XIIII p. 325 ed. basil. Frob. 1559 *hic Catulli* inquit *liber una cum Quintiliano repertus est aetate nostra laciniosus mendosusque.* unde tamen Leutschius l. c. p. 1978 Poggium a. 1425 exemplar ceteris quae tum in usu essent emendatius et ex ipso ueronensi descriptum repperisse sciat ignoro: nisi forte fabella nouella Augusti Hageni regimontani, qui in Laurentii Ghiberti chronicis florentinis Poggium se Catulli carmina in horreo quodam inuenisse narrantem fecit, ut Naekius quoque l. c. I 150 seductus est. cf. die chronik seiner vaterstadt vom florentiner Lorenz Ghiberti. aus dem italienischen von August Hagen. Leips. 1833 I 278. sed uide hac de re Hauptium nunt. soc. litt. saxon. a. 1849 p. 256 19 cf. Leutschius l. c. p. 1982. hanc quaestionem dubito num uel is cui codicum quam plurimorum lectiones accurate enotatae praesto sint perfecte soluere queat. quae in hanc rem a Rossbachio, qui in edit. p. VIII 'stemma librorum ca-

originem traxisse[20]). uerum enim uero non omnium librorum qui ueronensis exempli posteri sunt eadem condicio est: in aliis enim ab exemplo ueronensi tradita, quamuis essent permultis locis corrupta, maxima locis longe plurimis fide seruata sunt, in aliis minus religiosis interpolationem cautam aut inportunam felicem aut infelicem rarius aut frequentius deprehendimus[21]). horum librorum adulterinorum lectiones quantumuis saepe egregias cum per se pateat non pluris quam coniecturas meras aestimandas esse, libri catulliani recensio tota ad normam librorum maxime sincerorum deregenda est: id quod primus praeclaro

---

tullianorum' conposuit, et a Leutschio l. c. dicta sunt minime satis facere possunt 20 huius rei argumenta pauca afferam. in libris GCLHCu et omnibus Statii uersus LXV 9 *Alloquar audiero nunquam tua . . loquentem* omissus est. legitur autem is in DRcP1P2PuFuDr. fac ut hic uersus in codice ueronensi fuerit, quod, quamquam ei in quibus extat libri ab interpolatione liberi non sunt, tamen uel propter lacunam in medio uersu relictam credo (cf. m. quaest. cat. I 277) — credo autem uersum hunc in codice ueronensi paene oblitteratum fuisse —, sumendum est duo minimum scribas ex ueronensi codice librum Catulli descripsisse, quorum alter reliquias uersus illius tenues neglegeret, alter fideliter seruaret. praeterea respiciendi sunt uersus LXIIII 334—337, in libris plerisque (uelati in DP1P2PuCu) omissi, at in GCLH extantes. cur omitterentur dixi qu. cat. I 195. denique consideretur CXII 1, cuius uerba extrema cum paene certum sit scribenda esse sic *homost qui*, tamen in optimo germanensi nil praeter *homo*, contra in aliis libris plurimis aut *homo que* aut *homo sed* legitur. quae lectionis uarietas ita explicari possit ut loco in ueronensi male habito et obscurato alios uestigia litterarum euanidarum, uerum se adsecuturos esse diffisos, in exemplaria noua transcribere noluisse, alios contra, et hos quidem duplici ratione, litterularum reliquias recepisse sumamus 21 cf. Heysius l.

fecit exemplo Carolus Lachmannus[22]), quo nemo doctus umquam de Catullo edendo melius meritus est [23]). exemplum ueronense quando perierit (an hodie quoque alicubi latet?) nescitur[24]). quin immo post annum 1375, quem supra dixi, neminem inuenimus qui eius mentionem fecerit. arbitrati quidem sunt Lachmannus et Hauptius[25]) etiam diu post illud tempus exemplo ueronensi aliquos homines italos usos esse, ueluti praeter alios in primis Alexandrum Guarinum, professorem olim ferrariensem, qui Catulli librum a Baptista patre emendatum cum expositionibus suis Venetiis anno 1521 edidit. sed hanc sententiam ueram esse mihi persuadere non dum potui[26]).

Haec si recte aut probabiliter saltem disputata sunt, quale exemplum ueronense fuerit non aliter quam scripturis codicum catullianorum bonorum inter se conpositis et ponderatis cognoscere possumus, deinde ad exempli gallici condicionem indagandam soli libro thuaneo confidendum, denique archetypi proprietas exemplis gallico et ueronensi conlatis aperienda est.

Sed prius quam horum librorum antiquissimorum hodie deperditorum proprietates explico, uideo mihi pauca de codicibus manu scriptis eis quibus ego usus Catullum recognoui exponenda esse. sunt autem hi:

---

c. p. 284 sq. 22 cf. quae ipse de sua editione dixit act. litter. halens. a. 1836 nr. 109 II 251 23 cf. m. qu. I 7 24 de bibliotheca capitulari ueronensi deque casibus quibus adflicta est cf. FBlumii itiner. ital. I 254—265 25 u. ind. lect. berolin. aestiu. a. 1857 p. 5 26 cf. quae de hac re accuratius exposui in ind.

G: liber sangermanensis 1165, nunc in bibliotheca parisina imperiali inter codices quos uocant conuentuum paruorum *(manuscrits des petits couvents)* adseruatus, membranaceus, quaternaria forma minore. praeter adnotamentum recentissimum *Catulle de veronne a Cornelius auteur de ce Livre 1375* et paullo uetustius *Cassignorius 1375*, in libri tegumento litteris quae saeculi fere XV uidentur esse haec scripta sunt: *bonifatii perutii* et *Bonifatius perutius pth. ap. in Roma.* continet Catulli librum solum, foliis XXXV, in fol. XXXVI^r subscriptio legitur, quam infra in fine uariarum lectionum excripsi. pagina una quaeque habet uersus XXXIII praeter quam quod in ultima XXXIIII sunt. extremis subscriptionis uerbis constat librum G die undeuicesimo mensis octobris a. 1375, quo die Casignorius (Can Signorio), princeps Veronae, mortuus sit[27]), a scriba Veronae absolutum esse[28]). quacum aetatis libri G definitione scripturae, quae satis bona est, proprietas et uniuersa codicis condicio optime conspirat. libri G conlatio a Silligio, qui primus de hoc libro ann. Iahn. XIII 262 dixit, ad suam ipsius editionem facta et a Rossbachio in progr. uniuers. uratisl. a. 1859 p. 25 edita nec diligenter facta nec diligenter edita est. mihi praesto fuit conlatio a Friderico Duebnero, uiro clarissimo, ad editionem Rossbachii secundam (Lips. 1860) in usum meum diligentissime confecta. haud raro in sangermanensi uariae lectiones et marginibus et inter uersus adscriptae

---

schol. dorpat. a. 1865 p. 12 sq. 27 cf. Hieronymi della Corte histor. Veron. [Veronae 1596] II 166 28 cf. quae dixi act. con-

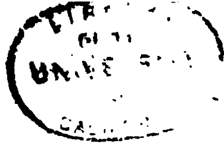
inueniuntur, quas Silligius non ipsi scribae antiquissimo, sed tamen 'manui non minus antiquae' attribuit. contra Eduardus Woelfflinus, qui Leutschii gratia librum G inspexit, contextum quem uocamus cum uariis illis lectionibus manu una eademque scriptum esse adfirmauit [29]). Woelfflino Duebnerus ea tenus adsensus est ut maximam quidem partem uariarum lectionum adseueraret a scriba eodem qui contextum scripsisset exaratam esse, at tamen non nullas esse quae aut eadem aetate ab alio scriba aut tempore posteriore additae esse possint. ut omnia hac de re quam accuratissime discernerentur, in appendice Duebneri excerpta secutus hisce notis usus sum, quae, quod neglegendum non est, ad solas lectiones inter uersus uel ad marginem scriptas spectant. significat igitur G^1 eas uarias lectiones quae plane eodem tempore, quo contextus ipse, a G h. e. manu prima scriptae sunt: G^2 eas quae post absolutionem aut totius contextus aut partis cuiusdam a G additae sunt: G^3 eas quas atramento pallidiore et calamo acutiore manus primae aetate omnino aequalis scripsit, sed tamen fortasse non ipsa prima, cum in litterarum quarundam formis leuis discrepantia inter utriusque scripturam adpareat: denique G^4 eas quae posterius quam G scripsit inlatae esse possunt.

D: liber datanus, a Carolo Dato olim Nicolao Heinsio oblatus [30]), postea ad LSantenium, deinde a.

nunt. philol. germ. miss. (Lips. 1864) p. 118 29 cf. nunt. erud. gott. a. 1855 p, 1982 30 cf. huius aduers. p. 639

1800 cum adparatu reliquo catulliano Santenii emptionis iure ad HFDiezium uenit, nunc inter opes diezianas in bibliotheca berolinensi regia adseruatur, ita signatus *Ms. Diez. B. Sant. 37*. est chartaceus forma octonaria. continet folia LXII, quorum pars longe maxima uersus uicenos singulos habet. Catullo praeposita est in foliis I–VI^r Ouidii quae fertur epistula Sapphus (heroid. XV). in folio LXII nihil scriptum praeter ultimum libri catulliani uersum et subscriptionem, unde datanum anno 1463 exaratum esse scimus. imaginem scripturae lithographi arte expressam (sed qua caute utendum est) edidit GFrochnerus philol. XIIII 569. datani manus prima quid scripserit saepius difficillime dignosci potest, cum correctores — tres minimum fuerunt, sed ubique singulis sua tribuere nec licet nec prodest — multa eradendo mutando superscribendo pristinam scripturam mirum quantum obscurauerint. in appendice significat D lectiones primae manus a correctoribus (*d*) non temptatas: qui quotiens aliquid mutauerunt, pro D nota D^1 substituta est accurate notae d opposita. correctorum manus discernere sicubi opus esse uidebatur, quod rarissime euenit, significatus est primus et secundus corrector nota d^2 et d^3.

L: liber olim Laurentii Santenii, deinde HFDiezii, nunc in bibliotheca regia berolinensi, signatus: *Ms. Diez. B. Sant. 36*, chartaceus, forma octonaria, saeculo XV nitidissime scriptus, foliis quinquaginta, paginae tantum non omnes uersuum uicenorum qui-

norum. in fol. I–III elegia poetae nescio cuius amatoria uersuum 136 exarata est, quae ab his uersibus orditur *Credis an ulla magis sors dura aut anxia cura Quam quae soliciti pectus amantis habet* et his finitur *Si quod amiciciae monumentum pectore nostrae, Si quod habes, medico me rege consilio.* inde a fol. IIII^r liber Catulli incipit. fol. L^u uacuum est. ratio lectionum uariarum, quae parce adscriptae sunt, duplex esse uidetur: alias enim ipse scriba libri L simul, cum librum exararet, addidit, alias dubitari potest utrum idem, sed alio tempore atque calamo et atramento diuerso usus, an alius scriba illi aetate fere aequalis adiecerit. illas secundum rationem a me in uniuersum adhibitam in appendice nota L^b designaui, has, quasi sine dubio manus secundae essent, nota L^2 insigniui. — Libros D et L a se accuratissime conlatos Lachmannus in editione sua totos exhibuit [31]). ego praeterea libri utriusque conlationem, quam ipse diligentissime feci, in usum uocaui.

C: liber colbertinus, nunc in bibliotheca parisina imperiali numero 8234 insignitus (olim colbertinus 4595, regius 6150. 3·3·a), in membranis magnifice scriptus forma quaternaria saeculo XV. continet foliis LXXXI Tibullum et Catullum. Catulli liber incipit fol. XXXVIII^u, finitur fol. LXXXI^r, in quo tres ultimi libri catulliani uersus sunt. conlatus est colber-

31 quid iudicium a Froehnero philol. XIIII 579 de conlationibus Lachmanni factum ualeat ipse demonstraui qu. cat. I 4. cf. etiam Edmundus Fritzius progr. gymn. halberstad. a. 1863 p. 2

tinus olim in usum Santenii, postea a Sillígio: sed utriusque conlationis nihil nisi singula quaedam publicata sunt. mihi FDuebnerus librum ad editionem Lachmanni alteram accurate excussit.

H: liber hamburgensis (cod. philol. scrin. L nr. 139) membranaceus, forma octonaria pulcre sed neglegenter saeculo XV scriptus. continet nunc folia CLXIIII, at in fronte libri unum, in quo Tibulli eleg. I 1, 1—45 legebantur, amissum est. continent fol. I—XXXVIII Tibullum, fol. XXXVIIII—CXVII Propertium, fol. CXVIII—CLXIII Catullum: in fol. CLXIIII^r nihil praeter epigramma B. Campesanii legitur. in singulis paginis fere semper uiginti quinque uersus sunt. librum Gustaui Bauri, uiri summi, beneficio Gissam mihi olim transmissum ipse cum editione Lachmanni secunda contuli[32]).

32 Nequa dubitatio de notis uariarum lectionum recte intellegendis relinquatur, non nullas hoc loco explicabo: ueluti ad VIII 1 *ineptire* haec p. 178 adscripta sunt: *in aptire* D^1 *meptire* L^1. his haec significantur: *ineptire* habent GCHpd (= correctores datani) L^2 (= manus secunda santoniani, *in aptire* D^1 (= datani manus prima) *meptire* L^1 (= manus prima santeniani) || XIIII 15 *optimo*] *opimo* GD^1 *al'. optimo* G^2 = *optimo* LCHpd (corr. datani) G^2 (manus prima germanensis libri post absolutionem aut textus totius aut partis alicuius super *opimo* scripsit uariam lectionem *optimo*) *opimo* G (= manus prima germanensis in contextu) D^1 (manus prima datani) || XIIII 18 *scrinia*] *scrineã* G^b *scrinea* D^1LCH = *scrinia* G^a (= germanensis prima manus in contextu prius scripserat *scrinia*, quod ipsa posterius [G^b] in *scrineã* mutauit) dp *scrinea* D^1LCH || XXI 6 *experiris*] *experibus* GD^1C^1 *experibis* G^3dC^2Lp *experiebis* H = *experiris* nullus liber, *experibus* G (= germ. pr. man. in contextu) D^1 (pr. man. dat.) C^1 (pr. man. colbertini) *experibis* G^3 (h. e. uariam lectionem *experibis* adscripsit manus aeque antiqua ac prima, sed fortasse non eadem) d (corr. dat.) C^2 (man.

Libri GDOLH, etsi in uniuersum bonis h. e. sincerioribus libris omnes adnumerandi sunt, nihilo minus non eadem sunt auctoritate. e quibus loco infimo hamburgensis habendus est, utpote mendis innumerabilibus corruptus neglegentia scribae factis. uestigia tamen consideratae quae fallere possit interpolationis in H sunt rarissima. pluris aestimandi sunt libri C et L inter se simillimi. sunt autem perboni magna cum fide lectionum genuinarum tenaces, et quidem C aliquanto etiam tenacior quam L[33]. horum utrumque librum multo superat G, omnium librorum catullianorum, quod sciamus, et antiquissimus et optimus et uel ideo quod ex ipso ueronensi descriptus est maxima fide dignissimus[34]. restat D (hoc loco de prima tantum loquor manu) liber et bonitate et prauitate memorabilis: partim enim eius lectiones integerrimae sunt et diligentiam in lectionibus libri ueronensis seruandis maxime laudabilem testantur, partim propter interpolationes a scriba haud indocto saepe commissas fallacissimae sunt[35]. itaque datano cautius utendum est quam Lachmannus fecit ei nimium confisus.

---

sec. colb.) Lp *experiebis* H || XXIII 22 *teras*] *feras* L^{a}C *terras* H = *teras* GD (= pr. man. dat. et correctores) pL^{b} (man. pr. santeniani, quae *feras* scripserat prius, posterius correxit ipsa) *feras* L^{a} (prior scriptura manus primae santeniani) C *terras* H || XXXXI 2 *poposcit*] *proposcit* D^{a} = *poposcit* GLCHpD^{b} (ipsa man. pr. correxit errorem ab ipsa prius factum *proposcit*) || LVII 3 *utrisque*] *uirisque* L^{1} = *utrisque* GDCHpL^{2} (= man. sec. sant.) *uirisque* L^{1} (man. pr. sant.)

33 cf. etiam Heysius conu. p. 284

34 cf. quae dixi act. conuent. philol. germ. misn. p. 119

35 cf. Heysius l. c. 296 et

Horum librorum lectionibus a contextu nostrae editionis discrepantibus, quas in appendice p. 175 sqq. descripsi [36]) addidi lectiones et correctorum libri datani et editionis a. 1472, ut etiam librorum quos diximus adulterinorum specimen exhiberetur. de editione illa, quam uulgo quidem sed male pro principe habent [37]), haec sunt dicenda:

p: editio a. 1472. exemplum libri rarissimi ienense, quo Carolo Goettlingio, uiro clarissimo, humaniter concedente uti potui, continet foliis CLXXXVI in forma quaternaria hoc ordine Catullum Tibullum Propertium Statii siluas. in fine uoluminis haec leguntur: *Tabula librorum qui sunt in prȩsenti uolumine. | Albius Tibullus elegiae Scriptor optimus. | Aurelius Propertius Bcuanus. | Clarissimi poetȩ Catulli Veronēsis Epigrāma. | Pub. Papinus. Statius Syluarum. | M.CCCC. LXXII.* — Fol. I^r uacuum est, in fol. I^u uita breuis Catulli legitur, quam qu. I 32 excripsi, in folio II^r summo est epigramma illud *Ad patriam uenio* seq. cum inscriptione (cf. infra in fine uariarum lectionum). infra in folio eodem liber Catulli incipit, qui in

---

meas quaest cat. I 13 36 si qui me uituperabunt quod etiam discrepantias uel orthographicas uel alias eas quarum ad ipsa Catulli uerba emendanda nullus usus esse potest in appendice illa commemorauerim, uituperent licet: at si poena quadam dignus habebor, satis me cruciatum iudicent taedio quo labor hic molestissimus me adfecit. quod taedium etiam nunc me prohibet quo minus rationem quam in hac re secutus sum defendam, etsi hoc haud inepte fieri posse mihi persuasi. hoc unum tamen a me impetrare non potui ut ea uitia insana quae scriba libri hamburgensis commisit solus (h. s. quae in libris GDLCp non sunt) referrem 37 cf. Bruneti man. libr. I^5

fol. XXXV^{r} finitur. Heysius (p. 285) ait hanc editionem ex codice laurentiano pl. XXXIII 10 typis descriptam esse.

Praeter libros quos dixi manu scriptos etiam alios quorum scripturae prius ab aliis uulgatae sunt aliquotiens in usum uocaui[38]. et rarissime quidem caussam habui libri dresdensis, cuius discrepantias Silligius in editione sua enotauit, commemorandi, itidem rarissime mentionem feci librorum parisinorum 8236 (olim furiani) 7990 8232 (olim puteani), quos cum Rossbachio notis *FuP2Pu* designaui. quattuor enim libri hi sunt e numero grauiter interpolatorum. *P2* et *Pu*, magis tamen *P2*, cum *p* mirum quantum consentiunt. saepius commemoraui parisinum 7989 (*P1*), qui propter lectiones antiquas et nouicias quas simul praebet quodam modo cum datano conparari potest[39]. ad lectiones librorum *Fu P2 Pu P1* cognoscendas usus sum excerptis a Silligio ad suam editionem factis et a Rossbachio in progr. uratisl. a. 1859 uulgatis. ibi cum non satis diligenter lectiones enotatae sint, caui ne quid ex silentio conligerem. praeterea sicubi e re esse uidebatur, attuli scripturas codicum cuiaciani (*Cu*) a Scaligero usurpati[40], deinde laurentiani a. 1457 pl. XXXIII 12 (*Lr*) et riccardiani pl. L ord. 4 cod. 28 (*Rc*), quas Lachmannus commemorauit[41],

---

1681 38 lectiones librorum non per totum Catullum conlatorum sed singulis tantum locis commemoratorum uncis quadratis [ ] in appendice saepsi 39 exposuit de eo accurate Buechelerus ad Petronium p. XVI 40 cf. qu. I 12 41 cf. quae de riccar-

denique librorum uossianorum santenianorum (ad carm. LXVI et LXVIII) aliorum, in primis eorum quibus Achilles Statius usus est[42].

Haec habui quae de codicibus a me usurpatis dicerem. e quibus quid de antiquissimorum unde ipsi deriuati sunt librorum proprietate erui possit iam uidendum est. et primum quidem pauca de libro ueronensi (V) dicam. — Libri catulliani hodie superstites cum, quamquam alii aliis simillimi sunt, tamen ex uno libri V apographo, ut supra dixi, deriuati esse non possint, sed ex conpluribus apographis originem traxerint, conligendum est scripturam codicis V, si non facile — salebrosus nominatur codex ueronensis a scriba libri sangermanensis —, at tamen non difficillime legi potuisse: alioquin, si forte lectu difficillima fuisset, lectiones librorum nostrorum uix adeo inter se consentirent. aetas autem exempli V si respicitur, iam supra ex indiciis quibusdam significauimus id aliquanto ante saeculum post Christum natum decimum medium scriptum uideri. unde, si in re incerta aliquid sumere licet, nono fere saeculo litteris quas uocant minusculis, quales tum in usu erant, satis perspicuis exaratum esse exemplum V sumamus. contra gallicum exemplum ueronensi aliquanto uetustius et archetypo non ita multo minus aetate fuisse coniecerim. hoc uel inde probabile est quod errores a scriba libri V in archetypo transcribendo commissi erroribus

---

diano dixi qu. I 12 42 cf. Froehnerus philol. XIIII 581

a librariis thuanei et sannazariani in exemplo gallico describendo factis simillimi sunt. itaque octauo fere saeculo exemplar gallicum adsignabimus. sed ut ad librum ueronensem redeam, singula quaedam addam ad condicionem eius accuratius inlustrandam.

Primum in codice V saepissime et ę et *e* pro *ae* scriptum fuisse puto. hoc inde concludi potest quod et in libris optimis, ueluti in GDC, fere ubique *e* pro *ae* legitur, et in aliis libris in quibus fere ubique *ae* uel ę reperitur, ueluti in LH, manifestum est hanc emendatiorem scribendi consuetudinem non ex V desumptam esse, sed potius loco scripturae illius mendosae antiquitus traditae recens repositam esse. illud adfirmare tantum possum, hoc uero ut lectores ipsi perspiciant ex codice santeniano (L) exempla non nulla adferre uolo, unde intellegi possit librarium, si de uocabulis rarioribus uel de formis ambiguis et similibus disceptandum esset num per *ae* (ę) an per *e* exararentur, saepissime lapsum esse, et ita lapsum esse ut eum in exemplari unde descripserit *e* repperisse extra dubitationem positum sit. cf. exempla haec: x 8 *aere*] *here* VL ‖ XIIII 18 *Caesios*] *Cesios* VL ‖ XVI 2 XXV 1 XXVIII 5 XXXIII 2 *cinede* VL ‖ XXII 7 *membrana*] *membrane* V *membranae* L ‖ XXXV 2 *Caecilio*] *cecilio* VL ‖ 14 *misellae*] *miselle* VL ‖ XXXXVI 5 *Nicaeae*] *Nicee* V *Niceae* L ‖ LVI 6 *Dionae*] *dione* VL ‖ LXI 140 *Concubine*] *Concubinae* L ‖ 186 *bonae*] *bone* VL ‖ 198 *pulcer es*] *pulcre res* V *pulchrae res* L ‖ LXIII 12 *Gallae*] *galle* VL ‖ 15 *executae*] *execute* VL ‖ 23 *Maenades ui*] *menade*

sui V *menadae sui* L ‖ 61 *anime*] *animae* L ‖ 81 *caede*] *cede* VL cf. LXVI 47 *cedant*] *caedant* L ‖ LXIII 25 *aucte*] *auctae* L cf. 165 *auctae*] *aucte* VL ‖ LXIIII 291 *Phaethontis*] *phetontis* V *phoetontis* L ‖ LXVIII 74 *protesilaeam*] *prothesileam* VL. — Atqui dixerit fortasse quispiam me falsam facere conclusionem. ex scriptura enim librorum GDC aliorum in hac re nihil effici posse de scriptura libri V. nam in hisce et similibus rebus scribas magis ex aetatis suae consuetudine quam ab exemplari suo pendere. quam sententiam ut refellam, nihil de aequabilitate in hisce rebus maxima, quae in libris auctoritatis maximae est, dicam. sed ad diligentiam scribae libri germanensis prouoco, quem scimus exemplar ueronense ante oculos habuisse: in quo si ubique ille *ae* scriptum inuenisset, eum hoc paucissimis locis seruasse et huius loco non aliquotiens, sed miliens *e* scripsisse credere omnino non possum: possum, si et ę et *e* iam in ueronensi saepissime fuisse conceditur. deinde si qui huic nostrae sententiae opponere uelint id quod *e* pro *ae* aliquanto post nonum demum saeculum scribi coeptum sit, his respondendum opinionem illam olim uulgarem falsissimam esse: ueluti, quod FDuebneri humanitas amica me docuit, iam in codice salmasiano anthologiae latinae notissimo illo, qui saeculo septimo scriptus est, quarta amplius omnium AE pars per E exarata est: in codice autem thuaneo numerus diphthongorum per *e* designatarum maior est quam diphthongorum *ae*[43]). hac de re ut finem faciam,

43 cf. etiam Lachmannus ad Lucr. p. 5 Detlefsenus philol.

lubet exempla non nulla satis insignia adferre, quae ipsa quoque ad hanc quaestionem pertinent: LXIII 23 pro *ederigerae* in V fuit *ei derigere.* is qui litteras sic discreuit, nouit formam uerbi *derigendi* antiquiorem, non *dirigendi*, quam interpolatores posteriores hoc quoque loco substituerunt. praeterea cf. LXIII 18 *crecitatis* uel *erecitatis* pro *erae* uel *aere citatis* et LXVIIII 3 *illa mare* pro *illam rarae.* LXII 60 pro *aequom* thuaneus *equom* habet, a quo libri V *equo* uix differt. VIII 15 pro *uae* V habuit *ne.* XXIIII 4 *Mallem diuitias Midae dedisses* in libris est *M. d. mi dedisses.* sed erat olim manifesto *Mallem diuitias Mide dedisses.* denique LXI 206 *ericei* in V fuit pro *aericei,* quod errore facillimo (E pro F) pro *africei* olim scriptum fuit [44].

Deinde scriba libri ueronensis carmina inter se in archetypo arte cohaerentia interstitiis quantum potuit separauit et titulos, ut erat captus eius, praeposuit. in libro V eosdem fuisse quos in libris sinceris hodie habemus titulos, ex eorundem in libris sinceris similitudine ac aequalitate certo conligendum est. praeterea adnotandum iam illum hominem qui flores moralium auctoritatum Veronae a. 1329 congessit in V eandem inscriptionem *Ad Varum* repperisse, quam carmini XXII olim in eo praepositam fuisse ex lectione librorum superstitum certum est [45]. sed hisce titulis ut totus liber catullianus in carmina singula dispositus esset

XIIII 160 Scaliger castig. ad Cat. LXI 82 CXII 2 44 cf. infra p. XXVIII 45 cf. supra adnot. 11 p. III

tantum afuit ut permulta in libro V etiam tum male cohaererent separanda atque etiam non nulla coniungenda male diuisa essent. postea Itali saeculo quarto decimo exeunte et per quintum decimum operam dederunt ut carmina rectius disponerentur. inscriptiones libri ueronensis saepe miram produnt inscitiam. ut exempla pauca adferam, carminibus II et III inter se conexis titulus praepositus est *Fletus passeris Lesbiae.* ex XII 1 *Matrucine* (sic V) *Asini manu sinistra* titulus fictus est *Ad Matrucinum Asinum.* deinde notabilis est titulus carminis XXVIIII *In Romulum cathamitum* (cf. gloss. Labbaei p. 27[b] *catamithus* πόρνος). ante XXXI haec sunt scripta *Ad Sirmium insulam.* ante XXXV haec *Ad Cecilium. Iubet libello loqui.* ante LXV *Ad Ortalem.* denique carmen XXXVI, cuius primus uersus in V hic fuit *Annuale suo lusicacata carta,* sic inscriptum fuit *Ad Lusicacatam.* in archetypo nulli tituli singulis carminibus praepositi fuerunt. inde duplex carminis LXII inscriptio explicatur. et enim in thuaneo haec leguntur *Epithalamium* (*Catulli*). contra in V inscripta erant haec *Exametrum carmen nuptiale.*

Denique haud paucis libri catulliani locis in V non simplex extitit lectio, sed duplex: altera quidem ab archetypo oriunda, altera uero quae partim scribae ipsi libri V debebatur, partim, id quod saepius accidit, ab eis qui librum V non dum in noua exempla transcriptum inspexerunt (quorum aliquos fuisse supra dixi) addita est. hanc rem, de qua PBoehmius qu. 32 rectius iudicauit quam Leutschius l. c. p. 1982,

libro G in primis docemur, in quo glossae quas uocant interlineares haud paucae extant, quarum maxima pars manu quae uerba poetae ipsa scripsit eadem exarata est (cf. supra p. VIIII). scribam libri G has glossas in V repperisse et inde descripsisse facile demonstrari potest. ut non nullis exemplis utar, in G XXIII 2 haec leguntur *Nec cimex animal neque araneus neque ignis.* unde illud *animal*? ni mirum in V librarius repperit
animal
Nec cimex: hinc error natus est. magis etiam memorabile est quod XXIII 19 sic scriptus est in G: *Quod*
al. auus *anus*
culus tibi purior salillo est: scilicet in V fuit *culus.*
inde illa orta, in quibus uel error *auus* pro *anus* demonstrat non postea illa in G inlata esse. I 8 *Quare habe tibi quicquid hoc libelli* non nulli libri non mali habent *quicquid hoc mei.* unde haec uenerint germa-
al. mei
nensi docemur, in quo haec sunt *quicquid hoc libelli.*
mei
sed quid hoc sibi uult? in V sine dubio fuit *libelli,*
ut *mei* non altera lectio, sed interpretationis caussa adscriptum esset. in uersu LXVI 56 cum scriba libri V male recordatus uersus proximi (*me tollens aduolat umbras*) prius scripsisset *Et Veneris casto aduolat in gremio,* postea damnum uocabulo uero *collocat* supra scripto sarsit. aliter res est de eiusdem carminis u. 83, in quo in V haec scripta fuisse uidentur *casto*
colitis
queritis quae. uerum est *petitis*, quod eum qui, cum *quaeritis* falsum esse adpareret, *colitis* coniecit, fugit, nec tamen alios Italos. Longe plurimae glossarum illarum coniecturae sunt modo felices modo infelices.

uerbi caussa feliciter XXXIIII 21 *Scis quecunque* in *Sis quocunque* LXI 232 *bolnei* in *bonsi* XXXX 8 *poema* in *poena* LXVI 54 *asineos* in *Arsinoes* mutata sunt, contra infeliciter LXI 127 *locutio* pro *iocatio* (*lotatio* V), XXXVIIII 4 *impii* pro *pii* X 26 *Serapim* pro *Sarapim* XXIII 1 *seruus* pro *seruos* (*seruo* V) LXIIII 249 *aspectans* pro *prospectans* coniectata sunt. libri G scriba permultis, ut diximus, locis duplicem lectionem ex V sumptam seruauit. praeterea liber santenianus (L) respiciendus est. ceteri autem qui illinc exemplaria noua deduxerunt fere ubique non utramque, sed alteram utram mutuati sunt, modo genuinam lectionem modo superscriptam glossam. unde denuo intellegitur quam facile is erroribus inplicari possit qui ex scripturarum paucularum diuersitate de numero exemplarium ex ipso ueronensi ductorum iudicare in se suscipiat.

Archetypum, unde exemplaria et gallicum et ueronense deducta sunt, his non ita multo antiquius fuisse uidetur. ipsum quoque litteris minusculis scriptum fuit. quod iam Scaliger de exemplo quod uocauit gallicano (cf. p. I adn. 2) adfirmauit, sed insuper scripturae genus accurate definiuit: ego a tali definitione in tanta scripturarum diuersarum multitudine, cumque uestigia unde de archetypi litteris concludere liceat admodum pauca supersint, abstinui[46]). minusculis igitur litteris scriba archetypi usus est. hoc

46 Scaliger initio castigationum in Catullum *suspicor* inquit *illud gallicanum exemplar langobardicis litteris scriptum fuisse: quia errores, qui in postremis codicibus ab imperitis librariis disseminati sunt, non aliter*

ex erroribus quibusdam scribae exempli ueronensis concludere licet, ueluti ex litteris syllabisue *m* et *in* *ni* et *in* *iu* et *ui* *imi* et *nni* *um* et *inn* *i* et *c* *o* et *e* *co* et *a* *cl* et *d* *oe* et *ce* *ei* et *a* aliis inter se commutatis. primum exempla litterarum dabo a librario ueronensi cum aliis similibus confusarum: 1) **m** et **in**, **in** et **ni**, **iu** et **ui**, **nu** et **ni** et **ini** et **im**, **um** et **inn**, **imi** et **nni**: 25, 12 minu*ta*] ini*mic*a V ‖ 64, 176 *Consilia* in] *Consilium* ‖ 10, 30 *Cinna*] *cuma* ‖ 17, 1 *O Colo*nia] *Ocido* in *a* ‖ 3, 16 *io* mi*selle*] *bonus* *ille* ‖ 48, 4 ui*dear*] in*decor* ‖ 79, 1 ni *quem*] in*quam* ‖ 22, 5 *pa*l*im*.] *pal*mi ‖ 81, 1. 48, 1 Iu*uenti*] ui*uenti*, in*uenti* ‖ 10, 30 *Gaius*] *grauis* ‖ 78, 8 *con*-

---

uidentur quam a morosis illis characteribus nati. id quod suo loco diligenter admonebimus. Scaligero Heysius p. 279 adsensus est. quaerat fortasse quispiam unde explicandum sit a Scaligero et Heysio talia qualia ego de archetypo statuerim de libro V praedicari. et enim illi errores qui libris superstitibus communes sunt adhibuerunt ut de libri V natura conclusionem facerent. hoc tamen non licuit. nam ipsa illa errorum communione demonstratur errores illos non ex litteris et ductibus codicis V male intellectis originem traxisse, sed potius ueronensi antiquiores esse habendos: nisi forte quis opinatur (quod tamen nec Scaliger neque Heysius sumpserunt, quaeque sumptio uel libri G condicione refelleretur) unum exemplum ex libro V olim ductum esse unde omnes nunc superstites libri deriuati sint. sed ut quae de V Scaliger et Heysius dixerunt de archetypo dicta accipiamus, ego quidem illos scripturam langobardicam archetypo falso attribuisse minime adfirmauerim, hoc tamen certo scio ea quae Scaliger singillatim attulit — Heysius pro editionis suae ratione nihil attulit — ad sententiam suam probandam non sufficere. cf. Scaliger ad XXV 7 XXXIIII 24 LXI 46 LXIIII 308 LXVI 48 LXVIII 52. XXVIIII 3 LXVI 43. 63 LXVII 32. LXI 46. 68 LXIII 33 LXVIII 79. LXI 82 CXII 2. LXV 14 LXIIII 273 LXXVI 22. LXIIII 322 LXXX 8 CXIII 2. LXVI 58.

min*xit*] *coniunxit* ‖ 55, 25 *pinnipes*] *primipes* ‖ 64, 36 m*oenia*] ni*cenisa* ‖ 31, 5 *Th*u*niam atque Bith*un*os*] *thimiam atque bithinios* ‖ 116, 4 *mittere* in *usque*] *mitteremusque* 2) **t** et **o**: 6, 18 *ecfututa*] *et fututa* ‖ 63, 82 *Attis*] *actis* ‖ 25, 12 *minuta*] *inimica* ‖ 64, 319 *calathisci*] *calathisti* ‖ 68, 114 *Perculit*] *Pertulit* ‖ 76, 21 *torpor*] c*orpore* ‖ 33, 8 *uenditare*] *uendicare* ‖ 64, 389 *tauros*] *currus* 3) **o** et **e**: 4, 6 *minacis*] *mina ei* ‖ 66, 58 *canopicis*] *canopieis* ‖ 17, 3 *axuleis*] *ac sulcis*
4) **oe** (**to**) et **a**: 64, 212 *moenia*] *moenico* ‖ 67, 42 *ancillis*] co*nciliis* ‖ 48, 4 *uidear*] *indecor* ‖ 36, 14 co*lcos* (= Golgos)] *alcos* ‖ 75, 3 *uelle queat*] *uelleque* tot
5) **ei** et **a**: 7, 9 *basia*] *basi*ei 6) **oe** et **oe**: 64, 36 *moenia*] *nicenisa* 7) **ui** et **iri**: 66, 63 *V*ui*dulum*] *V*iri*dulum* 8) **ol** et **d**: 7, 5 *Ora*clum] *Ora* d*um* ‖ 66, 6 *gyro* d*euocet*] *giuo*cl*ero deuocet* (*deuo* syllabae per dittographiam iteratae priore loco in *clero* corruptae sunt) ‖ 68, 43 *saeclis*] *sedis* 9) **r** et **t**: 12, 1 *Marrucine*] *Matrucine* ‖ 14, 18 *Curram*] *Curtam* ‖ 22, 8 *Derecta*] *Detecta* ‖ 64, 392 r*uentes*] t*uentes* ‖ 36, 19 r*uris*] t*uris* ‖ 84, 11 *Arrius*] *artius* ‖ 116, 2 *Battiadae*] *batriade*

10) **r** et **n**: 44, 8 *uenter*] *uertur* ‖ 14, 19 *Suffenum*] *Sufferam* ‖ 64, 165 *Extenuata*] *Externata* 11) **n** et **u**: 45, 12 *sauiata*] *saniata* ‖ 44, 8 *meus*] *mens* ‖ 95, 5 *cauas*] *canas* ‖ 63, 70 *niue*] *nene* ‖ 4, 4 *siue*] *sine* ‖ 64, 183 *Quine*] *Quiue* 12) **a** et **u**: 62, 58 *Cara*] *Cura* Veronensis et Thuaneus ‖ 68, 124 *uolturium*] *uoltarium* ‖ 114, 3 *Aucupium*] *Aucupiam* ‖ 14, 19 *Suffenum*] *Sufferam* ‖ 53, 5 *salaputium*] *salapantium* ‖ 30, 11 a*t*] u*t* ‖

64, 176 *Consilia in*] *Consilium* ‖ 66, 27 *adepta's*] *adeptus* 13) **t** et **l** et **l**: 27, 5 l*ubet*] i*ubet* ‖ 67, 42 *ancillis*] *conciliis* ‖ 106, 1 *bello*] *belio* ‖ 63, 33 i*ugi*] l*uci* ‖ 6, 12 *nil stupra*] *ni ista pre* ‖ 3, 10 *pipiabat*] *piplabat* ‖ 4, 8 *Thraciam*] *tractam* ‖ 4, 23 *a marei*] *amaret* ‖ 38, 2 *Malest*] *Male si* ‖ 115, 7 *ipseest*] *ipse si* ‖ 10, 27 *inquii*] *inquit* ‖ 55, 16 *lucei*] *lucet* ‖ 61, 51 *suis tremulus*] *sui si remulus* ‖ 114, 1 *saltus*] *salius* ‖ 66, 81 *reiecta*] *retecta* ‖ 64, 285 ui*ridantia*] ut ui*ridantia* (cf. quae paulo ante de *giuoclero deuocet* dixi) ‖ 66, 91 *siris*] *uestris* (in archetypo fuisse uidetur $\overset{ue}{siris}$ h. e. *siueris*. hinc syllaba *ue* non interposita sed praeposita *uestris* factum est).

Conuertamur ad conpendia scripturae, quibus archetypum non caruit. suspicamur enim ex scriptura conpendiaria male intellecta ortos esse certos quosdam errores a scriba libri V commissos. hinc conligimus in archetypo lineolam *m* et *n* litterarum uices gerentem, notas uocularum *que per pro prae*, lineolam curuatam syllabae *ur* uicariam et pauca alia conpendia scripturae conparuisse[47]. conferantur haec exempla, in quibus scriba libri V conpendia scripturae in archetypo usurpata male legisse uidetur: 68, 119 *tā* (= tam): *cā* (= *causa*) ‖ 50, 13 *ēēm* (= essem): *ōem* (= omnem) ‖ 17, 6 *suscipiant'* (= suscipiantur): *suscipiant* ‖ 29, 20 *timet'* (= timetur): *timet* ‖ 78, 10 *famaloquet'anus* (= fama loquetur anus): *famuloque tanus* ‖ 1, 5 *tū* (= tum): *tn̄* (= tamen) ‖ 31, 13 *uosq; o* (= uosque o):

47 Heysius quoque p. 279 intellexit conpendia in archetypo fuisse

uosq̊; (= uos quoque) ‖ 107, 3 *nobisq; ē* (= nobisque est): *nobis q̊;* ‖ 66, 45 *pepere* (= *peperere*): *pepere* ‖ 67, 33 *p̄currit* (= *praec.*): *p̱currit* (= *perc.*) ‖ 64, 89 *ꝓgignunt* (= *prog.*): *p̱gignunt* ‖ 109, 5 *ꝓducere*: *p̱ducere* ‖ 99, 15 *ꝓponis*: *p̄ponis* ‖ 47, 4 *p̄posuit*: *ꝓposuit* ‖ 64, 120 *p̄optaret* (= praeoptarit): *portaret* ‖ 9, 2 *Antistās* (= Antistans): *Antistas* ‖ 116, 1 *requirēs*: *requires* ‖ 63, 7 *maculās*: *maculas* ‖ 63, 31 *animāgens* (= animam agens): *anima gens* ‖ 68, 75 *Inceptā*: *Incepta* ‖ 30, 9 *Idē* (= Idem): *Īde* (= Inde) ‖ 64, 231 et 68, 131 *Tū*: *Tu* ‖ 60, 5 *Contēptam*: *Conteptam* ‖ 68, 91 *etiā* (= *etiam*): *et id* ‖ 67, 7 *age dū*: *age de* ‖ [64, 276 *t̕* (= *tam*): t[i] (= *tibi*)].

Denique adnotandum est uocabula singula permultis archetypi locis nondum inter se separata fuisse. quod ut demonstremus, exempla non nulla uocabulorum in libro V male diuisorum et male coniunctorum congeramus: 3, 16 *io miselle*] *bonus ille* ‖ 4, 23 *a marei*] *amaret* ‖ 6, 8 *ac Syrio*] *asirio* ‖ 6, 12 *nil stupra ualet*] *ni ista preualet* ‖ 12, 13 *mnemosynum*] *nemo sinum* ‖ 12, 14 *ex Hibereis*] *exhibere* ‖ 17, 1 *O Colonia quae*] *Oculo in aque* ‖ 17, 24 *pote stolidum*] *potest olidum* ‖ 29, 3 *Mammurram*] *Nam murram* ‖ 36, 1 *Annales Volusi cacata charta*] *Annuale suo lusicacata carta* ‖ 44, 7 *expuli tussim*] *expulsus sim* ‖ 46, 1 *uer egelidos*] *uere gelidos* ‖ 58, 5 *magnanimi Remi*] *magna admiremini* ‖ 60, 5 *a nimis*] *animis* ‖ 61, 51 *suis tremulus*] *sui si remulus* ‖ 61, 196 *At, marite, ita me iuuent*] *Ad maritum tamen iuuenem* ‖ 61, 220 *Semihiante*] *Sed mihi ante* ‖ 63, 23 *Maenades ui*] *menade sui* ‖ 63, 46 *sine queis*]

sineque his || 64, 55 *sese quae uisit uisere credit*] *seseque sui tui se credit* || 65, 3 *dulcis musarum*] *dulcissimus harum* || 68, 129 *tu horum*] *tuorum* || 68, 139 *conquoquit iram*] *quotidianam* || 69, 3 *Non si illam rarae*] *Nos illa mare* || 72, 6 *Multo mi tamen es*] *Multo ita me nec* || 93, 2 *sis albus*] *si saluus* || 108, 1 *Si Comini*] *Sic homini* || 116, 4 *mittere in usque*] *mitteremusque.* praeterea in hac quaestione thuaneus liber oriundus a gallico exemplari, quod cum ueronensi fraterna necessitudine coniunctum erat, non est neglegendus: 62, 7 *Oetaeos*] *oeta eos* || 21 *conplexu auellere*] *conplexua uellere* || 31 *Hymen o hymenaee, hymen ades o hymenaee*] *Kymeno kymenaee kymenades o kymeneae*[48]) || 41 *Quem mulcent aurae firmat*] *Quaemulcens aurefirma*[49]).

Scriptura libri archetypi non aeque facile atque libri ueronensis scriptura, sed potius difficillime legi potuit, ita ut ei qui exempla gallicum et ueronense illinc transcripserunt, etsi homines satis diligentes erant, et quidem scriba exemplaris gallici paullo diligentior quam libri ueronensis, tamen plurimos prauo legendo errores committerent. inde factum est ut de codice ueronensi corruptissimo scriba libri sangermanensis quereretur[50]). sed difficilis ad legendum fuit liber archetypus non solum propter

48 de K pro H posito cf. Niebuhrius ad Cic. orat. fragm. p. 19 et Ritschelii proleg. ad Plaut. Trin. p. XI 49 etiam in lectionibus sannazariani et thuanei, quas in editione sua halieuticon Ouidii et Gratii cynegeticon Hauptius attulit, permulta inueniuntur quibus quae supra exposui optime inlustrantur 50 cf. subscriptionem libri G

scripturae ipsius obscuritatem, sed etiam propter habitum miserum, quo iam tum cum exemplum ueronense inde excribebatur laborauit. is effecit ut litterae syllabae uocabula uersus haud sane pauci adeo obscurarentur ut aut, quia omnino non legi potuerunt, perirent aut, quia parum explicari potuerunt, grauiter corrumperentur.

Haec omnia et quae supra de origine et cognatione librorum catullianorum exposita sunt si spectamus atque si reputamus qualia scripturae genera tempore eo quod dicam usitata fuerint, nihil obstare censeo quo minus octauo fere post Christum natum saeculo archetypum libri catulliani adsignemus: eidem saeculo cui supra p. XVII exemplum gallicum, quod ex archetypo carmen LXII mutuatum est, attribuimus. hoc archetypum ipsum ex exemplo litteris capitalibus uel uncialibus conscripto ductum esse ueri non dissimile est, sed indicia rariora extant quam ut haec sententia satis stabiliri possit. nescio an huc referenda sint haec: LXVIII 41 *Qua me Allius*] *Quam fallius*. cf. QUAMEALLIUS et QUAMFALLIUS || LXIIII 229 *Erechthei*] *freti*. cf. ERECTEI (an rectius ERECTI = Erechthi?[51]) et FRETI || LXI 206 *africei*] *ericei*. cf. AFRICEI et AERICEI (u. supra p. XVIIII) || XXI 6 *experiris*] *experibus*. cf. EXPERIRIS et EXPERIBUS || XCVII 5 *sesquipedalis*] *sesequededalis*. cf. PEDALIS et DEDALIS || LXVIII 143 *dextra*] *deastra*. hoc est *dexstra*. cf. DEXSTRA et DEASTRA[52]).

51 cf. h. l. infra p. 105   52 u. Lucret. III 596 EASANGUI

Quot schedae in archetypo fuerint hodie non iam accurate explorari potest, etsi in libris nostris uestigia non admodum pauca adsunt quibus singula quaedam huc spectantia inlustrantur. hanc quaestionem primus tractauit Lachmannus, qui rem tam certo explorasse sibi uisus est ut numeros paginarum singularum et uersuum singulorum libri eius unde libri nunc superstites deducti sunt in editionis suae marginibus adscribere satis haberet. praeterea ad calculos suos tuendos nihil fecit. statuit autem Lachmannus codicem illum principem — significauit non codicem quem nos diximus archetypum, sed ueronensem magno suae ipsius sententiae incommodo — paginas uersuum tricenorum septuaginta sex continuisse. munus sententiae Lachmanni explicandae et defendendae Hauptius quaest. cat. p. 38 sq. suscepit. postea Heysius edit. p. 279 Lachmanni rationibus inprobatis ueram per prius libri catulliani dimidium distributionem paginarum et uersuum se inuestigasse dixit, sed qualis fuerit non dixit. neque solus Heysius Lachmanni dinumerationem reiecit. ut de Froehnero philol. XIII 572 nihil dicam, Bergkius quoque mus. rhen. XV 507 non nulla quae ad hanc quaestionem spectant contra Lachmannum dixit. denique PBoehmius qu. cat. p. 2—23 data opera

---

pro EXSANGUI et VI 385 EATULERIT pro EXTULERIT et Lachmannum ad h. l. p. 370. quodam modo incertus sum num litterae *i* et *t* et *l* saepe inter se commutatae supra p. XXV suo loco sint conlocatae. nescio enim an rectius hic reponendae sint, quippe cum in scriptura capitali et unciali T et I et L saepe difficillime discernantur.

in hanc rem inquirens conputationi Lachmanni haud pauca recte opposuit, etsi in rebus quibusdam principalibus illius rationes non satis dispexit. ego quoque certum duco conputationem a Lachmanno excogitatam et ingeniosiorem et speciosiorem — est profecto ingeniosissima — quam ueriorem esse. nihilo minus Lachmannus plurima ueri indicia admirabili sagacitate anquisiuit et ita in usum uocauit ut bonam ueri partem detegeret. Lachmannum non plus praestitisse non ipsi uitio uertendum, sed inde explicandum est quod indicia ex quibus de uera totius libri forma pristina aliquid certi effici possit satis multa et perspicua in libris superstitibus non supersunt. itaque Leutschio l. c. p. 1986 et Bergkio l. c. p. 512 adsentior, qui de quaestione illa, quam soluendam Lachmannus sibi proposuit, accurate et absolute soluenda desperandum esse censent, simulque, dum reputo quid utile ex Lachmanni inuento ad emendationem libri catulliani redundauerit, facere non possum quin Boehmio adstipuler adfirmanti (p. 21) 'nullum fere nasci ex cognitione paginarum in archetypo partitionis lucrum'.

Ex eis quae adhuc disputaui manifestum est librum Catulli recensenti praecipue adnitendum esse ut codicis ueronensis scripturae ex farragine lectionis codicum superstitum uariae, qua sepultae iacent, reuiuiscant. at difficillimum est hoc perfecte praestare. nam quae scribae librorum nostrorum ex ueronensi mutuati sunt ab eis quae uel ipsi addiderunt uel aliunde arcessiuerunt saepe uix fieri potest ut certo

discernantur: cum praesertim non in unum sed in conplura exemplaria ueronensis codex transcriptus sit, uel ideo oritur saepissime disceptatio utrum lectionis diuersitas inde quod scribae diuersi in ductibus libri ueronensis reddendis uaria fortuna laborauerint explicanda sit an ex emendatione cogitata erroris cuiusdam in libro ueronensi commissi originem duxerit. uerum quantaecumque sunt difficultates in hac re peruincendae, tamen editorem singulis quibusque locis quid fuerit in libro ueronensi — quocum in carmine sexagesimo secundo gallicus certat — prius quam quid poeta scripserit quaerere oportet. quo facto ex lectione quam in libro ueronensi fuisse inquisitio diligens probabile reddidit ipsa Catulli uerba reciperanda sunt.

Ad unam ueronensis codicis lectionem editori Catulli omnino redeundum esse Lachmannus optime perspexit, etsi non eo progressus est ut omni codicum nostrorum uarietati unam codicis ueronensis scripturam ex illa elicitam substitueret: sed duplicem maluit per librum catullianum lectionem adscribere, cuius altera utra scripturam libri ueronensis repraesentaret. haec enim uerba praeposuit editioni: '*Codices D et L, cum quorum alterutro ceteri non interpolati ubique consentiunt*[53]), *hac editione totos exhibemus*': quibus quantum de Catulli recensione Lachmannus meruerit recte aestimabunt si qui contulerint quid I. Santenio [in editione c. LXVIII] idem instrumentum criticum quo postea Lachmannus usus est profecerit.

53 sicubi Lachmannus in D et L lectiones inuenit quarum aliunde

his paucissimis uerbis, quorum in supplementum aliquotiens lectiones librorum bonorum singulis locis nec cum D nec cum L consentientium adscripsit, si non omne uerum, tamen propemodum omne uerum edixit[54]).

Ego ultra progrediendum arbitratus uarietate lectionis librorum qui supersunt ad originem suam reuocata per totum librum catullianum lectiones libri ueronensis redintegrare conatus sum. quod cum instituerem, me rem periculosissimam adgressum esse bene sciui. uerum enim uero licet difficile sit lectiones codicis ueronensis genuinas omnibus locis reperire, licet saepe ipse errauerim in ueronensi reconcinnando, nihilo minus uia ea qua ego usus sum ei qui Lachmanni uestigia ut par est premens Catullum recensendum hodie suscipit eundum esse mihi quidem certo persuasi. nolo hoc loco rationem a me initam fusius explicare, quippe quae, uni cuique harum rerum perito sine dubio satis perspicua, si non editione ipsa commendatur, commendatione mea editioni praeposita stabiliri nequeat. unum tamen addo. per se manifestum est probabilitatem lectionum codicis ueronensis a me restitutarum non ubique eandem esse. locis quidem longe plurimis confidenter aio lectiones nostras certissimas esse, haud raro tamen eas dubitationi grauiori leuioriue obnoxias esse lubenter concedo: in primis duplices libri uero-

---

nullum praeter D aut L testem cognouit, eas in 'solo D' aut in 'solo L' extare adnotare non neglexit 54 cf. de hac re Theodori Heysii quoque, qui apparatum catullianum locupletissimum possidet, iudicium in edit. p. 296

nensis lectiones, de quibus supra p. XX dixi, magnas saepe difficultates mouent, ueluti cum disceptandum est utra lectio in contextu fuerit, utra superscripta. ceterum in exemplo ueronensi refingendo codicis sangermanensis auctoritate maxime subleuamur, quippe qui recta uia ex ueronensi ductus et a librario prudenti ac diligenti scriptus praeter ceteros consulendus sit. cuique in rebus dubiis, ut pote cui fere ubique scripturae librorum aliorum suffragentur, maxime confidendum sit.

Restat ut non nulla quae non dum commemorari potuerunt de editionis meae ratione quam breuissime potero adiciam. ut lectores et in contextu ea quae consentiente aut dissentiente libro ueronensi edita sunt et in adnotatione lectiones ueronenses quam facillime certissimeque cognoscerent neue adnotatio lectionibus inutilibus oneraretur, primum in contextu litteris obliquis quas *cursiuas* uocamus praeter fidem libri ueronensis scripta significaui, deinde lectiones libri ueronensis ab adnotatione critica reliqua separatas contextui subieci, tum lectionis uariae parte longe maxima in adpendicem reiecta scripturas codicum uel nostrorum uel aliorum singulas quas praeter lectiones ueronenses commemoraui — sunt uero maximam partem quas dicimus interpolatae — una nota β designaui, denique ut 'complures aut multas editiones' praeter lachmannianam, plerumque lachmanniana antiquiores, significarem nota ω usus sum. rebus sic institutis repetitiones quidem non nullae euitari non potuerunt,

sed has multo facilius ferri posse arbitror quam incommoda haud sane parua quae, si omnia in unam adnotationem coartauissemus, lectores offensura fuissent. lectiones et in contextum editionis lachmannianae alterius (Berolini 1861. 8) receptas (*Lm*) et in eiusdem adnotatione commendatas (*Lm**), sicubi ab editionis huius contextu differunt, diligenter adnotaui. cur editionem quacum nostram per librum totum conferrem illam quam dixi eligere maluerim quam priorem Lachmanni (Berolini 1829) et editionem utramque Mauricii Hauptii (Lipsiae 1853 et 1861), cuius recognitio libri Catulli locis longe plurimis ad sententias Lachmanni conformata hodie locum principem inter omnes obtinet, lectores prudentes facile perspicient. sed et Hauptii lectiones (*Hp.*) et Theodori Heysii (editio cum interpretatione germanica. Berolini 1855. 8) et Augusti Rossbachii (ed. Lips. 1854 et 1860. 8) scripturas (*Hs.* et *Rb.*), ubicumque utile esse uidebatur, adscripsi. ceterum quod Lachmannus de sua editione dixit *emendationes quae nullo auctore indicato in contextum receptae sint Italis saeculi XV deberi* id de nostra quoque editione dictum uolo. — In coniecturis uirorum doctorum adscribendis me iusto patientiorem et indulgentiorem fuisse non nulli, opinor, iudicabunt: sed cum post Silligium nemo dum extaret qui illas conligeret, me non parciorem esse debere arbitratus sum. ergo non solum coniecturas ingeniosas, sed etiam permultas peruerse excogitatas commemoraui: quales uel ideo quod

hanc editionem meam scholarum quoque usui accommodare uolui non omittendas censui. locos coniecturarum plurimarum accurate me indicasse multis, confido, haud ingratum erit, cum praesertim de Catullo emendando temporibus recentioribus scripta mirum quam diuersis locis dispersa sint. de libris libellisue quos in adnotatione breuissime citaui ne quis in incerto sit, eorum de quibus iure quodam dubitari possit titulos infra plenius indicaui.

HAuantii emendat. in Catullum (a. 1494) in editione a. 1500 ueneta, saepius denuo inpressae, ueluti in ed. paris. a. 1604 et in ed. IGGraeuii a. 1680. idem Auantius praeter ed. a. 1500 editionem a. 1502 aldinam curauit || ThBergkii coniecturae aliquot sunt in editionibus Rossbachii. Lips. 1854 et 1860 || PBoehmii quaest. catull. Bonnae 1862. 8 || FBrüggemannus de Catulli elegia callimachea. Susati 1830. 8 || EBrunerus de ordine et temporibus carm. Cat. Helsingforsiae 1863. 4 || IDousae patris praecidanea pro Catullo et IDousae filii in Catullum coniectanea et notae. de nouo inpressa in ed. paris. a. 1604 et in ed. Graeuii a. 1680 || GFaerni emendationes sunt in ed. Ach. Statii ueneta a. 1566 || EFritzius recensuit carmen Catulli LXIIII in progr. gymn. halberstadiensis a. 1863. 4 || I. v. G. Froehlich Catulli liber. Vorschläge zur berichtigung des textes. in commentar. class. phil. academ. monacensis uol. V part. III p. 233—275. Monachii 1849. 4. ubicumque Froehlichii nomen solum in editione citatum est, hunc libellum Froehlichii postumum significaui || FHandii obseruat. crit. in Cat. specim. Lips. 1809. 8. quaest. catull. Ienae 1849. 4. Catulli carmen LV in antiquam formam restituere conatus est idem. Ienae 1848. 4 || MHauptii quaest. catull. Lips. 1837. 8. obseruationes criticae. Lips. 1841. 8 || NHeinsii aduersariorum libri IV. subiiciuntur eiusdem notae ad Catullum ... Harlingae 1742. 4 || WABHertzberg und WSTeuffel, die gedichte des Catullus übersetzt. Stuttgart 1862. || IHuschkii analecta litteraria. Lips. 1826. 8 || ThIungclaussen zur chronologie der gedichte des Catullus. Itzehoe 1857. 4 || RKlotzii emendationes catull. Lips. 1859. 4 || GHKorten, de Catulli carm. LXI. Aquisgrani 1824. 8 || IPhKrebs, des Catullus brautlied auf die vermählung des Manlius Torquatus und der Iulia Aurunculeia. lat. u. deutsch. Giessen 1813. 4 || ILiuineii notae in Catullum ... in edit. a. 1621 Francof. ex offic. Wechel. 8 || ThMarcilii in Catullum asterismi in edit. paris. a. 1604, iterum inpressi in ed. Graeuii a. 1680 || IMeleagri (= BVenatoris) in Cat. spicilegium in edit. francofur-

tana a. 1621 || ChrGMitscherlichii lectiones in Catullum et Propertium. Gott. 1786. 8 || ICOrellii eclog. poet. latin. Turici 1833. 8 || GVChrPfeifferi symbolae catullianae. Gott. 1834. 8 || CPleitner, des Catullus epigramme an und über Iulius Caesar und Mamurra. Progr. Speier 1849. 4 des Catullus hochzeitsgesänge kritisch behandelt. Dillingen 1858. 4 || IPohlii specimen lectionum catullianarum. Euskirchenae 1862. 8 || KWRamler, Katullus in einem auszuge lat. u. deutsch. Lps. 1793. 8 || ORibbeck C. Valerius Catullus. Kiel 1863. 8 || LSantenius, Catulli elegia ad Manlium. Lugd. 1788. 4 || ISchraderi obseruationum liber. Franequerae 1761. 4 liber emendationum. Leouardiae 1776. 4 eiusdem aliquot emendationes Santenius et Lachmannus publicauerunt || ISilligii epistola critica de Cat. Lips. 1822. 8. censura editionis lachmannianae a. 1829 in Iahnii annalium philol. XIII (1830) 259—297 || LSpengelii specimen lectionum in Catulli carmina. Monachii 1827. 8. hoc specimen auctius iterum inpressum est in Seebodii archiui philol. III (1828) 4, 93—127. hac altera editione ego in locis singulis citandis usus sum || LCValckenaer Callimachi elegiarum frgm. cum elegia Catulli callimachea. Lugduni 1799. 8 || IVossius: Cajus Valerius Catullus et in eum Isaaci Vossii obseruationes. Londinii 1684. 4 || IHVoss Anmerkungen & randglossen zu Griechen & Römern. Lps. 1838. 8 || AWeise zur kritik des Catull (c. 68 c. 65 und c. 101). Progr. Naumburg a/S. 1863. 4.

V = *lectiones codicis ueronensis*

β = *lectiones librorum qui supersunt manu scriptorum a lectionibus codicis ueronensis discrepantes*

Lm = *editionis lachmannianae alterius contextus*

*Lm** = *eiusdem adnotatio*

ω = *editiones praeter lachmannianam*

add = *addidit* (*addiderunt*, *additum addita*, *addendum addenda censuit censuerunt*) *def* = *defendit cet.* *del* = *deleuit* *em* = *emendauit* *om* = *omisit* *prob* = *probauit* *rec* = *recepit* *sscr* = *superscriptum superscripta* *transp* = *transposuit*

CATVLLI

VERONENSIS

LIBER

CATVLLI VERONENSIS LIBER INCIPIT *V* **Q. CATVLLI VERONENSIS LIBER** *Lm. cf. quaest. cat. I 14.*

I

Q*uoi* dono lepidum nouum libellum
arid*a* modo pu*m*ice expolitum?

I Ad Cornelium || 1 Qui || 2 Arido *uel* Arrido || punice ||

I 1 'Cui dono lepidum nouum libellum' Veronensis ait poeta quondam *Ausonius praef. ad Pacatum p. 332 Bip.* dein cogitans mecum non illud catullianum 'Cui — libellum' sed ἀμουσότερον et uerius 'Cui dono illepidum rudem libellum', non diu quaesiui *praef. griphi p. 189* 1. 2 circumcidi libros Siciliae primum increbuit. nam primo pumicabantur. unde et Catullus ait 'Cui — expelitum' *Isidorus orig. VI 12 3* (1) 2. 3. 4 uel ueronensis Catullus'.. (*primus uersus in codice amissus est*) Arido — nugas' *schol. ueronens. in Verg. eclog. 6 1 p. 73 Keilii* 1. 2. 4 Exemplis tribus hoc statim probabis, Docti carmine quae legis Catulli. 'Cui dono — expolitum' 'Meas — nugas' *Terent. Maur. 2560* inter quos et Catullus est sub exemplis huius modi 'Cui — expolitum' 'Meas — nugas' *Mar. Victorin. 2596 P 203 Gaisf.* 2. 4. 1 (apud Catullum) *singulos Atil. Fortunat. 2676 P 318 319 G citauit. idem 2702 P 356 G haec habet* talis est pars ex catulliano hendecasyllabo detracta priore parte 'pumice expolitum' 2 *respexit Plinius nat. hist. XXXVI 154* sed ii pumices qui sunt in usu corporum leuandorum feminis, iam quidem et uiris, atque, ut ait Catullus, libris laudatissimi sunt in Melo. *cf. Cat. XXII 8* 3. 4 'namque — nugas', ut obicere moliar Catullum conterraneum meum *Plinius praef. nat. hist. §1* 2 Arida β (ω *Lm**) *ex Seruio ad Verg. Aen. XII 587* 'Pumicem' autem iste masculino genere posuit et hunc sequimur. nam et Plautus ita dixit, licet Catullus dixerit feminino, *quibus uerbis ad alium Catulli locum Seruium respexisse Spengelius lect. 102 et Leutschius nunt. erud. gotting. 1855, 1990 censent:* arrida *Guilelmus Pastrengicus de originibus rerum p. 88 b item ex Seruio, ut uidetur. cf. quae dixi act. conuent. philol. german. XXII misniens (Lips. 1864) 114.* Arido (*Lm*) *uel* Arrido *V* arido *schol. ueronensis Terentianus Victorinus Isidorus neque aliter Atil. Fortunatianus ex ed. Gaisfordi (Putschius* arida). '*Fortunatianum quoque ab eorum qui* arido *legerunt partibus stetisse quibus codices ad ma-*

1*

Corneli, tibi: namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas
iam *tum* cum ausus es unus Italorum
omne aeuum tribus explicare chartis
doctis, Iuppiter, et laboriosis.
quare *h*abe tibi quicquid hoc libelli,
qualecunque: quod, *o* patrona uirgo,
plus uno maneat perenne saeclo.

I^b

Si qui forte mearum ineptiarum xiiii 24
lectores eritis manusque uestras

---

5 Iam tamen || est || 8 tibi habe || libelli *sscr.* al'. mei || 9 o *omissum* || I^b 1—3 *post XIIII 23* ||

---

nus sunt perspicient' Spengelius l. c. 8 libelli est (et β *Vossius*) βω 9 quod patrona *V* o *add* β: quidem patrona (patroa) β patrima *Scaliger 'ante 9 desit fortasse quippiam' Statius* 8 Quare habe tibi quicquid hoc libelli || (8^b) . . . . || 9 Qualecunque quidem . . . . || (9^b) . . . . . patrona uirgo, || 10 Plus uno *cet. Lm. sic Rossbachius quoque, omisso tamen uersu* 8^b. 8 Quare habe tibi quidquid hoc libelli || (8^b) * * * || 9 Qualecunque quidem * * || 10 Plus uno *cet. Leutschius nunt. erud. gotting. 1855, 1991* (*cf. Muretus ad h. l. et LFruterius in Grut. lamp. II 873 V 1 388. 400*) 9. 10 *del Handius obs. 25 Huschkius anal. 63 Pfeifferus symb. 26. postea Handius qu. cat. a. 1849 p. 4 emendatione quadam REglini in usum uocata coniecit* hoc libelli. Qualecunque quidem, patrone, per te. *praeterea* quod, o patrone, gyro — saecli *NHeinsius adu. 633* hoc libelli Qualecunque quidem est, patroni ut ergo *Bergkius philol. XII 581* hoc libellist. Qualecunque tuo, patrone, uerbo *Froehnerus mus. rhen. XIII 147. cf. de hoc loco Pohlius lect. 10—15.*

I^b *Versus hos, qui quibus locis in libris conparent nec uersibus antecedentibus nec sequentibus congruunt, Pleitnerus de Catulli epithal.*

non horrebitis ammouere nobis,
tam gratum est mihi quam ferunt puellae II 11
pernici aureolum fuisse malum,
quod zonam soluit diu ligatam.

II

Passer, deliciae meae puellae,
quicum ludere, quem in sinu tenere,

4—6 *post II 10* || 6 ligatam al'. negatam || II Fletus passeris Lesbiae ||

(*Dillingae 1858*) *90 et Klotzius emend. cat. p. XIIII inter se conexuerunt et post carmen I conlocauerunt. cf. quaest. I 297* 1—3 *posuit Auantius post XVI 13, Froehlichius* (*act. acad. mon. III 3 706*) *ante XVI 1* 4—6 *adiunxit carmini XXXVIII Froehlichius l. c. 703* 4 gratum id mihi *Muretus* 6 similiter Catullus ueronensis 'quod zonam soluit diu ligatam' inter hendecasyllabos phalaecios posuit, ergo nisi 'soluit' trisyllabum accipias, uersus stare non possit *Priscianus instit. I 22 546 P 16, 12 H* ligatam] negatam *non nullorum librorum, uel ipsius germanensis, probauit* (*Martyni-Laguna*) *act. litt. ienens. a. 1790 II 675, sed cf. praeter Prisciani testimonium accuratum etiam imitationem huius uersus in priapeis* (*1704 Meyer*) Te uocant prece uirgines pudicae, Zonulam ut soluas diu ligatam. *Lachmannus adscriptis notis AGuarini et Perreii* (*u. uar. lect. ad h. l.*) *uersus hos sex a locis quos in libris tenent non mouens uersus tres priores a carmine XIIII seiunxit quasi nouum ab eis carmen inciperet, posteriores autem tres a uersu II 10 eis proximo interstitio separauit.*

II *Hoc* (*et sequens*) *carmen respexit Martialis IIII 14 13* Sic forsan tener ausus est Catullus Magno mittere passerem Maroni *XI 6 16* Donabo tibi passerem Catulli *I 7 3* Stellae delicium mei columba, Verona licet audiente dicam, Vicit, Maxime, passerem Catulli. *librum totum Catulli* '*passeris*' *nomine olim adpellatum fuisse partim propter locos Martialis duos priores partim propter fragmentum Apulei de orthographia personati p. 13 ed. Osanni* Poeta doctus in suo passere . . . *arbitrati sunt post alios FOsannus ad Apul. p. 82 ELeutschius philol. X*

qu*o*i primum digitum dare atpetenti
et acris solet incitare morsus,
cum desiderio meo nitenti
carum nescio quid libet iocari
et solaciolum sui doloris
(credo ut *t*um grauis adquiesc*at* ardor):
tecum ludere sicut ipsa possem
et tristis animi leuare curas!

---

3 Qui || at petenti || 8 cum || adquiescet || 9 ludere *sscr.* al.' luderem || 11—13 = *I*ᵇ *4—6*

---

735 EBrunerus de ord. et temporibus carm. Catulli (Helsingfors. 1863) 7. at cf. LCarrio emend. I 8 (Grut. lamp. III 2 107)
1 ut apud Catullum hendecasyllabus a spondeo 'Passer — puellae' *Atilius Fortunatianus 318 G* ecce et phalaecium — ut 'Passer — puellae' *idem 2698 P 350 G* phalaecius 'Passer — puellae' *Censorinus de metris 2727 P 97 Iahn.* 3 adpetenti βω *Lm* 5 desiderium meum intuenti *CTClumper misc. philol. II (Amstelod. 1850) 146 (cf. NHeinsius adu. 634)* 7 'In *Itali: sed u. XXXVIII 7' Lm** Vt *aldina 1502 et Puccius in uicent. 1481* Est *Handius obs. 40* Es *FIacobsius flor. poet. lat. II 14* Ad *Doeringius Ramlerus. 7 post 1 transp. Statius* 8 tum ω (*BGuarinus, aldina 1502*): cum *VLm* acquiescat ω *Lm*:* acquiescet *VLm* uti grauis *Schraderus Lm** Corde cum — acquiescit *Heinsius* Credo, ut quo — acquiescit *FIacobsius* Credo cum — aggrauescit *Froehlichius* Cedo ut tam — possim *Douza pater* Cedo ut dum — possim *Pleitnerus epithal. 91* Vt solatiolum — Quaerat quo grauis *Pohlius lect. 19* 7 *et* 8 *del Clumper. post* 8 *unum uel plures uersus excidisse ait Rossbachius. ceteras coniecturas de his uersibus factas u. in ed. Silligii p. 226* 9 sic ut *Leutschius philol. X 742* Issa *Bergkius philol. XI 385 cf. ad III 7* *post* 10 *in libris* (ω) *uersus tres secuntur, qui nobis I*ᵇ *4—6 sunt. 'hi cum superioribus usque quaque non cohaerent' Statius. de lectione Lachmanni u. ad I*ᵇ

III

Lugete, o Veneres Cupidinesque,
et quantum est hominum uenustiorum.
passer mortuus est meae puellae,
passer, deliciae meae puellae,
quem plus illa oculis suis amabat:
nam mellitus erat suamque norat
ipsam tam bene quam puella matrem,
nec sese a gremio illius mouebat,
sed circumsiliens modo huc modo illuc
ad solam dominam usque pip*i*abat.
qui nunc it per iter tenebr*ic*osum
illu*c* unde negant redire quenquam.
at uobis male sit, malae tenebrae
Orci, quae omnia bella deuoratis:
tam bellum mihi passerem abstulistis.
o factum male! *io* mis*e*lle passer,
tua nunc opera meae puellae
flendo turgiduli rubent ocelli.

III 10 piplabat || 11 tenebrosum || 12 Illud || 16 Bonum factum male bonus ille passer

---

III 7 Ipsam *V cf. MHertzium mus. rhen. nou. XVII 324 et FBuechelerum ad Petronium p. 74, 20:* ipsa β *Lm* Issa *Bergkius philol. XI 385, cf. ad II 9* 10 pipiabat *ex* piplabat *V Vossius* (*rec. Heysius*): pipilabat βω *Lm* pipulabat *Auantius* 12 Illuc β *cf. Senecae Diui Claudii* ἀποκολοκύντ. *11 p. 63 Buecheleri* nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit a caelo 'illuc (*om libri, add Muretus*) unde n. r. quemquam' 16 O factum male, o (proh *Baptista Guarinus*) miselle passer βω. *persanauit locum Lm.* Proh factum male, proh *Froehlichius. de scriptura V cf. Pfeifferus symb. 29 Pleitnerus epith. 23* 17. 18 *respexit hos uersus Martialis VII 14*

IIII

Phase*l*us ille quem uidetis, hospites,
a*i*t fuisse nauium celerrimu*s*
neque *u*llius natantis impetum *t*ra*b*is
nequ*i*sse praeterire, si*u*e palmulis
opus foret uolare si*u*e linteo.
et hoc negat mina*cis* Adriatici
negare litus insulasue Cycladas
Rhodumque nobilem horridamque t*h*ra*c*iam
Propontida trucemue ponticum sinum,
ubi iste post phase*l*us antea fuit

IIII De phasello || 1. 10. 15 Phasellus || 2 Aiunt || celerrimum || 3 illius || impetum tardis || 4 Neque esse || sine || 5 sine || 6 mina ei || 8 tractam ||

---

2 Amisit lusus deliciasque suas, Non quales teneri plorauit amica Catulli Lesbia nequitiis passeris orba sui (*cf. I 109 1* Issa est passere nequior Catulli) *et XIIII 77 'Cauea eborea':* Si tibi talis erit qualem dilecta Catullo Lesbia plorabat, hic habitare potest *et Iuuenalis sat. 6 7* haut similis tibi, Cynthia, nec tibi cuius Turbauit nitidos extinctus passer ocellos 17 mea *schol. ad Iuu. 6 8 p. 598 Cram.*

IIII 1 Ante ergo uersum collocabo iambicum 'Phaselus — hospites' *Terentian. Maur. 2276* exemplum ergo trimetri iambici erit 'Phaselus ille q. u. h.' *Mar. Victor. 2572 P 170 G sqq.* 'phaselo' genus nauis, ut ait Catullus (Plautus *codd.*) 'Phaselus ille — hospites' *schol. ad Lucani Phars. V 518 p. 389 Web.* neque quisquam umquam uersum esse dubitauit 'Phaselus ille — hospites' *Augustinus de mus. V 4 5 p. 1149 Mignii* etiam istum uersum metire. si placet et mihi de membris eius pedibusque responde 'Phaselus ille — hospites' *V 6 11 p. 1152* Et 'Phaselus — hospites' primum membrum habet 'Phaselus ille' in semipedibus quinque, secundum in septem 'quem uidetis hospites' *V 8 16 p. 1155* trimetros iambicus latine senarius dicitur: cuius exemplum 'Phaselus iste (*sic hic solus*) q. u. h.' *Censorinus de metr. 2726 P 94 Iahn. u. etiam parodiam inter catalecta uergiliana*

. comata silua: nam cy*to*rio in iugo
loquente saepe sibilum edidit coma.
Amastri pontica et Cy*tore* buxifer,
tibi haec fuisse et esse cogn*i*tissima
ait phase*lus*: ultima ex origine
tuo stetisse dicit in cacumine,
tu*o* imbuisse palmulas in aequore,
et inde tot per impotentia freta
herum tulisse, laeua siue dextera
uocare*t* *a*ura, siue utrunque Iuppiter
simul secundus incidisset in pedem:
neque ulla uota litoralibus diis
sibi esse facta, cum ueniret a mare*i*
nouissim*o* hunc ad usque limpidum lacum.
sed haec prius fuere: nunc recondita
senet quiete seque dedicat tibi,
gemelle Cast*or* et gemelle Castoris.

---

11 citeorio || 13 citberi || 14 cognotissima || 17 Tuas || 20 Vocare cura || 23 amaret || 24 Nouissime || 27 Castor] castrum

---

per totum hoc carmen conparandam 'Sabinus ille quem uidetis hospites'. *denique cf. Terentiani Mauri et Marii Victorini locos quibus uersus catulliani auxilio uersus nouos ipsi finxerunt* 3 uolantis impetum alitis βω 8 Rhodumue — horridamue ω 15 *post* origine, *non post* phaselus *plenius interpunxit Klotzius emend. p. IIII* 20 Vagaret *Lachmannus ad Lucretium p. 178 (rec. Hauptius). sed u. Klotzium emend. p. VIIII et Bergkium ann. nou. Iahn. LXXXIII 629* 22 deis ω *Lm* 23 a marei (*ex* amaret *V*) *Lm:* a-mare βω 24 Nouissimo βω (*cf. Klotzii emend. X*): Nouissime *V* ω *Lm* 25—27 nam senesco et seneo apud antiquos dicebatur: unde et Catullus 'nunc recondita — Castoris' *Diomedes art. gr. I 335 P 344, 6 Keil.* Catullus 'Sed haec . . (prius *om libri*) fuere: n. r. s. quiete' *Priscian. inst.*

V

Viuamus, mea Lesbia, atque amemus,
rumoresque senum seueriorum
omnes unius aestimemus assis.
soles occidere et redire possunt:
nobis cum semel occidit breuis lux,
nox est perpetua una dormienda.
da mi basia mille, deinde centum,
dei*n* mille altera, dei*n* secunda centum,
deinde usque altera mille, deinde centum.
dei*n*, cum milia multa fecerimus,
conturba*b*imus illa, ne sciamus,
aut nequis malus inuidere possit,
cum tantu*m* sciat esse basiorum.

V Ad Lesbiam || 3 extimemus || 8 Deinde || de'nde || 10 Deinde || 11 Conturbauimus || 13 tantus

---

VIIII 49 869 P 484, 2 Hertz. unde et Catullus sic rettulit 'nunc recondita senet (st̄ *cod. neapol.* sunt *paris.*) quiete seque dedicat tibi (*uerba* Gemelle Castor et *om N et P*) gemelle Castoris *Charis. art III 223 P 252, 24 Keil.* 27 Gemelle Kastor et gemelle Kastorus *Froehnerus mus. rhen. nou. XIII 149*

V 5 *interpunctionem post* Nobis *uulgo* (*Lm*) *positam sustulit Klotzius emend. p. V* 7 *sqq. hos uersus respexit Catullus ipse XVI 12* Vos qui milia multa basiorum Legistis *et Martialis XI 6 14* Da nunc basia, sed catulliana. Quae si tot fuerint quot ille dixit, Donabo tibi passerem Catulli *VI 34 7* Nolo quot (*basia*) arguto dedit exorata Catullo Lesbia: pauca cupit qui numerare potest *cf. XII 59 3*

8 dein secunda *Puccius* (*in uicentina a. 1481 gottingensi*) *Statius:* da secunda β *Silligius.* Deinde mi (β) altera mille, deinde centum *Heysius* 12 *et* 13 *del ThMaurer mus. rhen. nou. XIIII 323, quorum loco ipse ni mirum hunc unum suppleuit* quot sint. deinde iterum recenseamus 13 *del ORibbeckius de Catullo* (*Kiloniae 1863*)

VI

Flaui, delicias tuas Catullo,
nei sint illepidae atque inelegantes,
uelles dicere nec tacere posses.
uerum nescio quid febriculosi
scorti diligis: hoc pudet fateri.
nam te non uiduas iacere noctes
nequicquam tacitum cubile clamat
sertis ac syrio fragrans oliuo,
puluinusque peraeque et hic et ille
attritus, tremulique quassa lecti
argutatio inambulatioque.
nam nil stupra ualet, nihil, tacere.

VI Ad Flauium || 2 Ne || 8 Sertis asirio flagrans || 9 et hec (*sscr.* hic) et illo (*sscr.* ille) || 12 Nam ni ista preualet ||

---

56 et ORichterus mus. rhen. XVIIII 363 (*cf. m. coniectur. catull. Dorpati 1864 p. 10*) sciet β (*liber furianus*), *Buechelerus mus. rhen. XVIII 401 ex imitatione huius uersus in priapeorum 52 12* (*apud Meyerum 1667*) Cum tantum sciet esse mentularum.

VI 2 Nei *Lm:* Ni β Ne *V Haasius ad Reisigii schol. lat. gramm. 524, sed prob. et def. ibidem recte idem* Ni. *cf. etiam FUmpfenbachii melet. plaut.* (*Gissis 1860*) *66* Ni essent β *Froehlichius* inlepidae *datanus Lm* 3 Velis — possis *NHeinsius adu. 634 Reisigius schol. lat. 524* 7 Nequaquam *Statius Heinsius post* tacitum *interpunxit Silligius cens. 274* 8 flagrans *V Broukhusius Pollius lect. 25, sed cf. Huschkius anal. 42 et ORibbeckius ann. Iahn. LXXVII 191* 9 et hic et illic β ω. *quid sit uerum iam Statius uidit* 10 cassa *datanus Froehnerus philol. XIIII 568. cf. Fleckeisenus ann. Iahn. LX 255* 12 Nam nil stupra ualet *Hauptius Lm:* Nam ni ista preualet *V* Nam, ni stupra, ualet *Scaliger* Nam nil ista ualet *coniecit Lachmannus in editione priore* Nam mi stupra ualet nihil tacere *D. B. H. in diar. class. brit. XXIIII* (*1821*) *211* Iam nil stupra uales *ego aliquando* Nae *Doeringius* 13 exfututa βω

cur? non tam latera e*c*futu*ta* panda*s*,
ne*i* tu quid facias ineptiarum.
quare quicquid habes boni malique
dic nobis. uolo te ac tuos amores
ad caelum lepido uocare uersu.

VII

Quaeris quot mihi basiationes
tuae, Lesbia, sint satis superque.
quam magnus numerus libyssae arenae
lasarpiciferis iacet Cyrenis,
ora*cl*um Iouis inter aestuosi
et B*at*ti ueteris sacrum sepulcrum,
aut quam sidera multa, cum tacet nox,
furtiuos hominum uident amores,
tam te basi*a* multa basiare

---

13 et futura panda ‖ 14 Nec ‖ VII Ad Lesbiam ‖ 4 Lasarpici feris *sscr.* fretis ‖ tyrrenis *sscr.* cyrenis ‖ 5 Ora dum ‖ 6 Et beati ‖ 9 basici

---

14 Nei *ThMarcilius asterism. in Cat* (Ni *iam BGuarinus scripserat*) *:* Nec *V* ω 12—14 Numne stupra ualcs mihi t., Cur non — pandant, Noctu (*sic Scaliger iam a. 1577 scripserat*) quid — ineptiarum? *Meleager spic. 15* Atqui praeualet ista nil tacere, Cur nunc — pandans Noctu quid *Huschkius anal. 46* Nam mi praeualet ista nil tacere. Cur non? tam — pandas, Nec tu — ineptiarum? *Spengelius lect. 100* Nam ista praeualeat nihil tacere *Silligius cens. 274* inambulatioque Iam ista ipsa ualet *HLeyserus ann Iahn. XV 36* Nam, ni praeualet ista nil tacere, Cur nunc (*hoc iam Statius*) tam *Pfeifferus symb. 43* Nonne praeualet ista nil tacere *Pohlius lect 32* Nam, ni ista ore ualet, nihil tacere Curant iam latera ecfututa panda, Noctu quid *Heysius*

VII 4 Lasarpiciferis *V Froehnerus philol. XIIII 568:* Laserpiciferis ω *Lm*

uesano satis et super Catullo est,
quae nec pernumerare curiosi
possint nec mala fascinare lingua.

VIII

Miser Catulle, desinas ineptire
et quod uides perisse perditum ducas.
fulsere quondam candidi tibi soles,
cum uentitabas quo puella ducebat
amata nobis quantum amabitur nulla.
ibi illa multa tum iocosa fiebant,
quae tu uolebas nec puella nolebat.
fulsere uere candidi tibi soles.
nunc iam illa non uult: tu quoque, impote*ns*, *noli*,
nec quae fugit sectare, nec miser uiue,
sed obstinata mente perfer, obdura.
uale, puella. iam Catullus obdurat,
nec te requiret nec rogabit inuitam:
at tu dolebis, cum rogaberis nulla.
scelesta, *uae te*! quae tibi manet uita!

VIII Ad se ipsum ‖ 9 impote ‖ noli *omissum* ‖ 15 ne te

VIII 4 dicebat *Douza filius Heinsius adu. 635* 5 del *Handius obs. 92* 6 tam ω cum — nolebat. Fulsere β *Auantius* 9 impotens, noli *Auantius emend. 933ᵃ (623ᵃ) et Statius Lm**: impote . . . . *V Lm* impotens ne sis *Scaliger* impotem mentis *Heinsius* impetra hoc a te *Froehlichius* impete insano *Heysius* 15 uae te. *Meleager spicil. 17 Lm** (*cf. Hauptii obs. 6*) ne te *V Lm* teno? *aldina a. 1502* tune? *editio parisiensis a. 1528* rero β nosce, *Heysius* nunc te (quae — uita!) *Spengelius lect. 98* nul-

quis nunc te adibit? cui uideberis bella?
quem nunc amabis? cuius esse diceris?
quem basiabis? cui labella mordebis?
at tu, Catulle, destinatus obdura.

VIIII

Vera*ni*, omnibus e meis amicis
antista*ns* mihi milibus trecentis,
uenistine domum ad tuos penates
fratresque u*n*animo*s* *anu*mque matrem?
uenisti. o mihi nuntii beati!
uisam te incolumem audiamque Hiberum
narrantem loca facta nationes,
ut mos est tuus, applicansque collum
iocundum os oculosque sua*uia*b*or.

VIIII Ad Vorannium || 1 Veranni || 2 Antistas || 4 uno animo suamque || 9 suabior

---

la, Scelesta, nocte *Statius* nullam — noctem *Vossius Heinsius* te ibi *Hauptius obs. 10 coniecit, sed mox reiecit. cf. GHermannus ann. Iahn. XXXIII 245, ubi simul de uersus huius interpungendi ratione dixit*, tibi imminet *Santenius ad HBalbum* (*cf. indic. litter. gener. a. 1801 p. 1846*) dehinc manet *Handius obs. 43* Scelesta, quae te, uae tibi, manet *Froehlichius* 19 obstinatus βω

VIIII 1 Verani *Ramlerus* (*cf. etiam Bergkius ann. Iahn. LXXXIII 329*) *u. XII 16 XXVIII 3 XXXXVII 3:* Veranni ω *Lm* 2 Antistans β: Antistas *V*, *quod def. ex familiari loquendi usu Handius obs. 44, ex ratione orthographica HAKochius mus. r'en. nou. XI 640* (*cf VIIII 305 et GCorssenum de uocal. l. l. I 97*) Antistes β *L Carrio lect. ant. II 19* (*Grut. Lamp. III 2 54*) *Heysius* 4 anumque *GFaern s Lm** (*cf. RKlotzii emend. p. XI*): suamquo *VLm* senemque βω tuamque ω

o quantum est hominum beatiorum,
quid me laetius est beatiusue?

X

V*ar*us me meus ad suos amores
uisum duxerat e foro otiosum,
scortillum, ut mihi tum repente uisum est,
non sane illepidum neque inuenustum.
huc ut uenimus, incidere nobis
sermones uarii, in quibus, quid esset
iam Bithynia, quo modo *s*e haberet,
e*c*quo*n*am mihi profuisset *a*ere.
respondi id quod erat, nihil neque *i*psis
nec praetoribus esse nec cohorti
cur quisquam caput unctius referret,
praesertim quibus esset irrumator
praetor non faci*ens* pili cohortem.
'at certe tamen' inquiunt, 'quod illic
natum dicitur esse, comparasti

X 1 Varius || 7 se] posse || 8 Et quoniam *sscr.* al' quonam || here || 9 neque in ipsis (?) || 13 faceret

---

X 1 Varus (*uel* Varrus) β: Varius *V Weichertus de L. Varii et Cassii Parmensis carminibus p. 12* (*sed cf. Hauptii obs. 24 et meas qu. I 290*) 4 inlepidum *ex datano Lm* 7 quomodo ops se (posse *V*) haberet *Vossius* 8 Ecquonam *Statius*: Et quonam βω 9 mihi nec ipsi *Statius Scaliger* 10 Hinc *Froehlichius* quaestoribus *Muretus* praeconibus *Marcilius Heinsius* 13 faciens *Gronouius de sest. III 17 Lm**: faceret *V* facerent β*Lm* nec faceret βω 15 Notum *Meleager spicil. 17*

ad lecticam hominis.' ego, ut puellae
unum me facerem beatiorem,
'non' inquam 'mihi tam fuit maligne
ut, prouincia quod mala incidisset,
non possem octo homines parare rectos.'—
at mi nullus erat ne*que* hic neque illic,
fractum que*i* ueteris pedem grabati
in collo sibi collocare posset.—
hic illa, ut d*e*cuit cinaediorem,
'quaeso' inquit 'mihi, mi Catulle, paulum
istos: commod*um* *en*im uolo ad Sarapim
deferri.' 'man*e*' inqui*i* puellae,
'istud quod modo dixeram me habere,
fugit me ratio: meus sodalis
Cinna est G*aius*: is sibi parauit.
uerum, utrum illius an mei, quid a*d* me?

---

21 nec hic ‖ 22 que ‖ 24 docuit ‖ 26 commoda nam ‖ 27 Deferri mane me inquit ‖ 30 Cuma ‖ grauis ‖ 31 a me

---

dicitur, aere comparasti ω *Handius obs. 49* 16 hominis *V Lm*: homines β ω 17 beatiorum ω 22 qui β ω *Lm* 26 Istos: commodum enim *Handius obs. 54 Lm**: Istos commoda: nam *V* ω *Lm* (*de syllaba ultima correpta cf. FNeuii gramm. lat II 333*) Istos: nam uolo commode *Statius* Istos: commodo nam uolo *Scaliger* Istos da, modo nam *Doeringius* Istos commoda: enim *uir doctus in obs. miscell. Doruill. V 2 Froehlichius* Serapim β ω *Lm* 27 mane ω *Statius Scaliger*: mane me *V Lm* ω mane, me *Handius obs. 56* minime *Pontanus Lm** mi anime *ThBergkius philol. XII 581* '*post* inquio puellae *fenestra sequitur in codice uetusto*' *Alexander Guarinus fol. XI*a. *hinc post u. 27 interstitium uersus unius seruauit Lm* (*cf. Hauptius ind. lect. berol. aest. a. 1857, 5*) 30 Gauius *ORibbeckius annal. Iahn. LXXXV 378* Cinna erat grauis *Hey-*

utor tam bene quam mihi pararim.
sed tu insul*s*a male et molesta uiuis,
per quam non licet esse negligentem.

XI

Furi et Aureli, comites Catulli,
siue in extremos penetra*b*it Indos,
litus ut longe resonante eoa
tunditur unda,
siue in Hyrcanos Arabes*ue* molles,
s*eu* Sa*c*as sagittiferosue Parthos,
siue qu*a* septemgeminus colorat
aequora Nilus,
siue trans altas gradietur Alpes,
Caesaris uisens monimenta magni,
gallicum Rhenum horribile *ae*qu*or* ulti-
mosque Britannos,
omnia haec, quaecunque fere*t* uoluntas

---

33 insula || XI Ad Furium et Aurelium || 2 penetrauit || 3 ut] ubi? || 5 arabesque || 6 siue sagas || 7 quae || 10 uidens? || 11 horribilesque || 13 fere ||

---

sius Est C. grauis *Auantius* 32 paratis *Statius* 33 salsa *Schraderus emend. 15* mala ω *Handius obs. 57* ac molesta *ex datano Lm*

XI 3 ut *V:* ubi β (*V?*) Longe ubi litus βω resonans *Statius, sed cf. Spengelii lect. 105 et Naekium ad Val. Cat. p. 289* 5. 6 Arabesue — sagittiferosue *Ph Wagnerus ad Verg. Aen. VII 605:* Arabesque (Arabasque βω) — sagittiferosque β ω *Lm* 7 quae *V Statius Martyni-Laguna act. litt. ienens. 1790 II 678* ω 11 horribile aequor *Hauptius obs. 27 Lm**: horribilesque *V Lm* horribiles et (ω) *uel* horribilesque in β *Lm** horribilem salum *Munro diar. class. philol. IIII* (*Cantabrig. 1859*) *289* horribiles-

caelitum, temptare simul parati,
pauca nuntiate meae puellae
non bona dicta.
cum suis uiuat ualeatque moechis,
quos simul complexa tenet trecentos,
nullum amans uere, sed identidem omnium
ilia rumpens:
nec meum respectet ut ante amorem,
*q*ui illius culpa cecidit uelut prati
ultimi flos, praetereunte postquam
tactus aratro est.

XII

Ma*r*rucine Asini, manu sinistra
non belle uteris: in ioco atque uino
tollis lintea negligentiorum.
hoc salsum esse putas? fugit te, inepte:
quamuis sordida res et inuenusta est.
non credis mihi? crede Pollioni
fratri, qui tua furta uel talento
mutari uelit: est enim leporum
disertus puer ac facetiarum.

---

22 Cui || XII Ad Matrucinum Asinum || 1 Matrucine || 4 salsum *et*

que Celtas Atque Br. *Froehlichius* 23 posquam *ex datano Bergkius* (*Rb.*) 24 Fractus β *Vossius Silligius*

XII 2 *post* uteris, *non post* uino (*sic* ω *Lm*) *RKlotzius emend. p. V recte interpunxit* 5 Quam uis (*die gewaltthat*) *Doederlinus contion. publ. ed. 1860 p. 442* fugit te, inepte, Quam sit s. r. e. inuenusta *CTClumper miscellan. philol. et paedag. II* (*Amstel. 1850*) *147* 9 Difertus *Vossius* Multorum *Pleitnerus epi-*

quare aut hendecasyllabos trecentos
expecta aut mihi linteum remitte,
quod me non mouet aestimatione:
uerum est *m*nemosynum mei sodalis.
nam sudaria saetaba ex Hibere*is*
miserunt mihi *mun*eri Fabullus
et Veranius: haec amem necesse est
*u*t Veraniolum meum et Fabullum.

XIII

Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
paucis, si tibi dii fauent, diebus,
si tecum attuleris bonam atque magnam
cenam, non sine candida puella
et uino et sale et omnibus cachinnis.
haec si, *i*nquam, attuleris, uenuste noster,

---

falsum || 12 extimatione || 13 nemo sinum || 14 exhibere || 15 numeri || 17 Et || XIII Ad Fabullum || 6 unquam

---

thal. 23 16 Verannius ω *Lm cf. ad VIIII 1* hoc βω 17 Et *V Statius* ω hoc (= *in eo*) amem n. est Et *Palmerius spicil. Grut. Lamp. IIII 802 Handius obs. 58 Heysius* Veranniolum ω *Lm.* *huius carminis uersus extremos Plinius hist. nat. praef.* § 1 *his respexit uerbis*: 'namque tu solebas meas esse aliquid putare nugas' ut obicere moliar Catullum, conterraneum meum (adgnoscis et hoc castrense uerbum): ille enim, ut scis, permutatis prioribus saetabis duriusculum se fecit quam uolebat existumari a Veraniolis suis et Fabullis. *de 'prioribus saetabis' haec Silligius ad locum Plinii adnotauit:* Alludit Plinius ad Catulli carmen XII, quo poeta Asinium — ut correptorem lintei saetabi a Veranio et Fabullo sibi missi persequitur, quod furtum ne cum simili furto carmine XXV exagitato confundatur, Plinius 'prioribus' addit. *cf. etiam FHandii interpretatio loci pliniani in ind. lect. aestiu. ienens. a. 1851 proposita*

cenabis bene: nam tui Catulli
plenus sacculus est aranearum.
sed contra accipies meros amores
seu qui*d* suauius elegantiusue est:
nam unguentum dabo, quod meae puellae
donarunt Veneres Cupidinesque,
quod tu cum olfacies, deos rogabis,
totum ut te faciant, Fabulle, nasum.

XIIII

N*ei* te plus oculis meis amarem,
iocundissime Calue, munere isto
odissem te odio uatiniano:
nam quid feci ego quidue sum locutus
cur me tot mal*e* perderes poetis?
isti dii mala multa d*e*nt clienti
qui tantum tibi misit impiorum.
quod si, ut suspicor, hoc nouum ac repertum
munus dat tibi S*u*lla literator,

---

10 qui || XIIII Ad Caluum poetam || 1 Ne || 5 malis || 6 dant || 9 si illa

---

XIII 9 meros *V*: meos β *Martyni-Laguna l. c. II 678 Handius obs. 59 Doederlinus lect. uar. triad. Erlang. 1839 p. 4, sed cf. Martial. XIIII 206* Collo necte, puer, meros amores, ceston de Veneris sinu calentem 11 Iam *Doederlinus*

XIIII 1 Nei *Lm* Ni β: Ne *V* 6 dant *V Vossius* 8 ac *del Handius obs. 61* hoc β *Statius* nouum irrepertum *Martyni-Laguna l. c. p. 654* 9 *citauit Martianus Capella III p. 262 Kopp.* hoc etiam Catullus quidam non insuauis poeta commemorat dicens 'Munus — literator'. *inde Ioannes Saresberiensis metal. I 24 hunc uersum*

non est m*i* male, sed bene ac beate,
quod non dispereunt tui labores.
dii magni, horribilem et sacrum libellum,
quem tu scilicet ad tuum Catullum
mi*s*ti, continuo ut die periret
saturnalibus optimo dierum!
non non hoc tibi, salse, sic abibit:
nam, si luxerit, ad librariorum
cu*rr*am scrin*i*a, Caesios, Aquinos,
Suffen*u*m omnia colligam uenena,
ac te his suppliciis remunerabor.
uos hinc interea ualete abite
illuc unde malum pedem attulistis,
sae*c*li incommoda, pessimi poetae.

|| 10 mihi || 14 Misisti || 15 opimo *et* optimo || 16 salse *et* false || 18 Curtam scrinea || 19 Suffenam || 20 Hac || 23 Seculi || 24—26 = *I*[b] *1—3*

---

nouit: antiquitus uocabatur litterator iuxta illud Catulli 'Munus — litterator. *cf. Schaarschmidtius mus. rhen. XIIII 210 et de Ioanne Saresberiensi (Lips. 1862) 101* 12—15 *transp. post 3 Scaliger*

14. 15 *interpungendi signa post* periret *et* Saturnalibus *uulgo (Lm) posita del RKlotzius emend. p. VI* 15 *citauit Macrobius saturn. II 1 8 p. 217 Iani* quia 'Saturnalibus optimo dierum', ut ait ueronensis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis tamquam hostis repudianda est nec *cet.* 18 Aquinios *Turnebus adu. XII 1* (ω), *quia Aquinius (sic ed. Baiter) poeta malus a Cicerone Tuscul. V 22 63 commemoretur: sed Ciceroni quoque 'Aquinus' reddendus est, cf. qu. I 257. 229* 21 Vos hinc interea (ualete) abite *Lm. sed u. Klotzii emend. p. VI* 22 tulistis *Scaliger* *uersus tres qui in libris post 23 secuntur cum II 11—13 coniunximus. cf. supra carmen I*[b] *1 —3, ubi etiam de lectione lachmanniana dictum est.*

XV

Commendo tibi me ac meos amores,
Aureli. ueniam peto pudentem,
ut, si quicquam animo tuo cupisti
quod castum expeteres et integellum,
conserues puerum mihi pudice,
non dico a populo: nihil ueremur
istos qui in platea modo huc modo illuc
in re praetereunt sua occupati:
uerum a te metuo tuoque pene
infesto pueris bonis malisque.
quem tu qua lubet, ut *l*ubet moueto
quantum uis, ubi erit foris, paratum:
hunc unum excipio, ut puto, pudenter.
quod si te mala mens furorque uecors
in tantam impulerit, sceleste, culpam
ut nostrum insidiis caput lacessas,
a tum te miserum malique fati,
quem attractis pedibus patente porta
percurrent raphanique mugilesque.

XVI

*P*edicabo ego uos et irrumabo,
Aureli pathice et cinaede Furi,

XV Ad Aurelium || 10 bonisque || 11 ut iubet || XVI 1. 14 Dedicabo

---

XV 2 *fortasse* Aureli, et ueniam. Aureli. at ueniam *Doeringius* 17 Ah βω *Lm. sed in V fuisse* A (*quod iam Statius scripsit*) *paene certum est. cf. uar. lect.* 18 artatis *Meleager spic. 19 Martyni-Laguna l. c. II 718*

XVI 1. 14 Paedicabo ω *Lm* (*sed cf. FBuechelerus mus. rhen.*

qui me ex uersiculis meis putastis,
quod sunt molliculi, parum pudicum.
nam castum esse decet pium poetam
ipsum, uersiculos nihil necesse est,
qui tum denique habent salem ac leporem,
si *sunt* molliculi ac parum pudici
et quod pruriat incitare possunt,
non dico pueris, sed his pilosis,
qui duros nequeunt mouere lumbos.
uos, que*i* milia multa basiorum
legistis, male me marem putatis?
*p*edicabo ego uos et irrumabo.

XVII

O C*o*lo*nia*, quae cupis ponte l*u*dere longo,
et salire paratum habes, sed uereris inepta

---

7 tamen *et* tum || 8 sint || 12 que || XVII *inscriptio omissa* || 1 Oculo in aque || ledere

---

XIII 153 et AFleckeisenus annal. Iahn. LXXXIIII 574) 5. 6 *Apuleius apol. p. 410 Oud. p. 17, 12 Krueg.* quasi ullum specimen morum sit uersibus ludere. Catullum ita respondentem maliuolis non legistis 'Nam castum — nihil necesse est'? 5—8 *Plinius epistul. IIII 14 5* quae (*uerba nuda*) nos refugimus, non quia seueriores (unde enim?) sed quia timidiores sumus. scimus alioqui huius opusculi illam esse uerissimam legem quam Catullus expressit, 'Nam castum — parum pudici' 8 sunt *libri pliniani* β ω: sint *V Lm* 9 possint β *Lm* 12—13 *his respexit Catullus ipse ad carmen V 7* 12 quei (que *V*) *Rossbachius*: qui βω quod βω *Lm* 13 putastis βω *de toto hoc carmine uana ariolatus est Froehlichius comment. acad. monac. III 3 706 et V 3 239*

XVII 1 longo *libri*: magno *Lm in editione priore errore quodam, non de coniectura, quod Handius quaest. catull. a. 1849 p. 5 ait*

crura ponticuli a*x*u*l*is *s*tantis in rediuiuis,
ne supinus eat cauaque in palude recumbat,
sic tibi bonus ex tua pons libidine fiat,
in quo uel Salisubsili*s* sacra suscipiant*ur*:
munus hoc mihi maximi da, Colonia, risus.
quendam municipem meum de tuo uolo ponte
ire praecipitem in lutum per caputque pedesque,
uerum totius ut lacus pu*tid*aeque paludi*s*
liuidissima maximeque est profunda uorago.
insulsissimus est homo, nec sapit pueri instar
bimuli tremula patris dormientis in ulna.
quoi cum sit uiridissimo nupta flore puella

---

3 ac sulcis tantis || 6 sali subsili || suscipiant || 10 pudicaeque paludes || 14 Cui iocum sit ||

(*cf. Silligium cens. 289*) 3 axulis stantis *FHandius qu. cat. 5*: asculis (= assiculis) stantis *Vossius* assulis tantus *Statius* assulis stantis *Lm* irrediuiuus βω 6 Salisubsilis *Statius* (Salisubsulis ω): sali subsili *V* Salisubsili *Lm* Salisubsuli *Baptista Guarinus*, (*cuius filius Alexander in expositionum fol. XVII*ᵇ *haec adnotauit:* cum uersus iste corrupte legeretur adeo ut doctorum ingenia torqueret, pater meus ipsum corruptissimum et paene mortuum sic uitae restituit 'In quo uel Salisubsuli sacra suscipiantur' cuius quidem sensus erit: ita bonus et ualidus fiat pons iste tuus ut in eo suscipi possint sacra Martis, quae saltando a Saliis celebrabantur .... sacra Salisubsuli id est Martis ... Salisubsulus enim, uti in antiquorum monumentis reperi, Mars a ueteribus dictus est. Pacuuius in armorum iudicio 'pro imperio salisubsulus si nostro excubet') *Heysius* Salisubsali *Bergkius* (*Rb*). *at uersus pacuuiani quamquam a Naekio ind. schol. bonnens. 1823/4 p. VI (opusc. I 107) defensi, cuius nullum omnino in scriptorum ueterum libris quotquot hodie habemus testimonium extat, fides quam maxime dubia est. cf. Handii qu. cat. 6. neque usquam praeterea Salii, nedum Salisubsuli uel Salisubsali, cognomen Marti attribuitur.* Salisubsuli — suscipiunto *aldina 1502* 10 punicaeque *Heysius*

(*e*t puella tenellulo delicatior aedo,
asseruanda nigerrimis diligentius uuis),
ludere hanc sinit ut lubet, nec pili facit uni,
nec *s*e subleuat ex sua parte, sed uelut alnus
in fossa liguri iacet sup*p*er*n*ata securi,
tantundem omnia sentiens quam si nulla sit usquam,
talis iste meus stupor ni*l* uidet, nihil audit,
ipse qu*i* sit, utrum sit an non sit, id quoque nescit.
nunc *e*um uolo de tuo ponte mittere pronum,
si pote stolidum repente excitare ueternum
et supinum animum in graui de*re*linquere caeno,
ferream ut soleam tenaci in uoragine mu*la*.

XXI

Aureli, pater e*ss*uritionum,
non harum modo, sed quot aut fuerunt

---

15 Vt || 18 Nec me || 19 superata || 21 nihil uidet || 22 quid sit || 23 Nunc cum || 24 potest olidum || 25 delinquere || 26 mulla || XXI Ad Aurelium || 1 exuritionum

---

15 Est *coniecit Lm** Sit *Heinsius adu. 638* aedo *V Lm*: haedo βω 19 *Festus 305 M.* (*Sup*)pernati dicu(*ntur quibus femi*)na sunt succisa (*in modum suilla*)rum pernaru(*m*) . . . . . Catu(*llus ad Coloniam* '*In*) fossa ligari ia(*cet suppernata se*)curi'. *cf. Paulus 304 M. Festi locum A Politianus miscell. cap. 73* (*Grut. lamp. I 86*) *primus ad h. l. adhibuit, sed* expernata *scripsit* 21 merus stupor *Passeratius* 23 Hunc eum β *Meleager spicil. 20* Hunc meum *Froehlichius* Hunc eccum *Handius qu. cat. 8* Hunc enim β 24 Si pote stolidum *debetur excerptis Minturni et Victorio uar. lect. XIII 11* repens *Santenius ad Terent. Maur. p. 367* 26 tenax *Santenius l. c.*

XXI 1 essuritionum *Bergkius* (*Rb. Hp*[2]) (*cf. Ritschelii proleg. ad Plauti Trin. p. CII*): esuritionum βω *Lm. item u. 10 et XXIII 14* 2 ho-

aut sunt aut aliis erunt in annis,
pedicare cupis meos amores.
nec clam: nam simul e*s*, iocaris una,
haere*s* ad latus, omnia experi*ri*s.
frustra: nam insidias mihi instruentem
tangam te prior irru*ma*tione.
atque*i*, id si faceres satur, tacerem:
nunc ipsum id doleo, quod e*ss*urire
me*us* m*i* puer et sitire discet.
quare desin*e*, dum licet pudico,
n*e* finem facias, sed irru*matus*.

XXII

Suffenus iste, Vare, quem probe nosti,
homo est uenustus et dicax et urbanus,
idemque longe plurimos facit uersus.
puto *e*sse ego illi millia aut decem aut plura

---

5 exiocaris || 6 Haerens || experibus || 8 irruminatione || 9 Atque || 10 exurire || 11 Me me || 12 desinat || 13 Nec || irruminatus sum || XXII Ad Varum || 4 ego esse ||

---

rum *Froehlichius* 3 Aut posthac aliis (*cf. XXIIII 3 et XXXXVIIII 3*) *Handius obs. 71 HAKleynius mnemosyn. VII 246* Ante aut post aliis *Froehlichius* 4 Paedicare ω *Lm. cf. ad XVI 1* 6 Haeres *apud Vossium:* Haerens *V* ω experibis β *Muretus Scaliger Rossbachius* 7 struentem *ORibbeckius annal. Iahn. LXXXV 378* 9 Atqui ω: Atque *VLm* 11 Meus mi *Meleager spicil. 20 AMeinekius uindic. strab. 64* (*fortasse* Meus mei *cf. XXXVII 11 LXXVII 3*)*:* Me me *VLm* Mi meus *Rossbachius* Vae meus *GFaernus* Ah (*uel* Vae) me me *Scaliger Lm** Meusmet *Corradinus de Allio Bergkius* A temet *Froehlichius* Ieiunus *Huschkius anal. lit. 46* Pessime *HAKochius symb. philol. bonn. 315*

perscripta, nec sic ut fit in pal*imp*se*ston*
relata: chartae regiae, noue*i* libri,
noui umbilici, lora rubra, membran*a*
de*r*ecta plumbo, et pumice omnia aequata.
haec cum legas tu, bellus ille et urbanus
Suffenus unus caprimulgus aut fossor
rursus uidetur: tantum abhorret ac mutat.
hoc quid putemus esse? qui modo scurra
aut siquid hac re tritius uidebatur,
idem infaceto est infacet*ior* rure,
simul poemata attigit, neque idem unquam
aeque est beatus a*c* poema cum scribit:
tam gaudet in se tamqu*e* se ipse miratur.
nimirum idem omnes fallimur, neque est quisquam
quem non in aliqua re uidere Suffenum
possis. suus cuique attributus est error:
sed non uidemus manticae quod in tergo est.

---

5 palmi septo || 6 noue || 7 membrane || 8 Detecta || 13 tristius || 14 in faceto est in faceto || 16 ac] ah *uel* ha || 17 tanquam

---

XXII 5 palimpseston *Lachmannus** (*Hp*) (palimpsestum *NHeinsius adu. 638*): palimpsesto βω *Lm* 6 In palimpsesto Relicta *Heysius* (Notata *Froehlichius*) nouei *Lm*: noui βω 8 Derecta *Statius* (*cf. Lachmannus ad Lucret. p. 247 Halmii praef. ad Tac. ann. p. XXV*): Directa *Palladius* ω *Lm* 9 Haec cum legas (legis *Froehlichius*), tum ω 10 imus *FUmpfenbachius melet. plaut.* (*Gissis 1860*) *36* (*at cf. ABaumstarkius annal. Iahn. LXXXI 764 sq*)
11 nutat βω 13 tristius *V Handius obs. cr. 79* hoc retritius *Scaliger* 19 in ulla re *Handius obs. 81* 21 *Porphyrion ad Horatii serm. II 3 299* in priorem (manticam) aliena uitia mittimus, ideo et uidemus facile: in posteriorem nostra quae abscondimus et uidere nolumus. hoc Catullus meminit '[sed non] uidemus manticae quod in tergo est'

XXIII

Furci, cui neque seruo*s* est neque arca
nec cimex neque araneus neque ignis,
uerum est et pater et nouerca, quorum
dentes uel silicem comesse possunt,
est pulcre tibi cum tuo parente
et cum coniuge lignea parentis.
nec mirum: bene nam ualetis omnes,
pulcre concoquitis, nihil timetis,
non incendia, non graues ruinas,
non f*ur*ta impia, non dolos ueneni,
non casus alios periculorum.
*a*tqui corpora sicciora cornu
aut siquid *ma*gis aridum est habetis
sole et frigore et e*ss*uritione.
quare non tibi si*t* bene ac beate?
a te sudor abest, abest saliua
mu*c*us*q*ue et mala pituita nasi.
hanc ad munditiem adde mundiorem,
quod culus tibi purior salillo est,
nec toto decies cacas in anno,
atque id durius est faba et lapillis:

XXIII Ad Furium || 1 seruo || 7 Nec *et* Ni *uel* Ne || 10 facta || 12 Aut qui || 13 aridum magis est || 14 exuritione || 15 si || 17 Muccusue

---

XXIII 1 Furi βω seruos *Statius:* seruus βω *Lm* 7 Nil mirum *NHeinsius Lm** 10 furta *Hauptius qu. cat. 9* (*cf. GHermannus ann. Iahn. XXII 304*): facta *V* ω facta — dolosa serui (*uel* uernae) *Froehlichius* 12 Vt (Aut *V*) qui *Statius* Vos qui *Doeringius* 14 essuritione *Bergkius:* exuritione *V*

quod tu si manibus teras fricesque,
non unquam digitum inquinare poss*is*.
haec *tu* commoda tam beata, Furi,
noli spernere nec putare parui,
et sestertia quae soles precari
centum desine: nam sat *es* beatus.

XXIIII

O qui flosculus *es* Iuuentiorum,
non horum modo, sed quo*t* aut fuerunt
aut posthac aliis erunt in annis,
mallem diuitias Mi*dae* dedisses
isti qu*o*i neque seruus est neque arca,
quam sic te sineres ab illo amari.
'qui? non est homo bellus?' inquies. est:
sed bello huic neque seruus est neque arca.
haec tu qua lubet abice eleuaque:
nec seruum tamen ille habet neque arcam.

---

23 posses || 24 tua || 27 satis beatus || XXIIII 1 est || 2 quod || 4 mi dedisses || 5 qui (*sscr.* cui) neque (*sscr.* nec)

---

esuritione βω *Lm. cf. ad XXI 1. 10* 21 lupillis *Ianus Guilelmus in Pl. Stich. quaest. 4* (*cf. Gruteri Lamp. III 2 446*)
23 posses *V Lachmannus in editione priore Heysius* 27 sat es beatus β: satis beatus *V Silligius* satis beatu's *Bergkius* (*recepit Rossbachius*) Centum desine iam satis beatus *Heysius*

XXIIII 4 Midae *I. Vossius obs. 60*: mi *V* mihi βω diuitias uti dedisses *Lachmannus* in editione priore coniecit* 9 Haec (ω) tu qua (*sic Vossius*) *puto in V fuisse:* Hoc tu quam β *Silligius Lm* abice *V Hauptius:* abiice βω

XXV

Cinaede Thalle, mollior cuniculi capillo
uel anseris medull*ul*a uel imula *au*ricilla
uel pene languido senis situque araneoso,
idemque Thalle turbida rapacior procella,
cum Diua mu*n*era*r*i*o*s ostendit oscitantes,
remitte pallium mihi meum, quod inuolasti,
sudariumque saetabum catagraphosque thynos,
inepte, quae palam soles habere tanquam auita.
quae nunc tuis ab unguibus reglutina et remitte,
ne laneum latusculum manusque mollicellas

XXV Ad Tallum || 2 medulla || moricilla || 5 mulier aues ||

XXV 2 auricilla (*uel potius* oricilla) *debetur Scaligero* 5 munerarios *Lachmannus*, *qui addidit* '*munerarius est qui munera dat uel inuitus et oscitanti rapta*' (*cui coniecturae locus Quintiliani VIII 3 34, ad quem Silligius cens. 295 prouocauit, uix officere potest*): *quid habuerit V non plane certum est. lectiones librorum inter* (mulier) aues aries *et* (mulier) auos arios *et* (mulier) alios *uacillant. quod loco ultimo posui* alios *sine dubio ex interpolatione natum est* Diua (diua *Lm*) *est Lauerna* (*cf. Leyserus ann. Iahn. XV 37*) *uel Larunda. cf. Placidi gl. p. 478* (*Mai class. auct. III*) Larundam, quam quidam Diuam (*sic pro* uiam *scripsi*) dicunt. mulierarios β *Hauptius Lm** Cum luna mulierarios *Heysius* Cum diua muttiens aues *Bergkius mus. rhen. XVIIII 605* Lasciua mulier ut nates *Froehnerus mus. rhen. XIII 149* Cum dira mala per alites *CSchwenckius philol. XII 453* Cum de uia mulier aues *Scaliger* ω Cum diua mulier (*uel* mater) alites ostendit occinentes ω Cum dira maris hiems (*haec post Guarinum*) scaphas ostendit aestuantes *Pohlius lect. 39* Conuiua cum mero grauis se ostendit oscitantem *Boehmius qu. cat. 20* Cum deuia mulier uiros offendit oscitantes *Froehlichius* Cum deuias mari trabes offendit obnatantes *Clumper miscell. philol. et paedag. II 147* (*cf. Heinsii adu. 640*). *uersum 5 del Doeringius Handius obs. 35, quibus Schwenckius quoque dubitanter adsentitur* 7 chirographosque *Scaliger* cerographosque *Salmasius ad hist. Aug. p. 412* 10 natisque *Scaliger* (*Lm* in ed.*

in*usta* turpiter tibi flagella conscribi*ll*ent,
et insolenter aestues uelut *minuta* magno
depr*en*sa nauis in mari uesaniente uento.

XXVI

Furi, uillula *u*ostra non ad austri
flatus opposita est neque ad fauon*i*
nec saeui boreae aut apheliotae,
uerum ad milia quindecim et ducentos.
o uentum horribilem atque pestilentem!

XXVII

Minister uetuli puer falerni,
inge*r* mi calices amariores,
ut lex Postumiae iubet magistrae
ebrios*a* acin*a* ebriosioris.

---

11 Insula || conscribilent || 12 uelut inimica || 13 Deprehensa || XXVI Ad Furium || 1 nostra || 2 fauonii || XXVII Ad pincernam suum || 2 Ingere || 4 Ebriose acino

pr.) 11 Inlusa *Scaliger* Inuisa *Vossius* conscribillent (*de mensura cf. Lachmannus ad Lucretium p. 36*): conscribilent (*sic V*) flagella *Turnebus adu. XXV 21* conserillent *Statius* constrigillent concribillent *alii*, consecillent *Froehlichius*

XXVI 1 nostra βω (*cf. quaest. I 152*): nostra *V* ω *Lm* 3 apheliotae (*V*) *Klotzius emend. cat. p. XII:* apeliotae ω *Lm*

XXVII 1 — 4 *citauit Gellius noct. att VI 20 6* 2 Inger *libri gelliani. respexit h. u glossa Philoxeni* inger εἴσχρασον *apud Labbaeum p. 93*[b] *et 228*[a] 4 Ebriosa acina *libri gelliani. Gellius enim de hiatu uocalium disputans haec scripsit uerba ab Hauptio ind. lect. berol. aest. 1857 p. 4 ita emendata* Catullus quoque elegantissi-

at uos quo *l*ubet hinc abite, lymphae
uini pernicies, et ad seueros
migrate: hic merus est Thyonianus.

XXVIII

Pisonis comites, cohors inanis
aptis sarcinulis et expeditis,
Verani optime tuque mi Fabulle,
quid rerum geritis? satisne cum isto
uappa frigoraque et famem tulistis?
ecquidnam in tabulis patet lucelli
expensum, ut mihi, qui meum secutus
praetorem refero datum lucello?

---

5 quod iubet || XXVIII Ad Verannium et Fabullum || 6 Et quidnam ||

---

mus poetarum in hisce uersibus 'Minister uetuli puer falerni — Ebria (Ebriosa *libri*) acina ebriosioris', cum dicere 'ebrio' (ebrioso *libri*) posset et quod erat usitatius 'acinum' in neutro genere appellare, amans tamen hiatus illius homerici suauitatem 'ebriam' (ebriosam *libri*) dixit propter insequentis 'a' litterae concentum. qui 'ebriosa' (ebrios *libri*) autem Catullum dixisse putant aut 'ebrioso' (ebriosos *libri*) — nam id quoque temere scriptum inuenitur —, in libros scilicet de corruptis exemplaribus factos inciderunt *alia igitur Catulli exemplaria temporibus Gellii hoc loco* Ebria acina, *quod ipsi Gellio placebat, alia* Ebrioso acino, *alia denique id quod re uera Catullus scripsit* Ebriosa acina *habebant* 7 meru' sit *CPleitnerus progr. spir. p. 11*

XXVIII 2 *possis* Artis 3 Verani *V*: Veranni β ω *Lm* (*cf. VIIII 1 XII 16*) 6 Ecquidnam in tabulis patet lucelli? an *Clumper miscell. phil. et paed. II 147* 8 refero datum lucello ‹O Memmi, — irrumasti' *Lachmannus Scaligeri de hoc loco interpungendo sententiam secutus*

(o M*e*mmi, bene me ac diu supinum
tota ista trabe lentus irrumasti!)
sed, quantum uideo, par*i* fuisti*s*
casu: nam nihilo minore uer*p*a
farti estis. pete nobiles amicos.
at uobis mala multa dii deaeque
dent, obprobria Romulei Remique.

XXVIIII

Quis hoc potest uidere, quis potest pati,
nisi impudicus et uorax et aleo,
*Ma*m*urram habere quod comata Gallia
habebat *unctei* et ultima Britannia?
cinaede Romule, haec uidebis et feres?
et ille nunc superbus et superfluens
perambula*b*it omnium cubilia

---

9 Omnem mi || 11 parum fuisti || 12 uerba || XXVIIII In Romulum cathamitum || 3 Nam murram || 4 Habebat cum te et || 7 Per-

---

XXVIIII *De inscriptione cf. gloss. Labbaei p. 27*[b] catamithus πόρνος. *hoc carmen Suetonius Iul. 73 hisce designauit uerbis* Catullum a quo (*Caesar*) sibi uersiculis 'de Mamurra' perpetua stigmata imposita non dissimulauerat, . . . (*cf. quaest. cat. I 223. 235*)
1. 2 *apud Quintilianum VIIII 4 141* aspera uero et maledica, ut dixi, etiam in carmine iambis grassantur 'Quis hoc potest — uorax et aleo' 3 *Plinii hist. nat. XXXVI 48* hic namque est Mamurra Catulli ueronensis carminibus proscissus, quem, ut res est, domus ipsius clarius quam Catullus dixit habere 'quidquid habuisset comata Gallia' 4 unctei *scripsi ex GFaerni emendatione* uncti (ω): unctum *Scaliger ante Statius Lm* Habebat et cuncta *Auantius* ultimae Britanniae *Douza pater praecid. c. III* *post* 5 *in aldina a. 1502 editione aliisque multis uersus decimus* (*cf. u. 2*) *iterum scriptus*

ut albulus columbus *h*aut idoneus?
cinaede Romule, haec uidebis et feres?
es impudicus et uorax et aleo.
23 eone nomine *o*rbis, o p*i*issime*i*
socer generque, perdidistis omnia?
11 eone nomine, imperator unice,
fuisti in ultima occidentis insula,
ut ista *u*ostra d*e*futu*t*a mentula
ducenties comesset aut trecenties?
quid est ali*d* sinistra liberalitas?
parum expatrauit an parum elluatus est?

---

ambulauit || 8 aut ydoneus || 23 urbis opulentissime || 13 nostra diffutura || 15 alit ||

---

inuenitur 8 haut idoneus *Silligius cens. 290 (Hs):* aut Adoneus *Statius et Scaliger* ω *Lm* columbulus Dionius *Heinsius adu. 641 post aliorum* (β) Dionaeus *uel* Dioneus 23 *et* 24 *post* 10 *transposui. cf. quaest. catull. I 192. ThMommsenus hist. rom. III 318 uersus 21—24 post 10 transposuit. ORibbeckius annal. Iahn. LXXXV 377 uersus ita ordinauit: 10—12 23 24 13—15 21 22 16—20*
23 orbis *Hauptius qu. cat. 20 Lm**: urbis *V* ω *Lm* o piissimei *Hauptius l. c. post Lachmanni* coniecturam* o piissime: opulentissime *V Lm* urbis opulentissimi *Froehlichius nunt. erud. monac. XXIII (1846) 31* urbis oblitissimae *Douza pater praecid. c. VII* urbis integerrimae *Silligius cens. 279* orbis abditissima *GHermannus ann. Iahn. XXII 305* urbis oppidissime *Heysius* urbis inclitissimei *CPleitnerus progr. spir. (a. 1848) 6* Eone nomine urbis . . . . . . *Scaliger not. ad Verg. catal. p. 430 Burm.* *inter uersus* 23 *et* 24 *in fine carminis positos uersum amissum esse Teuffelius ad Catulli conuers. german. (1862) p. 114* 24 *hoc uersu in alia re poeta in Vergilii catalectis 3 6 = Meyeri anthol. 103 6 usus est:* Vt ille uersus usquequaque pertinet 'Gener socerque perdidistis omnia'
13 uestra β *Lm* uesca *Sabellicus (Grut. lamp. I 163)* defututa *Lachmannus**: diffututa *V*ω *Lm* 15 alid *debetur (Auantio et) Statio (cf. Lachmannus ad Lucret. 286. 53)* 16 expatrauit] *respe-*

paterna prima lancinata sunt bona:
secunda praeda pontica: inde tertia
hibera, quam scit amnis aurifer Tagus.
nunc Galliae timetur et Britanniae.
quid hunc malum fouetis? aut quid hic potest
nisi uncta deuorare patrimonia?

XXX

Alfene inmemor atque unanimis false sodalibus,

---

17 primum || 19 sit amni || 20 Hunc || timet || 21 hic] hinc || XXX Ad Alphenum || 1 Alphene ||

---

xit glossa Labb. p. 69[d] 'expatrauit ἐπετέλεσεν' 17 prima *Turnebus aduers. XII 1 et Scaliger:* primum *V Froehlichius munt. erud. monac. XXIII (1846) 27* 20 Nunc (*an* Hinc?) Galliae timetur *scripsi cf. quaest. I 202. eandem emendationem Froehlichius fecit loco quem modo dixi p. 30:* Hunc Galliae timet *V Lm* Timentque Galliae hunc, timet Britannia *Turnebus aduers. XII 1* Timetque Gallia hunc, timent Britanniae *Douza pater praecid. III* Time Britannia, hunc timete Galliae *Lachmannus** Timete Galliae, hunc time Britannia *Hauptius qu. cat. 19* Timete, Galliae, hinc, time Britannia *GHermannus ann. Iahn. XXII 305* Et hunce Galliae et timent Br. *Spengelius lect. 114 Munro diar. class. philol. IIII (1859) 289* Eunce Galliae et timent Br. *Heysius* Hunc Galliae timetis et Br. *GFaernus de uers. comic. p. 102 ed. Reiz.* ω Hunc (Nunc *Puccius Kochius*) Galliae timent, timent Br. *Vossius Puccius HAKochius symb. phil. bonn. 316* Nunc Galliae uoretur et Britanniae? *Pleitnerus progr. spir. 3* Hunc Gallia extimescit et Britannia *Froehnerus philol. XIIII 583* Nunc Galliae tenentur et Britanniae *ORibbeckius ann. Iahn. LXXXV 377* Hunc hunc timete Galliae et Britanniae *Teuffelius conu. a. 1862 p. 113* 20 *del Scaliger CBarthius aduers. XXXI 2 p. 1422 PhWagnerus ann. Iahn. XIII 279* 21 hunc (malum) fouetis ω hoc malum β *Vossius*

XXX *Lachmannum in Bergkii et Caesaris diar. antiq. 1845 nr. 62 p. 492 et in edit. alt. secutus carmen in strophas uersuum binorum discripsi. cum antea conpositio carminis strophica postea quoque Heysio et Rossbachio non probata editores fugisset, Lachmannus in editione priore primus strophas, sed tum uersuum quaternorum restituit*

1 Alfene *hanc formam tituli tuentur. (cf. Mommseni CIL. I p. 210*

5*

iam te n*il* miseret, dure, tui dulcis amiculi?

iam me prodere, iam no*n* dubitas fallere, perfide:
n*um* facta impia fallacum hominum caelicolis placent?

quae tu negligis, ac me miserum deseris in malis:
*e*heu quid faciant, di*c*, homines, cuiue habeant fidem?

certe tute iubebas animam tradere, inique, *me*
inducens in amorem, quasi *t*uta omnia mi forent.

*i*de*m* nunc retrahis te ac tua dicta omnia factaque
uento*s* irrita ferre ac nebulas aerias sinis.

si tu oblitus es, *at* dii meminerunt, meminit Fides,
quae te ut paeniteat postmodo facti faciet tui.

XXXI

Paene insularum, Sirmio, insularumque
ocelle, quascunque in liquentibus stagnis
marique uasto fert uterque Neptunus,

---

2 nihil || 3 iam non me dubitas || 4 Nec || 6 Oheu || dico || 7 me *omissum* || 8 omnia tuta || 9 Inde || 10 Vento || 11 ut dii || XXXI Ad sirmium insulam ||

(*nr. 831*). *467. 473. ea usus est Lachmannus in commentatione quam paullo ante commemoraui:* Alphenc *Vω Lm.* (*ceterum quae quaest. I 83 de consulatu P. Alfeni Vari iuris consulti dixi corrigenda sunt ex CIL I 467 et inscr. coll. Orell. nr 6438*) 3 Iam iam prodere iam *Spengelius lect. cat. 122* 4 Num *scripsi:* Nec *Vω Lm* pollacum β 5 Quos β *BGuarinus Auantius* 4 *et* 5 *post* 12 *transposuit Lachmannus* (*prob Hp*) 6 Et heu *Froehlichius* dic] dehinc *Statius* 9 Idem βω *Lm*: Inde *V Rossbachius* 11 meminere, at β *Martyni-Laguna* ω 11. 12 Si tu oblitus es, (at di meminere, at meminit Fides) Quae te ut poeniteat postmodo facti facient tui? *Handius obs. 83*

XXXI 3 effert *Doeringius* ferit (β) utrinque *Froehlichius*

quam te libenter quamque laetus inuiso,
uix mi ipse credens Thyniam atque bithynos
liquisse campos et uidere te in tuto!
o quid solutis est beatius curis,
cum mens onus reponit, ac peregrino
labore fessi uenimus larem ad nostrum
desideratoque acquiescimus lecto.
hoc est quod unum est pro laboribus tantis.
salue, o uenusta Sirmio, atque hero gaude:
gaudete uosque, o lydiae lacus undae:
ridete, quicquid est domi cachinnorum.

XXXII

Amabo, mea dulcis Ipsitilla,
meae deliciae, mei lepores,

---

4 libente || 5 mihi || crederis (*sscr.* al'. credens) thimiam || bithinios || 13 uos quoque lydie || XXXII Ad Ipsicillam || 1 Ipsithila

4 libens te *Passeratius* 5 thimiam *et* bithinios *V. nonne* Thuniam atque bithunos *restituendum?* 6 *an* et uidere me in tuto? 12. 13 atque ero gaude Gaudente: *Bergkius philol. XVI 618* 13 uosque o *Lachmannus:* uosque (ω) *uel* uos o β Lydii *post Scaligerum Froehlichius* Libuae *Lachmannus** (*propter Libuos Gallos*, *cf. Liuii V 35 XXI 38 XXXIII 37*) (*Hp*) lucidae *BGuarinus Bergkius HAKochius symb philol. bonn. 316* ludiae *Scaliger* limpidae *Auantius* (limpidi *aldina 1502*) uos quoque, incitae lacus *Heysius* luteae *Froehnerus philol. XIIII 582*

XXXII 1 Ipsitilla *scripsi* (*cf. Buechelerum ad Petronium p 74. nomen* Ipsitillae *siue* ipsitillae *mauis hypocoristicum ab ipsa sicuti* hirquitallus, *de quo uide quae de deminutiuis graecis et latinis p. 81 exposui*, *ab* hirquus *deriuatur*): Ipsithilla βω *Lm et in titulo ueronensi spurio* D. M. Ipsithillae dulcissimae C. Valerius Catullus, *quode cf. qu. cat 1 22.* Ipsicilla β (*cf. inscriptio in V*) *Froehne-*

iube ad te ueniam meridiatum.
et si iusseris illud, adiuuato
nequis liminis obseret tabellam,
neu tibi lubeat foras abire,
sed domi maneas paresque nobis
nouem continuas fututiones.
uerum, siquid ages, statim iubeto:
nam pransus iaceo et satur supinus
pertundo tunicamque palliumque.

XXXIII

O furum optime balneariorum
Vibenni pater, et cinaede fili,
(nam dextra pater inquinatiore,
culo filius est uoraciore)
cur non exilium malasque in *oras*
itis? quandoquidem patris rapinae
notae sunt populo, et natis pilosas,
fili, non potes asse uendi*ta*re.

XXXIII 4 uoratiore *sscr.* al'. uolantiore || 5 horas || 8 potest a se uendicare

---

rus mus. rhen. XIII 149 (prob MHertzius XVII 324) Hypsithilla *Scaliger* hospitilla *Turnebus adu. XII 1* Hispitilla *Vossius* Iphitilla *Guietus* 4 adiubeto *Turnebus aduers. XII 1 et alii, ueluti Gifanius coll ad Lucr. 301 Liuineius not. 15 Heinsii adu. 641 EMehler mnemos. II 180. ante* illud *interpungi uult RKlotzius em. cat. p. VII*
10 sathe (= σάθῃ) *Statius*

XXXIII 3. 4 pater est uoraciore Culo filius inquinatiore *LCarrio antiq. lect. I 16 (in Gruteri Lamp. III 2 23) 'tenuis cuiusdam', ut ait, 'membranae beneficio' et Handius obs. 83*

XXXIIII

Dianae sumus in fide
puellae et pueri integri:
Dianam pueri integri
puellaeque canamus.

o Latonia, maximi
magna progenies Iouis,
quam mater prope deliam
deposi*u*it oliuam,

montium domina ut fores
siluarumque uirentium
saltuumque reconditorum
*a*mnium*que* sonan*t*um.

tu Lucina dolentibus
Iuno dicta puerperis,
tu potens Triuia et notho es
dicta lumine Luna.

tu cursu, dea, menstru*o*

XXXIIII Carmen Diane || 3 *omissus* || 8 Deposuit || 12 Omnium sonantium || 17 menstrua ||

XXIIII *De strophis carminis huius cf. Lachmannus in Bergkii et Caesaris diar. antiq. a. 1845 p. 484* 3 *om V: add* β 'Dianae pueri integri Pontanus ex u. c'. *Perreius* (*ita aldina quoque a. 1502 et BGuarinus habet*) "Dianam' excerpta Italorum' *Lachmannus** '*sed lector aduerte quod in nouis codicibus tam impressis quam manu scriptis deest tertius uersus* '*Dianam pueri integri*', *quem nos in uetustiore exemplari inuentum suo loco audacter reposuimus*' *Palladius. cf. praeterea Spengelii lect. cat. 120* 8 '*Emendo* Deposiuit' *Palladius* 15 notho es: *cf. Lachmannus ad Lucret. p. 200*

metiens iter annuum
rustica agricolae bonis
tecta frugibus exples.

*s*is qu*o*cunque tibi placet
sancta nomine, Romulique
antique*i*, ut solita es, bona
sospites ope gentem.

XXXV

Poetae tenero, meo sodali
uelim Caecilio, papyre, dicas,
Veronam ueniat Noui relinquens
Comi moenia lariumque litus:
nam quasdam uolo cogitationes
amici accipiat sui meique.
quare, si sapiet, uiam uorabit,
quamuis candida milies puella
euntem reuocet manusque collo
ambas iniciens roget morari,
quae nunc, si mihi uera nuntiantur,
illum deperit impotent*e* amor*e*:

---

21 Scis quecunque || 23 Antique || XXXV Ad Cecilium. Iubet libello loqui || 12 impotentem amorem ||

---

23 Antiquei *RKlotzius emend. p. XIII ex* Antiqui β: Antique *V Lm* Antiquam βω *Lm** Ancique *Scaliger Lm** Ancique — boni *Merula ad Enn. p. 306* solita's *LMueller de re metr. 303 ex* solitas es β

XXXV 10 iniciens βω *Lm* 12 *Charisius art. gramm. I 108 P 133, 25 Keil* 'Inpotente' Catullus 'deper[it inpo]tente amore' quod

nam quo tempore *l*egit incohatam
Dindymi dominam, ex eo misellae
ignes interiorem edunt medullam.
ignosco tibi, sapphica puella
musa doctior: est enim uenuste
magna Caecili*o* incohata mater.

XXXVI

Ann*a*les Volusi, cacata charta,
uotum soluite pro mea puella.
nam sanctae Veneri Cupidinique
uouit, si sibi restitutus essem
de*s*issemque truces uibrare iambos,
electissima pessimi poetae
scripta tardipedi deo daturam
infelicibus ust*u*landa lignis.
et hoc pessima se puella uidit
iocose lepide uouere *d*iuis.

13 elegit indotatam || 16 saphica || 18 cecilia || XXXVI Ad Lusicacatam || 1. 20 Annuale suo lusicacata || 5 Dedissemque || 8 ustilanda || 10 se diuis

ita quoque dictum notat Plinius. *uncis inclusa in codice neapolitano amissa sunt* 13. 18 incohatam. incohata (*V*) *Muretus:* inchoatam. inchoata βω *Lm* 18 a Caecilio *Auantius*

XXXVI 1 *Hunc uersum et hoc carmen respexit Seneca epistul. XV 1* (*93*) *11* (Metronax) non tam multis uixit annis quam potuit. et paucorum uersuum liber est et quidem laudandus atque utilis. annales Tanusii scis quam ponderosi sint et quid uocentur (*cf. qu. I 279*)
3 sancte *Liuineius not. 16* 5 Desissemque *Auantio in emendationibus* (*p. 933*[c] *ed. paris. a. 1604*) *debetur* 7 datura β *Scaliger Spengelius lect. 116* 8 ustilanda *V Statius* 9 haec βω *Lm** 10 Iocose et βω (*at cf. Spengelii lect. cat. 105*) Ioco se

nunc, o caeruleo creata ponto,
quae sanctum Idalium uriosque *portus*
quaeque Ancona *C*nidumque harundinosam
colis *quae*que Amathunta quaeque *G*ol*g*os
quaeque Du*r*rachium Adriae tabernam,
acceptum face redditumque uotum,
si non illepidum neque inuenustum est.
at uos interea uenite in ignem,
pleni *r*uris et inficetiarum
ann*a*les Volusi, cacata charta.

XXXVII

Salax taberna uosque contubernales,
a pilleatis nona fratribus pila,
solis putatis esse mentulas uobis,
solis licere quicquid est puellarum
confut*u*ere et putare ceteros hircos?

12 utriosque (*sscr.* al'. uriosque) apertos || 13 gnidumque || 14 Colisque amathunta || alcos || 15 durachium || 19 turis || XXXVII Ad contubernales || 2 non a || 5 Confutere ||

Scaliger Ioco sed lepido (lepide *Froehl.*) *Heinsius adu. 638. 642 Froehlichius* 12 uriosquo portus *NHeinsius adu. 642 Lm**: Vriosque apertos *V*ω *Lm* Surosque (Syrosque) apertos *Vossius* (*collato Menandro rhetore VIIII 136 Walz. III 334 Spengel. cf. etiam Bernhardii hist. litt. gr. II 1 562*) *Lm** 13 Gnidum *V sed cf. LMueller de re metrica 316* 14 Golgos *Auantio debetur*

XXXVII 1 *Atilius Fortunatianus 2697 P 350 Gaisf.* in iambico metro si paenultimam longam feceris, scazon uocatur, quem et choliambon et hipponaction uocant, ut 'Salax — contubernales' 2 pilleatis *ex uestigiis libri germanensis reuocaui* (*cf. Fleckeisenum de orthogr. lat. p. 25*): pileatis βω *Lm* 5 *del Handius obs. 84* pu-

an, continenter quod sedetis insulsi
centum an ducenti, non putatis ausurum
me una ducentos irrumare sessores?
atqui putate: namque totius uobis
frontem tabernae *sc*ipionibus scribam.
puella nam me*i*, quae meo sinu fugit,
amata tantum quantum amabitur nulla,
pro qua mihi sunt magna bella pugnata,
consedit istic. hanc boni beatique
omnes amatis, et quidem, quod indignum est,
omnes pusilli et semitarii moechi:

---

10 sopionibus || 11 nam me || *post* 16 *inscriptio* Ad Egnatium ||

---

tere *Clumper in miscell. philol. et paed. II 148* 9 iamque *Handius obs. 88* 10 scipionibus βω: sopionibus *V Vossius* scorpionibus β *Lm* scriptionibus *Marcilius HAKochius* inscriptionibus *Handius obs. 90* titionibus *CScioppius uerisim. II 14 p. 118* sponsionibus (= *mit kohlenstöcken*) *Heysius* scopionibus pingam *Heinsius ad Burmanni Petron. 22 p. 101* scorpionibus figam *Froehlichius. apud Petronium 22 p. 24 Buech.* cum Ascyltos grauatus tot malis in somnum laberetur, illa quae iniuria depulsa fuerat ancilla totam faciem eius fuligine longa perfricuit et non sentientis labra humerosque sopitionibus pinxit *in librorum petronianorum* sopitionibus *duo uocabula in unum falso coaluisse ueri simile est: cf. quae Buechelerus ad l. c. adnotauit* 11 nam mei *scripsi ex Heinsii et Silligii coniectura* nam mi (*cf. XXI 11 LXXVII 3*): nam me *V* (Puella nam me, quae *Lm* Puella nam, me quae *Spengelius lect. 120*) namque *Auantius* nam mea (β) *Statius* amata *Handius obs. 92* quae e βω
17 — 20 *a uersibus praecedentibus separati in V cum carmine sequenti cohaerent. eos BGuarinus et Auantius post XXXVIIII 9 conlocauerunt. eosdem ex alio quodam Catulli carmine desumptos et e Capri grammatici libris, quos Priscianus ante oculos habuisset (uide quae ad u. 17 et 18 attulimus), in codices Catulli receptos iuxta carmen similis argumenti XXXVIIII positos esse Handius obs. 93 existi-*

tu praeter omnes une de capillatis,
cuniculosae Celtiberi*ae* fili
Egnati, opaca quem bonum facit barba
et dens hibera defricatus urina.

XXXVIII

Male*st*, Cornifici, tuo Catullo,
male*st* me hercule et *est* laboriose,
et magis magis in dies et horas.
quem tu, quod minimum facillimumque est,
qua solatus es allocutione?
irascor tibi. sic meos amores?
paulum quid lubet allocutionis,
maestius lacrimis simonideis.

---

18 celtiberi? || XXXVIII 1 Male est si carnifici || 2 Male si me || est *omissum*

---

mauit 17. 18 *Priscianus bis citauit: V 77 673 P 188, 21 H* 'unus' quia de uocatiuo quidam dubitant, Caper, doctissimus antiquitatis perscrutator, ostendit hoc usum Catullum et Plautum. Catullus 'Tu praeter omnes une de capillatis Celtiberosae Celtiberiae fili' *et VII 22 741 P 305, 11 H* Catullus autem 'Tu praeter — fili'. *priore loco* omnes, *posteriore, si darmstad.*^{c} (*in quem ex Catullo* cuniculosae *inlatum est*) *exceperis, itidem omnes Prisciani libri* Celtiberosae *habent*

XXXVIII 2 et est *Silligius* (*Froehlichius comm. acad. monac. III 3 703*): est *om* V*ω* *Lm* ei et *Lachmannus** (*cf. eundem etiam ad Lucr. p. 152*) mehercules et laboriose *LMueller de re metr. 254* 6 *posuit post* 3 *Scaliger* 7 quid iuuet *Heinsius adu. 642* quod iuuet *Vossius* *finem carminis lacunosum esse Parthenius Muretus Statius alii contenderunt. Froehlichius post u. 8 add I*^{b} *4 — 6* 8 Misisses *Statius* Mollius (*uel* Mulsius) *Ramlerus*

XXXVIIII

Egnatius, quod candidos habet dentes,
renidet usque quaque. sei ad rei uentum est
subsellium, cum *orator* excitat fletum,
renidet ille. si ad pii *rogum* fil*i*
lugetur, orba cum flet unicum mater,
renidet ille. quicquid est, ubicunque est,
quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum
neque elegantem, ut arbitror, neque urbanum.
quare monendum *te* est mihi, bone Egnati.
si urbanus esses aut Sabinus aut Tiburs
aut pa*s*tus Vmber aut obesus Etruscus

XXXVIIII 3 Subsellum || excitat orator || 4 regum filii || 9 te *omissum* || 11 parcus ||

XXXVIIII *De hoc carmine cf. FOsannus comment. seminar. philol. gissens. 1 (ed. a. 1856) 8—15* 2 'sei *Laurentianus*' *Lm V?*: seu (*uel* sed) βω si *Vossius* (*cf. u. 4*) 4 seu ad pii (*uel* pii ad) ω (*cf. u. 2*) 9 te *add Spengelius lect. 121*: monendus es ω monendus est mihi. bone *Muretus* 11 pastus *Vossius Lm**: parcus *V*ω *Lm* fartus *idem Vossius et Meleager spicil. 21 Lm** (*Hp*). *uocabulum a Catullo hoc loco scriptum eius fere sententiae fuisse quam emendationes uossianae praebent demonstrare uidentur haec quae Scaliger ad suam ipsius* (*ad Varronem p. 21 ed. bip.*) *emendationem* porcus (*Lm**) *defendendam adnotauit*: ea emendatio confirmatur lexico PDanielis, cui parile ego uidi in monasterio uindocinensi. in eo glossario antiquo hic uersus producitur cum interpretamento 'id est grassus pinguis'. *in his glossariis in ipso uersu catulliano* Aut pinguis Vmber *scriptum fuisse paene certum est. cf. Turnebi aduers. XIIII 8* 'Aut parcus Vmber' male scribi uideretur. Petrus quidem Daniel sese in antiquissimo reperisse lexico ait locum ita prolatum 'Aut pinguis Vmber' *et in glossis uaticanis* (*in Mai classic. auctor. VII 574*) *haec leguntur:* Pinguis grassus. nam obesus plus est quam pinguis. Catullus ait 'Aut pinguis Vmber (*cod.* ubera) aut obe-

aut Lan*u*uinus ater atque dentatus
aut Transpadanus, *ut* meos quoque attingam,
aut qui lubet qui puriter lauit dentes,
tamen renidere usque quaque te nollem:
nam risu inepto res ineptior nulla est.
nunc Celtiber *es*: Celtiberia in terra,
quod quisque minxit, hoc sibi solet mane
dentem atque rus*s*am defricare gingiuam,
ut quo iste uester expolitior dens est,
hoc te amplius bibisse praedicet lot*i*.

XXXX

Quaenam te mala mens, miselle Rauide,
agit praecipitem in meos iambos?
quis deus tibi non bene aduocatus

12 lamiuinus? || 13 aut meos || 17 es *omissum* || 19 rusam || 21 lotus || XXXX Ad Rauidum ||

sus Etruscus (*cod.* et prossus) 12 Lanuinus β *LMueller de re metr 252* acer β *Heinsius* 17 es *add Corradinus de Allio Lm**: es *om VLm* et *ald. editio cantabrig. a. 1702* at *Doeringius* (*de uocabulorum* Celtiberia in terra *ordine cf. Ritschelium ad Reifferscheidii Suetonium 492*) Nunc Celtiber in Celtiberia terra *Scaliger* ω Nunc Celtiberus: *Palladius* 18 *et* 19 *respexit Apuleius apol. p. 393 Oudend. 10, 9 Krueg., nec tamen adcurate his citauit uerbis:* nisi forte in eo reprehendendus sum quod Calpurniano puluisculum ex arabicis frugibus miserim: quem multo aequius erat spurcissimo ritu Hiberorum, ut ait Catullus, sua sibi urina: 'dentem atque russam pumicare gingiuam'. *uerba* sua sibi urina *Apulei esse nec diuersam uersus 18 scripturam haberi posse, id quod Lachmannus putauit, Leutschius mant. erud. gotting. 1855 p. 1965 et Osannus l. c. p. 14 dispexerunt* 19 russam *Apuleius* (*cf. Lachmannus ad Lucretium 217*): rusam *V* defricare] pumicare *ex Apuleio post alios Osannus* 21 lotus *V Osannus*

XXXX 1 Raude ω (*sed cf. LMueller de re metr. 271*) 2 hunc

uecordem parat excitare rixam?
an ut peruenia*s* in ora uulgi?
quid uis? qua lubet esse notus opta*s*?
eris, quandoquidem meos amores
cum longa uoluisti amare poena.

XXXXI

Ameana puella defututa
tota milia me decem poposcit,
ista turpiculo puella naso,
decoctoris amica formiani.
propinqui, quibus est puell*a* curae,
amicos medicosque conuoca*te*:
non est sana puella. nec rogate
qualis sit: solet *esse* imaginos*a*.

---

5 perueniamus in || 8 poema al'. poena || XXXXI 1 A me an a || 5 puelle || 6 conuocare? || 8 et imaginosum

---

uersum Porphyrio et commentator cruquianus ad Hor. carm. I 16 24 respexisse uidentur. cf. infra fragm. Cat. III 5 perueniamus ora β *Silligius* 6 Quouis *Statius* Cuiuis *Vossius* Quiuis *Heysius*

XXXXI 1 Ameana *Froehnerus mus. rhen. XIII 149 pro 'Ammiana' positum esse putat.* Amiani *nomen est in Cic. ad Att VI 1 13.* Amoena illa *Heysius* Ametina *Hauptius in editione secunda* Aufilena *Pohlius lect. 41. possis etiam* Anniana (*cf. Gruteri inscr. 159, 9 Paulii encyclop. antiq. I² 1020*) Ah me, an illa *Scaliger* Ain sana puella *Vossius* diffututa *BGuarinus* (*Hs*) (*cf. ad XXVIIII 13*) 7 rogate *V:* rogare β. *utrum editores praetulerint ex iudicio quod de uersu sequenti fecerunt pependit* 8 esse imaginosa *scripsi:* et imaginosum *VLm* haec imaginosum βω *Scaliger Lm** sit: solide est imaginosa *Hauptius* sit: stolida atque imaginosaat *Pleitnerus progr. spir. 16* rogare Q. s. solet: en imaginosam (*Hs*) *uel* solet haec imaginosa *Doeringius* rogare Qualis sit solet haec (aes *Froehlichius*) imaginosum

XXXXII

Adeste, hendecasyllabi, quot estis
omnes undique, quotquot estis omnes.
iocum me putat esse moecha turpis
et negat mihi uestra reddituram
pugillaria, si pati potestis.
persequamur eam, et reflagitemus.
quae sit quaeritis. ill*a* quam uidetis
turpe incedere, m*i*mice ac moleste
ridentem catu*li* ore gallicani.
circumsistite eam, et reflagitate,
'moecha putida, redde codicillos,
redde, putida moecha, codicillos.'
non assis facis? o lutum, lupanar,

XXXXII 7 illam || 8 mirmice || 9 catulli ||

(= *speculum*) βω rogare Q. s. solet haec imago (inepta *Clumper*) nasum *Turnebus adu. XIIII 8 Clumper miscell. philol. et paed. II 149. carmen hoc in fine mutilum esse censet post alios Silligius*

XXXXII 4 uestra *V*ω: nostra βω *Lm* 5 Pugillaria: *cf. Charisii art. gr. I 75 P 97, 10 K* 'hos pugillares' et masculino genere et semper pluraliter dicas, sicut (? *an* sicut ait) Asinius in Valerium (ium *amissa in codice*), quia pugillus est qui plures tabellas continet in seriem sutas. at tamen 'haec pugillaria' saepius neutraliter dicit idem Catullus in hendecasyllabis. *uerba Catulli* Et negat mihi nostra (*sic*) redditurum (*sic*) Pugillaria, si pati potestis *ab editoribus superioribus uerbis Charisii inserta cum in codice non extent, Keilius recte omisit* (*de loco Charisii cf. MHauptius ind. lect. berolin. aestiu. a. 1855 p. 4 et FOsannus commentar. sem. gissens. II 15 et meae quaest. catull. I 24*) 5 sic pati potestis? *Meleager spic. 21*
8 mimice *Turnebus apud PPithoeum aduers. subsec. I 17* (*cf. Gruteri lamp. II 765*) *et in aduersar. XVIII 15*: rhythmice *Scaliger*
13 o lutum, o lupanar *uel* o lutum luparum *Statius* o blitum (o) lu-

aut si perditius potest quid esse.
sed non est tamen hoc satis putandum.
quod si non aliud potest, ruborem
ferreo canis exprimamus ore.
conclamate iterum altiore uoce
'moecha putida, redde codicillos,
redde, putida moecha, codicillos'.
sed nil proficimus, nihil mouetur.
mutanda est ratio modusque uobis,
siquid proficere amplius potestis,
'pudica et proba, redde codicillos.'

XXXXIII

Salue, nec minimo puella naso
nec bello pede nec nigris ocellis
nec longis digitis nec ore sicco
nec sane nimis elegante lingua,
decoctoris amica formiani.
ten prouincia narrat esse bellam?
tecum Lesbia nostra comparatur?
o saeclum insapiens et infacetum!

---

17 Ferre o || 21 Sed nihil || 22 nobis

---

panar *Scaliger ad Varron. p. 216 bip. Heinsius adu. 643* 14 potes β *Spengelius lect. 117* 22 nobis V *Spengelius lect. 117* 23 *erat cum conicerem* amplius putatis

XXXXIII 1 nimio β *Scaliger* modico *Ramlerus* 8 insipiens et inficetum βω

XXXXIIII

O funde noster seu sabine seu tiburs
(nam te esse tiburtem autumant quibus non est
cordi Catullum laedere: at quibus cordi est
quouis sabinum pignor*e* esse contendunt),
sed seu sabine siue uerius tiburs,
fui libenter in tua suburbana
uilla *mal*a*m*que pectore expul*i* *t*ussim,
non inmerenti quam mihi me*u*s ue*n*t*e*r,
dum sumptuosas appeto, dedit, cenas.
nam, sestianus dum uolo esse conuiu*a*,
orationem *i*n Antium petitor*e*m
plenam ueneni et pestilentiae legi.
hic me grauido frigida et frequens tussis
quassauit usque dum in tuum sinum fugi
et me recuraui otioque et urtica.
quare refectus maximas tibi grates
ago, meum quod non es ulta peccatum.
nec deprecor iam, si nefaria scripta
Sesti recepso, qui*n* grauedinem et tussim

XXXXIIII 4 pignoris || 7 aliamque || expulsus sim || 8 meus uertur || 10 conuiuii || 11 minantium petitorum || 19 Sestire cepso qui ||

XXXXIIII 7 *em Auantius*. expui tussim *Scaliger* (*at cf. LXXVI 22*) 8 *em Faernus apud Statium* 11 *em Statius*. in Actium petitorem βω 12 legit βω *cf. ad u. 21* 13 Hinc *Bergkius* grauido] *de scriptura huius uocis Victorius uar. lect. IIII 8 dixit* 15 ocymo βω 17 ulte *Faernus* ω ultu' *Mure-*

non m*i*, sed ipsi Se*s*tio ferat frigus,
qui tunc uocat me cum malum librum leg*i*.

XXXXV

Acmen Septim*ius* suos amores
tenens in gremio 'mea' inquit 'Acme,
ni te perdite amo atque am*o*re porro
omnes sum assidue paratus annos
quantum qui pot*e* plurimum perire,
solus in Libya Indiaque tosta
caesio ueniam obuius leoni.'
hoc ut dixit, Amor, sinistra ut ante,
dextra sternuit approbatione*m*.
a*t* *A*cme leuiter caput reflectens
et dulcis pueri ebrios ocellos
illo purpureo ore sa*u*iata
'sic' inquit, 'mea uita Sept*um*ille,
huic uni domino usque seruiamus,
ut multo mihi maior acriorque

---

20 mihi || sectio *uel* septio || 21 legit || XXXXV 1 septimos || 3 amare || 5 potest || 9 approbatione || 10 Ad hanc me || 12 saniata || 13 septimulle *uel* septinulle

---

tus (*Hs*) 20 mi ω (*cf. LMueller de re metr. 156*): mihi *V Lm* ferat uirus *Bergkius* 21 legi *Lachmannus* (*ad Lucret. 290*), *qui duodecimo quoque uersu* legi *ex V reuocauit*: legit *V* ω malum legit librum βω (*cf. qu. I 302*)

XXXXV 1 Septumios (septimos *V*) *Spengelius lect. 121* 3 amore *Froehlichius*: amare *V* ω *Lm* 8 *et* 9 *del Silligius*. sinistra, ut ante Dextra, ω Amor sinistra, ut ante, Dextram *Rossbachius* sinistram ut ante Dextram βω sinistra ut ante, Dextra sternuit appro-

ignis mollibus ardet in medullis'.
hoc ut dixit, Amor, sinistra *ut* ante,
dextr*a* sternuit approbationem.
nunc ab auspicio bono profecti
mutuis animis amant amantur.
unam Septumius misellus A*c*men
mauult quam Syria*s* Britanniasque:
uno in Septimio fidelis Acme
facit delicias libidinisque.
quis ullos homines beatiores
uidit, quis Venerem auspicatiorem?

XXXXVI

Iam uer egelidos refert tepores,
iam caeli furor aequinoctialis
iocundis zephyri silescit aureis.
linquantur phrygii, Catulle, campi
Nicaeaeque ager *u*ber aestuosae:
ad claras Asiae uolemus urbes;
iam mens praetrepidans auet uagari,
iam laeti studio pedes uigescunt.
o dulces comitum ualete coetus,

---

17 sinistrauit ante || 18 Dextram || 21 agmen || 22 syriasque || XXXXVI 1 uere gelidos || 5 ruber estuore ||

---

bationе *V* ω Amor sinister ante Dextram *Vossius* 17 *et* 18 *cf. uersus 8 et 9* 24 libidinisque *V:* libidinesque βω *Lm*

XXXXVI 7 *et* 8 *posuit post* 3 *LDoederlinus orat. et comment. II 308*

longe quos simul a domo profectos
diuersae uariae uiae reportant.

XXXXVII

Porci et Socration, duae sinistrae
Pisonis, scabies famesque mundi,
uos Veraniolo meo et Fabullo
uerpus pr*ae*posuit Priapus ille?
uos conuiuia lauta sumptuose
de die facitis? mei sodales
quaerunt in triuio uocationes?

XXXXVIII

Mellitos oculos tuos, I*u*uenti,
siquis me sinat usque basiare,
usque ad milia basiem trecenta,
nec unquam *u*ide*a*r satur futurus,
non si densior aridis aristis
sit nostrae seges osculationis.

---

10 quo || XXXXVII 4 proposuit || XXXXVIII 1 inuenti || 4 inde cor satur

---

8 *an* laeto? 11 Diuerse *V* ω Diuersos βω (*cf. Spengelius lect. 103*)

XXXXVII 2 Memmi βω 3 Veranniolo βω *Lm* (*cf. VIIII 1 XII 16. 17 XXVIII 3*)

XXXXVIII 4 uidear *BGuarinus:* uideor *Statius* (*cf. RKlotzius em. XIII*) inde, reor, *Froehlichius* inde ego cor *Silligius* (*cf. etiam cens. 290*) Nec unquam saturum inde cor futurum est βω 5 africis aristis *Marklandus ep. crit. 157*

XXXXVIIII

Disertissime Romuli nepotum,
quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
quotque post aliis erunt in annis,
gratias tibi maximas Catullus
agit pessimus omnium poeta,
tanto pessimus omnium poeta
quanto tu optimus omnium patronus.

L

Hesterno, Licini, die otiosi
multum lusimus in meis tabellis,
ut conuenerat esse delicatos.
scribens uersiculos uterque nostrum
ludebat numero modo hoc modo illoc
reddens mutua per iocum atque uinum.
atque illinc abii tuo lepore
incensus, Licini, facetiisque,
ut nec me miserum cibus iuuaret,
nec somnus tegeret quiete ocellos,
sed toto indomitus furore lecto
uersarer cupiens uidere lucem,
ut tecum loquerer, simulque ut essem.
at defessa labore membra postquam

XXXXVIIII Ad M. Tullium || 7 patronum || L Ad Lucinium || 1 lucini || 7 abiit || 8 lacini faceti tuique || 10 somnos || 12 Versaretur || 13 simulque ut omnem al'. essem || 14 Ad

---

L 2 *an* in tueis? (*cf. qu. cat. I 263*) inuicem libellis *Sabellicus* (*in Grut. lamp. I 164*)   3 esse: delicatos Scribens ω

semimortua lectulo iacebant,
hoc, iocunde, tibi poema feci
ex quo perspiceres meum dolorem.
nunc audax caue *s*is, precesque nostras,
oramus, caue despuas, ocell*e*,
ne poenas Neme*s*is reposcat a te.
est u*e*mens dea: laedere hanc caueto.

LIa

Ille *mi* par esse deo uidetur,
ille, si fas est, superare diuos
qui sedens aduersus identidem te
spectat et audit

18 caueris precesque || 19 ocello || 20 nemessis || reposcat (*et* reponat?) || 21 uehemens || LIa Ad Lesbiam || 1 mihi impar ||

18 caue *ultima correpta, qua mensura Catullus et huius carminis uu. 18 et 19 et LXI 152 usus est, Seruio ad Vergilii Aeneid. IIII 409 p. 288 Lion. in memoria fuisse uidetur. cf. quae infra ad Catulli fragm. X adnotauimus.* Nunc audax cauere est *Spengelius lect. 114* 20 reponat: ah te! *uel* reponat: Ate *Meleager spicil. 23. posterius Vossius quoque* 21 uemens *Statius Hauptius* (*cf. Lachmannum ad Lucr. 133 et LMuellerum de re metr. 253*): uehemens *V ω Lm*

LIa *Catullus ex Sapphus carmine a Longino de sublimitate c. 10, 2 seruato* (*fragm. 2 Neuii et Bergkii poet. lyr. p. 666*) *conuertit. tres priores strophae apud Sappho et Catullum eaedem sunt, quibus tamen carmen genuinum absolutum non erat: apud Longinum enim stropha quarta integra et quintae uersus primus secuntur, quarum nihil hodie apud Catullum extat. Lachmannus quidem ad Frankii fastos horatianos p. 237* neque illud *inquit* Catulli 'Otium Catulle tibi molestum est' neque sapphicum ἀλλὰ πᾶν τολματὸν satis apertum est, cum tamen illud ab hoc expressum esse satis constare uideatur. *idem FNeuius*

dulce ridentem, misero qu*od* omnis
eripit sensus mihi: nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi
. . . .
lingua sed torpet, tenuis sub artus
flam*ma* demanat, sonitu suopte
tintinant aures gemina*e*, teguntur
l*u*mina nocte.

LI b

otium, Catull*e*, tibi molestum est:
otio exultas nimiumque gestis.
otium et reges prius et beatas
perdidit urbes.

---

5 que || 10 Flamina || 11 gemina || 12 Limina || LI b 13 catulli

---

ad Sapphus fragm. p. 35 dixit 4 *Doederlinus orat. et comment. II 300 in Sapphus carm. u. 5* καὶ γελᾶις *coniciens post uersum 4 et Sapphus et Catulli interpunxit* 8 *om V* ὡς γὰρ εὔιδον (σ' ἴδω *libri*) βροχέως σε (με *libri*), φώνας οὐδὲν ἔτ' εἴκει *Sappho ex recensione Bergkii* Vocis in ore *Doeringius in ed. a. 1834 p. 64* (*Froehlichius Hellerus philol. XI 434 Hs*) nihil est super mi-rabile dictu *Froehnerus philol. XIIII 585* Quod loquar amens β *Parthenius* 11 Tinnitant *Froehlichius* geminae *ISchraderus Lm** (*Hauptius obs. cr. 33 Hs. sed cf. GHermannum ann. Iahn. XXXIII 249*): gemina *V ω Lm* gemina et *Spengelius lect. 113* (*cf. Pfeifferi symb. 45*)

LI b 13—16 *in V ω* (*Lm Hp Hs. cf. etiam OMueller hist. litt. gr. I 322 ORibbeckius de Catullo. Kilon. 1863. p. 31. 56*) *prioribus uersibus adnexos separaui. eosdem ut pote ab interpolatore additos del Martyni-Laguna l. c. p. 655 Handius obs. 33 Silligius Iungclaussenus de chronol. 13. Pfeifferus symb. p. 49 quattuor hos uersus pro integro Catulli carmine uenditauit* (*iam Perreius adnotauit credo esse prin-*

LII

Quid est, Catulle? quid moraris *e*mori?
sella in curuli struma No*n*ius sedet,
per consulatum perierat Va*t*inius:
quid est, Catulle? quid moraris *e*mori?

LIII

Risi nescio quem modo *e* corona,
qui, cum mirifice ua*t*iniana
meu*s* crimina Caluos explicasset,
admirans ait haec manusque tollens
'dii magni, salap*u*tium d*i*sertum!'

LII In Nouium ‖ 1. 4 mori ‖ 2 nouius ‖ 3 uacinius ‖ LIII 1 et corona ‖ 2 uaciniana ‖ 3 Meos ‖ *post* 4 *inscriptio* De octonis capite ‖ 5 salapantium desertum

---

cipium alterius). *'post stropham tertiam lacuna uidetur esse' Rossbachius* 'Otium Catulle] *hoc nihil ad superiora illa pertinet. . . estque omnino* ἀποσπασμάτιον *catulliani poematis quod perierit' Statius. similiter Bergkius Teuffelius (conuers. germ. a. 1862, 120) Spengelius lect. 113 indicauerunt. ego duo carmina metro sapphico conscripta, cum olim in hac libri catulliani parte nullo alio interiecto extarent et in unum iam pridem falso coaluissent, a scriba libri V ita crediderim mutilata esse ut et posteriores prioris carminis* Ille mi par *et priores posterioris carminis strophae errore quodam omitterentur.*

LII 2 struma *scripsi* (*cf. qu. I 35*)*:* Struma ω *Lm.* Scrofa *Marius Victorinus 2575 P 174 G ter scripsit:* erit in exemplo uersus hic 'Sella in curuli scrofa Nonius sedet *e. q. s. cf. Plinius hist. nat. XXXVII 81* si quidem extat hodieque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus est Nonius senator, filius strumae Nonii eius quem Catullus poeta in sella curuli uisum indigne tulit, *Boetius cons. philos. III pr. 4* quo fit ut indignemur magistratus saepe nequissimis hominibus contigisse. unde Catullus licet in curuli Nonium sedentem strumam tamen adpellat, *Atilius Fortunatianus 2673 P 314 G* cuius (*trimetri*) exemplum 'Sella in curuli struma Nonius sedet' *e. q. s.. denique cf. qu. I 41* 3 perierat *V:* peierat βω *Lm*

LIII 1 in corona ω 5 *Seneca controuers. VII* (*III*) *19 p.*

LIIII

O*th*onis caput oppid*o* pusillum,
*H*eri rustic*a* semilauta crura,
subtile et leue peditum Libonis,
si non omnia, displicere uellem
tibi et *Fuf*icio, sen*i* recocto:
irascere iterum meis iambis
immerentibus, unice imperator.

LIIII 1 Octonis ‖ oppido est ‖ *post* 1 *uersus L 16 et 17 iterum scripti* ‖ 2 Et eri (*uel* heri) rustice ‖ 5 sufficio seniore cocto ‖ *post* 5 *inscriptio* In Camerium

---

211 Bursiani erat enim (*Caluus*) paruulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum 'salaputium disertum'. (salaputtium *ex libro bruxellensi Bursianus:* salaputium saliputium saluputium *alii libri Senecae*): salapantium *V* salapucium *uel* salapatium β salicippium *Paulus Manutius apud Muretum et Honoratus Ioannius apud Statium* salipusium *OGifanius conlect. lucretian. 421* salapittium *IVossius ad Melam p. 219 et obs. 118* (*cf. etiam ATurnebus aduers. XXIIII 18*) salopugium *Salmasius exerc. plinian. I 50b*

LIIII *Post Scaligerum aliosque hos septem uersus in unum carmen integrum coniunxi* (*cf. qu. I 221*). *Lachmannus* (*Hp*) *post* 3 *et* 5 *lacunae signa posuit. Parthenius duo carmina fecit ex septem uersibus, utrumque mutilum et lacunosum* (*u. 1—3 et 4—7*). *similia Muretus Statius Pleitnerus* (*progr. spir. 18 et epithal. 35*) *et Rossbachius*
1 oppido βω: oppido est *V Lm* 2 Heri βω *cf. qu. I 223:* Et eri *V* (*Lm*) Vetti *Vossius* ω rustica *aldina 1502:* rustice *V* ω *Lm* Rustice ω 5 Fuficio *Hauptius:* sufficio *V Lm* Fuffitio *Scaliger* Fufecio Suffecio Suffitio *alii* seni recocto] 'glossarium interpretatur ἄπεφθον γέροντα, cum hunc locum in animo haberet' *Scaliger* (*cf. Hauptii qu. 2*) 7 Inmerentibus β *Lm*

LV

Oramus, si forte non molestum est,
demostres ubi sint tuae tenebrae.

LV *Cf. de hoc carmine quae in ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 3—11 dixi. quo modo uersus carminis huius a Catullo distributi sint ualde dubium est. in primis difficultates iniciunt dactyli phalaeceorum in hoc uno carmine a Catullo saepius contracti. qua de contractione cf. Lachmannus ad Terentianum p. XV LMueller de re metr. 166 HWeilius ann. Iahn. LXXXV 337 m. qu. cat. I 229. FHandius (in programmate ienensi a. 1848, quo carmen hoc in antiquam formam restituere conatus est) putauit Catullum partem huius carminis aliquam strophis uersuum binorum ita conposuisse ut uersus singuli priores dactylum contractum uel spondeum, posteriores contra integrum dactylum continerent· haec quam statuit dactylicorum et spondaicorum uersuum uicissitudo ne turbata uideretur, necesse habuit in uersu 8* uideo *et 23* si ego fingar *pro* uidi *et* si fingar *scribere. quo facto ex Handii sententia a uersu 1—12 sex strophae adparent binorum uersuum, septimam efficiunt uersus 13 et 23 — Handius enim Lachmannum secutus post uersum 13 decem illos uersus 23—32 inseruit —, deinde septem secuntur uersus dactylici 24—30: in quibus cum cursores inlustrissimos commemorauerit, poeta metri phalaecei celeritatem genuinam retardare et cohibere noluerit. hos excipiunt quinque strophae (u. 31 32 14—21) et dimidia. nam unus uersus spondaicus (22) restat. huius Handii sententiae partem Leutschius nunt. erudit. gotting. 1855 p. 1989 ita adprobauit ut Handium recte quidem formam uersus phalaecei disticham adgnouisse, sed falso uersus illos decem carmini huic inseruisse iudicaret, quippe qui ex altero carmine quod ad eundem Camerium de eadem re Catullus scripsisset seruati essent. his igitur uersibus omissis Leutschius strophis totum constare carmen arbitratus et inter u. 13 et 14 uersum huius fere sententiae 'et oneri maximo es' et post ultimum u. 22 uersum huius sententiae 'quem protinus uersibus celebrabo' (conl. VI 16. 17) amissum esse statuit. ego quidem, cum uersus singuli ita ut omnes eodem modulo strophico tenerentur distribui non possent, in ind. lect. dorp. a. 1864 duo genera strophae ab Handio repertae admisi, alterum in quo uersus contractus integro antecedit, alterum in quo ordine inuerso bini uersus conlocati sunt. prius genus in prioribus (u. 1—12) posterius in posterioribus (u. 15—22) carminis uersibus inuenitur. alia lege in medio carmine uersus 23—30 obstricti sunt, h. s. quattuor strophae binorum*

te campo quaesiuimus *m*inore,
te in circo, te in omnibus libellis,
te in templo summi Iouis sacrato.
in Magni simul ambulatione
femellas omnes, amice, pre*n*di,
quas uultu uidi tamen serena*s*.
aue*ns* te sic ipse flagitabam:
'Camerium mihi, pessimae puellae!'
qu*ae*dam inquit: 'nudum reduc *puellum*!

LV 1 molestus es || 3 in minore || 7 prehendi || 8 serena || 9 A uelte || 11 Quendam || puellum *omissum*

---

phalaeceorum eorumque integrorum, ut pote cursorum celeritatem exprimentium. denique hi uersus utrimque strophis singulis inclusi sunt a lege proximarum declinantibus. nam in stropha septima (u. 13 et 14) posterior quoque uersus dactylum contraxit atque strophae duodecimae (u. 31 et 32) uersus prior item spondeum recepit. — sed neque ulla harum distributionum satis probabilis est neque ea quam ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 299 proposuit.

1 *ex* molestus es *V* molestu's *Rossbachius* 2 Demostros *V. de scribendi ratione cf. PhWagneri orthogr. uergil. 456. 458 et Fleckeisenum annal. Iahn. LX 261* latebrae β *Scaliger* 3 Te in campo *Silligius, quod fortasse uerum est* 4 labellis *uel* tabernis β sacellis *RKlotzius annal. Iahn. LVII 86* 6 *h. u. ante Lachmannum interpunctione aliter posita non tam cum septimo quam cum quinto uersu coniungebatur* 8 uideo βω *Handius progr. ienens. a. 1848 p. 11* tenens *ARiesius l. c. p. 297* sereno βω 9 Auens te *scripsi ind. lect. dorp. a. 1864 p. 6:* A uelte *V* Ah uel te β *Lm* Has uel te *Scaliger* Has ut te *Froehlichius* At uel te *Handius* Aulum, te *Heysius* Aullistis — sic *Doederlinus lect. uar. hebd. Erlang. 1836 p. 8 = orat. et comment. I 396* A queis te *IPohlius lect. 47* Auens teque subinde flagitabam *ARiesius l. c. 296* 11 puellum *addidi l. c. p. 9:* nudum reduce .... (β) *Lm*(*Hp*) nudum sinum reducens *Auantius* ω *Lm** nudum sinum recludens *ARiesius* nitidum sinum reducens *idem Auantius* tunicae sinum reducens *Froehlichius* Quaedam

en he*i*c in roseis latet papillis.'
sed te iam ferre Herculei labos est:
14 tanto te*n* fastu negas, amice?
23 non custos si fingar ille Cretum,
25 non Ladas ego p*in*nipesue Perseus,
24 non si pegaseo ferar uolatu,
26 non Rhesi niueae citaeque bigae:
adde huc plumipedas uolatilesque,
uentorumque simul require cursum:
quos *c*unctos, Cameri, mihi dicares,
30 defessus tamen omnibus medullis
et multis langoribus peresus
32 essem te, m*i* amice, quaeritando.

---

12 Hem (?) hec ‖ 14 te in ‖ 23—32 *post LVIII 5 conlocati* ‖ 25 primipesue ‖ 29 iunctos ‖ 32 mihi

---

inquit: tu nudulum reduce (β) *Handius* 12 heic *ex* hec *V scripsi:* hic β ω *Lm* 14 ten *Muretus Lm**: te in *V* ω *Lm* amico β *Handius Heysius. Post uersum* 14 *uersus decem* Non custos si fingar *usque ad* Essem te mi amice *inserui in V post carmen LVIII, quocum arte cohaerent, positos. cf. qu. cat. I 196. eandem uersuum dispositionem Froehlichius quoque commendauit. olim uulgo (Hs.) uersui 22 adnectebantur. Lachmannus (Hand. Hp. Rb.) eos post u. 13 conlocauit. in codice furiano et in editionibus Guarini et Mureti post u. 12 inserti sunt. Silligius hos uersus alius cuiusdam Catulli carminis fragmentum esse arbitratur. item Leutschius iudicauit. (cf. supra) eos a Catullo abiudicauit ARiesius l. c.* 23 si ego fingar *Handius* 25 24 *transp. Muretus (Rb. Hs.): 24. 25 V* ω *Lm. Froehlichius uersus ita ordinauit 25 26 23 24* 25 Ladas si ω 26 Non Rhesi] Non si herus *Froehlichius* niueis citisque bigis *Muretus* niuea citaque biga *Handius 'ex optimis' ut ait 'libris' et Rossbachius. ego* niueae citaeque bigae *genetiuos esse puto* 27 plumipedas *V Silligius Heysius:* plumipedes ω *Lm* 29 cunctos *Schraderus Lm**: iunctos *V* ω *Lm* 32 mi ω: mihi *V Lm*

dic nobis ubi sis futurus, ede
audacter, *c*ommitte, crede luce*i*.
nu*m* te lacteolae tenent puellae?
si linguam clauso ten*e*s in ore,
fructus proiicies amoris omnes:
uerbosa gaudet Venus loquella.
uel si uis, licet obseres palatum,
dum *u*ostri si*m* particeps amoris.

LVI

O rem ridiculam, Cato, et iocosam
dignamque auribus et tuo cachinno.
ride, quicquid amas, Cato, Catullum:
res est ridicula et nimis iocosa.
deprendi modo p*u*pulum puellae
trusantem: hunc ego, si placet Dionae,
protelo rigida mea cecidi.

---

16 hoc committe ‖ lucet ‖ 17 Nunc ‖ 18 tenens ‖ 22 nostri ‖ sis ‖ LVI Ad Catonem ‖ 5 populum ‖ 7 Pro telo

---

15 ubi sis: securus ede *Guietus* 16 *ex* hoc committe *V Vossius* *haec* ede hoc Audacter, committe lucei *Scaligero debetur* 17 tenent papillae *Perreius Palladius Heinsius Santenius* 21 Vel signis (*i. e. sigillis*) licet *Vossius* 22 Dum nostri fis *Heysius*

LVI 5 *an* in puella? 6 Crissantem β Instantem *Froehlichius* sic *Statius* 7 Pro telo *V* ω

LVII

Pulcre conuenit improbis cinaedis,
Mamurrae pathicoque Caesarique.
nec mirum: maculae par*es* utrisque,
urbana altera et illa formiana,
impressae resident nec eluentur:
morbosi pariter gemelli utrique,
uno in lectulo erudituli ambo,
non hic quam ille magis uorax adulter,
riuales soci*ei* puellularum:
pulcre conuenit improbis cinaedis.

LVIII

Caeli, Lesbia *no*stra, Lesbia illa,
illa Lesbia, quam Catullus unam
plus quam se atque suos amauit omnes,
nunc in quadriuiis et angiportis
glubit magna*ni*mi Rem*i* nepotes.

LVII 3 paris ‖ 5 nece luentur ‖ 9 socii et puellularum ‖ LVIII 1 uestra ‖ 5 magna admiremini nepotes ‖ *post* 5 *secuntur L V 23—32*

LVII 3 Nimirum β 6 tenelli *Hauptius obs. 40 Lm** *uulgo (Lm) post* pariter *interpungunt orationem, quam ego cum Heysio interrumpi nolui (cf. qu. I 189). Rossbachius uerba* gemelli utrique *cum uerbis* Vno in lectulo *interpunctione coniunxit* 7 *interpunctionem olim uulgo post* lectulo *positam Meleager spicil. 24 (Hp. obs. 40 Lm) deleuit* ludulo *Muretus* lectululo *Auantius* loctulo et *Froehlichius* Vnilectuli *Statius* Ambo molliculi, erudituli ambo *HAKochius symb. philol. bonn. 317* 9 sociei *Scaliger*: socii et *V* ω *(cf. Hauptii obs. 41)* socii ω *Lm*

LVIII 1 uestra *V nescio an recte* 5 magnanimi Remi *Vossius Lm**: magnanimos Remi βω *Lm*

LVIIII

Bononiensis Rufa Ruf*ul*um fellat,
uxor Meneni, saepe quam in sepulcretis
uidistis ipso rapere de rogo cenam,
cum deuolutum ex igne prosequens panem
ab semiraso tunderetur ustore.

LX

Num te leaena montibus liby*st*inis
aut S*c*ylla latrans infima inguinum parte
tam mente dura procreauit ac taetra,
ut supplic*i*s uocem in nouissimo casu
conte*m*ptam haberes a nimis fero corde?

LVIIII In Rufum ‖ 1 rufum fallat ‖ LX 1 libisinis ‖ 2 silla ‖ 4 suppliciis ‖ 5 Conteptam ‖ animis ‖ LXI Epithalamium Iunie et Mallii

---

LVIIII 1 fallat *V Scaliger* 5 *'mihi finis epigrammatis deesse uidetur et eius quod sequitur principium' Statius*

LX *'fragmentum potius quam epigramma integrum' Muretus* 1 Libystinis *Scaliger (cf. OKellerus in Fleckeiseni annal. supplem. IIII 354) :* Libyssinis ω 5 a nimis (*V*): ah nimis β ω *Lm*

LXI *CPleitnerum (de epithalamiis catullianis. Dilingae a. 1858) secuti huius epithalamii choros quattuor a pueris et puellis uicibus alternis canendos discreuimus, primum (u. 1—45) et quartum (191—235) stropharum nouenarum, alterum (46—120) et tertium (121—190) stropharum quaternarum denarum. uulgo (Lm) uno tenore strophae omnes decurrunt. IAHartungius philol. III 245 uirgines solas carmen cecinisse putauit. cf. etiam ORibbeckius nou. mus. heluet. I 229. — Lachmannus in Bergkii et Caesaris ephemer. antiq. 1845 p. 484 demonstrauit strophas h. carminis singulas ex systematis duobus, priore uersuum ternorum, posteriore uersuum binorum constare. adstipulatus est Hauptius, qui iam in qu. 26 similia docuerat, et Heysius. (cf. LMueller*

LXI

Collis o *h*eliconi*i*
cultor, Vraniae genus,
qui rapis teneram ad uirum
uirginem, o Hymenaee Hymen,
o *H*ymen Hymenaee,

cinge tempora floribus
suaue olentis amar*a*ci,
flam*m*eum cape, laetus huc
huc ueni niueo gerens
luteum pede soccum,

excitusque hilari die
nuptialia con*c*inens
uoce carmina tinnula
pelle humum pedibus, manu
pineam quate taedam.

namque Iunia Ma*n*lio,
qualis Idalium colens

---

1 eliconei || 5 O hymence hymen || 7 amarici || 8 Flameum || 12 continens || 16 mallio

---

de re metr. 117): uulgo (Lm) uersus disponebantur quasi strophae singulae singulis systematis constarent. (cf. Rossbachius et Westphalus de re metr. II 505) **1 Heliconei** (*V*) *Scaliger* **5 O Hymen Hymenaee** *aldina a. 1502, Lachmannus, qui hanc lectionem omnibus uersibus pherecrateis quibus Hymenaeus inuocatur (secundum lectionem V in u. 50) restitui uult (cf. ad u. 125):* **Hymen o Hymenaee** βω (*item u. 40. 50. 60*) **15 Spineam** *Parthenius* **16 Iunia**

uenit ad phrygium Venus
iudicem, bona cum bona
nubet alite uirgo,

floridis uelut enitens
myrtus asia ramulis,
quos hamadryades deae
lud*icr*um sibi rosido
nutriunt humore.

quare age huc aditum ferens
perge linquere thespiae
rupis aonios specus,
nympha quos super irrigat
frigerans Aganippe,

ac domum dominam uoca
coniugis cupidam noui,
mentem amore reuinc*i*ens
ut tenax hedera huc et huc
arborem implicat errans.

---

24 Ludricum || 33 reuincens

V Heysius: Vinia β *Lm* (*Hp. Rb.*) Iulia βω (*cf. qu. I 332*) 23 Quas *Pleitnerus* 24 roscido βω 25 Nutriunt in odore *BGuarinus* in agello *Pleitnerus* (*cf. Lachmann. ad Terentian. p. XVI*) 30 Lympha (ω) — Aganippae *NHeinsius ad Verg. ecl. 10, 12* 31 Ad β *Statius* Ad — nouae *GHKortenius progr. gymn. aquisgranens. a. 1824 p. 11* 32 Coniugi *Pleitnerus* 42 citarier]

uosque item simul, integrae
uirgines, quibus aduenit
par dies, agite in *m*odum
dicite 'o Hymenaee Hymen,
o Hyme*n* Hymenae*e*,'

ut lubentius, audiens
se citarier ad suum
munus, huc aditum ferat
dux bonae Veneris, boni
coniugator amoris.

Quis deus magis *e*st ama-
tis petendus amantibus?
quem colent homines magis
caelitum? o Hymenaee Hymen,
o Hymen Hymenae*e*.

---

38 nodum || 40 O hymenee hymenee hymen || 46 *et* 47 magis amatis | Est petendus || *post* 49 *add* Compararier ausit || 50 O hymen hymenee hymen

---

cf. haec Placidi glossa VI 557 (class. auct ed. Mai) Citarier, celeriter moueri 46 est ama-(tis) *Bergkius philol. XVI 619:* amatis (Est) *V* ancxiis *Hauptius qu. 23 Lm* aemulis *GHermannus ann. Iahn. XXII 306* ambitu β *Handius qu. 8* a macris Expetendus *Statius* a catis *Heysius* a diis *Froehlichius* a maritis (Est) *Froehnerus philol. XIIII 584* in malis *Rossbachius* mage mutueis *Pleitnerus progr. spir. 8 epith. 23* mage amantius *Osannus comment. semin. philol. giss. III 12* magis ac (ah *Scal.*) magis *Guarinus Scaliger* ω magis ac mage est Expetendus *HLeyser ann. Iahn. XV 37* 48 colant ω *Bent-*

te suis *t*remulus parens
inuocat, tibi uirgines
zonula soluunt sinus,
te timens cupida nouos
captat aure marit*u*s.

tu fero iuueni in manus
floridam ipse puellulam
dedis a gremio suae
matris, o Hymenaee Hymen,
o Hymen Hymenaee.

nil potest sine te Venus
fama quod bona comprobet
commodi capere: at potest
te uolente. quis huic deo
compararier ausit?

nulla quit sine te domus
liberos dare, nec parens
stirpe *nitie*r: at potest
te uolente. quis huic deo
compararier ausit?

---

51 sui siremulus || 55 maritos || 56 fer o || 58—60 Dedis a gremio sue matris | O hymenee hymen hymenee || 68 uicier

---

leius in edit. miscell. RDawesii kiddiana. Cantabr. 1817 p. 57 Pleitnerus 51—60 *transp Pleitnerus post u. 75* 54 tumens ω (*Hs*) ciens *Passeratius* pauens *Pleitnerus* Te te Hymen *Vossius* Te timent: *Muretus* 55 maritos *V Silligius (cf. Wagneri orthogr. uergil. 448)* 58—59 Matris a gremio suae Dedis βω 68 nitier βω (*Hs*):

quae tuis careat sacris
non queat dare praesides
terra finibus: at queat
te uolente. quis huic deo
compararier ausit?

claustra pandite ianuae,
uirgo ades. uiden ut faces
splendidas quatiunt comas?
81 tardet ingenuus pudor:
83 flet, quod ire necesse est.

86 flere desine. non tibi, *Au*-
runculeia, periculum est
nequa femina pulcrior

---

77 adest ‖ *post* 81 *sequitur u.* 82 (*cf. infra post u.* 110) ‖ 86—87 non tibi | Arunculeia

---

uicier *V* cingier *ISchraderus Lm** uincier βω *Lm* iungier *Scaliger* stirpem enitier *Froehlichius* stirpi euincier *Pleitnerus* 73 Terrae *Ramlerus* 77 ades *ISchraderus et IPhKrebsius* (*de epithal. Cat. Gissae 1813 p. 56*)*:* adest *V* ω adest? *Nobbius de metr. Cat. II 20* *Inter* 81 *et* 83 *uersum* Quem tamen magis audiens *add V*, *quem Lachmannus post u. 110 transposuit* (*cf. etiam Lachm. ad Propert. a. 1816 p. 290*). *ante Lachmannum uersu 82 hic seruato bini uersus 94 et 95 ex interpolatione editionum antiquarum et post u. 78 et post u. 83*, *in quo* necesse sit *scribebant*, *iterabantur*, *unde ex una duae strophae orerentur* 81 Tardat ω. *fortasse scribendum* Tardet ingenuus pudor? Fles quod ire necesse est?
86—87 tibi Au- | runculeia *ThBergkius ad Anacr. p. 31* (*Hs.* A- | runc.

clarum ab Oceano diem
uiderit uenientem.

talis in uario solet
diuitis domini hortulo
stare flos hyacinthinus.
sed moraris, ab*i*t dies:
prodeas, noua nupta.

prodeas, noua nupta, si
iam uidetur, et audias
nostra uerba. uide*n*? faces
aureas quatiunt comas:
prodeas, noua nupta.

non tuus leuis in mala
deditus uir adultera
pro*br*a turpia persequens

---

94. 109. 119. 199 abiit ‖ 95 *omissus* ‖ 98 uiden ut ‖ 103 Procatur pia

---

Hp.): tibi | Aurunculeia *uel* Auruncleia ω *FOsannus comm. semin. philol giss III 14* tibi | Arunculeia *VLm* (*cf. qu. cat. I 332 GSchmitzius mus. rhen. XVII 303 CKeilius ibid. XVIII 142 CHeraei stud. crit. in Tac. cod. 83*) 95 *om V: add* ω (*cf. qu. I 195*). *FHandius qu. cat a. 1849 p. 9 uersus 94—100 ita constituit:* Sed moraris? abit dies: Prodeas noua nupta. | Iam uidetur ut audias Nostra uerba. uiden, faccs Aureas quatiurt comas. Sed moraris? abit dies: Prodeas noua nupta 96…97 Prodeas, n. n., sis: (Iam uidetur) ut audias *Scaliger* (st Iam uidetur) et *IVossius* sic Iam uidetur *Pleitnerus* (si Iam uidetur) ut *RBentleius in edit. miscell. RDawesii kiddiana p. 58*
98 uiden? ω: uiden ut *V* uido ut ω Nostra nunc: uiden ut *LLangius* 103 Probra ω *Lm**: Proca *V Scaliger Lm* Prona *Heysius*

a tuis teneris uolet
  secubare papillis,

lenta qu*in* uelut adsitas
  uitis implicat arbores,
  implicabitur in tuum
complexum. sed ab*i*t dies:
  prodeas, noua nupta.

82 quem tamen magis audiens
  . . . .
114 o cubile, quod omnibus
. . . .
  candido pede lecti,

quae tuo ueniunt hero,
  quanta gaudia, quae uaga
  nocte, quae medio die
gaudeat! sed ab*i*t dies:
  prodeas, noua nupta.

Tollite, *o* pueri, faces:
  flam*m*eum uideo uenire.

---

106 Lentaque uelut || 82 *cf. ad u.* 81 || 121 o *omissum* || 122 Flamineum

---

Porcae *Froehlichius* 106 quin βω: que *V* qui ω *Lm* quei *Scaliger* 109 Collulum *Bentleius* *post* 110 *cum Lachmanno* (*Hp. Hs.*) *u.* 82 *posui. amissa supplere conabantur B Guarinus aldinae Muretus Froehlichius Heysius Pleitnerus alii* 118 media βω

ite, concinite in modum
'*o* Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymenae*e*.'

ne diu tacca*t* procax
fescennina *ioc*atio,
nec nuces pueris neget
desertum domini audiens
concubinus amorem.

da nuces pueris, iners
concubine: satis diu
lusisti nucibus: lubet
iam seruire Talasio.
concubine, nuces da.

sordebant tibi uillicae,

---

123 *post* 125 *conlocatus* ‖ 124 *et* 125. 144 149 sq. 154 sq 159 sq. 164 sq. 169 sq. 174 sq. 179 sq 184 sq. 189 sq. Io hymen hymenee io | Io hymen hymenee io ‖ 126 taceatis ‖ 127 lotatio

124 O Hymen Hymenaee io *aldina a. 1502 Lm** (*Hs.*)*:* Io Hymen Hymenaee io *V* ω *Lm* 125 O Hymen Hymenaee *ald. Lm** (*cf. ad u. 5*): Io Hymen Hymenaee io *V* Io Hymen Hymenaee βω *Lm* Hymen o, Hymenaee o *Heysius. item omnia in uersibus* 144 (*sed uide h. l.*). 149 150. 154 155 (*sed cf. h. l.*). 159 160. 164 165. 169 170. 174 175. 179 180. 184 185. 189 190 126 Nec ω 127 iocatio *NHeinsius adu. 644 Lm** (*Hs*)*:* locutio βω *Lm* 129 uidens *conieci ind. lect. dorpat. a. 1864 p 12* (*quod probauit ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 300*) Desitum dominei dolens *Pleitnerus* Desertum — amore *IVossius* Desertus — amore *LLangius* Desertum domino *editor cantabrig. a. 1702 Doeringius* 133 iubet *ISchraderus emendat p. 10* iuuet *Pleitnerus* 134 Talasio *V:* Talassio βω *Lm* 136 uilluli *Corradinus*

concubine, hodie atque heri:
nunc tuum cinerarius
tondet os. miser ah miser
concubine, nuces da.

diceris male te a tuis
unguentate glabris marite
abstinere: sed abstine.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymenaee.

scimus haec tibi quae licent
sola cognita: sed marito
ista non eadem licent.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymenae*e*.

nupta, tu quoque quae tu*u*s
uir petet caue ne neges,
ni petitum aliunde eat.

---

141 Diceres || 145 *omissus* || 151 tuis

---

de Allio (*Doer. Hs. Doederlinus de synon. lat. III 21*) Sordebam tibi, uillice Concubine β *BGuarinus Scaliger* uillicus *RBentleius in edit. miscell. RDawesii kiddiana. Cantabr. 1817 p. 58* 147 Soli β *Statius Heinsius adu. 644 Froehlichius* 153 Ni *V Lm* (*cf. ad*

o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

En tibi domus ut potens
et beata uiri tui:
quae tibi sine serui*a*t
(*o* Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e)

usque dum tremulum mouens
cana tempus anil*i*tas
omnia omnibus annuit.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

transfer omine cum bono
limen aureolos pedes,
rasilemque s*u*bi forem.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

aspice *in*tus ut accubans

158 seruit || 162 anilis etas || 168 sibi || 171 unus ut

Lucret p. 117): Ne βω 156 patens *Heinsius adu. 644* En tibi domus — ut potens Et (En *Heinsius*) beata! — uiri tui *Pleitnerus* 158 sine seruiat β *Pontanus* ω: sine seruit *V* bene seruiat *Doeringius* sine fine seruit β sine fine erit *quidam apud Auantium* ω *Lm* quae seni tibi (tibi sene *Scaliger*) seruiet *Statius* Quo tibicine seruiat *Vossius* 163 annuet *Auantius Lm** annuat *Pleitnerus* 171 intus

uir tuus tyrio in toro
totus immineat tibi.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

illi non minus ac tibi
pectore uritur intimo
flamma, sed penite magis.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

mitte brachiolum teres,
praetextate, puell*ul*ae:
iam cubile ade*a*t uiri.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymena*e*e.

uos bonae senibus u*ir*is

---

177 uritur *et* urimur || 182 puelle || 183 adeant || 186 Bone senibus unis

---

Statius. ω *Lm*:* unus *V* ω *Lm* unctus *CBarthius adu. XXI 19 p. 1060 Heinsius adu. I 10 p. 102, qui etiam* udus *coniecit.* imus β *Scaliger Passeratius Fruterius (u. Gruteri lamp. V 1 389) Liuineius not. 18*
183 adeant *V* ω 186 Vos bonae (Vos *add* β, Iam *add Pleitnerus*) senibus uiris *Statius et Scaliger Lm*:* Bonae senibus unis *V Lm* Vos bonae senibus bonis *Vossius (Froehl. Hp.)* Vos unis senibus bonae ω *Palladius Auantius Muretus (Sill. Rb.)* Pronubae, senibus uiris *Heysius* Vnicis senibus bonae *Kortenius progr. gymn. aquisgran.*

cognitae be*ne* feminae,
collocate puell*ul*am.
o Hymen Hymenaee io,
o Hymen Hymenae*e*.

Iam licet uenias, marite:
uxor in thalamo *t*ibi est
ore floridulo nitens
alba parthenice u*elut*
luteumue papauer.

a*t*, marit*e*, (*i*ta m*e* iuuen*t*
caelites) nihilo minus
pulc*er* *e*s, ne*que* te Venus
negligit. sed abit dies:
perge, ne re*m*orare.

non diu remorat*us* es,
iam uenis. bona te Venus
*iu*uerit, quoniam palam

---

187 berue || 188 puellam || 192 est tibi || 194 uultu || 196—200 *post* 205 *conlocati* || 196 Ad maritum tamen iuuenem || 198 Pulcre res nec || 200 rememorare || 201 remorata || 203 Iuuenerit

---

a. *1824 p. 13* 187 breue βω *Lm* 192 tibi est β *Bentleius l. l. p. 58 Lm*: est tibi *V* ω 196—200 *emendauit et loco suo reddidit Scaliger* 202 Iam uenis? *Pleitnerus* Iam Venus, bona

quod cupis capis et bonum
non abscondis amorem.

ille pulueris *af*ricei
siderumque micantium
subducat numerum prius,
qui *u*ostri numerare uol*t*
multa milia lude*i*.

*l*udite *u*t lubet, et breui
liberos date. non decet
*t*am uetus sine liberis
nomen esse, sed indidem
semper ingenerari.

Torquatus uolo paruulus
matris e gremio suae
porrigens teneras manus
dulce rideat ad patrem
s*e*mihiante labello.

---

205 abscondas ‖ 206 ericei ‖ 209 nostri ‖ uolunt ‖ 210 ludere ‖ 211 Et ludite et lubet ‖ 220 Sed mihi ante

---

te Venus β 204 Quod cupis cupis *Heinsius adu. 644* 206 Africei *Lm ex Heinsii adu. 644* Africi: ericei *V* aridi *Broukhusius apud Burmannum ad Lotich. I p. 282 1Schraderus emendat. p. 1—9 Doeringius* Erythrei ω *Muretus Handius* Elici (= *Elii* ʼΗλείου) *Froehlichius* 210 mollia *Statius* ludei (ludi *BGuarinus*) *Scaliger Lm:* ludere *V* lusus *uel* lusuum (*prob Vngerus de Tanus. Gem. 35*) ω luctae *Vossius* 220 Semihiante *Scaliger:* Sed mihi ante *V*

sit suo similis patri
Manlio et facile inscieis
noscitetur ab omnibus
et pudicitiam suae
matris indicet ore.

talis illius a bona
matre laus genus approbet
qualis unica ab optima
matre Tel*e*macho manet
fama pen*e*lopeo.

claudite ostia, uirgines:
lusimus satis. a*t*, bonei
coniuges, b*e*ne ui*ui*te et
munere assidu*o* ualentem
exercete iuuentam.

---

222 insciens || 224 suam || 229 theleamaco || 230 penelopeo || 232 ad || bolnei *et* bonei || 233 bone uite et || 234 assidue

---

Sed hiante ω Sed micante *Auantius* 222 facie *Burmannus ad anthol. lat. II 125 (uol. I p. 305) et IIII 201 (II 150) Lm** insciens *V Pleitnerus* 223 *ne perpetuitas numerorum syllaba ultima u.* omnibus *turbaretur multa coniecerunt.* Manlio et facile omnibus Noscitetur ab inscieis *Hauptius qu. 27, sed ilico reiecit. pro* Et (224) Sic *GHermannus annal. Iahn. XXII 306 et EKlussmannus philol. XI 592.* Manlio ut — Sed pudicitiam (*prob Leyser ann. Iahn. XV 37 Handius qu. cat. 12*) *Bergkius ad Anacreont. p. 33* Dulce rideat ad patrem Semihiante labello Sic suo similis patri Manlio ut facile omnibus Noscitetur et insciis *Froehlichius* Manlio, ut — Noscitetur ab obuieis *Bergkius philol. XVI 618. sed* obuieis *iam prius Pleitnerus epithal. 49* 233 bene uiuite et βω *Lm**: bone uite et *V* bone uitei et β *Lm* Veneris bonae *Froehlichius et Pleitnerus* 234 assiduo βω: assidue *V Lm*

LXII

Vesper adest: iuuenes, consurgite: uesper Olympo
expectata diu uix tandem lumina tollit.

LXII Exametrum carmen nuptiale

LXII Ad lectiones huius carminis archetypas cognoscendas praeter V etiam lectiones libri T (thuanei inter parisinos 8071) utiles sunt. Epithalamium Catulli T Epithalamium Quintilianus quoque h. carmen nominauit. cf. ad u. 45. — Hoc carmen amoebaeum ex Sapphus epithalamio quodam expressum (cf. HKoechlii orat. academ. Turici 1859 I 198) certa numerorum lege compositum est (conf. ORibbeckius mus. heluet. nou. I 227). quod primus Naekius ind. lect. bonn. hib. a. $182^3/_4$ p. II (opusc. I) uidit, cuius sententiam hoc conspectu explicaui: stropha α iuuenum u. 1—5: antistropha α' puellarum u. 6—10 (= 5 uu.) | β iuu. 11—19 (= 8 uu., omisso uersu 14) ‖ Γ pu. 20—25: Γ' iuu. 26—31 (= 6 uu.) | Δ pu. 32—x^a: Δ' iuu. x^b—38 (= ? uu.) | E pu. 39—48: E' iuu. 49—58 (= 10 uu) ‖ β' iuu. 59—66 (= 8 uu.). in primis non plures quam tres certaminis ipsius fuisse strophas (ΓΔE) Naekius intellexit. ceterum post u. 32 uersus aliquos excidisse iam Auantius (emend. p. 984 ed. paris. a. 1604) dispexit. quod Statius et Scaliger adgnouerunt, negauit male Vossius (cf. Hauptii qu. 37). contra iusto plures amissos esse uersus Lachmannus in editione priore — in altera nihil de hac re scriptum extat — et Hauptius (qu. 48) statuerunt, ille sexaginta, hic triginta inter u. 32 et 33 uersus perisse arbitrando. quibus adsumptis ille sedecim hic duodecim fuisse stropharum carmen opinatus est. at Hauptius postea ab hac sententia desciuit ipse, cum in utraque sua editione ita ut GHermannus ann. Iahn. XXII 309 fecit uersus ordinaret. is autem hunc carminis ordinem statuit: Prooemium α iuu. 5: α' pu. 5 ‖ Proodos β iuu. 9 ‖ Mesodos. Γ pu. 6: Γ' iuu. 6 | Δ pu. x: Δ' iuu. x | E pu. 11: E' iuu. 11 ‖ Epodos β' iuu. 9. tres fuisse certaminis ipsius partes cum Naekio et Hermanno Hartungus quoque (philol. II 240) Froehlichius (munt. erudit. monac. XI [1846] 55) Leutschius (nunt. erud. gotting. 1855 p. 1997) Pleitnerus ARiesius (ann. Iahn. LXXXXI 302) credunt. consentiunt praeter Riesium eidem et ORibbeckius ann. Iahn. LXXV 70 de uersuum numero stropharum E et E' cum Hermanno, qui antistropham E' uersu intercalari auxit et in strepha E aut post u. 40 (prob Hp. in edit utraq.) aut post u. 41 unum excidisse uersum iudicauit. illud tamen iam ante Her-

surgere iam tempus, iam pinguis linquere mensas:
iam ueniet uirgo, iam dicetur hymenaeus.
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

cernitis, innuptae, iuuenes? consurgite contra:
nimirum *oetaeos* ostendit noctifer *ignes*.

---

3 pingues ‖ 7 Nimirum hoc eos ‖ imber

---

mannum Muretus et alii fecerunt, hoc Spengelius, qui (in Seebodii archiuo nouo a. 1828 4, 101) post 41 putauit uersum interceptum esse. Riesius utrumque inprobauit. Spengelio iure Froehlichius, qui insuper uu. 40 et 41 transposuit, Rossb. Leutsch. Pleitn. adsensi sunt. maior de numero uersuum stropharum Δ et Δ' existit dubitatio, quas Hartungus et Koechlius (l. c.) senorum, Froehlichius et Riesius octonorum, Pleitnerus nouenorum, Leutschius autem denorum uersuum fuisse coniectarunt. denique ut uersuum numerus str. β et β' accurate congrueret, Naekius uersum 14 in libro thuaneo solo seruatum expunxit, contra Hermannus in stropha β' uersum amissum esse uidit: cui adstipulatus Hauptius post u. 65 lacunae signa posuit. prae hauptiana tamen probaui rationem Rossbachii, qui post u. 59 uersum interceptum esse putauit. Pleitnerus ante u. 59 uersum supplere uult, praeterea duas strophas uersuum quinorum strophis α et α' respondentes in carminis fine amissas esse arbitratus. contra Hartungus Leutschius Riesius strophas β et β' loco epodon habent, quarum uersus accurate sibi respondeant non sit necesse. denique Rossbachius epiphonemata opinatus extra stropharum concinnitatem conlocata et ibi tantum cantata esse ubi hemichoria uirginum et iuuenum se exciperent, reliquos uersus in strophas et quaternorum et quinorum uersuum diuisit. hic est ordo eius: Prooemium 2 str. amoeb. (iuu. 4 uu. pu. 4.) ‖ Proodos 2 str. iuu. (iuu. 4 iuu. 4) ‖ Mesodos 8 str. amoeb. (α pu. 5: α' iuu. 5, β pu. 5: β' iuu. 5, γ pu. 5, δ pu. 5: γ' iuu. 5, δ' iuu. 5) ‖ Epodos 2 str. iuu. (iuu. 4 iuu. 4). cf. etiam Rossbachium et Westphalum de re metr. gr. II 28

3 pinguis *T:* pingues *V* ω   6 consurgere contra β
7 oetaeos β: oeta eos *T* hoc eos *V*   ignes β: imbres *T* β imber *V* Oetaeo se ostendit noctifer igne *Marcilius* Oetaeos (= Οἰταῖος) se ostendit noctifer umbreis *Bergkius philol. XII 581* Oetaeas obtendit n. umbras *Statius* exosas obtendit n. umbras *Pleitnerus* Oceano se osten-

sic certest: uiden ut perniciter exiluere?
non temere exiluere: canent quo*d* ui*nc*ere par est.
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

non facilis nobis, aequalis, palma parata est:
aspicite, innupt*ae* secum ut medit*ata* requirunt.
non frustra meditantur: habent memorabile quod sit.
nec mirum, penitus quae tota mente laborant.
nos alio mentes, alio diuisimus aures:
iure igitur uincemur: amat uictoria curam.
quare n*unc* animos saltem committite uestros:
dicere iam incipient, iam respondere decebit.
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

---

9 quo uisere parent ‖ 12 innupte que ‖ meditare querunt ‖ 14 *omissus* ‖ 17 Quare non

---

dit n. imbre *Scaliger* Eoos (*Lm**) *uel* optatos *uel* aetherios — ignes ω 8 certest *V:* certes .l. *T* certe est *Statius* certe βω 9 quod uincere par est *Marcilius aster. 10 Hauptius qu. 30 (Hs. Rb.)*: quod (quo *Lm*) uisere par est *T Lm* quo uisere parent *V* quos *uel* quo uincere p. e. ω quod uespere p. e. *Meleager spicil. 25* quo sidere p. e. *Lachmannus** quoi fidere p. e. *Leutschius l. c. 1998* quod dicere p. e. *Doeringius* quod discere p. e. *ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 301* quo uincere sperant *Pleitnerus* quod uix superare est (= quod uix suparest) *ego aliquando* 11 aequalis *TV* (*cf. Wagneri orthogr. uergil. 404 Lachm. ad Lucret. p. 56*): aequales ω *Lm* 12 Aspicite innuptae quaeso ut *Statius* requirant ω
14 *habet T solus: om V* (*cf. qu. I 195*), *om item editiones antiquissimae, recepit eum primus Muretus in editione ueneta a. 1554 ex T ipso, id quod paene certum est* (*cf. infra ad u. 63*). Ni mirum *conieci* quae] nam *Leutschius l. c. 1994* tota penitus quae *Muretus Vossius* ω laborent *Vossius* ω. *eiecerunt h. u. Naekius l. c. et Lachmannus in editione priore* 15 Non *T* dimisimus β *Pleitnerus*
17 Quare non (*V*)? animos *Spengelius lect. 100* conuertite *T*

Hespere, qui caelo fertur crudelior ignis?
qui natam possis co*n*plexu auellere matris,
co*n*plexu matris retinentem auellere natam
et iuueni ardenti castam donare puellam.
quid faciunt hostes capta crudelius urbe?
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

Hespere, qui caelo lucet i*u*cundior ignis?
qui desponsa tua firmes co*n*ubia flamma,
qu*ae* pepigere uiri, pepigerunt ante parentes,
nec iunxere prius quam se tuus extulit ardor.
quid datur a diuis felici optatius hora?
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

Hesperus e nobis, aequal*i*s, abstulit unam

*

namque tuo aduentu uigilat custodia semper.

---

21. 22 complexu || 26 iocundior || 27 connubia || 28 Quo || 32 aequales

---

solus Vossius Hauptius (qu. 29) Heysius 20 fertur *TV*: feruet *Pleitnerus progr. spir. 7 epithal. 67* lucet β potuit β (*cf. Hauptii qu. 33*) patuit *ThBergkius* 22 natae — matrem *Froehlichius* 24 faciant ω 28 Quae *T*: Quo *V* Quoi *uir doctus in Zimmermanni diar. a. 1834 p. 979* Quod βω 32 aequalis *T*: aequales *V* ω *Lm* aequalem β e nostris aequalem hinc (*uel* aequalibus) abstulit *Statius* aequalem sustulit β *Pleitnerus* '*Post h. u. (32) aliqui desunt*' *Auantius in emendationibus. Vossius Doeringius Silligius Hartungus Koechlius u. 32—35 puellis, iuuenibus 36—38 attribuerunt, Rossbachius 32 et 33 puellis, 34—38 iuuenibus adscripsit. contra Lachmannus Hauptius Heysius Pleitnerus Froehlichius u. 32 puellis, sed 33—38 iuuenibus recte dederunt* 33 Nempe *Vossius*

nocte latent fures, quos idem saepe reuertens,
Hespere, mutato comprendis nomine Eo*us*.
at l*u*bet innuptis ficto te carpere questu.
quid tum, si carpunt tacita quem mente requirunt?
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

ut flos in saeptis secretus nascitur hortis,
ignotus pecori, nullo contusus aratro,
quem mulcent aurae, firmat sol, educat imber
. . . .
(multi illum pueri, multae optauere puellae:
idem cum tenui carptus defloruit ungui,
nulli illum pueri, nullae optauere puellae),
sic uirgo, dum intacta manet, *d*um cara suis e*st*:
cum castum amisit polluto corpore florem,
nec pueris i*u*cunda manet nec cara puellis.
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

ut uidua in nudo uitis quae nascitur aruo
nunquam se extollit, nunquam mitem educat uuam,
sed tenerum prono deflectens pondere corpus

---

35 nomine eosdem || 36 At libet || 45 tum cara sui sed || 47 iocunda

---

34 saepe] mane *Froehlichius* 35 Eous *ISchraderus emend. 15* ω *Lm**: eosdem *V* ω *Lm* (*Hp. Hs.*) 36 At lubet ω: Adlucet *T* At libet *VLm* 37 Quid tua *Doederlinus uar. lect. tr. Erlang. 1839 p. 5* 39 Vt flos qui in *Spengelius lect. 101 et Froehlichius* 40 contusus *V* ω: conuolsus *T Vossius Hauptius* (*cf. qu. 28*) *Heysius Lm* *post* 41 *uersus amissus est. cf. supra. lacunae signa nulla ap. Lm* 45 Catullus in epithalamio 'dum

iam iam contingit summum radice flagellum
(hanc nulli agricolae, nulli coluere iuuenci:
at si forte eadem est ulmo coniuncta marito,
multi illam agricolae, multi *c*oluere iuuenci),
sic uirgo, dum intacta manet, dum inculta senescit:
cum par co*n*ubium maturo tempore adepta est,
c*ara* uiro magis et minus est inuisa parenti.
58[b] *Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.*

*A*t tu n*e* pugna cum tali coniuge, uirgo,
. . . .
non aequo*m* est pugnare, pater cui tradidit ipse,
ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.
uirginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
tertia pars patri*st*, *pars est* data tertia matri,

---

55 accoluere ‖ 57 connubium ‖ 58 Cura ‖ 58[b] *omissus* ‖ 59 Et tu nec ‖ 60 equo ‖ 63 pars patri data pars data

---

innupta manet, dum cara suis est', cum prius 'dum' significet 'quoad', sequens 'usque eo' *Quintilianus inst. VIIII 3 16*: tum cara *TV* suis est *T* sui sed *V*' suis. sed βω   53 coluere *V* acoluere *T*   55 acoluere *T* accoluere *V* coluere β   53 *et* 55 accoluere ω ac coluere ω *Silligius. cf. Hauptii obs. crit. 34. 38, qui lectionem* multi acoluere *ex* multei coluere *ortam esse putat*   53. 55 iuuenci] bubulci *A Riesius ann. Iahn. LXXXXI 303*   54 forti *Ramlerus*   marita *T* maritae *Heinsius*   *post* 58 *cum Mureto Statio Spengelio aliis uersum intercalarem inserui (uide supra): om TV* ω *Lm*   59 Et tua nec *T (cf. Leutschius l. c. 1980)* Et (*Voss. Sill. Hs.*) tu nec *V*   *post* 59 *Rossbachium secutus lacunae signa posui (u. supra): om TV* ω *Lm*   63 Tertia pars patrist, pars est data tertia matri *Hauptius qu. 32*: Tertia patris pars est d. t. m. *T* Tertia pars patri data, pars data tertia matri *V* ω *Lm* Tertia pars patris est, pars est d. t. m. *Muretus in ed.] a. 1554 et 1558, ut uidetur ex T (cf. ad u.*

tertia sola tua est. noli pugnare duobus,
qui genero sua iura simul cum dote dederunt.
Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee.

LXIII

Super alta uectus A*tt*is celeri rate maria
phrygium ut nemus citato cupide pede tetigit
adiitque opaca siluis redimita loca deae,
stimulatus *i*bi furenti rabie, uagus an*im*i
deuol*s*it ile*i* acuto sibi pondera silic*e*.
itaque ut relicta sensit sibi membra sine uiro,
etiam recente terrae sola sanguine macula*ns*

LXIII De berecinthia et athi ‖ 1 actis celere ‖ 4 ubi ‖ amnis ‖ 5 Deuoluit iletas acuto sibi pondere silices ‖ 7 Et iam ‖ maculas

---

14), *et Vossius* T. pars patri, pars est d. t. m. *Froehlichius* 64 tu est *T an* tuast*?*

LXIII 1 Seruasse quae Catullum probat ipse tibi liber 'Super — maria' *Terentian. Maur. 2899* hoc genus metri maxime desiderat separari in duas clausulas, tamquam 'Super — Attis' dehinc 'celeri — maria' *Mar. Victorinus 2602 P 212 G* 2 *h. u. bis citauit Atil. Fortunatianus 320* (*2677 P*) *et 321 G* Et Catullus 'Phrygium nemus citato (cito *p. 320*) cupide pede (pede *om p. 320*) tetigit'. ut *om Fortunatianus* β *Scaliger* ω 4 'ibi *Puccii et Minturni excerpta*' *Lm*: ubi *V* ω ut ω animi ω *Lm**: animis βω *Lm* amnis *V* Deuolsit *Hauptius qu. 70*: Deuoluit *V* ω Diuellit *ald. a. 1515* Deuellit ω *Froehlichius* ilei *Bergkius philol. XII 581*: iletas *V* ile *Lachmannus* (ilia *Silligius cens. 288*) ictu *Heysius* icta *Statius* ille ω illa *Scaliger* ω ecce *Froehlichius* acuto (acuta ω *Bergkius*) sibi pondera silice β: acuto sibi pondere silicis (silices *V*) *V* β acuto sibi rodere silicis *Hauptius Lm* acutae sibi pondera silicis *Heysius* 7 Et iam *V* ω

niueis citata cepit manibus leue t*y*panum,
t*y*panum tuom, Cybe*be*, tu*a*, mater, initia,
quatiensque terga taur*ei* teneris caua digitis
canere haec suis adorta est tremebunda comitibus.
'agite ite ad alta, Gallae, Cybeles nemora simul,
simul ite, dindymen*ae* dominae uaga pecora,
aliena quae petentes uelut exules loc*a*
sectam meam *s*ecutae duce me mihi comites
rapidum salum tulistis truculentaque pelag*e*
et corpus euirastis Veneris nimio odio,
hilarate *erae* citatis erroribus *a*nimum.
mora tarda mente cedat: simul ite, sequimini

---

8. 9 tympanum || 9 tubam cibeles tu || 10 tauri et || 13 dindimenee || pectora || 14 loca celeri || 15 execute || 16 pelagi || 18 Hilarate erocitatis (*et* erecitatis) || an animum

---

8 *et* 9 typanum *Scaligero debetur* 9 tuom, Cybebe, *Lachmannus ad Lucr. p. 241:* tubam cibeles *V* (tubam Cybelles *Vossius*) tubam, Cybebe (Cybelle *olim uulgo, item 84 et 91* Cybelle *atque 20 et 35* Cybelles *olim uulgo*) *Silligius* 10 taurei *Lm*: tauri et *V* tauri ω 11 adorta est tremebunda 12 Gallae 15 secutae (*cf. 34*) *cet. respexit Seruius ad Aen. V 610. cf. infra fragment. XI* 11 fremebunda *Muretus* 13 pecora βω *Lm**: pectora *V Lm* uaga pectora dominae (*Lm**) *uel* ad dominae uaga (*uel* iuga *Ahlw.*) pecora (*iam Ramlerus a. 1793 et postea Leyserus quoque ann. Iahn. XV 42 et Froehlichius*) *Ahlwardtus de Atti (Oldenb. 1808) 12* 14 loca ω (*BGuarinus*) *Lm*: loca celeri *V* petentes celeri exilia rate *Ahlwardtus* p. uelut exilia rate *Heysius* p. puppi (*uel* prora *uel* uelo) loca celeri *Silligius ep. crit. (Lips. 1822) 51* p. celeris loca exules *Spengelius lect. 124* petentes celere uelut exules *ego* 15 secutae *Bergkius ap. Rossb. (cf. FBuechelerus ann. Iahn. LXXXVII 333)*: executae *V* ω *Lm* 16 Rabidum *Bergkius* pelage *Victorius apud Spengelium lect. 124 'alii' apud Scaligerum Bentleius ad Manilium IIII 650 Lm**: pelagi *V* ω *Lm* 18 erae (*uel* herae) citatis *Auantius emend. 934 Octa-*

phrygiam ad domum Cybe*b*es, phrygia ad nemora deae,
ubi cymbalum sonat uox, ubi tympana reboant,
tibicen ubi canit phryx curuo graue calamo,
ubi capita maenades ui iaciunt *e*derigerae,
ubi sacra sancta acutis ululatibus agitant,
ubi sueuit illa diuae uolitare uaga cohors,
quo nos decet citatis celerare tripudiis.'
simul haec comitibus A*tt*is cecinit no*th*a mulier,
thias*us* repente linguis trepidantibus ululat,
leue tympanum remugit, caua cymbala recrepant,
uiridem citus adit Idam properante pede chorus.
furibunda simul anhelans uaga uadit anima*m* *a*gens
comitata tympano A*t*tis per opaca nemora dux,
ueluti iuuenca uitans onus indomita iu*g*i:
rapidae ducem sequuntur Gallae proper*i*pedem.
itaque, ut domum Cybe*b*es tetigere lassulae,
nimio e labore somnum capiunt sine Cerere.
piger his labante langore oculos sopor operit:

---

20 cibeles || 23 menade sui || ei derigere || 27 atris || nota || 28 Thiasiis || 31 anima gens || 32 actis || 33 indomita luci || 34 propere pedem || 35 cibeles

---

uius Pantagathus apud Muretum, Victorius uar. lect. XX 10 (ω *Hs.*): cro(ere)citatis *V* aero citatis β *Lm* concitatis β *Statius Silligius* e toleratis *Froehlichius* Hilarate, grex, citatis *Lachmannus ad Propertium* (*a. 1816*) *p. 289* aegrum citatis *Hertzbergius conuers. Cat. german.* (*a. 1862*) *129* 26 celebrare β *Scaliger* 28 strepitantibus *Vossius Rossbachius* 31 anhelam *Froehlichius* animam agens *Lachmannus*: anima gens *V* animo egens βω animi egens *Statius* 34 *an* Rapido (*V*)? properipedem *Iano Meleagro* (*i. e. Balth.*

abit in quiete molli rabidus furor animi.
sed ubi *o*ris aure*i* Sol radiantibus oculis
lustrauit aethera album, sola dura, mare ferum,
pepulitque noctis umbras uegetis sonipedibus,
ibi Somnus exci*t*a*m* Attin fugiens citus abiit:
trepidante *e*um recepit dea Pasithe*a* sinu.
ita de quiete molli rapida sine rabie
simul ips*a* pectore Attis sua facta recoluit,
liquidaque mente uidit sine que*i*s ubique foret,
animo aestuante rusum reditum ad uada *t*etulit.
ibi maria uasta uisens lacrimantibus oculis
patriam allocut*a* *mae*sta*s*t ita uoce miseritus.
'patria o mei creatrix, patria o mea genetrix,
ego quam miser*a* relinquens, dominos ut herifugae
famuli solent, ad Idae *t*etuli nemora pedem,
ut *a*put niuem et ferarum gelida stabula forem

---

38 Abiit ‖ mollis ‖ 39 horis aureis ‖ 40 sol adura ‖ 42 excitum ‖ 43 cum ‖ pasitheo ‖ 45 ipse ‖ 46 sine que his ‖ 47 estuanter usum ‖ retulit ‖ 49 allocuta est ita uoce miseritus (*sscr.* miseriter) maiestas ‖ 51 miser ‖ 52 retuli ‖ 53 Vt caput

---

Venatori) *spicil. 27 et Vossio obs. 170 debetur* 38 molli (mollis *V*) rabidus] Ra(*bidus a rabie dictus*, *qui morbus caninus est.*) Catullus (*in galliambis* '*Abit in quiete mol*)li rabidus (*furor animi*') *Festus 273 M.* 42 excitam *Lachmannus*: excitum *V* ω 43 Trepidantem βω (*Hs.*) eum βω: cum *V* quem *Froehlichius* Trepidans deum *nescio quis* 44 rabida βω 45 ipsa ω: ipse *V Silligius Rossb.* 47 rusum (*V*) *Victorius apud Spengelium lect. 125 Scaliger* (*Rossb. Hp*²): rursum βω 49 maestast (*uel* maesta est) ita uoce miseriter *Muretus* ω *Lm*: est ita uoce miseritus maiestas *V* miseritus, *quod aduerbium est*, *ex V reuocaui.* uoce est ita (est ita uoce *ald.*) moesta miseriter *uicetina a. 1481 aldinae* ω 50 mea creatrix βω (*Hs.*) 51 misera *Froehlichius et Bergkius*: miser *V* ω *Lm*

et earum omnia adirem furibunda latibula,
ubinam aut quibus locis te positam, patria, reor?
cupit ipsa p*u*pula *ad* te sibi dirigere aciem,
rabie fera carens dum breue tempus animus est.
egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
patria bonis amicis genitoribus abero?
abero foro palaestra stadio et gymnasiis?
miser a miser, querendum est etiam atque etiam, anime.
quod enim genus figuraest ego non qu*o*d *o*bierim?
ego mulier, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.
ego gymnasi *f*ui flos, ego eram decus olei:
mihi ianuae frequentes, mihi limina tepida,
mihi floridis *corol*lis redimita domus erat,
li*n*quendum ubi esset orto mihi sol*e* cubiculum.
ego n*unc* deum ministra et Cybeles famula fera*r*?
ego maenas, ego mei pars, ego uir sterilis ero?
ego uiridis algida Idae n*iue* amicta loca colam?
ego uitam agam sub altis Phrygiae colum*i*nibus,

---

56 popula ‖ at te ‖ 62 figura est ‖ non quid abierim ‖ 64 gymnasii sui ‖ 66 circulis (*et* curulis) ‖ 67 Liquendum ‖ solo ‖ 68 Ego nec ‖ ferarum ‖ 70 ydo nene ‖ 71 columnibus

---

54 omnia] omissa *Heysius* amica *Muretus* Et earum ut omnia *Statius* Et ut omnia earum *Scaliger* Et earum ad omnia irem *Ahlwardtus* 60 stadioque gymnasi *Santenius ad Terent. Maur. p. 378 Hertzbergius conuers. germ. (a. 1862) 130* 61 a *V:* ah (ω *Lm*) *et* ha (hac) *libri* animoi *Rossbachius* 62 non quod obierim β (*Statius*) *Silligius* (*Hs*)*:* non quid abierim *V* (figurae, in quod non ego abierim *Ahlwardtus de Atti 14*) nunc quod obierim *Handius Tursellin. IIII 264* non quod habuerim *Scaliger* ω *Lm* 63 Ego puber *Scaliger* ω 68 Ego nunc *Santenius ad Terentian.*

ubi cerua siluicultrix, ubi aper nemoriuagus?
iam iam dolet quod egi, iam iamque paenitet.'
roseis ut h*i*c labellis son*us* *ed*itus adiit
geminas *matris* ad aures noua nuntia referens,
*i*bi iuncta iuga resoluens Cybele leonibus
laeuumque pec*o*ris hostem stimulans ita loquitur.
'agedum' inquit 'age ferox *i*, fac*e* ut hunc furor *agitet*,
fac*e* ut*i* furoris ict*u* reditum in nemora ferat,
mea libere nimis qui fugere imperia cupit.

---

74 hinc ‖ sonitus adiit ‖ 75 matris] deorum ‖ 76 Vbi ‖ 77 pectoris ‖ 78 i *omissum* ‖ fac ‖ agitet *omissum* ‖ 79 Fac ut ‖ ictum

---

Maur. p. 378 et Spengelius lect. 97: Ego nec *V* Egon ut *Bentleius apud Kiddium ad Dawesii miscell. p. 30* Egon ah *Lachmannus in editione priore* Egone heu *Ahlwardtus* Egone et *Nobbius de metr. Cat. I 11 et IH Vossius gloss. margin. p. 266* Ego iam *FIacobsius in doeringiana altera* 74 hic *excerpta Puccii Muretus Bentleius apud Kiddium l. c. p. 292 Froehlichius:* hinc *V (prob. Voss.)* huic ω *Lm* sonus editus adiit *Froehlichius:* sonitus adiit *V* sonitus citus adiit *Bentleius apud Kiddium l. c.* (adiit *prob. etiam Statius et Vossius*) palam sonitus abiit β propalam sonitus abit *Silligius ep. crit. 53 (similia PBoehmius qu. cat. 12)* palans sonitus abiit (*uel* abit) β *Scaliger* ω sonitus uagus abiit *Ahlwardtus* sonitus celer ab. *Heysius* sonitus abiit celer *Lachmannus (cf. Hauptii qu. 46)* huic (*uel* hinc) l. sonus editus abiit *Rossbachius* sonus (?) citus *Bergkius* 75 matris *Lachmannus ad Lucr. 57:* deorum *V* ω Matris deorum ad aures (*uel* Genetricis ad deum aures) *Ahlwardtus de Atti 16* abiit, Geminat deorum ad aures *GHermannus ann. Iahn. XXXIII 249. h. u. del ut spurium Muretus. Scaliger uersum 75 post 76 transpositum sic scripsit* Geminas eorum ad auris noua nunciat ferens 76 iuncta *aut* uincta *V: hoc praetulit Rossbachius* 78 i *add Scaliger* agitet (*om Lm*) *add Lachmannus* (eandem uocem editor iam cantabrigiensis a. 1702 desiderauit)* ut hunc (hinc *Scaliger*) furoribus βω face (fac *V Pohlius*) ut icat hunc furor *Froehlichius et Pohlius lect. 53* 79 Face uti *Lachmannus:* Fac ut *V* Face ut hunc *uel* hic β hinc *Scaliger* ω Face

age caedo terg*a* cauda, tua uer*b*era patero,
fac*e* cuncta mugienti fremitu loca retonent,
rutilam ferox torosa ceruice quate iubam.'
ait haec minax Cybe*b*e religatque iuga manu.
ferus ipse sese adhortans rapidum incitat animo,
uadit fremit refringit uirgulta pede uago.
at ubi humida albicantis loca litoris adiit
tener*a*mque uidit Attin prope marmor*a* pelag*i*,
f*a*cit impetum: ill*a* demens fugit in nemora fera:
ibi semper omne uitae spatium famula fuit.
dea, magna dea, Cybe*b*e, dea domina Dindy*m*ei,
procul a mea tuo*s* sit furor omnis, hera, domo:
alios age incitatos, alios age ra*b*idos.

LXIIII

Pe*l*iaco quondam prognatae uertice pinus

---

81 tergo ‖ tua ueruuera patere ‖ 82 Fac ‖ 84 cibele ‖ 85 (adorta lis) ‖ 88 Tenerumque ‖ marmorea pelago ‖ 89 Fecit ‖ ille ‖ 91 cibele ‖ dindimenei (?) ‖ 92 tuo ‖ 93 rapidos

LXIIII Argonautia ‖ 1 Pelliaco

---

tu *Heysius* 82 Fac cuncta *V Heysius* 85 rabidum *conieci aliquando* (*at cf.* rapidum incitare *et* currentem incitare) rapidum — animum βω 88 Teneramque *Lachmannus:* Tenerumque *V* ω 89 illa *Lachmannus:* ille *V* ω 91 Didymi dea domina *Scaliger* ω dea Dindyma, domina *Ahlwardtus* 92 tuos *scripsi ex* tuo *V:* tuus βω *Lm*

LXIIII *Hoc carmen Lygdamus apud Tibullum III 6 41 respexit:* Sic cecinit pro te doctus, Minoi, Catullus Ingrati referens impia facta uiri. *idem Ouidius fast. III 460 sq. significauit: cf. Hauptius ind. lect. berol. a. 1855, 6 Merkelius ad Ibin p. 359 carmen hoc non esse integrum, sed partem tantum carminis longioris putauit. sed uide Hauptium l. c. 9* 1 *Marius Victorinus 2581 P 182 G* interponimus

dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus et fines *ae*eteos,
cum lecti iuuenes, argiuae robora pu*b*is,
auratam optantes Colchis auertere pellem
ausi sunt uada salsa cita decurrere puppi
caerula uerrentes abiegnis aequora palmis.
diua quibus retinens in summis urbibus arces
ipsa leui fecit uolitantem flamine currum
pinea coniungens inflexae te*x*ta carinae.
illa rudem cursu prim*a* imbuit Amphitrite*n*.
quae simul ac rostro uentosu*m* proscidit aequor
to*r*taque remigio spumis incanduit unda,
emersere f*re*ti candenti e gurgite uultus
aequoreae monstrum Nereides admirantes.
illa*c*, ***hau*t**que alia, uider*unt* luce marinas
mortales oculis nudato corpore nymphas
nutricum tenus extantes e gurgite cano.

---

3 Phasidicos *sscr.* Phasidos ‖ oeteos ‖ 4 puppis ‖ 10 testa ‖ 11 primam ‖ amphitritem ‖ 13 Totaque ‖ 14 feri ‖ 16 Illa atque alia ‖ uidere

---

dactylum, quo pes septimus anapaestus efficiatur, ... ueluti 'Peliaco — pinus' 3 Aeeteos *Hauptius:* Aeetaeos ω *Lm* 11 primam *V* *Spengelius lect. 105* rudi — primam *Statius* 13 incanuit *aldina 1502* ω 14 freti *Lenzius Mitscherlichius Schraderus (idem praeterea* fero), *cf. Hauptii obs. 34 Lm*:* feri *V* ω *Lm* canenti ω *Schraderus Lm** (*Hp.*) freti candenti — Aequorei *uel* feri candenti — Aequoreae et monstrum *Mitscherlichius lect. 14* feri — e gurgite ponti *HAKochius symb. philol. bonn. 317* 16 Illac hautque alia *scripsi* (*cf. L 7*)*:* Illa, atque alia, *V Lm* Illaque haudque alia *Sabellicus (in Gruteri lamp. I 164)* ω Illac atque alia *Statius* Illa atque haud alia *Bergkius* Illa, si qua alia *Lachmannus** (*Hp.*) Illa, antiqua illa *Froehlichius* 17 oculis *V* *Rossbachius:* oculi βω *Lm* 18 Vmblicum β Ventriculum *Froehlichius*

tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
*t*um Thetis humanos non despexit hymenaeos,
*t*um Thetidi pater ipse iugandum Pelea sensit.
o nimis optato saec*l*orum tempore nati
heroes, saluete, deum genus, o bona matr*um*
23b *progenies, saluete iterum* . . . .
uos ego saepe meo *post* carmine compellabo,
teque adeo eximie *taed*is felicibus aucte
Thessaliae columen Peleu, cui Iuppiter ipse,
ipse suos diuum genitor concessit amores.
tene Thetis tenuit pulcherrima Ne*re*ine?
tene suam *T*et*hy*s concessit ducere neptem
Oceanusque, mari totum qui amplectitur orbem?
quae simul optat*ae* finito tempore luces
ad*ue*ne*re*, domum conuentu tota frequentat

20 Cum || 21 Cum || 22 seculorum || 23 matre (*et* mater) || 23b *omissus* || 24 uos carmine || 25 thetis || 28 nectine (*et* neptine) || 29 thetis || 31 optato || 32 Ad lenire

21 sanxit β *Pontanus* 23 *scholia ueronensia in Vergilii aeneid. V 80 p 94, 11 Keilii* Salue, sancte parens. Catullus 'Saluete deum gens, o bona matrum Progenies saluete iter . .' gens *(ex scholio ueronensi) Maduigius ad Cic. de fin. V p. 733* matrum *schol. ueron :* mater βω 23b *(om V) Orellius ecl. poet. latin.*^{2} *p. 94 primus recepit. uersum truncatum uiri docti uario modo suppleuerunt. 'tertium* saluete *et deinde aliquod adiectiuum, qualia multa cogitari possunt, addidisse uidetur Catullus' Hauptius qu. cat. 45 (cf. ind. lect. aestiu. berolin. 1855, 10). iam antea Oriolius* saluete deum gens *addiderat.* saluete heroes *Froehlichius nunt. erud. monac. XI (1840) 71,* adspirate canenti *Rossbachius, nomen adiectiuum ad* matrum *addendum desiderat PBoehmius qu. 10.*

23 23b 24 Heroes, saluete, deum gens, o bona matrum Progenies saluete iterum! uos conpellabo *Maduigius l. c. de caussa omissi in V uersiculi u. qu. cat. I 195* 24 post *Bergkius:* nos *V* ω *Lm* 28 Nereine *Hauptius qu. 73:* Neptunine βω

Thessalia, oppletur laetanti regia coetu:
dona ferunt prae se, declarant gaudia uultu.
descritur *Ci*eros, linquunt phthiotica tempe
*C*ra*nn*onisque domos ac *mo*en*i*a la*r*isaea,
Pharsal*u*m coeunt, pharsalia tecta frequentant.
rura colit nemo, mollescunt colla iuuencis,
non humilis curuis purgatur uinea rastris,
41 non falx attenuat frondatorum arboris umbram,
40 non glaebam prono conuellit uomere taurus,
squalida desertis rubigo infertur aratris.
ipsius a*t* sedes, quacunque opulenta recessit
regia, fulgenti splendent auro atque argento.
candet ebur soliis, collucent pocula mensae,
tota domus gaudet regali splendida gaza.
puluinar uero diuae geniale locatur
sedibus in mediis, inde quod dente politum

---

35 syros (sciros?) || 36 Grauinonisque || ac nicenis alacrisea || 37 Farsaliam || 43 ad

---

35 Cieros *Meinekius uindic. strabon. 152. 153* (*Lm. Hp.*[2]): Scyros βω Cieron *Hauptius in edit. priore* tempe *Meinekius l. c.* (*Hp. Rb.*): Tempe ω templa *Lennepius ad Coluthum p. 32* tecta *Froehlichius* Phthiotica (*'fortasse* Phthiotida' *Lm**), Tempe *Lm* Perrhaebica Tempe *Heysius* 36 Crannonisque *Victorius uar. lect. XX 24:* Graiugenasque β Cranonisque ω (*cf. Meinekius l. c.*) domos arci simul Acrisiea *Silligius cens. 292* 37 Pharsalum *Pontanus*: Pharsalon *Scaliger* Pharsaliam *V* ω. (*cf. Hauptii obs. crit. 67 Lachmannus ad Lucr. p. 193 m. qu. cat. I 229*) 41 *et* 40 *transp. Ramlerus edit. a. 1793 p. 199 et Ritschelius ind. lect. hibern. bonnens. a. 1857 p. VIIII* (*Ramiresius de Prato hypomnem. ad Martial. I 44 ita ordinauit uersus*: *38 40 42 39 41. quod probauit Heinsius aduers. 645*): 40. 41 *V* ω *Lm* 40 glaebam *Statius*: glebam *V* ω 45 mensis ω 48 Aedibus ω

tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.
haec uestis priscis hominum uariata figuris
heroum mira uirtutes indicat arte.
namque fluentisono prospectans litore Dia*e*
Thesea cedentem celeri cum classe tuetur
indomitos in corde gerens A*r*ia*d*na furores,
necdum etiam sese quae *uisi*t uise*re* credit,
ut pote fallaci quae tum primum excita somno
desertam in sola miseram se cernat arena.
immemor at iuuenis fugiens pellit uada remis,
irrita uentosae linquens promissa procellae.
quem procul ex alga maestis Minois ocellis
saxea ut effigies bacchantis prospicit, *e*he*u*,
prospicit et magnis curarum fluctuat undis,
non flauo retinens subtilem uertice mitram,
non contecta leui *nud*atum pectus amictu,
non tereti strophio lactentis uincta papillas,

---

52 dia ‖ 54 adriana ‖ 55 seseque sui tui se credit ‖ 61 heue ‖ 64 uelatum

---

55 sese quae uisit uisere credit *Vossius obs. 202*: sese quae sit uix et sibi credit *Scaliger* sese quae sit tum perdita credit *Marcilius asterism. 11* sese quae cernit cernere credit *Froehlichius* seseque sui tum credidit esse β sese quae sit (*Statius*, se — si qua fuit — *Meleager spicil. 27*, se quae fuerat *Astius anthol. poet. lat. 146*, sese ipsa suam *Heinsius adu. 575. 645*) tum credidit esse *alii*   57 cernit βω
60 acta *Heinsius adu. 645*   61 eheu *Bergkius* (*Rb*): euhoe *Lm* euoe ω   64 nudatum *scripsi ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 14*: uelatum *V* ω *Lm* bullatum *Fea* uesanum *ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 300*   65 lactantes *Isidorus origin. XVIIII 33 p. 1307*, *qui Cinnae hunc attribuit uersum* Cinna 'strophio lactantes cincta (*sic*) papillas'   luctantes *Muretus* ω *Lm** (*cf. Mitscherlichii lect. 51 Corn. Muelleri spicil. Hamb. 1836 p. 16 et ind. lect. dorp. a. 1864 p. 13*)

omnia quae toto delaps*a* *e* corpore passim
ipsius ante pedes fluctus salis alludebant.
set neque tum mitrae neque tum fluitantis amictus
illa uicem curans toto ex te pectore, Theseu,
toto animo, tota pendebat perdita mente.
ah misera, assiduis quam luctibus externauit
spinosas Erycina serens in pectore curas
illa tempestate, ferox qu*a* *rob*ore Theseus
egressus curuis e litoribus Piraei
attigit iniusti regis *g*ortynia tecta.
nam perhibent olim crudeli peste coactam
*a*ndroge*o*neae poenas exoluere caedis
electos iuuenes simul et decus innuptarum
Cecropiam solitam esse dapem dare Minotauro.

---

66 delapso corpore || 68 Si || 73 feroxque et tempore || 75 cortinia tenta || 77 Cum androgeanee

---

lucentis *Statius* 66 dilapsa *Marcilius* 67 allidebant β 68 Set *Lachmannus*: Sed β Sic *Rossbachius* 71. 72 *Nonius 108 M. 74 G*: 'Externauit', ut consternauit, id est dementem fecit. Catullus (Catulus *libri*) 'A misera adsiduis quam luctibus externauit Spinosas Erycina serens (ferens *libri*) in pectore curas' extenuauit β (*de uocabulo externandi cf. Lachmannus ad Lucr. IIII 1020*) 72 ferens β *Nonius* 73 ferox qua robore *Froehlichius*: feroxque et tempore *V* *Spengelius lect. 122* ferox quom robore *Ritschelius ind. lect. bonnens. hib. a. 1857 p. VI* 'ferox quo ex tempore *Italus in exemplari ueneto ed. ald. a. 1502' Lachmannus, qui hoc recepit*, ferox quo tempore βω 75 inuisi *Heinsius not. 645* tenta (*uel* tempta) *V* templa βω *Heysius* (*sed cf. Ritschelius l. c. p. VII. VIII*) 77 Cum *in libris initio huius uersus falso adscriptum Rossbachius ex uersu qui interierit remansisse dicit, ita ut inter u. 76 et 77 lacuna*

quis angusta malis cum moenia uexarentur,
ipse suum Theseus pro caris corpus Athenis
proicere optauit potius quam talia Cretam
funera Cecropiae nec funera portarentur.
atque ita naue leui nitens ac lenibus auris
magnanimum ad Minoa uenit sedesque superbas.
hunc simul ac cupido conspexit lumine uirgo
regia, quam suauis expirans castus odores
lectulus in molli complexu matris alebat,
quales Euro*t*ae p*ro*gignunt flumina myrtus
auraue distinctos educit uerna colores,
non prius ex illo flagrantia declinauit
lumina quam cuncto concepit corpore flammam
funditus atque imis exarsit tota medullis.
heu misere exagitans immiti corde furores
sancte puer, curis hominum qui gaudia misces,
qu*ae*que regis *G*ol*g*os quaeque Idalium frondosum,
qualibus incensam iactastis mente puellam
fluctibus in flauo saepe hospite suspirantem!
quantos illa tulit languenti corde timores!
qua*m* *tum* saepe magis fulgore expalluit auri,
cum saeuum cupiens contra contendere monstrum

---

89 europe pergignunt || 96 Quique || colchos || 100 Quanto saepe

---

sit 80 augusta βω *Scaliger* 83 ne funera *uel* nefunera βω nec funere *Statius* sine funere *AGLangius uindic. trag. roman. 43* 92 pectore βω 94 corda furore *Ramlerus* 95 Saeue *Doeringius* 96 Golgos *Auantius et alii inuenerunt. cf. Muretum et Statium ad h. l.* 100 Quam tum *Faernus apud Statium* (*cf. Ritschelius l. c. p. IIII*)*:* Quanto *V Lm* Quantum ω *Heysius* fuluore *Ritschelius l. c.* 101 mostrum *liber colbertinus*

aut mortem oppeteret Theseus aut praemia laudis.
non ingra*ta* tamen frustra munuscula diuis
promittens tacito succe*p*it uota labello.
nam uelut in summo quatientem brachia Tauro
quercum aut co*n*igeram sudanti cortice pinum
indomitum turb*en* contorquens flamine robur
eruit (illa procul radicitus exturbata
prona cadit, late qu*a est* im*p*e*t*us obuia frangens),
sic domito saeuum prostrauit corpore Theseus
nequicquam uanis iactantem cornua uentis.
inde pedem sospes multa cum laude reflexit
errabunda regens tenui uestigia filo,
ne lab*y*rintheis e flexibus egredientem
tecti frustraretur inobseruabilis error.

---

104 succendit || 106 cornigeram || 107 turbo || 109 lateque tumieius || omnia al'. obuia || 114 laberintheis

---

103 Non ingrata, tamen frustra, munuscula ω *Lm*[1] *correxit interpunctionem NMaduigius opuscul. (Haun. 1834) 62* 104 succepit (*uel* suscepit) *Statius Lm**: succendit *V* ω *Lm* suspendit β succendit tura *Froehlichius* 106 coniferam *Fea in praef. ad Horatium* sudanti corpore *uel* nutanti uortice (*prob. Handius obs. 16, Silligius*) β
107 Indomitum turben *Spengelius et Froehlichius*, *qui praeterea* Indomito turben *coniecit*, (*ex lectione datani* Indomitum *et ex Seruio ad aeneid. VII 378* Catullus 'hoc turben' dicit ut 'hoc carmen'. *cf. infra fragm. Cat. XII*) *Lm** (*Hp. Rb.*): Indomitus turbo (*V*) ω *Lm*
108 radicibus βω *Lm* extirpata β 109 late qua est impetus *Lachmannus**: lateque tumieius *V Lm* lateque est impetus *Pohlius lect. 55* late qua funditur *CFHermannus mus. rhen. IIII 313* lateque et cominus βω lateque et funditus *ego aliquando* late quaecumque sibi *Statius* late quaecumuis *Vossius* rameis late quaeque *Froehlichius*
110 saeuum] taurum *ed. lips. a. 1493 et Gurlittus* *post* 110 *uersum excidisse putat Rossbachius* 115 *hunc u. Seruius respexit ad aeneid. V 591*

sed quid ego *a* primo digressus carmine plura
commemorem, ut linquens genitoris filia uultum,
ut consanguineae complexum, ut denique matris,
quae misera in gnata deperdita laeta*batur*,
omnibus his Thesei dulcem p*r*a*e*o*p*tar*i*t amorem,
aut ut uecta rat*i* spumosa ad litora Diae
uenerit, aut ut eam deuincta*m* lumina somno
liquerit immemori discedens pectore coniunx?
saepe illam perhibent ardenti corde furentem
clarisonas imo fudisse e pectore uoces,
ac tum praeruptos triste*m* conscendere montes
unde aciem *in* pelagi uastos pr*o*tenderet aestus,
tum tremuli salis aduersas procurrere in undas
mollia nudatae tollentem tegmina surae,
atque haec extremis maestam dixisse querelis,
frigidulos udo singultus ore cientem.
'siccine me patriis auectam, perfide, ab *o*ris,

---

116 ego cum primo || 119 ingnata || leta || 120 (p̄optaret) portaret || 121 ratis || 122 Venerit *omissum* || deuincta || 126 tristes || 127 in *omissum* || pretenderet || 132 aris

---

Falleret indeprensus et inremeabilis error *haec adnotans uerba*: est autem uersus Catulli. *cf. fragm. VI* 116 in primo β 119 laetabatur *Lachmannus**: laeta *V Lm* luctabatur *Rossbachius* Quae misero gnatae fleret deperdita luctu (*uel* leto) β Quae misera in gnata fleuit deperdita, laeta ω Quae misere ingemuit gnatae deperdita luctu *Froehlichius* 121 rati *Passeratius et Lachmannus**: ratis *V* ω *Lm* 122 Venerit *add Lachmannus**: *om V Lm* Fugerit *add Froehlichius*. Aut ut eam dulci deuinctam βω (*PBoehmium qu. 34 et EFritzium de carm. LXIIII Halberstad. 1863 p. 14 collatio libri germanensis silligiana fefellit. nec tantum quantum hi uolunt probat Ciris u. 206* Iamque adeo dulci deuinctus lumina somno) 126 tristes *V Spengelius lect. 105* ausam conscendere *Froehlichius* 132 aris

perfide, deserto liquisti in litore, Theseu?
siccine discedens neglecto numine diuum
inmemor ah deuota domum periuria portas?
nullane res potuit crudelis flectere mentis
consilium? tibi nulla fuit clementia praesto
inmite ut nostri uellet mi*ser*escere pectus?
at non haec quondam nobis promissa dedisti
uoce: mihi n*on* haec miserae sperare iubebas,
sed connubia laeta, sed optatos hymenaeos:
quae cuncta aerii dis*c*erpunt irrita uenti.
nunc iam nulla uiro iuranti femina credat,
nulla uiri speret sermones esse fideles:
quis dum aliquid cupiens animus praegestit apisci,
nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt:
sed simul ac cupidae mentis satiata libido est,
dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

---

138 mitescere || 140 nec hec || 142 disserpunt || 143 Tum

V Vossius. Ad uerba Ariadnae haec, in primis ad uersus 133 et 143, respexit Ouidius fast. III 469: Dicebam (memini) 'periure et perfide Theseu!' Ille abiit: eadem crimina Bacchus habet. Nunc quoque 'nulla uiro' clamabo 'femina credat': Nomine mutato caussa relata mea est. *cf. Hauptius ind. lect. berolin. aestiu. a. 1855, 6* 137 *post* tibi, *non post* Consilium *interpungi iubet Froehlichius* 138 mitescere *V* ω mostri uellet mitescere *Scaliger* 139. 140 quondam blanda (non haec *Statius* noris *uel* nosti *Orellius*) promissa dedisti Voce (*V* ano *Mitscherlichius lect. 104*) mihi: non hoc miseram βω 140 Voce manuque, nec hoc miserae *Ramlerus* Miti uoce, neque hoc miseram *Heysius* blanda pr. ded. Voce mihi: nec me hoc miseram expectare *Froehlichius* 143 Nunc iam *B Guarinus 'uetus codex Minturno teste' Lachmannus**. Tum iam *V Lm Heysius Fritzius* Iam iam ω Hinc (*uel* Hem) iam *Froehlichius. hunc uersum Ouidius commemorauit: uide supra ad. u. 132* 144 uiris *Passeratius* uirum

certe ego te in medio uersantem turbine leti
eripui, et potius germanum amittere creui
quam tibi fallaci supremo in tempore deessem.
pro quo dilaceranda feris dabor alitibusque
praeda, neque in*ie*cta tumulabor mortua terra.
quaenam te genuit sola sub rupe leaena,
quod mare conceptum spumantibus expuit undis,
quae Syrtis, quae S*c*ylla rapax, quae uasta Charybdis,
talia qui reddis pro dulci praemia uita?
si tibi non cordi fuerant counubia nostra,
saeua quod horrebas prisci praecepta parentis,
at tamen in uestras potuisti ducere sedes
quae tibi iocundo famularer serua labore
candida permulcens liquidis uestigia lymphis
purpureaue tuum consternens ueste cubile.
sed quid ego ignaris nequicquam conquer*o*r auris
exte*rn*ata malo, quae nullis sensibus auctae
nec missas audire queunt nec reddere uoces?
ille autem prope iam mediis uersatur in undis,
nec quisquam apparet uacua mortalis in alga.
sic nimis insultans extremo tempore saeua
Fors etiam nostris inuidit questibus auris.

---

153 intacta || 156 silla || 164 conquerar || 165 Exten²uata

Ramlerus. 145 Qui βω 153 intacta *V ex* iniacta *archetypi? cf. Silligius ad h. l. et Froehnerus philol. XIIII 568* 155 e spumantibus *Rossbachius* 156 Scylla uorax βω 164 conquerar *V Rossbachius* 168 in acta *Heinsius* (*cf. u. 60*) 170 aures *post alios EFritzius* (*quod scilicet significatione ab* auris *diuer-*

Iuppiter omnipotens, utinam ne tempore primo
gnosia cecropiae tetigissent litora puppes,
indomito nec dira ferens stipendia tauro
perfidus in Cretam religasset nauita funem,
nec malus hic celans dulci crudelia forma
consili*a in* nostris requiesset sedibus hospes!
nam quo me referam? quali spe perdita nit*a*r?
Id*ome*neosne petam montes? a gurgite lato
discernens ponti truculentum ubi diuidit aequor.
an patris auxilium sperem, quemne ipsa reliqui
respersum iuuenem fraterna caede secuta?
coniugis an fido consoler memet amore,
qui*ne* fugit *l*entos incuruans gurgite remos?

---

176 Consilium nostris requisisset ‖ 177 nitor ‖ 178 Ydoneosne *et* Idmoneosne ‖ 179 pontum ‖ 183 Quine ‖ uentos

---

sum esse censuit) 171 *et* 172 *Macrobius sat. VI 1 42 p. 508 Ian.* Catullus: Iuppiter omnipotens utinam non — puppes. *eosdem uersus interpolatores Seruii in eius commentarios ad Vergilii aeneid. IIII 657 p. 309 Lion. inseruerunt* 173 "stipendia fratri'. '*tauro' ex glossa marginis irrepsisse uidetur' Ramlerus* 174 Creta β *IHVossii glossae marginal. p. 226 Froehlichius Rossbachius* 177 Nunc *Spengelius ad Varron. p. 249 lect. 96* nitar βω: nitor *V Lm* 178 Idomeneosne (*Lm* cf. LMueller de re metr. p. 275*) *uel* Idomeniosne βω Idomeneusne *Lm* (*u. ad Lucret. p. 192. cf. Hauptius ind. lect. berol. aest. a. 1855 p. 7*) Idomeneine *FBuechelerus mus. rhen. XV 437* Idaeosne *BGuarinus Parthenius alii* (*Hs. Hertzbergius*) Dictaeosne *Koelerus* Idaeos repetam *IHVossius l. c.* a *V*: ah ω *Lm* at βω *Lm** 179 Discedens β *Lm** (*Hp.*) ponti β *Vossius alii*: pontum *V Lm* ω pontus *Heysius* patriam *Muretus* portum *EFritzius p. 17* ubi *omiserunt ei editores qui in uersu praecedenti* at *scripserunt* ah g. l. Quis me discernens truculentum diuidit aequor *Froehlichius* 180 Ac *Silligius cens. 293* 183 uentoso

praeterea nullo litus, sola insula, tecto,
nec patet egressus pelagi cingentibus undis:
nulla fugae ratio, nulla spes: omnia muta,
omnia sunt deserta, ostentant omnia letum.
non tamen ante mihi languescent lumina morte,
nec prius a fesso secedent corpore sensus
quam iustam a diuis exposcam prodita mulctam
caelestumque fidem postrema comprecer hora.
quare, facta uirum mulctantes uindice poena
eumenides, quibus anguino redimita capillo
frons expirantis praeportat pectoris iras,
huc huc aduentate, meas audite querelas,
quas ego, uae, misera extremis proferre medullis
cogor inops ardens amenti caeca furore.
quae quoniam uerae nascuntur pectore ab imo,
uos nolite pati nostrum uanescere luctum,
sed quali solam Theseus me mente reliquit,
tali mente, deae, funestet seque suosque.'

---

191 comprecor || 200 qualis sola

Victorius (*cf. Spengelius lect. 98*) *et Statius* 184 Praeterea litus nullo, *Scaliger* Praetereo littus: nullo β Praeterea nullo (litus solum) insula *Vossius* Praeterea litus solum, nullo insula tecto *Scaliger Ramlerus* Praeterea nullo litus, nullo insula *Weisius et Froehlichius* Praeterea solum litus, sola insula tota *HAKochius symb. philol. bonnens. p. 318* Praeterea litus nullo solamina tecto *Huschkius ep. crit. 102* 190 multam *Lm* 191 suprema *Dousa filius* 192 uiri *ISchraderus obseruat. I 3 p. 37* multantes *Lm* 193 anguineo βω (*cf. Lygdamus ap. Tibull. III 4 87* nec canis anguinea redimitus terga caterua) 196 ego nunc misera (*ex* ego ne misera β)ω uae miserae β *Lm* (*cf. Heysium in Orellii eclogarum p. 103*) ex imis (β) *Vulpius et Froehlichius* 198 uere ω 204 inuito *V Vossius Heinsius*

has postquam maesto profudit pectore uoces
supplicium saeuis exposcens anxia factis,
annuit inuicto caelestum numine rector,
qu*o* *nutu* tellus atque horrida contremuerunt
aequora concussitque micantia sidera mundus.
ipse autem caeca ment*em* caligine Theseus
consitus oblito dimisit pectore cuncta
quae mandata prius constanti mente tenebat,
dulcia nec maesto su*s*tollens signa parenti
sospitem ere*chth*eum se ostendit ui*s*ere portum.
namque ferunt olim, *castae* cum moeni*a* diuae
linquentem gnatum uentis *con*crederet Aegeus,
talia complexum iuueni mandata dedisse.
'gnate mihi long*e* iocundior unice uita,
gnate, ego quem in dubios cogor dimittere casus,

---

204 inuito || 205 Quō tunc tellus || 207 mente || 210 substolens || 211 erectum *uel* ereptum || uiscere || 212 classi cum moenico || 213 cum crederet || 215 longa

---

203 *an* saucia? 205 Quo nutu tellus *scripsi. cf. coniect. catull. Dorpati 1864 p. 14 (eandem emendationem HAKochius symb. philol. bonnens. p. 318 fecit)*: Quō tunc tellus *V* Quo nutu et tellus *Fea* Quo tunc et tellus (*Lm* ω) *uel* Quomodo tunc tellus β Quo motu tellus *Heysius* Quo intonuit tellus *ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 300* 206 concussusque β *IVossius Wakefieldus ad Lucretium I 188 IHVossius gloss. margin. 266* concusseique micantia sidera mundei *CPleitnerus* (*ad epithalam. Dilingae 1858 p. 50*) 207 mentem *Statius*: mente *V* mentis β 210 Lucida *Wakefieldus ad Lucret. IIII 203* 211 Erechtheum *IVossius obs. 216*: Erechtheos — portus *NHeinsius adu. 574* 212 castae β (*excerpta Puccii Minturni Pontanus*) *Heinsius Lm** (*Hp.*): classi *V* ω *Lm* 214 complexo *boni libri 'recte fortasse. cf. Nonium s. h. u.' Rossbachius* 215 longe *L. H. H diar. class. brit. X (1814) 169 Froehlichius Hertzber-*

reddite in extrema nuper mihi fine senectae,
quandoquidem fortuna mea ac tua feruida uirtus
eripit inuito mihi te, cui languida nondum
lumina sunt gnati cara saturata figura,
non ego te gaudens laetanti pectore mittam,
nec te ferre sinam fortunae signa secundae,
sed primum multas expromam mente querelas
canitiem terra atque infuso puluere foedans,
inde infecta uago suspendam lintea malo,
nostros ut luctus nostraeque incendia mentis
carbasus obscurata d*e*cet ferrugine hibera.
quod tibi si sancti concesserit incola Ito*n*i,
quae nostrum genus *ac* sedes defendere *E*re*ch*th*e*i
annuit, ut tauri respergas sanguine dextram,
tu*m* uero facito ut memori tibi condita corde
haec uigeant mandata, nec ulla oblitteret aetas,
ut simul *a*c nostros inuisent lumina collis,
funestam antennae deponant undique uestem
candidaque intorti sustollant uela rudentes,

227 dicet || 228 ythomi || 229 ac] has || freti || 231 Tu || 233 simul hec || 235 substolant

gius conuers. Cat. germ. Stuttgard. 1862 p. 134: longa *V* ω *Lm*
217 extremae *Auantius* ω 223 mutas *NHeysius adu. 574*
227 'decet *correxi de coniectura*' *Lachmannus*. idem codex unus Statii praebuit*: dicet *V* obscura dicet *uel* dicat ω obscura deceat *Statius* 228 sanctae — Itonis *Muretus GCanterus nou. lect. IIII 22* (*in Gruteri lamp. III 1 613*) *Turnebus adu. XXIIII 9* 229 Erechthei *IVossius obs. 220*: freti *V* Erechthi *FBuechelerus mus. rhen. XV 437 et ego ind. schol. dorpat. a. 1865 p. 18* fretis ω sueta ω 230 Annuat et *GCanterus l. c.* 233 ac β: haec *VSilligius. cf. etiam eius cens. 294* (*de corruptela* hanc = ac *cf. LXIIII 229. 366*) *Post 235 add Faernus Muretus, qui se 'in quibus-*

quam primum cernens ut laeta gaudia mente
agnoscam, cum te reducem aetas prospera sistet'
haec mandata prius constanti mente tenentem
Thesea ceu pulsae uentorum flamine nubes
aerium niuei montis liquere cacumen.
at pater, ut summa prospectum ex arce petebat
anxia in assiduos absumens lumina fletus,
cum primum infecti conspexit lintea ueli,
praecipitem sese scopulorum e uertice iecit
amissum credens immiti Thesea fato.
sic funesta domus ingressus tecta paterna
morte ferox Theseus qualem Minoidi luctum
obtulerat mente inmemori talem ipse recepit.
quae tum prospectans cedentem maesta carinam
multiplices animo uoluebat saucia curas.

---

237 sistent || 243 inflati || 247 minoida || 249 Que tamen prospectans (*sscr.* aspectans ?)

---

dam ueteribus libris' post 235 *interstitium unius uersus uidisse praedicauit, alii* (*Hs.*) *ex Nonio XV p. 546 M. 374 Gerl. uersum hunc* Lucida qua splendent (splendet *libri noniani*) summi (*om libri noniani*) carchesia mali. *sed. cf. infra ad fragm. Cat. V* 237 aetas] sors βω fors *Dousa filius* aura *HAKochius symb. philol. bonn. 318* freta prospera sistent *Froehlichius* 243 infecti β (*Ang. Colocius, Sabellicus in Gruteri lamp. I 165*) *Lm**: inflati *V Lm* infausti *Heysius* 246 paternae β 247 Marte ferox *Marcilius Doruillius ad Charitonem p. 263* Minoidi β (*de prosodia cf. Hauptius act. menstr. acad. berolin. a. 1861, 1077 et LMueller de re metr. 392*) Minoae *Rossbachius* (*sed cf. MHauptium ind. lect. berolin. aestiu. a. 1855, 12 et AViertelium ann. Iahn. LXXXV 809*) quali Minoida luctu (*i. e. luctui*) *Doruillius l. c. et Bergkius* 249 tum βω: tamen *V* ω *Lm* prospectans *V* ω: aspectans *libri plurimi Lm* ω

at par*te* ex alia florens uolitabat Ia*c*chus
cum thiaso satyrorum et nysigenis silenis
te quaerens, A*r*ia*d*na, tuoque incensus amore.
qu*am* tum alacres passim lymphata mente furebant
eu*hoe* bacchantes eu*hoe* capita inflectentes!
harum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos,
pars e diuolso iactabant membra iuuenco,
pars sese tortis serpentibus incingebant,
pars obscura cauis celebrabant orgia cistis,
orgia quae frustra cupiunt audire profani,
plangebant aliae proceris tympana palmis
aut tereti tenuis tinnitus aere ciebant,
multi*s* raucisonos effl*a*bant cornua bombos
barbaraque horribili stridebat tibia cantu.
talibus amplifice uestis decorata figuris
puluinar complexa suo uelabat amictu.
quae postquam cupide spectando thessala pubes

---

251 At pater ‖ iachus ‖ 253 adriana ‖ 254 Qui ‖ 255 Euche ‖ euche ‖ 263 Multi ‖ efflebant

---

251 pater *V* ω 253 Te cernens *uel* Teque uidens *DGDKoelerus* 252 *et* 253 *transp. Koelerus. Bergkius post u.* 253 *uersum unum putauit amissum esse* (*Rb Hp.*). *cf. ad u. 254. 256. 261* 254 Quam tum *scripsi:* Qui tum *V* ω *Lm* Quae tum *Bergkius* (*Rb. Hp.*) Quantum β 255 Euhoe — euhoe *Lachmannus* (*cf ad Lucretium p. 309*)*:* euoe — euoe ω 256 Harum *V Bergkius*: Horum βω *Lm* 257 diuolso *V* (‘*omnibus in manu scriptis uestigium superest ueteris scripturae* Pars e diuolso’ *Statius*) *Hauptius:* diuulso ω *Lm* raptabant βω 259 celabant *Broukhusius in Doruillii Charit. p 359 Valckenarius ad. Ammon p. 185* 260 *del Koelerus* 261 aliae *V* ω *Scaliger Bergkius:* alii βω alici *Lachmannus* 263 Multis *Bern. Pisanus* (*apud Perreium*) *Statius*: Multi *V* Multi (Multae *Sca-*

expleta est, sanctis coepit decedere diuis.
hic, qualis flatu placidum mare matutino
horrificans zephyrus procliuas incitat undas
aurora exoriente uagi sub limi*na* solis,
quae tarde primum clementi flamine pulsae
procedunt (le*n*i *re*sonant plangore cachinni),
post uento crescente magis magis increb*re*scunt
purpureaque procul nantes ab luce refulgen*t*,
sic tum uestibuli linquentis regia tecta
a*d* se quisque uago passim pede discedebant.
quorum post *a*bitum princeps e uertice Pelei
aduenit Chiron portans siluestria dona:
nam quo*s*cunque ferunt campi, quos thessala magnis

---

271 sublimia ‖ 273 leuiter sonant ‖ 274 increbescunt ‖ 275 refulgens ‖ 276 tum (*sscr.* tibi) ‖ 277 At ‖ 278 habitum ‖ 280 quodcunque ‖ campis

---

liger) raucisonis — bombis *uel* Multaque raucisonos — bombos βω   268 dein cedere *Statius* decedere tectis *Ramlerus*   269 Ac *Vossius* Hi *ed. lipsiensis a. 1490 IHVossius gl. marg. 266*   quali *Vossius*   271 sub lumina βω   273 leni resonant β (*cuiacianus*) ω: leuiter sonant *V* leuiterque sonant βω *Rossbachius* leni et resonant *Vossius* (*sed cf. Hauptii obs. 33*)   plangore] 'placor', tranquillitas. at Catullus 'plangor' *excerpta ex ueteribus glossis pithoeana p. 71 Gothofr.* clangore β *Dousa filius*   275 uariantes luce β *IHVossius gl. marg. 266* uibrantes luce *Mitscherlichius lect. 126*   ab *V*: a βω *Lm*   276 tum *V* ω: tibi *V* ibi *Hauptius obs. 10 ind. lect. berol. aest a. 1855, 12 Lm** tum ibi *Rossbachius*   uestibulo *uel* uestibulis *ISchraderus emend. 11*   linquentis *V* (*cf. Lachm. ad Lucr. p. 56. u. etiam X 16 XXXXV 24 LXII 11. 32*): linquentes βω *Lm*   280 quoscumque *aldinae* ω *Froehlichius Heysius*: quodcumque *V* ω *Silligius* (*cf. etiam cens. 294*) quotcumque βω *Lm* (*Hp. Rb.*)   quos *V* ω *Lm*: quot βω *Lm** (*Hp. Rb.*)

montibus ora creat, quos propter fluminis undas
aura parit flores tepidi fecunda fauoni,
hos indistinctis plexos tulit ipse corollis,
quo permulsa domus iucundo risit odore.
confestim Penios adest uiridantia Tempe,
Tempe quae siluae cingunt super impendentes,
naiasin linquens † doris celebranda choreis,
non *uacuos*: namque ille tulit radicitus altas
fagos ac recto proceras stipite laurus,
non sine nutanti platano lentaque sorore

---

282 perit ‖ 283 in distinctis ‖ 284 Quot ‖ 285 adest ut ‖ 287 Minosim ‖ 288 Non acuos ‖ 290 sororum

---

281 quot βω *Lm* (*Hp. Rb.*) 283 in distinctis *V* ω (*Hs. Rb.*) interstinctis *Heinsius Ramlerus* 284 Quis *uel* Queis ω 285 Peneos ω Peneios β *Rossbachius* 287 Naiasin *Hauptius obs. 69* (*cf. Mitscherlichii lect. p. 133* '*hoc tamen ex tanta lectionis uarietate mihi adsecutus esse uideor, latere aliquod sub his monstris nomen quo nymphas et graeca quidem flexione Catullus indigitauerit*'): Minosim *V* Naiadum *Bernh. Realinus* Nereidum *aldinae* Haemonisin *Heinsius Vngerus elect. crit. Friedl. 1842 p. 22 et de Valgio Rufo p. 335* (*Hs.*) Aemonidum *Turnebus aduers. XXIIII 9* Mnemonisin *Koelerus Froehlichius Vngerus* Mnemonidum *ed. gotting. a. 1762* Musarum *uel* Mnemosynae *Statius* Minyasin *Scaliger* Minoisin *GHermannus annal. Iahn. XXXIII 263* doris *V* ω *corruptum nec dum sanatum* '*Si* doris *est corruptum, corrigatur ergo, ego in praesentia nihil potui*' *Scaliger. cf. Silligii epist. crit. 40 Hauptii obs. 69 Lachmannum ad Lucret. p. 280* claris β *Realinus* ω doctis *Statius alii* pulcris *Hauptius obs. 70* propriis *GHermannus ann. Iahn. XXXIII 263* (*qui praeterea hanc lectionem proposuit* Minoisin Tempe linquens) crebris *Lachmannus** (*Hp.*) hilaris *Vngerus* diris *Heysius* diuis (*cf. LXI 23 LXVI 89*) *ego* diis *EFritzius progr. halberstad. a. 1863 p. 22* 288 Non uacuos *Bergkius*: Non uacuus *BGuarinus* (*fol. LXXVIIa*) *Lm* ω Non parcus *Vngerus elect. crit. 24 de Valgio Rufo* (*Halis 1848*) *p. 429* actas *Heinsius* 290 laetanti *Vossius*

flam*ma*ti Ph*a*ethontis et aeria cupressu.
haec circum sedes late contexta locauit,
uestibulum ut molli uelatum fronde uireret.
post hunc consequitur sollerti corde Prometheus
extenuata gerens ueteris uestigia poenae
qua*m* quondam *in* *Scythia* restrictus membra catena
persoluit pendens e uerticibus praeruptis.
inde pater diu*um* sancta cum coniuge *n*atisque
aduenit, caelo te solum, Phoebe, relinquens
unigenamque simul cultricem montibus Idri:
Pelea nam tecum pariter soror aspernata est
nec Thetidis taedas uoluit celebrare iugalis.
qui postquam niueis flexerunt sedibus artus,
large multiplici constructae sunt dape mensae,
cum interea infirmo quatientes corpora motu
ueridicos parcae coeperunt edere cantus.
his corpus tremulum complectens undique *u*estis

291 Flamanti || phetontis || 294 solerti || 296 Qua quondam silici || 298 diui || gnatisque || 300 ydri || 307 undique questus

296 in Scythia *scripsi. u. ind. lect. dorp. a. 1865 p. 17*: silici *V* ω *Lm* 'scythicis *Heinsius*' *Lm** (*Hp. Hs.*) 298 gnatisque *V* (*quod ne probes cf. LMuelleri de re metr. 316*) 299 Adúenit, caelo te *Muretus* ω (*Hs.*): Aduenit caelo, te ω *Lm* (*Hp.*) 300 Idri (*V*) *Vossius* ω (*sed de monte Idro, nedum de Diana cultrice Idri, nihil memoriae traditum est*): Idae βω *Lm**, *fortasse rectius.* Hydrae *Statius* udis *Marcilius* montium Abydi *Froehlichius* 303 posquam *ex datano Bergkius* (*Rb.*) niueos ω 304 Largae β *Muretus Silligius* 307 uestis βω *cf. Schwenckius mus. rhenan. II (1843) 470*: questus *V* quercus *Palladius* cestus *Orellius eclog. 107* cinctus *Vngerus de Valgio 433*
Post 307 non nulla excidisse Statius Gurlittus Orellius Silligius opinati

candida purpurea t*alo*s incinxerat ora,
at roseo niueae residebant uertice ui*tt*ae,
aeternumque manus carpebant rite laborem.
laeua colum molli lana retinebat amictum,
dextera tum leuiter deducens fila supinis
formabat digitis, tum prono in pollice torquens
libratum tereti uersabat turbine fusum,
atque ita decerpens aequabat semper opus dens,
laneaque aridulis haerebant morsa labellis
quae prius in leui fuerant extantia filo:
ante pedes autem candentis mollia lanae
uellera uirgati custod*i*bant calathis*ci*.
haec tum clarisona *u*ellentes uellera uoce
talia diuino fuderunt carmine fata,

---

308 tuos || 309 uicte || 319 custodiebant calathisti || 320 pellentes

---

sunt 308 talos β: tuos *V* purpurea quam Tyro incinxerat *I Vossius. alii uerbum* Tyros *uel* Tyrios *uel* Tyriorum *uersui adaptare conati sunt.* Candida purpureis cirris intexta erat ora *Vngerus de Valgio 435* 309 Ambrosio *Vulpius Bergkius* (*in Zimmermanni ephem. a. 1834 p. 1004. cf. Naekius ad Val. Cat. p. 287)* 'Annoso *Ern. Schulzius' Lm** At (Et *Guarinus* Ac *Heysius*) roseae niueo *A Guarinus Gurlittus Heysius* 311 amictam *Guarinus* 312 dum *Froehlichius* 313 prono pollice β *Muretus Hertzbergius conu. germ. p. 135* 315 decurrens *Pleitnerus epithal. 23* 317 leni βω 319 uirginei *Broukhusius ad Prop. III 11 30* 320 Haec *V LMueller de re metr. 386 H Vsenerus ann. Iahn. LXXXXI 226* (*idem Vsenerus l. c. de lectionibus* perierat *LII 3 et* tuos *LXIIII 92 reuocandis recte iudicauit*): Hae βω *Lm* uellentes *L Fruterius in epistula ad G Canterum in Gruteri lamp. V 1 389 Heysius in Orellii eclog. 108 Lm* Bergkius l. modo c.*: pellentes *V* ω *Lm* (*Hs.*) pectentes *Statius Lm** (*Hp.*) plectentes *Hertzbergius conu. germ. 135* polientes *Heinsius adu. 648* 321 diuiso β *Vossius hoc loco et u. 383. idem parcas tres non omnes simul, sed singulas deinceps et quidem strophis*

carmine perfidiae quod post nulla arguet aetas.
'o decus eximium magnis uirtutibus augens,
emathiae tutamen opis, clarissime nato,
accipe, quod laeta tibi pandunt luce sorores,
ueridicum oraclum. sed uos, quae fata secuntur,
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
adueniet tibi iam portans optata maritis
Hesperus, adueniet fausto cum sidere coniunx,
quae tibi flex*a*nimo ment*em* perfundat amor*e*
languiduleque paret tecum coniungere so*m*nos
leuia substernens robusto brachia collo.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
nulla domus *t*ales unquam co*n*exit amores,

---

post 322 *inscriptio* Epithalamium thetidis et pelei ‖ 324 tu tamen ‖ carissime ‖ 326 oraculum ‖ 330 flexo anime mentis ‖ amorem ‖ 331 sonos ‖ 334 unquam tales contexit

---

uersuum quinorum, quas singulae uersu intercalari concluderentur, cecinisse arbitratus, strophas duodecim ita effecit ut uersum 333 ante 332 et uersum 371 ante 370 poneret, post u. 354 et post u. 364 signa uersuum singulorum amissorum scriberet, uersum 378 eiceret. eadem adsecuturus similia temptauit Rossbachius, qui uersibus 332 et 333 atque uersibus 365 et 366 transpositis et uersu 378 electo post u. 355 et post u. 371 singulos uersus amissos esse statuit. sed cf. ORibbeckius mus. heluet. nou. I 238 LMueller de re metr. 465 322 arguit *Lachmannus** (*Hp.*) 324 natu *Dousa pater* Peleu *Froehlichius* carissime (*V*) fato *ego conieci* (*cf. Ciris u. 200*) 325 uoce β *Lennepius ad Col. p. 39* 326 serues *Vossius* (*ex* seruos β) 327 *citauit Macrobius sat. VI 1 41 p. 503 Ian.* Catullus: Currite ducenti subtegmine, currite fusi 330 tibi flexanimo mentem perfundat amore *Muretus* ω *Lm*: te flexanimo mentis (*sic V*) perfundat amore *Lachmannus** (*Hp. Hs.*) tibi flexanimae Veneris perfundat amorem *Fea* 332 bracchia *datanus* (*cf. Lachm. ad. Lucr. p. 371*) 334—337 *omissos in libris plerisque del Scaliger* 334 tales unquam

nullus amor tali coniunxit foedere amantes
qualis adest Thetidi, qualis concordia Peleo.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
 nascetur uobis expers terroris Achilles,
hostibus haud tergo, sed forti pectore notus,
qui persaepe uago uictor certamine cursus
flammea praeuertet celeris uestigia ceruae.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
 non illi quisquam bello se conferet heros,
cum phrygii teucro manabunt sanguine *campi*
troicaque obsidens longinquo moenia bello
periuri Pelopis uastabit tertius heres.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
 illius egregias uirtutes claraque facta
saepe fatebuntur gnatorum in funere matres,
cum in ci*nere*m canos soluent a uertice crines
putridaque infirmis uariabunt pectora palmis.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

---

341 preuertit || 344 sanguine tenen || 350 ciuium

β *Guarinus aldina 1502:* unquam tales *V Silligius* (*cf. etiam cens. 294*) connexit *Lachmannus** (conexit *Hp.*): contexit *V* ω *Lm* conspexit *Lenzius* 344 campi βω *Lm**: sanguine . . . . . *Lm* tenen *V* (*cf. GHermannus ann. Iahn. XXII 312*) Teucri β *Vossius* riui βω cliuei *Hauptius qu. 73* fines *EFritzius progr. halberst. p. 25* muri *Statius* Phrygiae — — terrae *idem* Phrygiae — — Thebae *Froehlichius* Cum Phrygio Teucri maculabunt sanguine Theben *Froehlichius munt. erudit. monac. XI* (*1840*) *62* Campi cum Phrygio manabunt sanguine Teucri *Pleitnerus epithal. 49* 350 Cum cinere (*prius* cineri) incanos *Scaliger* Cum in cinerem incanos *Weichertus rell. p. l. 179*

namque uelut densas praecer*p*ens cultor aristas
sole sub ardenti flauentia demetit arua,
Troiugenum infesto prosternet corpora ferro.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
testis erit magnis uirtutibus unda Scamandri,
quae passim rapido diffunditur Hellesponto,
cuius iter caesis angustans corporum aceruis
alta tepefaciet permixta flumina caede.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
denique testis erit morti quoque reddita praeda,
cum teres excelso coaceruatum aggere bustum
excipiet niueos percussae uirginis artus.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
nam simul *ac* fessis dederit fors copiam Achiuis
urbis dardaniae neptunia soluere uincla,
alta poly*x*enia made*fi*ent caede sepulcra,

---

353 precernens (preter.iens) ‖ 355 prosternet *et* prosternens ‖ 364 perculse ‖ 366 simul hanc ‖ 368 polisenia madescent

---

351 Putriaque *Heinsius* 353 praecerpens (*liber puteanus?*) *Statius*: praecernens *V Heysius* praesternens *Scaliger* prosternens βω messor βω 355 prosternet *V* ω: prosternens *V Froehlichius et Rossbachius, quorum ille uersiculum unum ante u. 355, hic* (*secutus codicem parisinum 7990*) *post u. 355 excidisse censuit* 357 magni *Heinsius* 359 augustans β *Burmannus ad Lotich. I 10 25 ad anthol. lat. I p. 73* *Ante* 362 *uersum excidisse Froehlichius putauit* 363 terrae (β) ex (e) celso *Martyni-Laguna act. litt. ienens. a. 1790 II 673 Astius anthol. 218 Bergkius* (*Rb.*) 364 perculsae *V* ω *Fritzius* 368 madefient βω *Heysius*: madescent *V* ω (*u. d. in Zarnckii ephemerid. a. 1861 p. 666*) madidescent *uel* madidascent *Statius* manascent *Hertzbergius conu. germ. 136* mitescent (*ex datano*) *Lm* (*Hp.*) mansuescent *Fritzius progr. halberst. p. 26* mutescent *Rossbachius*

quae, uelut ancipiti succumbens uictima ferro,
proiiciet truncum summisso poplite corpus.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
quare agite optatos animi coniungite amores.
accipiat coniunx felici foedere diuam,
dedatur cupido iam dudum nupta marito.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
non illam nutrix orienti luce reuisens
hesterno collum poterit circumdare filo.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.
anxia nec mater discordis maesta puellae
secubitu caros mittet sperare nepotes.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi'.
talia praefantes quondam felicia Pelei
carmina diuino cecinerunt pectore parcae.
praesentes namque ante domos inuisere castas
heroum et sese mortali ostendere coetu
caelicolae nondum spreta pietate solebant.
saepe pater diuum templo in fulgente reuisens,
annua *cum* festis uenissent sacra diebus,

---

385 Nereus sese || *post* 386 *add* Languidior tenera cui pedens sicula beta || 388 dum || uenisset

---

370 truncum] pulcrum *Ramlerus* 372 animis ω *Silligius* 373 *et* 374 *transp. Ramlerus* 378 *del* β (*furianus*) *Vossius Astius Bergkius Rossbachius* 382 profantes *Muretus* (*sed cf. Huschkii ep. crit. p. 304*) 383 omine Parcae β *Scaliger* 385 Heroum et sese *Io. Calpurnius in editione uicetina a. 1481 et Io. Bapt. Sigicellus apud Statium*: Saepius et ω *De uersiculo LXVII 21 in V post 386 male inlato cf. Hauptius qu. cat. 43* 387 fulgentia templa *Muretus* templa illa in gente *Froehlichius* 388 dum

conspexit terra centum procumbere *tauros*.
saepe uagus Liber Parnasi uertice summo
thyiadas effusis euantis crinibus egit,
cum Delphi tota certatim ex urbe ruentes
acciperent laeti diuum fumantibus aris.
saepe in letifero belli certamine Mauors
aut rapidi Tritonis hera aut rhamnusia uirgo
armatas hominum est praesens hortata cateruas.
sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
iustitiamque omnes cupida de mente fugarunt,
perfudere manus fraterno sanguine fratres,
destitit extinctos natus lugere parentes,
optauit genitor primaeui funera nati
liber ut innuptae poteretur flore nouercae,
ignaro mater substernens se impia nato
impia non uerita est diuos scelerare *penates*,
omnia fanda nefanda malo permixta furore
iustificam nobis mentem auertere deorum.
quare nec talis dignantur uisere coetus
nec se contingi patiuntur lumine claro.

---

389 procumbere currus || 391 Thyadas || 392 tuentes || 393 Accipeiet lacti || 395 ranusia || 402 potiretur || 404 parentes

---

V ω (*Rb.*) 389 tauros β: currus *V* procurrere currus ω Creta centum prorumpere currus *Wakefieldus ad Lucr. II 259* cretam ('i. e. ad calcem') *Orellius ecl. 111* 390 e uertice β *Guarinus Muretus* 392 *et* 393 *del Koelerus* 393 lacti (*V*) diuum spumantibus (β) *Vossius* Acciperent Laetonigenam *et similia Heinsius aduers. 170. 649* 395 *at quid hoc loco* rhamnusia uirgo? 400 *et* 401 *transp. Rossbachius* 404 penates βω *Silligius Froehlichius HAKochius symb. philol. bonn. 318:* parentes *V* ω *Lm* parentis *Lachmannus** parentum *IH Vossius gl. mg. 266*

LXV

Etsi me assiduo confectum cura dolore
  seuocat a doctis, Ortale, uirginibus,
nec potis est dulcis musarum expromere fetus
  mens animi (tantis fluctuat ipsa malis:
namque mei nuper lethaeo gurgite fratris
  pallidulum manans alluit unda pedem,
troia rhoeteo quem subter litore tellus
  ereptum nostris obterit ex oculis),
sed tamen in tantis maeroribus, Ortale, mitto
  haec expressa tibi carmina *Battiadae*,
ne tua dicta uagis nequicquam credita uentis
  effluxisse meo forte putes animo

LXV Ad Ortalem || 2 Sed uacat || 3 dulcissimus harum || 5 lethei || *post* 8 *secuntur uersus sex* (9—14 *uulgo*) *a nobis infra post CI 6 conlocati* || 16 abactiade *et* actiade (?)

LXV 2 Hortale βω (*cf. Hauptii qu. 79*) 3 fletus β *Vossius* 4 icta *Heinsius* 8 obruit *Statius* *uersus* 9—14 *uulgo* (*Lm*) *loco quem in V tenuerunt relictos FHaasius miscellan. philol. lib. III* (*Vratislau. 1861*) *p. 13—16 post CI 6 inserendos esse uidit. eos ab hoc carmine alienos esse primus Rossbachius intellexit.* (*cf. etiam OFGruppii Minois p. 8. 579 et Brunerus de temp. et ord. carm. catull. Helsingf. 1863 p. 26*). *eosdem post CI 4 inseruit AWeisius progr. naumburg. a. 1863 p. 30. Lachmannus ante u. 9 sex uersus e coniectura inseruit: quorum uersuum quinque priores pares sunt uersibus LXVIII 21 22—24* (*94—96*) *93. sextum uersum ex uersibus LXVIII 20* (*92*) Abstulit. o (Attulit. hei) misero frater adempte mihi *paullum mutatis Lachmannus ita finxit* Nunquam ego te, misero frater adempte mihi. *Lachmanni rationes Hauptius probauit et Froehlichius, qui illum sextum uersum ita scripsit* Ergo ego te nunquam frater adempte mihi. *cf. ad CI* 16 excerpta β *Scaliger* experta β *Vossius Valckenarius*

ut missum sponsi furtiuo munere malum
procurrit casto uirginis e gremio,
quod miserae oblitae molli sub ueste locatum,
dum aduentu matris prosilit, excutitur:
atque illud prono praeceps agitur decursu,
huic manat tristi conscius ore rubor.

LXVI

Omnia qui magni d*i*spexit lumina mundi,
qui stellarum ortus comperit atque *o*bitus,
flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur,
ut cedant certis sidera temporibus,
ut Triuiam furtim sub l*at*mia saxa relegans
dulcis amor *gyr*o *d*euocet aerio,
idem me ille Conon caelesti *in* *l*umine uidit
e b*ero*niceo uertice caesariem

LXVI 1 despexit ‖ 2 habitus ‖ 5 sublimia (*an* sub lamia?) saxa religans ‖ 6 giuoclero (giuodero) deuocet ‖ 7 celesti numine ‖ 8 Ebore niceo

---

19—24 *a praecedentibus Rossbachius seiunxit. item A Weisius.* (*sed cf. qu. I 273*) 23 praeceps dum agitur *Doeringius*

LXVI *Fragmenta carminis callimachei conlegit ThBergkius anthol. lyr.* (*Lips. 1854*) *p. 132* 1 descripsit *Bentleius ad Callimach. Ernestii I 583* moenia mundi *Vossius* 2 abitus (*V*) *Meleager spicil. 30* 5 sub Lamia (*V?*) *Vossius* 6 gyro β: cliuo (*Vossius*) *uel* curru (*Santenius*) βω aetherio *Meinekius ad Callimach.* (*Berol. 1861*) *p. 313* 7 in lumine *Vossius Lm**: numine *V* ω *Lm* lumine *Canterus nou. lect. IIII 2 Statius* limine *Heinsius* limite *Doeringius* caelestum munere (β) *Valckenarius.* (*cf. de h. l. Hauptii qu. 80*) 8 E beroniceo (*ex* Ebore niceo *V*) *Orellius Bergkius*

fulgentem clare, quam *cunctis* illa deorum
leuia protendens brachia pollicita est,
qua r*e*x tempestate nouo auctus hymenaeo
uast*at*um finis i*u*erat assyrios,
dulcia nocturnae portans uestigia rixae
quam de uirgineis gesserat exuuiis.
estne nouis nuptis odio Venus atque parentum
frustrantur *s*alsis gaudia lacrimulis,
ubertim thalami quas intra l*i*mina fundunt?
non, ita me diu*i*, uera gemunt, i*u*uerint.
id mea me multis docuit regina querelis
inuisente nouo praelia torua uiro.
a*n* tu non orbum luxti deserta cubile,

---

9 multis illa dearum || 11 Quare ex || 12 Vastum || ierat || 16 falsis || 17 lumina || 18 diu || iuuerint || 21 At

---

Rossbachius (*de scriptura* Beronice *cf. Niebuhrii opusc. I 287*): E Bereniceo ω *Lm* E Beronicaeo *Rossbachius coniecit*, E Beroniceae *TFaber Valckenarius. hunc uersum respexit poeta ignotus in anthol. lat. III 172, 8 Burm.* = *1565, 8 Meyeri* E beronicaeo detonsum uertice crinem Retulit esuriens Graecus in astra Conon 9 *et* 10 *del Valckenarius* 9 cunctis *Hauptius qu. 81 Lm**: multis *V* ω *Lm* cuiuis *Froehlichius* templis *Pohlius lect. 55* deorum βω (*Hp.*) *Lm**: dearum *V* ω *Lm* (*cf. etiam LMueller de re metr. 377*) 10 pollicitast *Lm* (*cf. ad Lucret. p. 66*) 11 mactus *Anna Fabri* (*ad Callim. ed. Ern. I 376*) *Withofius Valckenarius* abductus *Froehlichius* nouis auctus hymenaeis *Auantius* 15 atque *V Vossius Valckenarius Orellius Silligius Heysius*: anne βω *Lm* 16 salsis *Heysius*: falsis *V* ω *Lm* 21 An *excerpta Perreii et Minturni Santenius Lm**: At *V* ω *Lm* Et βω *Silligius* Aut *Hertzbergius conu. germ. p. 139* Et tu uero (uere *Ramlerus*) — Et fratris *Vossius* Et tu non — Et fratris *FIacobsius in editione doeringiana altera* Vt tu nunc — Et

sed fratris cari flebile discidium?
quam penitus maestas exedit cura medullas!
ut tibi *t*unc toto pectore sollicit*ae*
sensibus ereptis mens excidit! at *te* ego certe
cognoram a parua uirgine magnanima*m*.
anne bonum oblita es facinus, qu*o* regium adept*a*'s
coniugium, qu*o* non forti*us*'au*s*it alis?
sed tum maesta uirum mittens quae uerba locuta es!
Iuppiter, ut tristi lumina saepe manu!
quis te mutauit tantus deus? an quod amantes
non longe a caro corpore abesse uolunt?
atque ibi *me* cunctis pro dulci coniuge diuis
non sine taurino sanguine pollicita es,

---

22 dissidium ‖ 23 Cum ‖ 24 nunc (*et* tunc?) ‖ solicitet ‖ 25 te *omissum* ‖ 26 magnanima ‖ 27 quam ‖ adeptus ‖ 28 quod non fortior aut sit ‖ 33 mo] pro

---

fratris *Doeringius* 22 *cf. u. 21* 23 Quam *Bentleius l. c. Lm**: Cum *V* ω *Lm* '*possis etiam* Tum' *Lachmannus** 24 nunc *V* ω tum *Hauptius in editione altera* 25 e rectis (*ex* erectis β) *Vossius Valckenarius Silligius* te *add Vossius:* atque (*uel* atqui *Pontanus Statius*) ego ω 26 *respexit h. u. Hyginus poet. astron. II 24* alii dicunt hoc amplius, Ptolemaeum Berenices patrem multitudine hostium perterritum fuga salutem petiisse, filiam autem saepe consuetam insiliisse in equum et reliquam exercitus copiam constituisse et complures hostium interfecisse: pro quo etiam Callimachus eam magnanimam dixit. (*cf. Valckenar. ad Callim. eleg. p. 38 Hauptii qu. 82*)
27 quod β *Valckenarius* quum *Faernus* adepta's *Lachmannus* (*ad Lucr. p. 67*): adepta es βω 28 quod non fortior *V* ω (*Hs*) quoi non faustior adsit (β) auis *Santenius* quo regis adepta es Coniugium quo non fortior est alius *Froehlichius* 30 tersti *Auantius* 31 tantum *Schraderus emend. 12* 33 me *Colotius Perreius Fruterius Bentleius* (*l. c. p. 584*) ω: pro *V* proh *Scaliger* ω
34 pollicita's *Lachmannus* (*ad Lucr. p. 67*). '*Post u. 34 aliquot*

sei reditum tetulisset. is *h*aut in tempore longo
captam Asiam Aegypti finibus addiderat.
quis ego pro factis caelesti reddita coetu
pristina uota nouo munere dissoluo.
inuita, o regina, tuo de uertice cessi,
inuita: adiuro teque tuumque caput,
digna ferat quod siquis inaniter adiurarit:
sed qui se ferro postulet esse parem?
ille quoque euersus mons est quem maxim*um* in oris
progenies *Th*iae clara superuehitur,
cum Medi pep*er*ere nouum mare, *cum*que iuuentus
per medium classi barbara nauit Athon.
quid facient crines, cum ferro talia cedant?
Iuppiter, ut Ch*a*ly*bon* omne genus pereat,
et qui principio sub terra quaerere uenas

35 Sed *et* Si ‖ te tulisset ‖ aut ‖ 41 adiuraret ‖ 43 maxima ‖ 44 phytie ‖ 45 pepere *uel* propere (?) ‖ atque ‖ 48 celitum

uersus desiderantur' Muretus 35 Sei *ex* Sed *V scripsi* (*cf. LXIIII 68*): Si βω *Lm. sequentia Statius et Vossius recte interpunxerunt. olim interpunctione post* is *posita et lectione* aut (*V*) *probata multa coniectabant, uelut* tetulisset is, aut in (ni *Anna Faber* hautque in *Valckenarius*) tempore longo — addiderit (adiiceret *Guarinus*). *Doeringius post Muretum* (*aliter tamen interpungens*) tetulisset is haud in tempore longo, et — adiiceret in] ita *Froehlichius* 38 dissolui *Valckenarius* 42 quis β *Statius Santenius* (*Sill. Froehl.*) 43 maximum *Guarinus* ω *Lm**: maxima *V Lm* in orbe β *Auratus Lm** (*Hp.*) 44 Thiae *Vossius Bentleius* (*l. c p. 584*): Phthiae ω 45 peperere β *Vossius Lm** propere (*V*) *Lm* rupere β *Lm** irrupere *Auantius* pepulere *Statius* propulere *H. R. act. ien. litt. a. 1830 nr. 197 p. 135 Rossbachius* reperere *Froehlichius* fodere *Bergkius* (*cf. schol. Iuuenal. X 174 p. 325 Iahn.*) 47 faciant β *Santenius* 48 Chalybon *Politianus miscellan. 68* (*Grut. lamp. I 83*): Chalybum β

institit ac ferri *st*ringere duritiem!
abiunctae paulo ante comae mea fata sorores
lugebant, cum se Memnonis Aethiopis
unigena impellens nutantibus aera pennis
obtulit Arsinoes *L*ocr*id*os al*e*s equos,
isque per aether*ia*s me tollens *a*uolat umbras
et Veneris casto collocat in gremio.
ipsa suum Z*e*phyritis eo famulum legarat,
gra*i*a canopi*e*is incola litoribus.
*num*en ibi uario ne solum in *l*umine caeli
ex *ari*a*d*neis aurea temporibus
fixa corona foret, sed nos quoque fulgeremus

---

50 ferris fringere || 54 asineos (*sscr.* arsinoes) elocridicos alis || 55 ethereas || aduolat || 56 aduolat (*sscr.* collocat) || 57 zyphiritis || 58 Gratia canopicis || 59 Hi dii uen ibi || in numine || 60 adrianeis

---

Lachmannus in editione priore Heysius LMueller de re metr. 310. 332 Chalyborum *Santenius ad Terent. Maur. p. 299* celtum *Vossius* sicelicum *Scaliger* Telchinum *Withofius* Zelitum *Froehlichius* ut pereat omne genus Chalybum *Huschkius ad Tibullum I p. 264* 50 ferri stringere *Heysius:* ferris fringere *V* frangere βω *Lm* infringere *Santenius* effringere *Froehlichius* fingere β *Vossius* uincere *Marklandus* 53 nictantibus *Bentleius ad Callim. ed. Ernest. I 585 Lm** (*Hp. Hs.*) 54 Locridos *Bentleius l. c.*: Chloridos ω *Hertzbergius* Cypridos *Bergkius act. antiq. 1846 p. 472* (*Rb.*) Obtulit Arsinoae Locricos alisequus *Statius* *archetypi* alis equos *respexit Hygin. poet. astr. II 24 his uerbis* Hanc Berenicem non nulli cum Callimacho dixerunt equos alere et ad Olympia mittere consuetam fuisse. *cf. Hauptii qu. 84* 54 57 58 55 56 63 64 59—62 65 *sic transposuit G Canterus nou. lect. V 30* (*Grut. lamp. III 1 640*) 54 57 58 55 56 *sic transp. Marcilius asterism. p. 652* 55 auolat *G Canterus l. c. Lm**: aduolat *V* ω *Lm* euolat *Doeringius* auras ω 58 Graia *Lachmannus*: Grata ω Canopieis *Scaliger:* canopicis *V* Canopiis *uel* Canopeis (*Hs.*) ω in loca *Vossius* 59 Numen

devotae flaui uerticis exuuiae,
*uu*idul*a*m a fl*e*tu cedentem ad templa d*e*um me
sidus in antiquis diua nouum posuit:
uirginis et saeui contingens namque leonis
lumina, Callisto iu*nc*ta lycaoni*ae*,
uertor in occasum, tardum dux ante Boot*en*,
qui uix sero alto mergitur Oceano.
sed quanquam me nocte premunt uestigia diuum,
lux aut*em* canae *T*et*hy*i restitu*it*,

---

63 Viridulum a fluctu ‖ decumme ‖ 66 iuxta licaonia ‖ 67 boothem ‖ 70 aut ‖ theti restituem

---

ibi *FRitschelius mus. rhen. nou. III 618:* Hi dii uen ibi *V Lm* Arduei ibi *Hauptius obs. 14 Lm** Indidem ibi *Heysius* Inde sibi *Pleitnerus carm. epithal. p. 23* Sidere ibi *Vossius* Lumen ibi uario ne solum in limite *H. R. act. litt. ien. 1830 nr. 197 p. 134* Siderei uario *Hauptius obs. 14 et Bergkius* Siderei ut uario ne sola *GHermannus ann. Iahn. XXII 312* Nîgri enim uti uario *idem ann. Iahn. XXXIII 247* Hinc nitidi uario *Hertzbergius conu. germ. 141* Sic etiam uario β Scilicet in uario βω Hic etenim uario ne sola in limine *Froehlichius* Di bene fecerunt ne *Marcilius asterism. p. 652* Gnata Canopiis incola litoribus Ludit ubi. uario *Scaliger* limite *uel* limine β 63 Vuidulam a fletu β: Vuidulum (β) a fluctu (*V*) *Lm* Vuidulam a fluctu ω *Vossius Heysius* Vuidulo a fluctu *Palmerius spicil. 627* Vuidulae a fluctu — Dionae (β) *Santenius* Vuidulam ac fletus odentem *Heinsius* Vuidum ut a fluctu *GHermannus ann. Iahn. XXII 312* (*cf. ad u. 59*). *postea sententiam mutauit: u. ann. Iahn. XXXIII 247* Viuidulo a flatu *Scaliger* a fluctu tendentem *Auantius* Vuidulum a fluctu ascendens *Froehlichius* 66 iuncta Lycaoniae βω *Lm*:* iuxta (*V*) Lycaonida (β) *Scaliger Lm* iuncta Lycaonidi *coniectura uiri docti apud Valckenarium* iuxta Lycaoniam *Rossbachius* 70 restituit *Lachmannus:* restituat β *Statius* Luce — restituor (restituent *Meleager spicil. 30*) ω

pace tua fari hic liceat, rha*m*nusia uirgo,
(namque ego non *u*llo uera timore tegam,
nec si *me* infestis discerpent sidera dictis,
condita qui*n* uere*i* pectoris euolu*am*),
non his tam laetor rebus quam me a*f*ore semper
a*f*ore me a dominae uertice discrucior,
quicum ego, dum uirgo quondam fuit omnibus expers,
unguenti *s*u*rii* millia multa bibi.
nunc, uos optato qu*o*m iunxit lumine taeda,
non post u*n*animi*s* corpora coniugibus

---

71 ranusia ‖ 72 nullo ‖ 73 si me] sine ‖ 74 qui uere ‖ euolue ‖ 75. 76 affore ‖ 78 Vnguentis una ‖ 79 quem ‖ 80 uno animus

---

71 haec ω 73 Non βω discerpant βω dextris *Bentleius l. c. p. 586* 74 uerei *Lachmannus*: uere *V Statius Silligius* ueri βω 77. 78 omnibus expers (*V*), Vnguenti Surii (*sic Passeratius*) *Hauptius* (*simul uu* omnibus expers *crucis signum praeponens*): omnibus expers Vnguentis, una *V* ω (*quae ut tuerentur alii ad glossam Philoxeni p. 70* Expers ἄπειρος καὶ ἔμπειρος *prouocauerunt, alii alia temptauerunt. cf. IDFussii epistula ad IBLycocriticum. Leodii 1823 p. 48 Silligius ann. Iahn. 1 425 et ad Cirim p. 225 ANaekius ad Val. Caton. p. 307. sed cf. FBrueggemannus de Cat. eleg. callim. Susati 1830 p. 66*) ominis expers, Vnguenti Assyrii (*uel* Surii *uel* Syrii) *Auratus et Passeratius* omnibus expers, Vnguentorum una β *Silligius* omnibus expers Vnguentis, murrae (crocini *Heinsius* rhodini *ex Athenaei XV 38 p. 689ª Orellius*) *Vossius* omnibus expleta (explens *Doeringius* exples *Heysius* expressa *Statius* adspersa *Marcilius* expersa *Heinsius ad Verg. aen. III 625*) Vnguentis, una β *Santenius Valckenarius Froehlichius* discrucior. Quicum ego, dum uirgo quondam fuit omnibus expers, Vnguenti si una millia multa bibi, Nunc *Lachmannus* 79 quum *Corradinus de Allio, unde Hauptium secutus* quom *feci*: quem *V* quam β *Lm* quas βω queis *Statius* quae β *Scaliger*. Nunc, post — quam luxit *Hertzbergius conu. germ. 141* 80 Non prius *Palladius* ω (*Hp. Hs.*) Non uos *Hertzbergius*

tradite nudantes re*ie*cta ueste papillas
quin iocunda mihi munera libet onyx,
uoster onyx, casto *pe*titis quae iura cubili.
sed quae se impuro dedit adulterio,
illius a mala *d*ona leuis bibat irrita puluis:
namque ego ab indig*n*is praemia nulla peto.
sed magis, o nuptae, semper concordia *u*ostras
semper amor sedes incolat assiduus.
tu uero, regina, tuens cum sidera diuam
placabis festis luminibus Venerem,
*u*nguinis expertem non *s*iris esse tu*a*m me,
sed potius largis *a*ffice muneribus.
sidera co*rru*er*i*nt utinam! coma regia fiam:
proximus hydrochoi fulgeret Oarion.

81 retecta ‖ 82 Quam ‖ 83 queritis *sscr.* colitis (?) ‖ 85 leuis bibat dona ‖ 86 indigetis ‖ 87 nostras ‖ 91 Sanguinis ‖ uestris esse tuum ‖ 92 effice ‖ 93 Sidera cur iterent ‖ 94 idrochoi

82 Quin *Fussius l. c. et Lachmannus:* Quam *V* ω (*Hp. Hs.*) Qua *Scaliger* Quae *TFaber* iucunda *Lm* 83 petitis βω: queritis *sscr.* colitis *V* colitis *boni libri* ω quaeris *Vossius* casto quatitis quae iure cubile *Statius* onyx, custoditis quae *Froehlichius* 85 a *V Statius HR. act. litter. ienens. a 1830 nr. 197 p. 136:* ah βω *Lm* o *Statius coniecit* 87 Sic ω 88 incolet β *Valckenarius* 91 Vnguinis *Bentleius ad Callim. ed. Ern. I 586:* Sanguinis *V* ω siris *Lachmannus ex Scaligeri* siueris: uestris *V* uerbis *Statius* uotis *Pontanus* tuam *Auantio debetur:* tui me β *Brueggemannus*
92 effice *V* ω Sanguinis expertem, non astris assiduam me, Sed potius largis effice muneribus (Sidera cur rident?) iterum ut *Froehlichius*
93 Sidera corruerint *Lachmannus:* Sidera cur iterent? *V* ω muneribus, Sidera cur iterent: "utinam coma regia fiam!" *Heysius* Sidera cur retinent? β *Pontanus* Sidera cur inter? *ThMarcilius* Sidera cur retinent? iterum *Marklandus* Sidera corruerint, iterum ut *Hertzbergius conuers. germ. 141* Sidera cum intereant ut tunc coma *Statius*
94 Heniocho *Froehlichius* Erigonae *Puccius* (*cf. Spengelii lect. p. 94*)

LXVII

O dulci iocunda uiro, iocunda parenti,
salue, teque bona Iuppiter auctet ope,
ianua, quam Balbo dicunt seruisse benigne
olim cum sedes ipse senex tenuit,
quamque ferunt rursus uoto seruisse maligno,
postquam e*s* porrecto facta marit*a* sene,
dic aged*um* nobis quare mutata feraris
in dominum ue*t*erem deseruisse fidem.
'non (ita Caecilio placeam, cui tradita nunc sum)
culpa mea est, quamquam dicitur esse mea,
nec peccatum a me quisquam pote dicere quicquam:
uerum isti popul*o* ianua qu*anta* facit!

LXVII 6 est ‖ marite ‖ 7 age de ‖ 8 uenerem ‖ 12 populi ‖ qui te

---

Grotius ad Arat. p. 43 Arcturo fulgor et Erigona *Palmerius spicil. p. 628 similiter Marullus.* Hydrochoi fulgor et Orionis *Froehlichius* Proximus (Protinus *Heysius*) Hydrochoi fulgor et Oarion *Fussius Heysius*

LXVII 1 iucunda β *Lm*   5 nato (noto β) seruisse maligne (β) *Froehlichius Rossbachius*   6 est *V Scaliger* ω   proiecto βω   est — tacta *Rossbachius* est proiecto functa *Statius* est porrecto factu' maritu' sene *Froehlichius* (*cf. qu. I 351*)   7 age de (*V*) uobis (β) *Silligius* age dic (da *Meleager spicil. 31*) nobis β *Marcilius* (*Froehl.*)   9 plateam β pateam *Statius* (*Hs.*)   12 isti populo ianua quanta facit *scripsi. cf. ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 15:* isti populi ianua qui te facit *V Lm* isti populo (istis probri *Statius*) ianua quidquo facit (quid faciat? *Vossius*) ω istud populi uana querela facit *Heysius* isti populi nainia (*h. e.* naenia), Quinte, facit *Scaliger* istud populi fabula, Quinte, facit *Lachmannus** istuc populi insania, Quinte, facit *Froehlichius.* (*cf. qu. I 9*). *uersum* 12 *del Muretus*

qui, quacunque aliquid reperitur non bene factum,
ad me omnes clamant 'ianua, culpa tua est.'
non istuc satis est uno te dicere uerbo,
sed facere ut quiuis sentiat et uideat.
'qui possum? nemo quaerit nec scire laborat.'
nos uolumus: *n*obis dicere ne dubita.
'primum igitur, uirgo quod fertur tradita nobis,
falsum est. non illam uir prior attigerit,
languidior tenera cui pendens sicula beta
nunquam se mediam sustulit *ad* tunicam:
sed pater illius gnati uiolasse cubile
dicitur et miseram conscelerasse domum,
siue quod impia mens caeco flagrabat amore,
seu quod iners sterili semine natus erat
et quaerendu*m* *unde* unde foret neruosius illud
quod posset zonam soluere uirgineam.'
egregium narras mira pietate parentem,
qui ipse sui gnati minxerit in gremium.

---

17 Quid ‖ 18 uobis ‖ 22 ad] hanc ‖ 27 querendus ‖ unde *semel*

---

13 Quin ω 14 tua'st *Lm* (*cf. ad Lucret. p. 66*) 17 Qui *Minturnus et Perreius*: Quid *V* ω *Silligius* 18 nobis *Muretus*: uobis *V*. uobis dicere, nec dubia *Statius* 20 non qui (*ex* namque β) illam *Scaliger Lm** (*Hp. Hs.*) non (nunquam *Doeringius*) illam attigerat βω 22 media sustulit hinc tunica *Statius* se ad mediam sustulit hanc (*V*) tunicam *Silligius* 23 ipsius *Muretus* ille sui *Scaliger* gnatei (*ex datani* gnato) *Lm* generi *Froehlichius* 26 quod uir, sterili semine natus, iners *Froehlichius* 27 Et quaerendum (β) unde unde *Statius* ω (*Hs.*): Et quaerendus unde *V* Et quaerendus is unde *Lachmannus* (*Hp.*) Et quaerendus ei (et β) *Hauptius qu. 85* Ne (Vt *Rossb.*) quaerendum aliunde β *aldinae G Hermannus ann. Iahn. XXII 313* Nec (Et *Froehlichius*) quaerendum erat unde *Auantius* Quaerendumque secunde β *Vossius* 30 suae gnatae *Froehlichius*

'atqui non solum *h*oc se dicit cognitum habere
Brixia cy*c*neae supposit*a* specula*e*,
flauus quam molli p*rae*currit flumine Mell*a*,
Brixia Veronae mater amata meae,
sed de Postumio et Corneli narrat amore,
cum quibus illa malum fecit adulterium.'
dixerit hic aliquis: qu*i* tu isthaec, ianua, nosti,
cui nunquam domini limine abesse licet,
nec populum auscultare, sed he*i*c suffixa tigillo
tantum operire soles aut aperire domum?
'saepe illam audiui furtiua uoce loquentem
sola*m* cum *a*ncil*l*is haec sua flagitia,
nomine dicentem quos diximus, ut pote quae mi

---

hoc
31 se dicit ‖ 32 chinea suppositum specula ‖ 33 percurrit ‖ mello ‖ 37 quid ‖ 39 hec ‖ 42 Sola cum conciliis

---

31 hunc *aldina a. 1515* Atqui hoc non solum est quod dicit *Froehlichius* 32 Cycneae supposita speculae *Vossius*: chinea suppositum specula *V Lm* (*de Cycnea specula cf. I Vossii obseru. 276 et PGalcardum apud Vulpium p. 373*) 'Cenomanae supposita speculae *Colocius et apud Perreium Pisanus. alii* Cycnea' *Lm** Chinaeae *Pontanus* ω Echinaeae *Turnebus aduers. V 15* Chinaea supposita in specula ω Cygnea supposita specula *Silligius. uerba uersus* 32 *tria posteriora et uersum* 33 *omisit Froehlichius* 33 *et* 34 *del Maffeius Veron. illustr. I lib. 1 et mus. Veron. p. CCV* (*prob. Handius obs. 21 Silligius Rossbachius*) 33 praecurrit *Cluuerius Lm**: percurrit *V* ω *Lm* Mella βω: Mello *V Heysius* 34 tuae *Scaliger* 29—35 *Catullo,* 36 *et sequentes ianuae attribuit Froehlichius, Rossbachius contra* 29—40 *Catullo et* 41—48 *ianuae. ego* 37—40, *quos uulgo* (*Lm*) *ianuae dant, Catullo adsignaui* (*cf. qu. I 348*) 37 quid? tu isthaec, ianua nosti? *V* (*Statius*) *Silligius Rossbachius* 39 heic *scripsi* (*cf. LV 12*): hec *V* hic β *Lm* huic ω 42 cum ancillis β (*libri*

speraret nec linguam esse nec auriculam.
praeterea addebat quendam, quem dicere nolo
nomine, ne tollat rubra supercilia.
longus homo est, magnas quoi lites intulit olim
falsum mendaci uentre puerperium.'

LXVIII^a

Quod mihi fortuna casuque oppressus acerbo
conscriptum hoc lacrimis mittis epistolium,
naufragum ut eiectum spumantibus aequoris undis
subleuem et a mortis limine restituam,
quem neque sancta Venus molli requiescere somno
desertum in lecto caelibe perpetitur,
nec ueterum dulci scriptorum carmine musae
oblectant, cum mens anxia peruigilat,
id gratum est mihi, me quoniam tibi dicis amicum,
muneraque et musarum hinc petis et Veneris:
sed tibi ne mea sint ignota *in*commoda, Manli,
neu me odisse putes hospitis officium,
accipe quis merser fortunae fluctibus ipse,
ne amplius a misero dona beata petas.

---

44 Speret || 46 te || 47 qui || 48 mendacii (?) || LXVIII^a Ad mallium || 2 mittit || 3 Naufragium ut || 11 commoda mali

---

Statii non nulli): cum conciliis *V* consciolis *Manutius et Scaliger* Caeciliis *Vossius* 44 Speraret βω *Lm** (*cf. Hauptii qu.* 86): Speret *V Silligius Lm Heysius Rossbachius LMueller de re metr. 332*

LXVIII^a *et* LXVIII^b *Gruppius Minois p. 503 Catullo abiudicauit* 2 conspersum *Schraderus* 8 cui mens *Statius* 9 ducis ω 10 Muneraque musarum β *Silligius* 11 Manli βω: Mani *Lachmannus (sed cf. qu. I 20. 71)* 12 sospitis *Schraderus*

tempore quo primum uestis mihi tradita pura est,
  iocundum cum aetas florida uer ageret,
multa satis lusi: non est dea nescia nostri
  quae dulcem curis miscet amaritiem:
sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
  abstulit. o misero frater adempte mihi,
tu mea tu moriens fregisti commoda, frater,
  tecum una tota est nostra sepulta domus,
omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
  quae tuus in uita dulcis alebat amor.
cuius ego interitu tota de mente fugaui
  haec studia atque omnes delicias animi.
quare, quod scribis Veronae turpe Catull*o*
  esse quod hic quiuis de meliore nota
frigida deserto tepefac*te*t membra cubili,
  id, Ma*n*li, non est turpe, magis miserum est.
ignosces igitur, si, quae mihi luctus ademit,

---

27 catulle ‖ 28 quisquis ‖ 29 tepefacit ‖ 30 mali

---

16 Iucundum β *Lm* 21—24 *del Froehlichius arbitratus eos post LXV 8 conlocandos esse (cf. Lachmannum ad LXV 8). del eosdem GBernhardius hist. litt. rom.*[4] *552 eos opinatus ex LXVIII*[b] *93 sq. falso huc inlatos esse et AWeisius progr. gymn. naumburg. a. 1863 p. 23 eos post CI 6 conlocans* 26 omnis (*datanus*) *Lm*
27 Catulle *V 'quod, si inter duo commata legatur, uulgato non deterius est' Santenius ad Catulli elegiam ad Manlium (Lugd. Batau. 1788) 7* 28 quiuis *Lachmannus* (cf. ad Lucret. p. 287)*: quisquis *V* ω *Lm Forcellinus in lexico s. u.* quisquam *Muretus Liuineius not. 20* quisquis de meliore nota est *excerpta Perreii* 29 tepefactet *Bergkius (Hp.*[2]*)*: tepefacit *V Lm* tepefactat β tepefaxit *Lachmannus* (Hp.*[1] *Hs. Rb.)* tepefecit β *Lm** ω tepefiat (*ex* tepefiant β) *Schraderus*
30 Mani *Lm. cf. u. 11* miserumst *Lachmannus ad Lucret. p. 67*

haec tibi non tribuo munera, cum nequeo.
nam quod scriptorum non magna est copia apud me,
hoc fit quod Romae uiuimus: illa domus,
illa mihi sedes, illic mea carpitur aetas:
huc una ex multis capsula me sequitur.
quod cum ita sit, nolim statuas nos mente maligna
id facere aut animo non satis ingen*uo*
quod tibi non utriusque petenti copia p*ar*ta est:
ultro ego d*e*ferrem, copia siqua foret.

LXVIII^b

Non possum reticere, deae, qua m*e* Allius in re
iuuerit aut quantis iuuerit officiis:
nec fugiens sae*cl*is obliuiscentibus aetas
illius hoc caeca nocte tegat studium:
sed dicam uobis, uos porro dicite multis

38 ingenio ‖ 39 posta est ‖ 40 differrem ‖ LXVIII^b 41 quam fallius ‖ 43 sedis

39 non prius usque *Heinsius* petiti ω parta *scripsi. u. ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 15 (prob. ARiesius ann. Iahn. LXXXXI 300):* posta *V Vossius* praesto *Froehlichius* porcta *ORibbeckius ann. Iahn. LXXXV 378* facta βω *Lm*

LXVIII^b *uersus 41–160 uulgo (V Lm. Hp.) cum u. 1–40 arte coniunctos a praecedentibus, cum integrum per se carmen efficiant, uersibus esse separandos primus Ramlerus in edit. et conuers. Catulli (Lips. 1793) p. 320 dispexit. postea Froehlichius idem inuenit. cf. qu. I 71 et praeter alios A Weisium progr. gymn. naumburg. a. 1863 p. 4*

41 qua me Allius *Scaliger:* quam fallius *V* qua Manlius βω *A Weisius* quam Manlius β *Corradinus de Allio Santenius* qua me Acilius re *Heysius* *Froehlichius uersus sic ordinauit: 42 45 46 43* (Ne fugiens) *44 49 50 151 48* 43 Ne *Calpurnius a. 1481* ω 44

millibus et facite haec charta loquatur anus

. . . .

notescatque magis mortuus atque magis,
nec tenuem texens sublimis aranea telam
in deserto Alli nomine opus faciat.
nam mihi quam dederit duplex Amathusia curam
scitis, et in quo me corruerit genere,
cum tantum arderem quantum trinacria rupes
lymphaque in oetaeis malia Thermopylis,
maesta neque assiduo tabescere *l*umi*na* fletu
cessaren*t* tristique imbre madere genae,

---

46 certa || 47 *interstitium* || *post* 49 *add* Iocundum cometas florida ut ageret || 50 ali || 54 oetheis maulia termophilis || 55 numula || 56 Cessare ne tristique

---

teget *Marcilius* 46 cera *Statius* fama *Fruterius* *u.* 47 *in V omissum Itali uarie suppleuerunt: alii* Omnibus et triuiis uulgetur fabula passim (*ad hunc uersum in libris parisino 7989* [*u. OKornius mus. rhen. XX 171*] *et mediolanensi* [*u. Vossii obs. 284*] *a manu antiqua adscriptum inuenitur* Seneca suppleuit. *cf. de Seneca illo Handii obs. 20. 33 Silligius ann. Iahn. VIII 201 Hauptii qu. 42 Bernhardii hist. litt. rom. 553*) *alii* Omnibus inque locis celebretur fama sepulti 48 *del Handius obs. 33* (47) 48—50 *del A Weisius* 49 Ne ω *post* 49 *in V iterum scriptus est uersus LXVIII*[a] *16. de caussis huius erroris cf. Hauptii qu. 43 et Boehmii qu. 8* 50 Alli *Scaliger*: ali *V* Auli *Marcilius* Acili *Heysius* Deserto in Manli β *Muretus* ω Deserto Malli *Vossius* Deserto Manli in *Santenius* 52 torruerit βω *Froehlichius* corpuerit (*i. e.* corripuerit) *Marklandus* mi cor ruerit *Statius* in qua me torruerit Venere *Schraderus* 56 Cessarent neque tristi *Muretus Santenius* *Froehlichius et Rossbachius interpunctione mutata uersus 57—62 non cum uersu 56 et praecedentibus, sed cum u. 63 et sequentibus coniunxerunt*

qualis in aerii perlucens uertice montis
riuus muscoso prosilit e lapide,
qui cum de prona praeceps est ua*ll*e uolutus,
per medium sensim transit iter populi,
du*l*ce uiatori *l*asso in sudore leuam*en*,
cum grauis exustos aestus hiulcat agros.
hic, uelut in nigro iactatis turbine nautis
le*n*ius aspirans aura secunda uenit
iam prece Pollucis, iam Castoris imploratei,
tale fuit nobis *Al*lius auxilium.
is clau*ss*um lato patefecit limite campum,
isque domum nobis isque dedit dominam,
ad quam communes exerceremus amores.
quo mea se molli candida diua pede
intulit et trito fulgentem in limine plantam

---

59 ualde || 60 densi || 61 Duce || basso || leuamus || 64 Lesius || 65 implorate || 66 manlius || 67 classum

---

57 pellucens ω 59 prono — celle *Santenius* 60 sensim *Hauptius qu. 89*: densi V ω densi — scopuli *Huschkius ep. crit. ad Santen. 95* 61 passo *Palmerius spicil. 805* 63 Ac *ante Santenium uulgo* Vel qualis nigro *Froehlichius* 65 imploratei *scripsi ex Heysii* implorati: implorate V *Lm* implorata βω (*Hp.*) imploratu *Lachmannus** Iam prece Polluces (β), iam Castoras (β) implorante *Guietus (apud Santenium) Vossius* Iam face — implorata *Doruillius et Clericus apud Santenium*, *Froehlichius* Iamque ope *Eldikius* 66 Allius *Rossbachius*: Manlius V ω Manius *Lachmannus* Post 66 *aliquando putaui inserendos esse uu. 157 et 158 (cf. u. 157)* 67 claussum *reuocaui ex* classum V (*cf. ThMommsenus ad res gestas Augusti p. 146*): clausum βω *Lm. an* clusum? 68 atque dedit dominae *Froehlichius*, *EBruenerus de ord. et temp. carm. catull. (Helsingfors. 1863) 24*

innixa arguta constituit solea,
coniugis ut quondam flagrans aduenit amor*e*
protesil*ae*am Laud*a*mia domum
incepta*m* frustra, nondum cum sanguine sacro
hostia caelestis pacificasset heros.
nil mihi tam ualde placeat, rha*m*nusia uirgo,
quod temere inuitis suscipiatur heris.
quam ieiuna pium de*s*i*d*eret ara cruorem
docta est amisso Laud*a*mia uiro,
coniugis ante coacta nou*ei* dimittere collum
quam ueniens una atque altera rursus hiems
noctibus in longis auidum saturasset amorem,
posset ut abrupto uiuere coniugio:
quod scibant parcae non longo tempore abisse,
si miles muros isset ad iliacos:
nam tum Helenae raptu primores Argiuorum
coeperat ad sese Troia ciere uiros,
Troia (nefas) commune sepulcrum Asiae Europaeque,

---

73 amorem ‖ 74 Prothesileam laudomia ‖ 75 Incepta ‖ 77 ranusia ‖ 79 deficeret ‖ 80 laudomia ‖ 81 nouit

---

72 Innexam *Ramlerus* constitit in solea βω 74. 80. 105 Laudamia *HVsenerus ann. Iahn. LXXXXI 227:* laudomia *V* Laodamia βω *Lm* Laodamea *Silligius* 73 — 132 *ex hoc carmine eiecit Ramlerus*, 75 — 130 *A Weisius progr. gymn. naumburg. a. 1863 p. 16, hic praeterea multa ariolatus* 75 Inceptam *Turnebus aduers. XXI 17*: Incepta *V* Incepto *Froehlichius (conl. Ciris u. 328* Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor Flectere amore) *A Weisius* 80 *cf. u. 74* 81 nouei *scripsi:* nouit *V* noui *Muretus Lm* ω 85 '*malim* scibat' *Lachmannus** (*Hp.*) abesse βω adesse *Santenius* uixe *ORibbeckius ann. Iahn. LXXXV 377* non longe tempus abesse *Schraderus* 89 Troia nefas ω Europae Asiae-

Troia uirum et uirtutum omnium acerba cinis:
quae*ne* eti*am* nostro letum miserabile fratri
attulit. hei misero frater adempte mihi,
hei misero fratri iucundum lumen ademptum,
tecum una tota est nostra sepulta domus,
omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
quae tuus in uita dulcis alebat amor.
que*m* nunc tam longe non inter nota sepulcra
nec prope cognatos compositum ciner*es*,
sed Troia obscena, Troia infelice sepultum
detinet extremo terra aliena solo.
ad quam tum properans fertur *simul* undique pubes
graeca penetralis deseruisse focos,

---

91 Que uetet id nostro || 97 Que || 98 cineris || 101 simul *omissum*

---

que βω   90 acerba cinis: *cf. Nonius 198 M. 134 G.* 'Cinis' feminino apud Caesarem et Catullum (Catulum *libri*) et Caluum lectum est, quorum uacillat auctoritas. *cf. etiam CI 4*   91—100 *del A Weisius, uersus* 94—100 *post CI 6 conlocans* (*cf. ad LXVIIIa 21*)

91 Quaene etiam *NHeinsius adu. 651 GHermannus ann. Iahn. XXXIII 245* (*Lm. Hp.*): Quaene etiam id *codex Cacciae Lipsius* Quare etiam *Hauptius obs. 12* Quae, uae, etiam β *Silligius* Quin etiam id *Huschkius ep. crit. 96* Quin eadem et *CPauckerus* Quae (uae te) *Scaliger* Quae uae uae et *Raphelengius* Haec etiam *HAKochius* Quaemet et id *Vossius* Quae uel et id *Rossbachius* (*cf. mus. rhen. XIII 478**) Quae uel sic *Bergkius* Queis ueluti *Froehlichius* Quae nunc et *Marcilius RVngerus de Valg. Rufo 459* Quaeque itidem *Hertzbergius in conuers. a. 1862 p. 143. lectionibus* Quae ueter (ueteri neter noter) id β *confisi scripserunt* Quae nuper *Passeratius* Quae ueterum id *Heysius.* Quae nempe et *aldina 1502* ω Quae uitai nostrae *ORibbeckius ann. Iahn. LXXXV 377*   93—96 *del Froehlichius* (*cf. ad LXVIIIa 21*) *Brunerus de temp. et ord. carm. cat. 26*
100 externo β   101 simul *add* β *Lm*: om V Lm* cuncta *add*

ne Paris abducta gauisus libera moecha
otia pacato degeret in thalamo,
qu*o* tibi tum casu, pulcherrima Laud*a*mia,
ereptum est uita dulcius atque anima
coniugium: tanto te absorbens uertice amoris
aestus in abruptum detulerat barathrum,
quale ferunt Grai P*h*eneum prope cylleneum
siccar*e* emulsa pingue palude solum,
quod quondam caesis montis fodisse medullis
aud*i*t falsiparens Amphitryoniades,
tempore quo certa stymphalia monstra sagitta
perculit imperio deterioris heri,
pluribus ut caeli tereretur ianua diuis,
Hebe nec longa uirginitate foret.
sed tuus altus amor barathro fuit altior illo,
qui tu*nc* *in*domit*a*m ferre iugum docuit.
nam nec tam carum confecto aetate parenti
una caput seri nata nepotis alit,

---

105 Quod ‖ laudomia ‖ 109 peneum ‖ 110 Siccari ‖ 112 Audet ‖ 114 Pertulit ‖ terretur (?) ‖ 118 Qui tuum (*et* diuum?) domitum ‖ 119 tam
nec causa carum

Froehlichius lecta *Eldikius* unde undique *Raphelengius* properans feruentior undique *Vossius* 105 *cf. u. 74* 108 depulerat *Heinsius* 110 Siccare *Schradero emend. 11 debetur* putre *Schraderus* 112 Audit *Palmerius spicil. in Grut. lamp. IIII 716:* Audet *V* ω Gaudet *A Weisius* Ausus ω 109—118 *del E Brunerus de ord. et temp. carm. Catull. (Helsingf. 1863) p. 26* 118 tunc indomitam *Corradinus de Allio* (*cf. LXIII 33*): tuum domitam *V* tamen indomitam *Heysius* tantum indomitam *Statius* tauri indomitam *Schraderus* diuum domitum *libri multi Lm* Quod diuum domitum (dominum *aldinae*)

qui, cum diuitiis uix tandem inuentus auitis
  nomen testatas intulit in tabulas,
impia derisi gentilis gaudia tollens
  suscitat a cano uolt*u*rium capiti:
nec tantum niueo gauisa est ulla columbo
  compar, quae multo dicitur improbius
oscula mordenti semper decerpere rostro
  qua*m* qu*ae* praecipue multiuola est mulier:
sed tu *h*orum magnos uicisti sola furores,
  ut semel e*s* flauo conciliata uiro.
aut nihil aut paulo cui tu*m* concedere digna
  lux mea se nostrum contulit in gremium,
quam circumcursans hinc illinc saepe Cupido
  fulgebat crocina candidus in tunica.
quae tamen etsi uno non est contenta Catullo,
  rara uerecundae furta feremus herae,

---

124 Suscitata cano uoltarium || 128 Quanquam || 129 Sed tuorum || 130 e || 131 tu

---

Scaliger dirum (toruum *Vossius* te non β *Guarinus*) domitum *Puccius* durum domitam *Lachmannus** (*Hp.*) Quique (β) diu indomitam *Sillligius.* tunc te indomitum *corrector libri datani* tunc indomitum *Santenius* 119 neque βω *Lm* 122 ceratas *Schraderus* 123 Irrita *Heinsius* 124 ah *Scaliger* capite ω 128 Quam quae β *Vossius* ω *Lm**: Quanquam *V* ω *Lm* uulgiuola *Heinsius* 129 Sed tu olim β *Scaliger* Sed tu alios *Brunerus l. c. 26* Tu uerum *Pleitnerus epithal. 85** 131 At *Pleitnerus* Sic *Doeringius* 'paulum *Colocius*' *Lm** tum β *Muretus Lm**: tu *V Lm* tu concedere digna es *Pleitnerus* 132 nostrum ut *Pleitnerus* cum tulit *Corradinus de Allio* 133 huc illuc βω 138—141 *del Handius obs. 26* 138 Ipsa *Schraderus* Passa — (139) Coniux — quotidiana *idem.* *Froehlichius (nunt. erudit. monac. XI [1840] 52) uersus sic*

ne nimium simus stultorum more molesti.
saepe etiam Iuno, maxima caelicolum,
coniugis in culpa flagrantem *conquoquit* iram
noscens omniuoli plurima *fu*rta Iouis.
atque*i* nec diuis homines componi*er* aequum est
. . . .
. . . .
ingratum tremuli tolle parentis onus.
nec tamen illa mihi de*x*stra deducta paterna
fragrantem assyrio uenit odore domum,
sed furtiua dedit mira munuscula nocte
ipsius ex ipso dempta uiri gremio.
quare illud satis est, si nobis is datur unis

---

139 flagrantem quotidiana || 140 facta || 141 Atque || componere || 143 deastra || 144 Flagrantem

---

ordinauit 136 141 (Vt, siquidem diuis) 138—140 137 142 139 concoquit iram *Lachmannus**: quotidiana *V Lm* (*hinc* conquoquit *scripsi. cf. Lucr. VI 858 Lachm.* perquoquere, *ubi in oblongo* perquocere *est*) continet iram *Santenius Lm** contudit iram *Hertzbergius conu. a. 1862, 145* condidit iram *Pohlius lect. 57* flagrabat (*uel* flagrauit) quotidiana βω *post* 139 *deesse uersum unum atque alterum suspicatus est Statius. idem Rossbachius* 140 Omniuoli ignoscens *Heinsius* 141 Atquei *reuocaui ex* Atque *V* Atqui βω: At, quia β *Lm* (*Hp. Hs. Rb.*) '*Ante* 142 *uersus aliquos excidisse uerum est, falsum uellem*' *Marcilius aster. 656, quem secutus interstitium reliquit Lm* (*Hp. Rb.*) 142 *del Muretus Broukhusius* queruli *Schraderus* tremulist illa *Lachmannus* Hauptius in editionibus* tremulist olla *Hauptius qu. 41* (*cf. Bergkius ann. Iahn. LXXXIII 631*). *cf. etiam qu. I 72* 143 Non etenim illa *Froehlichius nunt. erudit. monac. XI (1840) 58* dexstra *scripsi:* deastra *V* dextra βω *Lm* paternam *Doeringius* 145 rara *Hauptius* muta *Heysius* nigra β niuea *Schraderus* misero *HAKochius symb. philol. bonn. 319* mi Iro *Froehlichius* 147

quem lapide illa diem candidiore notat.
hoc tibi quo potui confectum carmine munus
pro multis, Alli, redditur officiis,
ne uestrum scabra tangat rubigine nomen
haec atque illa dies atque alia atque alia.
huc addent diui quam plurima, quae Themis olim
antiquis solita est munera ferre piis:
sitis felices et tu simul et tua uita
et domus, *ipsi* in qua lusimus et domina,
et qui principio nobis † terram dedit aufert,
a quo sunt primo omnia nata bono,

---

148 dies || 149 quod || 150 aliis || 155 Satis || 156 Et domus in qua *aut* Et domus ipsa in qua

---

unis *V* ω: unus β *Lm* id (β) datur unis (*uel* unum) Quod (Quum *Marcilius ast. 656*) — dies (*sic V*) β 149—160 *del Bernhardius hist. litt. rom.*[4] *553 et A Weisius progr. naumburg. a. 1863 p. 21* 149 quo *Muretus Lm** (*Hp. Hs.*): quod *V* ω *Lm* 150 Alli *Scaliger:* Manli βω Auli *Marcilius* Acili *Heysius* 151 (*sed mutatum*) *post 50 conlocauit Froehlichius* 152 *del Froehlichius* 156 ipsi β *Oct. Pantagathus: in V aut* ipsa (*Lm* ω) *fuit aut uocabulum plane omissum,* ipse *Scaliger* Et domus in qua nos lusimus *liber uallicrianus. cf. ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 16* 157 *et* 158 *uersus grauiter corrupti et fortasse loco falso conlocati.* nobis dominam *aldinae* nobis teneram β *Statius* nobismet eram *ego aliquando* auctor *Rossbachius* auctore β *Vossius* atque β dedit, ubertim *Wetstenius* nobis te trandedit, Oufens *Scaliger* nobis te trausdedit, Anser *Heysius* uobis me tradidit, auctore *Froehlichius* a quo (158) Sunt primo nobis omnia nata bona βω. *A Weisius progr. naumburg. a. 1863 p. 22* aufert *V ex adnotatione critica* aufer *e margine irrepta ortum esse et genuina* a quo *expulisse putauit* 158 A quo primo sunt β *Scaliger* primo mi (iam *add* β) omnia *Hauptius qu. 86 ind. lect. berol. aest. a. 1857, 6. cf. etiam LMueller de re metr. 332* 157 *et* 158 *Doeringius prius post 160 transponi uoluit simul coniciens* Dot qui principio *cet. postea eos spurios esse adfirmauit, quod probauerunt Silligius et GStudemundus*

et longe ante omnes mihi quae me carior ipso est,
lux mea, qua uiua uiuere *d*ulce mihi est.

LXVIIII

Noli admirari quare tibi femina nulla,
Ru*f*e, uelit tenerum supposuisse femur,
no*n* *si* illam *r*arae labefactes munere uestis
aut perluciduli deliciis lapidis.
laedit te quaedam mala fabula, qua tibi fertur
ualle sub alarum trux habitare caper.
hunc metuunt omnes. neque mirum: nam mala ualde est
bestia, nec *q*uicum bella puella cubet.
quare aut crudelem nasorum interfice pestem,
aut admirari desine cur fugiunt.

---

160 mihi dulce || LXVIIII In Rufum || 2 Ruffe || 3 Nos illa mare || 8 nec cui cum

---

de cantic. plautin. Berolin. 1864, 96. Rossbachius 157 *et* 158 *post* 154 *conlocauit. erat cum ego conicerem u.* 157 *et* 158 *sic scribendos et post uersum 66 inserendos esse* Is qui principio nobis terram dedit auctor, A quo sunt primo mi omnia nata bona. *sed omnia hoc loco incerta, praeter quam quod corruptissimus est* 159 Sed *Latinus Latinius* 160 dulce mihist *Lachmannus ad Lucret. 66*

LXVIIII 3 Non si illam rarae *Auantius in aldina a. 1502:* Non ullam rarae *idem* 10 Aut te — fugiant *Heinsius* cum *Froehlichius*

LXX

Nulli se dicit mulier mea nubere mallo
quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti
in uento et rapida scribere oportet aqua.

LXXI

Si quo*i* *iure* bono sac*er* *ala*rum obstitit hircus,
aut si qu*e*m merito tarda podagra sec*at*,
aemulus iste tuus, qui uestrum exercet amorem,
mirifice est a te nactus utrunque malum.
nam quotiens futuit totiens ulciscitur ambos:
illam affligit odore, ipse perit podagra.

LXXI 1 Si qua uiro bono sacrorum obstitit || 2 quam || secum

LXX 4 In uino *Gifanius conlect. lucret. 425 Burmannus ad anthol. lat. I p. 541*

LXXI 1 Si quoi iure bono *Palladius Auantius* (*cf. Hauptii qu. 93*) *Lm*:* Si quoi, Virro, bono β *Lm* ω Si quoi, Virro, homini *BGuarinus Lm** Si quoi, Vibulli, sacer *Pohlius lect. 59* sacer alarum *Itali Lm*:* sacrorum *V Lm* sacer armorum *Froehlichius nunt. erud. monac. XI (1840) 70* iure Bonae sacratorum *idem ibidem XXV (1847) 1010. hunc locum Hauptio qu. 92 uidebatur Isidorus de diff. serm. t. V p. 63 Areu. respexisse. sed cf. Froehlichius nunt. erud. monac. XXV (1847) 1006, qui demonstrauit Isidori uerba ad Vergilii georgicon II 395 spectare. cf. etiam Seruius ad h. l. et Leutschius nunt. erud. gotting. 1855 p. 1974 et ind. lect. dorpat. a. 1865 p. 8* 4 a te *V* ω: actu *aldina a. 1515* ac tu *Vossius Pohlius lect. 59* tactu *Turnebus adu. XXIIII 18* aestu *Ramlerus* adeo *Handius obs. 87* Mirificast Ate (= Ἄτῃ) *Hauptius qu. 94* Mirifico est astu *Muretus* Mirifico est fato *GHermannus ann. Iahn. XXII 313 Lm* (Hp.)* Mirifice est, Atei *Heysius, quod ab* Ateius *duxit. ego quoque nomen proprium in* a te *latere puto, sed malim* Atei (Attei) *ab* Atius (Attius) *ductum. cf. XXIII 1* 5 Iam *Handius obs. 87*

LXXII

Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
  Lesbia, nec prae me uelle tenere Iouem.
dilexi tum te non tantum ut uulgus amicam,
  sed pater ut gnatos diligit et generos.
nunc te cognoui: quare etsi impensius uror,
  multo *mi* tamen e*s* uilior et leuior.
qui potis est? inquis. qu*od* amantem iniuria talis
  cogit amare magis, sed bene uelle minus.

LXXIII

Desine de quoquam qui*c*quam bene uelle mereri
  aut aliquem fieri posse putare pium.
omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne
  prodest: imo etiam taedet obestque magi*s*:

LXXII Ad Lesbiam || 6 Multo ita me nec uilior || 7 quam amantem || LXXIII 1 quisquam || 4 Imo etiam tedet obestque (*et* stetque) magisque magis

---

LXXII 6 mi tamen es β (*'sic est in codice manuscripto' nota in Antonii Perreii exemplo editionis aldinae berolinensi. cf. Spengelii lect. 98) et BGuarinus edit. a. 1521 fol. CI*[a]*:* ita me nec *V* 7 quia (quam *V*) amantem *Statius Vossius* 8 *Donatus ad Ter. Andr. 718* (*IIII 3 3*)*:* amicus animi, amator uero corporis. non enim continuo amor est qui bene uult. ut Dido amauit quidem Aeneam: sed non et amica fuit quae ait (*aen. IIII 600*) 'Non potui abreptum diuellere corpus et undis Spargere'. et item Catullus 'Cogit — minus' *Guarinus cum uersu* 8 *conexuit carmen LXXXV. Statius cum hoc carmine coniunctos uult et uersus quattuor quos olim pro carmine LXXV habebant et idem illud carmen LXXXV*

LXXIII 3 *uulgo* (*Lm*) *post* benigne *orationem interpunxerunt.* benigne est ω 4 Prodest *add Guietus apud Vossium Froehlichius*

ut mihi, que*m* nemo grauius nec acerbius urget
quam modo qui me unum atque unicum amicum habu*it*.

LXXIIII

*G*ellius audierat patruum obiurgare *so*lere,
siquis delicias diceret aut faceret.
hoc ne ipsi accideret, patrui perde*ps*uit ipsam
uxorem et patruum reddidit Harpocratem.
quod uoluit fecit: nam, quamuis irrumet ipsum
nunc patruum, uerbum non faciet patruus.

---

5 que || 6 habet || LXXIIII 1 Lelius || flere || 3 perdespuit

---

nunt. erud. monac. XXV (1847) 1012 FBuechelerus taedet obestque magis *aldina a. 1502:* Imo etiam tedet obestque (stetque *libri boni*) magisque magis *V* Immo etiam taedet, taedet obestque magis *aldina a. 1502* ω *Lm** Immo etiam taedet statque magisque magis β *Scaliger Silligius* Prodest: immo etiam laedit obestque magis *Froehlichius* Immo etiam taedet, si fit, obestque magis *Lachmannus (Hp.)* Imo etiam, Caelei, taedet obestque magis *ego aliquando (u. qu. I 85)* Immo etiam taedet: stat magis atque magis (β) Id mihi, quem *Bergkius* 5 *et* 6 *del Handius obs. 36 (prob. Silligius)* 5 Vae mihi β *BGuarinus Scaliger* *Hoc carmen EBrunerus de ord. et temp. carm. catull. Helsingf. 1863 p. 21 uersibus LXXVII 1—6 continuari uult*

LXXIIII 3 perdepsuit *Scaligero debetur (cf. Turnebi adu. XXI 17)* 5 inrumet *(ex datano) Lm*

LXXXVII *et* LXXV

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
uere quantum a me Lesbia amata mea es.
nulla fides ullo fuit umquam foedere tant*a*
quanta in amore tuo ex parte reperta mea est.
1 *nunc* est mens d*i*ducta tua, mea Lesbia, culpa,
atque ita se officio perdidit ipsa suo,
ut iam nec bene uelle que*a*t tibi, si optima fias,
nec desistere amare, omnia si facias.

LXXXVII 1—4 *sine interstitio cum* LXXXVI 6 Tum omnibus *coniuncti* || 2 est || 3 tanto || LXXV 1—4 *cum* LXXIIII 6 Nunc patruum *sine interstitio coniuncti* || 1 Huc || deducta || 3 uelleque tot tibi

---

LXXXVII 1—4 *hic inserendos et uersibus LXXV 1—4 praeponendos esse Scaliger intellexit* (ω *Lm*). *Lachmannus caussam carminis dirempti explicaturus trium paginarum archetypi* (?) *perturbatione statuit factum esse ut pagina ea quae olim carmina LXXV et LXXVI contineret falso ante paginas duas eas conlocaretur in quibus carmina LXXVII ad LXXXVII perscripta fuissent. itaque carmina LXXVII ad LXXXVII post LXXIIII conlocauit. Lachmanni sententiam Hauptius qu. 38 defendit, impugnauit PBoehmius qu. p. 4. ego errorem ita ortum putauerim ut scriba archetypi seductus initiis similibus quattuor uersuum LXXIIII 6* Nunc *LXXXVII 1* Nulla *3* Nulla *LXXV 1* Nunc *duo media omitteret disticha, quae postea margini adscripta de loco suo pulsa sunt.* (*de rebus similibus cf. qu. I 195*) *Froehlichius act. acad. monac. III III 710 carmen LXXV* Huc est mens deducta *integrum esse et sanum adfirmans* (*cf. etiam munt. erudit. monac. XI* [*1840*] *45*) *carmen LXXXVII statuit exordium fuisse carminis LXXVI. quod ut efficeret seruauit in u. 2 lectionem V* mea est *et in u. 4 pro* tuo meo *scripsit. Puccius carmen LXXV cum LXXII 8 coniunxit* (*cf. Spengelii lect. 99*) 2 mea es *Scaliger*: mea's *Lachmannus ad Lucretium p. 66* 3 nullo β *Lm* in foedere *Doeringius Froehlichius* 4 tuo] suo *aldina a. 1502* meo *Froehlichius (u. supra)* meast *Lachmannus ad. Lucr. p 67* (*cf. p. 200*)

LXXV 1 Nunc *liber cuiacianus 'uel errore felici uel de coniectura Itali' Lachmannus*: Huc *V ante Scaligerum uulgo* diducta *Lach-*

LXXVI

Siqua recordanti benefacta priora uoluptas
est homini, cum se cogitat esse pium,
nec sanctam uiolasse fidem, nec foedere *i*n ullo
diuum ad fallendos numine abusum homines,
multa parata manen*t* in longa aetate, Catulle,
ex hoc ingrato gaudia amore tibi.
nam quaecunque homines bene cuiquam aut dicere possunt
aut facere, haec a te dictaque factaque sunt:
omnia quae ingratae perierunt credita menti.
quare *i*am te cur amplius excrucies?
qui*n* tu animo offirmas atque *i*stinc *te*que reducis
et de*i*s inuitis desinis esse miser?
difficile est longum subito deponere amorem.
difficile est, uerum hoc qu*a* lubet efficias:
una salus haec est, hoc est tibi peruincendum:

LXXVI 3 federo nullo || 5 manenti in || 10 cur te iam || 11 Qui tu animo offirmas (affirmas?) atque instinctoque reducis || 12 des || 14 quam

mannus: deducta *V* ω adducta β *Scaliger* ω abducta *Doeringius* 2 *ad uerba* officio perdidit *Spengelio lect. 106 uidetur respexisse haec glossa pithoeana p. 70 Gothofr.* 'officiperdi' qui sui laboris non habent remunerationem. Catullus. *sed cf. Isidori gloss. p. 24 lexic. uatic. in Mai class. auct. VIII 401 Catonis distich. IIII 42* ipsa pio *Scaliger* ω 3 queat *Lachmannus:* que tot *V* queam βω

LXXVI *De Froehlichii sententia cf. LXXXVII et LXXV supra p. 144* 4 nomine β *Vossius* 5 Multa, Catulle, manent te in longa aetate parata *Froehlichius* 10 iam te cur β: cur te iam *V Heysius* te iam cur *Muretus* 11 tu animo offirmas *V*, *sed nunc libri boni longe plurimi* tu animo affirmas (*Lm* ω). te animo offirmas *Doeringius Iacobsius Froehlichius* te animo affirmas ω tu ani-

hoc facias, siue id non pote siue pote.
o dii, si uestrum est misereri, aut si quibus unquam
extrema*m* iam ips*a* morte tulistis opem,
me miserum aspicite et, si uitam puriter egi,
eripite hanc pestem perniciemque mihi,
quae mihi surrepens imos ut *t*orpo*r* in artus
expulit ex omni pectore laetitias.
non iam illud quaero, contra me u*t* diligat illa,
aut, quod non potis est, esse pudica uelit:
ipse ualere opto et taetrum hunc deponere morbum.
o dei, reddite mi hoc pro pietate mea.

---

18 Extrema || ipsam || 21 Seu || corpore || 23 me ut me || 26 proprietate

---

mum offirmas *Statius Scaliger Vossius* dum animum offirmas *Heysius* tu animum firmas *Scaliger* te animo firmas *Pleitnerus epith. 35* atque istinc teque reducis *scripsit recte Silligius, male tamen explicauit* (istinc teque *Heinsius quoque*): Quin tu animo affirmas itaque (*sic Scaliger*) istinc teque reducis *Lm* (*Hp.*) atque istinc usque reducis *Statius* atque istinc te rēducis *Vossius* teque (β) istinc usque reducis ω *Rossbachius* tuaque istinc teque reducis *Froehlichius* teque istinc tute reducis *Heysius Pleitnerus* tete istinc atque reducis *FIacobsius floril. II 42* 16 facies βω *Heysius* face sis *Scaliger* facito *Vossius* 18 Extremam β *Lm*: Extrema *V* ω ipsa β *Lm*: ipsam *V* ipsa in ω 21 Quae βω: Seu *V Scaliger* Hei β *Lachmannus, qui u. 19 sqq. sic scripsit* Me miserum aspicite (et, si uitam puriter egi, Eripite hanc pestem perniciemque mihi), Hei mihi surrepens imos ut torpor in artus Expulit ex omni pectore laetitias (*Hp. Rb.*). Heu mihi! subrepens imos ut torpor in artus *Meleager. spicil. 32* Haec mihi subrepens imos in corporis artus *Statius* 22 exsomni *Passeratius* 23 me ut *Heysius*: me ut me *V* ut me βω *Lm* 26 dei *V*: dii βω *Lm*

LXXVII

Ru*f*e mihi frustra ac nequicquam credite amico
(frustra? imo magno cum pretio atque malo),
siccine subre*ps*ti mei atque intestina perurens
*e*i misero eripuisti omnia nostra bona?
eripuisti, heu heu nostrae crudele uenenum
uitae, heu heu nostrae pe*sti*s amicitiae.

LXXVIII

Gallus habet fratres, quorum est lepidissima coniunx
alterius, lepidus filius alterius.
Gallus homo est bellus: nam dulces iungit amores,
cum puero ut bello bella puella cubet.
Gallus homo est stultus nec se uidet esse maritum,
qui patruus patrui monstret adulterium.

LXXVII Ad Rufum || 1 Ruffe || 3 subrecti || 4 Si || 6 pectus || LXXVIII 7—10 *a nobis post LXXX 8 conlocati sunt*

LXXVII 1 amice ω *Heysius* cognite amico *aldina a. 1515* 2 immo *Lm* 3 subrepsti, meaque intestina *aldina a. 1502* 4 Ei *Lachmannus:* Si *V* Sic βω *Rossbachius* Mi βω *Rossbachius non post* bona, *sed post* omnia *interrogandi signum posuit.* subrepsti, meque intestina perurens Mi misero eripuisti? omnia nostra bona *Vossius* *cum uersu 6 duo disticha in libris post LXXVIII 6 posita (olim uulgo numerata LXXVIII 7—10) Scaliger coniunxit* (ω *Lm Hp. Rb.*) *cf. ad LXXVIII et LXXX 8*

LXXVIII *de uersibus 7—10 olim uulgo (Hs.) coniunctis cum uu. 1—6 cf. Statium et Vossium ad h. l. et quae diximus ad LXXVII 6 et ad LXXX 8*

LXXVIIII

Lesbius est pulcher: quid *ni*? qu*e*m Lesbia malit
quam te cum tota gente, Catulle, tua.
sed tamen hic pulcher uendat cum gente Catullum,
si tria natorum sauia rep*p*ererit.

LXXX *et* LXXVIII 7—10

Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella
hiberna fiant candidiora niue,
mane domo cum exi*s* et cum te octaua quiete
e molli longo suscitat hora die?
nescio quid certe est: an uere fama susurrat
grandia te medii *te*nta uorare uiri?
sic certe est: clamant Victoris rupta miselli
il*ia*, et emulso labra notata sero.
7 sed nunc id doleo quod purae pura puellae
sauia con*m*inxit spurca saliua tua.
uerum *i*d non impune feres: nam te omnia saecla
noscent et qui *s*is fam*a* loquet*ur* anus.

LXXVIIII 1 quid inquam || 4 repererit || LXXX Ad Gellium 3 exisset cum || 6 tanta (?) || 8 Ille te mulso || LXXVIII 7—10 *secuntur post* LXXVIII 6 || 8 coniunxit || 9 Verum non id? || 1 qui scis famuloque tanus

---

LXXVIIII 1 Gellius β *Scaliger* Caelius β *Silligius Iungclaussenus de chronol. 14 (sed cf. qu. I 93)* 4 ‘notorum *Scaliger*, amatorum *Itali' Lm** Si tria amatorum sauia surpuerit *Heinsius*

LXXX 7 Virronis ω mutonis *Spengelius lect. 95* Sic certe. clamant Varronis rupta Viselli *Scaliger* 8 Ilia et emulso *Pierius Valerianus et Gabriel Faernus apud Statium:* Ilia demulso *aldina a. 1502* Iliaque et mulso *Statius* *Post* 8 *uersus* LXXVIII 7—10 *recte conlocauit ThBergkius mus. rhen. XV (1860) 510 (prob. PBoeimius qu. 6 EBrunerus de temp. carm. cat. 22). Corradinus de Allio eos cum carmine LXXXXI coniunxit. de loco quem his Scaliger et Lachmannus adsignauerunt cf. ad LXXVII 6* 7 purae impura ω 8 conminxit *Scaligero debetur* 10 fama loquetur anus *Calpurnio debetur*

LXXXI

Nemone in tanto potuit populo esse, *Iu*uenti,
bellus homo quem tu diligere inciperes
praeterquam iste tuus moribunda a sede Pisauri
hospes inaurata pallidior statua?
qu*i* tibi nunc cordi est, quem tu praeponere nobis
audes et nescis qu*o*d facinus facias.

LXXXII

Quinti, si tibi uis oculos debere Catullum
aut aliud siquid carius est oculis,
eripere ei noli multo quod carius illi
est oculis, se*i* quid carius est oculis.

LXXXIII

Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit:
haec illi fatuo maxima laetitia est.
mu*le*, nihil sentis. si nostri oblita taceret,

LXXXI 1 uiuenti || 5 Quid || 6 quid || LXXXII 4 seu || LXXXIII 3 Mulle

---

LXXXI 3 *Vibius Sequester in u.* Pisaurus *p. 16 ed. Oberlini:* Pisaurus, qui et Isaurus, ut Lucanus, a quo ciuitas Pisaurum, de qua Catullus 'moribunda sede Pisauri' (*sic*, a *om*), decurrit in hadriaticum mare. *sed uerba* de qua — Pisauri *in libris manu scriptis omissa* (*cf. Oberlinus ad h. l. et I Vossius obs. in Catull. p. 308*) *interpolatoribus nouiciis debentur* ab *germanensis* 6 et] ah *L Fruterius epist. ad Canterum in Gruteri lamp. V 1 395 Vossius* ω at ω

LXXXII 3 ei] *cf. Lachmannum ad Lucret. p. 152* hei *Auantius* 4 sei *Bergkius* (*Rb.*): seu *V* ω *Lm* (*Hp. Hs.*) si *Statius Vossius* ω

LXXXIII 2 Haec *V Froehlichius Rossbachius:* Hoc βω *Lm* laetitiast *Lachmannus ad Lucr. p. 66* 3 Mulle *V F Vmpfenbachius*

sa*n*a esset: nunc quod gannit et obloquitur,
non solum meminit, sed, quae multo acrior est res,
irata est: hoc est, uritur et *c*oquitur.

LXXXIIII

C*h*ommoda dicebat, si quando commoda uellet
dicere, et insidias Arrius *h*insidias,
et tum mirifice sperabat se esse locutum
cum quantum poterat dixerat *h*insidias.
credo, sic mater, sic Liber auunculus eiu*s*,
sic maternus auus dixerat atque auia.
h*oc* misso in Syria*m* requierant omnibus aures:

---

4 Samia || 6 loquitur || LXXXIIII 1 Commoda || 2 arrius insidias he (*an* arrius he insidias?) || 3 *et* 4 *post* 10 *conlocati* || 4 insidias || 5 eius est || 7 Hic || syria

---

sentent. controu. Gissis 1860 p. 3 4 quod nunc βω garrit βω 6 Incensa *Pleitnerus progr. spir. a. 1848 p. 8* coquitur *Lipsius* (*cf. Dousae filii notae in Catull. p. 551 ed. graeu.*) *Lm**: loquitur *V* ω *Lm*

LXXXIIII *Hoc carmen Quintilianus instit. orat. I 5 20, id quod primus APolitianus miscell. cap. XVIIII Grut. lamp. I 32 intellexit, hisce respexit uerbis:* H litterae ratio mutata cum temporibus est saepius. parcissime ea ueteres usi etiam in uocalibus, cum oedos ircosque dicebant, diu deinde seruatum ne consonantibus aspirarent, ut in Graccis et in triumpis: erupit breui tempore nimius usus, ut choronae chenturiones praechones adhuc quibusdam inscriptionibus maneant, qua de re Catulli nobile epigramma est *de transpositione uersuum* 3 *et* 4 *cf. Hauptii qu. 40 et m. qu. I 195*

5 sic Liber] sic liber *Passeratius praelect. 75* sic iber *Marcilius, quod commendaui qu. I 329* sic Cimber *Heinsius* 6 dixerit βω

Credo, sic mather sic Liber hauunculus eii est, Si matheraus hauus dixerit atque hauia *Meleager spicil. 32* 7 (*ex* Hic *V*)

aud*i*bant eadem haec leniter et leuiter,
nec sibi postilla metuebant talia uerba,
cum subito affertur nuntius horribilis,
ionios fluctus, postquam illuc Ar*r*ius isset,
iam non ionios esse, sed *h*ionios.

LXXXV

Odi et amo. quare id faciam fortasse requiris.
nescio, sed fieri sentio et excrucior.

LXXXVI

Quintia formosa est multis, mihi candida longa
recta est. haec ego sic singula confiteor,
totum illud 'formosa' nego: nam nulla uenustas,
nulla in tam magno est corpore mica salis.
Lesbia formosa est, quae cum pulcherrima tota est,
tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

---

8 Audiebant || 11 artius || 12 sed ionios || (LXXXVII *cf. supra p. 144*)

Hinc *Statius* 8 leuiter et leuiter β *Santenius ad Terent. Maur. p. 241* 11 posquam *ex datano Bergkius* (*Rb.*)

LXXXV *in aldina a. 1515 cum LXXII 8 coniunctum. cf. etiam h. c.*

LXXXVI 2 Recta est. hoc (β) ego. sic singula confiteor *Scaliger* ω 4 *Quintilianus inst. orat. VI 3 18* 'Salsum' in consuetudine pro ridiculo tantum accipimus: natura non utique hoc est, quanquam et ridicula oporteat esse salsa. nam et Cicero omne quod salsum sit ait esse Atticorum, non quia sunt maxime ad risum compositi: et Catullus, cum dicit 'Nulla est in corpore mica salis' non hoc dicit nihil in corpore eius esse ridiculum

LXXXVIII

Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore
  pr*ur*it et abiectis peruigilat tunicis?
quid facit is patruum qui non sinit esse maritum?
  e*c*qu*i* scis quantum suscipiat sceleris?
suscipit, o Gelli, quantum non ultima *T*et*hy*s
  nec genitor nympharum abluit Oceanus:
nam nihil est quicquam sceleris quo prodeat ultra,
  non si demisso se ipse uoret capite.

LXXXVIIII

Gellius est tenuis: quid ni? cui tam bona mater
  tamque ualens uiuat tamque uenusta soror
tamque bonus patruus tamque omnia plena puellis
  cognatis, quare is desinat esse macer?
qui ut nihil attingat, nisi quod fas tangere non est,
  quantumuis quare sit macer inuenies.

LXXXX

Nascatur mag*us* ex Gelli matrisque nefando
  coniugio et discat persicum aruspicium:
nam mag*us* ex matre et gnato gignatur oportet,
  si uera est Persarum impia relligio,
gnatus ut accepto ueneretur carmine diuos
  om*en*tum in flamma pingue liquefaciens.

LXXXVIII 2 Proruit || 4 Et quid || 5 thetis || LXXXVIIII In Gellium || 4 mater || LXXXX 1. 3 magnus || 6 Omne tum in flama

---

LXXXVIII 6 abluat ω 7 quod β *Scaliger Vossius Rossbachius* 8 capiti *Nobbius de metris Catulli (Lips. 1820. 21) II 10 (conl. LXVIII*^{b} *124)*

LXXXVIIII 5 adtingit *Scaliger*

LXXXX 4 relligio *V Lm:* religio ω

LXXXXI

Non ideo, Gelli, sperabam te mihi fidum
in misero hoc nostro, hoc perdito amore fore
quod te cognossem bene constantemue putarem
aut posse *a* turpi mentem inhibere probro,
sed neque quod matrem nec germanam esse uidebam
hanc tibi cuius me magnus edebat amor.
et quamuis tecum multo coniungerer usu,
non satis id causae credideram esse tibi.
tu satis i*d* duxti: tantum tibi gaudium in omni
culpa est in quacunque est aliquid sceleris.

LXXXXII

Lesbia mi dicit semper male nec tacet unquam
de me: Lesbia me dispeream nisi am*at*.

LXXXXI 4 a] aut || 9 satis induxti || LXXXXII In Cesarem || 2 amo

---

LXXXXI 2 hoc, perdite, amore fore *Meleager spicil. 34* 3 constanterque (β) putare *Froehlichius* constanterque putarem Hand posse a turpi βω 5 Sed quod nec ω 10 Culpast *antiquam scripturam fuisse ex datani* Culpa et *conlegit Hauptius qu. 32*

LXXXXII *Cf. Gellii n. a. VII 16 2* Cum esset uerbum 'deprecor' doctiuscule positum in Catulli carmine, quia id ignorabat, frigidissimos uersus esse dicebat, omnium quidem iudicio uenustissimos, quos subscripsi 'Lesbia — umquam De me — amat Quo signo? quia sun[t] totidem [m]ea: deprecor illam Assidue, uerum dispeream, nisi amo'. 'Deprecor' hoc in loco uir bonus ita esse dictum putabat ut plerumque a uulgo dicitur *cet.* *uersus 3 et 4 in V propter exitum uersuum 2 et 4 simillimum, imo parem omissos ex Gellio add* β. *qui uersus quo modo in libris bonis gellianis scripti sint ex exemplo hertziano, unde supra excripsi, in uniuersum patet: litterae uncis inclusae a bonis libris*

quo signo? quia sunt totidem mea: deprecor illam
assidue, uerum dispeream nisi amo.

LXXXXIII

Nil nimium studeo, Caesar, tibi uelle placere,
nec *scire* utrum sis al*b*us an a*t*er homo.

LXXXXIIII

Mentula moechatur. moechatur mentula certe.
hoc est, quod dicunt, ipsa olera olla legit.

LXXXXV

Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem
quam coepta est nonamque edita post hiemem,

---

3 *et* 4 *omissi* || LXXXXIII 2 Noc si ore utrum si saluus an alter homo

---

absunt. nec tamen sun, *sed potius* sin *in eis extat, ueluti in libris Schoppii et Statii* 3 Quo signo? quia sunt totidem mea β *Vossius obs. 316 Lm:* Quo signo? quasi non totidem mox deprecor illi *interpolatores Gellii Scaliger* ω Quo signo? quia sentio idem. nam deprecor illam *Froehlichius act. acad. monac. VI 2 260* Quo signo? quasi non totidem mala deprecor illi *Flacobsius florileg. II 35*

LXXXXIII *Cf. Quintiliani inst. orat. XI 1 38* Negat se magni facere aliquis poetarum 'utrum Caesar ater an albus homo sit', insania: uerte ut idem Caesar de illo dixerit, arrogantia est 2 saluus an alter *V Pleitnerus progr. spirens. a. 1849 p. 12*

LXXXXIIII mentula certe. ω: mentula: certe. *Lm* mentula. certe Hoc est *HAKochius symb. philol. bonn. 320*

LXXXXV *Cf. Philargyrus ad Vergilii ecl. 9, 35* Cinna Smyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus ait, edidit. id quod et Quintilianus [*X 4 4*] ait (*et comment. Horat. Cruq. p. 635*)

millia cum interea quingenta Hortensius uno
. . . .
Zmyrna cau*a*s Satrachi penitus mittetur ad undas,
Zmyrnam cana diu saecula peruolu*ent*.
at Volusi annales Paduam morientur ad ipsam
et laxas scombris saepe dabunt tunicas.
parua mei mihi sint cordi monumenta *sodalis*:
at populus tumido gaudeat *A*ntimacho.

LXXXXVI

Si quicquam muti*s* gratum acceptumue sepulcris
accidere a nostro, Calue, dolore potest,

LXXXXV 5 canas || 6 peruoluit || 9 sodalis *omissum* || 10 entimacho || LXXXXVI 1 mutis et

---

3 *del Statius* Hortensibus *R Vngerus de Tanusio Gemino* (*Brandenb. Noui 1855*) *p 18. ego quoque de ueritate u.* Hortensius *dubito. cf. quae dixi qu. I 286* Millia cum interea ter quinque Tanusius uno *Froehlichius* 4 *de sententia h. u. in V intercepti cf. qu. I 268* 5 Satrachi *V, quod huic loco uindicauit primus Weichertus rel. poet. lat. 179, 18* (*cf. Hauptii qu. 97 obs. 1*): Atracis ω Atacis *Statius* ω 6 incana βω 7 Paduam *V* ω *uindicauit R Titius locor. controu. X 3 p. 251 et assertionis p. 204* (*cf. Hauptii qu. 98 et m. qu. I 279*): Padoam *Froehlichius* Aduam *Vossius* Capuam *Passeratius* betam *Vngerus* Pataui morientur ad urbem β apuam porgentur ad ipsam *Scaliger* 9 *et* 10 *a praecedentibus disiunxerunt Statius Lm Hauptius* (*cf. eius qu. 99*). *sed cf. qu. I 282* sunt βω sodalis (*om V Lm*) *add aldina a. 1502 Lm**: Philetae *Bergkius ephem. scholast. 1835, nr. 37* (*Hs.*) Phanoclis *Rossbachius* laboris β *Merkelius ad Ibim p. 366* poetae *B Guarinus*

LXXXXVI 1 *an* muteis (*ex* mutis et *V*)? *cf. L VII 9 LXIII 10 XII 14 XXXXVI 3 LXVI 58 XVII 3* (*ubi, id quod suo loco*

20*

quo desiderio ueteres renouamus amores
atque olim missas flemus amicitias,
certe non tanto mors immatura dolorist
Quintiliae quantum gaudet amore tuo.

LXXXXVII

Non (ita me dii ament) quicqu*am* referre putaui
utrum*ne* os an culum olfacerem Aemilio.
nilo *m*undius hoc, n*ilost*que inmundior ill*e*,
uerum etiam culus mundior et melior:
nam sine dentibus est. *os* dentis se*s*qui*p*edalis,

---

5 dolor est || LXXXXVII 1 quicquid || 2 Vtrum || 3 Nilommundius hoc
hic
nobisque immundius illud (*potius* inmundior illo) || 5 est hos dentis (?) || sesequodedalis

---

praetermisi, axuleis *restituendum est*) 3 Quom *Guarinus HAKochius symb. phil. bonn. 320* 4 amissas βω scissas *ego conieci* Atque Orco mersas *Hauptius act. soc. litt. saxon. I 53 Lm** 5 dolorist *Hauptius qu. 32:* dolor est *V* dolori est ω *Lm*

LXXXXVII 1 *an* Nunquam? 2 Vtrumne β *Lm* (*cf. ad Lucret. p. 99*) *u. Hauptium ind. lect. berolin. aestiu. a. 1857 p. 6:* Vtrum *V* ω *LMueller de re metr. 332* 3 Nilo mundius hoc nilostque inmundior ille *scripsi uestigia libri V premens* (*de* nilo *cf. Lachm. ad. Lucr. p. 28*)*:* Nihilo mundius hoc, nihiloque inmundior ille *Lachmannus* Nihilo (Nihil) mundior (immundius) hoc, nihilo (nihiloque) immundius illud β Nil immundius hoc nihilque est immundius illo *Guarinus Parthenius* Nil immundius hoc, nihil est immundius illo β *aldinae* ω Nilo mundius hoc (Mundius hoc nihil est β) nobis quam immundius illud *Statius* β Nil immundius hoc, nihiloque est mundius illud *Froehlichius Heysius* Nil immundius hoc nihiloque immundius illud β *Scaliger* ω Mundius hoc nihil est (nobisque immundius) illud *Silligius* Nil immundius hoc natibusque immundius: illoc *Meleager spicil. 34* Nil immundius hoc, nihil ore immundius: illo *Vulpius* 5 os dentis *Froehlichius*: hic

gingiuas uero plox*eni* habet ueteris,
praeterea rictum qualem di*ff*issus in aest*u*
meientis mulae cunnus habere solet.
hic futuit multas et se f*a*cit esse uenustum,
et non pistrino traditur atque asino?
quem siqua attingit, non illam posse putemus
aegroti culum lingere carnificis?

LXXXVIII

In te, si in qu*e*mquam, dici pote, putide Victi,
id quod uerbosis dicitur et fatuis:
ista cum lingua, si usus ueniat tibi, possis
culos et crepidas lingere carpatinas.
si nos omnino uis omnes perdere, Victi,
*h*iscas: omnino quod cupis efficies.

---

6 ploxonio || 7 defessus || estum || 9 fecit || LXXXXVIII 1 inquam quam || 6 Discas

dentis *libri boni plurimi Statius Lm* hic dentis hos (os *ricc.*) *liber datanus et riccardianus* hoc dentis ω Nam sine dentibus hic: dentis os *Rossbachius* Nam sine dentibus est: dentis os *Hauptius in editione secunda* 6 ploxeni *uel* ploxini *Vossius. cf. Quintil. I 5 8* Vnum genus (*barbarismi*), quale fit si quis afrum uel hispanum latinae orationi nomen inserat, ... sicut Catullus 'ploxenum' (*sic Zumptius et Bonnellius ex libris optimis, alii libri* ploxemum) circa Padum inuenit *et Festum 230 M* Ploxinum appellari ait Catullus capsum in cisio capsamue (capsaue *codex*), cum dixit 'gingiuas uero ploxini habet ueteris' *cf. Paul. 231 M.* Ploxinum (*sic guelferbytanus liber*, ploximum *libri ceteri*) capsam dixerunt: ploxemi βω *Lm* 7 diffissus *Statius Lm**: defessus *V* ω *Lm* defissus *Vossius* in aestum *V Scaliger Vossius* 9—12 *separauit a praecedentibus Lachmanus* (*Hp.*)

LXXXVIII 1 si in quenquam *Lm* si quicquam β *Scaliger Handius obs. 47* 1 *et* 5 Victi *nomen corruptum* (*cf. qu. I 315*): Vecti β Vetti ω Vitti *Hauptius in editione secunda* 4 carbatinas ω 6 Hiscas *Vossius*: Dicas *Auantius* ω

LXXXXVIIII

Surripu*i* tibi, dum ludis, mellite Iuuenti,
suauiolum dulci dulcius ambrosi*a*.
uerum id non impune tuli: namque amplius horam
suffixum in summa me memini esse cruce,
dum tibi me purgo nec possum fletibus ullis
tantillum uestrae demere saeuitiae.
nam simul id factum est, multis diluta labella
*a*bstersti guttis omnibus articulis,
n*e* quicquam nostro contractum ex ore maneret,
tanquam commictae spurca saliua lupae.
praeterea infesto miserum me tradere Amori
non cessasti omnique excruciare modo,
ut m*i* ex ambrosi*a* mutatum iam foret illud
sauiolum tristi tristius *h*elleboro.
quam quoniam poenam misĕro proponis amori,
nunquam iam posthac basia surripiam.

LXXXXVIIII 1 Surripuit || 2 ambrosio || 8 Guttis abstersi || 9 Nec || 13 mihi || ambrosio || 14 elleboro || 15 praeponis (?)

LXXXXVIIII *De compositione huius carminis symmetrica dixit ORibbeckius mus. heluet. nou. I 225* 8 Absterti guttis *aldina a. 1502:* Abstersi guttis β Guttis abstersti *Auantius emendat. a. 1500* ω Guttis abstersisti '*in ueteribus libris*' *Muretus* ω 9 contactum *Rossbachius* 10 commictae *V* (*sangermanensis*): conmictae *Lm* conminctae βω commistae ω gulae *Vossius* (*ex* guttae β) 13 ambrosia β (*cf. Lachmannus ad Lucret. p. 408*): ambrosio *V* ω *Naekius ad Val. Cat. p. 238* 16 Non unquam posthac *Scaliger* (*ex* Nunquam posthac β)

C

Caolius Aufilenum et Quintius Aufilenam
flos ueronensum depereunt iuuenum,
hic fratrem, ille sororem. hoc est, quod dicitur, illud
fraternum uere dulce sodalitium.
cui faueam potius? Caeli, tibi: nam tua nobis
per *facta exhibita* est unica amicitia,
cum uesana meas torreret flamma medullas.
sis felix, Caeli, sis in amore potens.

CI

Multas per gentes et multa per aequora uectus
aduenio has miseras, frater, ad inferias,
ut te postremo donarem munere mortis
et mutam nequicquam alloquerer cinerem,
quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum,
heu miser indigne frater adempte mihi.

---

ueronensum
C In Celium et Quintium || 2 treronensum depereret || 6 Perfecta ē exigitur est || 7 uessana || flama || CI Fletus de morte fratris

---

C 2 ueronensium βω 6 Per facta exhibita est *Lachmannus**: Perfecta exigitur βω *Lm* Perspecta exigit hoc *Colocius Minturnus Perreius* ω *Lm** Perspecta est igitur *Fruterius ueri simil. II 14* (*Grut. lamp. II 854*) iam tua nobis Perfecta est igitur β *Vossius* Perspecta est signis *Froehlichius* Perspecta eximie est *HAKochius symb. phil. bonn. 320*

CI 2 Adueni *Statius* ω Adueni ah miseras *Froehlichius* 4 mutum βω. *sed cf. LXVIII*b *90 post* 4 *inseruit LXV 9—14 AWeisius progr. naumburg. a. 1863 p. 30* 5 *et* 6 *del GBernhardius hist. litter. roman.*[4] *552* 5 te te *Lachmannus in editione secunda* (*Hp*) 6 misero *nescio quis ante Statium Vossius* ω *post* 6 *add LXV 9—14 FHaasius miscellan. philol. lib. III* (*Vratislau. 1861*)

LXV 9 alloquar audiero nunquam tua *facta* loquentem,
nunquam ego te, uita frater amabilior,
aspiciam posthac: *a*t certe semper amabo,
semper maesta tua carmin*a* morte *ca*nam,
qualia sub densis ramorum concinit umbris
Da*uli*as *ab*sumpti fata gemens Itylei.
CI 7 nunc tamen interea h*ae*c, prisco quae more parentum
tradita sunt tristi*s* munera ad inferias,
accipe fraterno multum manantia fletu,
atque in perpetuum, frater, aue atque uale.

LXV 9—14 *post* LXV 8 *secuntur* || 9 facta *omissum* || 11 ant || 13 carmine morte tegam || 14 Baiulas (Daiulas) assumpti || CI 7 hoc || 8 tristi

---

p. 13—16 (adprobantibus Boehmio qu. catull. 10 me ipso qu. I 272 ORibbeckio de Catullo [Kiliae 1863] 40. 57 KLehrsio ann. Iahn. LXXXVII 540 GBernhardio hist. litter. rom. 552): om V ω Lm. A Weisius post 6 inseruit LXVIII 21 22—24 (= 94—96) 97—100

LXV 9 *hunc uersum in libris optimis (ueluti sangermanensi colbertino santeniano) omissum pro spurio habuerunt Statius Scaliger Rossbachius. at tamen cf. quae diximus qu. I 277 et in prolegomenis* facta *add* ω *Lm*: om V Lm* uerba *uel* fata β *Lm** t[ua facta] loquentem *Heysius* te suaue loquentem *Froehlichius* nunquam tria uerba *Fruterius ueris. II 22 (Grut. lamp. V 1 390. 401)* Alloquar audiero nunquam tua uerba? loquentem *Silligius cens. 285* 12 canam β: tegam *V Marcilius* legam βω *Lm** 14 Ityli ω

CI 7 haec β *Heysius (cf. qu. I 276):* hoc *V om* βω *Lm* Haec tamen interea, priseo βω Nunc tamen in terra hac *Rossbachius (cf. qu. l. c.)* prisco de more β *Handius ad Gronouii diatr. Stat. I p. 110* 8 tristi munere βω *Heysius*

CII

Si quicquam tacito commissum est fido ab amico
  cuius sit penitus nota fides animi,
meque esse inuenies illorum iure sacratum,
  Corneli, et factum me esse puta Harpocratem.

CIII

Aut sodes mihi redde decem sestertia, Silo,
  deinde esto quamuis saeuus et indomitus:
aut, si te numi delectant, desine quaeso
  leno esse atque idem saeuus et indomitus.

CIIII

Credis me potuisse meae maledicere uitae,
  ambobus mihi quae carior est oculis?
non potui, nec, si possem, tam perdite amarem:
  sed tu cum Tappone omnia monstra facis.

CIII 2 est o || CIIII 3 amare

CII 1 tacite *aldina a. 1515* Si quoiquam tacitum *uel* Si quidquid taciti *Statius* 3 Me aeque *Vossius* Me unum *aldinae* Me quem ipse adiures *Statius. Froehlichius nunt. erud. monac. XXV (1847) 1003 carmen totum ita constituit* Si quicquam taciti commissum est fido ab amico, Corneli, factum me esse puta Harpocratem; Meque esse inuenies illorum iure sacratum, Quorum sit penitus nota fides animi

CIII 3 nummi *Lm*

CIIII 3 Nec βω 4 cum caupone βω cum turpi ore *Statius* cunctipotens (*ex* cuncta potes *datani*) *Froehlichius* Sed tua, Coponi, omina (*uel* crimina) nostra facis *Vossius*

CV

Mentula conatur pipl*e*um sc*a*ndere montem:
musae furcillis praecipitem eiiciunt.

CVI

Cum puero *b*el*l*o praeconem qui uidet esse,
quid credat, nisi se uendere discupere?

CVII

Si qu*oi* quid cupido optantique obtigit unquam
insperanti, hoc est gratum animo proprie.
quare hoc est gratum nobisqu*e est* carius auro
quod te restituis, Lesbia, mi cupido:
restituis cupido atque insperanti ipsa refers te

CV 1 pipleium scindere || CVI 1 obelio || uidet ipse (esse) || CVII 1 quicquid || 3 nobis quoque carius

---

CV 1 Pimplaeum ω

CVI Obelio (*V*) *num nomen sit pueri Statius et Meleager spicil. 34 ambigunt* ipse *praeter* esse *fuit in V. hinc conicio* ire (*cf.* ire *et* ipe = *ipse*) isse *Meleager* qui uidet, ipse *Vossius Heysius* qui uidet, ipsum *Vulpius Froehlichius*

CVII 1 Si quoi quid *ORibbeckius ann. Iahn LXXXV 378:* Si quicquid *V* Si quicquam βω *Lm* Si quis quid — obtulit (β) *Statius* Si, quicquid quoiquam cupide optanti *Froehlichius* cupidoque *aldina a. 1502* unquam et ω *Marcilius* 2 Insperati *NHeinsius* 3 Vere *Froehlichius* nobisque est *Hauptius qu. 86 Lm**: nobis quoque *V Lm* nobisque hoc *Statius* nobis, hoc *Froehlichius HAKochius symb. philol. bonnens. 319* nobis, quin *Doeringius* Quare hoc est nobis gratumque et carius auro *GHermannus ann. Iahn. XXII 313* 5 Restituis cupido atque insperanti: ipsa refers te Nobis *Marcilius RKlotzius emend. catull. (Lips. 1859) p. VIII* Restituis

nobis. o lucem candidiore nota!
quis me uno uiuit felicior, aut magis † me est
optandus uita dicere quis poterit?

CVIII

Si, Comini, populi arbitrio tua cana senectus
spurcata impuris moribus intereat,
non equidem dubito quin primum inimica bonorum
lingua execta auido sit data uulturio,
effossos oculos uoret atro gutture coruus,
intestina canes, cetera membra lupi.

---

hac
6 luce || 7 magis me est || CVIII 1 Sic homini populari || 4 exerta

---

cupido insperanti atque *Froehlichius* 6 Nobis o lucem candidiore nota! ω *Vulpius Heysius* 7 magis me (*sscr.* hac) est Optandus uita *V, ut uidetur:* magis . . . . Optandus uita (*ex datano*) *Lm* magi' me esse Optandus uita *Heysius* magis esse Optandus uita *Vossius* magis est me Optandus uita? dicere quis poterit? βω magis mi esse Optandum in uita dicere quid poterit *Statius* magi' me esse Optandum uitam dicere quis poterit *Marcilius* magis hac est Optandus uita (*V*) ω magis ac me Optandum uita *ipse conieci* magis hac res Optandas uita *Lachmannus** (*Hp.*) magis haec Optandam uita *ORibbeckius ann. Iahn. LXXXV 378* magis ista hac Optandam uitam *Dousa pater praecid. cap. VIIII p. 402* mage nostra hac Optandam uitam ducere quis poterit (*'ex ueteri Heinsii libro'*) *editio cantabrigiensis a. 1702* magis hac quid Optandum uita *BGuarinus* ω Quis me uno uiuet felicior, aut magis annos Optandos uitae *Froehlichius*

CVIII 1 populi arbitrio tua β *Statius* ω: arbitrio populari (tua *om*) βω *Lm*

CVIIII

Iocundum, mea uita, mihi proponis amorem
hunc nostrum inter nos perpetuumque fore.
dii magni, facite ut uere promittere possit
atque id sincere dicat et ex animo,
ut liceat nobis tota producere uita
aeternum hoc sanctae foedus amicitiae.

CX

Aufilena, bonae semper laudantur amicae:
accipiunt pretium quae facere instituunt.
tu quod promisti, mihi quod mentita inimica es,
quod nec das *et* fers saepe, facis facinus.
aut facere ingenuae est, aut non promisse pudicae,
Aufilena, fuit: sed data corripere
fraudando *est* fic*ti* plus quam meretricis auarae,
quae sese tot*o* corpore prostituit.

CVIIII 1 amore || 5 perducoie || CX 3 promisisti || 4 nec fers || 5 promissa || 7 Fraudando efficit plus || 8 tota

---

CVIIII 1 Iucundum *Lm* 2 Nunc (β) nostrum aeternum perpetuumque *Froehlichius* 5 producere βω *Lm* (cf. ad Lucretium p. 367)*: perducere *V Lm* 6 Alternum βω *Silligius*

CX 3 *ante* mihi, *non post* mihi *interpungendum esse post Passeratium Hauptius qu. 32 uidit* inimica's *Hauptius LMueller de re metr. 303* 4 et fers *BGuarinus* ω *Lm**: nec fers *V* ω *Lm* non das, sed fers *Froehlichius* fers saepe, facis *Vossius Vulpius GHermannus ann. Iahn. XXII 307 Hauptius*: fers, saepe facis ω *Lm* saeua *Bergkius* turpe facis *Froehlichius* 7 est ficti *scripsi*: efficit *V* effecit βω efficitur ω officiis *Bergkius* officium *Marcilius* est facinus *Tollius ad Auson. p. 270* fictis *Rossbachius* est uitii *PBoehmius qu. 39* effectum — auarae est *Heysius* Fraudando . . . . plus (*ex datano*) *Lm* Fraudando dantem *Froehlichius GRoeperus philol. XVIII 541* Fraudantem dantem *idem*

CXI

Aufilena, uiro contentam uiuere solo
nuptarum laus *e* laudibus eximiis:
sed cuiuis quamuis potius succumbere pa*r* est
quam matrem fratres ex patruo *parere*.

CXII

Multus homo e*s*, Naso, neque tecum multus homos*t* qu*i*
descendit: Naso, multus es et pathicus.

CXI 1 Aufilenam || 2 laus est || 3 pars est || 4 parere *omissum* || CXII 1 est || homo sed que?

CXI 1 contentam *V* ω: contentas *Scaliger Lm* 2 e *Scaliger*: est *V* est laus e *Statius* Nuptarum una est e *Muretus* Laus est nuptarum e *Froehlichius* 3 fas est βω 4 parere *add* β (*codex parisinus 8236 furianus in margine*) *Doeringius in editione altera, ego in ind. lect. dorpat. a. 1864 p. 8:* fratres . . . . ex patruo (*ex datano*) *Lm* fratres efficere (concipere *Rossbachius* suscipere *Heysius*) ex patruo β *Lm** fratrei se facere ex patruo *Roeperus l. c.*

CXII es βω: est *V Lm* nec β *Lm* nam βω (*Hs.*) homo est (*potius* homost. *cf. LXII 45*) qui βω (*Hp.*): homoque *libri boni alii*, homo sed *alii* (*Lm*) (*in germanensi post* tecum multus homo *nihil*). homo qui β *Heysius* homo, sed Descendis *Parthenius* Multus homo (es, Naso, nam tecum multus homo) est qui descendit? *Scaliger* Multus homo est, Naso (nam tecum multus homo es) qui Descendit? *Vulpius* Multus homo es, Naso. neque secum multus homo qui Descendit. *Vossius* Multus homo es, Naso, nec tecum multus homo: est qui Te escendit *Meleager spicil. 35* Multus homo, Naso, tecum est, et multus homo a te Descendit *Froehlichius comment. acad. monac. VI 2 262* nec tecum multus homo est qui Te scindit *Hauptius in editione utraque* nec solum multus homo sed Se nendit *HAKochius symb. phil. bonn. 320*

CXIII

Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant
Mucil*l*am: facto consule nunc iterum
manserunt duo, sed creuerunt milia in unum
singul*a*. fecundum semen adulterio.

CXIIII

Firmanus sal*t*us non falso, Men*t*ula, diues
fertur, qui tot res in se habet egregias,
aucupi*u*m, omne genus piscis, prata arua ferasque.
nequicquam: fructus sumptibus exuperat.
quare concedo sit diues, dum omnia desint.
salt*u*m laudemus, dum *domo* ipse egeat.

CXIII 2 Meciliam || 4 Singulum || CXIIII 1 Firmanus salius || mensula || 3 Aucupiam || 6 Saltem || dum modo

---

CXIII 1 sedebant ω   2 Mucillam *CPleitnerus progr. spirens. (a. 1849) 22. 23 (cf. qu. I 211)*: Mecilia *libri tantum non omnes Lm* Maeciliam *liber germanensis*, *Lachmannus* e coniectura (Hp. Hs.)*, Moechari *Doeringius in editione altera*, *Froehlichius* Moechi, illo *Statius* ω Moechi, illi ah *Scaliger* Moechi, illo at *Silligius*   3 millia numum *Froehlichius comment. acad. monac. VI 2 262* milia in annum *EBrunerus de ord. et tempor. carm catull. (Helsingforsiae 1863) 40*
4 Singula βω *Lm**: Singulum *V Lm (cf. ad Lucret. p. 412)*

CXIIII 1 Firmanus saltus non falso, Mentula, diues *Auantius emend. 627 Pleitnerus progr. spir. (a. 1849) 15 Froehlichius comment. acad. monac. VI 2 269*: Formianus saltus *Scaliger*. *alii* Mentula *pro nominatiuo duxerunt*: Firmanus saltu *Palladius Lm (cf. qu. I 227)* Formianus saltu *Heysius* Firmano saltu *aldina 1502* Formiano saltu *'in non nullis legitur' Muretus* ω Firmani saltus *Guarinus Heinsius*
2 qui quot βω   3 Aucupium omne genus, piscis ω *Heysius* Aucupia βω   4 exuperas *Scaliger*   5 sis *Froehlichius*   6 dum domo *Lachmannus* (cf. ad Lucret. p. 196)*: dum modo *V Lm* ω dum tamen β *Auantius*   egeas *Auantius Scaliger* dum modo tu ipse egeas *Froehlichius* Saltem laudemus, dum modo te ipse egeat *Pleitnerus (sed* ipse *est 'dominus'. cf III 7 XXXII 1 LXIIII 43)*

CXV

Mentula habet *noster* triginta iugera prati,
quadraginta arui: cetera sunt maria.
cur non diuitiis Croesum superare pot*i*s sit
uno qui in saltu totmoda possideat,
prata arua ingentes siluas saltusque paludesque
usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum?
omnia magna haec sunt, tamen ipses*t* maximus ult*ro*,
non homo, sed uero mentula magna minax.

CXVI

Saepe tibi studioso animo uenante require*ns*
carmina uti possem mittere Bat*ti*adae,
qui te lenirem nobis, neu conarere
telis infest*um*·mittere *in* usque caput,

CXV 1 habet instar || 3 potuisset || 7 ipse si || ultor || CXVI 1 requires || 2 batriade || 3 infesta mitteremusque

---

CXV 1 Mentula, habes *Lachmannus* (*Hp.*) noster β *Muretus Rossbachius:* instar *V* ω *Lm* (*Hp*) iuxta *Scaliger* (*Heysius*) iusti *Statius* sterilis *Froehlichius*, *qui comment. acad. monac. VI 2 271 etiam alia proposuit* 2 paria *Froehlichius* 3 potissit *Lipsius uar. lect. I 14* 4 totmoda *V Lm* 'multimodus *adiectiuum lingua latina non agnoscit*, *quamquam* totmoda *Catullum scripsisse multi crediderunt' Lachmannus ad Lucret. p. 187* tot bona *Auantius* ω *Hauptius* 5 altasque paludes *codex datanus Froehlichius FBoehmius qu. 39* latasque paludes *Rossbachius* salsasque paludes *Bergkius* 7 ipseest *Froehlichius comm. acad. monac. VI 2 271* (*Rb.*)*:* ipse si *V* ipse est βω ipse es *post Italum in codice impresso uaticano Lm* (*Hp.*) ipse hic *Statius* maximus ultor *V Doeringius* maximu' lustro *Scaliger Doederlinus de synon. l. l. II 26* (*cf. etiam CFHildebrandus ad glossar. latin. paris. p. 200*) maximu' uultur *Meleager spicil. 35* maximu' multo *EBrunerus de ord. et temp. carm. catull.* (*Helsingf. 1863*) *42* 8 uere ω magna nimis *Auantius*

CXVI 1 studiose *BGuarinus*, *nescio an recte* uenanda *Scaliger* ω uenata *Froehlichius* ueneranda *Hertzbergius conu. Cat.* (*a. 1862*) *150* requirens *Auantio debetur* 3 Quis ω 4 Telis in-

hunc uideo mihi nunc frustra sumptum esse laborem,
Gelli, nec nostras hinc ualuisse preces.
contra nos tela ista tua euita*m*us amict*u*:
a*t* fixus nostris tu dab*i*' supplicium.

---

7 euitabimus amicta || 8 Affixus || dabis

---

festum β *Lm*: Tela infesta meum β *AGuarinus Muretus* ω Telis infestum mi (*uel* Infestum telis) icere, musca, caput βω Telis infestans (Telis infesto *Scal.* Telis infestis *Froehl.*) mi icere musca caput *Statius Scaliger Froehlichius* Infestum telis icere mi usque (β) caput ω
6 hinc *V* ω (*Hs.*): hic β *Lm* huc ω 7 euitabimus: hamis *Vossius*

FRAGMENTA

I (*olim pro carmine* XVIII *numeratum*)

Hunc lucum tibi dedico consecroque, Priape.
qua domus tua Lampsaci est quaque Priape.
nam te praecipue in suis urbibus colit ora
hellespontia ceteris ostriosior oris.

II

de meo ligurrire libido est.

I 1—4 *Terentianus Maurus 2754 p. 92 Lm* Et ferme modus hic datur a plerisque Priapo, Inter quos cecinit quoque carmen tale Catullus 'Hunc lucum — oris'. Et similes plures sic conscripsisse Catullum Scimus   1 *Atil. Fortunat. 2675 P 317 G* Ex hac diuisione et priapeus nascitur uersus. cuius exemplum apud Catullum 'Hunc lucum tibi dedico consecroque Priape' (*sic Gaisfordius ex codice uaticano*, consecro dedicoque *Putschius*) *cf. etiam 2676 P 318 G. deinde idem 2697 P 349 G* Est alius priapeus qui et bucolicus uocatur, ut 'Hunc — consecroque Priape'. *Marius Victorinus 2567 P 163 G* Item 'Hunc — dedico' dehinc 'Consecroque Priape'. quod metrum priapeum a quibusdam aestimatur, *2598 P 207 G* ut apud Catullum 'Hunc — consecroque Priape', *cf. etiam 2600 P 209 G. Censorini qui dicitur fragm. de metr. 2727 P 407 G* Priapeus 'Hunc — consecroque Priape'   2 quaque silua ω silua quaque *Silligius* qua portusque *Santenius* Lampsaci erit quaque *Lachmannus ad Terentianum p. 92* Lampsaci sita est quaque *Putschius* Quoi domus — quoique silua *Doeringius*   3. 4 *Mar. Victor. 2599 P 208 G* aut etiam cretico prius comma pro dactylo terminetur, ut est apud Catullum 'Nam te praecipue in suis' dehinc 'Hellespontia ceteris'   4 ostreosior ω

II *Nonius Marcellus 134 M. 92 G* 'Ligurrire' degustare, unde adligurrire, multa auide consumere . . . . Catulus Priopo 'de meo — est'. Catullus Priapo *editores Nonii* Priapeo *Lachmannus*

III

[At non effugies meos iambos]

IIII

[Animula miserula properiter abit]

V

[Lucida qua splendet carchesia mali]

VI

[Falleret indeprensus et inremeabilis error]

III *Porphyrio ad Horatii carm. I 16 23* (*cf. etiam commentator Horatii cruquianus ad locum eundem p. 44b*) . . iambi autem uersus aptissimi habentur ad maledicendum. denique et Catullus, cum maledicta minaretur, sic ait 'at non effugies meos iambos'. *cf. ad XXXXII*

IIII *Nonius 517 M. 353 G* 'Properiter'. Catullus: 'Animula — abit'. *sed uersus est Sereni, cui adscribitur a Diomede 513 P 496 G apud quem est* obiit. abiit ω *Lm. cf. RVngerus de Valgio 289*

V *Nonius 546 M. 374 G* 'Carchesia' . . . Alias summa pars mali, id est foramina, quae summo mali funes recipiunt . . Catullus ueronensis 'Lucida — mali'. Lucida qua splendent summi carchesia mali *edd. Nonii. sed hic uersus est Cinnae. cf. Isidor. origin. XVIIII 2 10 p. 585 Otto.* Cinna: 'Lucida confulgent alti carchesia mali' *et schol. Lucani V 418 p. 377 Web.* Cinna: 'Lucida cum fulgent summi carchesia mali'. *Cf. etiam LCarrio antiq. lect. II 20* (*in Grut. lamp. III 2 56*). *u. LXIIII 235*

VI *Ad Vergilii aeneid. V 591* Falleret indeprensus et inremeabilis error *Seruius adnotauit* Est autem uersus Catulli. *sed is resperit LXIIII 115*

VII

[Cannubiae ... carbasus .. ros umbrosa c ... an ...]

VII *Scholia ueronensia ad Verg. aen. VIII 34 secundum Angelum Maium haec habent* Carbasus et masculino et feminino genere dictus est Catullus: *deinde secuntur quae supra posui. hinc Lachmannus uersus sic constituit* Cannabia exc ...... carbasus *Euros* | Vmbrosa c .... an ...

Sed HKeilius editionis suae scholiorum ueronensium p. 99, 29 ita locum scripsit Carbasus et masculino et feminino genere dictus est. [*Catullus cannubiae*] ——— carbasus | — ros umbrosa [c — *an*] — —— ——— | . *qui cum uncis quibus uerba* Catullus cannubiae *et* c — an *inclusit significauerit* (*cf. eius praefat. p. XIIII*) *uerba illa inclusa nec iam se uidisse nec talia qualia Maius legit sibi uisa esse ueri similia, omnia de fragmento hoc catulliano ualde dubia fiunt. accedit quod, cum uersus uergilianus cui interpres ueronensis illa adscripsit hisce uerbis sit conceptus* Carbasus et crinis umbrosa tegebat arundo, *ueri simillimum est illud* umbrosa *non tam ex uersu uel Catulli uel alius praeter Vergilium poetae sumptum esse quam ad uersum uergilianum ipsum spectare. idem adgnoscens praeterea litteras* c ... an ... *a Maio lectas R Vngerus de Valgio 483 ita suppleuit* umbrosa *tegebat* arundo. *priora Vngerus ita scripsit:* Lucilius: Cannabia et tumidos (*uel* aequales) concepit carbasus Austros (*uel* Euros)

VIII

Ad Vergilii georg. II 95 quo te carmine dicam, Rhaetica? *Seruius haec adnotauit:* Hanc uuam Cato praecipue laudat in libris quos scripsit ad filium: contra Catullus eam uituperat et dicit nulli rei esse aptam miraturque cur eam laudauerit Cato. sciens ergo utrumque Vergilius medium tenuit dicens 'Quo te carmine dicam, Rhaetica? (*cf. Martial. XIIII 100 'Panaca':* Si non ignota est docti tibi terra Catulli, Potasti testa rhaetica uina mea). *Pro* Catullus *coniecit* Caluus *R Vngerus de Valgio 291.*

VIIII

Plinius nat. hist. XXVIII 19: Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos proxumeque Vergili incantamentorum amatoria imitatio. *Pro* Catulli *scripsit* Calui *R Vngerus de Valgio 292*

X

[*Seruius ad Aen. IIII 409* Quosue dabas gemitus, cum litora feruere late *haec adnotauit:* Infinitiuus hic a tertia est coniugatione i. e. a 'feruo feruis'. nam secundae coniugationis uerba perdito 'e' quod habent ante 'o' in tertiam migrant: ut 'ferueo feruo, fulgeo fulgo'. hinc est *(Aen. VIII 677)* 'Feruere Leucaten auroque effulgere fluctus'. sic etiam Horatius (*ep. I 13 19*) 'Vade uale caue ne titubes mandataque frangas'. nam 'cauo' 'ue' longa est, nec uocalis sequitur, ut in bucolico (*3 79*) 'uale, inquit, Iola'. sed dicimus a tertia esse coniugatione imperatiuum, ut 'cauo cauis'. hinc etiam Catullus 'canĕre' dixit. *respexisse uidetur ad L 18. 19 et LXI 152*]

XI

[*Seruius ad Verg. V 609* Illa uiam celerans *sqq. haec adnotauit:* . . . . notandum sane etiam de Iride 'arcum' genere masculino dicere Virgilium: Catullus et alii genere feminino ponunt, referentes ad originem, sicut haec 'Attis' et haec 'Gallus' legimus. *pro* Catullus *Burmannus coniecit* Catulus, *R Vngerus de Valgio 292* Caluus. *ego putans nihil praeter carmen LXIII Catulli spectasse Seruium conieci post uu.* Catullus et alii *inserendum esse u.* masculina]

XII

[*Seruius ad Vergilii aen. VII 378* Ceu quondam torto uolitans sub uerbere turbo *haec adnotauit:* 'Turbo'. Catullus hoc 'turben' dicit, ut hoc 'carmen' ('termen' *R Vngerus*). *pro* Catullus *Nansius et Nicolaus Loensis putauerunt scribendum esse* Tibullus, *et res ici huius carmin. I 5 3, quibus R Vngerus de Valgio 484 adsentitur. sed potius Seruius ad Catulli LXIIII 107 respexisse uidetur*]

XIII

[*Atil. Fortunat. 2677 P 320 G:* Catullus in Anacreonteo 'Ades, inquit, o Cybele', *sed uersus est Maecenatis, cui idem Atilius paullo antea ipse attribuit 2677 P 319 G* Huic pares sunt apud Maecenatem 'Ades, inquit, o Cybele, fera montium dea, Ades, et sonante tympano quate flexibile caput']

VARIAE LECTIONES

III

[At non effugies meos iambos]

IIII

[Animula miserula properiter abit]

V

[Lucida qua splendet carchesia mali]

VI

[Falleret indeprensus et inremeabilis error]

III *Porphyrio ad Horatii carm. I 16 23* (*cf. etiam* **commentator** *Horatii cruquianus ad locum eundem p. 44b*) .. **iambi autem uersus aptissimi habentur ad maledicendum. denique et Catullus, cum maledicta minaretur, sic ait 'at non effugies meos iambos'.** *cf. ad XXXX 2*

IIII *Nonius 517 M. 353 G* **'Properiter'. Catullus: 'Animula — abit'.** *sed uersus est Sereni, cui adscribitur a Diomede 513 P 496 G. apud quem est* **obiit. abiit** ω *Lm. cf. R Vngerus de Valgio 289*

V *Nonius 546 M. 374 G* **'Carchesia' . . . Alias summa pars mali, id est foramina, quae summo mali funes recipiunt .. Catullus ueronensis 'Lucida — mali'. Lucida qua splendent summi carchesia mali** *edd. Nonii. sed hic uersus est Cinnae. cf. Isidor. origin. XVIIII 2 10 p. 585 Otto.* **Cinna: 'Lucida confulgent alti carchesia mali'** *et schol. Lucani V 418 p. 377 Web.* **Cinna: 'Lucida cum fulgent summi carchesia mali'.** *Cf. etiam L Carrio antiq. lect. II 20 (in Grut. lamp. III 2 56). u. LXIIII 235*

VI *Ad Vergilii aeneid. V 591* **Falleret indeprensus et inremeabilis error** *Seruius adnotauit* **Est autem uersus Catulli.** *sed is respexit LXIIII 115*

VII

[Cannu*b*iae ... carbasus .. ros umbrosa c ... an ...]

VII *Scholia ueronensia ad Verg. aen. VIII 34 secundum Angelum Maium haec habent* Carbasus et masculino et feminino genere dictus est Catullus: *deinde secuntur quae supra posui. hinc Lachmannus uersus sic constituit* Cannabia *exc* ...... carbasus *Euros* | Vmbrosa c .... an ...

Sed HKeilius editionis suae scholiorum ueronensium p. 99, 29 ita locum scripsit Carbasus et masculino et feminino genere dictus est. [*Catullus cannubiae*] ——— carbasus | — ros umbrosa [c — *an*] — —— ——— |. *qui cum uncis quibus uerba* Catullus cannubiae *et* c — an *inclusit significauerit* (*cf. eius praefat. p. XIIII*) *uerba illa inclusa nec iam se uidisse nec talia qualia Maius legit sibi uisa esse ueri similia, omnia de fragmento hoc catulliano ualde dubia fiunt. accedit quod, cum uersus uergilianus cui interpres ueronensis illa adscripsit hisce uerbis sit conceptus* Carbasus et crinis umbrosa tegebat arundo, *ueri simillimum est illud* umbrosa *non tam ex uersu uel Catulli uel alius praeter Vergilium poetae sumptum esse quam ad uersum uergilianum ipsum spectare. idem adgnoscens praeterea litteras* c ... an ... *a Maio lectas R Vngerus de Valgio 483 ita suppleuit* umbrosa *tegebat* arundo. *priora Vngerus ita scripsit:* Lucilius: Cannabia et tumidos (*uel* aequales) concepit carbasus Austros (*uel* Euros)

VIII

Ad Vergilii georg. II 95 quo te carmine dicam, Rhaetica? *Seruius haec adnotauit:* Hanc uuam Cato praecipue laudat in libris quos scripsit ad filium: contra Catullus eam uituperat et dicit nulli rei esse aptam miraturque cur eam laudauerit Cato. sciens ergo utrumque Vergilius medium tenuit dicens 'Quo te carmine dicam, Rhaetica? (*cf. Martial. XIIII 100 'Panaca':* Si non ignota est docti tibi terra Catulli, Potasti testa rhaetica uina mea). *Pro* Catullus *coniecit* Caluus *R Vngerus de Valgio 291.*

VIIII

Plinius nat. hist. XXVIII 19: Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos proxumeque Vergili incantamentorum amatoria imitatio. *Pro* Catulli *scripsit* Calui *R Vngerus de Valgio 292*

X

[*Seruius ad Aen. IIII 409* Quosue dabas gemitus, cum litora feruere late *haec adnotauit:* Infinitiuus hic a tertia est coniugatione i. e. a 'feruo feruis'. nam secundae coniugationis uerba perdito 'e' quod habent ante 'o' in tertiam migrant: ut 'ferueo feruo, fulgeo fulgo'. hinc est *(Aen. VIII 677)* 'Feruere Leucaten auroque effulgere fluctus'. sic etiam Horatius *(ep. I 13 19)* 'Vade uale caue ne titubes mandataque frangas'. nam 'cauo' 'ue' longa est, nec uocalis sequitur, ut in bucolico *(3 79)* 'uale, inquit, Iola'. sed dicimus a tertia esse coniugatione imperatiuum, ut 'cauo cauis'. hinc etiam Catullus 'canĕre' dixit. *respexisse uidetur ad L 18. 19 et LXI 152*]

XI

[*Seruius ad Verg. V 609* Illa uiam celerans *sqq. haec adnotauit:* . . . . notandum sane etiam de Iride 'arcum' genere masculino dicere Virgilium: Catullus et alii genere feminino ponunt, referentes ad originem, sicut haec 'Attis' et haec 'Gallus' legimus. *pro* Catullus *Burmannus coniecit* Catulus, *R Vngerus de Valgio 292* Caluus. *ego putans nihil praeter carmen LXIII Catulli spectasse Seruium conieci post uu.* Catullus et alii *inserendum esse u.* masculina]

XII

[*Seruius ad Vergilii aen. VII 378* Ceu quondam torto uolitans sub uerbere turbo *haec adnotauit:* 'Turbo'. Catullus hoc 'turben' dicit, ut hoc 'carmen' ('termen' *R Vngerus*). *pro* Catullus *Nansius et Nicolaus Loensis putauerunt scribendum esse* Tibullus, *et res ici huius carmin. I 5 3, quibus R Vngerus de Valgio 484 adsentitur. sed potius Seruius ad Catulli LXIIII 107 respexisse uidetur*]

XIII

[*Atil. Fortunat. 2677 P 320 G:* Catullus in Anacreonteo 'Ades, inquit, o Cybele', *sed uersus est Maecenatis, cui idem Atilius paullo antea ipse attribuit 2677 P 319 G* Huic pares sunt apud Maecenatem 'Ades, inquit, o Cybele, fera montium dea, Ades, et sonante tympano quate flexibile caput']

VARIAE LECTIONES

Libri per Catullum totum cum editione nostra conlati:

G: liber sangermanensis (de notis *G* [1 2 3 4] cf. prolegomena)

D: datanus (de notis *D* et *D*[1] cf. prolegomena)

C: colbertinus

L: liber Laurentii Santenii (de *L*[2] cf. prolegomena)

H: hamburgensis

d: correctores libri datani (*d*[1]*d*[2]*d*[3] cf. prolegomena)

p: editio a. 1472

[Libri locis singulis in usum uocati:

Cu: liber cuiacianus

Dr: dresdensis

Fu: parisinus 8236 furianus

Lr: laurentianus pl. XXXIII 12

P1: parisinus 7989

P2: parisinus 7990

Pu: parisinus 8232 puteanus

Rc: riccardianus pl. L ord. 4 scrin. 28

AStatii IVossii LSantenii FHandii aliorum libri]

..[1], ..[2], ..[3], ..[x] = manus prima, secunda, tertia, incerta post primam

..[a], ..[b] = prius, posterius scripsit manus eadem

*, **, *** = una, duae, tres litterae erasae **corr* = rasura correctum

singulas litteras obliquas ('*cursiuas*') rectis ('antiquis') intermixtas sciendum est in rasura scriptas esse

Inscriptio libri et carminis primi: Catulli Veronensis liber incipit. Ad Cornelium *G* Catulli Veronensis poetae liber Incipit *L* [Catulli ueronensis poete illustris Ad Cornelium liber incipit *P1*] Catulli ueronensis poetae illustris liber incipit feliciter ad cornelium *H* [Valerii. Catuli. Veronensis. Liber I. Inc. *Fu* Cal. (*uoluit* Val. *cf. quaest. I 21*) Catulli Veronensis poetae celeberrimi liber feliciter incipit, ad Cornelium Gallum *P2*] Val. Catulli Veronensis Poetae. Cl. Liber Ad Cornelium Gallum *p* [Ad Cornelium Gallum liber incipit *Pu*] Q. Catuli Verononsis liber incipit ad Cornelium I *D* [Q. Catulli Veron. Liber incipit ad Cornelium *Rc*] Q. ualeri catulli ueronens. Ad Corn. Nepotem. Liber. carm. I *C* [Qu. Valeri Catulli ad Cor. Nepotem libellus *Cu*]. *cf. quaest. I 17*

I *inscriptio*: *u. supra. om* *L* || 1 Qui GD^1H^1 *et Guilelmus Pastrengicus de originibus rerum p.* 88^b: Siculi libros primi circumcidere coeperunt, cum ante pumicarentur, de quo Catullus 'Qui dono lepidum nouum libellum arrida m. Punicae expolitum'. Idem (= *Isidorus*). Cui *LC Ausonius et ceteri qui hunc uersum citant scriptores* || 2 Arido *GLCHp* Arrido D^1[*P1*] arrida *Pastr. d* || punice D^1 *edit. uicent. a. 1481* Punicae *Pastr.* || 3 nanque *DLCp* || 5 Iam tamen GD^1LCH^1 || est GD^1LCH || 6 cartis GDL^b || 7 iupiter *GLC. uersus 5. 6. 7 a nullo uetere grammatico citatos Guilelmus Pastrengicus p.* 16^a *paene integros excripsit*: opus grande, uolumen immensum, quod in tres dimensus est partes, ut de illo dici possit quod scribit ueronensis poeta dicens 'Ausus quidem unus Italorum omne aeuum tribus explicare chartis (.i. uoluminibus) Iupiter doctis et laboriosis || 8 tibi habe GD^1LCH || libelli *G sscr.* al'. mei G^2 [libelli] mei *Parisinus et Lr' Lm.* '*unus* (*codex*) *et ex correctione duo* quidquid hoc mei' *Handius qu. cat. a. 1849 p. 2, ubi huius et sequentis uersus lectiones ex multis codicibus enotauit*] habe hoc tibi quicquid est libelli *dp* || 9 quod o] quod *GLCHd* [$P1^1$ *omnes Statii*] quidem D^1p || uirgine *LC* || 10 peremne D^1

I^b 1—3 *sine interstitio post XIIII 23 in libris secuntur* || 1 quid *L* || 3 admouere *DCHp* || 4–6 *sine interstitio post II 10 in libris conlocati sunt.* 'post hoc carmen (*h. e. post II 10*) in codice antiquissimo et manu scripto ingens sequitur fragmentum' *Alexander Guarinus in*

expos. in Catullum per Baptistam patrem emendatum (Venet. 1521. 8) fol. IIIv^a (cf. Huschkii anall. 66 et ind. lect. dorpat. a. 1865 p. 12). 'In u. o. spatium est hic longum, post quod sequitur 'Tam gratum mihi' *Perreius'* (*cf. Spengelii lect. 109*) || 4 michi *G et sic semper* || 6 zanam D^1 || ligatam *DLCHp*: negatam. *G* al'. ligatam G^1 [negatam, *corr.* ligatam *P1* 'cod. Laur. XII (*nobis Lr designatus*) 'negatam'. quae lectio notatur etiam in margine cod. Laur. XXIII et Riccard. (*nobis Rc*)' *Huschkius anall. 67* 'antiquior codex habet 'diu negatam': non 'ligatam' *Auantius emend. p. 932^b ed. par. a. 1604*]

II Fletus passeris Lesbiae (Lesbie II *D*) *GLCHDp* [De passere lesbie amasie defuncto querela *P1*] || 1 delitie *DLCHp* || 3 Qui GD^1H [*P1*] Cui *Ld* || digytum *L* || at petenti *G sscr.* al. patenti G^{3b} (parenti G^{3a}) [at patenti *P1*] ac petenti *LCH* appetenti *pd* ac appetenti D^1 || 5 mei D^1 || 6 Rarum *Hd* [*Maffei liber ap. Stat.*] charum *d* || quidlibet *H* || 7 solatiolum *LHp* || 8 ut *om H* || cum *GDLCHp* || adquiescet *G* acquiescet *DLCHp* || 9 Et tecum *L* || ludere *G sscr.* al' luderem G^3 luderem D^1

III *cum carmine praecedenti sine interstitio coniunctum GDLCHp* [*P1*], *sed d adscripsit* Aliud epigramma || 4 *om Lp* [*P1LrP2PuDr* 'in manu scriptis hoc loco non legitur' *Statius*] 'uacat' *adscripsit d* delicia mea puella G^x delitiae D^1H || 7 Ipsa *LC* [*Fu*] || 8 se *LC* || 10 piplabat *GLCH* [*P2Dr* '*Laur. 12. 13. 23 et Riccardianus* piplabat: *hic adeo cum correctione* pipilabat' *Huschkii anall. 25*] pipilabat *Dp* ['*tres Guelferb. Laur. 11' Huschkius*] || 11 pariter *L* || tenebrosum GD^1LCH tenebriosum *p* [*Fu*] tenebrosium *d* || 12 Illud GD^1LCH || 14 Orcique (*sscr.* Orci quae G^4) GD^1 Ortique *H* Horchi que *L* || bella *G sscr.* .i. pulcra G^4 || 16 Bonum (Donum *H*) factum male bonus ille passer GD^1LCH O f. m. bonus ille passer *p* O f. m. o miselle passer *d* || 17 mea puella G^x || 18 oculi *L*

IIII De phaselo (*add* III *D*) G^xLDp De quodam phasello *H* De phasello *G* (* *corr*) [*P1*] De Ppasello *C* || 1 Phasellus *G* (*sed* * *corr*) *CH* [*P1Fu*] Phasselus D^1 || 2 Aiunt GD^1LCHp || celerrimum *GDLCHp* || 3 illius *GDLCHp* || natantis impetum tardis ([ratis $P1^2Fu$]) GD^1LCH [natantis impetum tardum *Pu*] natantis tardum impetum *dp* [*P2*] || 4 Neque esse GD^1LCp Neque esset *H* || sine GD^1LCHp || 5 uolaret *L* || sine GD^1LCHp || 6 mina ei GD^1H [*P1*] ei mina *C* ei minas *L* minaces *p* || hadriaci *p* || 7 littus *LHp* || cicladas *G* cicl *L* (*sic*) || 8 Rhodiumque D^1 || tractam GD^1LCH thracem *d* || 9 Propontidam *C* || trucem (*om* ue) *H* || 10 post *om L* || phasellus *G* (*sed* * *corr*) *H* || 11 iam *L* || citeorio *GL* citheorio *C* cytherio D^1 cithereo *H* cythereo *p* || uigo *H* ||

12 sybilum *D* || elidit *p* || 13 citheri *GLCp* cytheri *D*¹ cithere *H* cythori *d* || bufixer *C* || 14 Tibi ee (*h. e.* esse *expunctum*) hec fuisse et ee *D* || cognotissima *GD*¹*LCH* cognatissima *p* || 15 phasellus *G* (*sed *corr*) *H* || 16 chacumine *D*¹ || 17 Tuas *GD*¹*LCHp* || 20 Vocare *GLCH* || cura *GD*¹*LCH* || iupiter *GH* || 22 littoralibus *Ldp* literalibus *D*¹ littoribus *H* || deis *p* || 23 quom *p* || amaret *GD*¹*LCH* a mari *dp* || 24 Nouissime *GD*¹*LCHp* || lympidum *D* || 25 hoc *GH* || 26 Sonet quietem *D*¹ Sine quiete *H* || 27 Castor] castrum *GL*¹*CH* *sscr.* al'. castoꝝ *G*³, *idem ex L*¹ *fecit* o *inserta L*²

V Ad Lesbiam (*add* IIII *D*) *GLCHDp* [Ad Lesbiam amasiam suam *PΠ*] || 3 extimemus *GD*¹ || axis *C* || 4 redare *D*¹ ridere *H* || 5 Nobiscum *LHp* || 7 mihi *LC* || 8 Deinde mi*** altera da **** secunda centum *G*ˣ, *sed, ut hodie quoque clare dignosci potest,* Deinde mille altera deinde secunda centum *G scripserat*: *quam lectionem genuinam etiam codicis L manus nescio utra praebet. totus enim uersus prius in textu omissus postea in margine additus est. eum suppleuisse L*² *mihi quidem probabilius uisum est.* [*'uersus* 8 *in manu scriptis legitur* Dein mille altera, deinde secunda centum' *Statius*] Dein mille] Deinde mi (*d* me *D*¹) *CHDp* [*LrRcFuP2* Dein mi *PΠ*¹*Pu*] dein secunda] da secunda *DCHp* '*et plerique omnes*' *Lm. cf. etiam Silligii cens. 289* [da secunda centum *omnia in litura PΠ*] || 9 Dein *pd* || \|mile *H* (*etiam* 7) || 10 Deinde *GD*¹*LCH* || multa milia *LH* || 11 Conturbauimus *GDLCH* || nesciamus *LD*¹*H* || 12 nequis *D*¹*H* || 13 Quom *H* || tantus *GCH* tamtum *D*¹

VI Ad Flauium (*add* V *D*) *GLHpD* Ad Flauum *C* || 1 delitias *DLHp* || 2 Ne *GD*¹*LCHp* Ni *p* || inlepidae *D*¹ || melegantes *L*¹ || 7 Ne quicquam *D*¹ || 8 Sertisque *D*¹ || ac Syrio] asirio *G* asyrio *L* a syrio *CH* [*Lr*] assyrio *p* [*RcPΠ*] assyrioque *D*¹ assyriae *d* || flagrans *GL*ᵇ*Hpd* clamans *L*ᵃ*C* || oliuae *d* || 9 et hic et ille *D*: et hec (haec *L*, *sscr.* al'. hic *G*³) et illo (*sscr.* al'. ille *G*²) *GLC* hoc et illo. ut hic et illc *sic H, omnia pr man (in exemplo unde H descriptus est altera lectio in margine scripta et pro* ut ul' *h. e.* uel *exaratum fuit*) et hic et illic *p* || 10 tremulaque *L*¹*C* || que *om H* || cassa *D*¹ || 11 in ambulatioque *D*¹*H* || 12 Nam ni (in *D*¹*H*) ista preualet *GLCD*¹*H* Nam ni preualet ista *dp* || nichil *G et sic semper,* nil *p* || taceres *dp* || 13 et futura panda *GD*¹*LCH* exfututa pandas *dp* || 14 Nec *GDLCHp* || 15 quidquid *H* quid *L 'solus' Lm*

VII Ad Lesbiam (*add* VI *D*) *GLCHpD* || 1 quod *D*¹ || 2 Lesbie *C*ᵃ || 3 lybisse *GDH* libissae *L*¹ libycae *p* || harenae *HCD*,

sed ante h. u. a *littera adrasa in D apparet: uoluitne scriba prius* arenae? || 4 Lasarpici foris (*sscr.* al'. fretis G^3, *in marg. ead. m.* l fretis *C*) *GD*¹*LCp* Laserpiciforis *d* Lasarpici fretis *H*[*P1Lr*] || ty*renis *G sscr.* al'. cyrenis G^1, tyrrenis *et in marg. ead. m.* l cyrenis *C* tyrrenis *L* tyrenis *H* cirenis *d*[*Lr*] arenis D^1 || 5 Ora dum *GLCH* Oradum dum D^1 || 6 Et beati *G sscr.* al'. beari G^3 Et beati D^1LCH [Et beari *Lr*] Et bati *p* || ueteres C^a || sepulchrum *LDp* || 7 sydera *GLDp* || quom *Hp* || 9 Nam *L* || basiei *GLC*[*Rc*] *sscr.* al'. basia G^3 *idem mg.* *C* || 10 et] etiam *H*

VIII Ad se ipsum (*add* VII *D* delamentatio *H*) *GLCpDH* || 1 in aptire D^1 meptire L^1 [inectire *Lr*] || 4 Tum D^1 Quom *p* || qū (*h. e.* quando) G^a || docebat L^1C || 6 Ili D^1 || cum *d* quom *Hp* || 8 candida *G* (*sed* * *corr*) || 9 Iam nunc *dp* || impote GD^1LC ipse te *H* impotens es *dp* || noli *om GDLCHp* || 11 obdurat *H* || 14 quom *Hp* || 15 ne te *GDLCp* nec te *H* || tibi *om L* || tibi quae *p*[*P2*] || 19 obstinatus *Hd*

VIIII Ad Verannium *GHp* Ad Verrannium VIII *D* Ad Verammnium *LC* [Ad Veranium *P1*] || 1 Veranni *GHp* Verrâni *D* Veramni *LC* || ex omnibus meis *L* || 2 Antistas *GDLCH* Antistes *p* [*omnes Statii*] || mihi *om* D^1 || millibus *G* || 4 uno animo *GLCH* || suamque *GDLCHp* al'. sanam G^3, *quod P1 in contextu habet* || 5 nuncii *Gp* numptii D^1 || 6 te] que D^1 || incolumen *LCp* || 8 tuus *GHdp*: tuum D^1 tuis *LC* || 9 sua uiabor D^1 suabior *GLC* suauior *H*

X *cum carmine praecedenti sine interstitio coniunctum* GD^1LCHp Aliud epigramma de Varro *d* || 1 Varius *GLC* Varrus *Hd* Verannius D^1 || 2 ociosum *DLHp* || 3 Scortilum *H* Scortullum *L* || tum *om* H^a [tunc *Lr*] ut tunc mihi *L* || 4 in!epidum D^1 || 7 bithinia GC^2 bythinnia *D* bithina C^1 bithyunia *p* || se] posse GD^1LCH || 8 Et quoniam GD^1CH *sscr* al'. quonam G^3 Et quoniam *L* Et quonam *dp* || here GD^1LC habere *H* || 9 nihil] mihi *d* || neque in ipsis D^1 neque *in* * ipsis *G* (*quattuor litterae inter* neque *et* ipsis *erasae: in rasura trium priorum, quae* eis *uel* iis *fuisse possunt, uocula* in *superscripta est, quarta* l *uel* r *fuisse uidetur*) *sscr.* al'. neque ipsis. n G^3 neque nec in ipsis *LCH* || 10 Nec] *om LC* In ipsis *H* || choorti *D* || 11 referet *C* || 13 non *G* al'. nec G^3dp || faceret *GLCHd* facerent D^1p [facere *Lr*] || 14 Ac D^1 || 15 esse] rem *H* || 16 letic*am *G* (i *littera erasa*) *corr* G^3. *etiam* L^2 *in ultima h. u. syllaba aliquid correxit, neque tamen liquet quid* L^1 *habuerit* || 18 unquam D^1 || 19 prouintia *L* || quae male *d* || 20 octo] cito D^1 || 21 mihi *LC* || nec hic neque (nec D^1) illic $GCHdpD^1$ || 22 quei] que *GLCH*[Rc^1] qui *Dp*[Rc^2] || 24 docuit GD^1LCHp || cynediorem *D* || 26

commoda (comoda *D* comenda *H*) nam (non *L*) *GDLCHp* || sarapim *GD*[1]: serapim *G*[2]*dLC* sorapim *H* sorapin *p* || 27 Deserti *G sscr.* al'. deferri *G*[2] || mane (manet *p*) me inquit *GD*[1]*LCHp* mane tum inquam *d* || 30 Cuma *GD*[1]*LCH* Cumas *p* || grauis *GD*[1]*LCHp* Caius *d* || 31 an me *H* || ad] a *GDLCH* || 32 paratum *D*[1] '*solus*' *Lm* pararum *H* pararem *p* || 33 insula *GD*[1]*LCH* || hac molesta *D*[1] et honesta et molesta *H*

XI Ad Furium et Aurelium *GLCHp* Ad Furium Aurelium VIIII *D* || 2 penetrauit *GDLCHp* || 3 Littus *LHp* || ut *G*[*Pl*]: ubi *DLCH* [ubi *sscr.* ut *Pu*] Longe ubi litus *dp* || 5 hircanos *DLH* || arabesque (a) *D*[1]*LCH* arabaesque *G* (*ex libri V* arabesque *factum?*) arabasque *dp* || 6 Siue (Seu *d*[3]) sagas (sagax *GCHd*[3] saccas *d*[2]) *D*[1]*LCHG* || sagittiferosue *GCHp*[*Lr*]: sagiptiferosque *D* sagicti ferosque *L* || partos *D* || 7 quae *GD*[1]*LCHp* qui *d* || septemgeminis *C* septem gemini *L*[1] || 10 uisens *G dp*: uidens *D*[1]*LCH* || monumenta *Hdp* || 11 horribilesque *GD*[1]*L*[2]*C* horribiles *H* [*PlLr*] horribil *L*[1] horribiles et *dp* || ulti *om L* || 13 fere *GLC* ferre *D*[1]*H* ferret *d* || 14 tentare *GHp* || 15 nunciate *G* numptiate *D* nuntiare *H*[a] || 17 mechis *GDH* || 19 itentidem *L* || 21 mecum *C* || spectet *d* || 22 Cui *GLC* Cum *H* || cura *LC* || 23 Ultima *H* Vltimus *d* || posquam *D* || 24 est *om H*

XII Ad Matrucinum Asinum (Asinium *p*[*Pl*]) *LCHp* [*Pl*]. *idem G, sed postea G uocabulis* Ad Matrucinum *erasis spatium uersu XI 24* Tactus — est *a G*[a] *omisso compleuit. libro D mire cum G conuenit. neque enim interstitium, quale inter duo carmina seruari solet, inter XI et XII adest et iuxta XI 24 haec sola inscriptio D*[1] Ad Asinium X *inuenitur,* Matrucinum *add d* || 1 Matrucine *GDLCHp* || finestra *D*[a] || 2 ioco *G sscr.* al'. loco *G*[3] || 3 negligentiarum *D*[1] || 4 falsum *D*[1]*LCHp* salsum *G sscr.* al'. falsum *G*[2] || 5 Quanuis *p* || 6 polloni *D*[1] pollioni fratri *H* || 10 endecasillabos *GD*[1] endecasyllabos *LCHdp* || 12 extimatione *GD*[1]*C* || 13 nemo sinum (sinunt *H*) *GD*[1]*LCH* nemosii *dp* || 14 sethaba *GLCH* Setaba *d* sataba *p* thessala *D*[1] || exhibere *GD*[1]*LCH* ex Hiberis *dp* || 15 Misserunt *G* (*sed * corr*) || numeri *GLC*[a] al'. muneri *G*[3]*C*[b] *mg.* || 16. 17 uerranius (Verannius *p*), uerraniolum *D* || hoc *Hp* || 17 Et *GDLCHp*

XIII Ad fabullum (*add* XI *D*) *GLCHpD* || 1 Cęnabis *L* Coenabis *p* || mihi fubulle *L* || 2 sit *D* || 4 Coenam *Lp* || 6 unquam *GD*[1]*CHp* || 7 Coenabis *Lp* || 8 saculus *GHp* || aranarum *D*[1] || 9 meos *L*[1]*d* || 10 qui *GC sscr.* al'. quod *G*[2] quod *D* || 13 quom *p* || olfaties *L*

XIIII Ad caluum poetam (*add* XII *D*) *GDHp*[*Pl*] Ad caluum *LC* || 1 Ne *GLH* Me D^1 Ni *Cpd* || 2 Iucundissime *p* || 3 uaciniano *LC* uaccinioно *H* || 5 malis *GDLCH* || 6 dant GD^1LCH || 8 ut *G* || ac] hoc D^1 est *p* || 9 si illa GD^1L^2CH sulla L^1 sylla *dp* || litterator *LCHp* || 10 mihi *DLCH* michi *G* || 14 Misisti GD^1LCH || 15 opimo GD^1 *sscr.* al'. optimo G^2 || 16 Non modo D^1 || hec *Gp* haec *H* hic *d* || salse *G sscr* al'. false G^2 false *DLCHp* || sic *om H* sit *G*. *quid* D^1 *scripserit incertum, cum rasura et correctio d* sic *ductus antiquiores paene deleuerit. prima littera* f *fuisse mihi uidebatur: utrum* fit? *an cum Germ.* sit? || a*bibit *G* (*fuit ante rasuram* d, *ut Duebnero uidebatur*) amabit D^1, *nisi fallor* || 17 luserit *G* al'. luxerit G^3 luxurit *L* || 18 Cur tam *GH* Curtam D^1 || scrinia G^apd: scrineă G^b scrinea D^1LCH || Caesios] sosios *D*, o *prius in rasura est; contra* s *primum itidem in rasura et correctori attribuendum esse minime clarum est: nec tamen Lachmannum manui primae* cesios *falso attribuisse certo adfirmare ausim* || equinos *H* || 19 Suffenam *GC*[*Lr*] Sufferam nam *H* Sufferam D^1L Suphenum *p* || 20 Hac *GLCH* At D^1 || 21 habite D^1 || 23 Seculi GD^1C Saeculi *LH* || 24—26 *cf. supra* I^b *1—3 p. 175*

XV Ad Aurelium (*add* XIII *D*) *GDLCHp* || 4 expectores *CH* || 10 bonisque GD^1LCH || 11 qua *lubet G* (ubet *in trium litterarum rasura*) qualibet *LCdp* qua lubet *om H* || ut lubet *om* L^aC[*Pl*] ut iubet GL^b ut (*om H*) libet *Hp* || 13 Nunc D^1Hp || prudenter *G* al'. pudenter G^1 || 14 uecoris D^1H^a || 16 nostrorum *LCH* || 17 Ha G^a Ah G^b At *LC* Ah *DHp* [A '*in uetustissimis libris*' *Statius, sed catullianos libros his uerbis uix significare uoluit*] || tamen *G* al. tum G^2 || 18 attrattis *LC* || 19 percurrunt *d*

XVI *cum carmine praecedenti sine interstitio coniunctum* GD^1LCH Ad Aurelium et Furium *dp* [*Pl*] || 1 Dedicabo GD^1H || irrumabor *C* || 4 Quot G^x Qui *dp* || moliculli G^a || 7 tum] tamen GLC^aH al'. tum G^2C^b cum *p* || 8 sint *GDLCH p* || 9 pruria D^1H^b pruna *H* || possint *LC* || 12 que GD^1H qui *LCdp* [quod *LrDr*] || millia *G* || 13 putastis *dp* || 14 Dedicabo *GD* Delica *H*

XVII *cum carmine praecedenti in D cohaeret: in margine d adscripsit haec* Ad Coloniam de Amico. *in G inscriptio deest. signum tamen quoddam initium carminis noui indicans adesse Duebnerus adnotauit, quod rubricarum pictor neglegentia praeterierit. in C quoque* [*et Pl*] *interstitium adest, inscriptio omissa.* Ad Culoniam *L* Ad quendam amicum *H* Ad Amicum *p* || 1 Oculo in aque GD^1H O colonia quae *L*

Cd^3 (O Colonia quae d^2) || ledere GDLCHp || 3 ponticulis LCH || ac (& H) sulcis tantis GDLCHp [*hinc axuleis scribendum est. cf. XXXXVI 3*] || irrediuiuis dp in rediuiuis LCH || 5 Sit Ld Sed H || bonus & ex dp || 6 sali subsili GLC^b[Pl] sali subsali D^1 sali subscili C^aH[Lr] salii uel subsalii dp || suscipiant GDLCHp || 7 maximi *bis* C || culonia L || 10 pudiceque GD^1LHp pu iceque C || paludes GD^1LCH || 12 est] que D^1 || puer D^1 || 14 Cui iocum sit GD^1LC Cui sit H Cui iocunda sit d Quoi iocus sit p || 15 Et LC: Vt GDHp || tenello D^1 tenerulo H || edo GDH: hedo C haedo Lp || 16 delicantius L deligantius C || 17 libet D || pilis p || uni] uim Hp || 18 Nec me GD^1LCH || 19 fossas p || superata GD^1LCH separata dp || 21 iste] hic D^1 || nil Hp: nihil DLC nichil G || nihil] nil Hdp || 22 quid sit D^1 quid sit G (d *in unius latioris litterae uel duarum gracilium rasura*) qui scit H || 23 Nunc eum D^1: Nunc cum G [Hunc cum '*sedecim codices*' *Handii qu. cat. 5*] Hunc eum C Hunc tum (cum d^3) d^2 *et* d^3 Hunc quom p Nunc quem H Hunc enim L || 24 *om* L^1 || Si potest olidum GDL^2Cp Si potest didum H || 25 delinquere GDLCHp || cocno L || 26 Ferrea D^1 Feream Hp || mulla GC[LrRc] nulla LH

XXI Ad Aurelium (XIIII *add* D) GLCHDp || 1 exuritionum DLCH[Pl] exuricionum G esuritionum p || 2 quod L || 4 Dedicare GH || 5 es iocaris D^1: exiocaris GH[LrRc] et iocaris LCdp || 6 Haerens GDLCHp || experibus GD^1C^1 experibis G^3dC^2Lp experiebis H || 8 prius Lp || irruminatione GD^1LCH irrimatione p || 9 Atque ipsi GD^1H[Pl] Atque id si LC Atqui si d^2 At quae si d^3p || 10 id ipsum D^1 || id *om* H || exurire GD^1LCH esurire dp || 11 Me me puer GD^1LCH Nemçus puer p Meus puer d || siscire H scitire p || 12 desinat GD^1 destinat H desinas LC || 13 Nec GDLH || irruminatus sum GD^1LCH irruminatus d

XXII Ad Varum (XV *add* D) GLCDp [Ad Vārum poetam Pl] Ad uarum laus suffeni poetae H || 1 uale D^1 || prope L || 3 Idemque G *sscr.* al'. itemque G^2 Idque D || 4 esse ego Gdp [*'sic erat in Maffei libro et in meo' Statius*]: ego esse D^1LCH || illi G^b illum G^a || milia LCHp || 5 sic] sit GHp || palmisepto GLC palmi septo D^1 palimiseto H palinxesto d palipsesto p || 6 carte GLD || noue GLC nouem D^1Hp [noueque Rc] noui d || 7 umbelici Hp || membrane GHLCp menbrane D || 8 Detecta GDLCHp || punice D^1 || 9 Nec D || tu] tum d || 11 nutat d || 12 quidquid H quidem p || 13 ac H || tristius GDLCHp || 14 in faceto (*coniunctum* DH) est in faceto (*coniunctum* DH) $GLCD^1H$ infacetus (ni facetus p) est et in faceto rure dp || 15 poema L poeta H

|| 16 ac] ah *D*[1]*LH* ha *GC*[*Lr*] || quom *H*[2]*p* quem *H*[1] || 17 tamque *Cdp*: tanquam *GD*[1]*L* tamquam *H* || 18 omnis *D*[1] || quicquam *D*[a] || 19—21 *in florum moralium auctoritatum a. 1329 Veronae scriptorum l. II c. 3* De errore *haec leguntur* Catullus ad Va4. Quē nō ī aliqua re (uidere *om*) Suffenū possis suus cuiqꝫ attributus ē error. Sed non uidemus mantice qd' in torgo est. *cf. prolegomenon p. III* || 21 quid *p*

XXIII Ad Furium (XVI *add D*) *GLCHDp* || 1 Furi *dp* || cui *om* *L*[a]*C* quoi *p* || seruo *GCH* [*'erat in manu scriptis* .. seruo' *Statius*] seruus *G*[2]*DLp* || archa *GDCH* || 2 cinex *D*[1] || *post* cimex *uocabulum* animal *postea linea tenuissima ut uidetur deletum inseruit G* || nec araneus *L* || 4 sylices *D*[1] salicem *H*[1] || 5 pulchre *LCHp* pulcrum *D*[1] || 7 Nec mirum *G*[a] *et* [b] Ne mirum *LCH* Nimirum *D*[1] || 8 Pulchre *DLCHp* || conquoquitis *D*[1] cum quo quitis *H*[1] cum quoquitis *H*[2]*d* quom coquitis *p* || 9 minas *L*[a]*CH* || 10 facta *G* fata *D*[1] facta *LCHdp* || 12 Aut qui *GD*[1]*LCH* || corpora] cornua *L*·*C* || 13 aridum magis *GD*[1]*LCH* || haberis *D*[1] habietis *C* abietis *L*[*P2*] || 14 exuritione *D* esuritione *GLCHp* || 15 sit] si *GDL* || 16 sudor abest *G* (t *in rasura*) '*nescio an prius* abesse *fuerit' Duebnerus* || salua *D*[1] salina *H* || 17 Muccusue (que *dp*) *GDLCHp* || pictuita *G* || 18 mundiciem *Gp* mundatiem *H* || munditiorem *L* mundationem *H* || 19 culus *G* *sscr.* al' auus (*peccatum pro* anus) *G*[2] cuius *C*[1] || tibi culus *D* || 21 et] atque *D*[1][*Rc*] uel *H* || labillis *D*[1] || 22 tu *om H* || si tu *D* || feras *L*[a]*C* terras *H* || 23 posses *GDLCHp* || 24 Nec *D*[1] '*solus' Lm* || tua *GD*[1]*LCH* || comoda *D*[1]*H* || 26 Sex *p* [*P2*] || sextercia *GH* sextertia *DC* || 27 satis beatus *GDLCHp*

XXIIII *cum carmine praecedenti cohaeret in GD*[1]*LCH* Ad Amicum *dp* || 1 est *GD*[1]*LCH* || Inuentiorum *H* Iuuenculorum *p* || 2 modum *C*[a] || quod *GC* (*cf. Lachmannum ad Lucr. p. 155*) || 4 delitias *dp* || Midae] mi *GD*[1]*LCH* mihi *dp* [mi ededisses *P1*] || 5 Quam isti *dp* || qui neque *G* qui nec *LCH* cui nec *G*[2]*D* || neque archa *GC* nec arca (archa *H*) *LH* || 8 est *om L* || nec *C* || archa *GH* || 9 Hec *G* Hęc *p*: Nec *D*[1] Hoc *LCHd* [*omnes Statii*] || tua *D*[a] || qua *Gp*[*Lr*]: [quia *Rc*] quam *LCHd*[2] quem *d*[3] quidem *D*[1] || abioc *GLC*: abiice *D*[1]*H* obice *p*[*P1*] obiice *d* || 10 archam *GH*

XXV Ad Tallum (XVI *add D*) *GLCHDp* || 1.4 talle *GDLCHp* || 1 cunniculi *D*[1]*L* || 2 medulla *GDL*[1]*Cp* medula *H* || imula *GC*[*P1Lr*]: imulla *L* mula *H* nulla *D*[1] inula *dp* || moricilla *GDLCp* mortulla *H* || arācoroso *G* al' araneoso *G*[1] [aranoroso al' araneoso *P1*] || 5 Quom *p* ||

mulier alios (*in G in littera o rasura quaedam conspicua est*) *G*[*LrRc*¹] *scr.* al'. aues uel aries *G*³ mulier aues *DLCHp*, *in margine* al' arios *L*ᵇ [*'Sic scriptum est in codice uetustissimo et uenerando romanae bibliothecae monasterii illud* cum diua mulier monstrabat in auos suos. *alibi est*: cum dira maris hiems ostendit oscitantes'. *Perreius apud Spengelium in Seebodii archiuo nouo a. 1828 4, 94*] || ostendet *G*ᵃ*D*¹ || os*citantes *G* (s *littera erasa esse uidetur*) || 6 palium *p* || 7 saethabum *G* sethabum *dp* [*Lr* sethabam *Pl*] sathabum *D*¹*LC* satabum *p* sachabum *H* || cathagraphosque *GDLp* cathagraphisque *H* || thinos *GC* tinos *D*¹ thymos *L* tynnos *dp* thios *H* || 8 Inepteamq; *C* || tamquam *D* || auia *p* || 9 tuis o inguinibus *D*¹ tuis ab inguibus *H* || 11 Insula *GD*¹ *LCp* Insicca *H* Insuta *d* || conscribilent *GLC* conscribent *D*¹ consibillent *H* || 12 aestiues *L* estiues *C* || uelut inimica *GD*¹*LCp* uelut inamicicia *H* || 13 Deprehensa *GLCHp* || naui *D* || uesamiente *C*

XXVI Ad Furium (XVIII *add D*) *GLCHDp* || 1 nostra *GDLCHp* || haustri *CH* || 2 fauonii *GDLCH* || 3 borreae *L* || 4 millia *G* || et] atque *L* || 5 oribilem *p*

XXVII Ad pincernam (piccrnam *L*) suum (*om H* XIX *add D*) *GCHLDp* || 1 Sinister *D*¹ || phalerni *p* || 2 Ingere *GDLCHp* || amariorem *H*ᵃ || 3 Posthumio *GCp* || 4 Ebriose (*D*¹-sa *d*) acino (accino *H* acinac *LC*) *GDp HLC* || 5 Aut *L*ᵃ || quod *GDLCp* que *H* || iubet *GD*¹*LCHp* || limphe *GD* || 6 pernities *D* || 7 meros *D*¹ meus *LC* || thionianus *GCD*¹ echionianus *H* tyonianus *p* antonianus *L*

XXVIII Ad Veranium (Verranum *D*¹ Verranium *d* ueracanium *G* Verannium *LC*) et Fabullum (*add* XX *D*) *pDGLC* [Ad Veranium et Fabulum *Pl*] || 2 Apti *H* || sarcinolis *C* saccinulis *D*¹ || 3 Verani *GDCp*: Verrani *H* Veranni *L* || 6 Et quidnam *GDCHp* Vt quid nam *L* || in tabullis *H* in talibus *d* || 9 Omnem mi *GD*¹*p* Omne mi *H* O memini *LC* O me mi *d* || hac *L* || 10 trahe *G* trhae *D*¹ || 11 pari *G*⁴*dp*[*Lr*]: parum *GD*¹*LCH* || fuisti *GD*¹ || 12 Casum *D*¹ Casus *L* || uerba *GDL*ᵃ*CH* || 13 Facti *D*¹*Hp* || 14 *uobis G*ᵇ (nob. *G*ᵃ) *scr.* al. nobis *G*² || 15 opprobria romuli *Dp*

XXVIIII In Romulum cathamitum (XXI *add D*¹) *GLCD*¹ Ad Romulum catamitum (chattamittam *H*)*Hp* [Ad Romulum *Pl*] In Iulium Caesarem *d* || 1 Fuis *D*¹ || 3 Nam murram (muram *H*)*GD*¹*Hp* Mammuram *C* Manumurram *L* || 4 Habeat *L* || cum te et *GLCHp* et cum te *D*¹ cuncta et *d* || brithania *D* britania *Hp* || 5 uidebimus *p* || 7 Perambulauit *GD*¹*LC* Superambulauit *H* || 8 aut ydoneus (idoneus *LCHp*) *GD*¹*LCHp* aut dioneus *d* || 23. 24 *in libris sunt post* 22 || 23 urbis

*GLCH*b urbes *p* uerbis *DH*a || opulentissime *GDHp* oppulentissimae *LC*[*P1*] || 13 nostra *GLCHp* uestra *D* || diffutura *GD*¹*LCHp* diffututa *d* || 14 comeset *G* quam esset *H* || 15 alit *GLCHp* ait *D*¹ an *d* || 16 an] aut *H* || purum *p* || eluatus *CH* elluatus *L*b, *fortasse* elcuatus *L*a: *num L*¹ *an L*² *correxerit incertum est* || es *d* || 17 primum *GDLCHp* || lantinata *G*a || 18 tercia *GH* || 19 hibera *non om D, ut Lachmannus adnotauit, sed falso in uersu praecedenti extremo add* || Quae *d* || sit *GD*¹*LCHp* || amni *GD*¹*H* anni *C* || thagus *G* || 20 Hunc *GDLCp* Hinc *H* || timet *GD*¹*CHp* timent *Ld* || terra et *dp* || brithaniae *D*¹*Hp* || 21 hic *dp*: hinc *GD*¹*LCH* || 22 euncta *L*

XXX Ad Alphenum (Alhpenum XXII *D*) *GLCHDp* || 1 Alphene *GDLCHp* || immemor *d* || una nimis *LH* una mimis *p* || salse *G* || 2 nihil *DLCH* nichil *G* || duri *D*¹ || tuis *C* || 3 Iam me] me *om dp* || me *post* non *add GLCH, ante* non *Dp* || per fidem *D*¹ || 4 Nec *GDLCp* Haec *H* || improba *D* || fallacium *p* || 5 Quos *L*b *in margine* || 6 Oheu *GDLCH* Neu *p* || quod *D*¹ || dico *GD*¹*LCH* dicunt *dp* || qui cui ue *H* || 7 tu te *GDLCp* cum te *H* || uidebas *dp* || me *om GDLCHp* || 8 Tu ducens *D*¹ || omnia tuta *GDLCHp* || 9 Idem [*Lr*]*dp*: Inde *GD*¹*LCH* || rethais *D*¹ rethrais *dH* || ad tua *D*¹*p* || omnia *om L*¹ *nisi fallor* || 10 Vento *GDHp*[*P1*] || ad *p* || aereas *L*¹*CHp* || 11 ut dii *GLCHp* 'audii *D*¹ *ni fallor' Lachmannus. quid sub rasura et correctione d fuerit uix certo cognosci poterit* || 12 Quae tu *C* || poeniteat *LHp* || postremo *D*¹

XXXI Ad sirmium (Syrmium *L* sirmionem *d*) insulam (XXIII *add D*) *GLCHDp*[*P1*] || 1 Pene insularum *Gp* Bene insularum *LC* || syrmio *C* || 2 Occello *D* || 3 neptunnus *DL* || 4 libente *GLCH* || que *om dp* || 5 mihi *DLCHp* michi *G* || ipsi *dp* || crederis *G* (al'. credens *G*²)*D*¹*H* || thimiam *GD*¹*LC* himiam *H* thynniam *dp* || bithin*os *G* (i *erasa*) bithinios *L*¹*C*¹*p* Bithinos (i supra) *H* || 7 qui solutus *p* || beatuis *D* beatus *H* || 8 Quom *p* || 12 Solue *p* || 13 Gaude *L* || uos quoque lydie (siriae et *H* thusce *d*) *GLCD*¹*pH* || 14 Ridere *p* || chachinnorum *DH*

XXXII Ad Ipsicillam (XIIII *add D*) *GD* Ad Ipsitillam *C* Ad dipsicillum *H* Ad Ipsitilam *L*[*P1*] Ad Ipsithillam *p* || 1 me *H. post* mea *littera in G erasa uidetur* || ipsithila *GC* ipsythila *D* ipsi chila *H* Ipsitila *L* [Ipsicilla *Dr*] Ipsithilla *p* || 2 delitie *GDLH* || leporis *p* || 3 meridianum *LC* || 4 Quod si *p* || 6 libeat *LCH* || libeat tibi *dp* || 8 futuciones *G* futuitutiones *H* || 11 paliumque *p*

XXXIII *cum carmine praecedenti cohaeret* GD^1LCHp Ad Vibennium *d* || 3 dextera *p* || 4 est in D^1 || uoratiore *G sscr.* al'. uolantiore G^1 uolantiore $L^a CH$[*P1*] *in margine* al' uoratiore L^b uoratiore *p* || 5 Quot non *p* || horas GD^1CHp || 7 sunt *bis* D^a || nates D^1 || 8 potest *GDLCH* || a se GD^1[*P1*] ad se *LCH* || uendicare *GDHp*[*P1*] uindicare *LC*

XXXIIII Carmen Diane (XXV *add D*) *GLCHpD* || 1 Dyane *G* || in aede *d* || 3 *om GDLCHp* || 5 O Latona *LHp* || 7 delyam *G* || 8 Deposuit *GDLCHp* || 9 dominam D^1 || 10 uiuentium *H* || 11 Salicumque *H* || reconditum H^a || 12 *om* C^a || Omnium (L^1 Omniumque L^2p Amniumque *d*) sonantium (sonantum *H*) *GDLCHp* || 14 purrperis *H* || 15 notho es *G* al' noto es G^1 noto es (est D^1) D^1Hp nocte es *d* || 17 menstrua *GDLCHp* || 21 Scis quecunque tibi placent. *G* al' Sis quocunque tibi placet G^1 Scis quaecunquo D^1LCH placent *LCH* || 22 Romulique] que romuli *L* romuliorum *H* || 23 Antique GD^1LCH Antiquam d^2p Remulique d^2 || solitas es *L*

XXXV Ad Cecilium. Iubet libello loqui *G* Ad celum iubet libello loqui XXVI *D* Ad Cecilium iubet libellum loqui *Hp*[*P1*] Ad libellum suum de cicilio (cec. *C*) *LC* || 2 papire *GDLHp* || 3 Verum C^a || 4 menia G^bDp (meniam G^a) || littus *LHp* || 8 Quanuis *p* || millies *GL* || 10 initiens *H* iniiciens *DL* || 11 nunc mihi si *LH* mihi nunc si *C* || nunciantur *Gp* || 12 impotentem *GLCH* inpotentem D^1 inpotenti *d* impotente *p* || amorem *G* (*inde * corr* amore) *CH* amorem L^a *et*^{b} || 13 elegit (legit *p*) indotatam *GDLCHp* || 14 Dindimi *GDLH* || dominam illo miselli D^1 || 16 saphyca *G* saphica *DLH* || 17 es *d* || 18 cecilia GD^1LCHp || inchoata *GLCH*

XXXVI Ad Lusicacatam (Lusi Cacatam *p* Lusicatatum *H*) *GLpH* Ad Lusicatam *C*, *inscriptionem om D* [*P1*] *seruato tamen interstitio* || 1. 20 Annuale (1 Anuale *H*) suo lusi cacata (lusicacata *LC* lusicata D^1 1 lusi tacata 20 uissicata *H*) $GLCpD^1H$ || carta *GDL* || 4 tibi *p* || 5 Dedissemque *GDLCHp* || 6 pessimique C^a || 7 datura D^1[*Rc*] || 8 ustilanda GD^1LC ustillanda *H* usculanda *p* || liguis *p* || 9 haec *d* || 10 se diuis (diis *L*) *GDHLC* || 11 treata D^1 certata *H* || punto *G* || 12 adalium *G* al' ydalium G^1 id alium *D* || utriosque GD^1 *sscr.* al. uriosque G^1 uiuosque *H* || apertos *GDLCHp* || 13 anchona *DL* || gnidumque (que *om p*) *GDLCHp* || harundinosum D^1p arundinosam *H* || 14 Colisque (que *om L* Collisque *p*) amathunta (amatunta *D* almathonta *H*) queque alcos (et alcos *p* aleos *H* alios D^1 alcos *d*, *in margine* Alcon *d*) *GLCDHp* || 15 durachium $GLCD^1$ durzcherum *H* dyrachium

dp || hadrie *GCHp* || 17 inlepidum *D*¹ (*Lm*) || 19 "ruris *u. c.' Perreius, itaque Colotius et Minturnus' Lm**: turis *GL* titris *D*¹ thuris *CHdp* || inficeciarum *G* || 20 *cf.* 1

XXXVII Ad contubernalos (*add* suos *L*) *GHCpLd. inde ab carmine XXXVI in libro D et inscriptiones miniatae, quas prima manus pinxit, et numeri carminum singulorum ab eadem adscripti desinunt. litterae tamen initiales colore caeruleo pictae per totum librum, quotiescunque interstitio quodam interiecto initium carminis noui indicatur, reperiuntur. titulos ab carmine inde XXXVII omissos (de XXXVI uide ad h. c.) d plerumque suppleuit. ubicumque nihil de inscriptionibus libri datani adnotaui, ibi titulus deest* || 1 Fallax *H*[*Dr*] || 2 A pil*eatis *G* ('1 *littera erasa' Duebnerus*) A pileatis *DLCp* Applicatis *H* || non a *GDLCHp* || 3 mentula *L* || 5 Confutere *GLCH* Confuture *D*¹ Confutuire *p* || hyrcos *GLC* || 6 continentur *p* || 9 At qui *L* Atque *D*¹*H* || nanque *Lp* nam *D*¹ || 10 sopionibus *GLC* scorpionibus *D*¹ || 11 nam me *GDLCHp* || que ó *L*² || 13 qua *om L*ᵃ || sunt mihi *p* || 14 isthic *L* || 15 quidem id dignum est *p* || 16 feminarii *H* semitauri *dp* || mechi *GD* || *post uersum 16 in GDLCHp interstitium est, quale nouo carmine incipiente seruari solet, uerbis* 'Ad Egnatium *expletum. ab illo autem uersu usque ad XXXVIIII 21 nullum interstitium nullaque inscriptio in libris reperitur, sed omnes uersus continuo exarati sunt* || 17 une *G sscr.* al' uno *G*² || decapilatis *CHp* || 18 Cunniculosae *L* Cunniculos e *D*¹ Cuniculosae *d*² Celtiberosae *d*³ || celtiberi *GH* celtiber *D*¹ celtiberi ac *C*ᵃ celtibere *C*ᵇ || 20 deus *DH*ᵃ

XXXVIII *Cf. ad XXXVII 16* || 1 Male est si carnifici *GDLCHp* || 2 Male si me *GD*¹ Male est si me *LCHdp* || est *om GDLCHp* || 3 magis ac magis *dp* || oras *D*¹ || 7 Palum *D*¹ || libet *LC* || 8 Maestus *p* Moestus *H* || lachrymis *Lp* lacrymis *H* || symonideis *GD*

XXXVIIII *Cf. ad XXXVII 16. ad marginem (nam interstitium nullum adest) d adscripsit* Epigramma || 1 Egnatiusque (quod *om*) *p* || 2 sei [*Lr*]: sed *H*[*P1 libri uossiani*] seu *GDLCp* || 3 Subsellum *GD*¹*LC* Subselium *H* || cum excitat (recitat *L*) orator *GDCHpL* || fletun *p* || 4 *et* 5 *om D* [4. 6 *om Dr*] || 4 si (seu *p*) ad (*om p*) pii (impii *C*[*LrRc*] impium *L*; al' impii *G*¹ *in margine*) regum (regnum *p*[*Lr*] rogum *LC*) filii *G*[*P1RcLr*]*LCp: loco horum uocabulorum in H haec extant* quicquid est, ubicumque est *ex uersu sexto sumpta* || 5 quom *p* || 7 Quodcumque *H* Quocunque *L* || hinc *D*ᵃ || 8 ut *del d om p* || 9 monendum est

GDLCHp || 11 parcus *GDLCp* partus *H* || 12 lanuuinus *C*[*P1*]: lamiuinus *G*[*Lr*] lanuinus *D* lanninus *L* lanuunus *H* lauinius *p* || acer *dp* [*P1*] || 13 ut *Dp*: aut *GLCH* || 14 libet *dp* iubet *H* || pariter *Hp*[*Lr*] || 15 Tamen *GCL²d³p*: Tam *D¹L¹H* Tantum *d²* || 17 es *om GDLCHp* || 18 Quoquid quisquam *p* || minsit *D¹* || hoc solet sibi inane *p* || 19 russam *GD¹CHp* rufam *Ld* || 20 expolit'or *G* || deus *p* || 21 lotus *GLCdp* locus *D¹* lotum *H*

XXXX Ad Rauidum *GLCHdp* || 1 malla *L* || inuide *D¹* || 3 Quid *p* || auocatus *GªCH* || 5 perueniamus in (*om p* non *H*) *GDLCHp* || 6 Quisquis qualibet *p* || 8 poema *GHLᵇ* al' poena *G¹* penna *Lª* pena *D*

XXXXI *cohaeret in GDLCHp cum carmine praecedenti. neque in GD¹LCH interstitium et spatium ullum, quo carmina finiri nouaque incipere indicetur, ante XXXXVIII 6 inuenitur* || 1 A me an a (illa *dp*) *GDHp* Amoena agme *LC* || defutura *LCHp* || 2 millia *G* || proposcit *Dª* || 3 turpidulo *dp* || 5 puelle *GD¹Hp* || 6 conuocare *G*[*Lr*]*Hp* conuacate *C* || 7 rogare *D¹H* || 8 olet *LC* || et (haec *dp*) imaginosum (ymaginosum *G* immaginosum *D*) *GDLCHp*

XXXXII *cf. ad carmen praecedens* || 1 Adest *D¹* || endechasillabi *G* ende casillabi *D¹* endecasyllabi *LCd* en decchasylabi *H* endecasyllabi *p* || 2 quoquot *dp* || 3 Locum *G escr.* al' iocum *G¹* Totum *p* || mecha *GDH* || 4 En *p* || nostra *d* || redituram *LH* || 6 Prosequamur *DH* || 7 illa *p*[*Lr*]: illam *GDLCH* || 8 mirmice *GD¹CH* myrmice *dp* mirinice *L* || 9 catulli *GLCHd* || 11 Mecha *GD* || 12 *om D¹H* mecha *Gd* męcha *L* || 13 olidum *dp* || 14 potes *G* || 15 tamen satis hoc *CH*[*LrRc*] satis tamen hoc *L* || 16 al*iud *G* (*littera alta et gracilis erasa*) || 17 Ferre o *LH* Ferre *o G* (*Duebnerus adnotat litteram* o *et litteram* c *uocabuli sequentis* canis *in rasura esse*) Ferrem o *D¹* (*nisi fallor*) || 18 Conclamante *p* || iterum *bis L* || 19. 20 Mecha *G* || 20 *om H* || 21 nihil *DLCH* nichil *G* || nil*** *Gˣ* (nichil *G scripserat*) nil *D* || 22 nobis *GDLCHp*

XXXXIII *cf. ad carmen XXXXI.* De amica Formiani *dp* || 8 [Os edum *LrRc*] || insipiens *dp* || insapiens *atque Gˣ* (s atque *in rasura*) *sine dubio G* et *scripserat*

XXXXIIII *cf. ad carmen XXXXI.* Ad fundum *dp* || 1. 2. 5 tyb. *p* || 2 Non *p* || autumat *L* || cu quibus *Gª* || 3 est cordi *D* || 4 sabini *D* || pignoris *GH*[*P1*] pignioris *D¹* pigniore *d* || 5 seu uerius *D* || 7

aliamque pectore expulsus sim (sum *Dp*) *GLCHDp* || 8 imerenti *GL* immerenti *p* || mens uertur (uertetur *H*) *GLCH* mens uirtus *D*¹ ueretur mens *dp* || 9 coenas *L* || 10 sext. *p* || conuiua *G* (a *in rasura litterarum duarum*), conuiuii *D*¹ [conuiuis *Rc*] || 11 minantium *GDLCHp* [Oratione minantium potitorem *Pl*] || petitorum *D*¹*LC* petitorum *G* (u *in rasura litterae ut uidetur* e) petiarum *H* peritorum *dp* || 13 grauido *GDH*[*Pl*]: grauedo *LCp* || 14 insinum tuum *D* || 15 ocioque *GDCHp* ocio *L* || 18 nepharia *DCp* || 19 Sestire (*d* Sistire *D*¹ Sextire *p*) cepso qui (si *D*) *GDLCp* Sentire cesso qui *H* || 20 mihi *DLCHp* michi *G* || illi *p* || sectio *GH* [sertio *Lr*] septio *D*¹*LC* sextio *p* || *post* 20 *in p interstitium et inscriptio* De Septimio. *idem adscripsit in margine iuxta uersum* 21 *d* || 21 Qui* *G* (*uidetur prius fuisse* Quis) || legit *GDLCHp*

XXXXV *Cf. ad carmen XXXXI et ad XXXXIIII 20 et 21* || 1 Acmen *G*[*Lr Rc*]: Ac men *D*¹ At men *H* Agmen *LCd* Ac meminit *p* || septimos *GD*¹*LHp* || 2 ac me *D*¹*Hp*[*LrRc*] agme *LCd* || 3 perditi *G*[*Lr*] || amare *GDLCHp* || 5 potest *GDLCHp* || 6 rosta *H* costa *p* || 8 amore *D*¹ || sinixtra *D* sinister *H* || 9 approbatione *GDLCHp* || 10 Ad hanc me *GD*¹*LCHp* At agme *d* || [reflecteris *Lr*] || 12 Illos *D*¹ || saniata *GDH*[*Pl*] || 13 septinulle *G* septi nullę *H* [septinuelle *Lr*] septimulle *LC* septimille *D* septimius ille *p* || 14 uni *G* || 17 sinistrauit ante *GH*[*LrRc*] || 18 Dextram *GD*¹*L*²*CH* || strenuit *DH* || approbatione *Hdp* || 19 Hunc *H* || ab *del d* || auspitio *LH* hospitio *p* || 21 Vnum *dp* || septinnius *D* septunius *H* septimius *Lp* || agmen *GLCHpd* ac menem *D*¹ || 22 syriasque *GD* || brithaniasque *D* bryttaniamque *H* || 23 'Vt non in *D*¹' *Lachmannus, sed lectio incerta, litterae partim adrasae, partim erasae* || septinio *H* septimo *C* || ac me *D*¹*Hp* agme *LCd* || 24 delitias *GDLH* || libidinisque *GD*¹*C*: libidinesque *LHdp* || 26 auspicaciorem *D*

XXXXVI *cf. ad carmen XXXXI. d paragraphum quam uocant adpinxit ut sequentia separanda esse a praecedentibus indicaret* || 1 uere (uero *p*) gelidos *GD*¹*LCHp* uer en gelidos *d* || refers *L* referre *H* || 2 feruor *C*ᵇ || 3 Iocundus *LCpd* || aureis *GC*ᵃ*H*[*LrPl*]: auris *DLC*ᵇ*p* || 4 Liquantur *D* || frigii *GD* phrigii *LH* || 5 Niceeque *GD*¹ Niceaeque *Ld* Nicte *H* || ruber *GDLCp* rubere *H* || estuore *G* estu ore *D*¹ estuere *H* aestuose *dp* || 6 asyae *G* || 7 preterpidans *H* praetrepitans *D*¹ || 9 cetus *D*¹*LH* || 10 quo *GCH* que *L* [quoque *Lr*] || 11 Diuerse uarie uie *GD*¹ Diuersae uarie uiae *p*

XXXXVII *cf. ad carmen XXXXI. d paragraphum adscripsit* || 1 Porti *dp* || 3 uera molo *H* ueranniolo *L* || 4 proposuit *GDLCHp* || 5 conuiua *Hp* || laute *D*

XXXXVIII *cf. ad carmen XXXXI. d paragraphum adscripsit* || 1 tuo *LC* || Iuuenti *d*[3]: inuenti *GD*[1]*L* muenti *C* niuenti *d*[2]*p* uiuenti *H* || 3 millia *G* || 4 Nec nunquam ([numquam *LrRc*[1]]) *CH*[*LrRc*[1]] || inde corsater *G* [inde cor sate *P1*] inde cor (tot *D*[1]) satur *LCHD*[1] inde satur cor est futurum *dp* || 5 arridis *D* || 6 Sit *G, t in ras. duarum triumue litterarum scripta est*

XXXXVIIII Ad . M . Tullium *L* Ad Tullium *C* Ad *Ciceronem G* (*cum* Ciceronem *in rasura et non minio sed atramento exaratum sit, prius fere eadem quae LC habent in G quoque fuisse adparet*) Ad Marcum Tullium Ciceronem *Hdp*[*P1*] || 1 *FPetrarca in epistula a. 1347 ad Colam di Rienzi scripta* 'Eloquio Ciceronem (te dicunt), ad quem Catullus Veronensis ait 'Disertissime Romuli nepotum' (*cf. Heysii ed. p. 281*) || 2 Quod *D*[1] || quot *LC* || fuere *GD* (*Lm fallit*) *p*: fuerunt *LCH* || marce (.o.) *G* || 7 patronum *GC*[*LrRc*] patron:~ *D*

L Ad Lucinium *G* Ad Licinium *LC*[*P1*]*dp* Ad Licimum *H* || 1 lucini *D*[1] || ociosi (ocioso *H*[a]) *GDLH*[b]*p* || 2 tabulis *D*[1] || 5 illo *H* || 7 abiit *GDLCH* || 8 lucini *D*[1] lacini *GC* [laceni *P1*] lacenii *H* || faceti (facti *H*) tuique *GD*[1]*LCH* || 9 me *om LCH* || 10 somnos *GDCH* || regeret *d* || 12 Versaretur *GD*[1]*LCH* || cupidus *LC* || 13 simulque ut omnem *GD*[1] al'. essem *G*[1] || 14 Ad *GD*[1]*LC* Atque *H* || menbra *D* || 16 iucunde *p* || 18 Hunc *p* || audiet *H* || caue sis] caueris *GD*[1]*C*[*P1*] caneris *L* cantus *H* caueas *dp* || 19 naue *p* caueas *H* || ocello *GDLC Hp* || 20 penas *GD* ponas *C* pęnas *p* || nemessis *G* ne messis *H*[*LrRc*] ne nemesis *D*[1] || reponat *L*[a]*CH*[*Lr*] || 21 uehemens *GDLCHp*

LI Ad Lesbiam *GLCHp* || 1 Ille*mi*** *G* (*post* Ille *una, post* mi *tres litterae erasae: fuit, quod adhuc adparet,* michi) Ille mihi *LCH* || impar *GD*[1]*LCH* || 3 auersus *D* || 4 *Spectat G, litteras inclinatas in rasura quinque sexue litterarum sunt scriptae* || 5 quod *LCpG, sed in G ex* que, *quod DH habent, correctum* || 6 Erripit *p* || 7 sup*mi *Germanensis liber* (e *littera uidetur ante* mi *erasa*) superni *H* superema *d* suprema *p* || 8 *interstitium nullum in GDLCH* 'In codice antiquo et manuscripto aderat fenestra loco uersus adonii' *AGuarinus* Voce locuta *d* || 10 Flamina *GCH* Flama *DL* || demanat *G* domant *H* || 11 Tintinant *GL*[2][*Rc*]: Intinat *H* Tintinnat *L*[1]*C* Tintinnant

*D*¹*p* Tinniant *d* || gemina *GDLCHp* || 12 Limina *GL*¹*C* || 13. 15 Ocium 14 Ocio *GDLHp* || 13 catulli *GD*¹*LCH* || 15 Ocium reges *dp*

LII In Nouium *GLCHp* || 1. 4 mori *GDLCH* || 2 curruli *L* || nouius *GCHdp*[*Lr*] nouus *L* neuius *D*¹ || 3 perierat *G*[*Lr*]: peierat *DLCHp* || uacinius *GL*¹*H*ᵇ[*P1Lr*] uicinius *H*ᵃ

LIII *cum carmine praecedenti cohaeret GDLCHp* || 1 e] et *GD LCHp* || 2 uaciniana *G*[*P1*]*L*¹*CH* || 3 Meos *GD*¹*LCHp* || crimina *G* (*sscr.* al'. carmina *G*²) *LCHd*: carmina *D*¹*p* || saluus *p* sales *d*² caluus *d*⁴ || 4 *post hunc uersum in GLCHp interstitium est, in quo haec inscriptio legitur* De octonis (othonis *LCHp*) capite. *in D item interstitium, quod d his uerbis expleuit* Coniungitur cum superiori De Othonis capite || 5 salaputium *d*² *uel* ³: salapantium *GD*¹*LCp* [salappucium *P1*] salapatium *H* salicippium ł salipontium *in margine d*⁴ || desertum *GLCHdp*

LIIII *cum uersu proxime praecedenti cohaeret GDLCHp* || 1 Otonis *G* Octonis *D*[*P1*] || oppido *C*¹: oppido est *LC*²*Hp* opido est *GD* [*P1P2*] (*sed in G* p *in rasura scriptum: fuit enim prius* oppido est) || *post* 1 *in GD*¹*LCHp uersus L 16 et 17* Hoc iocunde (iocundo *H hoc altero loco*) tibi poema feci Ex quo perspiceres meum dolorem *repetiti sunt: d adscripsit* Vacat. *in libro germanensi hi uersus suo loco positi in summa schedae uel folii duodecimi pagina uersa scripti sunt, iterum falso exarati in summa schedae tertiae decimae pagina recta comparent* || 2 Et eri *G* Et heri *G*⁴*D*¹*LCHp* Et en *d* || rustice *GDLCHp* || 3 Suctile *p* || perditum *D*¹ perdicum *d* || 4 desplicere *D*¹ despicere *H* || 5 sufficio *GDLCp* offitio *H* || seniore cocto *G*[*Lr*]*dp* seniore copto *G*²*D*¹*LCH*[*P1*] || *post* 5 *interstitium et inscriptio* In (Ad *H*) Camerium *GLCHp* Ad Cesarem uł Camerium *d*

LV *cum uersibus duobus proxime praecedentibus cohaeret GD*¹*LCH p. d paragraphum adscripsit* || 1 Oro *d* || Oro si tibi forte *p* || molestus es *GDLCH* || 2 Demonstres *LHp* || 3 quesiuimus campo *d* || in minore *GDLCH* || Te quaesiuimus in minore campo *p* || 4 Te id (in *sscr. G*²) circo *G* || 7 prehendi *GLCHdp* perdidi *D*¹ || 8 serena *GCH*[*Lr*] sereno *dp* || 9 A (Ah *D*¹) uelte (uelite *H* uellite *D*¹) *GLCHD*¹ Auellite *dp* || 11 Quendam *GD*¹*L*¹*CHp* || reduce *Dp* || puellum *om libri* || 12 En [*LrP1*] *p*: Hem *GD* Et *LCH* || hec *G*[*P1*] haec *LCHdp* hic *D*¹ || in uirosis *D*¹ || 13 fere *p* || herculis *dp* || labor *D*¹ || 14 te in *libri* || al' faustu *L*ᵇ || 23—32 *secuntur post* LVIII, *quocum carmine sine interstitio cohaerent* (*d iuxta u. 23 § adscripsit*), *GDLCHp* || 23 fingat *D*¹ || 23. 24. 25. 26 *sic libri* || 25 primipesue (*sscr.* al' pinnipesue *G*¹) *GLCH* pennipesque

D[1] penniferque *d* penniferue *p* || 24 ferat *D* || 26 uineae *LCH*[*P1*] || 27 huc *om* *L* || plūmipedas *G* plumidas *L*[1] plumipedes *D*[1] || 29 iunctos *GLCp* uinctos *DH*[*P1*] || 31 presaus *H* perseus *p* || 32 mihi *DLCp* michi *G* *om* *H* || 15 edes *C*[a] || 16 hoc committe *GD*[1] hoc commite *Ld* hoc comitte *C* hoc comittet *H* [hoc comiter *Lr*] comite hoc *p* || crede *G* *sscr.* al'. crude *G*[2] [crude *Lr*] ede *dp* || lucet *GD*[1]*H* licet *LC* licenter *dp* || 17 Nunc *GD*[1]*LCHp* || lacteole *G* || 18 tenens *GD*[1] *C*[a][*Dr*] || 19 Fluctus *L* '*solus*' *Lm* || proicies *Cp* || 20 loquela *DHp* || 22 Tu *p* || ue(*sscr.* no *G*[2])stri *G* nostri *DLCHp* || sis *GD*[1]*LCH* sies *dp*

LVI Ad Catonem *GCHdp* Ad Catonenem *L* || 2 chachinno *GD* cachino *L* chacinno *Hp* || 5 Deprendi *G*: Deprehendi *DLCHp* || populum *GLCD*[1]*Hp* romulum *d* || 6 Trufantem *D*[1] Crissantem *dp* || ego hunc *D*[1] || dyone *GD* (dione *LCHp*) || 7 Pro tolo *Gdp* Pro tęlo *L* Pro teleo *H* || rigido meo *D*[1] '*solus*' *Lm*

LVII *cum carmine praecedenti cohaeret* *GDLCHp* || 1 Pulc^hre *G* Pulchre *DLCHp* || cynedis *H* (cinedis *GDL*) || 2 (Mamurre *L*) Mamure *Hd* Murmure *D*[1] || paticoque *Hp* patico *D* (*add* que *d*) || 3 matulae *p* || paris *GDLCH* || uirisque *L*[1] || 4 latera *dp* || 5 nece luentur *GDLCHp* || 6 gemeli *H* || utrisque *p* || 7 lecto *H* || eruditulli *L* || 8 hic] *expunxit* *d* bene *H* || 9 socii (sotii *H*) et *GDLCHp* || puellarum *d* || 10 Pulcre *GD*: Pulchre *LCHp* || 10 cynedis *HD* (cinedis *GL*)

LVIII *cum carmine praecedenti cohaeret* *GDLCH*. Ad Caelium *dp* || 1 uestra *GLCH* || 4 quadruuiis *G* || 5 magna admiremini *GD*[1]*LC* *Hp* magnanimos remi *d* || *post* 5 *secuntur* *LV 23—32* *GDLCHp* (*cf.* *ad LV 23*)

LVIIII In Rufum *GLCDp* In Ruffum *H* || 1 rufa rufum *GDLCp* ruffa ruffum *H*[*P1*] || [fellat *Lr*]: fallat *GDLCH*[*P1*]*p* || 2 sepulchretis *D*[1]*LCH* sepulchris *dp* || 3 ipsis *L* '*solus*' *Lm* || coenam *Lp* || 4 Quom *p* || deuoluto *dp* || 5 Ab *GCH*[*Lr*]: Abs *L* A *Dp* || tonderetur *Hdp*

LX *cum carmine praecedenti cohaeret* *GDLCHp* Ad Lesbiam *d* *in margine* || 1 Nunc *Hp* || libisinis *GDH* libysinis *LC* libyssinis *dp* || 2 silla *G*[*P1*] sylla *D*[1]*H* || 3 dura *L* (*uoluitne* dira?) || ac terra *H* an terra *D*[1] || 4 suppliciis *GD*[1]*H*[*P1*]*p* || 5 Conteptam *G* Contentam *D*[1] [Contectam *Lr*] Contemptum *L* || animis *GCH*[*P1Lr*] animi *L* ah nimis *D*[1] || Contemptam animi haberes fero corde *dp*

LXI Epithalamium Iunie (Iuliae *dp* Iulliane *H*) et Mallii (malli *H*) *GCHdp* [Epitalamium carmen de Nupcialibus Iulie et Malii *P1*] *inscriptionem om L interstitio tamen seruato* || 1 eliconei *GD*¹*LC* heliconei *Hd* || 4 *et* 5 Virginem o hymenee hymen [5] O hymenee hymen *GD*¹ (*sed littera* h *quater omissa*) Virginem o hymenaee [5] Hymen o hymenaee hymen *LCHdp* || 7 amarici *GD*¹*LCH* amarati *dp* || 8 Flameum *GDLHp* || 10 Lutheum *p* Lucteu *H* || 11 hylari *GH* || 12 continens *GH*[*LrRc*] concines *p* || 13 tinnula *G* (la *in rasura litterarum trium, quarum prima* i *fuit*) tumula *D*¹*L* tramula *H* || 16 Nanque *Lp* || iunia *G*[*LrRc* 'in *omnibus fere manuscriptis non* Iulia, *sed* Iunia' *Statius*] uinia *D*¹*C* Viniam *L* [uinea *Dr*] iulia *H*[*P1*]*dp* || mallio *GDLCp* malio *H*[*P1*] || 17 ydalium *D*ᵇ || 18 frigium *GD*¹ frygium *d* phrigium *LH* || 22 Mirtus *GD* || asya *G*ᵇ actia *d* || 23 hamadriades *G* amadriades *D*¹*LH* || 24 Ludricum *GL* (ri *in rasura*) *CH* || roscido *LCHdp* || 25 in humore *dp* || 26 adytum *L* || 27 tespie *GLH* || 29 Nimpha *G*ᵃ*D*¹ || 31 Ad *dp* || deomum *D*¹ || 32 Coniugiis *D* || 33 reuincens *GD*¹*LCH* || 34 tenera *C*ᵃ || edera *G* || hac et hac *dp* || 38 nodum *GLCHp* || 39 Dicite o hymen hymeneę hymen *H* || 40 *om DLC*¹. O hymenee hymenee hymen *Gp*[*P1Lr*] * eę hymenę hymen *C*² *in margine* (*litteram unam* [?] *a bibliopego praecidendo demptam esse Duebnerus ait*) O hymeneę hymen *H* || 41 libentius *D*¹*H* || 43 adytum *L* || 44 Dii *L*¹ || bonae] bene *D*¹ || 46 *et* 47 est ama- | tis] amatis | Est *GDLCHp* || 47 pentendus *D*¹ || *post* 49 *add* Compararier (Comperarier *DC* Comparior *H*¹) ausit *GLD*¹*CH*: *haec del d, om p* || 50 O hymen hymenee hymen *GLCHd* O himenee himenee ymen *D*¹*p* || 51 Tu *D*¹ || sui *GD*¹*LCH* suas *p* || siremulus *G* si remulus *LC*[*P1*] si romulus *Hdp* si remus *G*²*D*¹ || 55 maritos *GDLCHp* || 56 fer o *GDLCHp* || iuuenis *L* || 58—62 *om H*ᵃ || 58—60 Dedis (Matris *d*) a gremio sue matris (dedis *d*) O hymenee hymen hymenee (o hymenee *DG*¹) *GLCHD*¹ Matris a gremio suae | O hymenaee hymenaee hymen *p* || 61 Nihil *LC*[*P1*] Nichil *G*ᵃ (*sic V*) || 62 Fabia *L*¹*C* || que *D*¹ '*solus*' *Lm* || 63 Comodi *C* || 66—75 *om H* || 66 quid *G*ᵃ qui *CL* (*in quo totus uersus sic scriptus est* Nulla qui sine te potest domus) || 68 nitier [*P1*]: uicier *GC*[*Lr*] uincier *DL* uincirier *p* || 71 saccis *D* || 76 pendite *D*¹ || 77 adest *GDLCHp* || *post* 81 *sequitur u.* 82 (*in contextu nostro post u.* 110 *conlocatus*) *GDLCHp* || 83 neccesse *C* || 87 Aruncnleia *GDLCH* Aruiculeia *p* [Auruncnleia *codex uallierianus a. 1481*] || 88 pulchrior *DLCHp* || 89 Claro *D*¹*C*¹ || occeano *GD* || 92 homini'*C* hominis *L*¹ || ortulo *D* || 93 iacintinus *G* yacintinus *D*¹ iacinthius *CH* yacintius *Ld* sacynthinus *p* || 94 abiit *GD*¹*H* habet *C*ᵃ habiit *C*ᵇ pró abiit *L* || 95

om GDLCHp || 97—100 *om* H^a [*posuit post* 103 *Lr*] || 98 uiden ut GDLCHp || 101 leuis tuus *dp* || 102 adulteria *dp* || 103 Procatur pia GDLCH Parcatur pia *p* || 104 nolet *D* nollet *L* || 105 papillulis *dp* || 106 Lentaque uelut GDLCH L. quae u. *p* || assitas *p* || 107 Vitas L^1 C^1 || 108. 109 in tuos Complexus *H* || 109 abiit GDLCH || 82 *u. ad u.* 81. *in libris interstitia nulla. Alexander tamen Guarinus haec adnotauit* (*fol. LV*b) 'O cubile quod omnibus Candido pede lectulis'. Post ista duo carmina (*h. s. uu.* 114 *et* 115) fenestra in codice antiquo sequitur et sine dubio tres desunt uersus || 114 *del d* [*cf. lect. ed. regiensis ap. Sill.*] || 115 lecto *p* lectule *d* || 118 media *dp* || 119 abiit GDLCH || 121 o *om* GDLCH || 122 Flamineum GD^1LC Flammineum *H* || 123 *ponunt post* 125 GDLCHp. *sed in G extant lineolae quaedam tenuissimae, quae ordinem uersuum uerum indicare uidentur* || 124 *et* 125 Io hymen hymenee io | Io hymen hymenee io GDLCHp || 126 Neu *L* || taceatis GD^1LC^b tacetis C^a tacoas *H* || 127 Fascennina D^1[*P1*] Fascenina *H* Fescenina *p* || lotatio *G* locutio G^1DLCHp [locatio $LrRc^1$] || 128 Ne *p* || 134 thalassio *L* talassio *p* || 136 [uilice *P1*] || 137 eri D^1 || 138 tuus *L* || 139 ha *C* ah *L* || 141 Diceres GD^1LCHp || male GC *Hdp:* malle G^xD^1L || te atius *Dp* || 142 Vnguenta te *LC* || 144 = 124 GDLCHp || 145 *om* GD^1CH[*LrRc*] Io hymen hymenaee io *Ldp* || *post* 148 *add H* Io hymen hymeneę hymen || 149 *et* 150 = 124 *et* 125 GDLCHp || 151 tuis GD^1H^1 || 152 patet H^1 pater *C* || 153 Ne *LCHdp* || 154. 155 = 124. 125 *DLCp*. 154 = 124 *G* 155 (*om G*) = 125 *add* G^3. Io hymen hymenee hymen *bis H* || 158 sine seruit GLCH[*LrRc* sine seruiet *P1*] sine fine seruit (seruiat *Fu*) *Dp*[*P2PuFu*] || 159 *et* 160 = 124 *et* 125 GDLCHp || 162 tempum L^1 || anilis (annilis *GC*) etas GD^1LCHp || 163 amnuit *D* || 164 *et* 165 = 124 *et* 125 GDLCHp || 166 Tranfer *D* Taransfer *H* || onnine D^1 omne *L* || 168 Ra*silemque *G* (*fuerat* Rass.) || sibi GDCHp tibi *L* || 169—170 = 124 *et* 125 GDLCHp || 171—175 *om* H^1 || 171 unus GDLCH unius *p* || 172 thyrio *L* || thoro GLH || 173 imineat *DH* immeat *p* || 174. 175. 176 *om p* || 174 *et* 175 = 124 *et* 125 GDLCH || 176 Illo D^1H || mimis L^1 || hac *G* || 177 uritur GDL^2p: urimur G^1L^1CH[*Lr omnes Statii*] || imo D^1 || 178 Flama GL || poenite *L* ponite *H* penitet D^1 || 179 — 180 = 124 *et* 125 GDL CHp || 182 Pretestate *D* || puelle GD^1LCH || 183 [adeat *P1DrPu*]: adeant *L* adeāt *G* adeant *CHpd* [*omnes Statii*] adeunt D^1 || 184—185 = 124 — 125 GDLCHp || 186 Bone senibus unis (uuis *L*) *GDCLp* Bone senilibus auus (uuis H^2) *H* || 187 berue *GLC*[*Lr*] breue *DHp* || 188 puellam $GDCHL^2$ puellas L^1 || 189—190 = 124—125 GDLCHp || 192 [tibi est *P1 cf. Silligius ann. Iahn. XIII 291*] ubi est L^1 est

tibi *GDL²CHp* || 193 florido *D¹C¹* || 194 partenice *D¹* || uultu *GDLC Hp* al'. uult *G²* || 195 Luteum ut *L* || papeuer *Cª* || 196—200 *post* 205 *ponunt GDLCHp* || 196 Ad (*sic D*) maritum tamen iuuenem (*d* iuenem *D¹*) *GDLCHp* || 197 nichoilo minus *G* nihil hominus *D¹* nihil ominis *Cª* || 198 Pulchre (-cre *G*) res (re *H*) *GDLCHp* || nec *GDCL¹H* || 199 abiit *GDLCHp* || 200 ne rememorare *G*[*P1LrRc¹*] || 201 remorata es *GD LCHp* || 202 Iam uenus *Hp* || 203 Inuenerit *GD¹LCH* Inuenit *p* || 205 abscondas *GD¹LCHp* || 206 ericei *GCH*[*P1Lr*] ericet *L* eritea *D¹* erithrei *d* erithei *p* || 209 nostri *GD¹LCHp* uestri *d* || nolunt *GD¹LCHp* uelit *d* || 210 millia *GD¹* || ludere *GDLCHp* || 211 Et ludite et lubet (ludet *H*) *GDLCH* || Et ludite: lubet et (*om p*) breui *dp* || 214 indidem *L* ibidem *D¹* inde *p* || 215 ingenerati *D¹* || 220 Sed mihi (michi *G*) ante *GDLCHp* || 221 simili *D¹* || 222 Mallio *Ldp* || insciens *GDLCHp* || 224 pudiciciam *G* puditiciam *H* || suam *GDLCHp* || 226 *et* 227 Talis illius a bona matre | Laus genus approbet *GLCH* Talis illius a bona matre | Matrizans (*sic Rc quoque*) genus approbet *D¹* || 227 approbat *p* || 229 theleamaco *GDC* thelamaco *L* themalaco *H* tilemachus *p* || 230 penolopeo *GDH* || 231 hostia *GCHdp* || 232 ad *GD¹LCH* || bonei *D¹G¹* [*P1*]: bolnei *GLªC* holnei *H* bonlei *Lᵇ* boni *dp* || 233 Coniugis *p* || bone (bene *P1*) uite (uitei *D¹*) et *GD¹*[*P1*] bonae (bone *H*) uitae et (et *om LC*) [*Lr*]*HLC* bene uiuite (et *om*) *d* uitę bonę et *p* || 234 assidue *GD¹LCH*

LXII Exametrum carmen nuptiale *GLC*[*P1*]*dp* Epithalamium Catulli *T h. e. thuaneus 8071* (*cf. proleg. p. II*) *a Duebnero in Hauptii usum* (*cf. qu. 28 et ed. Lachm. alt.*) *accurate conlatus. ad uu. 1. 6. 11. 20. 26. 32. 39. 49. haec* Turba uirorum . Puelle . Puelle (*sic*). Puelle . Iuuenes . Puelle . Puelle . Iuuenes *adscripsit in G manus quae duobus saeculis recentior quam prima esse potest.* (*contra adnotatiunculas metricas in G ad non nulla priora libri Catulli carmina* [*uelut ad I II V VI VIII VIIII XI*] *adscriptas non prima quidem manus, sed uix aut paullo illa recentior scripsit*) || 1 consurgit *D¹H¹* || 2 soluit *L* || 3 pinguis *TH:* pingues *GDLCp* || 4 ducetur *L* || 6 Ceruicis *L²* || consurgi eretera *T* consurgere contra *H* || 7 oeta eos *T* hoc eos *GD¹ LCp*[*P1* hec eos *libri Statii*] hoc eoos *H* ęteos *d* [oetheos *Pu* eoos *Fu*] || imbres *T* [*Fu*] imber *GD¹LCH* hymber *p* hymbres *d* || 8 certest *G* (*sed* corr* certe): certes.l. *T* [*'in manuscripto uno tres litterae uidentur erasae post* Sic certe. *suspicor fuisse* est' *Statius*] certe *DLCHp* || uidem *C* || pernicitur exliuere *D¹* || 9 cauent *dp* || quo (quod *T*) uisere (uiscere *P1*) parent (par est *T*) *TGDLCHp*[*P1*] || 10 Hymene

(*sic pr. man.*) hymeneae hymeneae *T*. *prius* o *om H*, *item u.* 5 || 12. 11 *p* || 11 facile *L*² || nobilis *T* || 12 innupte que *GDLC* nupteque *H* || meditata requirunt *Tdp* [*Fu mg*]: meditata requaerunt *D*¹ meditare querunt (queruntur *H*) *GLCH* [meditamine (meditamina *Fu*) quaerunt *P1Fu*] || 13 memora peile *T* || quid *p* || 14 *om libri quotquot inspecti sunt omnes praeter unum thuaneum. quae Silligius ex editione cantabrig. a. 1702 de altero libro quodam manu scripto enotauit in quo hic uersus extaret, ea fidem nullam merentur. cf. Sillígii ipsius ed. p. XXII. itidem carent uersu* 14 *editiones hae: editio* (*uenetа*) *a. 1472* (*p*) *regiensis a. 1481 uicetina a. 1481 brixiensis a. 1486 uenetа a. 1491 lipsiensis a. 1492 uenetae a. 1493 et 1500 uenetae Aldi a. 1502 et 1515 et Guarinorum a. 1521 parisinae Sim. Colinaei a. 1529 1534 1543 lugdunenses Seb. Gryphii a. 1534 1537 1542 1561 basiliensis Nicol. Brylingeri a. 1546 uenetа Hier. Scoti a. 1549. quin etiam Scaliger in editione priore a. 1577 uersum hunc ne commemorauit quidem, quamquam eum iam Muretus in editionibus uenetis a. 1554 et 1558 receperat. habent ucrsum praeterea editiones antuerpienses Chr. Plantini a. 1560 et 1569 atque editio uenetа A. Statii a. 1566. sed neque in Plantini et Statii editionibus de huius uersus origine fide scriptura explicatione quicquam scriptum reperitur neque in Mureti utraque editione. nihilo minus Muretum ipsum ueri simillimum est primum recepisse uersum, et quidem ex ipso thuaneo recepisse. qua de re diligentius dixi ind. schol. dorpat. a. 1865 p. 7. 8* || penitus quae tota *T*: tota penitus quae *Muretus plantinianae Statius 1Vossius et ad unum omnes ante Lachmannum* || laborant *T Muretus plantinianae Statius*: laborent *Vossius* ω || 15 Non *T* || dimisimus *Hd* al' diuidamus *sscr. G*⁴ || 16 uincentur *p* || 17 nunc *T*: non *GDLCHp* [*omnes Statii*] || alios *D*¹ || comittite *D* comittere *H* conuertite *T* || 18 incipiant *T*¹ || 19 ades o hyminaee *p* || 20 Vespere *p* || quis *T* || fertur *TGDL*²*CH*: potuit *L*¹ lucet *p* || 21—26 *bis in H* || 21 posses *H bis* || 21. 22 complexu *GDLCHp* || 21 conplexua uellere *T* || 22 auelle *T* auellite *p* || 23 ardentem *p* || 24 credelius *T* || 26 quis *T* || iocundior *GDLCH* || *post* 26 *in p* [*Pu*] *iteratus u.* 21 || 27 fines *T* || conubia *THp*: connubia *GDLC* || flama *DL* || 28 Quae *T*: Quo *GDLCH* Quod *p* || uir *T* || ant *L*¹ || 29 iuncxere *C* uinxerit *H* || 30 a diuis] diuis *T* ad unus *H* || optacius *p* || 31 Kymeno kymenaee kymenades o kymeneae] *T* || ades *om p* || 32—38 *om L*¹ || 32 e] et *D*¹ est *H* a *dp* || aequalis *Tp*: aequales *L* aequales (m *sscr.*) *G* aequalem *DCH* || uuam *L* || 33 Nanque *Lp* || 35 Vespere *dp* || Comprendis *DL*: Comperendis *T* Comprehendis *CHpG* (*sed in G * corr*) || Eous] eosdem *GDLCH* eospem *T* (*cf. Boehmii qu. 25*) eodem *p* || 36 At libet *GDLCH*

Adlucet *T* At lubet *p* || in nuptis *Dp* in nuptiis *H* || 37 Quittum *T in edit. Lachm. altera (an* Quictum *cf. Silligii cens. 287 et Hauptii qu. 28)* Quod (*sscr.* al' quid *G*[2]) tamen *G* [Quod tam *P1*] Quid cum *p* || carpiunt *T* || quem *GL*[*Cu*]: quema *T* (*cf. Leutschius mant. erud. gott. a. 1855 p. 1980*) quam *Cdp* [*Lr omnes Statii*] q̄m *D*[1] qua *H* [quod *Rc*[1]] || 38 ades *om p* || 39 secretis *p* || ortis *GDLHp* || 40 nulli *p* || conuolsus *T* || 41 Quaemulcens aurefirma *T* || ymber *G* || 42 puer *D*[1] || obtauere *T* || 43 *et* 44 *om T* [*et Lr*] || 43 quom — captus — igni *p* || 45 dum cara *p* [*P1Lr*]: tum cara *TGDLCH* || suis est *T*: sui sed *GLCH*[*P1*] suis sed *Dp* || 47 iocunda *GDLCH* || 48 Kymeneo kymemeae kymenades kymeneae *T* || ades *om p* || 49 Et *T* || aruo] orto *D*[1] [*Dr*] || 50 Numquam se extollit quam mun[1]team ducat unam *T* || mittem *C*[a] miter *L*[1] || 51 perflectens *T* || 52 flacellum *T* || [53. 54 *om Patav.*] 53 Hannulli agrigculę (c *sscr.*) multi acoluere *T* || co*luere (i *sscr.*) *G* tenuere *H* || 54. 55 *om D*[1][*Dr*] || 54 Apsi *T* || *est ulmo G* [est ultimo *Lr*] || conuincta *d* conuicta *H* || marita *T* || 55 agriculę *T* || acoluere *T* (*cf. Hp. qu. 28*) *H* accoluere *GLCdp* || 56 At *p* || tum inculta *T* || 57 *post* 60 *p* || Quom pater *p* || conubium *THp*: connubium *GDLC* || 58 Cura *TGD*[1] || uirgo magis *LCH* magis uirgo *dp* || uisa *Hp* || 58[b] *om TGDLCHp* || 59 Et tu nec *GLCHdp*[*LrRc*] Et tua nec *T* Tu non nec *D*[1] || coniuge tali *L*[a] || 60 equom *T* equo *GDCH* aequum *Lpd* || 62 *om T* || *in fine* est *om D*[1]*p*[*DrP2 Pu*] || 63. 64 Tercia *GH ter* || 63 Tertia patris pars est data tertia matri *T* Tertia pars patri (matri *p*) data (*om p*) pars data tertia matri (patri *p*) *GDLCHp* || 64 sola (*uel* solit) tu est noli tuignare duobus *T* || 66 Kymeno kymeneae kymenades .o. kymeneae *T*

LXIII De berecinthia (Berecynthia *Hdp*) et athi (Aty *dp*) *GLC Hdp* || 1 actis *GC* athis *DLH* atys *p* || celere *GLCHd* celer *D*[1] || 2 Frigium *GD* || ut] et *H* [*om Dr*] || 3 silius *G* filius *L*[2] *in marg.* || 4 ubi *GDLCHp* [*omnes Statii*] || amnis *GDLCHp* [animo *P1*] || 5 Deuoluit *GDLCHp* || ilei] iletas *GLC* illetas *H* illectas *D*[1][*DrFuCu* letas *P1*] lectas *dp* [*'uerbum uarie legitur in manu scriptis* 'Illectus' 'Illetus' 'Iletas' 'Lactus'' *Statius*] || pondere silices *GDLCHp* || 6 menbra *D*[1]*H* || 7 Et iam *GDL* [*omnes Statii*] || recenti *d* || maculas *GDLCH* macula *p* || 8 lene *L* || 8. 9 tympanum *GDLCHp* || 9 tubam cibeles (cibelles *LCH*) tu (tum *d*) *GDLCHp* || 10 que] quod *G om p* || tauri et *GDL CHp* || 11 hoc *p*[*LrP1*] || adhorta *C* adorata *H*[a] || 12 cybales *DC* cybelles *LH* || 13 dindimenee *GD*[1] || pectora *GDLCHp* || 14 loca celeri *GDLCHp* || 15 *om H* || execute *GLCdp* exe tute *D*[1] [excute *Lr* excutite *Dr*] || comittes *C* || 16 pelagi *GDLCHp* || 17 euitastis *CL*[1]*H* eri-

rastis L^2 || 18 Hilaritate D^1 || crocitatis GD^1L^1C ó recitatis L^2 e^5xcitatis *H* [execitatis *P1* aere citatis *Lr laudensis*] concitatis *p* [*Dr*] are concitatis *d* || et erroribus D^1 || an (in *Hdp*) animum GD^1LCHdp || 19 cedat *G sscr.* al'. cedit G^2 || ite *om H* || 20 cibeles *GDCp* cybelles *LH* || phrygia *om p* || 21 sonant D^1 '*solus*' *Lm* || 22 Tibicem *C* || 23 menade sui GD^1LCH menades sui *dp* || ei derigere GD^1CH[*P1*] ei dirigere *Ldp* || 25 seuit *p* || die D^1 diuie *H* || cohors uaga *dp*[*P1*] || 26 Quos *H* || celebrare *Hdp*[*P2PuCu*] || 27 hoc *dp*[*Lr*] || atris GL^1CHd[*P1*] athis DL^2 actis *p* || nota *GDLCp* || 28 Thiasus L^1C: Thiasiis L^2dp Thy^a^siis *G* [Thyasis *P1*] Tasiis D^1 Tiesus *H* || trepitantibus *D* || 29 Lene *L* || increpans *p* || 30 ydam *GD* || 31 anelans *GD* || anima gens D^1LCH *anima gens G* [omina gens *P1*] animo gemens *dp* || 32 timpanos *D* || actis GD^1CH Athis *L* athys *dp* || 33 iuuenta D^1L || iugi *dp*: luci GD^1LCH || 34 sequitur D^1H || propere pedem *GDLCHp* || 35 ut *om L* aut *d* at *p* || ut pe domum *G* || cibeles *G* cybeles *CLp* cybales *D* cibelles *H* || 36 e *om p* E Nimio *d* || 37 his *om p* || labante G^b (labente G^a) || ocellos D^1 || 38 Abiit *GDLCH* || inquieti *d* || mollis *GDLCHp* || rabidi [*P1*]*p* || 39 horis aureis *GDLCHp* || 40 cythera *C* cythara L^1 || sol adura (aduta *H*) GD^1LCH sol adurens *d* || fetum *C* fretum (mare *om*) *H* furum *p* || 41 Reppulitque *dp* || 42 sompnus *C* sonus *dp* || excitum *GDLCHp* || athim *D* attym *H* Athin *L* atyn *p* || 43 cum *dp*[*Lr*]: cum GD^1LCH || pasitheo *GCHdp* pasiteo D^1 phasiteo *L* || 44 dee D^1 || rabida *dp* || 45 ipse *GDLCHp* || altis *G* (*sed uoluit* attis *scribere*, *discrimen inter utramque scripturam paene nullum est*) actis *CH* athis *DL* atys *p* || 46 sineque his (is *p*) *GDLCHp* || 47 Animo in D^1 || estuanter usum *GLCH* extuanter uisum D^1 extuantem usum *d* extuantem (usum *om*) *p* || retulit *GDLCH* rettulit *p* || 48 lachrymantibus *DLHp* || ocellis *dp* || 49 Patria D^1 || allocuta (*prius* alocuta *G*) est ita uoce miseritus (*sscr.* al'. miseriter G^2 [misertus *patauinus Statii*]) maiestas *G* [*P1Rc omnes Statii*] allocuta est ita uoce miseriter maiestas *DLCH* collocuta est ita uoce miseriter moestula *p* || 50 mea *dp* || genitrix *LCHp* || 51 miser *GDLCHp* || reliquens *p* liquens *H* || heri fuge (fugit *H*) *GDLCHp* || 52 ad yde *GD* || retuli *libri* || 53 Vt caput GD^1LCH Vt apud *p* || nuie L^1 niueum D^1 niuei *H* || stabilla *GC* || 56 popula *GLCH* pupulla *p* || ad te *dp* [*P1*]: at te *GLC* áte D^1H [athe *Lr*] || 58 ferar *L* feram *H* || 60 foro et *p* || gymnasiis *G* ginnasiis *D* gymgnasiis *H* || 61 ah *GLC* ha *H* hac D^1 *om dp* || atque] ac *D* || 62 Quid D^1p || figura est *GDLCHp* || non quid (nunquid *Dp*) abierim *GLCHDp*[*P1*] || 64 gymnasi *H*: gymnasii *dp*[*Lr*] gymnasti *GLC* ginasii D^1 || sui *GD* || 65 frequentis *H* || 66 floridus D^1 forulus *H* || circulis GL^1CHpd[*P1*] curulis

L[2] circulus *D*[1] || 67 Liquendum *GC* Loquendum *H* || horto *LCH* || sole *GD*[1]*LCHp* solum *d* || cubilum *D*[1] || 68 Ego nec *GD*[1]*LCH* Ego ne *dp* || de*um *G* cum *H* || ministrã *G* minister *H* || *post* ministra *add* ferar *d* || et *om p* || cybelles *H* || ferarum *GDLCHp* || 69 Maenas] meus *H* || pars *G* (rs *superscriptae sunt uni litterae erasae*) || sterilis] sceleris *H* || 70 ydenene *GD*[1]*LCH* idae ne *dp* || amicto *H* amica *dp* niue amicata *d in margine* || 71 columnibus *GDLCHp* || 72 siluis cultrix *p* siluae cultrix *H* || nemora uagus *H*[*Lr*] || 73 que *GL*[1]*p*[*Lr, libri Statii*]: *om DH* quod *L*[2]*C* || 74 hinc *GDLCHp* || *post* labellis *add* palam *p* || sonitus adiit *GDLCHp* || 75 Geminas deorum (decorum *H*) ad (*om H*) aures *GLCd* (*uel D*[b]) *pH* Geminas ad aures deorum *D*[1] (*uel D*[a]) || 76 Vbi *GDLCHp* || iuncta *Gp*: uincta *DLCH* || resolues *D*[1] || cybeles *Dp* || 77 Renumque *d* que *om H* || pectoris *GDLCHp* || hostem *G* (m *in rasura litterarum trium*) || 78 age] ege age *p* || i *om GDLCHp* || fac *GDLCH om p* || agitet *om GDLCHp* || 79 Fac ut *GD*[1]*LCH* Fac *dp* || ictum *L* ictum *GDCHp* || 81 A cede *G sscr.* Age cede *G*[2] || tergo *GDLCH* || tua uerum uera (ueri *H*) patere (*d* pater *D*[1] patet *H*) *G DLCpH* [t. ueruuera p. *maffeianus et patauinus Statii* t. uer uero p. *P1*] '*scilicet gallicanum exemplar habuerat* ueruera, *ut non semel in pandectis florentinis scriptum fuit*' *Scaliger* || 82 Fac *GDLCHp* || cunta *G* || fremitum *D*[1] || 83 iam quate *p* || 84 cibele *GDLCHp* || religataque *C*[2] || 85 ipse *om dp* || adhortalis *G* (*litterae extremae ita scriptae sunt ut exemplaris unde G descriptus est ductus fideliter expressi esse uideantur. nam et ultimae litterae* s *forma ab forma huic libro propria ualde discrepat, deinde littera paenultima nec* h *nec* li *est nec* n, *cui tamen, praeter apicem priorem iusto proceriorem, simillima est*) adorta (adorata *H*) lis *LCHp* [*omnes Statii*] adoram talis *D*[1] adhortatus lis *d* || 88 Tenerumque *GDLCHp* || attin *GC*: athin *D*[1] Athim *L* atim *H* atyn *pd* || marmorea (marmora *p*) pelago *GDLCHp* [pelagi *Lr*] || 89 Fecit *GDLCp* Ferit *H* || ille *GDLCHp* || 90 super *p* || famulla *G*[a] || 91 cibele *GDLCHp* || dindymei *L* [*libri Statii*]: dindimei *C*[*P1*] dimdimei *H* dindimenei *G*[*Rc*] dindimme (ei *sscr.*): *D*[1] dindymi *dp* || 91 *Nestor (i. e. Dionysius Nestor circa a. 1400) laudat* '*Dea magna, dea Cybele, dea domina Dindymi*'' *Santenius ad Terentian. Maur. p. 379* || 92 tuo *GD*[1]*C* tuus *LHdp* || 93 [rabidos *Lr*]: rapidos *GDLCHp*

LXIIII Argonautia *GLCH* Argonautika *d* Argonautica *p* || 1 Peliaco *GD*[1]*LC* Pelliato *H* || 2 neptunni *GD* neptunum *H* || 3 Fascidicos *G*[1] al'. Phasidos *G*[2] Fasidos *D* Phasidicos *LCH* || oeteos *D*[1] [ceteos

P1] oeteios *d* oetheios *p* oetiços *GLCH*. || 4 Quom laeti *p* || puppis GD^1LH pupis *C* || 5 optantis *H* || cholchis *D* || 7 uerentes *G* uerentes *C* uertentes *p* uertentis *H* || abregnis G^a abigenis L^1 abienis *H* || 9 leui facie *H*. *cf. Vossium ad h. l.* || *currum G* || 10 Pinee D^1 || coniunges D^1 *nisi fallor* || inflexit L^1CH *cf. Vossium ad u.* 9 || texta *Hdp*[*Lr*]: testa GD^1LC || 11 primam *GLCHp* || impuit L^a rudiit D^1 || amphitritem GDL^2Hp amphitrionem L^1C || 12 proscidit *G* pscid**t *D*. *hae scripturae manus primae reliquiae sunt. unde d, quae duas inter* d *et* t *litteras erasit,* proscidit *fecit* || 13 Totaque *GDLCHp* || 14 feri *GDLCHp* || 15 neriides amirantes D^1 nereidis admirantem *H* || 16 Illa atque alia GD^1LCH Illaque atque alia *dp* || uidere *GLCH* || 17 oculi *p* || 18 Nucritum D^1 Nucricum *d* || 19. 21 tethydis (-di) *L* || incensum *p* || 20 Cum *GLC*[*P1*] Quom *p* || tethys *L* || 21 Cum *GDLCH* Quom *p* || pellea *p* || 22 seculorum GD^1H || 23 Eroes D^1 || dum D^1 || matre G^2[*Lr*] mater *GDLCHp* || 23^b *om GDLCHp* || 24 post] uos *GDLCHp* || conpellabo *DH* || 25 eximię *p* || taedis L^2: thetis *GDCH* tethys L^1p || auctę *L* || 26 Thes‸alie *G* || cum *D* quom *p* || iupiter *GLH* || 28 tethys *Lp* || nectine *GLC* neptine G^2[*Lr*] neptune *H* neptunne D^1 neptunnine *d p* || 29 thetis *GHC* tetis *D* || concepsit D^a || 30 Oceeanus *C* || 31 optatọ *GLCH* optata D^1 || lucis *H* || 32 Adlenire GD^1[*P1*] Allenire *LC* Alenire *H* || frequentant L^1 || 33 Tes‸alia *G* Thesalia *C* || oppuletur *C* || cętu *Gp* cetu *DLH* || 34 uictu *LC* || 35 syros GD^1 sciros *LC* scyros *dp* schirios *H* || linqunt *D* || pthyotica *GD* phiotica *L* phiotic‸a *C* pithiotica *H* || 36 Grauinonisque *LC*[*P1*] Graiunonisque *G* Grauino isque D^1 Grauinosisque *H* Graiugenasque *dp* || ac (ao *C*) nicenis (micenis *D*) alacrisea (alocrisea D^1 alarisea *d*) *GLCHD* ac nitentis larisea *p*. *Duebnerus tamen adnotauit elementa illa* nicenis, *cum uirgulae* i *litterae utriusque in G non a prima adpictae sint manu cumque* oe *et* oe *uix possint discerni, incertum esse num* nicenis *an* moenis *recte legantur* || 37 Farsaliam *GD* Pharsaliam *LCHp* || farsalia *GD* pharlia L^1 || 38 molescunt *LH* || 40. 41 *GDLCHp* || 41 flax *L* || 42 Squallida *L* || 43 ad *GDLCHp* || quantumque *H* quascunque *p* || 44 splendet *H*[*Dr*] || 45 epbur *D* || soliis *G* solus *H* || 46 gaxza *D* || 48 que *D* || 49 conchili *GLHp* chonchili D^1 chonchilis *d* || suco *H*[*Fr* succo *Dr*] || 50 Nec *p* || 52 Nanque *DLp* || fluentinoso G^a fluentisoni C^1 || littore *Ldp* lictore D^1 litora (littora) *CH*[*P1Lr*] || dia *DLCHp* dya *G* || 54 adriana GD^1CH || 55 Ne dum *L* || eciam *G* || seseque (que *om H*) sui tui (*om H* qui C^a [tum *P1* terni *Lr*]) se (*om H* ſt *i. e.* sunt D^1) credit (credidit *LC*) GD^1LCH[*LrP1*] seseque sui tum credidit esse *dp* || 57 cernit *dp* || harena *DCH* || 58 In memor *DL* || 59 Irritosa

C Iruta *H* || 61 Sassea *D*¹ Saxea *G* || bachantis *G* baccantis *H* || heue *GC* heuę *dp* hene *LH* heuhe *D*¹[*P1*] || 62 *et* (t *in trium litterarum rasura. 'fuit fortasse prius* etiam' *Duebnerus*) || 63 sutilem *p* || 64 leni *L* || uelatum *GDLCHp* || amittu *C* || 65 thereti *C* theritis *H* teriti *p* || strophyo *G* strophie *H* || uicta *Hp* || 66 quam *C* || tota *D*¹ '*solus*' *Lm* || delapso corpore *GD*¹ delapse e corpore *L* delapso ᵉcorpore *H* (*sed omnia manus primae*) delapso e corpore *C* || 67 allidebant *d* || 68 Si neque *GD*¹*LC* Sed neque *dp* Siueque *H* || fluctuantis *H* || 70 prodebat *H*[*LrDr*] || 71 assidine *L*ᵃ || extenuauit *LHdp* exteʳnuauit *C* || 72 ericina *GD* erincina *H* || ferens *Hp* || 73 feroxque (que *om Hp*) et (in *D*¹) tempore *GLCHD*¹*p*[*P1*] ferox quo tempore *d* || 74 littoribus *LCHp* || pyrei *Dp* pyrati *H*[*Dr*] || 75 cortinia *GDLCHp* || tenta *D*¹*L* tempta *GH*[*Lr monacensis*] tempra *C* templa *dp*[*P1*] || 76 p**hibent *D*: *in rasura* er *scripsit d, unde Lachmannus recte coniecit D*¹ prohibent *scripsisse* || 77 Cum (Quom *p*) androgeanee (androgeneae *H* androgeonee *d*) *GDLCHp* || penas *bis D*¹ || exsoluere *D* exuulnere *H* || 78 innuptiarum *D*¹ nuptiarum *H* || 80 quom *p* || moenia *GLCdp*: męnia *H* [in cenia *Rc*] incena *D*¹ || 81 pro corpus caris *L*ᵃ || 82 Proiicere *GLp* || 83 porterentur *D*¹ || 84 At *L*¹ || leni *D*¹ || atque *D*¹ || leuibus *DHp* || 86 simulhac *D*¹ simul a *H* || 89 europe (eurotae *dp*) pergignunt (pergymgnunt *H*) *GDLCHp* || mirtus *GD*¹ || 90 Aura ne *p* || 91 fragrantia *C* || 92 flamam *GL* || 94 imiti *H*¹ inmiti *p* || 96 Quique *GDLCH*ᵇ*p* Quid que*H*ᵃ || colchos *GDLCHp* || quique *Dp* || ydalium *GD* || 97 Qualibet *LH* [*omnes Statii*] || iactasti *p* || 98 suspirante *H* || 99 Quanto *H* || tullit *GH* || languentis *p* || 100 Quanto saepe *GDLCHp* || fulgure *D*¹ || expaluit *L* || 101 Quom *p* || mostrum *C* || 102 oppeteret *GHC*[*Lr omnes Statii*]: opperet *L* opetere *D*¹ expeteret *dp* || 103 *om H* || 104 succendit *GD*¹*LCH*[*P1*] suspendit *dp* || ueta *D*¹ || 105 uelut *om H* ueluti in *D* || quatiente *dp* quatietem *H* || thauro *D* || 106 cornigeram *GDLCHp* || fundanti *G* fudanti *G*² || corpore *D*¹ || 107 Indomitum *D*¹: Indomitus *GLCHdp* || turbo *GDLCHp* || 108 Exuit *LH* || radicibus *p* [*P1LrRc omnes Statii*] || 109 lateque tumieius *D*¹ lateque cum (eum *H* [tum *Rc*]) eius *GLCH*[*LrRc*] late quae cominus *dp* || obuia *G*²*L*²*H* [*P1Lr*]: omnia *GDL*¹*Cp* || frangit *dp* || 113 tenens *L*¹ || 114 laberintheis *GDCH*² laberinteis *L* laberinthis *H*¹ || 115 frustrarentur *L* frustraret *H* || 116 ego] est *H* || a *pd*[*P1*]: cum *GD*¹*LCH* || carmina *Hp*[*Rc*] || pluui *D*¹ || 119 ingnata *G* unguata *L*ᵇ ignata *DL*ᵃ*C*[*P1P2*] ignara *H* gnata *p*. *post hoc uocabulum interstitium in p, d inseruit* deflebat || leta *GDCHp* laeta *L* || 120 p̄optaret *L*² portaret *GDL*¹*Cp* porāret *H* ||

121 necta *G*ª || ratis *GDLCHp* || spomosa *L* || littora *LCHp* || dia *L* || 122 Venerit *om GDLCHp* || *post* eam *inseruit* dulci *p* || deuincta *GD*¹*CH* deuicta *L* deuictam *p* || 123 Linquerit *p* || in memori *G* al' nemori *G*² || descendens *D*¹ || coniux *C* || 124 prohybent *D*¹ || 125 Clarissimas *D* || immo *p* || 126 Ac *G* (c *in rasura litterarum duarum*) At *LHp* || tum *G* || tristes *GD*¹*CH* tristis *Lp* || ostendere *D* || 127 atie *p* || in *om GDLCHp* || pretenderet *GDC* protendent *H*¹ protenderent *H*² || 128 aduersa *L*¹ || percurrere *p* || 129 tolentem *D*¹ || 130 haec *dp*[*Rc*] hec *G*: hoc *LC* has *H om D*¹ || moestam *Hp* || dixisse mesta *D*¹ || 132 patris *D*¹*H* || aduectam *D* [auertam *Lr*] abductam *p* || oris *H*²: aris *GDLCp* horis *H*¹ || 133 littore *LCHp* || 134 discendens *G cf. u.* 123 || negletto *D* || diuunn *D*ª || 135 Immemor *Lp* || ab deuota *C* abde nota *H* || 136 Nullaue *LCH*² Nulla ut *H*¹ || crudeles *G*ª || mentes *G*ª*L* || 137 clemencia *G* dementia *H*¹ *uel H*ª || 138 Immite *GLCdp* Imite *H* || mitescere *GDLHp* mittescere *C* || 139 nobis] blanda *L*²*d* || 140 non *Hp*[*P1*]: nec *GDLC* || heo *GD*[*P1*]: hoc *LCHp* || miser *L*¹*C* miseram *p* || spetare *D*¹ || uidebas *H*¹*C* || 141 conubia *CH* || 142 aerei *DH* || discerpunt *CH*²*dp*: disserpunt *GD*¹ diserpunt *L* discrepunt *H*¹ || uentis *D*¹ || 143 Tum *GDLCHp* || uiranti *D*¹ || femina *D* foemina *p* || 145 *super* Quis *in G manus recentior scripsit* pro quibus: Qui *p* || praegestit *G*, *potest prius fuisse* pergestit || apisci *G*, a *in duarum triumue litterarum rasura*, *potest prius* adipisci *fuisse*. apisti *H* ab ipsa *p* || 146 nil *H* || 147 simulhac *D*¹ || matris *H*¹ || saciata *GLp* || 150 pocius *G* || 151 falaci *G*ª || suppremo *GDLC* || dessem *H*¹ || 153 intacta *GDLCp* intecta *H* || cumulabor *D*¹ || 155 conceptum *p* || expumantibus *D*¹ || 156 silla *GD* sylla *CH* || uorax *p* || quae rapta *D*¹ || caribdis *GD*¹*H* carybdis *Ld* || 158 conubia *CH* || 159 Saeua quod] Seuaque *D* Saeuaque *p* Sceuaque *H* || orrebas *D* abhorrebas *p* || 160 potuistis *D*ª*L*¹ || 161 iucundo *p* || 162 limphis *D*¹*L* || 163 Purpureaque *D 'solus' Lm* Purpureane *p* Purpureamue *H*¹ || prosternens *D* || 164 necquicquam *G* || conqueror *H*: conquerar *GDLCp* || auris *G*, *fuerat* aures || 165 Extenuata *GLCp* Exten²uata *D* Extenuta *H* || aucte *G* aucto *G*² *uel G*³ || 169 seuo *C* || 170 et iam *DL*¹ || auras *d* || 171 Iupiter *GC* || ut *H* || nec *Dp*[*P2PuFu*] || 172 littora *LHp* || 173 ferens *om D*¹ || 174 in creta *D* incertam *HC*ª || relegasset *D* || 175 duci *D*¹ dluci *d* || 176 Consilium nostris requisisset (requirisset *G*ᵇ requiesisset *D*¹ quaesisset *p*) *G*ª*LCHD*¹*p* Consilia in nostris requiescet *d* || 177 prodita *H* || nitor *GDLCHp* || 178 Idomeneosne *H*: Ydoneosne *G* Idoneos ne *D*¹ Idmoneosne *G*²*L*ª*C* Idmeneosne *dp* dedaliosne *L*ᵇ || montis *H* || 179 pontum *GDLCHp* || 180 quemne *G* (*littera prima prius* u *fuisse uide-*

tur) quem nae *p* quem ue *LCd* quae H^1 quem H^2 || 182 consolor *dp* || 183 Qui ne *p* Quiue *GDLCH* || lentos L^2: uentos GHL^1C uentis *dp* unctos D^1 || 184 littus *LHp* || 185 pater *CH*[*P1*] || 187 ostendunt D^1 oñtanti *H* || laetum *L* || 188 languescunt *D* '*solus*' *Lachmannus* || 190 multam *H* || 191 comprecor *GDLCHp* || 192 multantes *HC* || pena *GDH* || 193 Eumenydes *G* || auguineo *p* || 194 aspirantis *C* || 195 *ante* meas *in G littera una erasa* || 196 ueh *d* || miserae D^1 || praeferre *D* || 197 amenter *p* || 198 (uere *GDLCp*) || 200 qualis sola (solam *p*) *GDLCHp* || 201 fimestet *G* funeste D^1 funestae *H* funestent *dp* || 202 moesto *Hp* || 203 ansia D^1 || 204 inuito *GLCHdp* in uoto D^1 || celestum munere *H* || 205 Quŏ (Quomodo *LCHp*) tunc tellus *GLCHp* [Quo tunc tellus *P1*] Quo tunc et tellus *D* || contrumuere D^{1a} contremuerunt D^{1b} contremuere *d* || 206 sydera *GLp* || 207 mente GD^1HL^1C mentis L^2dp || 208 Conscius *Hd* || cunta *G* || 210 moesto *p* moestos *H* || ab'stollens *D* (*cf. u. 235*) sustollens *G* (*prius* sustolens *fuisse uidetur*) || 211 [erectum *LrRc Statii duo*] ereptum *GDLCH* et ereptum *p* || se *ante* ereptum *positum in H* || uiscere G^a H^1[*P1*] || 212 Nanque *DLCp* || castae] classi *GDHp* clasi *C* classem *L* || quom *p* || moenico *GLC* meonico D^1 || 213 cum (quom *p*) crederet (caderet *H*) *GDLCHp* || egens *G* aeger *p* || 214 complexum *GCH*[*Lr*]: complexo *DL* complexus *p* || 215 longa *GDLCHp* || iucundior *p* || 216 ego *om p* || indibius D^1 || 219 mihi] nihil D^1 || quem *G* al'. cui G^2 || nundum *LH*[*P1*]*p* || 220 saciata *L* sociata *p* || 224 Caniciem *G* || infuso pectore *p* || fedans *GDL* faedans *p* || 227 Carabasus *C* || obscura L^1CH[*LrP1*]*dp* || dicet *GLCH* *dp* duget D^1 [diget *Rc*] || furrugine *L* ferugine *Hp* || hybera *GDLp* || 228 ythomi *G*[*P1*] ithomi *LCH* hythomi *dp* thomi D^1 || 229 ac *p*: has *GDLCH* || freti GD^1LCH sueta *d* bueta *p* || 230 thauri *D* || 231 Tu *GDLCH* || 232 iugeant *D* || obli***eret *G* obliteret G^2LCHpd || 233 simul hec *GDLCH* || inuissent *dp* inuisit *H* || colles *Hdp* || 234 anthenae *H* || *post* antenne *in G pauca erasa, deinde* ne *expunctum legitur* || 235 substolant G^aL^a substollant G^bL^bD (*cf. u. 210. in Verg. aen. XII 622 habet Palat.* substentant. *an uerum est* substollant? subs: sub = abs: ab = obs: ob) || uella *LH* || 236 ut] quam D^1 || mentem D^1 || 237 aetas] era D^1 || sistenst *G* sistent D^1 || 239 ceu *G* (*fuit prius* feu) seu *H* || flamina *p* || 24ȯ Aerium *GC*[*Lr*]*p*: Aereum *DLH* || *Post h. u. interstitium et inscriptio* Fletus Egei (*add* patris thesei *H*) *LCH* [*monac.*]. *in GDp nec interstitium nec inscriptio: sed inter uersuum 240 et 241 initia* Aerium *et* At pater *lineola curuata a manu prima G inserta est* || 242 Ansia D^1 || in *om* H^1 || assumens *L* obsumens *H* contollens *dp* || 243 inflati *GDLCHp* || sueli *G* || 245 immiti *G* (ti

in rasura trium litterarum) || 246 paternae *d* || 247 minoida *GL*[1]*H* minoyda *D*[1] minoia *d* || 248 in memore *D*[1] in memori *d* immemori *LCHp* || 249 Quem *G*[a] || tum *d*: tamen *GD*[1]*LCHp* || prospectans *Gd*: aspectans *G*[x]*D*[1]*LCHp* || credentem *D*[1] '*solus*' *Lm* ardentem *d*? cadententem *H* accedens *p* || moesta *Hp* || 251 At pater *GDC*[b]*Hp* || iachus *GLHp* yacus *D* || 252 thyaso *GH*[2] tyaso *p* thyso *H*[1] || satirorum *D*[1] || nisigenis *GD*[1]*L*[a] nisi gens *L*[b] *in margine*, insignienis *H* nesigenis *p* || siloneis *p* || 253 Et *LC* || querenus *G*[a] || adriana *GDCH* || 254 Qui tum *GDLCH* Quantum *p* [*P2Pu*] || alacras *D*[1] || passin *D*[1] || limphata *D* || 255 Euche *G*[a]*LCD*[1] Euohe *G*[b] Heu hoe *Hdp* || bachantes *G* || euche *G*[a]*LCH* euohe *G*[b]*D*[1] heuchę *d* heu hoe *p* || 256 tirsos *GD* tyrsos *Hp* || 257 diuolso *GD*[1]*CH*: diuulso *Ldp* || menbra *C* || 258 *om D*[1] [*Rc*] || 259 oscura *D* || 260 quam *C* || prophani *L* profana *H*[a] || 261 alii *p* || 262 tenuis tereti *L*[a] || tintinitus *G*[a] finitus *H* || 263 Multi *GDLCHp* || efflebant *GD*[1]*LC* || 264 [Bachataque *Lr*] || horibili *GH* || 265 amplificae *dp* || 266 amittu *C* || 267 thessala *G* || 268 cępit *Gp* cepit *DLCH* || 269 Nec *H* [*libri Vossii*] || 270 zefirus *D* zephirum *H*[a] || 271 sub limina *dp*: sublimia *GLCH* sublima *D*[1] || 272 crementi *D*[1] dementi *H* demetanti *p* || 273 leuiter sonant *GD*[1]*L*[1]*C* leuiter resonant *Hd* leuiterque sonant *L*[2]*p* || clangore *L*[1]*C* || chachini *G* chadimi *H* || 274 increbescunt *GD*[1]*L CH*[b] increbebscunt *H*[a] || 275 a *Dp* || refulgens *GD*[1]*LCHp* || 276 tum [*LrPI*]*p*: tam *G* tibi *G*[3]*DLCH* || maestibuli *L*[1] mestibuli *C* || linquentes *DCp* || 277 At *GLCH*[*PI*] A *Dp* || 278 habitum *G*[a]*LCH* || 279 chyron *GD* || celestia *D* || 280 quodcunque *GDLp* quidcunque *C* que cumque *H* || campis *GLCHp* || thesala *G* thessela *p* || magnis *G* mag *D*[1] magis *H* || 281 quod *D*[1] || 282 Aura *parit G* || perit *D*[1]*L*[1]*C* ferit *H* || 283 in distinctis *GDCp* || corollis *G*[2]*C*[b]*Dp*: curulis *LC*[a]*G* (*sed in G prius fuisse uidetur* corulis) || 284 Quot *GLCp* Quod *H* || domu *G*[b] || iocundo *DCH* || 285 penios *G*[3]*LH*: penies *GC* peneios *D*[1] peneos *dp* || adest ut *G LCH* || 286 super impedientes *H*[*PI*] || 287 Minosim *GD*[1]*Lp* Minossim *C* Minosi *H* Minosium *d* || 288 Non acuos *GL*[1]*CH* Nonacrios *Dp*[*PI*] Nouacrios *L*[2] Nonacrias *G*[2] *uel* [3] (*probabilius G*[3]) [*Pu, Statii non nulli*] || nanque *DLp* ante *H* || illi *D*[1] illa *H* || 289 lauros *D* || 290 nutanti *G*[b]*DCp*: mutanti *G*[a]*L*[2]*H* luctanti *L*[1] || plathano *D* || sororum *GLCH* || 291 Flamanti *GLCH* || phetontis *GDCH* phoetontis *L* phaetontis *p* || aerea *DHp* || cupressum *H* || 292 Nec *H* || circunsedes *C* || contesta *G* || 293 Vestibuli *D*[1] || uellatum *G*[a] uestitum *p* || niteret *D*[1] || 294 solerti *GDLHp* || 295 uestia *L*[a] || pene *D* pen*e G* || 296 Qua *GLCH*[*PI*] || quondam silici *GDLCHp* || menbra *DC* || chatena *G* cathena *DLC* catina *H* || 298 diui *GLCHp* || gnatisque *GLC* al'. gratis *G*[1] natis *p* ||

300 ultricem L¹ || ydri GD hydri p || 301 Pallada D¹p [Palea LrP1] pellea d || 302 tethidis Dp || iugales DH || 303 posquam D || fluxerunt LC || 305 Quom p || infrimo Dᵃ || 306 Viridicos H [Veridices Lr] || cęperunt GLp || 307 His G al'. Hic G² Is p || questus GLCH quaestus p *om* D¹ *add* d, *quae manus lectionem* uestis *quoque adscripsit* || 308 purpureaque d[P1] || talos d: tuos GLCH ['*plerique omnes' Lachmannus*] *om* p[P2] rubicunda D¹[Rc] || intinxerat LCH extinxerat p || ora *om* D¹ || 309 residebat L || uicte GᵃD¹ || 310 Aecternum D || 311 collum GᵃH || amistum L¹H² amicum H¹ || 312 Dextra Hᵇd Dextrea Hᵃ || || 313 in police G impolice H || 314 librabat (uersabat d) uertice D || 315 dens G || 316 haerebant] aequabat p[P2] || 317 leni dp || 319 custodiebant GLCHp || calathisti GD¹LCp calatisti H calathissi d || 320 Hec GDLCp Nec H || cum p || pellentes GDLCHp || 321. 322 carmina L¹Cp || 322 que H [Dr] || potest C || *post* 322 *interstitium et inscriptio* Epithalamium (Epithalamum L̈ [Epitalamium carmen P1]) thetidis et pelei GHLCp[P1]d *in margine.* D¹ *interstitium non seruauit* || 324 tu tamen G¹D¹L tutum G[Dr] || opus G[Dr], *corr* G¹ || carissime GLHp [P1] || 325 lenta D¹ || uoce L² || 326 oraculum GLCH || sedes uos C seruos H || sequuntur GHpL² || 327 subtegmine curite H || 328 mariti LC || 329 sydere GLdp || coniux C || 330 flexo animo mentis GDLCH p || amorem GDLCHp || 331 sonos GLC || 332 bracchia D || 334—337 *om* D¹p[P1P2PuCu] '*codices plerique' Lachmannus. d addidit* 334 335 336 *in margine, quos inter uersus* 332 *et* 333 *conlocari signo quodam adscripto iussit, itaque semel uersum intercalarem omisit* || 334 unquam tales GLCH[Lr] || contexit GLC contexet d contempsit H || 335 federe GH || 338 nobis D || 339 aut D¹H¹ || 341 Flamea LCHp || preuertit GLCp peruertit H || 342 subtegmine H || 343 conferat D¹ || 344 phrigii G frigii D || tenero Hp[P2] || campi D¹ (*non* d) Lᵇ: tenen GLᵃC [teuen Lr] trunci d[P1] teucri Hp[P2] || 345 Trociaque Cᵃ || 346 tercius GH || haeres Lp || 347 sub tegmine H || 349 natorum D || 350 Cum in ciuium GC [*duo Statii*] Cum ciuium L Cum in curuúm H [*unus Statii similiter*] || 351 Putrideque H || narrabunt L¹ || 353 *et* 354 *in rasura* H || 353 Nanque DLCp || prosternens d: praeter.iens Gᵃ [praeteriens *unus Statii*] pretũes H [praeterues *unus Statii*] praecernens GᵇLCp [*maffeianus Statii P1*] procernens D¹ || messor L²d || 355 prosternet GᵃL²: prosternens GᵇDL¹CHp || 357 scamabri L¹ || 358 elesponto G helesponto DL || 360 permista Hp || lumina G al. flumine G¹ || 361 365 371 375 378 381 subtegmine H || 362 *et* 363 *om* D¹ || 364 perculse GDLCp percluse H || 366 simul hanc GLCHp simulahac D || copia H omnia D || 367 neptunnia D || 368 polisenia

GD^1 polixenia Hdp polixena L ‖ madefient d: madescent GLCHpd[P1] mitescent D^1 ‖ sepulchra DLCHp ‖ 369 subcubens G procurrens D ‖ uittima C ‖ 370 Proiecit L^1 Proiciet L^{2}C, *quod recipiendum erat* ‖ submisso Hp sumisso D ‖ 372 optatas H optantes p ‖ 373 coniux C ‖ federe Gp ‖ oliuam L ‖ 374 iandudum C iam dumdum H ‖ 376 reuiset D^1 ‖ 377 Externo GLC ‖ colum L ‖ circundare DLCH ‖ [378 *om* Fu] ‖ 379—381 *om* H^a ‖ 379 Ansia D^1 ‖ moesta Hp ‖ 380 succubitu L^2 ‖ cares D^1 ‖ mittes D ‖ 382 praesentes L^b ‖ 383 cecinerunt GDL^b p: cecinere L^{1}CH ‖ patre C ‖ 384 nanque DLCHp ‖ castos D^1 ‖ 385 Nereus (Nreus D^1 Nereus et p) sese GLCHDdp[P1] ‖ cetu GLp cetu Hd ceteri D^1 ‖ 386 nundum L ‖ *post* 386 *haec inserta* Languidior tenera cui pedens ([cui petens Lr] compendens D^1 cui pendens Hdp) sicula (siccula D^1 succula d sucula p) beta GCHDp[Lr] Languidior tenera cui L ‖ 388 dum GDLCHp ‖ uenisset GLCH ‖ 389 Prospexit D ‖ procurrere H ‖ currus GDLCp curuis H ‖ 391—394 *om* H^a ‖ 391 Thyadas Gp Thiadas LCH Thaydas D ‖ euantis G^{a}LCdp: ouantis G^b [Lr] errantibus H bacchantis D^1 ‖ 392 Quom Hp ‖ ruentes Hd: tuentes GD^1 L^{b}Cp tuentis L^a ‖ 393 Acciperet GLCH[P1] ‖ lacti G^a [P1 *uossiani*] laeti G^b latis H ‖ 394 laetefero L lactifero C ‖ mauros GC ‖ 395 aera d ‖ ranusia GD^{1}CH rañusia dp rannusia L ‖ 396 Armata H ‖ 397 nephando LC ‖ 398 Iusticiamque GHp ‖ 400 Dextibit D^1 Dextitit d ‖ natos G ‖ 402 potiretur GDLCHp ‖ 403 susternens p ‖ 404 scelerate C ‖ penates dp: parentes GD^{1}LCH ‖ 406 Iust*ificam* G ‖ 407 cętus Gp cetus DLHp

LXV Ad Ortalem GLCdp Ad hortalem H ‖ 1 [defectum Lr *uossiani* Dr] ‖ 2 Sed uacat GLCH ‖ hortale H ‖ 3 dulcissimus (dulcissimo H) harum GLCH dulces musarum p ‖ 4 Mens hominum p ‖ 5 Nanque DL Cp ‖ lethei GDLCHp ‖ 6 alluit GCp[Lr]: aluit H abluit DL ‖ 7 Lydia G al'. troya G^2 Tercia H ‖ rhetheo G^b rhecteo G^a rheteo LCp retheo D leteo H[Dr] ‖ que C quae H ‖ supter G^a ‖ littore LCp ‖ 8 nobis H matris D^1 ‖ 9—14 *cf. CI 6 sqq.* ‖ 15 moeroribus Hp ‖ hortale inito H ‖ 16 Nec Hp ‖ experta H[P1] ‖ abacciade *uel* abactiade D^1 [Bactiadae P1] acciade G actiade LC bathiade H batiadae p ‖ 17 Nec LH ‖ 19 furtiuum D ‖ 20 in gremio D^1 ‖ 21 oblitum molli D^1 molli oblatae H ‖ 22 aduentui L^a ‖ 23 At D^1 ‖ 24 pudor D^1

LXVI *cohaeret cum carmine praecedenti in* GDLCHp ‖ 1 dispexit H^1: despexit GDLCH^{2}p[P1] ‖ 2 hortus C ‖ habitus GLCH[P1] ‖ 3 Flameus GDL ‖ 4 sydera GDLp ‖ 5 furti D^1 furtum H ‖ sublimia G DLCHp [sub lamia P1 *uossiani*] ‖ religans GD^{1}LCH ‖ 6 gyro dp: giuo-

clero G^{a} [giuodero *P1 statiani*] guioclero $G^{b}LH$ guioclero *aut* guiodero *C spatium uacuum in* D^{1} cliuo *d*[*P2*] || deuoret *dp* || 7 celesti numine (munere *p*) *GDLCHp* || fecit L^{1} || 8 Ebore niceo (niteo *H* niteio *p*) $GD^{1}LCHp$ Eberoniceio *d* || 9 dare *Hp*[*Lr*] || multis *GDLCp* multi *H* || sylla *H* || dearum *GDLCp* || 11 Quare ex *GDLCHp* || 12 Vastum *GLpC*[*P1, omnes statiani*] Vastum ad *H* || fines *DH* iter ad fines *dp* || ierat *GLC*[*P1 stat.*] iuuerat *p* || assirios *G* || 14 eximiis L^{2} || 15 hodio *D* || 16 Frustantur *p* || falsis *GDLCHp* || lachrymulis *Lp* lahrimis D^{a} lahrimulis D^{b} lachrimulis *H* || 17 inter *L* int^{s} *H* || lumina *GLCp*[*P1*] || 18 diu *GLCH* [*stat.*] || iuerint *p*: iuuerint *GDLC* uiuerunt *H* || 21 Et *Gp* [*uoss. ambros.*] At $G^{2}DLCH$ || lusisti D^{1} luxisti *d* || 22 dissidium $GLCH^{b}pd$ desidium D^{1} dissiduum H^{a} || 23 Cum *GDLC* Quem *H* Quom *p* || poenitus *H* || moestas *p* moestos *H* || excedit *C* exeditur *H* || 24 ibi *G* || tunc $G^{3}C$[*Lr*]: nunc *GDLp* non *H* || solicitet *GD* sollicitet *LCHp* || 25 erectis *LC* || at (atque *p*) ego *GDLCHp* || 26 Cognatam L^{1} || magnanima *GLCH* || 27 *om* H^{1} || At ne H^{2}[*P1*] || bonam D^{1} || est L^{a} || quam $GD^{1}LCHp$ quod *d*[*LrFu*] || regnum H^{2a} [*Fu*] regia *d* || adeptus $GD^{1}LCH^{2}p$ adepta es *d* || 28 *om H* || quo D^{1}: quod *GLCdp* || fortior aut (au *d*) sit *GDLCp* || 29 moesta *Hp* || 30 Iupiter *GH* || 32 adesse *G* || 33 me] pro *GDLCHp* || cuntis GD^{1} || 35 Sed *G* Si $G^{2}DLC$ *Hp* || te tulisset (tullisset *H*) *GLH*[*P1Lr*] te*tulisset *C* retulisset D^{1} audisset *p* || aut *GDLCHp* || 36 asyam *G* || egipti $D^{1}H$ || 37 cętu *G* *Lp* cetu *DH* || 39 tua D^{1} || cassi D^{1} || 40 adiuntio D^{1} || 41 adiuraret *GDLCHp* || 43 maxima *GDLCHp* || 44 phytie *GH* phythie *d* phytiae *p*[*P1*] phithie D^{1} phithiae *L* phitie *C* || 45 medi *om* $L^{1}C$ || [pepere *uossianus et mediolanensis* (*cf. Valcken. ad Callim. p. 141*) perpere *P1*] propere $GD^{1}LC^{b}$ [*omnes Statii*] propter C^{a} rupere *d* prorupere *p* properare *H* || atque *GLCH* || 47 caedant *L* credant D^{1} || 48 Iupiter *GH* || célitum $GD^{1}L^{1}CHp$ [celtum *Lr*] scelerum *d*[*P1*] caelorum L^{2} || 49 *uenas G* || 50 ferris *GLCH*[*P1*] || fringere *GLC* frangere *DHp*[*P1*] || duriciem *G* || 51 Adiunctae *L* Abuinctae *H* || 52 menonis *GH* mentionis *C* mennonis *D* || aethyopis G^{b} || 53 aeria *LCH* || 54 asineos $GL^{a}C$ [*maffeianus Statii* ^{a}] arsinoes $G^{1}L^{b}D^{1}$ [*maff. Stat.*^{b}] asinoes *p* arsinoem *d* assyrios *H* || elocridicos *GLC*[*P1*] docidicos *H* claridos *dp*[*DrPu*] daridos D^{1} || alis *GLC*[*P1Lr, statiani*] alios *H* || 55 Isque *G sscr.* al'. quia G^{2} || ethereas *GDHLCp* || aduolat *GDHLCp* || 56 collocat $G^{2}L^{2}Dp$: aduolat $GL^{1}CH$ [*omnes statiani*] || 57 cyphiritis *Gp* syphiritis *C* syfiritis *L* siphirtis *H* || famulumque *p* || legerat $G^{a}D^{1}H^{a}$ || 58 Gratia $GDL^{1}CHp$ tratia L^{2} || canopicis *GDCHp*[*P1*] caponicis L^{1} conopicis L^{2} || littoribus *LHp* || 59 Hi (Hii *C* Ni *Hpd*[*P1Lr*]) dii uen

(uen om p om spatio relicto D et liber unus Statii) GLHCDp || ibi] id C || ne] ue L me H || in] sub p || lumine d: numine GD¹LC limite dp limine H || 60 adrianeis GLCH adriadneis D || 62 eximiae L || 63 Viridulum GD¹LCH [Vindulum Lr] Vuidulam dp || fluctu GDLCHp || decumme G[Lr] decūme C decūmae L decumae H dianae dp || 64 Sydus Lp || noui D¹ nomen H || 65 nanque DLp || 66 calisto DHp calixto GC || iuxta (iusta p) licaonia (lycaonia Cdp) GDLCp iuste liconia H || 67 boothem GLC bootem dp boetem D¹H || 68 occeano GDH || 70 Luee d || aut GLCHp || caue p (cane LH) || theti GDLCH thesei p || restituem GDL¹CH restituere L² restitue dp || 71 Parce G || ranusia GDCH rānusia Lp || 72 Nanque DLp || nullo GLCHd nulla D¹ || tegat L¹ || 73 si me dp: sine GD¹LCH || diserpent L[P1] disserpent H diserpere C || sydera GLHdp || 74 Candita G || qui GHdp[P1 omnes Statii] || uere GLCᵇHp ueri D uero Cᵃ || euolue GD¹LCHp || 75 is C || affore GL CHdp abfore D¹ || 76 Affore LCH Astore G Abfore Dp || a om H || discrutior GLCdp discutior D¹H || 78 Vnguentis una (d uini D¹) GLC HDp || milia p || 79 Nunc nox D¹ || optata d || quem GL¹Cp[P1 omnes Statii] quam D¹L²H quae d || uicit D¹ uixit H[Lr] || 80 uno animus G LᵇCH[P1] uno animos D¹ unanimos p uno annis Lᵃ || corporea D¹ corpore Hd || 81 retecta GLC recteta H detecta D¹p deiecta d || 82 Quam GDLCHp || iucunda Lp || 82 et 83 onix GD¹LH || 83 Vestet D¹C Vester L || petitis D¹p[CuFu (in mg. non quaerit.). P2Pu?]: quaeritis L¹ queritis CH [quamritis aut queritis omnes Statii, hoc plerique uossiani, tres ambrosiani] colitis GL²d[P1] || quaeque D¹ quam H[Rc] || 84 Seque se D¹ || 85 ah D¹ om dp || leuis bibat dona GD¹LCH || inita G irita H || 86 Nanque DLp || indigetis GL¹C [ambros. y et z, monac.] undigenis H [indigenis uoss. ambros. b] || 87 semper] magis D || nostras GD¹LCH uestras dp || 89 sydera G || diua D¹ || 90 numinibus p muneribus d || 91 Sanguinis GDLCHp || siris] ūris GDH uestris LCp | uestris non dp || tuum me GHdL² (haec uerba om — sic mihi olim uidebatur — D¹ et L¹) tuu me C tuūme p || 92 effice GD LCHp || 93 Sydera cur iterent GDLCHp || ūt DL ut^s H ['in manuscriptis Vt, idque Vtinam sunt interpretati' Statius] uter p || 94 idrochoi GLCH idrocoi D¹ hydrocoi d. post h. u. in D spatiolum uacuum quod d lineola expleuit || o ariqn D¹ aorien Hd

LXVII cohaeret sine interstitio cum carmine praecedenti GDLCHp. sed in G paragrapho initium carminis noui indicatum est. d ad uersum 3 adposuit paragraphum et titulum addidit Ad Ianuam || 1 iucunda bis DLp || iuro D || 2 Iupiter G || 5 Quamquam L || 6 est GDLCHp ||

porecto *GD* puro recto *H* [proiecto *P1*] || marite *GL*[*P1*] || 7 age de *GDLCp* age dic *H* || uobis *DCp* || 8 uenerem *GD¹L¹CHp*[*P1*] || deseruisse *G*^a || (9 cocilio *L*) || [plateam *Lr maffeianus Statii*] || credita *p* || sum *om D¹* || 10 quanquam *DLp* || 12 ['*om Laur. 36, 23 liber non bonus' Lm*] || isti *LCH* [*omnes statiani*]: istius *G* istis *Dp*[*P2Pu* isto *P1*] || populi *GDLCHp* || qui te *GD¹LCH* qui refacit *dp* || 13 quacumque *G* || 16 senciat *G* || 17 Quid *GDLCHp* || possim nemo *D* nemo possum *H* || 18 uobis *GDLCHp* || 20 est *om L*^a || [attigerat *Rc¹*] *idem fortasse D¹* || 21 situla *L²* sucula *d* || becha *H* betha *p* || 22 Numquam *G* Nusquam *dp* || substulit *D* || hanc *GDLCHp* || 23 gnate *D¹* nati *H dp* || 25 tecto flagrabat *p*[*P2, non nulli Statii*] || 27 Et querendus unde foret *GLCH*[*P1*] Et querendus ut (et *dp*[*P2*]) unde foret *Dp*[*P2*] || 28 uirginiam *D* || 29 narrem *D¹* narrans *dp* || uirtute *p* || 30 nati *D¹* || minxerat *Dp* || 31 Atque *D* || solum se (sed *H*) dicit hoc cognitum *L CH*[*P1*] solum se dicit cognitum *G* [*maffeianus Statii*] || 32 chinea suppositum specula *GDLCHp* || 33 percurrit *GDLCHp* || fulmine *p* || mello *GD¹LCHp* || 31. 34. 33. 32 *d* || 35 posthumio *Gp* || corneli amat amore *G* || 37 hi *L* || quid *GDCHp* quod *L* || iste *GH* || 38 lumine *L²* lumen *p* || 39 hec *G*[*P1*] haec *LCp* hic *D¹* hoc *Hd*[*Lr*] || 40 Iantum *L* || 41 audiuit *LCH* || 42 Sola *GLH*[*P1*] || cum conciliis *GLCH*[*P1*] conciliis *D* cosiliis *p* || 43 *et* 46 Homine *D¹* || dissimus *D¹* || quam mi *CH* || 44 Speret *DLCHp* sperent *G* [sperent *Dr*] || ne linguam *H* || 45 Pretere *D* || addebant *L*^a || 46 te *GL* || collat *G* || supercillia *G* || 47 est *om D¹* || magnos *D* || qui *GDLCHp* || intullit *G* || 48 mendacii *GLC*

LXVIII^a Ad Mallium *GLCHdp* || 1 Quid *H* || casusque *DH*^a || 2 lachrimis *D* lachrymis *LHp* || mittit *GLH*[*P1*] || epystolium *G* || 3 Naufragium ut *GLCH*[*P1*] || 5 sacra *L¹* '*solus*' *Lm* || 6 Disertum *G* || in *om L*^a || 8 ansia *D¹* || 9 quem *L²* || 10 *prius* et *om H*[*P2Dr*] || petit *G* potis *p* || 11 tibi ne mea tibi sint *L¹* || commoda *GLC*[*P1*] incomoda *D* || mali *GCHp* (o *uocula littera minuta superscripta Gd*) malli *Ld* || 12 Seu *G* Heu *D* || offitium *L* || 13 Aspice *D¹* || miser *L¹* || 14 a *om L* || 16 Iucundum *DLp* || 21 comoda *D* || 26 omnis *D* || delitias *DLH* || 27 catulle *GLCH²* catulli *H¹* || 28 hic] is *D¹* '*solus*' *Lm* || quisquis *GD LCHp* || 29 tepefacit *GD¹LC*[*P1* tepefacta *Lr*] tepefecit *Hdp* || menbra *D*^a || 30 mali *GD¹LCHp* malli *d* || 32 Nec *C* || quom *p* || 33 aput *CH* || 36 [casula *Lr*] || 37 noli *G* || nos statuas *L* || 38 ingenio *GD¹L CH* || 39 posta *GLC*[*P1* '*pro* facta *fatendum in plerisque codicibus legi* posta' *Santenius*] posita *H* facta *Dp* || 40 Vltra *H* || differem *G* differrem *DCp* diferrem *L* defferrem *H*

LXVIIIb *cohaeret sine interstitio cum carmine praecedenti* *GDLCH* *p* ‖ 41 quam fallius *GLCHp* quam fallimus D^1 quam mallius *d* ‖ 42 offitiis *DL* ‖ 43 sedis GL^1CH ‖ 44 regat L^a rogat *C* ‖ 46 Milibus *p* ‖ certa GD^1L^1Hp cartha L^2 carta *d* ‖ 47 *interstitium uersus unius* *G* (*in margine adscriptum:* defic) *LC*, *uersuum duorum* *H:* Omnibus et [in *P1*] triuiis uulgetur fabula passim D^1[*P1*, *cuius in margine a manu antiqua adscripta sunt* Seneca suppleuit, *eadem in mediolanensi Vossii. praeterea in septendecim libris Santenius inuenit hunc uersum*] Omnibus inque locis celebretur fama sepulti *dp*[*FuP2Pu* '*nouem libri*' *Santenius*. Muscosi repetat uada remigiis Acherontis *Cu*] ‖ 48 Notescamque *G* Noctescatque *p* ‖ 49 texens tenuem *D* ‖ arenea *D* ‖ *post* 49 *add* Iocundum (Iucundum *DLp*) cometas (cum aetas *dp*) florida ut (uer *Dp* aut *H*) ageret *GCLHDp* Vacat *adscripsit d in margine. post hunc uersum interstitium est unius uersus in* *Lp*[*P1*] ‖ 50 ali *GLCH* [alii *P1*] aliis *Dp* ‖ 51 Non *G* ‖ dulcis *L* ‖ amatusia *H* anatunsia D^1 amatuntia *dp* ‖ 53 ardentem *p* ‖ 54 Limphaque in *Ld* Limphe in D^1 Lymphaque et in *H* ‖ oetheis *Gdp* ortheis *L* otheis *C* cetheis D^1 cetis *H* [cethis *Lr*] ‖ maulia *Gp*[*P1*] manlia D^1H mallia *d* mathilia *L* matilia *C* ‖ termophilis GD^1LC tremophilis *H* termopylis *d* ‖ 55 Moesta *Hp* ‖ numula GD^1LCH ‖ 56 Cessare ne *GH*[*P1Lr*] Cessareue *C* Cessaret D^1 Cessare *L* Cessare et *p* ‖ ymbre *G* hymbre *p* himbre *d* ‖ 57 aerei *Dp*[*P1*] ‖ 58 Riuulus L^b *in margine* ‖ prosilta e lapide D^1 '*solus*' *Lm* ‖ 59 ualde GL^1CH[*P1*] ‖ 60 densi *GDLHp* dempsi *C* ‖ 61 Duce GD^1LCHp ‖ basso *GDLCH* *p* ‖ leuamus GD^1LCHp ‖ 63 *nautis* *L* ‖ 64 Leuius *GLCH* Leuibus *p* Leniter D^1 ‖ 65 preces *C* ‖ implorate GD^1LCH implorata *dp* ‖ 66 manlius GD^1LCp malius *H* mallius *d* ‖ 67 classum GL^aH clasum *C* crassum D^1 clausum L^b*dp* ‖ 69 comunes *GD* ‖ 72 Inque ipsa a. *p* ‖ in solea *D* ‖ 73 amorem *GCH* [*decem libri Santenii*] ‖ 74 Prothesileam *GLCH* Prothesilaeam *D* ‖ laudomia GD^1LCH laodomia *dp* ‖ *domum* *G* ‖ 75 Incepta *GDLCH* Incoepta *p* ‖ nundum *Lp* ‖ 76 conciliasset D^1 ‖ 77 Nihil *C* ‖ ualide *p* ‖ ranusia GD^1LCH ramnusia *dp* ‖ 78 Quis *dp* Quam *H* ‖ eris D^1 horis *H* ‖ 79 ieuna *p* ‖ deficeret *GLCHp* deficieret D^1 ‖ 80 laudomia GD^1LCH laodomia *dp* ‖ uiro *DLCHpG*[4]: uirgo *G* ‖ 81 nouit *G* [*nouem Santenii*] uouit *LCH* [*quindecim Santenii*] nouum *Dp* [*tredecim Santenii*] ‖ 82 ueneris *p* uellens *H* ‖ hyēms *G* hyemps *D* hyems *Lp* ‖ 84 ut arupto L^1 et obrupto *D* '*solus*' *Lm* ‖ 85 scribant D^1 sciebant *dp* ‖ abesse *H* ‖ 86 Si milles G^a Similes D^1p Similiter L^1 ‖ esset D^1 ‖ yliacos *G* ‖ 87 Non *dp* ‖ cum *d* ‖ achiuorum *p* ‖ 88 Ceperat *GDL* ‖ 88 89 90 99 (*bis*) troya *D* ‖ 89 nephas *DHp* ‖ sepulchrum *LHdp* ‖ asye G^b ‖ europae asiaeque *p* ‖ 90 cinis *om* D^1 finis

uel Cinis *add* *d* || 91 Que uetet (ueter *d*) id nostro *GD*¹*LCHp* || frater *G* [*leidensis, duo medicei Santenii*] || 92. 93 ei *D*¹ || 92 fratetar *G*ᵃ || 93 iocundum *GCp* uiuendum *H* || limen *p* || adeptum *GD*ᵇ || 94 tota una *d* || est *om* *D* || sepolta *aut* sepalta *D*¹ || 97 Que *GD*¹*LCHp* || sepulcrea *G* sepulchra *DLp* || 98 compositus *L* || cineris *GLCH* || 99 sepulchrum *D* || 100 Detinat *D*¹ || 101 simul *om* *GCH* *om interstitio relicto* *D*¹*L* || 102 penetrales desseruisse deos (focos *d*) *D* || 103 Nec *LCH*[*P1*] || mecha *GH* || 104 Ocia *GDLp* || placato *D*¹ peccato *H*ᵃ || 105 Quod *GLCHdp* || cum *G* tam *H* || laudomia *GDLCH* laodomia *p* || 107 absoluens *D*¹ || 108 aruptum *L* abreptum *H* || baratrum *GDLp* batratrum *H* || 109 Que *D*¹ || fuerunt *G* || graii *H* || peneum *GLCHp* peneius *D*¹ peneium *d* || cilleneum *G* cileneum *LC* cilenum *H* cyllenem *d* celenem *D*¹ || 110 Siccari *GDLCHp* || 111 quadam *p* || fedisse *D*¹ || 112 Audet *GLCD*ᵇ*p* Aldit *D*ᵃ '*solus*' *Lm* Arridet *H* || amphitrieniades *DLp* amphytrioniadis *G* amphitrionidas *H* || 113 creta *D*¹ || stimphalia *D*¹*H* stinfalia *L* || sagipta *D* || 114 Pertulit *D*¹*LCHp* Pertullit *G* || deterrioris *G* || 115 treorretur *G* terretur *L* (*sed* u *sscr.* *L*²) terretur *C*[*P1*] || 117 baratro *GDLHp* || 118 Qui tuum domitum *GLCH* [*P1 septendecim libri Santenii*] Qui diuum domitum *D*¹*p* [*tredecim Sant.*] Qui tunc te indomitum *d* || 119 nec tam *D*: nec causa *GL*¹*C*[*P1*] neque tam *L*² neque tam causa *H* neque tonsa *p* || 121 tum *D* || diuiciis *G* || 124 Suscitata *LCH*[*P1*] Scusoitata *G* Suscitat et *Dp* || uoltarium *GDCp*[*P1*] uoluntarium *H* uultarium *L* || 125 gauisa *G* || 126 quae (*non* que) *G* qui *H* || improbrius *D*¹ || 128 Quanquam *GDLCHp* || 129 Sed tuorum (tuo *L*¹) *GL*²*CH* Sed horum *D*¹ || 130 e *GLCHp* est *D*¹ || 131 tu *GDLCHp* || 132 contullit *G* || 133 Qua *dp* || huc illuc *Dp* | illum *H* illanc *C* || 135 non *om* *L*¹ || 137 scimus *L*¹*C* sumus *d* || 139 flagrantem (flagrantis *d*) quotidiana (cotidiana *C* quottidiana *Hp*) *GD* *LCHp* || 140 facta *GLCH*[*P1*] || 141 *om* *H*ᵃ || Atque *GHp*[*P1Lr*] At q₂ *L* At quia *DC* || hominem *D*¹ || componere *GDLCHp* || *post h. u. interstitium nullum* || 143 deastra *GD*¹*LC*[*P1*] dextra *Hdp* || 144 Flagrantem *GLCH*[*P1*] || asyrio *L* assirio *D*¹ || 147 his *G* id *Hp* [*P1Lr* '*sedecim libri*' *Santenius* || unus *D* || 148 dies *GD*¹*LCHp* || notet *D*¹ || 149 quod *GDLCHp* || 150 aliis *GDLCHp* || offitiis *DL* || 151 Nec *LH* || nostrum *Dp* || tangam *D*¹ || 152 Nec *D* || atque *tertium om* *C* || 153 plura *D*¹ plurrima *H* || quam themis *C* || 155 Satis *GLCH* || et tua] et tui *H* a tua *D*¹ || uite *G* ['*libri quinque*' *Santenius*] nati *H* || 156 ipsa *Dp* *om* *GLCH* ['*tota uox abest a sedecim mss.*' *Santenius* '*in manuscriptis uerbum* Ipsa *non erat*' *Statius*] || 157 terram nobis *D* '*solus*' *Lm* || 158 primo iam omnia *p* || nota *D*¹ '*solus*' *Lm* [*Santenius idem ex bodleiano*

enotauit] || 159 omnis *H* || qui *D*¹ quam *C* || ipse *D* ipsa *p* || 160 uiuo *p* uana *H* || mihi (michi *G*) dulce *GLCH* || est *om D*

LXVIIII *totum carmen om D* [*Bc*] (*cf. qu. cat. I 13. 195*) *d in margine ad LXVIII*ᵇ *160 adscripsit* Caret hic Epigramma || In Rufum *Gp* In Ruffum *LCH* || 1 foemina *Hp* || 2 Ruffe *GLCHp* || 3 Nos illa mare *GLCHp*[*P1Lr*] || labefactos *Hp*[*P1Lr*] || 4 pro luciduli *Hp* [*P1Lr*] || delitiis *LH* || 5 qua *G* que *C* quae *Hp*[*P1*] || 6 sub alarum *G* (*fuit prius* allarum) suballarum *H* || 7 Nunc *p* || nec mi mirum mala ualde est *H* || 8 nec quicum *Dp*: nec cui cum *G*[*Lr*] nec cum *C* nec cum qua *L* '*sed, quantum scio, solus*' *Lm.* Bestia nec bella cui puella cubet *H*

LXX *cum praecedentibus sine interstitio cohaeret GDLCHp* De muliere sua *d in margine* || 1 mulier se uiuere male *H* || 2 iupiter *G L* || 3 se *D* || 4 rabida *L* || opportet *D*

LXXI *cum carmine praecedenti sine interstitio coniunctum GDLCHp. d adscr.* § || 1 Si qua *GDL*¹*CHp*[*P1*] Si quo *L*²[*Lr*] || uiro bono (bello *dp*) sacrorum (furtorum *d*) obstitit (obstit *D*) *GDLCHp* || hyrcus *GL* ira is *H* || 2 quam *GD*¹*LCH* aliquam *p* || secum *GLCH* [secus *P1*] secet *dp* || 3 qui *nrm̄ G* (*fuit prius* urm̄ = nestrum) qui nostrum *dp* questrum *L*¹*C* || 4 Morfice *D*¹ || 5 quociens *G* || futiuit *D* || tociens *G* || 6 podraga *G*

LXXII Ad Lesbiam *GLCHdp* || 1 Dicabis *D*¹ || nosce *H*[*P1*] || 2 per *G* pro *H* || 3 tum *GL*²*pH*²[*Lr*]: tunc *D* num *L*¹*C* tum eum *H*¹ || 4 natos *L* || at *D*¹ || 6 mi tamen es] ita me nec *GD* (*in D*¹ *paruum interstitium inter* nec *et* uilior *relictum est, postea a d lineola expletum*) *LH*ᵇ me ita nec *C* ita me nec huic *H*ᵃ ita nec me *p* ira nec me —: *d* || 7 Qui *GLC*: Quid *D*¹ Quis *Hpd*[*P1Lr*] || est potis *H* || est *om L*¹ es *p* || in quis *L*¹ || quod *DCp*: quam *GLH* [*omnes statiani*] || telis *D*¹ '*solus*' *Lm*

LXXIII *cohaeret cum praecedenti carmine GDLCHp* || 1 quicquam *D*¹: quisquam *GLCHd* quenquam *d* (*in margine*) *p* || 4 Prodest *om libri* || Imo (Immo *LCH*) etiam (eciam *G*) tedet *GDLCHp* || obestque *GL*²*d*: [estque *P1*] stetque *D*¹*L*¹*Cp* stes *H* [statque *omnes Statii*] || magisque magis *GDLCp* magis atque magis *H* || 5 quem *D*ᵇ*p*: que *GLCH* q̄m (*i. e.* quoniam) *D*ᵃ || 6 habet *GD*¹*LCp* [habuit amicum *Lr*]

LXXIIII *cum praecedenti carmine cohaeret GDLCHp* Ad lelium *d in margine* || 1 Gellius *C*[b]: Lelius *GD*[1]*pC*[a][*P1*] Lellius *L* Gelius *Hd* || abiurgia *D*[1] obiurgia *dp*[*LrRc*] || flere *GD*[1]*LCHp* ferre *d* || 2 delitias *DH* || 3 perdespuit *GDLCHp* || 4 at *D* || harpocrathem *GL* arpocratem *D*[1] hippocratem *H* || 5 quanuis *p* || inrumet *D*[1]

LXXXVII 1—4 *in GDLCHp post uersum* Tum omnibus una omnes surripuit Veneres (LXXXVI 6) *secuntur et cum eo sine interstitio cohaerent* || 1 potest] pone *G* || 2 a me *om D*[a] || est *GDLCHp* || 3 nullo *D*[1]*p* || fędere *G* || tanto *GLCHdp* || 4 experte *p* || LXXV 1—4 *in GDLCHp post uersum* Nunc patruum — faciet patruus (LXXIIII 6) *sine interstitio secuntur.* Ad Lesbiam *d in margine* || 1 Nunc [*CvPu*]: Huc *GDLCHp* || deducta *GDLCHp* || 2 offitio *DL* || prodidit *D*[1] || 3 uelleque tot (tot *om H*) tibi *GD*[1]*LCHp* uelle queam tibi *d*

LXXVI *cohaeret cum carmine praecedenti GDLCHp* || 2 hominum *D* || 3 federe (foedere *LCHp*) nullo *GDLCHp* || 4 adusum *D*[1] || 5 manenti in *GLCHp* || 7 ut dicere possint *L* || 9 Omniaque *GDLCHp* || ingrata *G* (*fuit prius, quod adhuc manifestum est,* ingrate) nigrate *H* || 10 cur te iam amplius *GLC*[*P1*] cur te amplius iam *H* || excruties *L* || 11 Qui *GDLCH* || tui *G* || offirmas *G*: affirmas *DLCHp* || atque] teque *D* || instinctoque *GCp*[*LrP1*] instincto *L* instintuque *D*[1] instintoque *d* instrictoque *H* || reducas *d* || 12 Vt *L* || des *GD*[1]*LCHp* diis *d* || inuito desinas *D*[1] || 14 [qualibet *Rc*] quam lubet *GLCp* quemlubet *H* quamlibet *d* qualibus *D*[1] || efficies *D* officias *H* || 15 haec] hoc *D*[1] hic *H* || hoc] hec *G* || est *om L*[a] et *D* || 16 Hec *G* || facies *LCdp* facie *H* || 18 Extremam *D*[1]*L*: Extrema *CHdp*[*Lr*] Extremo *G* || ipsam *GCH p*[*Lr*] || 19 pueriter *L* || 20 pernitiemque *DLH* || 21 Seu *GD*[1]*LCHp* Heu *d* || subrepens *Hp* || ut] in *L* || corpore in *GD*[1]*LCHp* || 22 leticias *GLp* letitias *d* delitias *D*[1] || 23 me ut me *GC*[*Lr*] ut me *DLp* me ut *H* [*libri Statii*] || dilligat *C* deligat *D*[1] || 25 taetrum] iterum *L*[1]*C* totum *p* || 26 dei *G*: dii *DLCHp* || michi *G* || proprietate *GLC*

LXXVII Ad Ruffum *L* Ad Rufum *GCdp* || 1 Ruffe *GLCHp* || 2 immo *DL* inmo *C* [uno *Lr*] || precio *G* || 3 subrecti *GD*[1]*LC*[*P1*] subrepti *dp*[*Lr*] subrepi *H* || mi *dp* || 4 Si *GLC* Sic *D* Mi *Hd*[*Lr*] Me *p* || miser *D*[1] || 5 Heripuisti *G* Aripuisti *d* Arripuisti *p* || he heu *G* heu *semel H* || nostri *H* || crudelle *G* || 6 he heu *G* heu *semel p* || nostro *GC* || pectus *GD*[1]*LCHp* || amicicie *G* amiciciae *Lp* amititie *H*

LXXVIII *cohaeret cum praecedentibus GDLCHp, d adscr.* § || 2 *et* 3 *om* H^1 || 3 iam *L* || 7—10 *uide post* LXXX 8

LXXVIIII *cohaeret cum* LXXVIII 10 Noscent *GDLCHp* || 1 Lesbeius L^1 || 1. 3 pulcer *H* || ni quem L^2: inquam GD^1L^1C iniquam *H* nunquam *dp* quid ni inquam *d* || mallit *GC* || 2 Quo D^1 || cum] cura *H* || 4 suauia *D* saluia *H* || repererit *GLCH*

LXXX Ad Gellium *GLCHdp* || 2 Hyberna *Gp* || 3 domum D^1 || exisset cum *GLCH* || 4 Te D^1 || suscitet D^1 suerat *H* || ora D^1L || 6 tanta *GLCH* || 7 Sed D^1 || clamat *G* damant *H* || *uictoris L* || 8 Ille (Illo *H*) te (de *Lr*) mulso GD^1LCHp[*Lr*] Illa tui mulso *d* || LXXVIII 7—10 *sine interstitio post* LXXVIII 6 Qui patruus patrui || 7 purae] puer D^1H || 8 Sauia *LCp*: Sania *G* Suauia *DH* || coniunxit $GDLCpH^2$ coniunx H^1 || 9 Verum non id *G* Id uerum non D^1LCH || 10 Nosscent *G* || quis scis *G* quis sis *LCp* qui scis D^1 || famuloque canus *G* [famuloque tanus *P1*] famuloque tamis *H* famuloque tenus *LC* famulosque tenus D^1 te famulosque tuos *dp*

LXXXI *cohaeret cum* LXXX 8 *sine interstitio GLCH. D et p iustum seruarunt interstitium, quod expleuerunt inscriptione* Ad Iuuencium. (*inscriptionem fecit d*) || 1 Nemo me D^1 || uiuenti *GLCH* Iuuenci *d* || 2 incipies D^1 || 3 ab *G* || 5 Quid *GLCp*[*P1*] || num D^1 || 6 quid *GLC*[*P1*]

LXXXII *cohaeret cum praecedenti carmine in GLCH. in D et p interstitium expletum inscriptione* Ad Quintium (*dp*) || 1 sit D^1 || 2 siquis D^1 || 3 *et* 4 *om H* || 4 seu *GDLCHp* || quod *p*

LXXXIII *cohaeret cum carmine praecedenti GLCH. in D et p interstitium cum inscriptione* Ad Mullum (*dp*) || 2 Hec GD^1[*LrRc*]: Hoc *LCHdp* || leticia *GDLp* || 3 Mulle *GDLCHp* || 4 Samia GL^1CH ['*in omnibus libris* Samia *uel* Sannia' *Statius*] || quod nunc *p*[*Lr*] || canit L^1 ganit *H* [garrit *Lr*] || 5 quam *C* || 6 Innita D^1 '*solus*' *Lm* || loquitur *GDLCHp*

LXXXIIII *cohaeret cum carmine praecedenti GDLCHp. d adscripsit* § || 1 Commoda *GLCHp* Comoda D^1 || comoda D^1 || 2 a⁵rius insidias he *G* arrius insidias haec L^2 arrius . . . insidias *D* arrius insidias L^1C [*LrP1*] aruis (acrius *p*) insidias *Hp* || 3 *et* 4 *post* 10 *conlocati in GD*

LCHp || 3 Et cum *D*¹*H* || loquutum *H* || 4 insidias *GDLCHp* || 5 libet *H* || eius *d*: *om L*¹ eius est *GL*²*CH*[*P1*] ei est *D*¹*p* || 7 Hic *GL*¹*CH* [Hec *P1*] || syria *GLCHp* siria *D*¹ || requierant *GCp*[*Lr*]: requierunt *Ld* requirat *H* requiebant *D*¹ || 8 Audiebant *GLCH*[*P1*] || hoc *H*[*Lr*] || et leniter *H* || 9 si *L*¹ || 10 mincius *G* nuncius *p* || 11 posquam *D* || artius *GH*[*Lr*] arctius *D*¹*LCp*[*P1*] arius *d* || esset *G* || 12 sed ionios *GD*¹*LCHp*

LXXXV *cohaeret cum praecedenti in GDLCH. in margine adscripsit d* De Quintia. *in p eadem inscriptione iustum interstitium expletum est.* || 2 excrutior *LHp*

LXXXVI *cohaeret cum praecedenti GLCHp. in D interstitium, quod d expleuit inscriptione* De eadem || 1 est formosa est *D* || 2 haec *om C*²*H*¹ || si *H* || singulla *G* || 4 corpore est *L* || 6 subripuit *D* surripuit *L*

LXXXVIII *cohaeret cum* LXXXVII 4 Quanta in amore tuo ex parte reperta mea est (*cf. supra carm. LXXV p. 212*) *GLCHp. in D iustum interstitium seruatum, quod d sic expleuit* Ad Gellium || 1 facis is *DH* || 2 Proruit *GL*¹*CHp* || peruigillat *C* || 3 facis *D*¹ *om H* || is *om L*¹ || quid *p* || 4 Et qúid *GDLCHp*[*P1* Ecquid *Lr*] || quamtum *D* tantum *LH* || 5 quamtum *DH* || thetis *GD*¹*LCH* thetys *d* || 6 nimpharum *D* || eoceanus *GD* || 7 quod *D* || 8 se ipso *D*

LXXXVIIII In (Ad *Hp*) Gellium *GLCHp* Idem ad Gellium *d* || 1 Bellius *D*¹ || iuuat *DH* || 4 mater *GD*¹*Hp* || 6 sit *Gp*[*Lr*]: fit *LCH* sis *D*

LXXXX *cohaeret cum praecedenti carmine GDLCHp* || 1 magnus *GCp*[*P1*] magnus *L* magnis *H* || nephando *DHp* || 2 per ficum *D*¹ || 3 magnus *GLC*[*P1*] magis *p* || 4 religio *GH* || 5 ut] ait *D*¹ || uoneretur *D* || 6 Omne tum *GL*¹*CHp*[*P1*] || 6 flama *GD* flamam *L*

LXXXXI *cohaeret cum carmine praecedenti GDLCHp* || 2 *posterius* hoc *om H* [*prius om Lr*] || 3 constanterue *L*¹*C* constanterque *DHp* || 4 Haud *Dp* || a *D*: aut *GLCH om p* || mente *LCH* || probo *D*¹ || 5 Sed nec *Hd* || 6 Han *C* Nam *L*¹*H* || 7 quamuis *Cp* || coniugerer *D* coniungere *H* || 9 satis induxti (induxti *L*) *GDLCHp* || 10 Culpa et in *D*¹ Culpa esse in *d*

LXXXXII In (Ad *H*) Cesarem *GLCH* De Lesbia *dp* || 1 inquam *L*¹ || 2 dispeream *DH* || amo *GL*¹*C* || 3 *et* 4 *om GD*¹*L*¹*CHp*[*LrRc*] '*et multi alii: addidere Itali ex Gellio*' *Lm* || 3 sunt *L*²[*P1*]: [*sin Gellius Schoppii*] || mea [*commelinianus et mediolanensis 24, in quo hoc distichon post* LXXXXVI 6 *ponitur*]: ea *L*²[*P1 Gellius Schoppii*] || Cui ego quasi eadem totidem mox deprecor illi *d* || 4 uero *L*²

LXXXXIII *cohaeret cum uersu* LXXXXII 2 *GLCH. Interstitium in D*¹ *et p cum inscriptione* In Cesarem *dp* || 1 tibi caesar *p* || 2 Nec si ore *GLC*[*P1*] Nec (Ne *d*) si orem *dp* Ne nisi orem *D*¹ Nec si in ore *H* || nutrum *D*ᵃ || sis] *om H* si *GLC* || saluus (sal^u^us *C* albus *d*) an alter *GDLCHp*

LXXXXIIII *cohaeret cum* LXXXXIII *GDLCHp. d adscr* § || 1 Mentulla *G* || mechatur *bis GDH* || 2 ollera *D*ᵃ

LXXXXV *cohaeret cum* LXXXXIIII *GDLCHp. d adscr* § || 1. 5 Zmirna *GLC* Zinirna *D*¹ Smirna *H* Smyrna *dp* || cine *D*¹ || 2 cepta *GD* caepta *p* Conceptum (*om* Quam) *H* || est *om D*¹ || nouamque *HD*¹ || hyemem *GLHp* || 3 Milia *Hp* || interrea *G* || ortensius *D*¹ || 4 *interstitium unius uersus in Dp, nullum in GLCH* || 5 canas *GDLCp* canaestra (*om* satrachi) *H* || sacrachi *G* satrhachi *D* || 6 Zmirnam cana *GLC* Zinirna incana *D*¹ Smyrnam in cana *dp* Smirna caue *H* || peruoluit *GDLCHp* || 7 amnales *D*¹ || 9 sunt *Hd* || sodalis *om GLCH* laboris *Dp* || 10 enthimaco *Lp* eutimacho *G* Eutumacho *C* eathimare *D*¹ || Aut gaudet populus tumido erithimatho *H*

LXXXXVI *cohaeret cum* LXXXXV *GLCH. interstitia habent D et p.* Ad Caluum de Quintilia *d* De Aemylio *p* || 1 Di *D*¹ || et gratum *GLCH* || ue] ut *H* || sepulchris *DLHp* || 2 Accipere *D*¹ || nostra *D*¹ || calle *D*¹ caule *d* (*quae manus etiam* Calue *adscripsit*) *p* || *post* 2 *interstitium in H, in quo titulus est* Ad Quintillium || 3 desyderio *p* || 4 amicicias *D*¹*LHp* || 5 immatura *CH* || dolor est *G*[*Lr*] dolore est *LCH* || 6 Quintil^i^e *G* (Quintilie *H*) || quanto *D*

LXXXXVII *cohaeret cum* LXXXXVI *GLCHp. in D interstitium, quod d expleuit uerbis* De Aemylio || 1 quicquid *GLC* || 2 Vtrum os *GDLCHp* || aemylio *dp* || 3 Nilommundius hoc nobisque ìmũdius illud

G Nihilo (Nil *H* [Nil est *P1*]) mundius hoc nobisque immundius (inmundius *H*) illud *L*¹*CH*[*P1*] Nihil ĩmundius hoc: nihileque ĩmundius illud *L*² Nihilo mundior hoc nihilo (est *add d*) inmundior illo *D*¹ Mundius hoc nihil est nobis quam immundius illud *d* (*in margine*) *p* || 4 eciam *G* || 5 est hic dentis *GLCdp* [*libri Statii*] est hic dentis hos (os *Rc*) *D*¹[*Rc*] || sesequededalis *GLC* [seque dedalis *P1*] sexquipedalis *D* || est hic seso dentisque pedalis *H* || 6 ploxonio *GLCdp* ploxomo *H* [ploxomi *P1*] *om interstitio relicto D*¹ || 7 defessus *GCHdp* de*fessus L* merentis *D*¹ [meientis *Rc*] || estum *GDLCHp* || 8 Megentis *G* Mingentis *dp* Moerentis *H* Defessus *D*¹ || mulle *GH* || 9 Nec *D*¹ || fecit *GLC*[*P1*] || 10 petrino *D*¹ pi*st^r‸ino *C* (*littera erasa potius* e *quam* r *fuisse uidetur,* r *superscriptum a manu recentiore*)

LXXXXVIII *cohaeret cum* LXXXXVII *GDLCHp. d adscr* § *et in margine posuit* Ad Vectium || 1 inquam quam *GL*¹*CH* in quenquam *L*² inquam quod (quid *p*) *Dp* || potest *D* || 1. 5 uecti *d* || 2—5 *om D*¹, *'sed quod scio solus' Lm* || 3 Ista tamen lingua *p* || unus *L*¹*C* || 4 trepidas *dp* || carpatinas *LC*[*P1*]*p*: carpatiãs *G* [carpathias *Rc*] carpadinas *H* caprotinas *d*, Καρβάτινας *et* cercolipas *eadem in margine* || 5 uis *om d* || omnis *H* || 6 Discas *GDLCHp*

LXXXXVIIII *cohaeret cum* LXXXXVIII *GLCH. interstitium in D et p, quod titulo* Ad Iuuentium *expleuerunt dp* || 1 Surripuit *GLCH* || uiuenti *L* iuuenci *H* || 2 Sauiolum *Hp* Suauidum *D*¹ || ambrosio *LH* amrosio *G* ambroxio *C* || 3 inpune *C* || nanque *DLCp* || 4 me *om D*¹ || truce *p* || 5 flętibus *L* flectibus *H* || 6 Tantilum *C* || nostrae *p* || seuicie *G* || 7 id] ad *G* || dubita diluta *C* || 8 Guttis absterai (asterai *G* abstresi *H*) *LC*[*P1*]*GH* Äbstersi guttis *D*¹*p* Abstersi guttas *d*ᵃ Abstergis guttis *d*ᵇ || 9 Nec *GL* || uestro *D*¹ ex nostro *H* || 10 cõmicte *G* comincte *C* coniucte *D* [committe *Lr mediolanensis*] coniuncte *H* coniunctae *L* comistae *p* || saliue *G*ᵃ || 11 infestum *H* || 12 Non *om H* Nunc *D* || cessasti *G*ᵃ cassasti *H* || excrutiare *L* || 13 mihi *DLCH* michi *G* || ambrosio *GLCH* || 14 Suauiolum *D* || elleboro *GC* eleboro *DHp* elebore *L* || 15 penam *GD* || praeponis *D*¹*LH* || 16 iam *om DH*

C In Celium (Caelium *Lp*) et Quintium *GLCHdp* || 1 Melius *D*¹ Mellius *H* || aufelium *D*¹ || quintus *DH* || auflenam *D*¹ || 2 treronensium *L*¹*C* [trenorensum *P1*] Veronensium *L*²*Hdp* || depereret *GLCd* [deperent *P1* depererant *Lr*] depeteret *H* depereant *D*¹ depereat *p* || 3

sorores *L* || est quod *om* *D*¹ || 4 sodalicium *Gp* sedolatium *H*¹ || 5 pocius *G* || cele *D*¹ coli *H*¹ || 6 Perfecta ẽ exigitur est *G* Perfecta est igitur est *LC* Perfecta est exigitur *H* Perfecta exigitur *D*¹*p*[*P1*] Perfecta est igitur *d* || amicicia *GLHp* || 7 uessana *L* uexana *D*¹ || correret *G* || flama *GDL* || 8 in] mihi *D*¹

CI Fletus de morte (Amore *dp*) fratris *GLHdp*, *in C interstitium sine inscriptione, quae fortasse euanuit* || 1 pergentis *C* || 4 mutum *DHp* || 5 Quando quid *D*¹ || te te *D* te *H* [*omnes libri Statii*] || LXV 9 *om GCHL* (*in hoc interstitium uersus unius seruatum*) [*om Cu omnes Statii, 'in antiquis reperitur exemplaribus, licet in pluribus desit' Vossius*]. *habent eum Dp*[*Rc P1P2PuFuDr*] || tua loquentem *D*¹[*P1*¹], *interstitium inter* tua *et* loquentem *expleuit d uerbo* facta (*cui eadem manus praeterea superscripsit* ł uerba), uerba *add p* [*P1*²*P2PuFuDr*] || 11 aut *GLC*[*P1 Vossii libri*] *om H* || 12 moesta *Hp* || carmine *G*[*P1*] || morte tegam *GLC*[*P1 omnes Statii*] legam *dp* geram *H* || 13 armorum *L* || 14 Bauilas *aut* Baiulas *G* (*utrum scriba uoluerit discerni nequit*, s *posterius additum esse uidetur*) [Dauila *P1Dr*] Baiulas *L*¹ Daiulas *L*² Baiulus *H* Daunias *D*¹ Bauila *aut* Baiula *C* || asumpti *G*ᵃ assumpti *G*ᵇ*LCHp*[*P1*] || ythilei *G* ithilei *LCHd* [ythyley *P1*] ithelei *D*¹ ithidis *d* (*marg.*) prothei *p* || CI 7 Nec *D* || tamen] mihi tamen *C* || hacc [*P1*]: hoc *GCLH om Dp* || priscoque *GLCH* prisco quo *d* prisco de *D*¹*p* || 8 tristi *GLCHp* || *uerba* sunt tristi, *quae D*¹ *interstitio relicto omiserat, add d* || munere *LCpd* || 9 multa mea munera fletu *D*¹

CII *cohaeret cum* CI *in GLCH, in quibus carmina a* CI *ad* CXVI *omnia sine ullo interstitio et sine ulla inscriptione inter se cohaerent. in D et p interstitium ante* CII 1 *cum inscriptione* (*dp*) Ad Cornelium || 1 comissum *DC* || ab antiquo *G* (*scriba* antico *pro* amico, *quod in V fuit, legit*) || 4 arpocratem *GD*¹*LC* arpotrace *H*

CIII *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) Ad Quendam || 1 redde mihi *p* || decem *om D*¹*H* || sextertia *DCH* sextercia *G* || filo *C H* sylo *dp* || 2 est o *GLCD*[*P1*] o *H* est *p* || quanuis *Cp* || 3 numi *G*ᵃ [*Lr*]: mimi *G*ᵇ*D*¹*L*¹*Cp* [*P1*] nummi *L*²*d* nimium *H*

CIIII *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) Ad Quendam || 1 Credis mi *D*¹ || maladicere *D*¹ || 2 mihi] nobis *D*¹ || quam *C* || 3 amare *GLC*[*P1*] amore *H* || 4 cum cappone *H*[*Lr*] cum caupone *dp* cuncta potes *D* || mostra *D*¹ (*nisi fallor*)

CV De Eius mentula *p et d* (*in margine*) || 1 Centula D^1 || pipleium *C*[*LrP1*] pipileium *G* [*editio uicetina a. 1481*] pilerum *H* pipellum *p* || scindere *GLCHp*[*P1*] || 2 furcillis [*Lr*]: furcilis *Gp* furtilis *H* forcillis *LC* fortillis D^1 fur aliis *d* || eiciunt *Cp*

CVI *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) De Obello puero || bello] obelio G^aD^1[*P1*] obellio G^b*LCH* obello *dp* || esse GL^2d: ipse D^1L^1CHp[*P1*] || 2 Qui D^1

CVII *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) Ad Lesbiam || 1 Sed L^a || quicquid *GLCH*[*P1*] quicquam *Dp* || optantique et *dp* optantique optanti *H* || ottigit D^1 optigit *p* || 2 animi D^1 || 3 est *om L* || nobis (uobis *H*) quoque carius *GDLCHp* || 6 luce GD^1LCHp || O nobis lucem *d* || 7 Quis me uiuit uno uno felicior D^1 || aut magis me est GL^1C[*Lr libri statiani et uossiani*] aut magis hac est L^2[*P1 Dr*] aut magis est me *p* ac est magis *d* aut magis (me est *om*) D^1 *uerba* aut — est *om H* || 8 potuit *H*

CVIII *Interstitium in D et p cum inscriptione* (*dp*) In quendam || 1 Sic homini *GDLCH* Sic hominum *p* || populari arbitrio tua *GLCH* [*P1*] arbitrio tua D^1 [arbitrio populari tua *Rc*] arbitrio populari (tua *om*) *dp* || Si populari arbitrio hominum tua *d in marg.* || 4 exerta *GLCHdp*[*P1*] excepta D^1 || 5 guture *G*

CVIIII *Interstitium in D et p cum inscriptione* (*dp*) Ad Lesbiam || 1 Iucundum *Lp* Interdum *H* || amore GL^1C || 2 Hinc G^a Nunc *D* Hoc *H* || 5 perducere *GDLCHp* || 6 Aternum D^1 Alternum *dp*[*Lr*] Externum *C* || amiciciae *LHp*

CX *Interstitium in D et p cum inscriptione* (*dp*) Ad Aufilenam || 1 Auffilena *G* Amphilena *H* Aufiliena *p* || 2 precium *GLHp* || quod L^2 quam *C* quem *H* || 3 promisti *dp*: pronusti *H* promisisti GD^1LC || 4 nec dicis *H* || nec fers *GDLCp* nec facis *H* || 5 promissa *GDLCHp* || 6 Auffilena *G* || 7 Fraudando (Fraudendo *H*) efficit (effecit *Cdp*[*P1* effici *Rc*]) plus *GLHCdp*[*P1Rc*] Fraudando plus D^1 || amarae L^1 amare *p* || 8 tota *GLCp*[*P1*] || praestituit D^1

CXI *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) Ad Aufilenam || 1 Auffilenā *G* Aufilenam *LC* Amphilena *H* Suphilomena D^1 || con-

tenta *H* contenta est *dp* || 2 e] est *GDLCHp* || 3 Sed cuius *D*¹*L* Sed cuuis *p* || quanuis *C* || subcumbere *p* || pars *GLCH*[*P1*] fas *dp* || 4 *om L*¹ *interstitio relicto* || 4 Quam matrem fratres ex patruo (*om* parere) *GL*²*CH*[*P1*] Quam matrem fratres efficere ex patruo *dp* Quam matrem fratres ex patruo *D*¹

CXII *cohaeret in D et p cum* CXI. § *adscr d* || 1 est *GDLCHp* || nec *D* || homoque *LCH*[*P1*] homo sed *Dp* homo *G* || 2 est *Gd om H* || ut *H* || paticus *DLCH*

CXIII *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) De Cinna || 1 Fonsule *D*¹ || 2 Mecilia *G* Mecilia *D*¹*LCHp*[*P1 libri Statii*] Mechilia *d* || 3 milia *GCHp*: millia *DL* || 4 Singulum *GD*¹*LCH* || foecundum *p* secundum *H*

CXIIII *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) De Salio Firmano || 1 Firmanus salius *G*ᵃ*DLCp* Firmanus saluis *G*ᵇ*H* || mensula *GD*¹*LCH* || 2 qui quot *Hp* || 3 Aucupiam *GLCH* [Aucipiam *Lr*] || aura *G* || 4 Nec quicquam *DH* || sumptus fructibus *D*¹ || exsuperat *C* exuperet *H* || 5 contendo *p* || 6 Saltem *GDLCHp* || dum modo *GDLCHp*

CXV *In D interstitium, sed inscriptio nulla. in p* CXV *cohaeret cum* CXIIII || 1 Lentula *D*¹ || habet instar (*d* inster *D*¹) *GDLCHp* || pᵀatri *C* || 2 Quadringenta *H* || 3 diuiciis *Gp* || cresum *GLH* crhesum *D* || potuisset *GLCH*[*P1*] potisset *dp* || 4 tot moda *GD*¹*LC* tot modo *Hdp* || 5 saltusque paludesque *G*[*Lr*]: saltusque paludes *Hp*[*P1*] saltus paludesque *LC* altasque paludes *D* || 6 ad in iperboreos *D*¹ ad hiberoboreos *H*¹ ad hiperoboreos *H*² || occeanum *GD*¹*CH* || 7 ipsest] ipse si *GLCH*[*P1 libri statiani*] ipse et *Dp* || ultor *GD*¹*LCHp* || 8 mentulla *G*

CXVI *In D et p interstitium cum inscriptione* (*dp*) Ad Gellium (Gelium *d*) || 1 animo *om D*¹ || requires *GD*¹*LCHp* requiro *d* || 2 batriade *GLC*[*P1*] bactriade *H* buttriade *D*¹ batiade *p* || 3 te *om L*¹ || 4 infesta *GLCH*[*P1*] || mitteremusque *GD*¹*LCp* mitteremus *H* mi icere musca *d* || 5 Nunc *C* || ego uideo *D* || nunc mihi *L* mihi et nunc *H* || sumptum uideo esse *H* || 6 nostris *H* || huic *H* hic *D* || preceps *D*¹ || 7 euitabimus *GLCH*[*P1*] || amicta *GDLCHp* || 8 Affixus *GLCHdp* || dabis *GDLCHp*

IMPRESSVM DORPATI LIVONORVM
IN OFFICINA E. I. KAROWII

